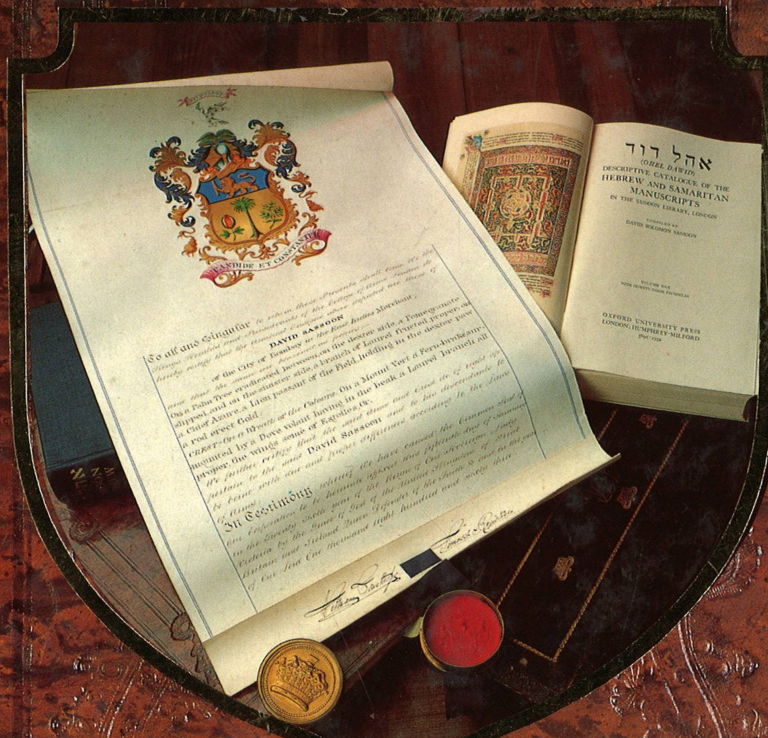
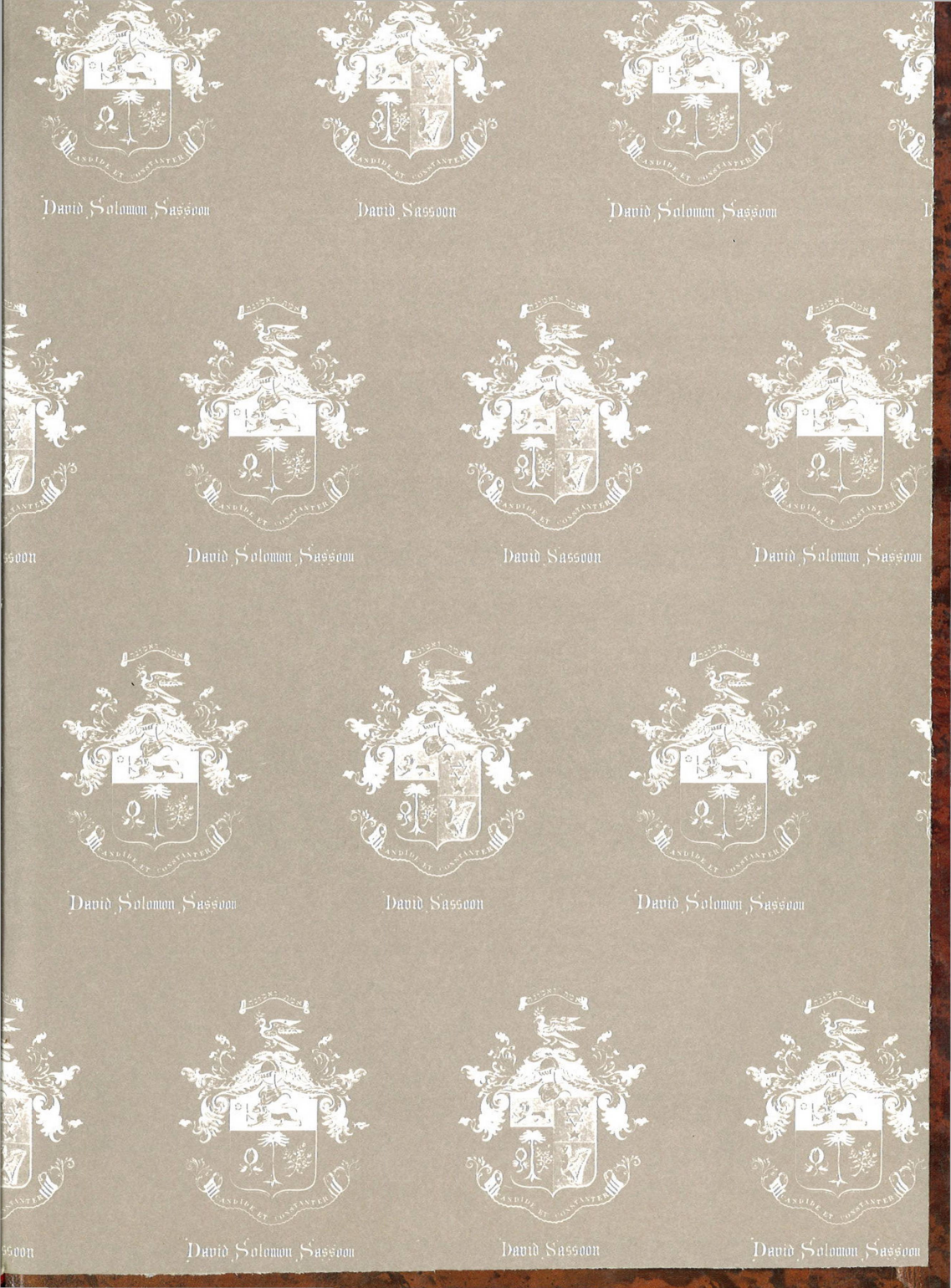
אבותה בן יעקב

פרקים
בתולדות יהודי בגל

עורכת יעקב אהד ורשפתח ששון הגנראית

David Solomon Sassoon
David Sassoon
David Solomon Sassoon
David Solomon Sassoon
David Sassoon
David Solomon Sassoon
David Solomon Sassoon
David Sassoon
David Solomon Sassoon
David Solomon Sassoon
David Sassoon
David Solomon Sassoon

פרקים
בתולדות יהודי בבל

קורות ענף אחד ממשפחת ששון הבגדאדית

כרך ב

מאת
אברהם בן־יעקב

ירושלים — תשמ״ט

תוכן כרך ב

חילופי איגרות בין בית ששון ובין מוסדות ואישים בעלי שם:

א. איגרות תנחומים על מות סלימאן בן דוד ששון ורעייתו פרחה (מס׳ 1-34-ב) 383-339

ב. איגרות הקשורות אל ר׳ דוד ששון הראשון, רעייתו פרחה ובנו סלימאן (מס׳ 35-52) 415-385

ג. איגרות מאת הרב יוסף חיים מבגדאד ובנו ר׳ יעקב אל משפחת ששון בהודו ובאנגליה (מס׳ 53-92) 457-417

ד. איגרות הקשורות אל פרחה אשת סלימאן ששון ובתה רחל עזרא (מס׳ 93-128־ב) 527-459

ה. איגרות הקשורות אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון ורעייתו סלינה (מס׳ 129-224) 643-529

דברי דוד — יומנו של ר׳ דוד בן סלימאן ששון 729-645

ביבליוגרפיה (בעברית ובלועזית) 742-731

מפתחות 743-778

א. רשימות כתבי־ד

ב. מפתח שמות האישים

ג. מפתח שמות המקומות

חילופי אגרות
בין בית ששון ובין מוסדות ואישים בעלי שם

א.
איגרות־תנחומים על מות סלימאן בן דוד ששון ורעיתו פרחה
(34 — 1)

1—13. איגרות־תנחומים אשר נשלחו אל פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון על מות בעלה.

1. מאת ר׳ שמעון ב״ר שלמה ב״ר יחזקאל יהודה[1]

ב״ה, הנכאן, יום 12 אדר ב שנת **ובירושלים** תנחמו לפ״ק [תרנ״ד, 20 מארס 1894].

והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם!

חיים טובים ונחומים, יריק ה׳ משמי מעונו וינצריה כאישון עינו. ה״ה[2] הכבודה שרתי בנשים הגברת היקרה והרוממה סי׳ פ׳רחה סלימאן דוד ששון מב״ת נ״י[3] באור החיים.

גלה כבוד מישראל! רעשה ותחל הארץ לקול השמועה לא טובה קול נהי ויללה, אחז בשרינו פלצות וחלחלה, תצלנה אזנינו משמוע, וכל עין תדמע דמוע, נמס כל לב ורפו כל ידים, וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים, כי שר וגדול נפל היום בישראל, עודנו באבו קראו רבו, הצדיק אבד אור עולם אסף נגהו ויפעתו, כלה הזמן חצי אשפתו, הוא עלה למנוחות שאננות ואותנו עזב לאנחות ויגונות, הי חסיד הי עניו אביר הצדקות בעל מצות ומעשים טובים, פסידא דלא הדרא שופרא דבלי בעפרה, ואנחנו מה נענה ומה נאמר אלא להצדיק דינו ית׳[4] ״ברוך דין האמת״.

ויה״ר[5] תהי נפשו צרורה בצרור החיים בג״ע[6] העליון. ויבא שלום ינוח על משכבו אכי״ר[7].

ולנחמך באתי. יה״ר את ובניך הי״ו תחיו בטוב ובנעימים עוד רבות בשנים, דשנים ורעננים שקטים ושאננים, לא ישמע עוד שוד ושבר בגבולם, ויהיה שלום אהלם, אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה, ונסו יגון ואנחה, ולא יוסיפו לדאבה עוד, והיה המחנה הנשאר לפליטה, אמן!

דברי המשתתף בצערכם באשר צר לכם לו צר, הכותב בדמע ובשבר רוח ולב ובידים רפות, החותם בנחמה ושלום.

הצעיר שמעון שלמה יחזקאל ס״ט

1 על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 45—46. בשנת תרנ״ד (1894) נסע לבקר את קרוביו בהודו. אח״כ ביקר בהונג־קונג ומשם שלח מכתב־תנחומים זה.

2 הלא היא.

3 מנשים באוהל תבורך נרה יאיר.

4 יתברך.

5 ויהי רצון.

6 בגן עדן.

7 אמן כן יהי רצון.

2. מאת גבאי ומנהלי בית החולים הכללי "משגב־לדך" בירושלים

ב"ה, יום ה לחדש ניסן שנת תרנ"ד לפ"ק (11 אפריל 1894) ויהי יי משגב לדך: (תהלים ט, י).

ינחם ה' בתוך אבלי ציון וירושלים בני בית השר המרומם, נדיב ושוע, כה"ר **סלמון דוד ששון** זצ"ל. ובראשם אלמנתו הגבירה המפורסמת, חכמת לב וכו' מרת **פרחא** ת"מ הי"ו.

מעמקי לבנו קראנו לאבל ונהי, על הלקח נזר תפארתם מעל ראשיכם, ונוטל כבוד מבית ישראל ובדמעות חמים, בכינו על האבידה הגדולה שנאבדה מאיתנו, נשמתו תהי צרורה בצרור החיים, נפשנו חפצה מאד לעשות להמנוח ז"ל זכר עולם, לבנות בית בבית חולים הכללי "משגב לדך" ולקבוע בו אבן חרות עליה שם המנוח ז"ל ויום העלות נשמתו לשמים, אבל! הה! ידינו קצרה מעשות כזאת, אך כי גם טובת עיר אלקנו דורשת גם זאת מידינו בחזקה.

יאריך ה' ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים, ויזכו לראות בטוב עמנו ובירושלים תנוחמו, כנפשות מברכיכם, גבאי ומנהלי בית החולים הכללי משגב לדך בעה"ק ירושלים ת"ו.

הצעיר ש"ט הכהן ס"ט
סוכן חברת "משגב לדך" (מקום החותמת)
גבריאל שבתי ס"ט
הצעיר יצחק אשכנזי ס"ט
מרדכי ישראל
יעקב מאיר
שמואל מיוחס
שמואל נסים
יצחק דאסה
(חותמת בית החולים "משגב לדך")

Adresse : Menahem S. T. Cohen Trésorier de l'hôpital „Misgab-Ladach" à Jérusalem

בית החולים הכללי משגב לדך
בירושלם ת"ו.
ALLG. ISR. HOSPITAL
„MISGAB LADACH"
JERUSALEM.

11.4.94

ב"ה ירושלם תו"ב. יום ל' לחדש ניסן שנת הרנ"ד לפ"ק.

וְיִהְיוּ מִשְׂגָּב לַדָּךְ : (תהלים ט' י')

יגחם ה' נתנך לחבילי ציון וירושלם בני בית השר המרומם, מיב ושוע,
כהר"ר סלמון דוד ששיון זצ"ל. ונרשם לתמיתו הגבירה
המפורסמת, חכמת לב, כו' מרת פרחא תמ"ה ע"י.

ממעבי לבנו הקטנו לחבל ונהי על הלקח נזר תפארתם מעל ראשיהם, ונוטל כנוד מבית ישראל,
ונדמעות חמים, נכינו עב האפילה הגדולה שנאבדה מאתנו, נשמתו תהי צרורה בצרור החיים.
נפשינו חפצה מאד לעשות להמנוח זל זכר עולם, לבנות בית בבית החולים הכללי „משגב
לדך" ולקבוע בו לוחן חרות עליה שם המנוח זל ויום העלות נשמתו לשמים. אבל! הה! ידינו
קצרה מעשות כאלה, לוי כי גם. טונת עיר לאלפנו דורשת גם זאת מידינו בחוקה.
יאליך ה' ימיהם ושנותיהם בעוב ובעמימים, ויזכו לראות בעוב בעמנו, ובירושלם תנוחמו.
בנפשות מנבבים, נבאי ומנהלי בית החולים הכללי משגב לדך בעתק ירושלם תו"ב

נבאי זל, הלשר יצחק, מזכיר, יעקב מלוך, שמואל מיוחס
שמואל בסיס

יצחק דלוסה

הסגרך מנחם שלמה הכהן

3. מאת רבני הספרדים בירושלים

ירושלים תובב״א, ז׳ ניסן תרנ״ד [13 אפריל 1894].

המנחם ציון בבניה ישלם נחומים לכבוד האשה היקרה גברת המעטירה שרתי בנשי עמנו בת מלכים הרבנית מ׳ סי׳ **פרחא** תמ״א ובניה היקרים ונכבדים זר״ק הי״ו יחד כולם לנצח יכון שמם כיר״א.

אבל כבד

קול ברמה נשמע מפטירתו של צדיק שר וגדול בישראל הארז הגדול פאר עדת ישורון סי׳ **סלימאן דוד ששון** ז״ל השקנו מי רוש ולענה ומנהמת לבנו ובדמע עין צעקנו מרה. אהה! הוי אדון! והוי הודו! הי לך מות אכזריה כי בעין רצה לעשות על שר וגדול מורם מעם דגול מרכבה הנמצא כזה איש אשר היה מעוז לעמו ומחסה לכל אחיו בני בריתו, ועתה אהה! הצעידתהו למלך בלהות וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה׳ כי שר וגדול נפל היום בישראל, עמוד הימיני פטיש החזק, מופת הדור, הדרו, אהה! הוא נסע למנוחות ויעזוב אותנו לאנחות. ותיכף בהשמע השמועה הרעה בחוצות ה׳ בירושלים קראנו עצרה על אבידה יקרה ונעשה הספד גדול וכבד ולימוד בעד נשמתו העדינה. ואחרי אשר התמרמרו הלומדים בבכי קם איש מתוך העדה ויתפלל לאלד״י הרוחות תפילת אל מלא רחמים על נפש יקרה זכה וברה כי תהיה צרורה בצרור החיים ותתעדן בגן עדן אלד״ים ושמה תקצור פרי מעלליה הטובים והישרים אשר פעלה במשך ימי חלדה. ונתפלל בעדך ובעד בניך היקרים כי זרע ברוכי ה׳ המה, כי לא ישמע עוד שוד ושבר בגבולך, ואלד״י הנחמות ישפות שלום וברכה וחיים לך ולבניך ולכל הנלווים אליך ובירושלים תנוחמו. כעתירת מוקיריך ומנחמיך הלוקחים חלק רב באבלכם החותמים במרירות לב תוככי ירושלים ומעתירים בעדכם ובעד כל אשר באהליכם עתרת החיים והשלום.

הצעיר יעקב שאול אלישר ס״ט
(חכם באשי, עם חותם)
הצעיר יוסף נסים בורלא ס״ט
הצעיר שלמה משה סוזין ס״ט
הצעיר גבריאל שבתי ס״ט
הצעיר יוסף רפאל עוזיאל ס״ט
הצעיר חיים נסים ברוך יצ״ו
(ראב״ד דק״ק ספרדים בעיה״ק ירושלים, עם חותם)

(חותם כוללות ועד הספרדים בעה״ק ירושלים תובב״א)

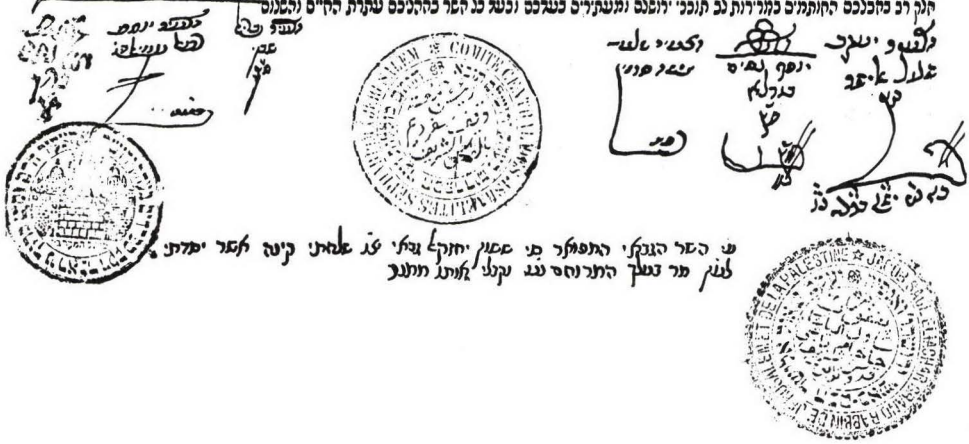
GRAND RABINAT
en
PALESTINE
et Jn
COMITE JSRAELITE PORTUGAIS

ראש הרבנים באהיס
והועד הכללי הס
לעדה הספרדיה
בעהיק ירושלם תובבוא

13.4.94

אבל כבד

קול ברמה נשמע מפטידתו של לדיק סר וגדול בשראל הלדן הגדול פלר עדת ישורון ס' **כלמאן דוד ששון** זל השקנו מ' רוש ולשנה.
מנהמת לבנו ובלמש עין בעקבו מרה. לדה! **הרי אדון! ורחי הודך!** ס' לך מות לבזרים כי כשן רלה לטשת של סר וגדול מורם משם.
גדול מרבבה. הנמלט כזה לים לסר לים משוח לעמו ומהפה לכל לחין בני בריתו, ושתה לחה! הלשלימהו למלך בלהותו, ובלבית שראל כבו את הסר־פה
לסר ערף ה' כי **שר וגדול נפל היום בישראל** עמוד ד'מני פטיש החזק מופת המר והדרו לחה! הגוף נפש למתנחות ויעזוב לאחרו
למנחות, ותיכף כהשמש השמושה הדשה כחלונות ה' כירושלם קדלנו עליך לכיכר ירדה ונעשה הפלי גדול וכבד, ולמוד בשל נשמתנו השלינה, ולחרי לסר
התמרמרו המלמ"ם בכבי קם לים מתוך השלה ויתפלל להלל הרוחות תפילת **אל מלא רחמים** של נפש ירדה זכה ובדם ב' תכ"ה לדורך בלורי הדם
ותקשרן בגן עדן לעלי"ם. ושמה תקלור פדי מעלליה הטובים וה"שרים לסר פעלה למתוך ימי הלמה ——— ונתפלל כשלך וכשל כלך לדקדים כי זרש כתוב ה' המה
כי לף ישמע שוע שוד ושבר בגבולך, ולהלי הנחמות ושפות שלום כרכיך וקי"ם לך ולבנין ולכל הנלוים לחלך וב"רושלם קנוקמו נשתידת תוק"ך ותנקמך הלקדים
הלך רב בחכלכם החותים כמו"רות לב תובני ירושלם ומשתיים כשרכם ונשב כל לסר כהלכלכם שתרת הקי"ם והשלום

ש הסר הגדול התפוקר מי סמון יחזקי ועלי שר אשתו קיע לסר ימלי:
לעון מר נשלך התרוחם עד קקע לעיני מתנך

4. מאת רבני ישיבת "מזל־צומח" בירושלים[1]

יום ז׳ ניסן תרנ״ד (13.4.1894).

המנחם ציון בבנין ירושלים ישלם נחומים לכבוד הגברת היקרה הרבנית המעטירה, כבודה בת מלך, ואלמנתו של מלך, מ׳ סי׳ **פרחא** מב״ת[2] ובניה פרחי נעים ילדי שעשועים העי״א[3] יצילו ויצמחו יחיו דגן ויפרחו כיר״א[4].

אבל כבד זה

הוי כי ירד אש מן השמים וגדל ההספד בירושלים כי המר שדי לנו מאוד ותהום כל העיר ונאסף שמחה וגיל, בחודש אדר, שמש וירח קדר, החודש הזה שמרבים בשמחה, נהפכה לתוגה, ליגון ואנחה, כי נגזר מארץ החיים השר המרומם, זרוע המיומן, נטע נאמן, צנצנת המן, פאר הזמן סי׳ **סלמאן דוד ששון** השקנו מי רוש והשביענו די יגון, אי לך ארץ אשר פצית פיך לבלוע איש דגול מרבבה רועה נאמן, אל תדום בת עינינו איכה יועם זהב אשר תמיד היה משגיח על אחיו העניים בכלל, ועל אביוני בת ציון בפרט, ועתה אהה! מאנה הנחם נפשינו, על אבידה היקרה הזאת אין לנו תמורתו, מי ינוד לך עקרת הבית **פרח** יקר ובמה ננחמך כי גדול כים שברך, ומה נשוה לכם ילדי שעשועים נטעי נעמנים לנחמכם בהלקח מעליכם עטרת תפארתכם, אביכם רועכם במבחר ימיו, והשאיר אתכם כצאן אשר אין להם רועה, אך מה נעשה בנפש נכאה ועין במר בוכה עלינו ועליכם לקבל דין שמים ונאמר ברוך דיין האמת. ואנחנו יחידי סגולה ישיבת **מזל צומח** נתאספנו יחד בישיבתנו הנז׳ נטפלנו בכבודו האחרון לעשות נחת רוח לנשמת השר המרומם נ״ע[5] ואחרי אשר התמרמרנו במר כפלים על אבידתו של צדיק עשינו לימוד בכנופיא[6], ואחרי כן קם עט״ר מוהרה״ג הג׳ המפורסם ראשון לציון הי״ו הח״מ[7] ראשונה, ודרש דרוש נכבד במילי דהספרא ותפילת אל מלא רחמים לעילוי נשמתו העדינה כי תהיה צרורה בצרור החיים תחת כנפי הכרובים ונתפלל לאלד׳י הנחמות בעדך ובעד בניך אשר השאיר אחריו כי יהיו לברכה בקרב הארץ כי הם זרע בירך ה׳ ויה״ר[8] כי לא ישמע עוד שוד ושבר בגבולכם ובירושלים תנוחמו כעתירת מנחמיכם החותמים בדמע לב ומעתירים בעדכם תמיד עתרת החיים והשלום...

הצעיר יעקב שאול אלישר ס״ט
(חכם באשי — עם חותמת)
הצעיר יוסף מיוחס הי״ו
הצעיר יעקב מרדכי הלוי יצ״ו ס״ט
הצעיר שלמה יאודה פאניז׳יל ס״ט

הצעיר מורנו יחיאל בר אדון ס״ט
שמואל מיוחס ס״ט
הצעיר שלמה משה סוזין ס״ט
הצעיר יוסף רפאל עוזיאל ס״ט
(חותם ישיבת מזל צומח)

1 ישיבה זו נוסדה על־ידי מזל־טוב אשת הגביר אליהו בן דוד יוסף עזרא בחר. ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 478.
2 מרת סינורא פרחא מנשים באהל תבורך.
3 ה׳ עליהם יחיו אמן.
4 כן יהי רצון אמן.
5 נוחו עדן.
6 בקבוצה.
7 השם ישמרהו ויחייהו החתום מטה. הכוונה להראש״ל ר׳ יעקב שאול אלישר.
8 ויהי רצון.

יום ו׳ סיון תשנ״ד 13.4.94

המנהג לתן בבתי ירושלם שלש נחומים לבעל הגברת הקדיה הבכירת המשפיעה בכחה את חלך ולהלחתנו של חלך.

ה׳ פ׳ **פרחא** תכלת ובניה פרחי נעים יל׳ שעשועים השיל׳ לילנו ולמחו יהיו לנן ולפרקן כיולי.

אבל כבד זה

הוי כי ירד אש מן השמים וגדל ההפצד כי ירושלם כי המר שדי לנן תאוד ותהום כל השיר ונפלפה שמחה וגיל פהוסף לחדר שמח וירח קדר, פהוסף היה שמרבים בשמחה ונהפכה לתגה לנון ונתנה כי נגזר תחרן ה״ם הפר המרוחם זרוע המיומן נטוע נעמן לבעלת המן פלר הזמן פ׳ **סלמאן דוד ששון** השקנו מי רום והשבינענו כי גון לי לך לחרן חפר פלית פך לבלוע לים לגולמרכבה רושה נחמן. לל תלום בת ש׳ינענו לי׳כה ״ושם זהב חפר תמ״ל ה״ה מסגיר על לחיו העב״ים בכלל, ועל לחבינו בת לנן כפרט. ושתה לחמה! תלחה הנחם עפ״נו. על לחב״לה ״קדיה הזלות לין לנן קמורתו, מי ינוד לך שברית הב״ת **פרח** ״יך ובמה נבחמך כי גדול כ״ם שברך, ומה נשוב לבם ״לי׳ שעשועים טוב׳ נעמנם לנחמכם כהלקח משלכם שטרת תעפרתכם לכ״כם דושבם כמבחד ״מין, והשליר לחקם כלפן לחר לין לכם רושה, לך תה נעשה בנעם נכלה ונין כמר בנכה עלנו ושלכם לבכלל״ן שם׳ם ונלמר בדיך ל״ן הלמת . . . .

ולנטנו יחד׳ פגולה ״ב׳ת **מזל צומח** ונתפענו יהד כ״ם׳כתנו הנו ונטפלנו בכנודע לחחרון לעשות נהת רוח לעלי׳ נשמת הפר המרוחם עם ולחרי חפר התמרתרנו פפר מפלם של לחי׳תו של לפיק עם׳נו **לימוד** בכנוע׳ת, ולחרי כן קם עטר מהרה׳בו הג׳ המפורסם **ראשון לציון** כ״ן החו׳ר לחשוע ודרש דרוש נכבד בהל׳ להפצלה ותפלת **א מלא רחמים** לעלי׳ נשמתו העל׳ה כ׳ תה׳ה פרורה בלרור הח״ם תחת כנף׳ הכרוב׳ם ונתפלל להלי׳ הנחמות בשלך ובשא פנוך לפר השל׳ח לחדי׳ן כ׳ י׳ה׳ לברפה בקרב החרץ כ׳ הם זרוע בידך ה׳ ניחר כ׳ לם ׳שמש עוד שול ושבר בנפולכם, וכ׳ושמלם תנוחמו נשת׳ית מנחמ׳כם ההותמ׳ים כלחמו לכ ומשנ׳ר׳ים בעלכם תמ׳ד שתרת הק׳ים והשלם.

Letter No. 4 איגרת מס׳

5. מאת רבני צפת

בע״ה, מעה״ק צפת״ו לעוב״י[1] במבאי יע״א[2].

ביום י״א לחדש ניסן שנת וב״א השמ״ש לפ״ק [תרנ״ד] (17 אפריל 1894).

מנחם ציון ובונה ירושלים. הוא ינחם בכפלים. להאשה רבה רבת המעלות, ומלאה תהלות, השרית והסגנית, חותם תכנית[3], מרת **פרחה** ת״ם נאוה קודש אור ישראל וקדושו. נר הזמן ושורשו, הנדיב הרחמן, האדון המנוח **סלימאן** ז״ל השומר אמת ישמרה.

אשה חכמת לב; כאכול קש לשון אש כן להטה באזנינו השמועה הזעומה, רבת המהומה, כי נגוע ונאסף כרוב ממשח הסוכך[4] באברתו, על עם ה׳ ונחלתו, ולקברות הובל בעל נעוריה, היקר מכל יקר ומהללו בלי מחקר השר הצדיק **סלימאן דוד ששון זצ״ל** ביום י״א אדר שני יחשכו כוכבי נשפו, אויב ירדפו, ע״ז דוו כל הדווים[5], כאבל אם. קודר ילכון ויתעלפו במחגורת שק על האי שופרא דבלי בארעא, דמיונו כאריה אורך היריעה, ארבע ארצות החיים יתפלשון באפר כי מת גבורם, וניטל זיו יקרם, הודם והדרם, אוי לה אמרה במבאי כי אבדה כלי חמדתה, וכל הקהל מר יבכון ועל שפם יעטו כי נשבה ארון האלקים ונעדר אלוף עירם אשר היו עיניו פקוחות עליהם לטובה ומלאך מליץ טוב על קהלו עדתו בעיני המלך והשרים, מי שמע כזאת ולא יקרע סגור לבבו לי״ב קרעים שאינם מתאחים לעולם, מי לא ימס לבבו כדונג ויהי למים כי נגדעה קרן ישראל, ונפל מהם שר גדול נס עמו ומופת אֵמו, גבור בארץ, וגודר כל פרץ, עינינו נגרו ולא ידמו מאין הפוגות ולבנו כחליל יהמה בדאבון רוח ועצבון נפש, מי ינוד לך כי גדל שברך; ואין קצה לאנחתך. כי הורמה מצנפתך; והוסרה עטרת ראשך; אותך ואותנו עזב לאנחות, וילך למנוחות, בהיר הוא בשחקים ובג״ע[6] אלקים חלקו וגורלו לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו; נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ, הבן יקיר חמד בחורים המלך דוד חי וקים והיה שמו כשם הגדולים, איש חיל רב פעלים צדיק אוחז מעשה אבותיו בידיו וכל פריו קודש הלולים, ולא יסור שבט מיאודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה; וכל חכמינו הי״ו קבעו לימוד למנוחת המנוח ז״ל ואחר הלימוד השכבה. ולהבדיל בין החיים ברכות נשגבות לזיז כבודה ולבנה חמודה, למען יאריכו ימים שנות עולמים, ולא יוסיפו לדאבה עוד כל ימי עולם ומכאן ולהבא חוט של חסד משוך עליהם, והחיים והשלום באהליהם, ואדון הנחמות יטע בלבם תנחומותיו ינחמם מאבלם וישמחם והיה זה שלום.

הצעיר יוסף יאודה חכים ס״ט (חותם מ״מ חכם באשי בצפת)
הצעיר משה ממאן ס״ט
הצעיר יעקב חי עבו ס״ט
הצעיר אברהם חי שאקי ס״ט
הצעיר משה יעקב ס״ט

(חותם בית הוועד הנברים דק״ק הספרדים בעה״ק צפת ת״ו)

1 בעזרת השם, מעיר הקודש צפת תיבנה ותיכונן לעיר ואם בישראל.
2 יכוננה עליון אמן.
3 יחזקאל כח, יב.
4 לפי יחזקאל כח, יד: את־כרוב ממשך הסוכך.
5 על זה ידוו כל הדווים (נזיר כג ע״א; קידושין פא ע״ב).
6 ובגן עדן.

נעשה 17.4.94

משלוח כתבו ביפו"ל לחדש ניסן שנת **וכל השמע** לפק לעזבי **במכתי** יצ"ו

מנחם ליון ומוכה יחשלים, הוץ, נחם בכפלים, להחשה רבה וכח המשלות, ומלאה תהלות,
השריח והסגנות, חותם תכונת, ממת **פרחה** חם נאוה קומם לוי, שבל ונקנשו —
עד הזמן ושוטנו המכיב הרחמן, הלחן המנוח **סלימאן** לל השמר לחמת שמחב

לשה חכמת לב! כלמל קל לעון קל בן להטה כלזנינו השמועה הזטומה, רבת המהומה, כי נגוע ונלקף כוכ
ממשת הפוכך כלברתו, של עם ה' ונחלתו, ולקבוות היכל כעל נעוכיב, היקר מכל יקר —
ומהללנו כלי מחקר השר הלביך **סלימאן דוד עשון** יללל כיום יה לחר שב יחשבו כוכבי נשפו, לויב יבכו, עז יגון,
כל הבוים כלכל לם קומר לבין ויתטטפו במחגורות צך על הלי שופרה רכלי כלחשוך, במיונו,
כלביך לוכך היכישה, לחרבב לחלות החיים, תפלשון כלפר כי מת גבורם, ובטל זיו יקרם, היום והרגם, לני לה לחמיה
במברלי כי לחבה כלי חמלתה, ומל הקהל מי יבבין ועל שפם, שטו כי נשבה לחון הלבים ונשבר עלף שרם לשר—
ה"ו שיטו פקוחות טליהם לטובה ומלחך מלין טוב על קהלי שהתו כשיב המלך והשרים, מי שמע בזאת ולא—
יקרב קגור לכבו ליב קדשים שלוחים לשולם — מי לא ימך לכבו כהונע ה"ה למים כי נגדעה קרן ישלי, ונפל
מהם שר גמול נם שמו, ומופת לקח, גבור כחלן, וגודר כל פרץ, שיטיו נגזו ולא קמו מלין הפוגות ולבבנו כחליל יהמה
כלחבון רוח ובעלמן נפש, מי יגוד לך כי גמל שבדך! ולין קלה לחנחרך — כי זוכמה מלנפרעך! והוסיף שטחתלשך!
לחוק ולחזקה עזב לחמחות, ילך למנוחות, כהיר הוץ בשחקים ובהיב שלים חלקו וגורלו, לחחות בנועם ה' ולבקר בהיכלו!
נפשו כטוב תלין וזרעו ירש לרץ הבן יקיר חמד מחוכים **המלך דוך** מי ינים יהיה שמו כשם הגמולים, לוים חיל רב פעלים
לקיר לוחז מעשה לבותיו כיביו וכל פרי קומב בלולים, ולא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו שר כי יבלילה!
ובל חכמינו היו קבעו לימוד למנוחת המנוח זל ולחר הלימוד השלבה, ולהבביל בין החיים כרכות נשגבות לזיו כבודו —
ולבנה חמודה, למען יחריכו ימים, שנות טולמים ולא יפיפו להלכה שוד בל ימי שולם, ומבחן ולהבח חוט של חסד משך
עליהם, ובחיים והשלום בלהלים; ולחון הנחמות יטוב בלבם תנחומותיו, ינחמם מלבלם וישמחם מאוגם והיה זבר שלום

6. מאת הרב אליהו חזן, הרב הראשי של אלכסנדריה

אלכסנדריא של מצרים יע״א.

יום י״א לחדש ניסן שנת התרנ״ד ליצירה [17 אפריל 1894].

אשת חיל רבת המעלות רבתי בדעות הגברת המעטירה [פרחה ששון] תמ״א.

הנה לשלום מר לי, מר על לא טובה השמועה מפטירת הגביר השר הגדול נדיב נדיבות, אוהב התורה ולומדיה סיר סלימאן דוד ששון זלה״ה, צר לי מאד על אבדן איש חמודות תפארת עדת ישורון.

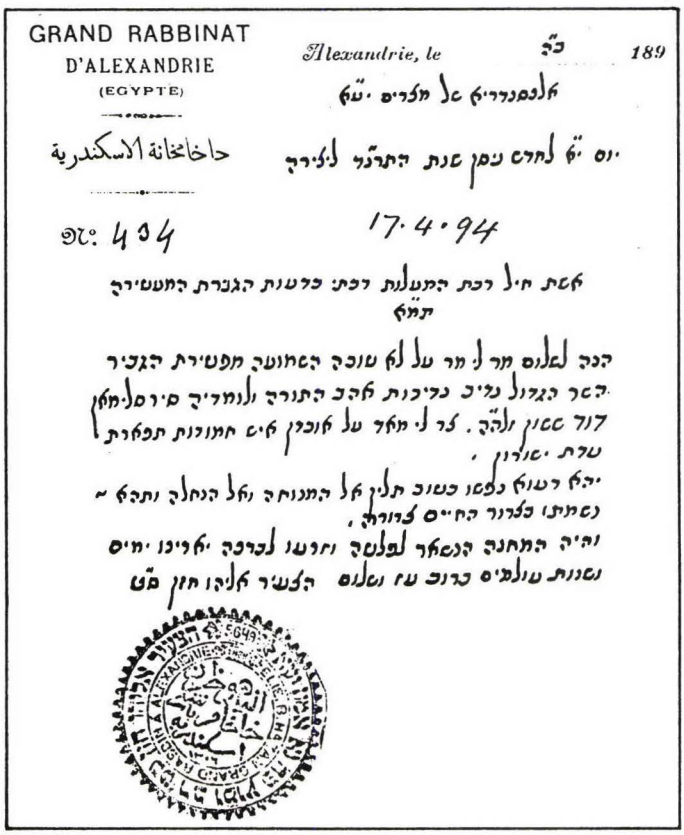
יהא רעוא נפשו בטוב תלין אל המנוחה ואל הנחלה ותהא נשמתו בצרור החיים צרורה.

והיה המחנה הנשאר לפליטה וזרעו לברכה יאריכו ימים ושנות עולמים ברוב עז ושלום.

הצעיר אליהו חזן ס״ט

(רב ומו״ץ פה נא־אמון יע״א)

(מקום החותם)

GRAND RABBINAT
D'ALEXANDRIE
(EGYPTE)

حاخامخانة الاسكندرية

Alexandrie, le כ״ה 189

אלכסנדריא של מצרים יע״א

יום י״א לחדש ניסן שנת התרנ״ד ליצירה

No: 434

17.4.94

אשת חיל רבת המעלות רבתי בדעות הגברת המעטירה תמ״א

הנה לשלום מר לי מר על לא טובה השמועה מפטירת הגביר השר הגדול נדיב נדיבות אוהב התורה ולומדיה סיר סלימאן דוד ששון זלה״ה. צר לי מאד על אבדן איש חמודות תפארת עדת ישורון.

יהא רעוא נפשו בטוב תלין אל המנוחה ואל הנחלה ותהא נשמתו בצרור החיים צרורה.

והיה המחנה הנשאר לפליטה וזרעו לברכה יאריכו ימים ושנות עולמים ברוב עז ושלום

הצעיר אליהו חזן ס״ט

Letter No. 6 איגרת מס׳

7. מאת רבני ישיבת המקובלים "בית־אל" בירושלים

ב"ה, היום יב ניסן שנת תרנ"ד ליצירה. (18 אפריל 1894).

מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלדים וזה שער השמים[1].

לכבוד מע' הגברת המעטירה, מגזע היחס והמעלה, אשה יראת ה' רבת המעלות כבודה בת מלך מרת סי' **פרחה סלימאן דוד ששון** מב"ת[2], אתה ה' תשמרה, וכצנה רצון תעטרה, ויחי שמה לעולם וכירח יכון עולם סלה! נסו"א[3].

בראשית מאמר גדול השלום ותפי'[4] קבע במקום הק' והנורא הוא בית אל יכ"ץ[5] למען תאריך ימים ושנים ברוב הונים, מבנים וב"ב[6], נטיעות דומות לשרשים, וה' משמים יגביה מערכתה, ויהי ה' אתה, ובכל אשר תפנה תשכיל ותצליח בצל"ח[7] העודף נס"ו[8]. טעמא דאתי דבור אליך שרתי במדעת להודיע מגודל צערינו, על לא טובה השמועה, מחלה ונועה, אשר נמס כל לב ורפו כל ידים על הלקח ארון האלקים זה האיש מרגיז ממלכות שמו נודע בשערים, מאיר לארץ ולדרים, מגזע היחס והמעלה, נודע לכל שבח ותהלה, אדון הארץ, עומד בפרץ, רצ"ו[9] אל סי' **סלימאן דוד ששון** נ"ע וז"ל[10] נפשו תהא צרורה בצרור החיים בג"ע[11] עם הצדיקים והחסידים במנוחות שאננות, והוא יעתיר בעדה ובעד בניו הי"ר[12] לבל יאונה להם שום רע ונפשו בטוב תלין וזרעו ירש ארץ. והן עתה נודיע כי תכף בהתודע לנו את המאורע לא מנענו את עצמנו מעשות כבוד ע"ק[13] והיינו שביום שב"ק[14] קם אחד מגדולי הק"ק[15] וקרא את ההפטרה ואחריו עשה השכבה ומנוחה לשם השר המנוח נ"ע ז"ל. ואח"ך עשה מי שבירך לכבודה ובניו ה"י. יה"ר[16] שתקובל תפלתינו ברצון אמן.

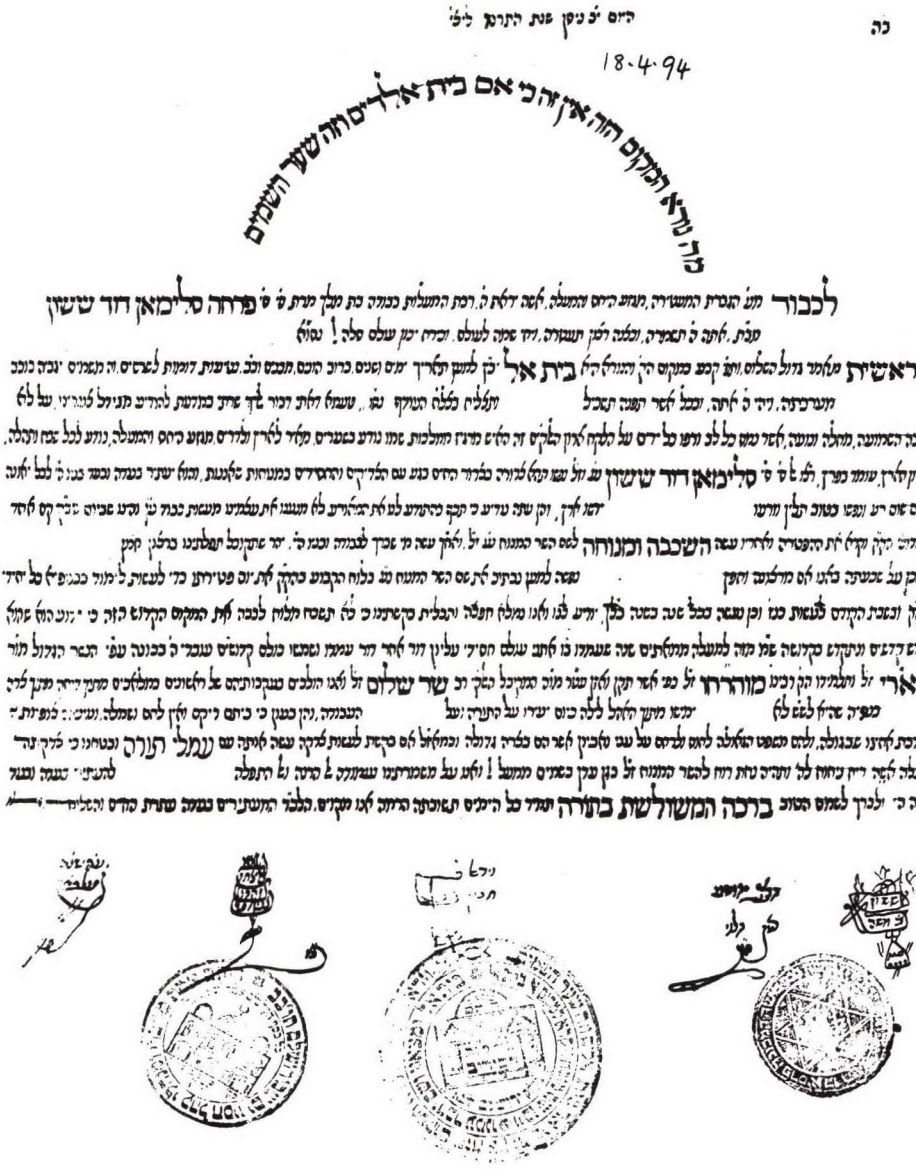
ובכן על שבעתה באנו אם מרצונה וחפץ נפשה למען נכתוב את שם השר המנוח נ"ע בלוח הקבוע בהק"ק את יום פטירתו כדי לעשות לימוד בכנופיא כל יחידי הק"ק ובשבת הקודם לעשות כנז' וכן נעשה בכל שנה בשנה בל"ן[17], יודיע לנו ואנו נמלא חפצה ותכלית בקשתינו כי לא תשכח מלוח לבבה את המקום הקדוש הזה, כי ידוע הוא שהוא קודש קדשים ונתקדש בקדושה ש"מ[18] מזה למעלה ממאתים שנה שעמדו בו אתני עולם חסידי עליון דור אחר דור עמדו ושמשו כולם

1 בראשית כח, יז.
2 מנשים באוהל תבורך.
3 נצח סלה ועד אמן.
4 ותפילתנו.
5 יכון צדק.
6 ובני בנים.
7 מליצה לפי "וסרח העודף" (שמות כו, יב).
8 נצח סלה ועד.
9 רודף צדקה וחסד.
10 נוחו עדן וזכרונו לברכה.
11 בגן־עדן.
12 ה' ישמרם.
13 עילוי נשמתו.
14 שבת קודש.
15 הקהל קודש.
16 ה' ישמרם. יהי רצון.
17 בלי נדר.
18 של מעלה.

קדושים עובדי ה׳ בכונה עפ״י הנשר הגדול מו״ר האר״י ז״ל ותלמידו הק׳ רבינו מוהרח״ו ז״ל[19] כפי אשר תקן ואזן עט״ר מו״ה[20] המקובל האלקי רב שר שלום ז״ל. ואנו הולכים בעקבותיהם של ראשונים כמלאכים מתוך דוחק מתוך צרה, כנסיה שהיא לש״ש[21] לא ימישו מתוך האהל לילה כיום יעירו על התורה ועל העבודה. והן בעון כי ביתם ריקם ואין לחם ושמלה, ועיניהם צופיות לנדבת אחינו שבגולה, ולהם משפט הגאולה לחוס ולרחם על עני ואביון אשר הם בצרה גדולה וכמאז״ל[22] אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה[23] ובטחני כי צדקתה תעלה אשֵׁה ריח ניחוח לה׳ ותהיה נחת רוח להשר המנוח ז״ל בגן עדן בשמים ממעל! ואנו על משמרתנו נעמודה אל הרנה ואל התפלה להעתיר בעדה ובעד בניה ה״י ולברך לשמם הטוב ברכה המשולשת בתורה תמיד כל הימים, תשובתה הרמה אנו מקוים. הלכ״ד[24] המעתירים בעדה עתירת החיים והשלום.

הצעיר ששון ב[כר] משה ס״ט (מקום החותמת)
הצעיר יהושע ציון הלוי ס״ט
וידאל חנוך אנג׳יל ס״ט
הצעיר יצחק חזקיהו גאגין ס״ט
ע״ה שלם ן׳ מלכא ס״ט
(חותם ישיבת ״בית־אל״)
(חותם קהל חסידים שבירושלים תוב״ב).

19 מורנו הרב חיים וויטאל זכרונו לברכה.
20 עטרת ראשינו מורנו הרב.
21 לשם שמים.
22 וכמאמרם זכרונם לברכה.
23 קה״ר יא,א.
24 הלא כה דברי.

Letter No. 7 איגרת מס׳ 7

8. מאת הראב"ד ר' רחמים יוסף פראנקו מחברון[1]

ב"ה, פעה"ק חברון תובב"א. יום יב לחדש ניסן שנת תרנ"ד לפ"ק (18 אפריל 1894).

לכבוד אשת חיל עטרת, שרתי במדינות כל שהיא תפארת, רבת המעלות, איומה כנגדלות, כבודה בת מלך הגברת המעטירה סי' **פרחה** ת"מ[2] שרביטו ש"מ[3] השר הצדיק המנוח, חפץ חסד ומרבה להטיב כש"ת[4] סי' **סלימאן ששון** תנצב"ה יחי שמה לעד לעולם כיר"א![5]

גברת ממלכות! השמועה הרעה אשר הגיעני מסילוקו של צדיק הנשגב הנדיב הרחמן, נטע נעמן, השר הגדול בישראל אישך **סלימאן** נ"ע[6], ירדה חדרי בטני וימס לבבי, יחד עצמותי דחפו ותדמע בת על אבדן איש חמודות, אשכול המעלות והמידות, אוהב צדק ומגיד מישרים, המאיר לארץ ולדרים, מי האיש אשר ראה הליכותיו בקו' בקרב מחנה העברים ונפשו בל תאבל עליו? מי לא יתן כמים שאגותיו על שבר נורא כזה? הה מות! איך קטבת לשחת גפן פוריה ולא חמלת על הדרה וענביה, על מי נטשת, אשתך אשר אהבת, רובצת על האפרוחים, עוללי טפוחים, ידעתי כי על אסון נורא כזה, ועל אבידה גדולה כזאת, ללא כל תועלת יהיו דברי תנחומותי, ואנכי מצדי באשר הוקיר ואחובב מאד את השר הצדיק המנוח הזה בהיותי זה שנים בעי"ת לונדון יע"א[7] היותי מסתופף בהיכל מלך השר הגדול ידידי וחביבי **סיר ראובן ששון** הי"ו כמעט הגיעה אלי השמועה הרעה הזאת המדאבת לבי יצאתי לתנות צדקותיו תוך קהל עדתי הע"י[8] לפרסם מפעליו הטובים בדרשתי, וכל העם געו בבכיה על האבידה האיומה הזאת, וברכנו ברכת מי שבירך להוד תפארתך, ובניך כשתילי זיתים ולכל משפחתכם הרוממה! ואת יונה תמה, קחה נא את ברכתי ועליך יזרח ה' עוטה אור כשלמה, הוא ברחמיו יחבוש את שבריכם, ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולכם, וזכות אבוה"ק[9] אברהם יצחק ויעקב זיע"א[10] יגן בעדכם, להאריך ימיכם, וימי ביניכם, ונפש מר בעלך בצרור החיים תהיה צרורה בשמי השמים העליונים בעטרה שעטרה, כיר"א. הלכ"ד[11] המעתיר בעדכם החיים.

הצב"י רחמים יוסף פראנקו ס"ט
ראש אב בית דין בעה"ק חברון ת"ו
(מקום החותמת)

1 ראה עליו מ' ד' גאון, יהודי המזרח בא"י, חלק ב, עמ' 567 — 568.
2 תבורך מנשים.
3 של מלך.
4 כבוד שם תפארתו.
5 כן יהי רצון אמן.
6 נוחו עדן.
7 בעיר תהילה לונדון יכוננה עליון אמן.
8 ה' עליהם יחיו.
9 אבותינו הקדושים.
10 זכותם יגן עלינו אמן.
11 הלא כה דברי.

Grand Rabin
Rahamim H. Franco
à HEBRON (Palestine)

18·4·94

ב"ה. פעה"ק חברון תובב"א. יום י"ב לחדש ניסן שנת הרנ"ד לפ"ק.

לכבוד לאחת ח"ל שערת, שרית בתולות כל שה"י תפארת, רבת המשלות, ל"ומה כנגלות, כבודה בת מלך הגברית המעש"ה ס'
פרחה תמ"ג שרביטו שמ"ר השר המל"ך המנוח, חנן חסד ומרנה להט"ב כשה"ק **סלימאן יששון** תגלב"ר ת"ח.
שמה לעד לעולם כ"ר!

גברת מלכותי! השמועה הרעה לאזר הג'יעני מס'לקו של לי"ך הנשגב הנד"ב הרחמן, נטע נעמן, **השר הגדול בישראל**
לשון **סלימאן** עש"ה, ידיה חדי' בטט וימם לבב, יחל עלמות' רחפו ותדמע
את ע"ט של לחמן ל"ם חמודות, לשכול המשלות והמ"ידות, לזוהב לדך ומג"ל מ"שרים, המלי"ר לאדץ ולגרי"ם, מי הל"ם לאזר רחם הל"בות ו
קו' בקרב מחנה השבריס ונפשו בל תקבל עלי'! מי לא יתן כמ"ם שלגותי על שבר נורא כזה! **הה מות!** לי"ך קטבת לשחת גפן פוריה ולא
חמלת על הדרה ושכיה, של מי נעשת, לשתך לאזר לחבת, רובלת על הלפרוחים, עולל טפוחים, ילשת כי על לאפן עורא כזה, ועל
לחבה גדולה כזאת, ללא תועלת יהיו כל דברי תנחמות, ולנכי מלבי בלאזר הוקיר ולחובב מלא לת השר הלדי"ק המנוח הזה בהיותי זה שנים בשע
לונדון יע"ה היות מפתופף בה"כ כל מלך השר הגדול י"ל וחב"ב **סיר ראובן ששון** ה"ו כמשמ הגי"ש א' השמועה הרעה זאת
המלחלת לבי ילאתי לתנות לדקותי תוך קהל עדתי הש"ץ לפרסם מפעלי הטובים בדרשתי, וכל העם
גמו בכבי"ה על הלבלה הי"ומה הזאת, ונרכנו נרבת **מי שבירך** להוד תפלריתך, ובניך כשת"ל זי"ם ולכל משפחתכם הרוממה!
ואה ונה תמה, קחה נא לת ברכתי ושלך זרח ה' שועה לור כשלמה, הוא ברחמי"ן יחבוש לת שברי"כם, ולא ישמע עוד
שוד ושבר בגבולכם, וזמות לחרי"ך **אברהם יצחק ויעקב** ז"ע גן בטלכם, להלרי"ך מי"כם, וימי כלכם, ונפש בטלך בלרור
החי"ם תה"ה לרורה, בשמי השמי"ם העליונים כשעורה שעתיר בטלכם שורת הח"ס

9. מאת רבני טבריה

בעה״י[1], מעי״ק טבריא תוב״ב[2], יב ניסן ש׳ התרנ״ד, לעי״ת[3] במבי יע״א[4] (18 באפריל 1894).

תנחומים של אבל יוצע לפני המתאבלים אבל גדול זה, דתבר גזיזי[5], היא האשה כבודה בת מלך, אשה חכמה המלאה לה רוח דעת ויראת ה׳ סי׳ סי׳ **פרחה** מב״ת[6] ובנה היקיר תפארת בחורים והדרם מע׳ הגביר השר רצ״ו[7] סי׳ סי׳ מגן **דוד** יהיה בעזרו, בהלו נרו, ואחיותיו הנעימות, שכולם מתאימות, והקרובים יחד כולם, ה׳ עליהם יחיו אמן.

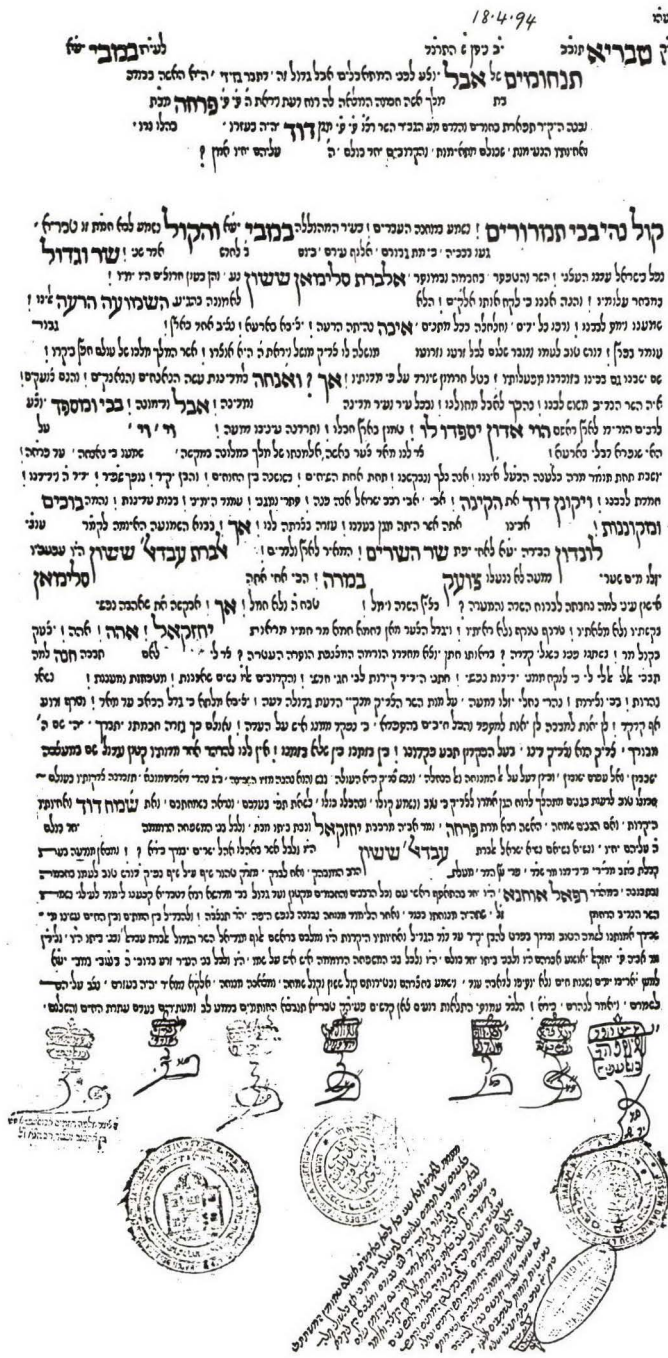
קול נהי בכי תמרורים! נשמע במחנה העברים! בעיר המהוללה במבי יע״א והקול נשמע לבא חמת זו טבריא, געו בבכיה, כי מת גבורם,אלוף עירם, ביום ב׳ לחדש אדר שני, שר וגדול נפל בישראל ערנו העצני! השר והטפסר, בחכמה ובמוסר, **אלברת סלימאן ששון** נ״ע[8], והן בעון חרוצים היו ימיו, במבחר עלומיו, והנה אננו [!] כי לקח אותו אלקים! הלא לאמונה בהגיע השמועה הרעה אליני, שמענו וימס לבבנו, ורפו כל ידים, וחלחלה בכל מתנים, איכה נהיתה הרעה, יציבא בארעא, נציב אחד בארץ, גבור עומד בפרץ, דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו וזרועו מושלה לו צדיק מושל וירא ה׳ אוצרו,אשר המלך מלכו של עולם חפץ ביקרו, שם ישבנו גם בכינו בזוכרנו מפעלותיו, כטל חרמון שיורד על פי מדותיו, אך! ואנחה למדינות עשה הנאנחים והנאנקים, והנם צועקים, איה השר הנדיב משוש לבנו, נהפך לאבל מחולנו, ובכל עיר ועיר מדינה ומדינה, אבל ודימונה, בכי ומספד יוצע לרבים, הורידו לארץ ראשם, הוי אדון יספדו לו, טמון בארץ חבלו, ותרד עיננו דמעה, וי וי על האי שופרא דבלי בארעא! צר לנו מאד צער באשה, אלמנתו של מלך כמלונה במקשה, שמעו כי נאנחה, עד פרחה! יושבת תחת תומר מרה כלענה, הבעל איננו, אנא נלך ונבקשנו, תחת אחת השיחים, כשושנה בין החוחים, והבן יקיר, נופך שפיר, ידיד ה׳ וידידנו, חמדת לבבנו, ויקונן **דוד** את הקינה, אבי אבי רכב ישראל אנה פנה, סתרי ומגני, עמוד הימני, בנות עדינות, והמה בוכים ומקוננות, אבינו אתה אשר היתה מגן בעדנו, עזרה בצרתה לנו, אך! בבוא השמועה האיומה לקמ״ר עוב״ו[9] לונדון הבירה יע״א לאחי יפת שר השרים, המאיר לארץ ולדרים, **אלברת עבדעל׳ ששון** הי״ו, עפעפיו יזלו מים, שערי דמעה לא ננעלו, צועק במרה, הכי אחי אתה **סלימאן**, אישון עיני, למה נחבתה לברוח השדה והמערה? כציץ השדה וימל, טבח ה׳ ולא חמל, אך! אבקשה את שאהבה נפשי, בקשתיו ולא מצאתיו, טרוף טורף ולא ראיתיו, ויגדל הצער מאן דחמא חמא מר חמיו מראות **יחזקאל**, אהה! אהה! יצעק בקול מר, נשתנו פניו כשולי קדרה, בראותו חתן יוצא מחדרו, הורמה המצנפת הוסרה העטרה, צר לי לאם **תבכה חנה** למה תבכי אללי אללי לי כי לוקח ממני ידידות נפשי, חתני הידיד קירות לבי חגי חדשי, והקרובים אליו נשים שאננות, מטפחות ומענות, נשאו נהרות, בכי וצירות, נהרי נחלי יזלו דמעה, על מות השר הצדיק מנקיי הדעת גדולה דעה, יציבא מלתא כי גדל הכאב עד מאד, וטרף זרוע אף קדקד, לן

1 בעזרת ה׳ יתברך, מעיר הקודש.
2 תבנה ותיכונן במהרה בימינו.
3 לעיר תהילה.
4 יכוננה עליון אמן.
5 מלשון ״תבריה ר״ע לגזיזיה״ (בבא קמא ה ע״א).
6 מנשים באוהל תבורך.
7 רודף צדקה וחסד.
8 נוחו עדן. השם ״אלברת״ נרשם כאן בטעות. בשם זה נקרא אחיו של סלימאן: הבארון עבדאללה־מאיר (אלברט).
9 לקרית מלך רב עיר ואם בישראל.

יאות למבכה, לן יאות למספד, והכל חייבים בהספדא, כי נפקד ממנו איש על העדה. ואולם כך גזרה חכמתו יתברך, יהי שם ה׳ מבורך, צדיק הוא וצדיק דינו, בעל הפקדון תבע פקדונו, בין בזמנו בין שלא בזמנו, אין לנו להרהר אחר מדותיו, קטון וגדול שם במעצבה ישכבון, ואל עפרם ישובון, וכיון דעל על אל המנוחה ואל הנחלה, ונפש צדיק היא העולה, נגש והוא נהנה מזיו השכינה, בי״ג נהרי דאפרסמונא תזכרנה צדקותיו בעולם שכולו טוב לרעות בגנים מתהלך לרוח הגן אמרו לצדיק כי טוב ונשמע קולו ובהכלו כולו, לשאת תפי׳ בעדכם, ונראה בשמחתכם, ואת שמח **דוד** ואחיותיו היקרות, ואם הבנים שמחה, האשה רבא מרת **פרחה**, ומר אביה מרכבת **יחזקאל**[10], ונבת[י][11] ביתו מב״ת[12]. ולכל בני המשפחה הרוממה יחד כולם ה׳ עליהם יחיו, ונשיא נשיאם נשיא ישראל **אלברת עבדאל׳ ששון** הי״ו ולכל אשר באהלו אהל ישרים יבורך כיר״א[13]. ומכאן מודעת בעת קבלת כתב מרירי מידידנו מר שד״ר, פרי עץ הדר, מעלת הרב המובהק, ואח לברק, מזר״ק טהור שייף עייל שייף נפיק, דורש טוב לעמו בחכמה ובתבונה כמה״ר **רפאל אוחנה** הי״ו, יחד בהתאסף ראשי עם וכל הרבנים והחכמים מקטון ועד גדול. בבי מדרשא רבא דטבריא קבענו לימוד לעילוי נשמת השר הנדיב הרחמן ז״ל, שתהיה מנוחתו כבוד, ואחר הלימוד מנוחה נכונה לנפש היפה, יה״ר תנצב״ה. ולהבדיל בין המתים ובין החיים עשינו מי שבירך אמותנו לשמה הטוב וברוך בפרט להבן יקיר עד דוד הגדיל ואחיותיו היקרות הי״ו ומלכם בראשם אלוף מגדיאל שר הגדול **אלברת עבדאל׳** ובני ביתו הי״ו. ולידי״ן[14] מר אביה סי׳ **יחזקאל יהושע אברהם** הי״ו ולבני ביתו יחד כולם הי״ו ולכל בני המשפחה הרוממה איש איש על שמו הי״ו ולכל בני העיר זרע ברוכי ה׳ בעוב״י[15] במבי יע״א, למען יאריכו ימים ושנות חיים ולא יוסיפו לדאבה עוד. וישמע בחצרהם [י] ובטירותם קול ששון וקול שמחה, ומצאנה מנוחה, אלקא דמאיר יהיה בעזרם, נצב עליהם לשמרם, ויאמר לנהרם, כיר״א.הלכ״ד[16] עמוסי התלאות רועי צאן קדשים פעיה״ק טבריא תובב״א החותמים בדמע לב ומעתירים בעדם עטרת החיים והשלום.

הצעיר יוסף דוד אבואלעפייה ס״ט
מקום חותם מ״מ החכם־באשי בעיה״ק טבריה
הצעיר יצחק אברהם בקיריה ס״ט
הצעיר יאודה טולידאנו ס״ט
הצעיר חביב חיים דוד סתהון ס״ט
הצעיר אברהם... ס״ט
הצעיר דוד אסודרי ס״ט
הצעיר שלמה רחמים אבואלעפייא ס״ט
הצעיר משה אהרון ידיד הלוי ס״ט
(הוסיף כמה שורות משלו)

10 הכוונה לגביר יחזקאל בן יהושע אברהם גבאי, אביה של פרחה ששון.
11 צריך לתקן: ונות.
12 מנשים באוהל תבורך.
13 כן יהי רצון אמן.
14 ה׳ ישמרהו ויחייהו, ולידיד נפשנו.
15 בעיר ואם בישראל.
16 כן יהי רצון אמן, הלא כה דברי.

Letter No. 9 איגרת מס'

10. מאת שרה בת שלמה בן יחזקאל יהודה[1]

כ״ה. ירושת״ו[2]. היום ד׳ 12 ניסן התרנ״ד, בא סימן כי מפני הרעה נאסף הצדיק לפ״ג [תרנ״ד, 18 אפריל 1894].

לכבוד מע׳[3] הגברת המעטירה, אשת חיל, רצ״ו[4] ומרבה להיטיב, בת מלכים סי׳ סי׳ פרחה סלימאן דוד ששון מב״ת[5]. ויחי שמה לעד ולעולם אמן!

שרה נכבדה!

אהה! מה מאד ידאב לבנו באמרנו לשלח לך ולבניך היקרים דברי נחומים. מה נגידכם ומה ננחמכם? האם נוכל לנחמכם בעת אשר בשרנו כָּאוֹב יכאב עלינו, ופלגי מים תרדנה עינינו, על השבר הגדול כים אשר נשברנו, בהלקח מעלינו רוח אפינו וחיי נשמתנו, נזר ראשנו, וצניף תפארתנו, נשיא אלהים אשר היה בתוכנו, ה״ה[6] השר המנוח סלימאן דוד ששון תנצב״ה! אשר עודנו באבו נקטף ובלא ימיו נספה, הלא פָּרַס לרעב לחמו ודלים חונן.

אבי יתומים ומרחם אלמנות, וביחוד הראה עז אהבתו לבני משפחתו אשר העניקם מטובו ביד נדיבה, העל זה תתנחם נפשנו? נוחם יסתר מעינינו!

אך גזרה היא מן השמים, קבל נקבלנה, והשוכן בציון ישלם לכם נחומים תחת אבלכם, ולא תבוא עוד שמשכם וירחכם ולא יאסף, ונחמכם עם אבלי ציון ובירושלים תנוחמו, אמן!

ואל שדי יצרר את נפש המנוח בחביון עֻזו והתלוננה בצלו תחת כנפיו, ותנוח ותעמד לגורלה לקץ הימין אמן! יואל ה׳ ושָׁת את בני המנוח לשרים תחת אביהם, והגדיל את כסאם מכסאו לאורך ימים ושנות חיים, והיה הקטן לאלף והצעיר לגוי גדול ועצום, בחיי אמם ובחיי דודיהם ומשפחתם הי״ו[7] והיו לברכה בקרב הארץ, אכי״ר[8]!

הכ״ד[9] החותמת בשבר רוח והמיחלת להתנחם בנחמת ציון וירושלים

הצעירה שרה שלמה יחזקאל יהודה יצ״ו

1 שרה בת שלמה בן יחזקאל יהודה נולדה בבגדאד בשנת תר״ב (1842). בשנת תרי״ד (1854) עלתה עם הוריה לירושלים. בתרי״ז (1857) נישאה לר׳ יהושע ילין בעל ״זכרונות לבן ירושלים״, שנזכר לעיל, בעמ׳ 92. היא אמו של הפרופ׳ דוד ילין (1864 — 1941) חוקר הלשון העברית ושירת ימי הביניים. בתרנ״ה (1895) נסעה להודו וביקרה בבומביי (בבית ששון קרוביה) ובכלכותה. ראה עליה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 32, הערה 20.

2 ירושלים תיבנה ותיכונן.

3 מעלת.

4 רודפת צדקה וחסד.

5 מנשים באוהל תבורך.

6 הלא הוא.

7 השם ישמרם ויחיים.

8 אמן כן יהי רצון.

9 הלא כה דברי.

11. מאת ראובן בן דוד ששון (אחי סלימאן הנפטר)

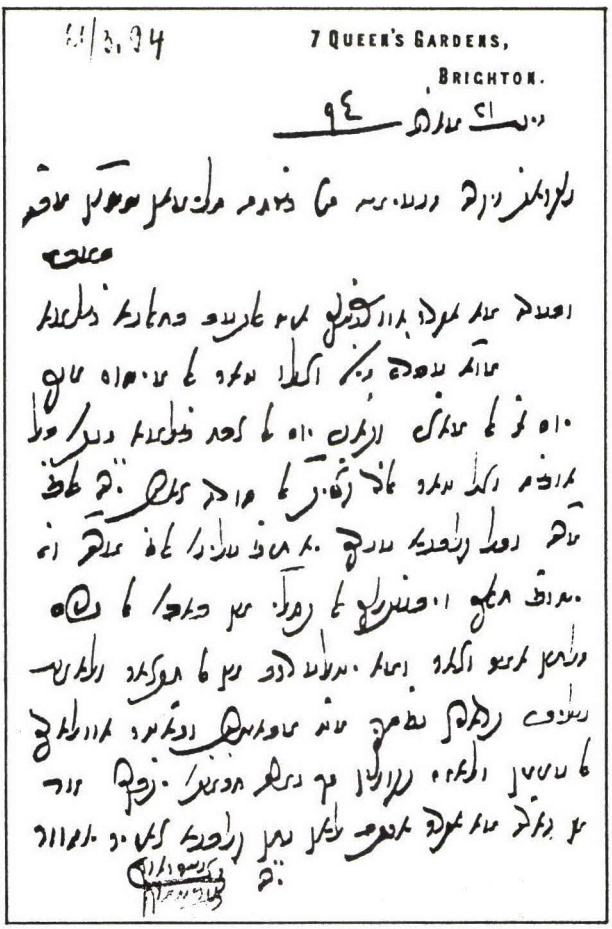
(בתרגום מערבית־בבלית [באותיות עבריות] לעברית)

21 מארס 1894.

לקראת היקרה הנעימה סי׳ פרחה סלימאן ששון מב״ת.
במביי

ובכן, איני יכול לתאר לך רגשותינו כאשר מר אחי עבדאללה הי״ו הגיע לידיו המברק המקולל ממך ביום א שעבר. ביום שני בבוקר, כאשר הייתי במשרד, הגיע המברק שהאסון קרה, ירחם ה׳ אלף פעמים. כל לבבינו אצלך, חבל עליו אלף פעמים, ה׳ יראה את מצבך וישלח לך תנחומים מדלתי חסדיו, ועכשיו קרה מה שקרה ואין תועלת בצער, את חייבת לשמור על עצמך בגללך ובגלל ילדיך היקרים, את צריכה לומר: כך גזרה חכמתו יתברך. יותר מזה אינני יכול לכתוב, כי אנחנו לבנו נעשה שחור, ירחם ה׳.

הצעיר ראובן דוד ששון

המקור בערבית
של איגרת מס׳ 11

The original, in Arabic,
of Letter No. 11

12. מאת שלום בן יצחק רפאל בכ׳אש[1]

חרוזי נחמה. לבית השר רוקמה
על הגביר הנעדר. באדר ב׳ אורו קדר
פרח גבירים וגזע קדושים, כולם נשיאים אלים ותרשישים הוא השר הטוב והישר. סלימאן דוד ששון המאושר.

כרעם מכה בגלגל, כן הוכה לבי לרסיסים משמועה הלא טובה שהביא מכה״ע[2] לבית ישראל, מפטירת השר והטפסר, ומחסה לאביון בצר, הגביר הנעלה לשם טוב ולתהלה, האדון היקר, הש״ש לעשות חסד עם כל אדם ביקר. הטוב והמטיב לעדתו. ומעוז לכל דורש עזרתו, חוטר מגזע רם ונשא מנשיאי ישראל, אדם המעלה סלימאן דוד ששון נתבקש בישיבה של מעלה, בגן עדן אלהים יעקב סלה.

אין בלשוני מלה. לערוך כל שבח ותהלה, מתהלת השר הנעלה, הן כשמן הטוב תורק שם המנוח לאפסי ארץ סלה. אשר לכל קשי יום ומר נפש יאר פניו אתם סלה, גם בני אדם גם בני איש עוד יהללוהו סלה, ומי אנוכי להגיד שבחיו ורב טובו מהר פארן סלה. אנכי דל באלפי וכבודי עם עפר ישכן סלה. ומי הכניסני בגבול הרים בגאותם סלה, מי יתן והחרשתי מדבר צדק סלה, כי לשפל כמוני וכל ענוי ארץ סלה, אל ירומו למו סלה. לבל יעטו עליהם בושה סלה.

אכן רוח היא באנוש המה סלה, ותתעטף עלי רוחי סלה, ועדי בשחק נאמן סלה, ואין בלשוני עולה ולולא מפני קושט סלה, כי זה קרוב לטו״ב שנים בהיותי בבומביי עיר מולדתי סלה, הייתי בבית השר המנוח ואחסה בסתר כנפיו סלה, ובחסדיו קרבני עם בני יעקב ויוסף סלה, גם הענק העניקני מפרי צדקתו, ועולתי דשנה סלה, ופי מלא תהלות אומר לאדני סלה, ומברכתו יבורך בית עבדו לעולם סלה, ומחסדיו תכנתי עמודי ביתי סלה, ות״ל[3] אב לבנים הנני יקומו יודוך סלה, ובכל ליל ש״ק אברך שם ה׳ הוא מלך הכבוד סלה, כי לדור ודור יכון בית דוד ששון סלה, וה׳ השוכן בציון ישועתה סלה, ונר דוד ששון יאיר ויזהיר עד עולם סלה.

והשר המנוח הנגזר מארץ חיים, תהי נפשו צרורה בצרור החיים, לחזות בנועם אור פני מלך חיים, והמנחם ציון הוא אלקים חיים, ישלם ניחומים לכל בית השר יר״ה[4] הם ובניהם וכל אשר להם חיים. עד העולם לאור באור החיים, יציצו ויפרחו בטוב ה׳ בארץ החיים, ועוד ינובון בשיבה מקור מים חיים, וכחול ירבו ימים ויוסיפו שנות חיים, אמן כן יאמר אלקים חיים,

כ״ד[5] הצעיר המתימר בכבודם והמיצר בצרתם והמצפה לחזות בנועם עוז גאונם.

ע״ה שלום בן לא״א יצחק בכ׳אש רפאל סי״ט

1 כותב המכתב נולד בבומביי ביום טז אדר ב תר״ח (1848) להורים יוצאי בגדאד. קיבל סמיכות לרבנות בצפת והיגר לאלג׳יריה. שם נשא אשה ופתח בית־דפוס קטן שבו פרסם כעשרים ספרים, שלו ושל אחרים, ושבועון בשם ״בית ישראל״ (ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 281). מתוך המכתב הנ״ל נראה שביקר בבומביי בשנת תרל״ז (1877) ונתמך ע״י סלימאן בן דוד ששון.

2 מכתב העיתי.

3 ותודות לאל.

4 ירום הודו.

5 כה דברי.

חרוזי נחמה · לבית הסר רוקמה
על הנביר הנעלה · בלדר ב לאדון קדר
פרח גבירים וגזע קדושים · כולם נשיקות חלם ותרשישים
הלל הסר הטוב והישר · **סלימאן דוד ששון** המלוגר ·

כרעם מכה בגלגל · כן הוכה לבי לרמיסים משמושה קלת טובה שהביאו מכ"הע לבית ישראל מפעירת השלי־
וקטסבר · ומחסה לקבוץ נכר · הגביר הנעלה לשם טוב ולתהלה · הלחזון ויקר · הסב לשערת
חסד עם כל לדש ביקר · הטוב והמטיב לעדתו · ומעון לכל דורש עזרתו · חוטר מגזע רם ונשא מנשיאי ישראל · לדש
המעלה **סלימאן דוד ששון** נתבקש בישוב של מעלה · בגן עדן לאלקים לחיים · ישקב פלה

לין בלשוט מלה · לשרוך כל שבח ותהלה · מהללת הסר הטלה · קן בשמן הטוב תתק
עם המעון לחפני לארץ פלה · לסר לכל קני יום ומר נפש יהר פטו לחסף פלה · גם בני לדש גם בני לוים שוד יקללוהו פלה · ומי
לחוכי להגיד שבחו ורב טובו מהר פלרון פלה · לוכבי לל בלללי וכבודי עם שפר ישבן פלה · ומי הכעסתו בגבול הרים בגלוחף פלה
מי יתן וקחרשתו מדבר לדק פלה · כי לשפל כמוני וכל שגיו מרין פלה · לול ירומו למו פלה · לבל יענו עליהם בושה פלה ·
אכן רוח היה בלחנוט המה פלה · ותתשעף שלי רוחי פלה · ושדי בשחק נלחמן פלה · ולין בלשוט שולה ולולא מפני קושט פלה
כי זה קרוב לנלוב שטם בחויתי בבומבי שיב מולדתי פלה · היתי בבית הסר המנוח ולחסה בחמך כנפיו פלה·
ובחסדיו קדבני עם בני ישקב ויוסף פלה · גם השגיח השניקו מעבי צדקתי · ושולחני לשנה לבוא פלה · ופי מלא תקלות לומר
לחלני פלה · ומברכתי יבורך בית שבאו לשולם פלה · ומחסדיו תבנתי שאודי ביתי פלה · ולל אחד לבניו אבי יקומו יודוך פלה
וכבל ליל שלך לבדך ה עם הוד מלכך הכבוד פלה · כי לאור ולור ימין בית **דוד ששון** פלה · וה השוכן בלחין·
ישועתם פלה · ועד **דוד ששון** יאר ויזהיר עד שלם פלה

והסר המנוח הנעזר מלארץ חיים · תחי נפשו בלרור בלרור
החיים · לחזות בנועם לוור פני מלך חיים · והמנחם ציון הוא לחלקיה חיים · יחלם ניחומים לכל בית הסר יהי הם ובניהם וכל
לשר להם חיים · עד השלם לאור באור החיים · יציבו ויפריחו בועב ה בלרץ חיים · ושר ינובון בשיבה מלחר מים חיים
וכחול ירבו ימים ויוספו שנות חיים · לסבן כן יחמר לחלקיה חיים ··

כ"ה הנעזיר המתיימר בכבודם והמיולר בברלתם והמלטפה לחזות בנועם שוז לנוגה
שה שלום בן לח"ל יצחק בכחוב ופחל

13. איגרת מרבני צפת אל ר׳ בנימין בן שלמה יהודה[1]

בעניין לימוד למנוחת השר סלימאן בן דוד ששון ז״ל

בע״ה, מעה״ק צפת״ו, ב״ך יברך לחו׳ סיון המוכתר בכתר תורה התרנ״ד לפ״ק [26 יוני 1874].

יבורך מפי עליון, השוכן בציון. זה השכל נקי רעיון. הדר הוא מע׳ הגביר החכם השלם והכולל כמהר״ר בנימין ח״ר שלמה יחזקאל יאודה הי״ו יחי שמו לעולם ויזכה לחזות בנועם בנין אפריון, אמן.

לשלום אין קץ, מכתבו היקר יו״ד חדשנו הגיע לידינו לנכון וכמוצא שלל רב ששנו בידענו מטו״ש[2] כן יהיה תמיד חי ומלא ברכת ה׳ אמן, קראנו בכל לב את דב״ק טוב כי הודיעוהו מע׳ השרים סי׳ דוד ששון וחבריו הע״י[3] כי לא נעשה למוד למנוחת המנוח הגביר סי׳ סלימאן נ״ע, לזאת נשיב כי מה שקבענו ישיבה על הנז׳ לא בעבור בצע כסף חלילה, רק כי המרומם כבודו גדול בעיני אלקים ואדם והיה שלם במדות חמודות החובה הוטלה עלינו לעשות לו כבוד כערכו הרם ואת זאת עשינו בגלל יקר תפארת גדולת הקצינים אחיו היקרים הי״ו[4] ולכבוד משפחתו הרוממה, מגזע היחס והמעלה, אשר תמיד העריפו ומעריפים טובם עם כל בשר ורו״ח. גם אנו לא נחשוך פינו מלמעבד נייחא לא״ח טו״ב תנצב״ה. ויוכל רו״ם להריץ דברנו אלה למע׳ השרים עליונים למעלה יצו׳ אשר כבודם יקר בעינינו מכל יקר והיה זה שלום.

הצעיר יוסף יאודה חכים ס״ט — מ״מ החכם־באשי (מקום החותם)
הצעיר משה ממאן ס״ט
הצעיר יעקב חי עבו ס״ט
הצעיר אברהם חי שאקי ס״ט
הצעיר משה יעקב ס״ט
חותם בית הועד הנבררים הספרדים בעה״ק צפת ת״ו.
חותם כוללות הספרדים הי״ו בעיה״ק צפת אמת תכון לעד תוב״ב.

1 ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בא״י, עמ׳ 40 — 43.
2 מטוב שלומו.
3 ה׳ עליהם יחיו.
4 ה׳ ישמרם ויחיים.

Letter No. 13 איגרת מס׳

Adresse : Grand-Rabbinat (Chacham Bachi) en Palestine,
pour l'école Talmud-Thora Tifereth-Jeruschalaïm à Jérusalem.

תלמוד תורה וישיבת תפארת ירושלם
הכללית
TALMUD-THORA-SCHULE
& HOCHSCHULE
TIFERETH-JERUSCHALAJIM
JERUSALEM

ב־ה. ירושלם תו"ב יום לחדש שנת תרנ"

כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָם : ישעיה ב׳ נ׳

ינחם ה׳ נתוך אבלי ציון וירושלם. את נט בית הגר התרוחם, נדיב ושוע
כהר סלמון דוד ששון זצ"ל.

מתעקי לבבינו קראנו בבתי "התלמוד תורה וישיבת תפארת ירושלם" לאהל ונהי עלי בלקח חעל רחמם
נזר תפארה, ונוטל כבוד מבית ישראל. ובימים האחרונים נבהתי התאספנו בבתי הכנ"ל, ועשינו הזכרה
ולמדנו נכנופיא לעלוי נשמת המנוח ז"ל. תהי נפשו צרורה בצרור החיים.
יאריך ה׳ ימיכם ושנותיכם נעוב ונעימים, ותזכו לראות נעוב עמנו, נתהרה בימינו.
ובירושלם תנוחמו.
כן נכונים אנחנו להתאסף בבית הנ"ל, להזכיר נשמת המנוח ז"ל ולעשות כל יום חדש הראשונים
לעלוי נשמתו, נשמת קדושים וטהורים – בגן עדן תהא מנוחתו.
אנא דברי נפשי ומשלי התלמוד תורה וישיבת תפארת ירושלם לבוללת הספרדים מיי בירושלם תנו"

הצעיר אליהו אלעזר
מזרחי

פקטור שליח
עשן פנינ

איגרת־תנחומים על מות סלימאן בן דוד ששון ז"ל, מאת "תלמוד תורה וישיבת תפארת ירושלים הכללית", בחתימת: הרב אליהו אלעזר מזרחי והרב חיים דוד סורנאגה (חותם המוסד הנ"ל)

Condolence letter on the death of Sliman b. David Sassoon, from "Talmud Torah and Yeshivath Tifereth Yerushalayim Hakelalith," signed by Rabbi Eliyahu Elazar Mizrahi and Rabbi Haim D. Sournaga

14 — 34(ב). איגרות־תנחומים אשר נשלחו אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון על מות אמו פרחה ששון

14. מאת ר׳ יצחק ב״ר בנימין ב״ר שלמה יחזקאל יהודה[1]

ב״ה, כ טבת תרצ״ו (15 ינואר 1936).

לשארנו היקר והנכבד החכם רבי דוד שלימן ששון הי״ר, לונדון.

נזדעזענו ונדדה שנה מעינינו לשמועת הלקח מעל ראשנו עטרתנו וצניף תפארתנו, האשה הגדולה הרבנית והקברניטה המפורסמת במעשיה הטובים ופעולותיה הנשגבות לשם ולתהלה. אויה כי איננה עוד הצדקת העדינה הישרה והענותנית מרת אמו סי׳ פרחה ז״ל אשר הארץ האירה מכבודה ושכינת אל שרתה עליה. בת שמונים כבת עשרים ליופי למרץ ולעבודה בלי לאות ועיפות. בת עשרים כבת שבע לתום ולטוב לבב וזכות נפש. מה נאמר על האבדה הגדולה אשר אבדנו.

אתם הבנים ! אשריכם שזכיתם לאם הגדולה הזאת אשר חנכה ורבתה אתכם על מבועי התורה והתעודה ונהלה אתכם בדרכי הישר והצדק. היא היתה לאם בישראל יחידת הדור ומפלה במינה, אם רבות בנות עשו חיל היא הסניורה עלתה על כלנה בתורה ובמעשים טובים ואשריה שזכתה לכך, תורה וגדולה במקום אחד, מרגלית איפוא שהיא היא מרגלית, אך אויה לנו שאבדה לנו. עוד יום יבוא ויחרתו מעשיה באותיות זהב בספר תולדות דברי ימי עמנו ויאיר ויזהיר שמה בין נשי החיל אשר קמו לאמות בישראל.

ועתה שארינו היקרים, חזקו ואמצו והתעדדו יחד. אנו מתאבלים אתכם על השבר הזה הגדול כים, אין מקום עתה להאריך לכן אקצר.

תנוח הצדקת בשלום על משכבה ותעמד לגורלה לקץ הימין, תנצב״ה אמן. וה׳ אשר את מחץ עמו ירפא הוא ינחם אתכם בין שאר אבלי ציון וירושלים ובירושלים תנוחמו אמן, ולא תוסיפו לדאבה עוד אמן.

מוקירכם ומכבדכם ומתאבל אתכם

יצחק בנימין יהודה

1 על הסופר והחוקר ר׳ יצחק ב״ר בנימין ב״ר שלמה יהודה ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 47 — 52.

15. מאת אליהו־צבי ב״ר פרג׳־חיים ב״ר שלמה יהודה[1]

בע״ה, מעיה״ק ירושלם ת״ו לעי״ת[2] לונדון יע״א,

יום כ׳ טבת תרצ״ו (15 ינואר 1936).

לכבוד מעלת האדון היקר ונעלה לשם טוב ולתהלה הגביר המרומם מגזע היחס והמעלה בן שרים וטפסרים החכם והמשכיל דוד ששון, יחי שמו לעד לעולם כיר״א.

נדהמנו לשמוע השמועה המעציבה במות אמך היקרה סי׳ פרחה ז״ל, אשר היטיבה ועזרה בחייה לכל קשי יום ובפרט אשר תמכה בידי תלמידי חכמים ואביונים בלבה הזך והטהור. היא הלכה למנוחות שאננות ועזבה אותנו לאנחות, נפלה עטרת ראשינו.

יהי רצון מכאן ולהבא חושבנא טבא ולא תוסיפו עוד לדאבה. הצדקת אמך היקרה תעמוד ותתפלל בעדכם החיים והשלום ובעד כל ישראל שיצילם ה׳ מכל צרה וצוקה ונסו יגון ואנחה, ויקוים בה מקרא שכתוב והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך[3].

אליהו צבי ח״ר פרג׳ חיים יחזקאל יאודה הי״ו

16. מאת דוד ואטה ילין

ירושלים, כ׳ טבת תרצ״ו (15 ינואר 1936)

ש״ב[1] יקירנו ונכבדנו החכם האדון דוד ששון וכל ביתו.

כחץ פלחה לבנו היום השמועה הרעה שהשמיענו היום גיסך הנכבד הפרופיסור פרנקל ע״ד[2] פטירת נזרנו ועטרת ראשנו היא אמך המנוחה נ״ע[3]. ברגע זה עלו על לבנו כל הזכרונות הנעימים של קבלות הפנים שערכה לנו בכל עת בואנו ללונדון, ולא רק לנו כ״א[4] לחכמי ישראל בכלל, בהיות ביתה בית ועד לחכמים. זכרנו את חכמתה, את תורתה וידיעתה העמוקה בכל פנות ספרותנו. זכרנו את חביבותה ואת בת הצחוק אשר רחפה על שפתיה תמיד, זכרנו את כל הֲוָיָתה כמלכה בישראל, ואיננו שואלים ״מי יתן לנו תמורתה״, בדעתנו כי אין מי שיוכל להיות תמורתה.

גדול מאד הצער, חזק מאד הכאב, ובמה נבוא לנחמכם? ננחם אתכם ואת עצמנו בידיעה כי שמה הטוב לא ישכח ולא יסוף מזכרון כל אלה שהכירוה וידעו לערך את ערכה בתור חכמה ואֵם בישראל.

וה׳ יעודד כוחכם ויחוננכם כח לשאת בסבלנות משא האבל הכבד שהוא אבל בית ישראל כֻּלו.

ש״ב מוקירך ומכבדך **דוד ילין, אטה ילין**

1 על כותב מכתב זה ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 45.
2 לעיר תהילה.
3 ישעיה נח, ח.
1 שאר בשרנו.
2 על דבר.
3 נוחה עדן.
4 כי אם.

17. מאת הרב שמעון ב״ר שלמה יהודה ובנו יעקב

ירושלים, כא טבת תרצ״ו (16 ינואר 1936).

לכבוד ידי״ן, הגביר היקר והמרומם פאר התורה והמדע, כש״ת דוד ס. דוד ששון הי״ו, ילבישהו ה׳ בגדי־ישע ונחמה ויחלצהו מכל צרה וצוקה לעד ולעולם כיר״א.

לונדון יע״א

קִינִים וְהֶגֶה וְהִי הוֹ הוֹ וְאוֹי וַאֲבוֹי
מִבַּת יְהוּדָה מָמֵ־ רֵרֵת אֲמָרֶיהָ.

אֲהָה, לבשורה הרעה והמרה כי באה בהסתלקה מן העולם, שרתי בנשים, זורעת צדקות בכל עת, האשה הכשרה והחסידה, היא הורתך, הרבנית החכמה, המ׳ פרחה סלימאן דוד ששון, תנצב״ה.

כל ברכים מלאו חיל וחלחלה, וכל עין דמע תדמע מאין הפוגות; כל לב נמס, וכל נפש ממרורים שָׁבְעָה. מי לא יזכר את חסדיה הרבים וצדקותיה העצומות, החרותים עָמֹק עָמֹק בלבות הקרובים בפרט ובלבות הרחוקים בכלל; מעשיה הטובים מדברים בעדם בכל קצוי ארץ ואיי־ים רחוקים. כל אלה שֶׁשָׁתוּ לְרְוָיָה ממעין צדקותיה, חדלי־אונים המה להביע את נחומיהם על האבל הכבד שתקפך ותקפם, באכזריות חמה; מי פלל כי יעלה הכורת ויכרת ענף מענפי עץ־הדעת, ויקטף, ולא עִתּוֹ, שושנה כה נחמדה ש־פָּרְחָה בגן הצדקות ואשר מריחה שאפו רוח כל עיף ויגע; והיא, נדיבת הלב, העלתה ארוכה לנשברי לב ואת דכאי רוח הושיעה ביד רחבה. אמנם, פטירתה פצעה את הלבבות ותדכאם עד לעפר, כי יודעים המה שנתיתמו מ־״אֵם״ ומ־״אחות״ רַחֲמָנִיָּה, אשת חיל, כלולה בכליל תפארת התורה והחכמה, הענוה והרחמנות. אכן, גדל השבר, וגדל הכאב עד כי אין בפינו מלים לנחמך ולהשקיט קט את עֶצְבֵּךְ, שר נכבד ונאור, כי היד רועדת והלב נָבֵךְ, כי הסתתרה הבינה מֵעֵצֶם הזדעזעות הַמֹּחַ.

יודעים אנו שאבדה לך הטובה שבאמהות וכי כל מאמציך להשיבה לאיתנה ולחלצה מצפרני המות האכזרי מוסיפים יגון על יגונך ולבך יתר בחשבך כי היא ״אבדה שאינה חוזרת לעולמים״, רק זכר שמה הטוב, הוא אשר יוכל לעודדך ולעודדנו, לחזק את לבך ואת לבנו, ולשאת, בדומיה, את סבל האסון הָאָיֹם והנורא שהדהים את כלנו כרעם בגלגל, ועלינו, איפוא, לקבל את גזרתו יתברך ולהנחם בקריאה המרה שיצאה מלב אנוּן כלבו של איוב הצדיק: ״ה׳ נתן, וה׳ לקח, יהי שם ה׳ מברך״.

ובכן, הנחם נא, שר נכבד ורם, בזכר שמה הטוב, ואור צדקתה יאיר לפניך תמיד והתאוששת, ובהעלותך על לב את התוגה החרישית המקוננת בלבות כל מכריה ומוקיריה המשתתפים באבלך הכבד, בין תבין כי עלינו לקבל, באהבה, גזרת שמים.

ואנו תפלה שהמנחם ציון ובונה ירושלים, הוא ירחיק מאהלך כל אסון וכל פגע, וישמחך מיגונך, והותירך ה׳ לברכה בקרב הארץ, אמן.

ויהי רצון שהיא תעמד בתפלה לפני אל נורא עלילה, וזכותה תגן בעדך ובעד כל הנלוים עליך, ותאריכו ימים ושנות חיים, והפך את אבלכם ל־״ששון״, ונסו יגון ואנחה, ובירושלים תנוחמו.

הכ״ד המשתתפים באבלך בלב נשבר ונדכה, החותמים בדמע, והמעתירים בעדך עתרת החיים והשלום.

יעקב יחזקאל יאודה שמעון ש״י יהודה

18. מאת יוסף ב״ר סלימאן מני ורעייתו שרה[1]

ירושלם תו״ב, כא טבת התרצ״ו (16 ינואר 1936).

לכבוד הג׳ היקרה והנכבדה סי׳ סי׳ רחל עזרא ואחיה היקר והנכבד מר דוד ששון הי״ו.

נכבדינו היקרים!

הבשורה הרעה על מות אמא היקרה והמהֻללה הכאיבתנו עמֹק עמֹק, העציבתנו והמרה את רוחנו עד מאֹד. קשה, קשה לנו לחשֹב כי אותה הנפש החמודה והאצילה תֵּעדֵר מתוכנו. כי אותה הדרת הפנים תועם, ואותן העינים הגדולות היפות המביעות חכמה, בינה ונדיבות תסגרנה לנצח; כי אותה הנפש היקרה והעדינה, אשר חמדה לה תמיד לשבת ליד השלחן כשהיא מוקפת אורחים ועוברי אֹרח — מוקיריה ומעריציה — אשר נהרו ובאו מארצות רחוקות — יפקד מושבה. אותה הנפש החביבה והרחמנית אשר דאגה לקרוב ולרחוק, אשר שמחה בשמחתם, אשר צר לה בצרתם ואשר בכתה לבכיתם — לא תֵּרָאה עוד, תֵּאספנה לעד.

כן, נכבדינו היקרים, קשה, קשה לנו לחשֹב כי אותה הנפש הגדולה אשר מצאנו בה תמיד יחס של קרבה נאמנה, יחס של השתתפות בצער כמו בשמחה, למרות המרחק הגדול המבדיל בינינו, ואשר עתרה לנו תמיד ככל אשר היה לאל ידה לעזֹר, ואשר נענתה לנו בלי התמהמה ככל אשר פנינו אליה — איננה עוד.

ואין רצוננו בזה לנסות לנחמכם על האבדה הגדולה אשר אבדה לכם במות אמא היקרה, כי אבדתכם היא אבדתנו, ואבלכם הוא אבלנו.

אלהים ישלח נחומים לכם ולנו, ונפש אמא החביבה תהיה צרורה בצרור החיים; ושם, בעולם האמת, עולם הנצח, עזֹר תעזֹר לנו בתפלתה כשם שעזרה לנו כאן — בעולם המעבר — ברוחה הכביר וחכמתה הגדולה אכי״ר.

המשתתפים באבלכם הכבד

שרה ויוסף מני וכל בני ביתם

19. מאת רבני ישיבת המקובלים ״רחובות הנהר״ בירושלים

ב״ה, ירושלם, כב טבת תרצ״ו (17 ינואר 1936)

לכבוד מעלת המשפחה הנכבדה והשר והטפסר לבית ששון, יחד עם כל המשפחה הנכבדה בני הגבירה מרת פלורה ששון ז״ל, יחי שמם לעד לעולם ככוכבים בהילם, נרם יאיר ויזהיר, כאור הבהיר, וכאור שבעת ימי בראשית, אתה ה׳ תשמרם וכבוד והדר תעטרם, תנצרם ותשמרם לעד נצח סלה אמן.

אדונים נכבדים ואחים נאמנים!

הנה לשלום מר לנו מר ולבנו חמרמר על שמועה כי באה ונמס כל לב וחרדה אחזתנו בהסתלקות הגברת מעטירה רבת הפעלים נודע בשערים שמה לתהלה מרת אמכם נ״ע. יהי זכרה מבורך לנצח

1 ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 96. אשתו שרה הייתה בת ר׳ יהושע ילין (אחותו של הפרופ׳ דוד ילין).

נצחים בגן עדן אלוקים סלה, כשמש ינון שמה, תתעדן נפשה הטהורה והזכה בצרור החיים והשלום הנצחיים והזכים, תחת כנפי השכינה אכי״ר.

ידועה היתה לנו היטב במדותיה הנעלות בתומכה בלומדי תורה תלמידי־חכמים ותלמודי־תורה. ומפורסמת היתה כמכניסת אורחים נלבבת, וכבעלת מדות מצויינות אשר יד ושם היה לה בידיעת מדעי היהדות ובתלמוד. וכל הקדוש לעמנו היה קרוב ללבה הטהור, כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון.

תיכף בהגיע השמועה אלינו ערכנו בישיבתנו הגדולה ״רחובות־הנהר״ הזכרה רבתי לנשמתה ז״ל במעמד כל הרבנים בלמוד משניות וקריאת זוהר ותהילים ע״י כל קהל אנשי ישיבתנו גדולים וקטנים ואמרנו ״קדיש״ לעלוי נשמתה והזכרנו אותה ביום שבת ק׳ אחרי קריאת התורה, המספד וכו׳. והננו מתכבדים בזה להגיש לכם את השתתפותנו בצערכם הגדול ומגישים לכם את מיטב נטפי תנחומותינו. ה׳ השוכן בציון והבוחר בירושלים ינחמכם ובנחמת ציון תנוחמו.

כ״ד מנהלי הישיבה הקדושה ״רחובות־הנהר״ הכללית בעיה״ק ירושלים ת״ו. החו׳ בשם הרבנים הגדולים בית דין חלבים בשם ר׳ עזרא יצחק חמווי (כבאז) ובשם ר׳ עזרא יוסף עבאדי שעיו והרב ישועה בן ששון.

אליהו ב״ר חיים שאול דוויך הכהן (מקום החותם)
ע״ה ישראל מנחם אופיר (מקום חותם) ישיבת ״רחובות הנהר״ בירושלים

20. מאת הרב יעקב יוסף שפירא
גבאי בית־הכנסת ״קהילת יעקב״ בלונדון

לונדון, ב״ה, עש״ק שמות [כב טבת] תרצ״ו לפ״ק (17 ינואר 1936).

המנחם ציון ובונה ירושלים נחם ינחם את כבוד האלוף והנכבד ברום המעלה בעושר וכבוד וגדלה, המפורסמים בכל העולם לברכה ולתהלה, שוקד על דלתי התורה והיראה, פאר המדע והדעה, צדקותיו ופתרונותיו אין די באר כו׳ כו׳, אליו דומיה תהלה כש״ת[1] הרב מו״ה[2] דוד יפרח כשושנה שליט״א עבה״ג בב״א[3].

הנני עם כל שאר המון עם בית ישראל הנאנחים ומשתתפים בצער גדול על האבדה הגדולה שאין עלי׳ תמורה, שאבדה העולם בכלל, ואתם האבלים הנאהבים והנעימים משפחת ששון הרוממה הי״ו בפרט. נפלה עטרת ראשינו נצחו אראלים את המצוקים ונלקחה מאתנו האם הרחמניה אֵם כל חי בישראל. צדקותיה וחסידותה, חכמתה ולימודה, שם בשמים יערכוה, כי גדולה מאוד ! השי״ת[4] ישלם ניחומים לכם ולכל המתאבלים עליה בנחמת ציון וירושלים ויגאלנו גאולת

1 כבוד שם תורתו.
2 מורנו הרב.
3 שיחיה לאורך ימים טובים אמן עד ביאת הגואל במהרה בימינו אמן.
4 השם יתברך.

עולם בב״א[5]. וזכות הצדקת הלזו תעמוד לזרעה ולז״ז[6] להושיע בכל מיני ישועות טובות ונחמות, ויזכו לראות בהרמת קרן ישראל והתורה, ואור חדש על ציון תאיר בב״א.

כ״ד[7] ידידכם עוז המכבדכם ומוקירכם כיקר ערככם הגב׳ והנעלה.

יעקב יוסף שפירא

21. מאת הראש״ל ר׳ יעקב מאיר

ב״ה, ירושלם, כד טבת תרצ״ו (19 ינואר 1936)

לכבוד האדון היקר והנכבד רצ״ו כש״ת דוד ששון יצ״ו.
בעי״ת לונדון יע״א.

א.נ.

מאד מאד נצטערתי למשמע השמועה על פטירת אמו היקרה הגברת הנדיבה סיניורה פלורה (פרחה) ששון ז״ל ובזה הנני להגיש למע״כ את רגשי השתתפותי בצערו ואת תנחומותי הלבביות לאבדה גדולה זו. יהא רעוא שלא תוסיף עוד לדאבה, מכאן ולהבא חושבנא טבא, ובתחית עמנו וארצנו תנוחם אמן. כמו כן בשבוע זה נסדר מספר כבד לע״ן במעמד כל הרבנים והיתומים שבבית חנוך יתומים, וביום הבאת הארון בטח נעשה לה את הכבוד הראוי לה.

המשתתף באבלו ובצערו העמוק
הצב״י יעקב מאיר ס״ט
(מקום החותם)

22. ממכתבו של הרב יצחק נסים (אח״כ ראש״ל)

ב״ה, ירושלים, כד טבת ו׳צ׳ר׳ת׳ רבים [תרצ״ו] (19 ינואר 1936)

לכבוד ידידי הגביר היקר, החכם הותיק והחוקר, לתבונתו אין חקר, שלשלת יוחסין בנש״ק מהר״ר[1] דוד בן השרים סלימאן דוד ששון, יחי לעד לעולם ובריא אולם כיר״א[2]. לונדון.

אדוני!

ביום עש״ק כ״ב לחודש הנוכחי לאחר חצות היום הגיעתני השמועה המעציבה כי בעונות נח נפשה של הרבנית... המצויינת בחכמתה ובתורתה ומוכתרת בנימוסין ובכל מדה טובה. לא יעצור כח גם סופר מהיר לכתוב מקצת שבחיה המרוחמת מרת אמו הרבנית הצדקת פרחה זצ״ל.

5 במהרה בימינו אמן.
6 ולזרע זרעה.
7 כה דברי.
1 בנן של קדושים מורנו הרב רבי.
2 כן יהי רצון אמן.

האמת אגיד כי בשומעי זאת רעדו כל עצמותי ותאחזני פלצות חושי במר עִנּוּ אנו וכך עָנו אוי מה היה לנו, תורה ותושיה התנצלה עדיה!

מאד מאד יכולתי בעזרת השי״ת[3] להכיר מרחוק את לבבה השלם עם אלקים ואנשים, ונהניתי הנאה גדולה עד מאד מאור תורתה וחכמתה ומכתבי יד... אשר קבלתי במשך כמה שנים אין בהם אחד שחסר בו מהערותיה המחוכמות בהלכה ובאגדה וכו׳...[4].

יושבת אוהלים ושקועה בתורה בארבע אמות של הלכה. יחידה את בתורתך ובחכמתך הגדלת עושרך במשפט. יחידה את שזכית לתורה ולגדולה במקום אחד. יחידה את שזכית לגדל נטיעות דומות לשרשים. יחידה את שזכית לזכות את הרבים בתורה ובמעשים טובים. יחידה את במעשיך הטובים ובצדקת פזרונך. יחידה את שזכית באמת להרנין לב יתום ואלמנה. יחידה את שלא הנחת כמותך, לא בדור זה ולא בדורות שעברו!...

כחי מאד רפה ואין בפי מענה לנחם את מר, יבדל לחיים טובים וארוכים וכל המשפחה שיחיו לאורך ימים. עוד מיום השישי בקשתי מאחד מידידי שישלח תילגראם לכתר״ה נ״י[7] משמי ניחומים ולא ידעתי מה שכתב. אני תפלה שלא תוסיפו לדאבה ומנחם ציון וירושלים ינחמכם ויעטה לכם מעטה תהלה תחת רוח כהה ויקרא לכם אילי הצדק מטע ה׳ להתפאר...

אני רוצה שרו״ם[8] יודיעני. א) באיזו שנה נולדה; ב) באיזו שנה ביקרה בדמשק את הגאון המנוח מהרש״א אלפנדארי ז״ל[9], כי שמעתי מפי״ק[10] שנשאה ונתנה עמו בהלכה והנני רוצה לפרסם מה ששמעתי מפיו וטוב אם אודיע באיזו שנה היה הדבר, יה״ר תנצב״ה והשי״ת[11] יעזור לכם להעלותה יפשא״ק לעה״ק[12] אל מנוחתה האחרונה במרום הר הזיתים וזכותה יגן עליכם באלף המגן אכי״ר.

המשתתף בצערכם

יצחק נסים רחמים

3 השם יתברך.

4 המנוחה פרחה ששון ז״ל נהגה לשלוח שאלות רבות בענייני הלכה ובירורים שונים אל הרב יצחק נסים וסמכה על פסקי־דינו. ראה לעיל, עמ׳ 325-337.

5 תורתנו הקדושה.

6 עליו השלום.

7 כבוד תורתו הרמה נרו יאיר.

8 שרום מעלתו.

9 ר׳ שלמה אליעזר אלפנדארי ז״ל היה מגדולי הדור בזמנו ונפטר בשנת תר״ץ (1930). ראה עליו א׳ בן־יעקב, ״ר׳ שלמה אליעזר אלפנדרי זצ״ל״. הד המזרח, כרך ד, גל׳ ו, יא תמוז תש״ה (15 יוני 1945), עמ׳ 7 — 8.

10 מפי קדשו.

11 יהי רצון תהא נשמתה צרורה בצרור החיים והשם יתברך.

12 יפה שעה אחת קודם לעיר הקודש. משאלתו זאת של הרב יצחק נסים נתמלאה. ראה לעיל, עמ׳ 134.

תשובת ר׳ דוד ב״ר סלימאן ששון
אל הראש״ל ר׳ יצחק נסים

(בתרגום מערבית לעברית[13])

בהנ״ר[14], לונדון, ד אדר תרצ״ו.

לקראת הדרת ומעלת השר הטוב והיקר חריף ובקי החכם השלם הרב המובהק כמוהר״ר יצחק נסים רחמים הי״ו יחשל״א[15].

אחרי הכבוד וההוקרה נתכבדנו בקבלת מכתבכם היקר והננו מודים לכם מאוד על דבריכם ותנחומיכם על הגזירה אשר אירעה, לא עליכם, ומצטערים וקודרים מאוד על שנלקח מאתנו כתר ראשינו ואור עינינו. מה יש בידינו לעשות? זה מזלנו וגורלנו. כך גזרה חכמתו יתברך. באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה. צדיק אבד — לדורו אבד. יה״ר הצדקת אדונתי עט״ר מרת אמי, הריני כפרת משכבה, תתפלל עלינו וזכותה יגן בעדינו ובעד כל ישראל ובלע המות לנצח. אמן כן יהי רצון.

יקירי. המברק שלכם הגיענו בזמנו, ומרוב קבלת המכתבים והמברקים לא הספקנו לענות לכם עליו עד היום. ורק היום אנו עומדים לשלוח מכתבי־תודה לכל אנשים אלה.

ואלה התשובות לשתי השאלות של כבודו:

א. אדונתי עט״ר הצדקת הכ״מ[16] נולדה בבומבאי יום ג׳ עשרים לחדש חשון תרי״ז.

ב. נפגשנו עם הגאון המנוח מהרש״א אלפנדארי ז״ל בדמשק במוצאי שבת־קודש תולדות א׳ דר״ח כסלו תרס״ט.

אנו מקוים שכולכם בשלום והשם יתברך ישלח לנו משיח צדקנו במהרה בימינו אמן כן יהי רצון. ממני המצפה לתשועת ה׳.

דוד סלימאן דוד ששון

13 לרבני בבל נהג ר׳ דוד ששון לכתוב עפי״ר בערבית־בבלית באותיות עבריות. בארכיון ששון ראיתי מאות מכתבים מסוג זה, בכל מכתבים אלו נשתרבבו הרבה מלים וביטויים עבריים.

14 בעזרת השם נעשה ונצליח.

15 יחי שמו לעד אמן.

16 הריני כפרת משכבה.

23. מאת שד"ר ירושלים הרב יוסף חיים שרים[1]
מנהל בית הכנסת וישיבת "מגן אברהם" בירושלים

ירושלים, כ"ד טבת תרצ"ו (19 ינואר 1936).

צעקה גדולה ומרה

יום שבת כ"ג טבת תרצ"ו אחר קריאת התורה עשיתי דרוש ומספד מר בבית הכנסת הנ"ל, כי לא יכול יוסף להתאפק על זאת השמועה, מחלה ונועה, בלתי גוזמא ותנועה, כי רפו כל ידים, וכשלו כל הברכים והמון העם צועקים בקול־בכי מר לאל אשר בשמים, מה יום מיומים שקול נהי זו נשמע בעיר זו ירושלים, על הלקח חמדת עיני כל ישראל הרבנית המפורסמת במעשיה ופעולות צדקותיה, פרחה שמה נודע בשערים המצוינים בהלכה.

אוי ואבוי שהלכה לבית עולמה יום שהוכפל בכי טוב והלך מאתנו כל טוב, מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה, על זאת אבכה יום לשנה בכי תמרורים, כי הרבנית פרחה ברחה ופרחה לגן עדנה בעלמא דקשוט ונשמתה היא בגנזי החיים עם כל הנשמות הטהורות צדקניות וחסדניות, זכותה יגן בעדנו והיא תתחנן לפני אל שוכן רומה על כל חובבי לבה וכל משפחתה שיחיו ויזכו בנחמת ירושלים ובנינה ותנוחמו מן השמים אמן.

המשתתף בצערכם

יוסף חיים שרים

24. מאת ישיבת מרכז הרב בירושלים

ב"ה, ירושלם, כה טבת תרצ"ו (20 ינואר 1936).

ברכת נחומים ושלומים מציון וירושלים, למע"כ המשפחה האצילה דגולה בזיו אורה של תורה חכמה ומעשים טובים, ה"ה בני משפחת ששון הנערצה הי"ו, ובראשם האי גברא יקירא, הרה"ג והחה"ש, איש האשכולות, וכו' מר **דוד** שליט"א.

לונדון.

בחרדת צער הננו משתתפים בזה, השתתפות כנה מלאה, בצערכם יגונכם ואבלכם הכבד, במות עליכם אם משפחתכם, אם ישראל גדולה ומצוינה, אשר לבה ונפשה היו קשורים בקשרי מעמקים לאהבת ישראל תורתו וארצו, חברה נכבדה לישיבתנו המרכזית הק', מרת **פרחה ששון** נ"ע, ובשם היכלא קדישא דידן הננו מביעים לכם בזה את רגשי תנחומותינו העמוקים מקרב לב מציון וירושלים.

ינחמכם המקום בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, ויחבוש את פצעכם ולא תוסיפו לדאבה עוד, ובנחמות ציון וירושלים — תנוחמו.

1 ראה עליו א' בן־יעקב, השליח הנודד, ירושלים תשמ"ב.

לסדור זכויותיה הרוחניות הראויות לה בתור חברה לישיבתנו הק׳, נחלה את מע״כ להודיענו את שמות הוריה ויום סלוקה בדיוק.

זכות צדקתה של המנוחה ע״ה להחזקתה של תורה בבית חיינו, תעמוד לה בעולמה הנצחי, ובגן־עדן תהא מנוחתה בין נשמות הצדיקים והצדקניות, ונשמתה תהא צרורה בצרור החיים, עדי ירחם ה׳ את עמו ויחיש לנו את רגלי המבשר, ועמדו רגליו ביום ההוא וכו׳ ומתי עמנו יקומו לתחית הנצח בב״א.

מעשה אבות סימן לבנים, והננו בטוחים כי צדקת פעליה הק׳ של אמכם הדגולה ע״ה למען תורת ארץ־ישראל תשמש לכם לסמל ולמופת, ותחזיקו מעשיה בידיכם, ותואילו גם אתם לבא לעזרת ישיבתנו המרכזית הק׳, מרכז התורה המקודש, שממנו תורה ואורה לישראל ולארץ־ישראל, ושכ״ק רבנו הגדול הגה״ק זצוקללה״ה זיע״א מסר עליה את כל נפשו וכל חייו, והיה פעלכם ברוך ומשכרתכם שלמה מאת ה׳ הבוחר בתורה ובהר קדשו, ושלמו ימי אבלנו באור נחמה ישועה וגאולה שלמה בב״א.

בברכת תנחומים עמוקה מציון וירושלים

הנהלת הישיבה המרכזית הק׳ בעיקות״ו

יעקב משה חרל״ף — **שלום נתן רענן**

(מקום החותם) — **חתן מרן הגה״ק זצוקלה״ה הכ״ם**

25. מאת מזל־טוב בת ח״ר שלמה בן יחזקאל יהודה

ב״ה, ירושלים, כו טבת תרצ״ו (21 ינואר 1936).

לכבוד יקירנו ומכובדנו החה״ש כה״ר דוד ששון נ״י
ולכל המשפחה הכבודה המתאבלת באבל הכבד הזה!

יקירי מרי הנפש!

נדהמים אנו לשמע הבשורה הרעה אשר הגיעתנו על הסתלקותה של האשה הצדיקה והאצילה היקרה בנשים, אשת החיל, היא אמכם החשובה והנעלה זצ״ל. אין די מילים בפי להביע לפניכם, חביבי ושארי הנכבדים, את הכאב הגדול והצער העמוק אשר אנו מרגישים בהעדרה של האשה הגדולה נ״ע שכל חייה היתה רודפת צדקה וחסד, מכניסה אורחים, מקבלת את כל אדם בסבר פנים יפות, מדריכה אותם בעצותיה הטובות וכו׳. וי להאי שופרא דבלי בארעא! וחבל על דאבדין ולא משתכחין ותהא נפשה צרורה בצרור החיים במנוחת צדיקים וחסידים אכי״ר.

המקום ינחם אתכם בין שאר אבלי ציון וירושלם ולא תוסיפו לדאבה עוד אמן.

כה דברי שארתכם המתאבלת באבלכם הכבד הכותבת בשמה ובשם בניה וב״ב

מזל טוב בת ח״ר שלמה יחזקאל יהודה

26. מאת הד״ר בנימין מנשה לווין, בעל ״אוצר הגאונים״

ב״ה, ירושלם, כז טבת תרצ״ו (22 ינואר 1936)

לכבוד
ידיד גדול, שר־רב בישראל, החכם המפואר
מרנו ס. דוד לבית ששון, שמו ינון לעד!

ידיד גדול ומאד נעלה לאורך ימים טובים, ושנות חיים וששון!

יחד את כל ידידיך ומעריציך הנאמנים הרבים בא גם אני שחוח ונדכה ממעמקי לבתי האמולה להשתתף אתך בצערך הגדול והנורא, בסלוקה מעלה של האם בישראל ומשפחתה, כבוד גדולת קדושת אמך הרבנית והצדקנית הגדולה, נשמתה עדן!

במות עלינו אב, אֵם או אף אחד מאהובינו וידידינו הנעצרים, חשים אנו ומרגישים כי נוטל חלק מנשמתנו ורוחנו גם אנו, וכך הולך ונפרד חלק חלק מאתנו עד אשר יגיע התור ל״זיבולא בתרייתא״ דילנא לחיי עד! אבל אינה דומה נשמה לנשמה וחלק מטהרנו לאותה הנשמה הטהורה שהיתה בתוכנו ואתנו, ולפי ערך הנשמה והחלק ההוא יגדל ויצער גם חסרון נשמתנו אנו כל הימים שאנו עוד נשאר בי ״דרי מטה״ בחיים. תהי נא נחמתך זאת תמיד, כי יחד אתך אהובנו חשים ומרגישים אנו כולנו, שחלק גדול ונשגב מאד מאד לוקח מנשמתנו אנו בפטירת גאון קדשה של אמך־אמנו הגדולה! וכי זכר קדשה חקוק הוא לנצח בלבנו בל ישכח עדי עד! וסמל הקדושה והטהרה ונדבת לבה תהי תמיד לכולנו גם בחיינו הדלים אנו!

ועתה יהי רצון מלפני שוכן עד, שמתוך צרה תבוא רווחה, מתוך אפילה תופיע אורה, ויתקיים בך תנחומת רבנו נסים ברבי יעקב לדונש חתנו: ״אחרי דאגה הנחה, אחר צוקה רווחה, אחרי צרה — ששון ושמחה״ עדי עד!

כלב ונפש מיצר בצרתך ושמח בשמחתך וחותם מקרב לב עמוק בכל הברכה והטוב

ב. מ. לווין

27. מאת יוסף אלישר — נשיא ועד עדת הספרדים בירושלים

ירושלים, ב שבט תרצ״ו (26 ינואר 1936)

לכבוד
האדון הנעלה השר הנכבד סיר דוד ששון יצ״ו
ואחותו לידי רחל ת״מ ובעלה היקר והנכבד סיר דוד עזרא יצ״ו
בעי״ת לונדון הבירה יע״א

אדונים נכבדים.

בצער עמוק קבלנו את הידיעה על פטירתה של המרוחמת הצדקת הכשרה האֵם המאושרה מרת פלורה (פרחה) נ״ע. ותיכף עשינו את חובתנו לערוך הספד מר ביום חמישי כח טבת תרצ״ו והמספיד היה הרב הגאון המפורסם בחכמתו ראש אב בית־דין מקודש כמוהר״ר חזקיה שבתי

שליט״א אשר הכיר את המרו׳ ואת המשפחה והתארח בביתה, והוא הספיד בדברים המעוררים בכי והודיע לקהל את גודל האבדה, את צדקותיה וחסדיה אשר הייתה מפורסמה וידועה לאחת מאותן נשים צדקניות אשר עליהן אמר שלמה בחכמתו,״אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה״.

יואיל נא לקבל בזה את ברכות תנחומינו היוצאות מקרב לב. יהי רצון שלא ישמע עוד שבר בגבולכם ותאריכו ימים אתם ובניכם וכל משפחותיכם. המרו׳ אשר הלכה למנוחות שאננות תתפלל בעדכם ותהיה במרומים למליץ טוב להצילכם מכל צרה ונזק ותחיו מאושרים דשנים ורעננים ותזכו לראות בביאת גואל צדק במהרה בימנו אמן.

בכבוד רב
בשם ועד עדת הספרדים בירושלים

הנשיא: יוסף אלישר ס״ט
(מקום החותם)

28. מאת הרב אייזיק שער
ראש ישיבת ״כנסת ישראל״ בסלאבאדקא־קאוונא

ב״ה, ב שבט תרצ״ו (26 ינואר 1936).

לרומע״כ המשפחה הרוממה והמפוארת בישראל בית ששון יצ״ו ובראשם ידידנו חביבנו הר׳ הנעלה בכל מעלה, מופלג ומופלא באהבת התורה ולומדיה, אציל ואפרת, מוה״ר דוד ששון נ״י לונדון.

עטופי צער מן השמועה שהגיעתנו על פטירת אמכם אֵם בישראל המהוללה והמצוינת מרת פרחה ששון ז״ל, באים אנו בזה להביע רגשות השתתפות ביגונכם, לנחמכם ולהתנחם.

כי אם אמנם אבל כבד הוא לכם, אך גם אבדה גדולה בעד בית ישראל, בהעדר אישיות יחידת סגולה זו שתורה וחכמה התלכדו בה כאחד והוסיפו לוית חן לנזר גדולתה.

ישיבתנו הק׳ והמפורסמת **כנסת ישראל** שבסלבודקא מרגישה ביחוד אבדה זו, כי הלא תמיד ראינוה דוגלת באהבתה ובמסירותה לתורה״ק ולהחזקת לומדי׳, למען הגדיל תורה ולהאדירה.

זכרון נצח הציגה בישיבתנו הק׳, תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

וברכת ד׳ יהא עם כולכם לנחם אתכם בין כל אבלי ציון וירושלם, ומחה ד׳ דמעה מעל כל פנים, כברכת המביע לכם תנחומין לכבוד התורה ולומדיה, בעה״ח בכבוד ויקר.

מוקירכם כרום ערככם,

יצחק אייזיק שער
(מקום החותם)

29. מאת ועד "ישיבת חכמי לובלין" (יח"ל)
(הסניף בלונדון)

לונדון, אור ליום ד' כ"ז טבת תרצ"ו (22 ינואר 1936).

כבוד מעלתו הרמה!

הסניף המקומי של "יח"ל"[1] בראשיותו של הציר נאמן לשולחיו מלובלין מרן מהרי"ב פינקעלשטיין שליט"א מביע בזה ביחס עם האסון הכלל־ישראלי במותה של הכי־גבירה בעמה, אשת חיל תורנית יחידה ומיוחדה בדורנו ושהרקיעה שחקי י' במעשיה ועלילותיה, המכוננת להגדיל תורה ולהאדירה מרת שושנה[2] ששון נבג"מ[3] — את רגשי השתתפותו הלבבית בצערה המדאיב של משפחת ששון, אחת המשפחות העולמיות ולצפירת תפארתה הנדיב ושוע, מאפרתי יהודה, יראתו קודמת לחכמתו, בן כמותה, מוהר"ר דוד שליט"א.

תהי' נא בעיניכם הבכיה של אמת בכל בית ישראל על השרפה הנוראה זו ששרף ה' — אחד התנחומים הכי־משקליים והכי־ערכיים בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

המזכיר הכללי
מ. צימרמן

נ.ב.
לא נכסה מידידנו הרם והנשא מוהר"ר ששון שליט"א, שתיכף לקבלת הידיעה המעציבה הודענו לובלינה להמוסד הקדוש והתורני העולמי "ישיבת חכמי לובלין" ללמוד — בהתאמה להנהוג והמקובל שמה — משניות בצבור מאות התלמידים ולהתפלל את התחנות המתאימות לזכר נשמתה הטהורה של הנפטרת הצדיקה נבג"מ.

30. מאת ר' משה ב"ר שלמה אהרן וורטהיימר מירושלים

ב"ה ירושלים, ה שבט תרצ"ו (29 ינואר 1936).

המנחם ציון ובונה ירושלים, ינחם בכפלים, ויזכה לראות במהרה בנין ציון וירושלים. לכבוד מעלת יקרת הרה"ג הצדיק הגביר האדיר השר הגדול ליהודים המפורסם רדצו"ח כש"ת[1] כו' מוה"ר **דוד ששון** שליט"א, בן לאותה צדיקת האשה החכמה הגדולה האדירה הרבנית בש"ס ובפוסקים הנדיבה המפורסמת כש"ת כו' מרת **פרחה ששון** ז"ל.

אחדשה"ט וש"ת[2] כיאות להדר"ג שליט"א[3] וכל הנלוים אליו ש"י עמ"ש[4], מאד חרד לבי ואהימה, ותרדנה עינינו דמעה, לקול השמועה כי באה, מסילוקה של אותה צדקת מרת אמו היקרה

1 ישיבת חכמי לובלין.
2 שושנה=פרחה.
3 נשמתה בגנזי מרומים.
1 רודף צדקה וחסד כבוד שם תורתו.
2 אחרי דרישת שמו הטוב ושם תפארתו.
3 להדרת גאונו שיחיה לאורך ימים טובים אמן.
4 שיחיו עד מאה שנים; או: עם משפחתו.

ז״ל, מה נאמר ומה נענה, ווי לאזלא ווי לחבילא, חבל על דאבדין ולא משתכחין, מי מביא לנו תמורתה, קבלו נא נחמתנו, בעל הנחמות ינחם אתכם, והי׳ המחנה הנשאר לפליטה. גודר פרצות הוא יגדור פרצותינו ברחמים ויראנו בנחמת ציון וירושלם במהרה, וזכות מרת אמו הצדקת אכי״ר[5]. ממני מוקירו ומכבדו כערכו הרם המשתתף בצערו הגדול, ומצפה לרחמי שמים, המשתחוה מול כבוד הדר״ג שליט״א. החותם בברכה, הכותב בדמע.

הק׳ משה ווערטהיימער, רב ומגיד מישרים פעה״ק ירושלם ת״ו, בהגה״צ כקש״ת כו׳ מוה״ר שלמה אהרן בהר״ג יעקב ווערטהיימער זצ״ל הכ״מ[6].

31. מאת הרב שמעון יהודה הכהן שקאפ
ראש ישיבת ״שער התורה״ בגרודנה

בע״ה, הורדנא, ד לסדר ״מקצר רוח״ [וארא, ה שבט] תרצ״ו לפ״ק [29 ינואר 1936].

ינחם העליון בתוך שאר אבלי ציון וירושלים את הגביר נדיב הלב המופלג בתורה ויראה, איש רם המעלה והיחס, חבר נאמן של ישיבתנו הקדושה, על מות אמו הכי חשובה והצנועה האמתית, המפורסמת לאחת מן הנשים היחידות בכל תפוצות ישראל, הן בידיעתה הברורה במקצעות תורתנו הקדושה ובחבתה לכל מנהג יהודי וכ״כ בידיעות שונות מרת פלארא ששון ע״ה תנוח בשלום על משכבה.

נדהמים ונרעשים אנחנו מהידיעה המעציבה אשר קראנו בהעתונים, כי מתה עליו אמו המציונת במינה, ואשר לע״ע לא השאירה במקומה אשת חיל אמתית כמוה, אשר תצטין בחבתה היתרה לכל מנהג טוב אשר יסודתו בקדש, הוקירה את התורה מזהב ומפז, ומבלי הפרזה וגוזמא יאמר עליה ״חבל על דאבדין ולא משתכחין״; ובתור חברה נאמנה של ישיבתנו הקדושה, הננו משתתפים כלנו בצערו הגדול, ומגישים לו בזה כוס תנחומים, כי העליון הטוב ינחמהו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, ונא להמציא לנו את שמה האמתית בעברית, וגם יום מיתתה למען אשר יכתב וירשם בספר הזכרון למזכרת נצח בתוך שאר חברי ישיבתנו החשובים.
ימתקו לה רגבי עפרה ותקין במהרה לקץ הימין.

המשתתף בצערו הגדול והמברכו מעמקא דלבא ״בברכה המשלשת״

שמעון יהודא הכהן שקאפ
(מקום החותם)

5 אמן כן יהי רצון.
6 הריני כפרת משכבו.

32. מאת הרב אליה לאפיאן, ר"מ ישיבת "עץ חיים" בלונדון

בעה"י, יום ו עש"ק וארא [כט טבת] תרצ"ו (24 ינואר 1936).

כבוד ידידי המאוד נכבד ויקר ערך מהר"ד ששון נ"י.

אחדשה"ט ושלום כל הנלוים עלי' הנני למלא בזה רצון ידידי ולשלח לו העתק מנאומי שנאמתי בביתו בעת אבילתו על פטירת אמו הצדיקה זצ"ל.

יתן ה' שלא יוסיף לדאבה עוד ומנחם ציון ישלח נחומים לו ולכל משפחתו הנכבדת בישראל.

שבתא טבא

אלי' לאפיאן ר"מ דישיבת "עץ חיים"

מתוך דברי ההספד הנ"ל[1]

"... על הנפטרת מרת פרחה [ששון] זכרונה לברכה יכולים אנו לומר שהיא היתה מאנשי עליה שהם מעטים, שהקדישה את כל ימי חייה לעבודתו של הקדוש ברוך הוא. היא היתה מופלגת בתורה, לא רק באגדה אלא גם בהלכה. היא תמכה ביד רחבה בכל מוסדות התורה. מסירותה לישיבת "עץ חיים" היתה למופת. טובותיה וחסדיה לנצרכים וקשי־רוח נודעים. וברוח זה של אהבת תורה, יראת שמים ואהבת חסד, חנכה את בני ביתה, בית חדור רוח ישראל סבא השאירה אחריה. ובית אלקי נצחי בגנזי מרומים, היא מוצאה לפניה בית בנוי על ידי מצותיה הגדולות והרבות, ועליה יכולים אנו לומר את הכתוב "חכמות בנתה ביתה".בחכמתה ובתורתה השיגה את כל אלה. היא מלאה תפקיד חייה ומתה בהדר חכמה וזקנה. יהיו חייה הנעלים והנשגבים מופת לכל. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים ותעמוד לגורלה לקץ הימים".

33. מאת הרב יעקב ליב טוורסקי מלונדון[1]

בע"ה, לונדון, יג שבט שנת ונחמה אך שדי יביא לאבלי ציון לפ"ק [תרצ"ו] (6 פברואר 1936).

אדון מאד נכבד!

בזה הריני בא לפניך בהתנצלות רבה על אשר לא לקחתי חבל בלוית אמך ז"ל לבית עולמה, מנוחתה עדן — סהדי במרומים: מצות הרופאים היתה עלי חזקה, בשבועות האחרונים, להיות חבוש בביתי לבלי צאת החוצה. מפאת חולשת גופי, ל"ע[2].

1 ההספד בשלימותו נמצא בארכיון משפחת ששון בכתב־יד המספיד.

1 איגרת זאת נשלחה בכ"י הכותב בניקוד מלא.

2 לא עליכם.

עתה כשהוטב לי מעט, ת״ל[3], הנני מתאושש למהר בעוד מועד, בטרם גמרו ה״שלשים״, להביע את רגשי השתתפותי בצערך העמוק על הלקח מעל ראשך נזר־תפארה, אמך הצדקנית, זכרה לברכה; אבל הוא ויגון לרבים וכן שלמים, בהאסף אל עמה אֵם בישראל אשר בצדקת פזרונה, היתה מהוללה בשערים המצוינים בתורתנו הק׳ ואשר לבה היה פתוח כפתחו של אולם לאלפי אומללים וקשי־יום, שבאה בצר למו לרווחתם ולעזרתם.

יהא רעוא קדם דבשמיא שנשמתה הקדושה תהא צרורה בצרור החיים בין כל האמהות והצדקניות שמדור דורים והמקום ינחם אותך בתוך שאר אבלי ציון וירושלים!

זכות אמך תגן עליך — מכל פגע וכל אסון
וכשמך — בכל חייך — ישכון באהלך אך ששון!

כעתירת המכבדו כערכו הרב
יעקב ליב טוורסקי

נ.ב.

בהיות שיש לי ״ספר־הזהב״ — שארשום בו כל אלה אשר זכרון נשמותיהם, נ״ר[4], חביב עלי — לפיכך פונה אני אגב אורחא לכ״מ[5], שיואיל לשלוח לי את שם אמו (ושם אֵם אמו ז״ל) והיום שבו נולדה כי ברצוני לחקֹ גם את שמה בספר הזכרון הזה; אני מוסר מודעה למפרע שאין לי חלילה שום כוונה לתשלום גמול מכם בעד מפעלי זה, אלא פשוט, אחשוב לעשות בזה חובתי לכבוד זכרה אחרי כל המכתבים ששלחה לי בעודה בחיים חיותָה.

הנ״ל

34. מאת הרב והפייטן ר׳ יצחק ב״ר רפאל דוד מרעלי מאלג׳יר[1]

בעהי״ת[2], אלג׳יר, יום אח׳ שבועות, עש״ק [ח סיוון], בסדר וישמע את הקול מדבר אליו[3], **בשנה אתנח בה סימנא מרגלית״א אבד״ה לפ״ק [תרצ״ו] (29 מאי 1936)...**

לכבוד רום מעלת החכם המפואר, — איש צדיק מתהלך בישרו ובתֻמו,
גביר יקר רוח טהר לב טוב ומטיב מתואר, — נאמו מתוק מדבש מן וצוף טעמו,
מזיו אור התורה עור פניו מואר. — לכל דרכיו הוא משכיל וה׳ עמו.

דוד רב הערך בו ירבו ששוני, — חוקר מצויין ואוצרות הון עתק מגלה,
נפשי בנפשו קשורה ממעמד סיני, — ממצולות־ים הנשיה פנינים דולה,
וצלם דמותו נראה תמיד בעיני. — בכתם אופיר ובפטדת כוש בל יסֻלה.

3 תהילה לאל.
4 נרם יאיר.
5 לכבוד מעלתו.

1 ראה עליו מ׳ ד׳ גאון, יהודי המזרח בא״י, חלק ב, עמ׳ 446.
2 בעזרת השם יתברך.
3 פרשת נשוא (במדבר ז, פט).

מר דוד סלימאן ממשפחת ששון, יחזקהו ויאמצהו ויגביר חיליו,
ישגה כארז וכאלונים יהי חסון, וממכון שבתו בכל עת ישגיח עליו,
צור ישמרהו מכל מקרה רע ואסון. ועל כל נפשות ביתו והנלוים אליו.

רב אחא משבחא!

אחדשו״ט באה״ר[4] אודיעהו כי בעת אשר קבלתי מכתבו הנכבד אשר כאל מלקוש אליו יחלתי, בטרם פרצי גדרותיו שמחתי וגלתי. כי הייתי מתאווה, מחכה ומצפה ומקוה. להתבשר מידידי בשורה טובה, וכי דומיתו הממושכה אותה הסבה. נסיעתו למרחקים, לרגל עסקים. אך אחרי הוציאי האגרת, מן המאסר אשר היתה בו מסוגרת. רוח עצב אותי לבשה, ותרגז בטני ורוחי התגעשה. וכמו חץ מוחץ כבדי פלחה, השמועה המבהילה כי מרת אמו פרחה, נשמתה לשמי מרומים פרחה. סעה במהרה למנוחות, ותעזוב את כל משפחתה לאנחות. לא פללתי ידידי להתבשר בשורה כזאת איומה, יען וביען כי מרת אמו החכמה. היתה במגדל עופל משולה, ואיך איפוא לארץ נפלה? הנה אנכי הכרתי אותה, וזכיתי לדבר אתה. פה אל פה ובשפתים הקדושה והחמודה, והרגעים האחדים אשר זכיתי להסתופף בצל כבודה. הספיקו לי להעריך את ערכה הרב ואת כשרונותיה ותכונת רוחה הטהורה, אשר בהם הצטיינה ותחייב כל נשי דורה, אוי כי פנה הודה פנה זיוה ופנה הדרה! ווי דבלי בארעא האי שופרא! אבדה זו בדורנו אין לה תמורה, ובעבורה גם התורה שק חגרה, אבל חכמתו יתברך כן גזרה. ולמותר הוא להטיף דברי מוסר לאיש תם וישר, בידידי המלא רוח חכמה ודעת ויראת ה׳, והצדיק עליו את הדין כיהודי נאמן לאלקיו ולדתו, כי סוף כל האדם למות אמר החכם מכל היצורים. אכן ברוח תשוב אל יוצרה, אל המקור אשר ממנו חוצבה. ובטח האמהות הכשרות וכל הצדקניות והחסידות יצאו לקראת נשמת אמו הטהורה, בבואה למעונן והוליכו אותה אל גן עדן ברנה את אלמות מפעליה העצומים והשקו אותה מן המים החיים המצפים לצדיקים הגמורים. ובטח גם הנגיד אשר עטרת שיריו הנחמדים לראשה ענודה, שמח עד למאד בראותו אותה. ובידעו נאמנה כי מרת אמו נ״ע התנהגה בחסידות בכל ימי חייה ותסגל מצות ומעשים טובים, בזה ימצא ידידי מרגוע לנפשו וידבר דברי נחומים, על לב העגומים המתאבלים על הצדקת הזאת, תהי נפשה צרורה בצרור החיים וממכון שבתה תבקש רחמים וחיים ארוכים דשנים ורעננים בעבור בנה ובתה וכלתה וחתנה ונכדיה הי״ו לעד. מאל עילום, ורב עז ושלום. ומכאן ולהבא, חושבנא טבא, ולא תוסיפו עוד לדאבה. ונוחם ה׳ אתכם בתוך אבלי ציון וירושלים, ויברך כל אחד ואחד מכם בברכה המשלשת הכתובה בזאת הסדרה. כעתרת נפש ידידך הנאמן בבריתו הקשור עמך בעבותות אהבת דוד ויהונתן והוא,

הצב״י[5] יצחק מרעלי ס״ט

4 אחרי דרישת שלומו וטובתו באהבה רבה.
5 הצעיר בישראל.

34א. מאת הרב אליעזר מנצור סתהון מטבריה[1]

היום ב׳ לח׳ אדר שנת התרצ״ו (22 פברואר 1936).

מנחם ציון ובונה ירושלים, הוא ינחם בכפלים, כבוד הגביר המרומם ונעלה, לשם טוב ולתהלה, סי׳ דוד סלמאן ששון הי״ו לעד לעולם כיר״א[2].

לשלום דאבה נפשי, במנוד ראשי!

מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי, ועל לשוני תהמי. אל לא טובה השמועה, מחלה ונועה, בהלקח אשת חיל עטרת, כספיר בהרת. היא האם הרחמניה, מנשי בני עליה. אשה חכמה בתלמוד וגמרא, ובסברא ישרה. אשה משכלת, בכל ביתה מנהלת, אשה גבירה, מן המובחרים אוצרה. יחרד לבנו ויתר, עוד לא נותר. זכור נזכור טובותיה המרובות, פעמים רבות, כטל מאת ה׳ וכרביבים, עלינו סובבים. מה נענה ומה נאמר, בעמק מאמר. איש ואשה לא נעדר, ילכו אל מקום הנהדר. נפשה צרורה בצרור החיים, עולה במעלות ראויים. ובאה והתפללה, לאל נורא עלילה, בעד זרעה ומשפחתה המצאה, ועל כל צבאה. כי יראו בנחמה, ואורך ימים ושנות חיים בעוצמה. ששון ושמחה במעונם, בהונם ואונם, וזכות צדקתה עזם ומגנם. ולא יוסיפו עוד לדאבה, כל הסביבה. וברכות שמים מעל יחולו עליהם ועל כל אשר להם תמיד כל הימים, לעד לעולמים, אכי״ר, הלכ״ד[3] המשתתף מרחוק בנחמתם, למקומות מושבותם, ומעתיר בעדם עתרת החיים והשלום.

הצעיר אליעזר מנצור סתהון ס״ט
(מקום החותם)

34ב. מאת הרב צבי מאיר בנד״ס, ראש ישיבת ״עץ חיים״ בלונדון

בע״ה, לונדון, יום ג, טו טבת תרצ״ז (10 ינואר 1937).

שם עולם אשר לא יכרת

בהיכל תורתנו הקדושה, לנשמה טהורה וקדושה, ה״ה אמם היקרה, המפורסמת בעולם, בתורתה, בצדקתה ובחכמתה מרת פרחה זכרונה לברכה לחיי העולם הבא, הלכה למרום לקבל שכרה ביום י״ט טבת תרצ״ו. יום זכרון נשמתה... יפקד בישיבת עץ חיים אשר אהבה, בלימוד תורה והזכרה, וזכות תורתה וצדקתה יעמד לכם ולכל ישראל, שיבולע המות לנצח, ומחה ה׳ דמעה מעל כל פנים, וישני עפר יקומו לחיי עולם אמן, בתהלה לדוד, לרעיתו ולצאצאיהם הנאהבים.

צבי מאיר בנד״ס

1 היה בנו של הרב חביב חיים דוד סתהון וחיבר את הספר נוצר אדם — על מולדי הלבנה, טבריה תר״ץ.
2 כן יהי רצון אמן.
3 הלא כה דברי.

ב

איגרות הקשורות אל ר׳ דוד ששון הראשון, רעייתו פרחה ובנו סלימאן

(52 — 35)

35. איגרת מאת ר׳ יצחק בן אריה ליב ששון מהוראדנא[1] אל ר׳ דוד ששון [הראשון] מבומביי

תר״ך (1860)

ב״ה
לכבוד נשיא הארץ הגביר המהולל שר וגדול חכם ונבון ישיש ונכבד מו״ה[2] דוד ששון נ״י.

אדוני השר! כאשר הצהירו מול עיני דברי המגיד חדשות וקורות הימים בנומר 5 [ליק, ח שבט הכת״ר ליצירה][3], ותארנה עיני לראות כי אדוני כבוד משפחת ששון ינון בעיר באמבאיי — לזאת ערבתי את לבי להגיש לפני כבודו הרם את ספרי הנושא את שם משפחתו על דגלו לבית אבותיו שמן ששון. ועתה כאשר זכיתי לבוא אליו במנחה הזאת, כן ערבתי את לבי להציע לפני אדוני הסבות אשר הסבו בלכתן להביאני הלום. בימי נעורי אמר לי אבי ז״ל אשר אנחנו מיוחסי ארץ אזיע והזכיר לי את הרב המובהק בישראל גדל שמו כמהר״ר אהרן בן הרב ר׳ יוסף ששון המחבר ספר תורת אמת שו״ת הנדפס בווינעציע[4] שנת שפ״ו והוא הי׳ בארץ אזיע. ובכל הארץ הזאת אין שום משפחה שנקראת בשם ששון זולתי. לכן זאת וכזאת הרהיבה בנפשי עוז להסתפח אל משפחת אדוני ועל הדבר הזה יסלח לי אדוני. ומצאתי את עצמי מחוייב בדבר להודיע את אדוני כי לא מבוזי עם אנוכי וזה קו החיים שלי:

אבי ז״ל גדלני על התורה והחכמה והמוסר וכאשר בינותי בספרים וידעתי כתב ולשון נהייתי לאיש ונתמנתי מהממשלה דפה להיות מעתיק בבתי המשפט מן לשון עברית ללשון רוסיא ופלניא[!] ובשנת תקע״ט כאשר ע״פ פקודת הקיר״ה[5] נבחרו מכל היהודים אשר במדינת רוסיא שלשה אנשים אפרתים להיות ביחד דעפוטציע לישב בעיר המלוכה פיטר בורג לעיין ולפקח בעסקי הכלל, הייתי נבחר ג״כ בפקודת המיניסטר לכותב ומעתיק בהדעפוטאציע הנכבדה. אח״ז בשנת תקצ״ז כבדני הקיר״ה במעדאליע [Medaillen] לשאת לכבוד על צווארי וכתוב עליו בלשון רוסיא בעד אֶמון Par Hdelité. אח״ז בחרו אותי לדעפוטאט בקאמיסיע דגובערניע. וכאשר נגמר זה העסק בכמה שנים מינו אותי לשופט במאגיסטראט ונתנו לי משרת הקאסיער על כל הכנסת העיר והמחוז. אבל כאשר זקנתי ותכבד עלי העבודה לקחתי חֻפשה מההתמנות הזאת, ופרנסתי כל ימי חלדי, היתה מהכתיבה בלשונות השליטות והייתי קורא על עצמי בזיעת אפיך תאכל לחם[6].

והנה לעת זקנתי כאשר ראיתי שערוריה נגד התלמוד בבלי ומהממשלה שאלו אצל החכמים דפה ע״ד[7] הסתומות והגוזמות שבתלמוד ואין אומר השב כהוגן, הקדשתי את עתי לחבר ספר פתרון חידות מהש״ס ע״פ פשטות, ובסיעתא דשמיא חברתי זה הספר וקראתי את שמו על שם

1 מחבר הספר שמן ששון, ווילנא תרי״ט. איגרת זאת נמצאת בכ״י מוסד הרב קוק בירושלים, מס׳ כ — 162. אני מודה לד״ר יצחק רפאל, ראש המוסד, שהרשה לי להעתיקה ולפרסמה. האיגרת כתובה על צד אחד של דף בגודל 19×24 ס״מ, באתיות רש״י ומרובע. נראה שהיא אוטוגרף. המחבר נולד בשנת תקנ״ה (1795) ונפטר בהוראדנא ב באדר א תר״ל (1870). נוסח המצבה שעל קברו מובא בספר עיר גבורים, ווילנא תר״מ, עמ׳ 9.

2 מורנו הרב.

3 ברשימה על ״הודו המזרחית״, המגיד, ליק, שנה ד, גל׳ 5, ח שבט תר״ך (1 פברואר 1860), עמ׳ 20.

4 ויניציאה.

5 הקיסר ירום הודו.

6 בראשית ג, יט.

7 על דבר.

משפחתי הרמה שמן ששון. וב״ה[8] נתקבל ספרי אצל חכמי הדור כאשר יחזו עיני הקורא ממכתבי תהלה שנתנו את הודם עליו. ובקשתי לעת זקנתי לשבת בשלוה ולהתפרנס מהכנסת חצרי שיש לי פה גראדנא. והנה קפצו עלי רוגזי הזמן שנלכד חצרי בפח הערבות עבור איש אחד שירד מנכסיו והוכרחתי לערוך משפט לעשותו חפשי, ומסבה הזאת ירדתי ממעמדי עשר מעלות אחרונית עד שפרנסתי דחוקה לי. ואנכי היום כבן חמש וששים שנה לא אוכל עוד לצאת ולבא כמקדם.

ועתה אדוני השר אם מצאתי חן בעיני כבודו לבא לעזרתי בכדי שאוכל להשלים שנותי בלי דוחק הפרנסה, אז אדע כי לא אלמן אנוכי וכי שלח הקב״ה מלאכו לפני לשמרני מלחץ המחסור, ובעד זה אני וכל ב״ב[9] יראי אלקים מנעורינו נתפלל אל ד׳ בעד אריכת ימיו וימי בניו השרים והצלחתם. כחפצו וכחפץ עבדו המתכבד להקרא בשם משפחתו הרמה, המיחל לחסדו ולתשובתו.

יצחק ששון

36. איגרת־תשובה מאת ר׳ דוד ששון [הראשון] אל רבני טרנוב (בגליציה)[1]

משנת תרכ״א (1861)

אל אצילי בני ישראל הרבנים הגאונים המופלגים יראים ושלמים האחד בקודש כבוד שמו ותפארת החכם השלם חסידא קדישא הרב המובהק רבי ישראל כ״ץ ראפאפארט הי״ו[2], והשני בקודש כבוד שמו ותפארתו הרב רבי פנחס הי״ו, והשלישי בקודש כבוד שמו ותפארתו הרב דוד בעריש הי״ו, ה׳ יאריך ימיהם ירום הודם והדרם אמן כי״ר[3].

קבלנו מכתבכם הבהיר ומצוה לשמוע דברי חכמים ובפרט מצוה כזו, ותכף ומיד שלחתי לעיר גינא והבאתי מן איצק ליב מכתב עם שלשה עדים חתומים היך [!][4] שאמר שמיום שהלך מהם לא נשא אשה ולא יש לו בנים כלל כי אם דווקא זה הבן שלמה שנהרג, ומחמת שבא לנו המכתב בלשון ערבי אמרתי בדעתי שבוודאי לא יעלה בידכם לקרות זה המכתב העתקתי אותו אות באות עם שלושה עדים חתומים מעיר במביי, ותוך כתבא דנא מונח המכתב של גינא בלשון הקודש ויספיק הקיצור לחכמים האלו. יאריכו ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים ושלום.

הצעיר דוד ששון יצ״ו

8 ובעזרת ה׳.

9 בני ביתי.

1 שלושת הרבנים, שאליהם נשלח מכתב זה, שימשו ברבנות בעיר טרנוב שבגליציה. הם פנו בבקשה אל ר׳ דוד ששון [הראשון] שיגבה עדות מאדם בשם איצק ליב, אשר הניח את אשתו עגונה ונתפס בעיר בומביי. ר׳ דוד ששון מלא את בקשתם. מכתב זה התפרסם ככתבו וכלשונו בעיתון המגיד שהופיע בליק בעריכתו של ר׳ אליעזר ליפמאן זילברמאן. שנה ה, גל׳ 6, כו שבט תרכ״א (6 פברואר 1861), עמ׳ 22.

2 רבה של העיר טרנוב ונפטר בשנת תרל״א.

3 כן יהי רצון.

4 צריך לתקן: איך.

37. איגרת מאת ר׳ דוד ששון [הראשון] אל בנו סלימאן

(בתרגום מערבית־בבלית [באותיות עבריות] לעברית)

ב״ה[1], פונא, היום 12 תשרי תרכ״ה (12 אוקטובר 64[18]). תזלר״ו[2].

לקראת מעלת אור עיני היקר סלימאן דוד ששון הי״ו.

אחדש״ו[3] וכו׳ ובכן תדע בטוב כי ביום 26 באלול [תרכ״ד] כתבתי לך... ומכתבך מיום 3 באלול הגיע אלי בחודש שעבר והודיתי לשם־יתברך על בריאותכם השלימה. ...הזכרת בעניין משלוח הצמר־גפן ללונדון שהגיע כולו. כעת קיבלנו ידיעות מצערות מלונדון משום שבשוק הצמר־גפן חלה ירידה בשני פנס... השם יתברך יצילנו מהפסדו. מתרעמים על הצמר־גפן שבמקומכם משום שמה שמתקבל שמים בתוכו מים כדי שיהיה כבד במשקל, וכאשר הוא מגיע ללונדון צבעו נעשה צהוב. הזכרת את שוק האפיון, אם ירד — תקנה. לפני זה קנינו אותו ביוקר ועכשיו מחירו 1420[4]. יהי רצון שיגיעו לנו מכירות ממחוזיכם.

סלימאן רחמים הי״ו שיחיה רוצה ללכת אל הונג־קונג, כדי לראות את העיר ועסקיה. עזרא רחמים רוצה לנסוע אתו.

נסיעתם תימשך 15 ימים, יה״ר[5] שתבשרנו בחזרתם לשלום. אמך שתחיה עם כל המשפחה כולם מרגישים טוב ואתה שלום.

דוד ששון

איגרת מס׳ 37 Letter No. 37

1 בעזרת השם.
2 תזכו לשנים רבות ונעימות.
3 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
4 אולי רופיות.
5 יהי רצון.

38. איגרת מאת פרחה אשת דוד ששון[1] אל בנה עבדאללה (אלברט) בן דוד ששון

(בתרגום מערבית לעברית)

בהנ״ו, לונדון, היום 20 אלול תר״ל [1870].

לקראת אור עיני היקר כה״ר עבדאללה דויד ששון הי״ו. אחדש״ו וכו׳ ובכן נודיעכם, אם תשאל בשלומנו ברוך ה׳ הוא טוב. נקווה שגם אתם כך. אין אנו דואגים, אך מתגעגעים אליכם, ה׳ יתברך יפגישנו אתכם בטוב אכי״ר.

שמעתי שתחיה מוזלי הי״ו נישאה עם הר׳ אליה עזרא הי״ו[2] ושמחתי מאוד על כך. ובזה אני באה לברך אותך ואת סניורא חנה־כאתון מב״ת. יהי רצון שזו תהיה התחלה טובה ובקרוב נשתתף בשמחת יוסף חי[3] ועזורי[4] הי״ו, אנו מקווים שהחתן והכלה שמחים. תנשק את הכלה במקומי ותדרשו בשלום החתן הי״ו.

ביום שלישי 6 ספטמבר סי׳ פרוח מב״ת הזמינה אותנו ל״אשליברך״ לכבוד חתונת מוזלי. בעת שאכלנו ארוחת־ערב הגיע מברק שהתקיימו הקדושין ושמחנו מאוד, כולם הרימו כוס לכבוד החתן והכלה הי״ו, חבל שלא היינו בחתונה. יהיה רצון שנהיה נוכחים בחתונת יתר הילדים אכי״ר.

נא לדרוש בשלום סי׳ חנה־כאתון מב״ת[5] ותנשק את יוסף חי ועזורי הי״ו, אצלנו שיחיו הילדים הי״ו ינשקו את ידיך ואת ידי סי׳ חנה־כאתון מב״ת. האוויר אצלנו טוב מאוד והעולם התחיל להתקרר ותהיה בטוב וחייך יהיו ארוכים ושלום.

פרחה דויד ששון

1 פרחה (פלורא) בת הגביר פרג׳־חיים בן עבדאללה יוסף.
2 הכוונה למזל־טוב (מוזלי) אשת השר אליהו בן דוד יוסף עזרא (בַּחַר). עיין עליהם א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 181 — 188, החתונה התקיימה בפונא ביום י באלול תר״ל (6 בספטמבר 1870).
3 על יוסף חי בנו של עבדאללה בן דוד ששון, ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ 293.
4 עזורי הוא אדוארד בן עבדאללה בן דוד ששון. ראה עליו שם, עמ׳ 294.
5 מנשים באוהל תבורך. היא אשת עבדאללה ששון הנ״ל. ראה עליה שם, עמ׳ 293.

39. איגרת מר׳ מנחם מנדיל ב״ר אהרן קאמיניץ אל סלימאן ב״ר דוד ששון

כב אייר תרל״ב (30 מאי 1872)

ר׳ מנחם מנדל בוים (קאמיניץ)[1], בנו של ר׳ אהרן בן מנחם בוים בעל הספר סיג לתורה (לבוב תק״ע), נולד בבריסק דליטא פלך גרודנה בשנת תק״ס (1800) לערך. באלול תקצ״ז (1833) הגיע עם משפחתו לחיפה, משם עלה לצפת והצטרף לכולל הפרושים תלמידי הגר״א. בראשית תקצ״ד (1834) פרצה שם מגפת דבר ובה נפטר בנו. באותה שנה הם סבלו משוד ומביזה של מרד הפלאחים שכילו את זעמם על השלטון המצרי של אבראהים פחה. כעבור כמה שנים הם סבלו מהרעש שהחריב את צפת ביום כד בטבת תקצ״ז (1 בינואר 1837) ונשארו בחוסר־כל. בסוף קיץ תקצ״ח (1838) יצא לחו״ל בשליחות עדת הפרושים בצפת[2]. הוא ביקר בקהילות רבות בפולין וברוסיה ופירסם את ספרו קורות העתים[3], שבו הוא מספר על התלאות שעברו עליו ועל יהודי ארץ־ישראל בכלל. ספר זה מצטיין בעצות ובידיעות שימושיות שהיו לתועלת התיירים והעולים לארץ־ישראל. דבריו חדורים אהבת הארץ למרות כל הייסורים שסבל מהם. זהו מקור נאמן וחשוב מאוד על מאורעות היישוב העברי בגליל בשנים תקצ״ד — תקצ״ח. בשנת תר״ב (1842) הוא חזר משליחותו והתיישב עם בני משפחתו בירושלים. כאן פתח את בית־המלון הראשון, אשר שימש מעון ארעי לעולים החדשים ונקרא ״בית הכנסת אורחים״. בתחילה שכן המלון בבניין ליד מגדל דוד ואח״כ הועבר לרחוב חברון שבצפון העיר העתיקה. ליד המלון פתח מסעדה ומאפייה. את העסקים האלה ניהלה אשתו[4], בעוד שהוא עצמו הקדיש את רוב זמנו ללימוד תורה. היו לו 14 בנים ובנות. בית המלון עבר בירושה לבנו אליעזר ליפא (או ליפמאן) ואחר־כך לבן בנו אברהם בצלאל. בשנת תרמ״ב (1882) שוכלל המלון ונחשב לבית־המלון המודרני והחדיש הראשון בירושלים. המשפחה הקימה לו סניפים גם בחברון וביפו. העסק הלך ושגשג עד מלחמת העולם הראשונה. עולים ותיירים רבים מצאו במלון זה אוכל כשר לפי טעמם. התאכסנו בו סיר משה מונטיפיורי, בנימין רושטילד (בתרמ״ז) ואישים רמי־מעלה אחרים. מנחם מנדל נפטר ביום יג באייר תרל״ג (10 במאי 1873)[5]. אשתו ציפה המשיכה לנהל את בית־המלון עד יום מותה, טו בכסלו תרמ״ג (1882).

1 שם משפחתו המקורי היה ״בוים״ וכך חתם. אח״כ שינה את שם משפחתו ל״קאמיניץ״ — על שם עיר מוצאו.

2 הוא נסע יחד עם השליח ר׳ נתן נטע בן מנחם מנדל. ראה א׳ יערי, שלוחי א״י, ירושלים תשי״א, עמ׳ 786 — 787.

3 הספר ״קורות העתים״ לישורון בארץ־ישראל, נדפס בווילנא בשנת ת״ר (1840); ואח״כ ע״י מאיר אנשין, ירושלים תרצ״א. הוא חזר ונדפס בירושלים בשנת תש״ו עם מבוא, הערות ומקורות אחרים ע״י ג׳ קרסל. חזר ונדפס בירושלים בשנת תשל״ה עם מבוא מאת ישראל ברטל. זוהי מהדורה מצולמת של הדפוסים הראשונים בעברית (לבוב ת״ר) וביידיש (ווארשא 1841), בצרוף מפתחות מאת א׳ נובושטרן. נדפס פעם נוספת בירושלים בשנת תשל״ז. קטעים מן הנוסח העברי נדפסו ב״ספר מאה שנה״, מאת י׳ טריוואקס וא׳ שטיינמן, תל־אביב תרצ״ח, עמ׳ 170 — 176; ואצל א׳ יערי, ״מסעות א״י״, תל־אביב תש״ו, עמ׳ 532 — 545.

4 אשתו הייתה ידידתה של אליזבט אן, אשת הקונסול הבריטי בירושלים ג׳מס פין. והיא מזכירה אותה לשבח בספרה Reminescences of Mrs. E.A. Finn, לונדון 1929.

5 כתבו עליו פרומקין־ריבלין, תולדות חכמי ירושלים, חלק ג, עמ׳ 269 — 270; טריוואקס־שטיינמן, שם, עמ׳ 164 — 167; ג׳ קרסל, לקסיקון, חלק א, 183 — 184; דוד תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו, חלק ב, עמ׳ 560 — 561; פנחס גראייבסקי, זכרון לחובבים הראשונים, חוב׳ יט; א׳ ר׳ מלאכי, בימי אברהם פחה, פרקים בתולדות הישוב הישן, תל־אביב תשל״ח, עמ׳ 65 — 68; עמית לוינסון, ״הוטל בפלשתינה״, ידיעות אחרונות, יד ניסן תשמ״ז (13 אפריל 1987). עמ׳ 2.

כ״י ששון מס׳ 881, — C, G (אהל דוד, חלק ב, עמ׳ 1057) מכיל כמה איגרות, אשר שלח ר׳ מנחם מנדל קאמיניץ אל הגביר סלימאן ב״ר דוד ששון בין השנים תר״ל — תרל״ג, בצירוף שלושה שירים שחיבר ר׳ מנחם מנדל לכבוד הגביר, שהתגורר באותו זמן בהונג־קונג. בתעודות אלה אנו מוצאים פרטים מעניינים על הקשר ההדוק בין משפחת קאמיניץ לסלימאן ב״ר דוד ששון ולאחיו אברהם שלום (ארתור), על הסיוע הרב שהגישה משפחת ששון למשפחת קאמיניץ. פרטים אלה יוסיפו נדבך נוסף לכל מה שידענו עד כה על שני הצדדים. מאלה מתפרסמים להלן איגרת אחת נוסף לשלושת השירים הנ״ל (בעמ׳ 233-234).

על ביקורו של השר אברהם־שלום (ארתור) ב״ר דוד ששון בארץ־ישראל כתב ר׳ יהושע ילין בזכרונותיו: ״בשנת תרל״א בא לתור את ארצנו וארץ סוריה בן אחות חותנתי, השר אברהם שלום (ארתור) בן השר דוד ששון ז״ל. הוא נסע מהודו עד בירות באניה, ומבירות לירושלים ביבשה, דרך דמשק ושכם. בנסיעתו התנהג כמנהג הלורדים והמיליונרים האנגלים. בהיותו בדמשק קנה לו סוס אביר מסוסי הבדווים המיוחסים הנקראים אצילים, סך מאה פונט שטרלינג. שם הזמין ג״כ את הגביר מר יוסף עמבר ואת כל משפחתו, בערך שתים־עשרה נפש, לנסוע יחד אתו לסייר את ירושלים וחברון וכל סביבותיהן על הוצאותיו. הממשלה בדמשק שלחה איתו שר צבא אחד עם חמישה פרשים ללוות על דרכו ולשמרו, ואורחה גדולה של מבשלים ושוחטים, משרתים שונים וחמרים, לוותה אותם וסוסיהם ופרדותיהם נושאים אוהלים ומטות־שדה, כרים וכסתות, כלים שונים לבישול ולשאר צרכים, תיבות מלאות כל טוב דמשק ממיני מאכל ומשקה, ולולים מלאים עופות ויונים. בבואו לעירנו, יצאו לקבל את פניו חותני וגיסי וחכמים רבים. הוא נטה אהלים מחוץ לחומה, במגרש אחד השייך ליהודי סמוך למגרש הרוסים (כי אז החלו היהודים לקנות מגרשים מחוץ לחומה). בכל יום היה בא לבקר את בית חותני ולדרוש בשלום דודתי. הוא התמהמה בירושלים בערך ארבעים יום, מאחר הפורים עד חג המצות״[6].

בין האורחים רמי המעלה שהתאכסנו בבית מלונו של ר׳ מנחם מנדל קאמיניץ היה גם אברהם־שלום ששון. הוא נזכר באיגרת המתפרסמת להלן. באיגרת אחרת של סלימאן ששון, אשר נשלחה לפני כן מירושלים להונג־קונג ביום כו ברחמים (אלול) תר״ל, הזכיר ר׳ מנחם־מנדל את ״אחיו הגדול השר המרומם כקש״ת סי׳ סי׳[7] אברהם שלום י״ה הי״ו[8] בעלותו לירושלים עה״ק[9]... ובא בכבודו הגדול אל תוך ביתי וכבוד דודתו היקרה סי׳ רימה ועם אחוזת מרעיו האהובים לבקר בהיכלי... וב״ה[10] מצאתי חן בעיניו אני וב״ב[11] ורב גודל חיבה יתירה הראה אלי... וראה את הספרים היקרים אשר לי... ויהי כבא אברהם אל עיר הקודש ועשה חסד וצדקה, בלב שלם לאסירי התקוה. כן נתפרסם ונודע שמו בשער בת ציון וכולם רואים את פני בן דוד כן נזכה לראותו ותחזינה עינינו בשובו לירושלים עם משיח בן דוד גואלינו אכי״ר[12]״.

במכתב הנ״ל הוא פנה לעזרה אל סלימאן ב״ר דוד ששון שיפעיל את השפעתו להציל את בנו בנימין שנמצא בסכנה, וכתב: ״עצב רוחי וחרד לבבי בהודעתו לי על נכון את כל הענין מבני בנימין

6 זכרונות לבן ירושלים, מאת יהושע ילין, ירושלים תרפ״ד, עמ׳ 57 — 63. שם הוא מתאר כמה סיורים והרפתקאות שאירעו להם. אברהם שלום תרם בשנת תרפ״ז לבנין האוהל אשר ליד קבר רחל אמנו, כפי שחרות על אבן־הזיכרון התקועה שם.

7 כבוד קדושת תורתו, סיניור סיניור.

8 ירום הודו השם ישמרהו ויחייהו.

9 עיר הקודש.

10 ובעזרת השם.

11 ובני ביתי.

12 אמן כן יהי רצון.

הי״ו אהובי... אשר הלך בדרך חשכים ולא שמע לעצת הורים ומורים ולקול ידידים נאמנים אשר עשו וגמלו חסד עמו ונכנס בו רוח שטות למעול מעל... ולברוח לארץ נכריה בין הגויים, על זה דוה ליבנו ובמסתרים תבכה נפשינו, קוה קויתי לענבים ויעשו באושים ותוחלתי נכזבה, ונתייסרתי ביסורים אשר לא עלתה על דעתי מעולם...״. הוא פנה בתחנונים אל סלימאן ששון וביקשו ״להרים מעל בני המכשול אשר עשה נגד האיש האנגליזי[13] הנ״ל אשר כתב לי כבודו, את אשר עשה בני נגד האנגליזי, לשחר פני האנגליזי הנ״ל לבני על תפשו ולדרוש מאתו היאך להקל מעליו הסכנה... ולהוציאו מחשכה לנהורא ולהציל נפש צוללי מים אדירים ולהושיבו אל מקומו הראשון כבתחילה״.

שמחה בת ר׳ מנחם מנדל קאמיניץ נישאה בגיל שלוש־עשרה שנים לאהרון גבאי ששון, מעשירי העיר כלכותה ומיוצאי בבל שם. הוא היה ידידו של סלימאן ששון. החתונה התקיימה ברוב פאר והדר על המגרש אשר ליד קבר שמעון הצדיק בירושלים[14]. הוא תמך בקביעות בחותנו ר׳ מנחם־מנדל, כאשר בסוף ימיו נפל למשכב ונמצא במצוקה כספית גדולה. נראה שבשנת תר״ל (1870) נסתבך החתן בעסק שגרם לו צרות. ר׳ מנחם מנדל פנה במכתבו הנ״ל אל סלימאן ב״ר דוד ששון והתחנן בפניו שיציל את חתנו מצרה זאת. בין השאר כתב: ״כאשר כתב לי את גודל הצער מחתני הנגיד סי׳ ששון הי״ו מבתי סי׳ שמחה מב״ת אשר גדל... צערם מבלי להרים ראש ולצאת אף החוצה זה כמה חודשים... כי נכמרו רחמי עליהם ע״כ אבקשו כאשר גדלה אהבתו וחמלתו עלי וכאשר אדע את גודל אהבתו וידידות עם חתני ובתי שיחי׳... לדבר על לבם דברי רכים וטובים, דברי תנחומים ולהפיק [!] צערם מעליהם״, ומסיים: ״אנוכי הזקן העומד כל היום וכל הלילה על משמרת הענוה והתפלה נגד שערי השמים ולהתפלל בעדו בעד כסא כבודו וירום קרנו בכבוד...״. סלימאן ששון בא לעזרתו והצליח לסייע ולהציל את חתנו הנ״ל. במכתבו מיום כב באייר תרל״ב (1872) מודה ר׳ מנחם מנדל במלים חמות היוצאות מן הלב לסלימאן ששון ומרבה בשבחו (מכתב זה מתפרסם להלן מס׳ 39).

במכתב אחר מיום טו ברחמים (אלול) תרל״ב (1872) חזר וכתב מנחם מנדל לסלימאן ששון: ״בצר לי אקרא מן המצר, הן זה שלוש שנים מעת חתני ובתי שי׳ לא באו לעזרתי. עוררתי אותם לא פעם ולא שתיים לפרוש כנפי חמלתם עלי והמה בדברים דחוני מעת לעת ואני בטחתי בחסדם כי לא יעזבוני, לוויתי כסף למחית נפשי בנשך אוכל כסף יותר מארבעים לירא שטרלינג ולעת אשיג מתנת ידם אקיים מצוות פריעת בעל חוב. ועתה הגיעני מכתב מאתם בקול מבשר ואומר כי בתי תחי׳ ילדה והמליטה בת לשמחת לבם וליבנו ושלחו לי סך חמשה לירא. ואנוכי שוכב על ערשי, ערש דוי ופני חוורו, נהייתי כגבר אין איל, כל בעלי החובות נושים בי להשיב כספם ואין בידי שאת... הלא לולי חסדי אדוני השר וחסד אחיו השר סי׳ אברהם שלום הי״ו אשר ברב חסדם תמכוני כמעט תמנו לגוע ח״ו. מה גדול צערי מנשוא... אבל בתי אשר היא עצם מעצמי ובשר מבשרי ומדוע לא תשכיל אל אבי׳ הדל, אבד מנוס ממני ואין עוזר. ואולי על אשר בנערותה הלכה מבית אביה והימים הראשונים טובים היו מאלה ותחשוב כי גם היום אוכל להביא טרף לביתי״. הוא ביקש מסלימאן ששון שידבר עם חתנו ״כי ידעתי אשר אדוני השר כאח הוא עם חתני ודבריו הטהורים נשמעים״. כאשר סלימאן ששון השפיע על החתן לעזור לחמיו, שלח לו ר׳ מנחם־מנדל מכתב תודה מקושט, מוכתר במלים: ״ויהי אמת אזור מתניו ואמונה אזור חלציו... אמת ואמונה״. בראש מכתב תודה אחר מיום ז באדר תרל״ג נמצאות שלוש תמונות של קברים קדושים בארץ־ישראל.

13 האנגלי, שתבע את הבן בנימין למשפט.

14 ראה דוד תדהר, שם. בנם יוסף היה חבר הפרלמנט הבריטי ונהרג בהפצצת לונדון על־ידי הצלפים הגרמנים במלחמת העולם הראשונה.

האיגרת[15]

פרי עץ חיים ולוקח נפשות חכם[16].

אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף[17].

בטח בה׳ ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה[18].

בהנ״ו[19], יום ב״ך לחודש אייר ולירושלים מבשר אתן לפ״ק.

פעה״ק ירושלים תו״ב[20].

מעיר האלקים סלה. ישפות ה׳ שלום וברכה וגדולה.

לכבוד ידידנו רוח אפינו. ה״ה[21] הגביר השר היקר מזוקק שבעתיים. הלא הוא לנו לעינים. גפן אדרת;

פרי תפארת. חותם על לבו נתונה. ולבו לאל אמונה. כש״ת[22] סי״ר סלימאן דוד ששון הי״ו.

שר יקר ונכבד!

כאור יקרות יופיע על יושבי החושך וצלמות. כטל מאת ה׳ יהיה מצוות היבשות, כך האיר מכתבו הבהיר את עינינו ולבבינו, וכן חיתה רוחנו ונפשינו, בפקודת ישועה ורחמים ובבשורה הטובה אשר הודיע לנו משלום בתי וחתני היקר ושלום ב״ב היקרים, כי זה כמה לא ידענו מה הי׳ להם וגדל תוגיון לבבינו ונמג בקרבינו לא קם עוד רוח בנו ולא נותרה בנו נשמה. ועתה עלז לבבינו ותגל נפשינו כי זכינו להתבשר משלומם הטוב, ותהי זאת נחמתי בעניי; — עתה אתה ברוך ה׳! אדונינו ושרינו חמדת נפשינו! מה יקר חסדך אשר עשית עמנו! באמרותיך הטהורות הלבשת אותנו הוד והדר אשר לא שוה לנו, מה רבה ענותנותך במקום גדולתיך! ומה גדלה פעולת חסדך, ככל חסדי דוד אביך הנאמנים, אשריך ואשרי יולדתך ואשרי כל משפחתך הרמה, אשר בכ[ם] יתפאר ישראל ויתהללו כל ישרי לב. — הן רבים המה הבונים חרבות למו יכוננו חומות נשגבות לשמם ולזכרם. להציב להם יד ושם בירושלים. ואתה, עשית לך שם גדול וזכרון עולם, ברוב חסדך וטובך עמנו, לעיני כל יושבי ציון וירושלים אשר יהללוך בשערים, כולם יענו ויאמרו, אם בימי נעוריך החילות להראות גדלך מרוב החסד הנטויה עלינו, הלא עוד יציץ ופרח אהבת החסד הנטוע בלבבך הטהורה, הולך וגדול מיום אל יום, עד כי יגדל שמך כשלמה בן דוד מלך ישראל.

אהובינו היקר! במה איכף ואקוד פניך על החסד הגדול הזה? במה אשא פניך? רק את נפשי ואת לבבי אגיש מנחת תודה על מזבח אהבתך הנאמנה, ולבי הנשבר ונדכה ירצה לפניך כעולה וכליל. בשפכי את לבי נוכח פני ה׳ ואשא בעדכם רינה ותפלה, לנורא עלילה, הנה זה עומד אחר כתלינו

15 בחלקה העליון מקושטת וכתובה בכתב רש״י.
16 משלי יא, ל.
17 תהלים פה, יב.
18 שם, לז, ג.
19 בשם השם נעשה ונצליח.
20 תבנה ותיכונן במהרה.
21 הלא הוא.
22 כבוד שם תפארתו.

כותל המערבי תובב״א, ועל קבר רחל אמנו ועל כל מקומות הקדושים, למען חייכם ה׳ צבאות יגן עליכם, ברבות הטובה למעלה למעלה, ברוב ברכה וגדולה, ונזכה לגאולה בבכיר״א[23].

ואם נא מצאתי חן בעיניו, תנתן לי נפשי בשאלתי, כי בכל עת מצוא אשר יתראה עם חתני ובתי שיחיו, יעורר אותם בצדק שיחוסו על אביהם הזקן, אשר כשל כחי וזה כשלושה חודשים אני מוטל על מיטתי ולא אוכל לצאת ולבוא. וגם אשתי הצנועה היא אמם היקרה כחה חלש מיום ליום, וגם בני יחידי מחמד לבי היקר כמהר״ר אליעזר נר״ו הוא מפונק וחלוש ומאין יבוא עזרנו, — ובודאי דברי אדונינו השר יעשו רושם וכה יעשו לזכור אותנו לטובה בכל עת, ולמע׳ כבודו הרמה תחשב לצדקה לדור ודור עד עולם.

והנה אזכרה ימים מקדם בהיות פה מר אחיו אדונינו השר והטפסר **אברהם שלום** הי״ו, זכיתי לקבל אור פניו ולהתכבד בכבודו אשר כיבד אותנו בבואו לביתי שלש פעמים. וגם הוא ראה בעיניו מה יקר כבודו בעינינו, כי הנישאן[24] אשר ניתן לנו יהי לנו לעטרת צבי ולכבוד ולתפארת כי בכל חג לה׳ אנחנו תולים אותנו בבית לנגדינו תמיד. הנה כי כן כאשר יכתוב מע׳ מכתב אליו ידרוש בעדי בשלומו הטוב ויזכור אותו לטובה — כן תיכון בקשתי מאד שגם מע׳ אדוני השר הי״ו יכבדנו בתמונת הוד אור פניו הגעאגראפי׳, והי׳ יקר מאד בעינינו כמוצא שלל רב, למען יעמוד שמו וזכרו לעינינו כראות פני אלקים, עדי נזכה לראותו פנים אל פנים, ויעלו לציון ברננים, בב״א. ובחסדו ימחול נא עבה״ד[25] להודיענו כפעם בפעם משלומם הטוב כה לחי ואתם שלום ככל אוות נה״ר[26] והנשאה, וכנפש הדו״ש[27] מוקירו ומכבדו באה״ר[28] וחי״ן המעתיר בעדם תמיד לטוב להם כל הימים כיר״א.

מנחם מענדיל בהרב ר׳ אהרן זללה״ה
קאמיניץ איש ירושלים תו״ב

גם אחלי אדוני למסור המכתב הלוטה
פה ליד בתי תחי׳ ועמו הסליחה
כי חפץ חסד הוא.

גם אנוכי הנני דו״ש כבוד אדוני השר הי״ו, ונאמר החייתנו, נמצא חן בעיניך והיינו עבדים לאדוני. והנני משתחוה מרחוק מול הדרת כבודו הרמתה בשים שלום רב וברוב תודה וברכה, ועל הטוב זכרתי שמו ושם כל משפחתו הרבה לטובה ולברכה לפני הס״ת בהיכל ה׳ בתוך קהל ועדה. כה יחוננהו ה׳ להרבות חסד וצדקה כאשר עם לבבו הטובה, עדי נזכה כולנו לגאולה קרובה בב״א. הנני עבדו מוקירו באהבה מבקשו שיקבל ברצון את מנחתי מנחת עני.

הצעיר אליעזר ח״ר מנחם מענדיל נר״ו.

23 במהרה בימינו כן יהי רצון אמן.
24 האות.
25 על בי הדואר.
26 נפשו הרמה.
27 הדורש שלומו.
28 באהבה רבה.

Letter No. 39 איגרת מס'

40—41. שתי איגרות מאת ר׳ שניאור זלמן ב״ר מנחם מנדל, אל סלימאן ב״ר דוד ששון

הרב שניאור זלמן ב״ר מנחם מנדל היה שד״ר ירושלים וחברון לביירות, דמשק, ארם־צובא, אורפא, מוצל (בשנת תרי״ב, ועוד כמה פעמים), ארבל, דיאר־בכר, אלקוש (בשנת תרי״ב), בגדאד (בשנת תר״ד, תרי״א, תרי״ח, תרכ״ט ועוד), חילה, בצרה, אבו־שהר (שבפרס, ישב בה כחודש ימים), בומביי (בשנת רי״ח) ועוד. הוא חי למעלה משמונים שנה. חיבר שני ספרים: זכרון ירושלים (ירושלים תרל״ו) ועבודת ה׳ (ירושלים תרמ״ד). בהיותו בבומביי בשנת תרי״ח (1858) נתקבל בכבוד גדול על ידי משפחת ששון ועל ידם, הצליח בשליחותו. הוא כתב שראה את ר׳ דוד ששון, ראש המשפחה, אשר ״לא השיב פני ריקם מלתת נדבתו ההגונה ברב חנינה על ביהכ״נ לכוללינו אשכנזים חב״ד הי״ו בעיה״ק ירושלים ת״ו״[1]. הוא התאכסן בבית בנו סיר עבדאללה־מאיר (אלברט) בן דוד ששון. בהיותו בבומביי ״הייתה שם מלחמה חזקה״. עבדאללה ששון ביקש ממנו לחבר תפילה לכבוד המלכה ויקטוריה שנקראה בבית־הכנסת. תפילה זאת הועילה לו כאשר ביקר בלונדון בשנת תרכ״ד (1864). מאכסנו בלונדון, ששון בן דוד ששון, תרגם את התפילה לאנגלית וישלחה ביד השד״ר אל המלכה ויקטוריה, נוסח התפילה מצא חן בעיני המלכה והיא שלחה לו מכתב־תודה. כאשר השיב לה על מכתבה קיבל ממנה מכתב שני ״ובכל המכתבים היקרים — כתב ר׳ שניאור זלמן — סבבתי בעירות בערביסתאן והיה לי כבוד גדול אצל הקונסלעס ואצל הפאשאס והיו נותנים לי מכתבים לעיר וקאוואסס עם מטות של כסף, וגם כן ספינות של אש בכל מיני כבוד בחנם...״[2].

בהיותו בהודו צייר מקומות קדושים וקברי צדיקים בארץ־ישראל והקדישם לסלימאן ב״ר דוד ששון. על ״צורת ציון אדוננו מרדכי הצדיק ואסתר הצדקת״, רשם: ״וזאת המנורה מנחה לכבוד אהובי כאחי אור עיני וחמדת לבבי הגביר השר והטפסר נדיב לב רודף צדקה וחסד סי׳ סלימאן הי״ו בן השר הצדיק ומפורסם סי׳ דוד ששון זצ״ל ממני אהובו המזכירו לטובה באמת, שניאור זלמן ח״ר מנחם ס״ט נכד הרב הצדיק כמוהר״ר ארי׳ זצ״ל חריף המחבר ספר קול אריה״[3].

להלן נפרסם שתי איגרות אשר שלח לגביר סלימאן בן דוד ששון הנ״ל[4]:

1 זכרון ירושלים, דף כג ע״א.

2 בהקדמתו לספר קול אריה, מאת זקנו ר׳ אריה חריף, ירושלים תרכ״ו, דף כו ע״א.

3 כ״י ששון מס׳ 1149 (אהל דוד, חלק ב, עמ׳ 1045). פרטים נוספים על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, ״שלוחי ארץ־ישראל בבבל בכורדיסתאן בהודו ובסין״, רבעון ״ירושלים״, מחקרי א״י, כרך ב/ה, תשט״ו, עמ׳ רנז — רפו (על השליח הנ״ל בעמ׳ רסח — רעב).

4 כ״י ששון מס׳ 881 — J.K. (אהל דוד, חלק ב, עמ׳ 1057). בראש כל איגרת צייר ציור של קברי קדושים בארץ־ישראל.

א. איגרת לבקשת עזרה כספית

בעזה״י[5], יום א ל״ה לעומר, שנת צדיק ונושע פעה״ק ירושלם [תרל״ו, 1876].

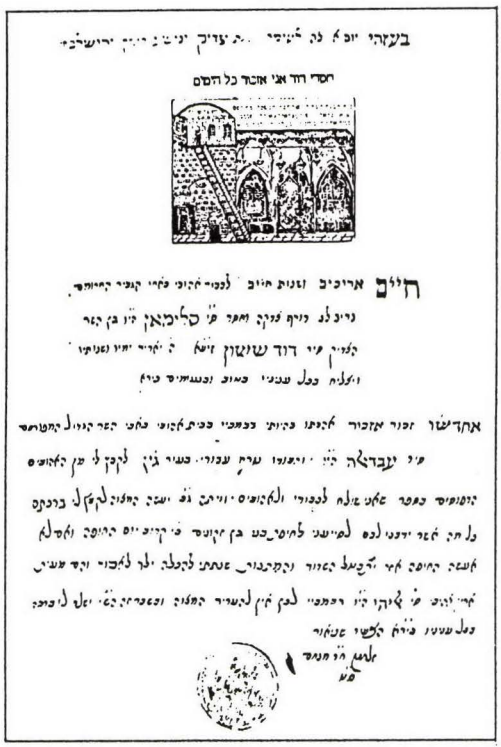
חסדי דוד אני אזכור כל ימים.

חיים ארוכים ושנות חיים לכבוד אהובי כאחי הגביר המרומם נדיב לב, רודף צדקה וחסד סי׳ **סלימאן** הי״ו בן השר הצדיק סיר **דוד ששון** זיע״א[6]. ה׳ יאריך ימיו ושנותיו ויצליח בכל ענייניו בטוב ובנעימים כיר״א[7].

אחדש״ו[8]. זכור אזכור אהבתו בהיותי בבומבייי בבית אהובי כאבי השר הגדול המפורסם סיר עבדאלה[9] הי״ו וכבודו טרח עבורי בעיר ג׳ין[10] לקבץ לי מן האהובים הדפוסים בספר שאני שולח לכבודו ולאהובים ועתה ג״כ[11] יעשה המצוה לקבץ לי ברכתם כל מה אשר ידבנו לבם לסייעני לחופת בני בן זקונים, כי קרוב יום החופה ואם לא אעשה החופה אזי יתבטל השדוך והמתנות שנתתי להכלה ילך לאיבוד והם מעות אחי אהובי סי׳ אליהו[12] הי״ו בבמביי. לכן אין להעריך המצוה ובשכר זה הש״י[13] ישלח ברכה בכל ענייניו כיר״א.

הצעיר שניאור זלמן ח״ר מנחם ס״ט
(מקום החותם)

איגרת מס׳ 40 Letter No.

5 בעזרת ה׳ יתברך.
6 זכותו יגן עלינו אמן.
7 כן יהי רצון אמן.
8 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
9 ראה לעיל, הערה 2.
10 סין.
11 גם כן.
12 הכוונה לנדיב אליהו בן דוד ששון.
13 השם יתברך.

ב. איגרת־ברכה לנישואי סלימאן ששון בשנת תרל״ו (1876)

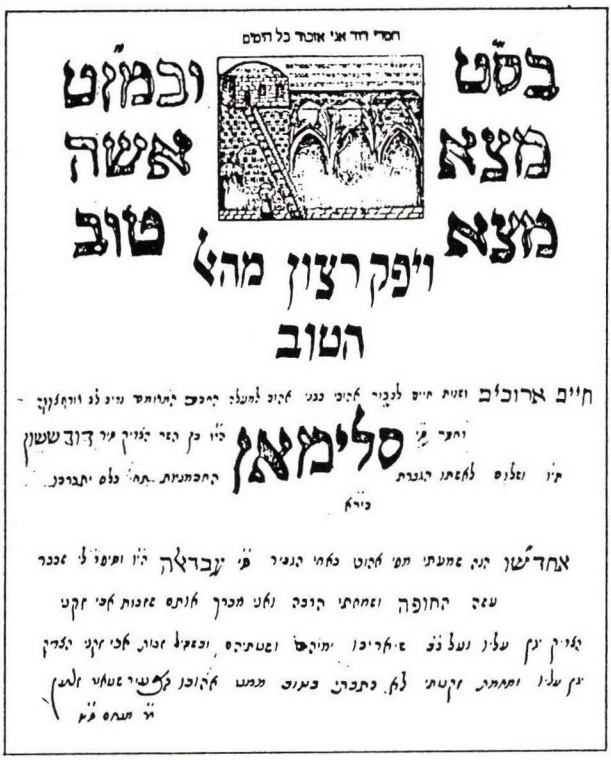
חסדי דוד אזכור כל הימים.

בס״ט ובמז״ט[14] מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מהאל הטוב[15].

חיים ארוכים ושנות חיים לכבוד אהובי כבני אהוב למעלה החכם המרומם נדיב לב רודף צדקה וחסד סי׳ סלימאן הי״ו בן השר הצדיק סיר דוד ששון הי״ו ושלום לאשתו הגברת החכמניות תחי׳ כלם יתברכו כיר״א.

אחדש״ו. הנה שמעתי מפי אהובי כאחי הגביר סי׳ עבדאלה הי״ו וספר לי שכבר עשה החופה ושמחתי הרבה. ואני מברך אותם בזכות אבי זקני הצדיק יגן עליו ועל ב״ב[16] שיאריכו ימיהם ושנותיהם. ובשביל זכות אבי זקני הצדיק יגן עליו. ומחמת זקנותי לא כתבתי בטוב. ממני אהובו.

הצעיר שניאור זלמן ח״ר מנחם ס״ט

איגרת מס׳ 41 Letter No.

14 בסימן־טוב ובמזל־טוב.
15 לפי משלי יח, כב: ״מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה׳״.
16 בני ביתו.

42—46. חמש איגרות מאת ר׳ אליהו מני

(ארבע אל סלימאן בן דוד ששון;
אחת אל אהרן בנימין ששון)

בשנים תרל״ט—תרמ״א (1879—1881) כאשר פרץ ריב בין סיעת ר׳ אליהו מני, רבה של חברון, ובין סיעת הגביר מירקאדו רומאנו — יהודי בבל, הודו וארצות רבות אחרות עמדו כסלע איתן למען ר׳ אליהו מני, שהיה מקודש בעיניהם[1]. למראה ההפקרות והשערוריות בעיר האבות עזב הרא״ם את חברון, באדר תר״ם (1880) נסע לעיר מולדתו בגדאד והתאכסן בבית ידידו הרב יוסף חיים, מגדולי הדור בזמנו[2]. על ביקורו זה הודיע ר׳ שלמה בכור חוצין במכתב מיוחד מבגדאד, מתאריך כ באדר תר״מ, לעיתון ״חבצלת״, שבו נאמר:

״הנה נא הואלתי היום להשתעשע בחבצלת השרון להודיע להקוראים הנכבדים כי בימים האלו האיר וזרח אל עבר פנינו האי גברא רבה, דאתי ממערבא, הרב הגדול מעוז ומגדול צדיק יסוד עולם ח״ק[3] לישראל קדוש יאמר לו כקש״ת מוהר״ר[4] אליהו מאני נר״ו אשר היה רועה צאן קדשים בעיה״ק חברון תוב״ב מזה רבות בשנים; אך לדאבון נפשנו בשנה שעברה אויביו בנפש הקיפו עליו וימררוהו ורובו וישטמוהו בעלי חיצים, ולולי ה׳ שהיה לו אזי חיים בלעוהו, וברוך ה׳ שלא נתנה טרף לשיניהם, כידוע כל זאת לכל באי שערי ירושלים ת״ו. והרב העלוב הנזכר מרוב דוחקו וצערו ההכרח אלצהו לצאת חוץ ממחיצתו מן הקודש לחו״ל[5]. וחסדי ה׳ כי לא כלו רחמיו שנתנו לחן ולחסד בעיני אחינו אנשי גאולתנו אשר בערי הודו ובפרט בעיני שרי צבאות ישראל המפורסמים לשם ולתהילה בכל הארץ בית דוד ששון הי״ו בבומביי הנקראים בשם בית ראטשילד ההודי. ויהי בבואו אל עירנו בגדאד יע״א[6] היא עיר מולדתו, חרדו כל אנשי המקום לקראתו ויקבלוהו בסבר פנים יפות בכבוד גדול כיאות לאדם גדול בתורה וביראה כמוהו וזכרו לו חסד נעוריו עת היותו פה טרם נסעו לאה״ק[7] אשר היה דורש טוב לעמו ורבים השיב מעון באמרותיו הטהורות היקרות והנשגבות המתקבלים על אוזן שומעת וריבה וקיבץ פעלים לתורה, ואני תפלה לאל נורא עלילה למען חייהו אורך ימים ישביעהו והוד והדר יעטרהו וישוב אל ביתו ואל נווהו ושמח ועליז ובוטח להסתופף בבית ה׳ לאורך ימים ואויביו ילבשו בשת ועליו יציץ נזרו כעתירת המעתיר בעדו עתר החיים והשלום הדט״ל[8].

שלמה בכור חוצין ס״ט.[9]

1 פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 73—82.
2 לפי כ״י יומנו של ר׳ שמואל צדקה מבגדאד. הוא הגיע לעיר זאת בליל פורים תר״מ. על הרב יוסף חיים ראה א׳ בן־יעקב, הרב יוסף חיים מבגדאד, אור יהודה תשמ״ד.
3 חסידא קדישא.
4 כבוד קדושת תורתו מורנו הרב רבי.
5 לחוץ לארץ.
6 יכוננה עליון אמן.
7 לארצנו הקדושה.
8 הדורש טוב לעמו.
9 חבצלת, שנה י׳, תר״מ, גל׳ 25.

ר׳ אליהו מני נשאר בבגדאד קרוב לתשעה חודשים, ובחשון תרמ״ו (1880) חזר לחברון[10]. בתקופה זאת שלח ר׳ אליהו מני כמה איגרות בערבית־בבלית (באותיות עבריות) מבבל להודו, אל בני משפחת ששון בבומביי. לאיגרות אלה יש ערך ציבורי מבחינות שונות. להלן נפרסם תרגום עברי לחמש מהן, ארבע נשלחו אל הגביר סלימאן בן דוד ששון; והחמישית נשלחה אל הגביר אהרן בנימין ששון. ואלה הן:

א

בהנ״ו,[11] בצרא, ראש חדש אדר [תר״ם]. ר״ח טוב מבורך.

ורוב שלום לקראת הגביר כמה״ר סלמאן דויד ששון הי״ו, במבי.
מאחדש״ו[12] וכו׳. ובכן נודיעכם בטוב, יודו לה׳ חסדו, שהגענו בשלום לבצרא יע״א. פרידתכם קשתה עלינו מאוד, ובורא עולם ישמיענו מכם שמועות טובות ותזכו למצוות על כל אשר עשיתם עמנו, ובעזרת ה׳ וישועתו יקויים בכם מקרא שכתוב וראה בנים לבניך שלום, ואת הסניורא הגבירה אברך: בניה כשתילי זיתים סביב לשלחניך ודבש ילבש ותסלחו לנו על הטעויות, בקיצור, תהיו בטוב ובשלום.

גם נודיעכם אודות רזק אללה, היום הוא הגיע למחוזנו והתחייב הרבה, משום שכבודו הודיע לו במכתב עלינו, ואנחנו אמרנו לו: אנו זקוקים. תזכו למצוות. כבודך הי״ו לא החסרת לנו דבר. אכי״ר[13] ושלום.

אליאו סלימאן מני יצ״ו

ב

בהנ״ו, היום 22 אדר תר״מ [1880].

למעלת הגביר היקר המרומם רוד״צ[14] וחסד כמה״ר סלמאן דויד ששון נר״ו יאיר לעולם אכי״ר.

מאחדש״ו וכו׳. לפני כן כתבנו לכם מבצרא מכתב והודענו לכם שפרידתכם קשתה עלינו מאוד[15]. ה׳ יתברך יבשרנו מכם בשורות טובות. היות שאנחנו יודעים כי תשמח לשמוע עלינו, הרינו מודיעים לכם בזה שלקחנו מבצרא 112 לירות מג׳ידיות, ו־320 רופיות מאת מרדכי נוח, ואם הבנים שמחה. ולהבת הנעימה בעזרת ה׳ וישועתו תהיה בין שבעה בנים ואוהל ישרים יבורך. והיום אנחנו בטוב ומתארחים בבית הרב הגדול יוסף חיים ח״ר אלייאו נר״ו[16] ותחיו בטוב ובשלום.

הצעיר אליאו סלימאן מני יצ״ו

10 לפי כ״י יומנו של ר׳שמואל צדקה.
11 בשם ה׳ נעשה ונצליח.
12 מאחר דרישת שלומו וטובתו.
13 אמן כן יהי רצון.
14 רודף צדקה.
15 בשני המכתבים הנ״ל הוא מזכיר כי ״פרידתכם קשתה עלינו מאוד״ מכאן אפשר אולי להסיק שר׳ אליהו מני ביקר לפני כן גם בהודו אצל משפחת ששון ומשם נסע לבצרה ואח״כ לבגדאד.
16 על הידידות והקשר בין ר׳ אליהו מני והרב יוסף חיים, ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 70.

ג

היום עש״ק וער״ח ניסן שמ״ש [תר״ם, 1880].

למעלת אהובי וידי״ן[17] הן גביר ויקר רצ״ו כמוהר״ר[18] סי׳ סי׳ סלימאן דוד ששון הי״ו נרו יאיר לעד אכי״ר.

אחדש״ו, נודיעכם כי בשבוע שעבר כתבנו לכבודו הי״ו מכתב והודענו לכבודו הי״ו שאנשי בצרא נתנו 112 לירות מג׳ידיות ועוד 320 רופיות. הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו. והיות ואנשי בגדאד יע״א אמרו שהם יתנו את כל שארית החוב, ואפילו שהם בצער מהיוקר, מובטחני שה׳ יתברך ימלא ידכם וידם מברכותיו, הודו לה׳ כי טוב. אבל אני מצטער מאוד מעלת עטרת ראשינו ח״ר עבדאללה סומך הי״ו שאמר כי לא נשאר לו כסף ואין לו אלא מה ששלח לו הגביר סיניור יחזקאל שוע[19] הי״ו, ולא יספיק לו, ומה יעשה ? הדברים ארוכים, משום שאנשי בית סומך הי״ו לא יתפסו דברים כאלה בדעתם, בגלל זה באתי לכתוב לכבודך הי״ו, כי אני הקטן ראיתי שכבודך הי״ו אוהב צדקה, והשם יתברך יזמן לך מצוות יותר גדולות. לפיכך, אם תסכים בדעתך תעשה לו קצבה שנתית כי זו מצווה גדולה. כי מורי ח״ר עבדאללה [סומך] הי״ו הוא צדיק יסוד עולם. ואם יש בדעתך לשלוח לו דבר־מה טוב שתכתוב לו על כך. משום שבעזרת ה׳ וישועתו אחרי הפסח, כעבור יום או יומיים, נסע [מכאן] ולא יגיע מכתב למקום זה ונבקש את סליחתך. גלוי וידוע לפני השם יתברך כי אני חייב לכתוב לך, וההכרח אם לא ישובח לא יגונה, ולאֵם הבנים סיניורה פרחה מב״ת[20] אני אברך יהי רצון שהקדוש ברוך הוא יתן לך ממנה בנים זכרים של קיימא בעושר ובכבוד, בששון ובשמחה ויקר. ולסניורא הבת ביבי[21] מב״ת יהי רצון שהאחות לשבעה בנים תהיה ובחיק יראי אלהים תינתן ותסלח לנו על הקיצור וכו׳.

הצעיר אליאו סלימאן מני יצ״ו

ד

היום ט ניסן תר״ם [1880].

למעלת אהובי וידי״ן הן גביר כמוהר״ר סי׳ אהרן בנימין ששון הי״ו נרו יאיר לעד אכי״ר.

מאחדש״ו. נדיעכם שתהילות לאל יתברך הגענו לבגדאד לחטו״ש[22] ותזכו למצוות על אשר טרחתם עבורנו. יהי רצון שהוא יפקדך לטובה בחיי מזוני ובני[23] בשלימות אכי״ר.

עוד נודיעכם כי בתאריך כט אדר כתבנו להגביר סי׳ סי׳ סלימאן דויד ששון הי״ו אודות מורי ורבי ח״ר עבדאללה סומך הי״ו שהוא בצער גדול משום שהפסיד את כל כספו. הואיל וה׳ יתברך נתן בלבך רחמנות ורוצה לזכותך, לכן אני כותב לך אולי תעשה לו הקצבה חודשית, ותשתדל בזה, כי אולי הקב״ה יזכה את האדון הי״ו על ידך. כי ידוע לך שבית סומך אין להם ביטחון. וגם סניורא

17 וידיד נפשי.
18 רודף צדקה וחסד כבוד מורנו הרב רבי.
19 אביה של הגב׳ פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון. על מצבו הדחוק של ר׳ עבדאללה סומך לא ידענו ממקור אחר.
20 מנשים באוהל תבורך.
21 הכוונה לרחל בתה של פרחה ששון.
22 לחיים טובים ושלום.
23 ״חיי, בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא״ (מועד קטן כח ע״א).

שמחה מב״ת אשת שאול עבדאללה יוסף[24] הי״ו כאשר הייתה בבגדאד נתנה הבטחה שאף היא תדבר עם מעלת הגביר סניור אליהו דוד ששון[25] שיעזור לו עזרה חודשית. גם אתה תדבר אתה ותברר אם כבר דברה אתו או לאו. משום שמורי הי״ו הוא צדיק יסוד עולם ואין צורך להאריך על מעלתו הי״ו. וגם תגיד לגברת סניורא פרחה מב״ת שתזכה למצוות על אשר טרחה למעננו. ואנו בטוחים בשמו יתברך שיפקוד אותה בבנים זכרים בקרוב.

בקשר לספרים שכתבת אודותם לקחנו את כולם לבגדאד יע״א. וגם לקחנו כמה ספרי מעשיות ובעזרת ה׳ וישועתו אחרי המועד אשלח אותם לה שלא תחשוב ששכחתי את טובתה, ותסלח לנו על הקיצור ותחיו.

הצעיר אליאו סלימאן מני יצ״ו.

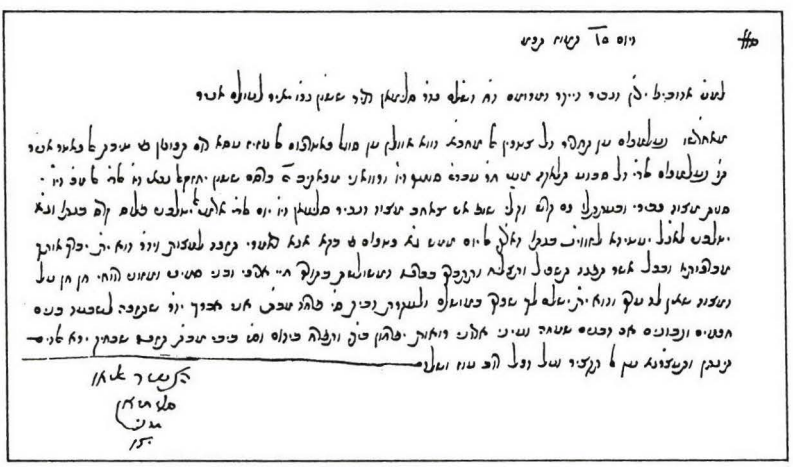
ה

בהנ״ו, היום 12 תמוז תר״מ [1880].

למעלת אהובינו ידי״ן הגביר הייקר המרומם הח׳ השלם כהר״ר סלימאן דויד ששון נר״ו יאיר לעולם אכי״ר.

מאחדש״ו. נודיעכם במשלוח שורותיים אלה, המדובר ראשונה בדרישת שלומכם היקר. יהי רצון שתמיד תהיו בטוב לב אכי״ר.

עוד נודיעכם כי בשבוע זה נפגש עמי ח״ר עבדאללה סומך הי״ו והראני שני מכתבים בשם ששון יחזקאל גבאי הי״ו, בהם נאמר כי כבודו הי״ו עשית מצווה גדולה ושלחת לו כמה גרושים

המקור בערבית של איגרת מס׳ 46 (ה)
The original, in Arabic, of Letter No. 46(ה)

24 היה מיוצאי בבל בהונג־קונג ומגדולי חוקרי שירת ימי הביניים, מחבר הספרים גבעת שאול (ווינא תרפ״ג) ומשבצות התרשיש (ווינא תרפ״ו). עיין עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 386 — 400.

25 אחיו של סלימאן בן דוד ששון.

הוא אמר לי: תראה כמה בעל־מצוות הוא הגביר סלימאן הי״ו, כי אדם שהלווה לי כסף אירס את בתו ובא ודרש את ההלוואה כדי שיתן אותה לנישואי בתו. ובאותו היום ממש הגיע מכתבכם. לכן אני אומר: תזכו למצוות. ויהי רצון הוא יתברך יברך אותך מברכותיו ובכל אשר תפנה תשכיל ותצליח ותתברך בברכה המשולשת בתורה: חיי אריכי ובני סמיכי ומזוני רווחי. חן חן על המצוה שאין לה ערך והוא יתברך ישלם לך שכרך במושלם, ולעקרת הבית סיניורא פרחה מב״ת אני אברך: יהי רצון שתזכה לשבעה בנים חכמים ונבונים, אם הבנים שמחה ועיני אדוני רואות וישמחו בך ותשמח בהם. וסניורא ביבי [רחל] מב״ת תזכה שבחיק יראי אלהים תינתן, ותסלח לנו על הקיצור ועל הכל רוב עוז ושלום.

הצעיר אליאו סלימאן מני יצ״ו

46(א). איגרת מראשי קהילת יהודי חברון אל סלימאן בן דוד ששון בנידון סיוע להרב יאשיהו בר אשר הכהן.

פעה״ק חברון תו״ב [1]

זכות אבות יגן

שלום עולם ורב נחת וחיים טובים ומתוקים, שקטים ושאננים, וכל טוב והצלחה, משאת וארוחה, לראש מעלת הגביר היקר והנעלה רצ״ו [2] ומרבה להטיב כמוהר״ר סי׳ סאלימאן דוד ששון הי״ו.

אדון יקר!

באנו היום הזה לערוך לפני כסא כבודו כתב תחינה הלזה, דל ורזה על צערו של צדיק הרב המופלא בתורה וחסידות ויראת ה׳ היא אוצרו מוכתר בכתר תורה וכתר כהונה וכתר ש״ט [3] עולה כמוהר״ר **יאשיהו בר אשר הכהן** הי״ו, חתן הגביר הצדיק הר״ר זרח מבעברע, אשר היה מחותן של הרב בעל התניא בעיר דענעבורג והיה לו שם בית מסחר גדול לעשות יי״ש ושכר העשויים מתבואה והיה מן הגבירים המפורסמים. והן בעון בפתע פתאום נהפך עליו הגלגל רח״ל [4] ונשאר עני ובחוסר כל, ולזאת שם לדרך פעמיו ויבא לשכון כבוד בארה״ק חברון תו״ב ומשך ימים רבים אשר ישב אתנו הכרנו בו כי איש קדוש הוא וכמה טובות פעל ועשה בעת שבתו בארה״ק [5]. וכאשר עתה הוכה בחולי כאב לב רח״ל ואין בידו להתפרנס לב״ב [6] העטופים ברעב והרופאים יעצוהו אל הרפואות שידור בעה״ק ירושלים תו״ב אחורי העיר. וכן עשה. ורוב צער האיש הצדיק הלזה אין להעלות על הכתב, ובפרט שכעת ב״ה [7] עשה שידוך הגון לבת יחידתו עם בחור נחמד ולמדן וכמה מעלות טובות ויקירות והגבלת זמן החתונה למז״ט [8] בר״ח אלול הבע״ל, וחביבה מצוה בשעתה לתמוך אותם בעת מחסורם ותזכו לפעול ישועות בקרב הארץ. לכן נבקש מאת נדיבי בני עמינו הרחמנים

1 פה עיר הקודש חברון תיבנה ותיכונן במהרה.
2 רודף צדקה וחסד.
3 שם טוב.
4 רחמנא ליצלן.
5 בארצנו הקדושה.
6 לבני ביתו.
7 בעזרת ה׳.
8 למזל־טוב.

איגרת מס׳ 46 (א) Letter No.

לרחם עליו ועל ב״ב להרים תרומת יד ישעם איש איש כברכת ה׳ אשר נתן לו ותרומת הצדקות לשלוח ע״י אמצאית הרבנים או על האדרעס שלו, וברוח חן שפתי צדיק יעורר לבב אחב״י [9] לקרב לו התועלת בכל מאי דאפשר, בטחנו שכה יעשה וכה יוסיף וכגו״ד [10] מצוה רבה וזכות אבוה״ק [11] אברהם יצחק ויעקב זיע״א [12] יגן עליו כנה״ר וכנא״ה דשו״ט [13] ברב עז ושלום.

הצעיר אליאו סלימאן מני יצ״ו
(מקום החותם)

נאום בנימין ריבלין
נאום לוי יצחק סלאנים
(חותם ועד כולל חב״ד הי״ו בעיה״ק חברון תוב״א)

9 אחינו בית ישראל.
10 וכגון דא.
11 אבותינו הקדושים.
12 זכותם יגן עלינו אמן.
13 כנפשו הרמה וכנפש נאמן אהבתך דורשים שלומו וטובתו.

47. איגרת־תודה מאת הרב עבדאללה סומך מבגדאד[1] אל סלימאן בן דוד ששון בבומביי

(בתרגום מערבית־בבלית לעברית)

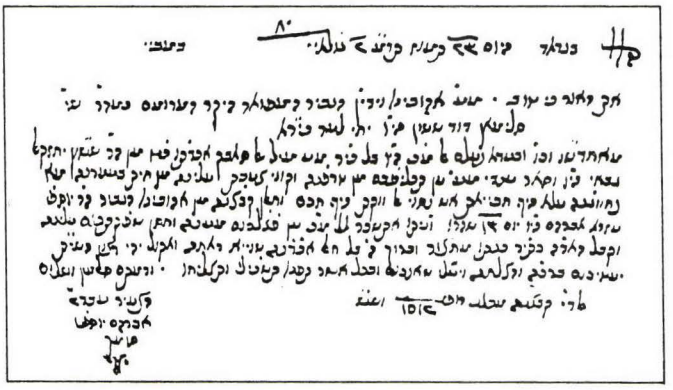
ב״ה בגדאד, היום 23 תמוז תר״מ (2 יולי 1880).

את האור כי טוב. מע[לת] אהובינו וידי״ן[2] הגביר המפואר היקר המרומם כמהר״ר שי[ך] סלימאן דוד ששון הי״ו, יחי לעד כיר״א[3].

מאחדש״ו[4] וכו׳ נודיע לכבודו הי״ו בטוב, עם הדואר הקודם לקחתי מכתב מאת ר׳ ששון **יחזקאל גבאי** הי״ו[5] ונודע לי על טרחתכם עבורנו והצטערנו על כך הרבה, משום שמימינו לא נצטרכנו על דברים כאלה, מה לעשות? הזמן גרם לכך. ומייד קבלנו מאהובנו הגביר הר׳ **יוסף עזרא אברהם**[6] הי״ו ביום 13 לחודש זה, ובאתי להודות לכבודו על חסדיכם אתנו וטוב ליבכם עלינו. ולפני זה הייתי מצטער וברוך ה׳ כעת נחנו קצת, ואומר יהי רצון השם יתברך יתן לכם ברכה והצלחה וירים קרניכם ובכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו. ותתמידו בבריאות ושלום.

מה שקיבלנו סך 1512 רופיות וש״ש[7]

הצעיר עבדאללה אברהם יוסף סומך יצ״ו

המקור בערבית של איגרת מס׳ 47

The original, in Arabic, of Letter No. 47

1 הרב עבדאללה סומך היה מגדולי רבני בבל ומייסד בית המדרש לרבנים בבגדאד בשם ״בית זלכה״ בשנת ת״ר (1840). על תולדותיו ראה א׳ בן יעקב, הרב עבדאללה סומך, ירושלים תש״ט. איגרת זאת היא מכתב־תודה אל סי׳ סלימאן בן דוד ששון אשר סייע לו בשנת תר״ם (1880) כאשר הפסיד את כל כספו. סיוע זה בוצע באמצעות ר׳ אליהו מני שביקר בבגדאד בשנה ההיא.

2 וידיד נפשי.

3 כן יהי רצון אמן.

4 מאחר דרישת שלומו וטובתו.

5 ראה לעיל, עמ׳ 92.

6 הכוונה ליוסף בן עזרא בן אברהם ישועה גבאי המכונה ״סניור גורגי״, מגדולי סוחרי יהודי בבל בימים ההם. ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קעז — קעח. כנראה שסלימאן בן דוד ששון שלח את כספי הסיוע שלו דרך סוחר זה.

7 ושא שלום.

48. איגרת מראשי ונכבדי העיר כרכוך אל סלימאן בן דוד ששון[1]

שליש א שבט תרמ״ד

שר וגדול ליהודים, שכולו מלא חסדים, תפארת איהו וחסדאין מלוהי, וכל מעבדוהי. בישראל גדול שמו, ברוך שככה לו בעולמו. שר ואור, מנורת המאור. המנורה הטהורה, זכה וברה, ליהודים היתה אורה. אורם של חכמים, צדיק תמים. ותחל רוח ה׳ לפעמו, שר בשרים, מהדרין מן המהדרין, וישת לו הדרים. הדר הוא לכל חסידיו, נאמנים כל פקודיו. הלא זה הוד והדר, בקודש נהדר. הגביר המפואר, ובישראל יתפאר. שושילתא דבי נשיאה, לבנה במילואה. השר והטפסר, אוצר החכמה והמוסר. רודף צדקה וחסד, ובמצותיו חפץ מאוד כמהר״ר שי׳ סלימאן בריה דרבינ״א דוד ששון נר״ו[2], מגן דוד בעזרו, ותהי המשרה על שכמו אכס״ו[3].

שר שלום, נופך ספיר ויהלום. שלמא עלך מלכא דיהודאי, אריא דבי עלאי, שלמים וכן רבים, כטל מאת ה׳ וכרביבים. ותפילתנו על אבינו, לפני ה׳ אלהינו. למען יחי הוד לנצח, עוד רבות בשנים, דשנים ורעננים, בבנים ובני בנים בברכת חתנים, והעושר והכבוד יחדיו יהיו תמים, מכון לשבתך עולמים, מאשר שמנה לחמו כיר״א[4]. את שם כבוד הדרת מעלתו, מכנף הארץ שמענו, ושמע תפארת גדולתו הגיע אלינו, וגם ידענו גם ידענו, אשר גדולי שרי ומנהלי ורבני ארץ בגשתם לדבר עם מעלת הדרת כבודו הגדול, ישקלו בפלס דבריהם, לדבר נכבדות כי נכון וכי יאות עם מעלת הדרת כבודו הגדול, ואיככה שפלי ברך ודכאי רוח כמונו היום נרהיב עוז בנפשנו, לגשת מכתבינו למור ניהו רבה אדונינו ונשיאינו, שר צבא ישראל. אמנם מחמת כי זאת ידוע לנו כי במקום גדולתו שם ענוותנותו, כי הוא עניו מאוד, לקרב לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע, באהבתו ובחמלתו עליהם ביום צר להם, ולכל הדורשים ידו פתוחה ותכון עם כל דבר מצוה, כי נעים נאוה. וגבר על הכל טובו וחסדו ברוך שם כבודו, אשר הוא עושה חסד לאלפים לתת לכל שואל די מחסורו אשר יחסר לו, ברך ה׳ חילו, ובה׳ בטחנו שידרש גם לנו לתומכינו בימין צדקו, זאת תאיר לנו נתיב אשר אך הפעם את ימינינו לעטינו שלחנו, ולה אמרנו שאפי נא ממי האהבה, אהבת חן וחסד ורחמים והטיבי נא משמי מרומים למעלת הדרת כבוד אדונינו השר הרחמן הגדול משיח לעד דברי בקשת רחמים.

אנא שר נכבד לבית ישראל, שמע נא לקול דברינו הצדק וישמעך ה׳. הנה נא עבדיך יחידי סגולה ק״ק **כרכוך** יע״א, באנו לגשת בארשת מול הדום קדשו וחלה נוהגת בארשינ״ו ממעלת הדרת כבודו הגדול, להיות לנו להד״ר עז״ר. והוא כי אנחנו יחידי סגולה ק״ק[5] הנז׳ יש לנו בית הכנסת אחת

1 כ״י ששון מס׳ Q-538 (אהל דוד, חלק א, עמ׳ 402). קיצור מאיגרת זאת פרסם א׳ בן־יעקב, קהילות יהודי כורדיסתאן, ירושלים תשכ״א, עמ׳ 211—212. על שליח זה ומאורעות אלה ראה שם, עמ׳ 119—120.

2 נטריה רחמנא ונצריה.

3 אמן כן סלה ועד.

4 כן יהי רצון אמן.

5 קהל קדוש.

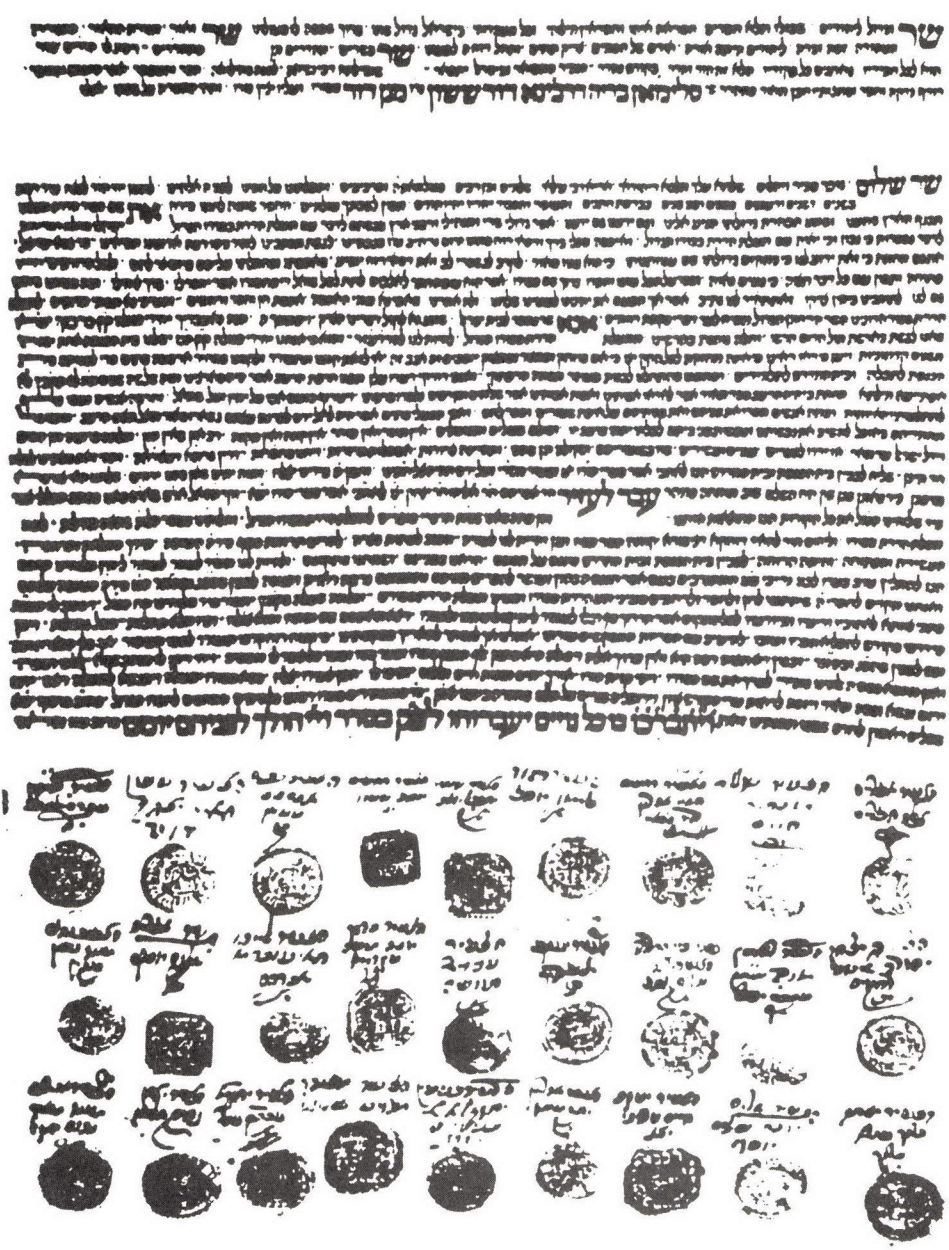
ישנה משנים קדמוניות, ויען כי ראו ראינו כי אינה מחזקת לכל הק״ק יצ״ו[6] כי אם בדוחק ובמצור ובמצוק יושבים זה אגב זה, אי לזאת קמנו ונתעודד ולקחנו במחיר ארבעה בתים כדי לבנותם בית הכנסת לתפלה ובית־המדרש לתלמידים, וכמעט שהתחלנו לבנות. בעוה״ר[7] מכמה הרפתקי ואנפי דחיקי דעדו עלן מפני חרפת הרעב אשר היה בארצנו מזה שלשה שנים מ״מ[8] לא תקפ״ץ[9] לא אסתייעא מילתא, מחמת כי היה הרעב כבד מאוד אשר לא ראו אבותינו ואבות אבותינו אשר שלמים וכן רבים נלכדו ברשתו, ויטרוף בזעם אפו על ימין ועל שמאל, והרבה אנשים נעשו טרף למתלעותיו האיומות. וכמה אנשים מכרו את בניהם ואת בנותיהם על איפת שעורים וככר לחם, ואפי׳ הבעלי־בתים אשר היה לאל ידם לפרנס עצמם נשארו כאוד מוצל מאש הרעב. ונתנו כל מחמדיהם באוכל להשיב את נפשותם ונפשות בני ביתם לבלתי יתמו ברעב ח״ו וכולם בטלים ומבוטלים, אין מוכר ואין סוחר, אין קונה ואין מקנה, רב און באין הון, וכלתה פרוטה מן הכיס, וידל ישראל עד מאד, אז ירדו לצערים, עניים ועשירים, שוו בשיעוריהם, ושקולה הן בהם, ותהיינה צרורות, אשכלות מרורות ויחנו בחסלות, ודין גרמא דעציראה, ותהי זאת עצתינו לשלוח חד מינן, שליח לבנין בית הכנסת ובית המדרש הנז׳ לאחב״י[10] אשר בערי הודו יצ״ו ובעזר משדי ועל ידם תהיה צליחתינו, וחפץ ה׳ בידינו יצלח, ומזה ימים שה״ן בהם ירחים[11] שלחנו האי צורבא מדרבנן ציר נאמן בנן ש״ק[12] הח׳ השלם שו״ב[13] מומחה כמה״ר **עבד לעזיר** ח״ר **אברהם** ח״ר **אליהו** ח״ר **יצחק** יצ״ו לאחב״י אשר בערי הודו יע״א, וקדמה אל אר״ש באר״ש באנו בכתב הכללי אשר ביד שלוחינו הנז״ל את כל הקורות הנז״ל המוצאות אותנו. והן עתה באנו שניות מדברי סופרים למעלת הדרת כבודו הגדול, וחלותינו בעשר הילות, במאה מחילות, לפני מעלת הדרת כבודו, וליחוש מור להאי דוחקא דציבורא, קומה השר משח מגן והיית לנו לעזרה, משגב לעתות בצרה, להרים תרומת כסף ביד ה׳ הטובה, מידך המלאה והרחבה, העשירה והפתוחה, והיתה הרוחה לבנין בית הכנסת ובית המדרש כוננם על מכונם, הראינו בבניינם ושמחנו בתקונם ולהיות לנו מעי״ר לעזור לעמוד לימין שלוחינו החכם הנז׳ להמליץ טוב בעדו לפני נדיבי ב״ע[14] המתנדבים בעם אשר חננם ה׳ בהון ועושר להפריש מכיסם וממונם נדבה ראויה והגונה לבנין בהכ״נ ובהמ״ד הנז׳ כיד ה׳ הטובה עליהם, ואנחנו מקוים לחסדי ה׳ שיתננו לחן ולחסד ולרחמים בעיני מע׳ הדרת כבודו ובעיני הדרת כבודם וכל מה שעלה בקב״ץ ימסור ביד שלוחינו הח׳ הנז״ל, ויכתוב לו מעכ״ת[15] כתבי צוותא לאהוביו וריעיו ומיודעיו לכל המקום אשר תדרוך כף רגלו לעמוד לימינו לתומכו ולסעדו, ויצא מאתכם שש ושמח והוא צולח, ופיו מלא תהלות, בעל גמולות, ויען כי דרכו בקודש להפליא חסדיו וטובו, להיטיב עם הבריות המבקשים עזרתו, אמרנו אך למותר להאריך בבקשתינו, כי בטח רוח קדשו תעורר לבבו הטהור אף בלי הפצרה רבה, וכ״ש[16] לבנין בהכ״נ ובהמ״ד, וכגון דא מצוה רבה היא ואין ערוך אליה דכולה היא שתגן אלף המגן בעדו ובעד בניו ובעד כל אשר לו מסביב, ויחי ויתן לו מזהב שבא, לאלפי רבבה, ואנן מהכא בשם ה׳ אלהינו נזכיר לברך את שם כבודו, ויהי כזית

6 ישמרם צורם ויחייהם.
7 בעוונותינו הרבים.
8 מעלה מטה (לערך).
9 לא תקום פעמיים צרה.
10 לאחינו בית ישראל.
11 מליצה לפי הביטוי התלמודי: ״ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים״ (נדה ל ע״ב)
12 של קדושים.
13 שוחט ובודק.
14 בני עמנו.
15 מעלת כבוד תורתו.
16 וכל שכן.

הודו, אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לו חפץ ה׳ בידו יצלח, כסא כבודו יתעלה ויתנשא למעלה ראש ירום ירום ונשא וגבה מאוד ויזכה לראות ערי הקודש ציון וירושלים בנויים על תלם במהרה בימינו אמן, כ״ד[17] המעתירים בעדו דשו״ט[18] כל הימים המחכים לחסדו הגדול החו״פ[19] כרכוך יע״א בשליש ראשון לחדש שבט משנתינו זאת ו״י״ת׳ב׳ר׳כ׳ו׳ בו כל גויים ועבדוהו לפ״ק, בסדר ויי הולך לפניהם יומם ברוב עוז ושלום.

הצעיר אפריים צאלח אפריים יצ״ו
הצעיר שלום מנחם חיים יצ״ו
הצעיר רחמים חאיי אהרן דוד גבאיי יצ״ו
הצעיר דהוד אלייאו יוסף יצ״ו
הצעיר שמעון יחזקאל יואב יצ״ו
הצעיר רחמים יוסף ששון יצ״ו
הצעיר נסים אברהם ששון יצ״ו
הצעיר ששון חאיי יצחק דויד יצ״ו
הצעיר ששון עבדאללה יוסף יצ״ו
הצעיר יצחק יהודה אלישע רחמים יצ״ו
הצעיר ראובן יאודה ששון עבדאללה יוסף יצ״ו
גבאי בית המדרש הצעיר יונה שלום יוסף יצ״ו
הצעיר יעקב יוסף דוד יצ״ו
הצעיר עבדאללה מושה יצ״ו
הצעיר ברוך יונה משה עזרייא יצ״ו
הצעיר אלייהו חאי עובדיא אברהם יצ״ו
הצעיר אפריים שלום יוסף יצ״ו
הצעיר נחום משה ניסן כוהין יצ״ו
הצעיר יצחק ברוך עזרא ברוך יצ״ו
הצעיר שלום יונה שלום יוסף יצ״ו
הצעיר יעקב חיים מרדכי יצ״ו
הצעיר אהרן יונה משה יצ״ו
הצעיר בנימין יחזקאל אבן בנימין חי יחזקאל יצ״ו
הצעיר מנשה מרדכי יצ״ו
הצעיר יחזקאל עבדאללה עזרי יצ״ו
הצעיר יצחק נסים שלמה
הצעיר אברהם משה מאיר נחום יחזקאל יצ״ו
(ליד כל חתימה נמצא חותם)

17 כה דברי.
18 דורשים שלומו וטובתו.
19 החונים פה.

Letter No. 48 איגרת מס'

49 — 50. שתי איגרות־תודה מאת שד״ר ירושלים ר׳ רפאל בן יצחק קאלאמארו[1] אל דוד ורחל בני סלימאן בן דוד ששון

א

בע״ה[2], יום ח׳ לח׳ טבת ש׳ ואל שדי יבר״ך את״ך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים [תרנ״ג, 1893] לפ״ק.

שלומים מרובים, וברכות עצומים, כטל מרביבים, יחולו על ראש האלוף הבחור החכם וחשוב ידי״ן[3] סי׳ **דוד** הי״ו ואחותו היקרה יע״ח וכ״י[4] בת מלכים. הכשרה היא בנשים, רבת המעלות, מ׳ סי׳ **רחל** מב״ת מגזע היחס והמעלה, זרע רב כבוד מע׳ גדול אדוננו נשיא ישראל, השר הגדול המפורסם בכל קצוי תבל רצ״ו[5] סי׳ **סלימאן דוד ששון** הי״ו וזוגתו היקרה הכשירה היא בנשים החכמה אשת חיל, כאסתר בת אביחיל, הגברת המעטירה שרתי בנשי בני עמנו הרבנית סי׳ **פרחה** מב״ת[6] יחד כולם, יהי שלום בחילם, ושלוה בארמנותם, ולנצח יכון שמם. כיר״א[7].

שלמא עלייכו מלכי[8] ״שלמא עלייכו אפרכי״[9].

יקרת מכתבכם המעטירה זמנה י״ב כסליו הגיעני לנכון, וששתי ושמחתי כעל כל הון. בראות הכתב והמכתב יפה כלבנה ומידיעת שו״ט[10] יסגא לעד.

אדונים יקרים! רב תודה נאותה לכם על כל הטובות אשר גמלתם אתי, הביאני המלך חדריו, האכילני והשקני והלבישני בגדי ישע. ובמה אקדם פניכם, כי אם בזאת הנה ברך לקחתי. ותפלתי קובעת לפני שכינת עוזנו אשר לא זזה מכתל המערבי למען תאריכו ימים ושנות עד אם יוכל איש למנות, כיר״א[11]. אלקים יודע כי בכל עת ובכל רגע זכרוניכם עלי לטובה, כי לעולם לא אשכח אהבתכם החקוקה בלבי. ה׳ יזכני להתבשר מכם בשורות טובות מחופתכם ושמחתכם, ועיני צדיק

1 היה מיחידי ומנהיגי ק״ק חסידים ״בית אל״ בירושלים. ראה עליו מ׳ ד׳ גאון, יהודי המזרח בא״י, חלק ב, ירושלים תרצ״ח, עמ׳ 626. גם אביו ר׳ יצחק ב״ר רפאל קאלאמארו היה שד״ר לארצות שונות. עיין עליו שם, עמ׳ 625; אברהם יערי, שלוחי א״י, ירושלים תשי״א, עמ׳ 697, 735.

2 בעזרת השם.

3 ידיד נפשי.

4 יעלת־חן וכלילת־יופי.

5 רודף צדקה וחסד.

6 מנשים באוהל תבורך.

7 כן יהי רצון אמן.

8 לפי גיטין סב ע״ב. ראה גם גיטין נו ע״א (״שלמא עלך מלכא״).

9 לפי ״אי מנן מלכי מינייכו איפרכי״ ו״אי מנייכו מלכי מינן איפרכי״ (עבודה זרה ח ע״א; מגילה יב ע״א).

10 שלומכם וטובתכם.

11 כן יהי רצון אמן.

אדוננו מר אביכם נשיא ישראל והגברת מ׳ אמכם מב״ת תחזינה מישרים, נא אהובים נחמדים ! אל תשכחוני מלבכם כפעם בפעם, למרס בדם אהבה ובה אדע כי מצאתי חן בעיניכם... הדורש תמיד בשלומכם וזכרונכם לא ינתק מקרב לבי לעולם, ומעתיר בעדכם תמיד החיים והשלום...

הצעיר רפאל קאלאמארו הי״ו

ב

ב״ה, פעה״ק ירושלים ת״ו, יום ראש חדש טוב מבורך הוא חדש אדר שנת התרנ״ג ליצירה (1893).

שלום וברכה רבה יחולו על ראש ידיד נפשי מעלת הגביר המרומם הבחור והטוב תפארת בחורים, נטע שעשועים, הבן יקיר לי חמדת לבבי, ויבא דוד עד הראש, שמו כשם זקנו, יהי רצון יחי שמו לעולם. כיר״א.

אחרי עתרת החיים והשלום, באתי בשתי שורות אלו אליך הידיד, להודיעך כמה גדלה אהבתך אשר היא חקוקה על לוח לבי. מי יתן והיה להשיב את רוחי ואדבר עמך פה אל פה, כי תמיד לא זזה אהבתך מלבי ובלילה בחלום נדמה לי שאני יושב עמך, וקבלתי שני מכתביך היקרים ; ויען שלא הייתי בקו הבריאות, על כן לא שלחתי תשובת מכתביך תיכף לקבלה, וזמנם היה אחת מכ״ד טבת, והשנית מעשרה שבט, וששתי כעל כל הון מידיעת שלומכם הטוב. נא ידידי ! שלא תשכחני במכתביך היקרים, ובה אדע כי מצאתי חן בעיניך להודיעני מטוב שלומכם. ונא אחי תדרוש בשלום ידידינו מע׳ הרב פחד יצחק [אגסי] נר״ו ותמהתי עד מאד שלא קבלתי מאתו שתי שורות דרך אר״ש. בטחתי ברוב אהבתך בה תעשה לכתוב לי בכל פעם, ואני תמיד מעתיר בעדכם מול שכינת עוזינו למען תאריכו ימים בטוב ובנעימים בעושר וכבוד כנפשכם הרמה וכנפש אהובכם הדושו״ט[12] ברב עוז ושלום.

רפאל קאלאמארו (מקום החותם)

12 הדורש שלומכם וטובתכם.

51. איגרת־בחרוזים מאת ר׳ יצחק כמוס בן מעתוק עזידי חדאד מעיר פביס בתוניסיה, אל סלימאן בן דוד ששון

בעה״ו, שנת עזי וזמר״ת יה, בסדר פרשת עקב ״וזכרת את ה׳ אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל״ [תרנ״ג, 1893].

אל רום מעלת הוד כבוד יקר תפארת האדון ה״ר סלימאן הי״ו בן הצדיק החסיד והעניו הר׳ דוד ששון זצוק״ל.

אחדש״ו.

שלחתי לכבודו אגרת
מלאה ברכות ושלומים כספירים בעטרת
ומכל ראשי בשמים היא מקוטרת.

בכל זאת פנית אלי עֹרף ולא פנים
והגן אשר נטעתי בו נטעי נעמנים
לא טעמתי מפריו והנה עלה כלו קמשונים.

בה גליתי לך כל מצפוני לבבי
את חליי ואת עניי ומכאובי
כי יד אלוה נגעה בי.

לא שאלתי לאלף ולא אלפֶים
לא־מאה ולא מאתים
לא מתנה ולא מנה אחת אפים.

וכי ממשפחת בני שם אני
בעשר וכבוד ה׳ סמכני
ועתה יסור יסרני ומרדת שחת הצילני.

כי אם דבר סך מה
אם רב אם מעט אקבלהו בשמחה תמה
והנה נסתם כל חזון וכסתה פני כלמה.

ערכתי לך מכתב מלא
בקשות ותחננונים הפלא ופלא
אולי תשעה אלי ורצוני תמלא.

עברו זמנים חלפו מועדים
ועיני כלות אל מתת רב נגידים
והנה גשם אין רק נשיאים ורוח קדים.

אגרת יפה מאירה ומזהירה
בצחות לשון מחוברה
לא יותן סגור תחתיה ולא ישקל כסף מחירה.

ואם לא נדבה רוחך מאומה
השב גזלת העני מביתך הרוממה
הוא השלום אשר הבעתי לך באגרתי הנעימה.

ורב שלום אל מעלת כבודך וגם שלום אל כבוד נות צדקך הגברת העדינה הכבודה והצנועה מב״ת וכל אשר לך שלום לעולמי עד אכי״ר.

הלא כה דברי הצעיר אוהבך ומוקירך

יצחק כמוס ס״ט בן א״א מעתוק עזידי חדאד זצ״ל

הערה: אם תרצה לדעת ערך משפחת בית אבי הלא היא כתובה בספר **נתיב מצותיך** להרש״ך ז״ל [ר׳ שאול בן משה הכהן, ליוורנו תר״א] פירוש על האזהרות; גם בספר **לחם ביכורים** — דקדוק לשון הקדש להרש״ך ז״ל [הנ״ל, ליוורנו תר״ל — תרל״א], וגם בספר רוח הקודש על הקבלה [שער השביעי והשמיני, שער רוח הקדש ושער הגלגלים, לר׳ חיים וויטאל, ירושלים תרכ״ג] להר׳ יצחק [בן רפאל] קאלאמארו זלה״ה חכם מחכמי בית אל אשר בעיר הקדש [ירושלים] תובב״א אכי״ר.

52. איגרת מאת הראש״ל וראש הרבנים בא״י ר׳ יעקב שאול אלישר אל סלימאן בן דוד ששון

בעה״י, ירושלם, יו״ד סיון תרנ״ג (1893).

שפעת רביבי שלומים כחול ימים וברכות ממרומים יחולו על ראש השר הגדול נשיא ישראל פאר עדת ישורון משפחת רם ונשא רצ״ו החכם השלם כש״ת סי׳ **סלמאן דוד ששון** יצ״ו, בהלו נר״ו, לנצח ינון שמו וכסאו כשמש יכון נסו״א!

שר גדול!

נתכבדתי בקבלת תשורתו היקרה תמורת ס׳ **מעשה איש** ומתוך מורשי לבבי אגיש תודתי ברגשי לב אוביל שי תודות, ותשואות המולות, בעל כל גמולות וברכותיך היוצאות ברוב אהבה וחבה יתירה נכנסו בעמקי לבבי. ובמה אקדם פניך השר! כי אם בזאת אברך רב ברכות לשמו הטוב ולשם בניו היקרים, תשיתמו לשרים, ובנותיו היקרות, שהינן זהירות, יציצו ויצמחו, יחיו דגן ויפרחו, ברכות הטובה ברכת הבית מרובה, ומלכם בראשם הו״ד לנצח עד זקנה ושיבה בהצלחה רבה, ולזוגתו היקרה, הגברת החכמה הרבנית סי׳ **פרחה** תמ״א, אני אברך רב ברכות, אחותנו את היי לאלפי רבבה, כנה״ר וכנא״ה מוקירו ומכבדו, ולנצח ידידו, המעתיר בעדו תמיד באמת וישר.

הצעיר יעקב שאול אלישר ס״ט

קאימקאם חכם באשי ירושת״ו ואגפיה

(מקום החותם)

ראש הרבנים באה"ק
והועד הכללי הס'
לעדת הספרדים
בעה"ק ירושלם תוכב"א

GRAND RABINAT
en
PALESTINE
et le
COMITE JSRAELITE PORTUGAIS
à
JERUSALEM

מ"ס ____

ירושלם תמהוני לבבי
יום ילל לחדש פנין שנת תרי"נג

שפעת רב"ב שלומים כחול ימים וברכות מתרוממים יחולו על ראש השר הגדול נש"ץ שרש פאר־
שלת שורון מצפחת רם ונשא רעו החכם השלם כש"ת מ' **סלמאן דוד ששון** נ"י
כהלל נרו לנגה ינון שמו וכפלו כשמש יזרח נפוק !

שר גדול !

נתכבדת בקבלת תשורתו הי"קרה תמורת מ' **מעשה איש** ומתוך מודש לבבי לגדש תודת ברגש לב לוכלס תודות,
ותשוקות המולות כשל כל גמולות, וברכות־ך הי"לאות כרוב להכיה, וקבה יתרה, נכנפו כשמק לבבי, ובמה —
לקדם פנין השר ! כי אם בזאת לחברך רב ברכות לעמו הטוב ולעם בניו ה"קר"ס, תש"תמו לשר"ם, ובנותי"ו ה"קרות, שה"ינו זה"רות, יגלו
ו"למחזו, י"ו לגן ו"פרחו, ברכות הטוכה, ברכת הב"ת מרוכה, ומלכם כראשם יה"וד לעלה של זקנה ושיבה בהלכה רכה, ולוגנתו ה"קרה —
הגברת החכמה הרבנית מ' **פרחה** תמל"ל, לחברך רב ברכות, לאחותנו שת ה"י לעפ"י רכבה, כנהר, וכנאה מוק"דו ומכובדו, ולנלך —
כ"ן, המשת"ר בעדו תמ"ל כחמת נשר

ג

איגרות מאת הרב יוסף חיים מבגדאד ובנו ר׳ יעקב אל משפחת ששון בהודו ובאנגליה

(92 — 53)

53—91. איגרות מאת הרב יוסף חיים מבגדאד אל בני משפחת ששון בהודו ובאנגליה

(בתרגום מערבית לעברית)

ידידות עמוקה שררה בין הרה״ג ר׳ יוסף חיים מבגדאד, אשר נחשב לפסקן ומופלג בתורה, חסיד קדוש ואחד מגדולי הדור בזמנו [1]; ובין הענף של סלימאן בן דוד ששון. הרי״ח אשר זמנו היה יקר לו מאוד ולא הרבה משלוח מכתבים לכל אדם, ואף לא בחלוקת תוארי־כבוד למי שאינו ראוי לכך, הריץ עשרות איגרות לבית ששון, רובן תשובות למכתבים אשר קיבל מהם. מספרם של איגרות אלה מגיע למעלה מחמישים; אך כאן נפרסם רק ארבעים מהן, המתחלקים כך: 3 לסלימאן בן דוד ששון [2]; 25 לרעייתו פרחה ששון [3]; 4 לרחל בתם [4]; 6 לדוד בנם [5]; 1 לפירמה ״דוד ששון ושות׳״ [6]; 1 לעזרא בן עבדאללה (אלברט) בן דוד ששון [7]. האיגרות מסודרות כאן לפי סדר כרונולוגי ובהם פרטים רבים בעלי־ערך שלא ידענו עליהם ממקורות אחרים. האיגרת הראשונה המתפרסמת כאן מתחילה ביום ז בשבט תרמ״א (1881), שנת לידתו של המלומד והנדבן ר׳ דוד בן סלימאן בן דוד ששון. האיגרת האחרונה נשלחה בשנת תרס״ט (1909), שנת פטירתו של הרי״ח ז״ל.

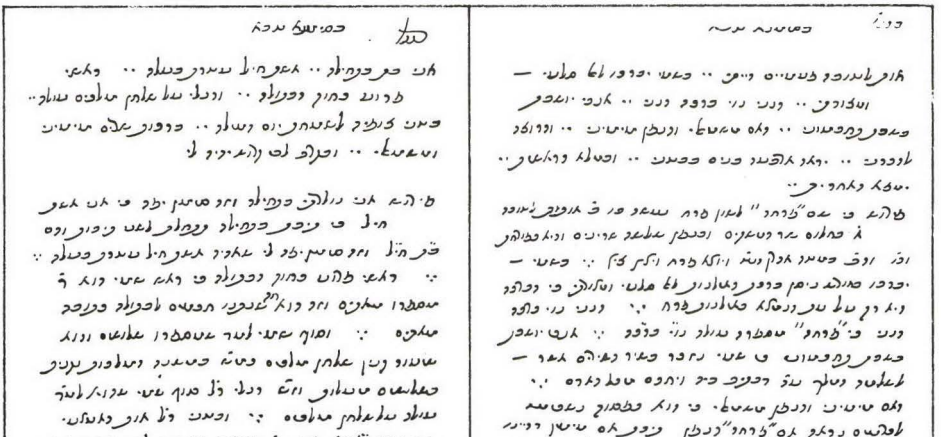
כל חילופי האיגרות בין שני הצדדים נכתבו בערבית־בבלית באותיות עבריות, בכתב חצי קולמוס בגדאדי שהיה נהוג ומקובל בימים ההם. כאן ניתן תרגום איגרות אלה מערבית לעברית. מלאכת התרגום לא הייתה קלה משום שאיגרות אלה כתובים בסגנון העממי של יהודי בבל בכתיבת מכתבים, ובו יש כמה ביטויי־ברכות וביטויי־חיבה שקשה לתרגם אותם תרגום מילולי [8]. בכמה איגרות השמטנו קטעים מעטים שאין להם ערך ציבורי.

כאמור, רוב האיגרות נכתבו אל פרחה אשת סלימאן ששון, אשר הרב יוסף חיים העריך אותה מאוד והתייחס אליה כאל רבנית מופלגת בתורה ויראה, הראוייה לכל כבוד שבעולם. זו האשה היחידה אשר אישיות דגולה וקדושה כמו הרב יוסף חיים הסכים להתכתב אתה אישית ואף הכתיר אותה בתואר ״האהובה החביבה הגבירה היקרה״ [9] וכדומה. הוא התעניין בכל מה שהתרחש בבית ששון מבחינה רוחנית ומשפחתית. כמעט בכל איגרת דרש בשלום כל אחד מבני הבית, גדולים וקטנים: בנה דוד, בנותיה: רחל ומזל־טוב. בייחוד רצה לדעת את מצב החינוך שהבנים והבנות מקבלים, את התקדמותם בלימודיהם, בצירוף דברי מוסר שילמדו מאבותיהם ויעשו כמעשיהם. לקראת כל חג הוא שלח איגרת־ברכה ואיחל לכולם התקדמות והצלחות בכל אשר יפנו. הוא העריך

1 על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, הרב יוסף חיים מבגדאד, אור יהודה תשמ״ד.
2 איגרות מס׳ א, ב, ו.
3 איגרות מס׳ ג—ד, ז, ט—י, יד—יז, יט—כ, כב—כו, כט—לג, לה—לח.
4 איגרות מס׳ ה, ז(א), ח, יג.
5 איגרות מס׳ יא, כא, כז, כח, לד, לט.
6 איגרת מס׳ יח.
7 איגרת מס׳ יב.
8 כל איגרת מתחילה בראשי־תיבות העבריים: אחדש״ו וכו׳ (= אחרי דרישת שלומו וטובתו וכו׳); ובהמשך המלה הערבית: ״ובעדא״ (ואח״כ...) כל המכתבים מסתיימים במלים ״וַדוּמְתוֹם (= ותחיו) ושלום״. בפנים האיגרות הוא הרבה להשתמש במלה ״בְּכֵ׳יר״ (= בטוב) וכיוצא באלה. בתאריכי המכתבים ימי החודש סומנו בספרות ולא באותיות (כגון: 7 שבט, ולא ז שבט).
9 ראה איגרת מס׳ י.

מאוד את הבת רחל הגדולה, שלח לה שלוש איגרות, התעניין בכל שלבי נישואיה עם הגביר דוד עזרא ואף ביקש שישלחו לו את תמונות רחל ודוד כדי לצרפם לאלבום התמונות של בית ששון שנמצא ברשותו[10]. סגנון כל האיגרות הוא כסגנון אדם שכותב לבני משפחתו. הקטעים העבריים שבאיגרות הנ"ל השארנום כמות שהן.

מתוך איגרת מס' ג — ד אנו למדים כי בשנת תרמ"ח (1888) הרב יוסף חיים פנה אל סלימאן בן דוד ששון ואל רעייתו פרחה וביקש כי בנו הרב יעקב יסע לבומביי ויעבוד במשרדיהם. לצערו הדבר לא התאפשר מסבות שונות. באיגרות אלה הוא שיבח מאוד את בנו יעקב, את ידיעותיו הרחבות, את בקיאותו בשפה העברית שהייתה מקובלת אצל סופרי הימים ההם בארצות אירופה, את הכתיבה היפה שלו בעברית ובערבית וכדומה. כדי להוכיח כי דבריו נכונים למרות שהוא נוגע בדבר, ביקש מבנו שישלח לבית ששון חומר ספרותי בעברית ובערבית שחיבר בעצמו, שיש בו משום שעשוע. הבן עשה כמצוות אביו. חלק מן החומר הספרותי בעברית אשר שלח לבית ששון מתפרסם להלן (בעמ' 452-456).

חידה מס' א Riddle No.

חידה מס' ב Riddle No.

כאות הוקרה לבני המשפחה האצילה, הדתית והמכובדת הזאת, הוא חיבר חמש חידות אשר כל אחת פתרונה הוא שם פרטי של אחד מבני משפחת ששון. בראש כל חידה רשם: "בסימנא טבא" ובשנת תרנ"ב (1892) שלח אותם לבית ששון בצירוף פתרונן[11]. בשנת תרס"ח (1908) הוא פרסם חמש חידות אלו בספרו "אמרי בינה" באומרו: "עוד ראיתי להביא בפרק זה ("עושה פלא") חידות

10 ראה איגרת מס' א. מכאן שהרי"ח החזיק אלבום־תמונות של אישים שהיה מעוניין בהם.
11 ראה איגרת מס' ה.

שעשיתי על השמות, כי באלה הלבבות מתחכמות, על כן אין נחשבים אלו כדברים בטלים, כי נשתמשו בכך אנשים גדולים, צא ולמד מן הראב"ע ובני גילו"; והוסיף: "חשבתי דרכי שלא אכתוב בספר הזה פתרון לפרקים אלה של עושה פלא, כי אם רק על פרק ראשון בלבד, אבל פתרון שאר הפרקים הנחתי אותם סתומים כדי שהקורא יטרח למצוא להם ביאור, ובזה יתחדד השכל של הלומד בהם, ויהיה מזה תועלת גדולה"[12].

להלן ניתן פתרון חידות כפי שפתר אותן הרי"ח בעצמו:

בהנ"ך[13] בסימנא טבא

חידה א, על השם "פרחה"

אות לטובה פעמיים הייתי,
בשמי יברכו לאל סלעי ומצודתי,
הנני נוי ברכה הנני,
הנה אנכי יושבת בשבת תחכמוני,
האם מימיני והגפן משמאלי,
והרוצה להכירני,
יראה ארבעה בנים בבטני,
ובמלא הראשית,
ימצא אחרית.

הפתרון

השם "פרחה" לשון פרח נעשה בו ב אותות לטובה. אחד בחלום שר המשקים: "ובגפן שלשה שריגים והיא כפורחת"[14] וכו', והאות השני במטה אהרן, שכתוב: "ויצא פרח ויצץ ציץ"[15].

בשמי יברכו בחודש ניסן ברכת האילנות לאל סלעי ומצודתי כי הברכה היא רק על עת הנמצא באילנות פרח.

הנני נוי ברכה הנני, כי "פרחה" מספרה עולה נו"י ברכ"ה[16].

הנה אנכי יושבת בשבת תחכמוני, כי שמי נזכר בשיר השירים אשר לשלמה המלך ע"ה דכתיב ביה "ויחכם מכל האדם"[17].

12 אמרי בינה, ירושלים [תרס"ח], דף יג, עמ' ג — ד. וראה להלן, איגרות מס' לו — לז. אחרי מות המחבר טרחו שני הרבנים: ר' יעקב בן שאול קצין ור' אברהם עזרא הררי רפול ופרסמו פתרונות לחידות הנ"ל (שם, מהדורה ג, ירושלים תשכ"ט, עמ' רפא. אך הם טעו בשני השמות האחרונים, במקום "פרחה" ו"רחל" רשמו "עדן" ו"עדנה".
13 בשם ה' נעשה ונצליח.
14 בראשית מ, י.
15 במדבר יז, כג.
16 בגימטריה 293.
17 מלכים א, ה, יא.

האם מימיני והגפן משמאלי, כי הוא כפסוק "נשכימה לכרמים נראה אם פרחה הגפן"[18]. תיבת "אם" מימין, דהיינו מימין הקורא; ותיבת "הגפן" שמאל הקורא ושם "פרחה" באמצע.

והרוצה להכירני יראה ארבעה בנים בבטני, כי בתוך שם "פרחה" יש אותיות ר"ח, שהן מספר ארבעה ב"ן[19]. ובמלא הראשית ימצא אחרית, דהיינו, אחרית שם "פרחה" הוא אות ה' והיא מונחת במלוי האות הראשונה של "פרחה" שהיא אות פה, שהמלוי שלה הוא אות ה.

חידה ב, על השם "רחל"

אני בת בתחילה,
אשת חיל עטרת בעלה,
ראשי פרוע כחק הבתולה,
ורגלי על שלחן מלכים עולה,
בטני צופיה לשמחת יום המילה,
ברכות שדים מימיני ומשמאלי,
ובקרב לבי קדוש יהיה לי.

הפתרון

אני נולדתי בתחילה וזה סימן יפה, כי אני אשת חיל. כי תיבת בתחילה תתחלק לשתי תיבות, והם: ב"ת — חי"ל, וזה סימן יפה לי שאהיה אשת חיל עטרת בעלה.

ראשי פרוע כחק הבתולה, כי ראש שמי הוא ר מספרו מאתים. וזה הוא חק שנתנו חכמים לבתולה כתובה מאתים[20].

וסוף שמי למד, שמספרו שלושים והוא שיעור קנין שלחן מלכים כמ"ש במשנה: המלכות נקנית בשלושים מעלות[21] וז"ש[22] רגלי, ר"ל[23] סוף שמי שהוא למד עולה על שלחן מלכים.

ובטני, ר"ל אות האמצעית שבשמי, היא האות ח' שמספרה שמונה, לכן בטני צופיה שאבי בנים זכרים בבטני שהם נמולים לשמונה ימים הרמוזים באות אשר בבטן שמי.

ברכות שדים מימיני ומשמאלי, ר"ל כי מלוי אות רי"ש שהוא עומד מימין שמי הם י"ש, ומלוי אות למד שעומד בשמאל שמי הם מ"ד, צרף כל ד' אותיות אלו יחד יהיה מהם צירוף שדי"ם.

ובקרב לבי, ר"ל מלוי אות האמצעי שבשמי שהוא אות חי"ת, יש מספר קדוש, כי מלוי החית שהוא הקרב הם י"ת, שהם מספר קדוש, והכוונה שאזכה להוליד בן קדוש ואתברך בשדים להניקו בהם.

18 שיר השירים ז, יג.
19 208.
20 בתולה כתובתה מאתים זוז (כתובות פב ע"ב).
21 אבות ו, ה.
22 וזה שיעור.
23 רוצה לומר.

חידה ג, על השם "דוד"

תהיינה אוזניכם קשובות,
לאמרי חידתי הערבות ללבבות,
הנה בביתי ארבע רוחות מנשבות,
שלשה מהם עין רואה ואוזן שומעת,
ובנביאים יש להם קובעת,
ואחד מהם קולו לא יִשָּׁמַע,
וכבודו בכתובים הופיע,
הראשון לארגמן דמותו,
והשני נוסף על הראשון חצי מדתו,
השלישי עומד כנגד שניהם,
אך נראה ואינו נראה עמהם,
הרביעי עם הראשון ישונה במדתו הטובה,
ורק הוא הולך ברגליו בלי מרכבה.

הפתרון[24]

[הוא השם "דויד", שבו ד׳ אותיות, שלושה מהם אותיות "דוד" שהם נראים לעין ומודגשים במבטא לשמע אוזן.

ובנביאים יש להם קבע, כי בנביאים נזכר שם "דוד" חסר יוד (חוץ מבספר יחזקאל פרק לד, שבו נזכר "דויד" ביוד. עיין רב פעלים, חלק ד, סוד ישרים, סי׳ ח). אבל אחד מהם שהיא האות "יוד" קולה לא ישמע במבטא והיא נמצאת בכתובים שכתוב "דויד" ביוד].

הראשון לארגמן דמותו — זה האות ד׳, כפי שנאמר: "ודלת ראשך כארגמן"[25].

[השני אות ו היא שישה, נוסף בה שנים כחצי מספר אות ד. השלישי שהיא אות "יוד" מספרה עשר כנגד שתי אותיות ד"ו הקודמים. הוא נראה בכתב ואינו נשמע במבטא. הרביעי היא אות ד, כמו אות ד הראשונה, אלא שהאות ד האחרונה אין לה נקוד תחתיה שהיא הנקראת מרכבה].

חידה ד, על השם דוד[26]

בביתי ארבעה אנשים הם,
וביתי עומד למעלה מן עיני שניהם,
שלשה מהם עין רואה ואזן שומעת עליהם,
והאחד בלתי נשמע קולו ביניהם,
השנים הראשונים רוכבים במרכבותיהם,
ושנים האחרונים הולכים ברגליהם,
ואמרתי על כולם יזרח ה׳.

24 לצערי לא מצאתי את הפתרון לחידה זאת אשר שלח הרי"ח לבית ששון כי אם רק חלק קטן ממנה המובא באיגרת מס׳ ה. החלק המסומן בסוגריים מרובעים הוא לפי קצין־הררי הנ"ל.

25 שיר השירים ז. ו.

26 הואיל והרי"ח קבע במכתבו כי חד שתי חידות, לשם "דויד" קבעתי כי חידה זאת מתייחסת אליו. לצערי לא הצלחתי לפתור חידה זאת במילואה.

חידה ה

אל חי בחסדו וטובו,
נתן לי נס להתנוסס בו,
לבי מלא וסומך על הנס אשר אחר בית המלך מצבו,
והוא עומד על העין ומכון בקרבו,
הצצתי עוד וראיתי שלשה עדים יש לי,
היושבים בסתר בביתי והיכלי,
המה מעידים תוכי כברי,
וזה הוא הודי והדרי.

להלן נפרסם את תרגום איגרות הרי״ח מערבית־יהודית־בבלית לעברית, לפי סדר כרונולוגי:

א

בהנ״ו, 7 שבט תרמ״א [1881].

לקראת מעלת אהובנו ידי״ן[27] הגביר הח׳ המרומם אור יומם סי׳ סי׳ סלמאן דוד ששון הי״ו, יחי לעד אכי״ר[28].

אחדש״ו[29] וכו׳ ובכן נודיע לכב׳ שהפעם נתבשרנו בסימן־טוב על שנולד לכם בן זכר[30]. שמחנו הרבה והנני להביע לכבודו ולגב׳ סיניורא פרחה מב״ת[31] ברכת ״בסימן טוב״ ו״פתיחה טובה״ ותזכו לתורתו ולחופתו ותראו את זרעו וזרע זרעו בעושר ובכבוד, בשמחה וששון וטוב לבב אכי״ר. אני מקווה שתודיעני את שמו. יהי רצון שהשם יתברך ישמרהו וגם הוא יגדל כשם הגדולים אשר בארץ. שמענו שהמנהג אצלכם כי אמו לא תניק אותו, אלא מביאים לו מינקת. נא להודיעני אם כבודכם הבאתם יהודיה או מעם אחר[32].

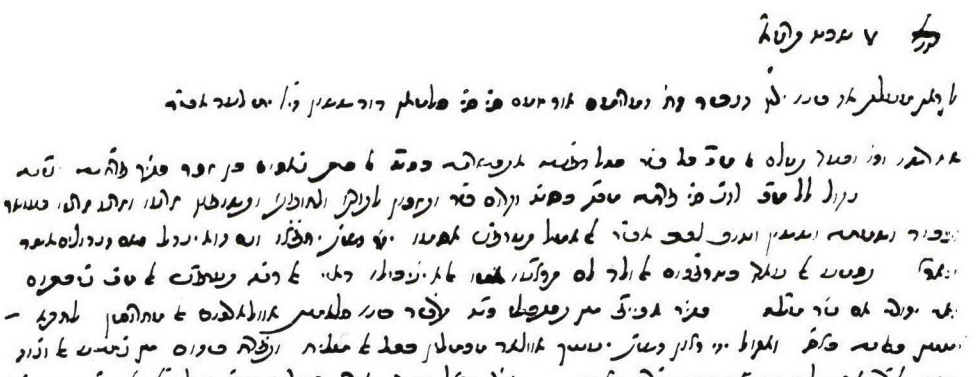
אשמח מאוד אם תכתבו לי מכתב־תזכורת שבו שלום בניכם השמורים[33] כדי שלבנו ירגע בשלום בריאותכם. ואומר: יהי רצון שהשם יתברך יתן לך בנים מושלמים בכל הטוב ותשמח בהם מכל הבחינות, וכל מה שאני מאחל לך יהי רצון שיתקיים.

27 ידיד נפשי.
28 אמן כן יהי רצון.
29 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
30 הכוונה שבתחילה נולדו שתי בנות והפעם נולד בן.
31 מנשים באוהל תבורך.
32 על חלב נכרית כתב הרב יוסף חיים ״אעפ״י דמן הדין דינו כחלב ישראלית, עם כל זה אם צריך לתינוק מינקת ישתדלו מאוד שלא להניקו מן הנכרית, מפני דחלב נכרית מטמטם הלב ביר״ש [ביראת־שמים] ומוליד לו טבע רע ואכזריות״ (בן איש חי, חלק ההלכות, שנה ב, פ׳ אמור, אות יד). ועיין משנה עבודה זרה, פרק ב, א.
33 בערבית: ״אל־מחרוסין״ (= השמורים), והכוונה: השם ישמרם.

אם יש אצלכם תמונת הכלה רחל הי״ו נא לשולחה אלי כדי שאשים אותה עם תמונותיכם השמורים אצלנו; ואם ירצה השם כאשר תצלם את תמונת היקר ה׳ ישמרהו[34] גם־כן תשלח לי אחת. נא לא לשכוח זאת.

הפעם שלחנו לכם פוסתקים, כפי המנהג, שיהיה לכם לבריאות. אשמח מאוד אם תכבדונו באיזו בקשה מאתנו. אם כבודו לא יעלה על דעתך דבר־מה, שאל את הגברת [פרחה] מב״ת מה נחוץ לכם ונהיה מרוצים מדבר זה. ותחיו בטוב ובשלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

איגרת מס׳ 53: המקור בערבית של איגרת מאת הרב יוסף חיים מבגדאד — מס׳ א׳
Letter No. 53: The original, in Arabic, of letter from Rabbi Joseph Hayeem of Baghdad — No. א

ב

בהנ״ו, 14 שבט תרמ״א [1881].

לקראת הדרת המעלת אהובינו ידי״ן הגביר הח׳ המרומם אור יומם סי׳ סי׳ סלמאן דוד ששון הי״ו, יאיר ויזהיר לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ הרינו להודיעכם כי מכתבכם מיום 19 בטבת הגיע אלינו ושמחנו לשמוע על שלומכם ובריאותכם. תתמידו בטוב...

34 בערבית: ״אל־מחרוס״ (= השמור), והכוונה לבן התינוק דוד.

טוב עשית שקראת את בנכם היקר דוד. אני חוזר ואומר לכבודו ולגב׳ סניורא [פרחה] אמו מב״ת בסימן טוב[35] ופתיחה טובה[36]. יהי רצון שהשם יתברך יתן לכם לשמוח בו ותראו את בניו ובני בניו בעושר ובכבוד ובלב שמח, ואח לשבעה בנים יהיה[37] יהי רצון שזכות אשר על שמו נקרא[38] יגן עליו ועליכם אכי״ר.

עוד היום שלחנו בדואר־הרשום בשם כבודו קופסה אחת בתוכה טבעת יהלום (״אַלְמָאס״) משובח, וזאת מתנה מאתנו בשביל התינוק אור עינינו דוד שיבורך. נא לקבלו ולמסרו לידי הגברת סניורה [פרחה] אמו מב״ת שתשמריה לו ואם ירצה ה׳ כאשר יגיע ל״בר־מצווה״, כבודו תבקש ממני לשלוח לו תפילין[39].

בעזרת השם וישועתו כולנו מרגישים בטוב ובבריאות ונזכר באיחולים של היום...

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ג

בהנ״ו, 25 אדר תרמ״ח [1888].

לקראת מעלת הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון הי״ו מב״ת.

אחדש״ו וכו׳ ובכן נודיעכם כי קבלנו את מכתבך היקר מיום ר״ח נז׳ ושמחנו הרבה. תתמידו בטוב ובבריאות אכי״ר. הזכרת כי הספר [תורה] הגיע אליכם וכי מצא חן בעיניכם. הבאתי זאת לתשומת־לבי. [בספר תורה] השני נשארו להשלמה כמה דפים. בעה״ו[40] יסתיים אחרי המועד[41], נשלח לכם אותו ויגיע לידיכם לפני חג השבועות. כדי שהגבירה מזל־טוב מב״ת[42] תוכל להורידו [לבית־הכנסת] בחג השבועות, וזוהי מצווה מהודרת מאוד. ובעזרת השם וישועתו כאשר אשלחהו אכתוב לכם על הסדר שתעשו לכבוד הספר־תורה בעת שתורידוהו בשבועות אבקש שתדרשי בשלומה. נודע לנו על קבלת החגורה.

הזכרת שאיחור מכתבך היה מפני שאהובינו הגביר בעלך[43] הי״ו מחפש עבודה מתאימה לבננו [יעקב] הי״ו, אך עדיין לא מצא דבר וכו׳. קיבלנו ידיעה זאת, זה הגורל[44]. ואנחנו כל מה שבקשנו בגלל ההכרח והלחץ, ואף הסכמנו על הפרידה והצער וכו׳ אך כל דבר הוא בהשגחת בורא עולם. יכול בורא עולם להושיענו בקרוב ויורנו את הדרך הטובה.

35 הבבלים נוהגים לברך על הולדת בן: ״סימן־טוב״; ועל הולדת בת: ״מזל־טוב״.
36 בערבית: ״קדום כ׳יר״.
37 מספר שבע הוא מספר של ברכה ומועיל נגד עין־הרע. כל יולדת מברכים אותה: יהי רצון שתהיי אֵם לשבעה בנים.
38 התינוק דוד נקרא בשם זה על שם דוד ששון — ראש המשפחה.
39 ואומנם כך היה. כאשר דוד הגיע לבר־מצווה קיבל מתנה מהרי״ח תפילין השמור עד היום בבית ששון.
40 בעזרת השם וישועתו.
41 חג הפסח.
42 הס״ת הראשון היה על שם פרחה ששון; והשני על שם מזל־טוב בת עבדאללה בן דוד ששון (אשת אליהו בן דוד יוסף עזרא).
43 בערבית: ״אִבְּן עַמֶּךְ״ (= בן דודך). כך נהגה האשה לקרוא לבעלה.
44 בערבית: אִל־נַצִיב.

ואני בעת שכתבתי על בקשה זאת גם־כן שיערתי כי התשובה עלולה להיות שלילית, וכאשר ראיתי כי התשובה התאחרה אמרתי בלבי אולי תהיה הסכמה בעניין זה, או באיזו דרך טובה מסוג אחר.

הזכרת כי הרב יעקב מנשה שבמחוזכם הולך ובא ואין לכם עבודה [בשבילו]. יקירתי, בן אדם זה שהזכרת הוא סוג אחר. אלו הייתה לכם עבודה והייתם נזקקים למישהו, זה לא יתאים לכם, משום שאין לו, לא כתב ולא בינה. וזה בימיו הטובים לא היה עולה בדעתו לעשות משהו. עוד לפני שנסע, כמה אנשים יעצוהו שתקוותו פסולה משום שהוא אינו מתאים לעבודה. ואין אני בא לקנטר על בני אדם, אבל הנזכר הוא כעת במקומכם וראיתם אותו. אינני מחדש דבר עליו. אבל בני [יעקב] הוא איננו טיפוס כזה, שבח לאל יתברך יש לו כתיבה יפה ובינה רחבה ומסתדר בכל דבר ושומר סודות. קשה לי לשבח אותו יותר מזה משום שהוא בני, והיום בגלל שהבנתי ממכתבך כי חשדתם בו כאילו הוא דומה לאדם שהזכרת במכתבך, מסיבה זאת הכרחתיו לכתוב בכתב ידו כמה מלים שניסח אותם בעצמו בכתב שלנו; ועוד קצת בכתב ערבי כדי להגישו לכבודך ותראי כתיבתו וסגנונו שהוא סידרו בעצמו ועל ידי כך תקבלו רושם עליו. וכן משום שהוא מוכשר מאוד בניסוח לשון הקודש, וכאן במקומנו אין מי שיכול להתבטא כמוהו בלשון הקודש, ואף לא אחוז אחד ממנו, כי אם רק באשכנז. לכן עוד הטלתי עליו שיבטא דברים אחדים בלשון הקודש ככל אשר יעלה בליבו לפי הזמן, כדי שגם אותם אגיש לכבודך ותשתעשעו בהם. וכן עשה כבקשתי והייתי מרוצה מאוד ממנו, משום שכבר ניסח וכתב אותה תוך יומיים שלושה. ורצוף בזה תגיע אליך כתיבתו הנזכרת עם מכתב שכתבו אלי בעניין זה, גם זה שלחתי עם הנז׳, נא לקרוא את הכל ותשימו לב היטב, ותדאגי שגם אהובנו הגביר [בעלך] הי״ו יהיה לו מושג ממנה, ובייחוד שהיא תגיע אליכם בימי המועדים, שבהם יש חופש מהעבודה.

כוונת רצוני שהגביר [בעלך] הי״ו ידע על כך אינה כדי שהוא ימצא חן בעיניו, כי מציאת החן תלויה בגורל; אלא כדי שתיווכחו שלא כתבתי על בן־אדם שאינו ראוי, נא להבין.

אינני רוצה להאריך בדברים יותר מזה, וכבודך בוודאי תלאי מאריכות וכו׳.

היות והמכתב יגיע אליכם במועד, הריני בא לקדם את ברכותי לכבודך ולומר לגביר הי״ו וליקירתו הגב׳ מב״ת ולאור עינינו דוד הי״ו שיחיה ולאחיותיו הי״ו תזכו לשנים רבות נעימות וטובות ותחוגו את חג המצות בשמחה ובששון ובטוב לבב אכי״ר ותאריכו ימים ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ורוב שלום לאהובנו ידידנו הגביר השר והטפסר הי״ו. למען האמת אתה צריך לדעת כי אני מתגעגע מאוד לראות כתיבת ידך הברוכה, אבל לא תמיד זה מזדמן. וכבודו בעל עסקים ואני מקווה שימים ידברו ושלום.

יוסף חיים יצ״ו

ד

בהנ״ו, 3 ניסן תרמ״ח [1888]. תזל״ר[45].

לקראת מעלת הג׳ היקרה סי׳ פרחה סלמאן דוד ששון הי״ו מב״ת.

אחדש״ו וכו׳... בדואר האחרון שלחתי לך מכתב מענה למכתבך היקר וצירפתי אליו דפי כתבי־יד של משרתכם[46] בננו [יעקב] הי״ו מסוגנן בלשון־הקודש ולשון ערב בדרך משל ונמשל, כדי שתשתעשעו בהם ותשימו לב לסגנונו. עכשיו אני רואה שהביא בננו הי״ו שני דפי נייר בלשון הקודש. לפי כתיבתו וסגנונו, המשך לדפי הנייר אשר נשלחו אליכם בדואר. למען האמת עליך לדעת שאני לא אמרתי לו שיכתוב עוד דברים ולא ראיתי צורך לעוד חומר נוסף; אך לאחר שחיבר אותם וכתבם החלטתי לשלוח אותם לכבודך לוט בזה ותשתעשו בהם. אני רק עכשיו קראתים וצחקתי מהם, אני מקווה שגם כבודכם תקראו ותצחקו ויהיה לכם מושג ומידע בענייני לשון־הקודש כפי שכותבים אותו בעיתונים באשכנז ובמקומות אחרים. באשכנז יש מליצים גדולים שמדפיסים ספרים בסגנון זה לשם שעשוע, תקראי אותם ותביני את ערכם[47]. והנז׳ [יעקב] כתב בסוף דף הנייר ״סוף יבוא״, מכאן שכוונתו לכתוב עוד דברים מסוג זה ולא סיים את אשר התחיל; אך אני אמרתי לו היום שאין צורך להטריח את עצמו ולכתוב עוד. הואיל ומכתבי זה יגיע אליך באמצע המועד [חג הפסח] אני מברכך בברכת תזכו לשנים רבות נעימות וטובות. וכן גם לדויד הי״ו ואחיותיו הי״ו ותאריכו ימים ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ה

בהנ״ר, 17 כסליו תרנ״ב [1891].

הבתולה היקרה הנעימה סי׳ רחל סלמאן דויד ששון הי״ו תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. כתב ידך הגיע אלי ושמחתי לשמוע על טוב שלומכם ובריאותכם אכי״ר.

הזכרת חידה שהיא בשמך ולא הבנת אותה. רצוף בזה מגיע אליך פתרונה[48]. עליך לשמור אותה אצלך היטב, משום שנתחברה על שמך היקר ובשמירתה יש סימן טוב וברכה. לידיעתך, אותיות השם הם חביבים ויקרים מאוד, משום שהם צינורות השפע של חיי האדם כמו שאמר הכתוב ״נפש חיה הוא שמו״[49]. ולכן רבותינו ז״ל הראשונים היו טורחים כדי לדעת את שמם היכן רמוז בתורה, על כך אמרו בתלמוד: ר׳ מאיר בדיק בשמא וכו׳[50]. והרבה נאמר בעניין זה; אך לא נוכל לפרט כאן, כי הדברים ארוכים.

45 תזכרו לשנים רבות.
46 הכוונה לבנו יעקב. כך נהגו יהודי בבל לומר ולכתוב מטעמי כבוד וענווה, במובן ״בני עבדך הנאמן״. בערבית: ״כָ׳אדְמָכּוֹם״.
47 מכאן שהרי״ח ובנו יעקב התעניינו בספרות זאת.
48 ראה לעיל עמ׳
49 בראשית ב, יט.
50 יומא פג ע״ב; ב״ר מב, ח.

החידה שהיא על שם דוד כתבתי פתרונה בדיוק; רק "הראשון לארגמן דמותו" לא הבנת אותה, זה פתרונה: הראשון זה אות הד' לארגמן דמותו, כמו שנאמר בפסוק: "ודלת ראשך כארגמן"[51].

אבקש מהשם יתברך שיתן לנו חיים ארוכים וטובים ואכתוב כפי סדר זה גם על בנך. בבוא העת נשוחח על כך. עוד אבקש מבורא עולם לזמן לך בן־זוג טוב, איש עשיר מושלם בשכל ובמידות הטובות כראוי לך, ותזכי כמו שזכתה הגב' סניורא אמך מב"ת.

בתי, את צריכה לדעת שאינני משבח זכות סניורא אמך שזכתה בגביר מר אביך הי"ו משום שהוא עשיר גדול, אלא עיקר השבח הוא מצד שלימותו במידות הנעלות והתנהגות דתית, כי את צריכה לדעת שסבך הזקן הנכבד לא זכה אלא בגביר אביך הי"ו אדם בעל שם כזה וכבוד גבוה ועמדה עצומה ומידותיו ומנהגיו טובים בענווה וברחמנות ועוד ועוד, ומחזיק כהוגן בדרך הדת. אין אנו מוצאים עוד אחד כמוהו לא במקומותיכם, ולא בארצות אירופה. לכן תוחלתי ותפילתי עבורך, השם יתברך יזמן לך בן־זוג כמו בן־זוג שזכתה בו הגברת סניורא אמך.

העט נמשך הרבה, אבל משום שאת חביבה אצלי כמו בתי. וזה מכתב הראשון שאני כותב לך, לפיכך כתבתי לך הרהורים שהתרחשו בלבי, ואולי דברי זה יהיה שמור אצלך. חפצתי להמשיך לכתוב יותר אבל הנייר צר מהכיל והדיבור יש לו זמן. ימים ידברו:

דרישת שלום לאחותך היקרה מזל־טוב הי"ו. ויהי רצון נתבשר בשמחתכם בעושר וכבוד וישמחו בכם אביך ואמך ביקר ובכבוד ובטוב לבב ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים יצ"ו

ו

בהנ"ו, 4 סיון תרנ"ג [1893]. תזל"ר.

אהובנו הגביר השר היקר המרומם אור יומם נוכמר"ו[52] מסתר סלמאן דויד ששון הי"ו יחי לעד אכי"ר.

אחדש"ו וכו' דרישת שלום של כבודו בכתב ידך הגיעה אלי ואנחנו משתוקקים לראות את מכתבך וזה מספיק לנו. השם יתברך יחייך וירום קרנך ותשמח בשמחת הבנים הי"ו בעושר ובכבוד אכי"ר.

הואיל והיום ערב חג השבועות, כלומר בליל הבא חג השבועות, יום שקיבלנו בו את התורה על הר סיני באתי לומר לכב' תזכו לשנים רבות נעימות וטובות אכי"ר.

רצוף מכתב לגב' סניורא פרחה מב"ת, נא למוסרו לידיה. אני דורש הרבה בשלומם של הילדים הי"ו ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים יצ"ו

51 ראה לעיל, עמ' 423.

52 נשיא וראש כבוד מעלת רוממות.

ז

בהנ״ו, 4 סיון תרנ״ג [1893], תזל״ר.

אחותנו הגבירה היקרה סי׳ סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון הי״ו מב״ת תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. דעו נכוחה, כי מכתביך היקרים מתאריך 26 בניסן וד׳ באייר עם שטרי הכסף הגיע אלינו ושמחתי לשמוע על שלומכם. בקשת כי אמסור את שטרי הכסף ליעקב הי״ו שיחיה. עשיתי כהוראתך ומסרתים לידיו, אבל הצטערתי מאוד מדבר זה, ראשית כל בגלל הטיפול. שנית התבררו דברי בנידון החזרת שטרי הכסף, שלא האמנתם לי, ומשום כך נעשתה בצורה כזאת.

ועכשיו התחרטתי הרבה על הכתיבה הראשונה בעניין הבקשה, וכך קרה משום שלא גליתי בה את סיבת הבקשה. על כל פנים באתי להודות על חסדך והריני מכיר לכם טובה הרבה מאד.

כתבת לי על הילדים שיחיו. אני רואה את מכתביהם שמגיעים ליעקב [בני] הי״ו, כי צוויתי עליו, כל זמן שיגיע לידיו מכתב מהילדים הי״ו שיראהו לי. למעשה אני רואה שחל שינוי גדול בטיב הכתב בייחס לראשונים, ונראה שאין להם רצון לכתוב בכתב שלנו משום שהם עסוקים בכתיבה אחרת ולימודים. ואין אני רואה שכתיבת רחל שתחיה דומה לכתיבה שלך. היום רציתי לכתוב להם מכתב ולהוכיח אותם על הלימודים, אבל לצערי מצב בריאותי אינו יציב.

הלילה [!] חג השבועות, יום מתן תורתנו, באתי לומר לכבודך תזכו לשנים רבות נעימות וטובות ושלום.

הצעיר יוסף חיים ב״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ז(א)

בהנ״ו, 9 תמוז תרנ״ד [13 יולי 1894]

בתי היקרה רחל סלמאן ששון הי״ו תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. מכתבך היקר מתאריך 4 אייר הגיעני בזמנו ושמחתי בשלומכם. התרשמתי מדבריך ומהתקווה. יותר ממה שאת כתבת יקרה לך, והשם יתברך יתמיד את הגברת ס׳ אמך [פרחה] על ראשכם ומנשים באוהל תבורך, אישיות כזאת גם אדם זר צריך להתחשב אתה ולקבל את דעותיה, כל שכן בניה. בורא עולם ינהגכם ברחמיו ואמך תשמח בכם מכל הצדדים ואני תמיד אשמח לשמוע בכל עת אודותכם בשורות טובות על בריאותכם ונוחיותכם. דרשי בשלום אחותך מוזל הי״ו ותתמידו בשלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ח

בהנ״ו, ח תשרי תרנ״ו [1895]. תזל״ר.

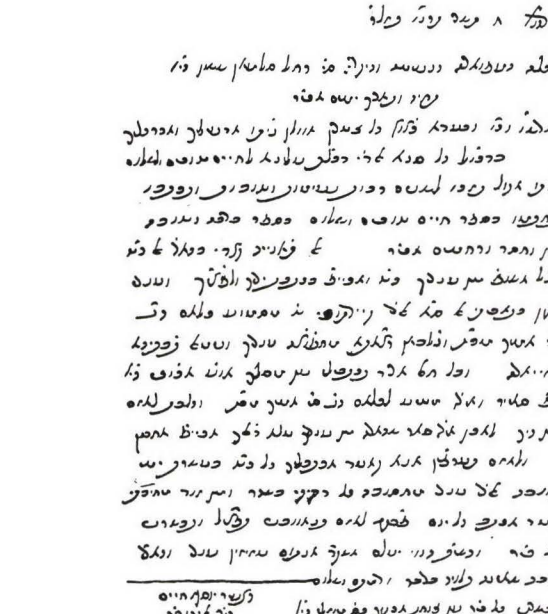
הכלה המפוארת הנעימה והיקרה סי׳ רחל סלמאן ששון הי״ו, תחיה ותאריך ימים אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ סבת שורותיים אלה, בראשונה באתי להודיעך ולברכך בכניסת השנה הבאה עלינו לחיים טובים ולשלום. ובאתי לומר תזכו לשנים רבות נעימות וטובות ותכתבו ותחתמו בספר חיים טובים ושלום בספר ברכה וטובה וחן וחסד ורחמים אכי״ר.

שנית מטרתי במכתב זה כדי לראות ממך מכתב ואשמח בכתב ידיך וסגנונך. אני בטוח שמכתבי הקודם שבו הזהרתיך לשמוע בקול הגברת סניורא אמך מב״ת ולמלאות את רצונה — שמוך אצלך, ושאת מקיימת [את דברי] בייתר שאת. עכשיו אבקשך שתכתבי לי על התנהגות אור עיני אחיך [דוד] הי״ו, איך הוא, ואם הוא שומע בקול הגב׳ סיניורא אמך מב״ת. אין ספק שהוא עושה כך, אבל אם תבוא עדות ממך על זה אשמח יותר.

את צריכה לדעת שאני כותב לך מכתב זה בעשרת ימי תשובה, שבהם כל דקה חשובה בעיני כחודש ימים. ומרוב אהבתי אני כותב לך היום, ולכן את צריכה להשיב לי בפרטות ותבשרי אותי טובות והשם יתברך הוא יודע כמה אתם חביבים עלי וזו אהבה שאינה תלוייה בדבר ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

איגרת מס׳ 60: המקור בערבית של איגרת מאת הרב יוסף חיים מבגדאד — מס׳ ח׳
Letter No. 60: The original, in Arabic, of letter from Rabbi Joseph Hayeem of Baghdad — No. ח

ט

בהנ״ו, 14 תמוז תרנ״ו [1896].

האהבה החביבה הגבירה הייקרה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ מכתבך היקר מתאריך ערב שבת הגיענו ושמחתי לשמוע על בריאותכם השלימה, התמונות הגיעו ושמחתי עליהם הרבה, אולי לא תאמינו, עכשיו מה שחסרה לנו שיחת פנים אל פנים בפגישה. אמנם דבר זה נראה רחוק מלהתקיים, מעשה השם יתברך לא יעלו על לב, ומה שאצל האדם רחוק — אצל השי״ת קרוב.

היוקר אצלנו עולה בהרבה מצרכים כמו בימי מדחת־פאשא ולפניו בייחוד התייקרו החיטה והאורז יותר מתמיד, אבל מאכל אחר לא התייקר; אך היום בגלל השטפונות כל דבר נהיה יקר מאוד ועוד יתייקר, ירחם השם.

אבקש למסור דרישת שלום לילדים היקרים הי״ו. השם יתברך ישמח אותך בהם בעושר ובכבוד אכי״ר. אין לי דבר למלא את עמוד המכתב וגם לכבודך אין סבלנות לקרוא מכתב ארוך, לכן אסיים ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

י

בהנ״ו, 26 אב תרנ״ו.

האהובה החביבה הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ מכתבך היקר מתאריך 27 תמוז הגיעני ושמחתי לשמוע על בריאותכם השלימה ועל כל מה שהזכרת אודות הצדיק מר אביך נ״ע, ואומר: יהי רצון זכותו תגן עליכם ותיפסק הרעה מכל המשפחה, ונשמע מכם שמועות טובות אכי״ר.

הזכרת את החכם שעשה השכבה עבור המרוחם נ״ע ח״ר צאלח וכו׳. לא הבנתי את שאלתך, מה עניין חכם צאלח הי״ו להשכבה. אם תשאלי אודות ההשכבה שהייתה אחרי ההספד, כאן המנהג אחרי שאני קורא קדיש בגמר ההספד והדרוש כל הקהל עומדים על רגליהם כדי שישמעו את ההשכבה ויענו: ״רוח ה׳ תניחנו בגן עדן״. במקרה שקולי נצרד מההספד והדרוש ואיני יכול לעשות השכבה בקול רם אבקש מאדם אחר שיאמר את ההשכבה במקומי, וכך קרה בהספד הנזכר. עמד על ידי חזן של בית־כנסת אחר ובקשתיו לומר השכבה אחת לבארון הירש נ״ע, והשכבה אחרת לַצדיק מר אביך, ואמרתי לו כי את ההשכבה של המרוחם מר אביך נ״ע יתחיל מהפסוק ״והחכמה מאין תמצא״ וכו׳ ויתן לו תואר ״חכם״. וכן עשה.

הזכרת שאת רוצה שאשלח לך את הדרוש וכו׳. כבר הודעתיך שהדרוש היה בערב ראש חודש בבית הכנסת הגדול בפנים, והימים היו חמים, לא יכולתי לגמור את הדרוש, שמתי את נייר הדרוש וההספד בתוך חיקי, הייתי מזיע הרבה ונדחק הנייר בין החגורה. שכחתי את הנייר ונשארתי קצת בבית הכנסת. כאשר הגעתי הביתה היה מאוחר. הואיל והנייר היה חלק ודק והדיו סמיך, נדבקו

הדפים אחד על השני ולא הרגשתי בהם. לאחר כמה ימים רציתי להעתיק את הדרוש בספר עם שאר הדרושים של הספדים ולא נפתחו הדפים. הם נקרעו. דרושים לי טורח וזמן רב כדי שאשוב להעתיק אותו ואני חייב להעתיקו בספרי. עד עכשיו לא נתפניתי לכך, כי אני עסוק מאוד בסידור החיבור על מאמרי "עין יעקב" על כל התלמוד. עלי לחזור לסדרו ולהעתיקו מחדש בעזרת השם וישועתו. מסיבה זאת לא יכולתי לשלוח לך את הדרוש הנזכר. אקווה שתקבלי את התנצלותי. הספקתי רק להעתיק את ההלצה של ההספד שנוגע להצדיק מר אביך נ"ע שאמרתי לפני הדרוש בערב ראש חודש, הדרוש היה משותף לו ולבארון הירש, משום שעל פטירת הבארון קיבלנו מברק בתחילת חודש סיון, והחכמים והיחידים אמרו שצריך לערוך לו דרוש, אמרתי להם שעלינו לחכות עד שנקבל את ההודעה בדואר. בעת שקיבלנו את ההודעה בדואר, באה אתה ההודעה השחורה [על מות אביך ז"ל] במברק מבומביי. המנהג כאשר יש להספיד שני אישים, אין מספידים כל אחד ביום אחר, אלא מספידים את שניהם ביום אחד. וכך עשינו, אילו הספדנו את הבארון [הירש] לבדו היינו עורכים את ההספד בבית הספר (ב"אסכול"); אבל בגלל המרוחם מר אביך נ"ע עשינו אותו בבית הכנסת הגדול, לתשומת לבכם, ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים יצ"ו.

כעבור זמן, הרב יוסף חיים שלח אל פרחה ששון את הלצת־הפתיחה של ההספד שנשא על מות אביה ז"ל, וזה תוכנה:

קול עוד זה מדבר וזה בא ויאמר, עוף הפורח קורא בקול מר. אוי כי נפקד איש הביניים, אחד מן הרמתיים. נפש האיש "יחזקאל" עלתה לשמים, וגופו נטמן בין האבניים. ארץ "בבל" גידלה ועיר "במביי" קיברה, שמה שקעה השמש וחשכה האורה, ומעמו ומביתו הוסרה העטרה. אֵי חסיד אֵי עניו, יראת השם על פניו, מתהלך בדרך ישרה, קובע עתים לתורה, תנא מתניתא וגמר גמרא. אוהב דברי חכמים; הולך בדרך תמים. רצוי אחיו איש נאמן, חמדת הלבבות ופאר הזמן. מתחסד עם קונו, באונו והונו. הוא איש יקר נפש עדינה, נושא ונותן באמונה, ועד עידנא וזימנא. הלבית עולמו פנה, עֵזֶר לקרוביו היה ולמגן וצנה. לרחוק ולקרוב הושיט פרי ברכתו, ועד בבל הגיעה צדקתו. ויהי למחסה וסתרה.

קול נשמע בחדר בתוך קהל ועדה. זאת העירה "במביי" רעדה ומתחלחלה, מרימה ומיללת על הקלקלה, ותשיב אמריה לה, אוי כי הייתי זוללה. צועקת ואומרת אלמנה הנני, הירח קדר וחשך יכסני. מגיני מני נלקחה, ונפשי משלום זנחה, ראוני ראוני אני נאנחה. כי עזבני איש שלומי, ונעדר הוד מקומי, ופנה מחמד עמי. בקשתיו ולא מצאתיו, קראתיו ולא ראיתיו. הנמצא פה ירא אלהים כזה בין היהודים, הנמצא פה עמוד כזה בין העמודים. כל עוברי דרך אשר יביטו בעיר הלזו ומכאוביה, המה ישיבו אמריהם אליה. התאבלי עיר "במביי" ותשבות בך הרינה, ועל שבריך שאי קינה, הביטי וראי נא, בראי עדנא ובראי זמנה, זכות מי יגן על ארציך ויצילנה. הלא אנשי אמונה אבדו, ואנשי החסד נפקדו. ראי היש בך עז אם אין, הלא נאסף מקרבך מחמד כל עין. כל עמֵך נאנחין, קורין וצווחין, חבל על דאבדין ולא משתכחין. ברם זאת היא התקוה, נפש היפה והנאוה. בגן אלהים תנוח מנוחה נכונה, בישיבה העליונה, ויהיה בעד זרעו ובעד כל ישראל מזבח כפרה.

יא

בהנ״ו, 11 תשרי תרנ״ח. תזל״ר.

אהובינו ידי״ן הגביר היקר האדון דויד סלמאן דויד ששון הי״ו יאיר לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳, בשורותיים אלה נודיעך שבאתי לברך אותך בכניסת השנה ובאתי לומר תחל שנה וברכותיה, תחל שנה והצלחותיה ותחוגו את חג הסוכות בשמחה ובטוב לבב אכי״ר.

התכוונתי לכתוב לך מכתב באריכות בפעם הזאת, אך החשבון לא יצא. אמש הייתי נעור והיום הייתי עסוק בבדיקת האתרוגים ובקושי כתבתי לך שורותיים אלה. אבקש מהשי״ת שיתן לך רוחב לב וחן וברכה והצלחה ויגדיל שמך יותר משם מר אביך ומר זקנך בעל השם ויתקיים בך [הפסוק] ויהי דוד לכל דרכיו משכיל[53] ואכי״ר. קבל את התנצלותי ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

יב

בהנ״ו, 16 חשון תרנ״ח [1897].

אהובינו ידידינו הגביר היקר המרומם השר והטפסר סר עזרא [בן] עבדאללה דויד ששון[54] הי״ו, יאיר ויזהיר לעד לעולם אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. ובכן דע כי בסוף חודש שעבר הגיעו אלי מהגב׳ סיניורא פרחה מב״ת 2000 רופיות כדי לחלק במקומנו למנוחת המרוחם השר הגדול מר אביך נ״ע. החלטתי לתת מסכום זה 1200 רופיות לתלמוד תורה ומסרנו אותן לידי הפקיד וקיבלנו קבלה עליהם ושלחנוה לבומביי. הורינו לפקיד שיקנה בהן חיטה בהסכמת אנשינו, כי עכשיו היא יקרה ושבוע אחרי שבוע תתייקר עוד. את החיטה אכסננו במחסן (״ענבאר״) הנמצא בתוך המדרש ומושלם בכל השמירה הנחוצה. צריך להשתמש בחיטה זאת במשך חמישה חודשים, מחודש חשון עד סוף חודש אדר. בכל יום שמשתמשים בחיטה זאת יעמדו אחרי הארוחה כל המורים והתלמידים, בן פורת יוסף יותר מ־1500 תלמיד, ועושים השכבה למרוחם השר הגדול נ״ע. וכן יעשו גם ״מי שבירך״ לשמכם היקר ויברכו אותך בטוב. כל התלמידים יענו: אמן.

בארוחה הראשונה שהייתה מחיטה זאת הורינו שיבשלו להם אורז ויחלקו אותו לילדים עם הלחם, כי בכל יום אין באפשרותם לתת לילדים כי אם לחם בלבד. ארוחה זאת עלתה קרוב ל־5 לירות [תורכיות].

נוסף לכך, מסרתי מסכום 2000 רופיות הנ״ל, 400 רופיות ל״ביקור חולים״ מסרתי אותם בידי שני חכמים נאמנים שאין ביניהם אחד נצרך, אנו התנינו שסכום זה יתחלק לחולים לפיקוח־נפש

53 ״ויהי דוד לכל־דרכיו משכיל וה׳ עמו״ (שמואל א יח, יד).

54 הכוונה לסיר אדווארד בן עבדאללה בן דוד ששון שנקרא גם ״עזרא״ ו״עזורי״. ראה עליו א׳ בן יעקב, יהודי בבל בתפוצות. עמ׳ 294, מכתב זה הוא בקשר למות אביו שנפטר בברייטון ביום יז חשוון תרנ״ז (24 אוקטובר 1896).

בלבד במשך ארבעה חודשים, כל חודש 100 רופיות. קיבלתי קבלה עליהם ושלחתיה לבומביי. ביקשתי מאת הדיינים שבמקומנו כי יאשרוה בחתימתם, ושלחתי את האישור הזה לכלכתה כדי שידפיסוה בעיתון[55].

כמו כן החלטתי למסור 200 רופיות מהסכום הנ״ל לידי מנהל בית־הספר, כדי שיוסיף השנה עוד 5 תלמידים עניים לתלמידים העניים בבית הספר שמקבלים בכל יום ארוחה על חשבון הבארונה הירש[56]. כתבתי לו מכתב על הדברים האלה וקיבלתי את הסכמתו; וזאת למרות שדרוש לו עבור 5 תלמידים חדשים אלה בשנה זאת פי שנים או שלושה מסכום זה. קיבלתי קבלה מידיו ושלחתיה לבומביי. המכתב אשר קיבלתי ממנו יגיע גם־כן אליך והוא כתב על זה בפירוט לחברה[57].

200 רופיות אשר נשארו מהאלפיים מהסכום הנ״ל חילקנו לאנשים צנועים ונצרכים לפי גובה סכום זה. לא יכולנו לתת אפילו לא ל־10 אחוזים מהעניים, כי מה שנשאר הוא מעט והנצרכים הרבה והמה במצוקה גדולה, בייחוד בזמן הזה כאשר כל המאכלים יקרים פי שניים מהרגיל, ופרנסה אַין, ירחם השם. אינני יכול לתאר לך איזו זכות גדולה זכיתָ במצווה זאת של 2000 רופיות אלה והייתה בהם נחת־רוח להשר הגדול המרומם נ״ע בתוך שנתו[58]. זהו דבר גדול. אילו הסכום היה כפול המצווה הייתה יותר גדולה. בשבוע שעבר כתבנו פרטים על כך לבומביי ושלחנו את הקבלות הנ״ל ועוד קבלות של ה־200 רופיות של הצנועים, כל אחד ואחד בשמו. בודאי יעבירו אותם לכבודו ויודיעו לך על כל הנזכר כאן.

עוד בעניין המכתב שכתבתי אותו היום לכבודו אודות בקשה שביקשנו אותה מכבודו מחודש ניסן שעבר באמצעות הגברת סיניורא פרחה מב״ת על הדפסת ספר מספרינו וביקשנו סכום של 1500 רופיות. פחדתי לכתוב 2000 [רופיות]. בספר שידפס נרשום ״למנוחת השר הגדול המרוחם נ״ע״. אח״כ יתחלק [הספר] למנוחתו. הגיעה אלי התשובה מסניורא פרחה על אי ההסכמה. כאשר הגיעה אלי הודעה זאת הצטערתי הרבה ולא היה לי נעים לכתוב לך שוב ישירות על כך. עכשיו אגלה לך את תשובתי. עליך לדעת, שאמנם אני נמצא במצוקה רבה להוצאת ביתי. בכל זאת עניין ההדפסה [של ספר זה] חשובה לי קודם כל, מכמה טעמים. ודבר זה ידוע וברור מפי סופרים ומפי ספרים, שחייב אדם שיש לו חיבורים להשתדל להדפיס אותם בחייו וכו׳ וכו׳. בעת שהייתה פטירת המרוחם נ״ע ראיתי הזדמנות לבקש דבר זה מכבודו למנוחת המרוחם נ״ע וכתבתי לסי׳ פרחה מב״ת לבקש דבר זה מכבודו. כאשר החזירה לי תשובה שלילית הצטערתי הרבה על כך. ביום זה שוב עלה בדעתי לחזור לכתוב לכבודו ישירות על בקשה זאת, למרות שיש חשש שבקשתי זאת תחזור ריקם, ואין לי תקווה אפילו 5 אחוזים שתעשה פרי, עם כל זה אני כותב לכבודו כדי שאח״כ אומר: השתדלתי למעלה מן המקובל ולא יצא דבר לפועל. כבודו עוד פעם יראה במכתב אשר כתבתי בהתחלת החודש שעבר בברכת ראש השנה ולא כתבתי מאומה על בקשה זאת, כי התייאשתי ממנה. ואני רואה שהיום באה התעוררות לכתוב, ואני מפרט לכבודו את תשובתי והשם יתברך יקרב את הטוב. הכתיבה התארכה מתוך הכרח. נא לסלוח ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

55 הכוונה בשבועון מגיד מישרים שהופיע בימים ההם בכלכותה בעריכת הרב שלמה בן עאבד תווינה.
56 ראה לעיל, באיגרת מס׳ י.
57 הכוונה לחברת ״כל ישראל חברים״ (אליאנס).
58 הכוונה לאביו סיר עבדאללה בן דוד ששון ז״ל.

יג

בהנ״ו, 19 טבת תרנ״ח.

בתי היקרה רחל סלמאן דויד ששון הי״ו, תחיה לעד אכי״ר.

קיבלתי את מכתבך היקר והנני מרוצה מאוד. אבקשך להודיעני פרטים על כל מה שאת עושה מתחילת היום עד סופו, איך את מבלה אותו לפי השעות, פירוט הלימודים החיצוניים והפנימיים, כלומר של תורתנו הקדושה; ועוד פירוט הזמן של אחיך היקר הי״ו ואחותך הי״ו, ואשמח מאוד. בכוונתי היה לכתוב לך באריכות, אך היום לא מצאתי את הזמן להאריך ותקבלי את התנצלותי. דרישת שלום להיקר מר דוד הי״ו ולאחותך היקרה מוזלי הי״ו ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

יד

בהנ״ו, 19 טבת תרנ״ח.

אחותינו הנעימה הגבירה היקרה סי׳ פרחה מב״ת תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ מכתבך היקר הגיע אלי בזמנו ולא הבנתי מאיזו סיבה לא הסכמת כי אישור הדיינים יתפרסמו בעיתון[59], שהרי דבר זה היה מביא להתעוררות שגם אחרים ישלחו תרומות לתלמודי תורה ולבתי חולים. אני מקווה שתסכימי במשלוח המכתב לכלכתה. הגיע אלי מכתב מה״חברה״[60] והם מרוצים מאוד. מצורף בזה מכתב בשם האדון צאלח מאיר ששון הי״ו. תקראי אותו, תסגרי אותו ותתני הוראה למסור אותו לידיו. אם יהיה צורך לעזרתך בדבר — אבקש שתעזרי. כוונתי להשתדל, והשי״ת הוא העוזר ואין צורך להאריך, ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו.

טו

בהנ״ו, 14 ניסן תרנ״ח. תזל״ר.

לקראת מעלת אחותי רעייתי הגבירה היקרה סי׳ סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. ובכן שתדעי כי בשורותיים אלה באתי לברך אתכם ברכות החג ולומר לכבודך ולאור עיני הילדים היקרים הי״ו: תזכו לשנים רבות נעימות וטובות, מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון ותחוגו את חג המצות בשובע שמחות לחיים טובים ולשלום אכי״ר.

59 ראה לעיל, בהערה מס׳ 55.
60 ראה לעיל, בהערה מס׳ 57.

נראה שאת החג הזה אתם עומדים לבלות במאמליסר, על כל פנים תשארו שם עד סוף סיון, עד שיפסק החולי בבומביי. אנו מקווים שיגיעו אלינו מכבודכם בשורות טובות על בריאותכם. שתהיו כולכם שלמים ובריאים.

עוד חדשות מגיעות על החולי שפרץ בבומביי. דבר זה מדאיג לב כל אדם, אבל לבנו חזק משום שאנו שומעים שמקומכם נקי מאוד כתוצאה מרוב הזהירות. הרב יעקב מנשה[61] הי״ו סיפר לי כי במשרדכם ג״כ נפלו כמה אחדים מהמשרתים, אבל הממשלה לא סגרה את המשרד והוצאתם סכום של 400 רופיות עבור חיטוי ועוד. על כל פנים, אחרי חודש חודשיים הוא עומד להיפסק, כפי שאומרים הבריות. אני רואה שבשנה זאת תשארו חודש או יותר במאמליסר עד שבומביי תהיה נקייה לגמרי. והשי״ת[62] ישמור אתכם לחיים טובים ולשלום אכי״ר, ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ורוב שלום לאור עיני היקר מר דוד הי״ו והיקרות רחל ומוזלי הי״ו. הייתה לי כוונה לכתוב להם היום מכתבים אבל קרה מקרה, לא עלינו, ולא יכולתי ותסלחו לי וש״ש[63].

טז

בהנ״ו, ר״ח אלול תרנ״ח, ראש חודש טוב מבורך.

אחותינו החביבה הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת, תאיר ותזהיר לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. היום שלחנו לכבודך ספר בן יהוידע, חלק א, עם הדואר. תקבלוהו ותקראו בו כבודך, ואור עיני הילדים היקרים הי״ו בשמחה ובששון ובטוב לבב אכי״ר.

ברצוני לפרט לכבודך על הדפסת ספר זה איך היה. לפני שנתיים קיבלתי מכתב מאת ה״ר מאיר אליהו הי״ו ממנצ׳סטר שכתב לי כך: אני שמעתי כי בדרוש אשר אתה דורש בכל שבת־קודש הנך מתאר ודורש פשטים, מוסר ודינים וכו׳. אבקש שתשלח לי העתק ואני רוצה לקרא בו. כל הוצאות הכתיבה ועוד תודיעני עליהם ואשלח לך אותם. הוא ביקש הרבה דברים במכתבו. אני עניתי לו, שאם אכתוב לו בעניין זה במהירות לא יוכל להבין אותו במדה מספקת. אני גם לא אסכים למסור דבר זה ללבלר וגם לא אוכל להעתיקם בידי, אבל אם השי״ת יעזור ותהיה לי היכולת להדפיסם אז אהיה מוכרח להעתיקם בידי. על כך ענה: אני אתאמץ ואשלם 100 פאונד (= לי״ש) עבור הדפוס של ספר זה. רק אבקש שתכתוב את שמי על הספר זכרון לדורות עולם. כאשר קיבלתי ממנו הודעה זאת כתבתי לו שאסכים לכך, אבל אבקש להדפיס מכספים אלה חלק קטן מספרי על המאמרים שבתלמוד; והשאר אדפיס בהם פשטים על חמשה חומשי תורה, וגם הדינים אשר אדרוש אותם בכל שבת ושבת, על ההפטרות לא אשים בהם[64], משום שזה יהיה חלק גדול ולא יספיק הכסף. על כך ענה: מבורך, עשה כחפצך, רק שיהיה הזכרת שמי עבור זכר וכו׳. בתחילה התחלתי בהעתקת

61 ראה לעיל, באיגרת מס׳ ג.
62 והשם יתברך.
63 ושאו שלום, ושבת שלום.
64 ספרו על ההפטרות הופיע בשם ״ברכת חיים״, על־ידי הרב בן־ציון מוצפי, ירושלים תשמ״ה.

ספר המאמרים שקראתי אותו "בן יהוידע". והעתקתי רק שבת וברכות, לפי ערך הכסף. הוא התאחר בדפוס. לפני שלושה חודשים נשלם ספר זה אשר שלחתי ממנו אחד לכבודך בדואר. הואיל והגיע אלי מהדואר, לכן לא יכולתי לשלוח לך כי אם אחד בלבד, ובעה"ו[65] כאשר יגיעו אלינו הספרים נשלח לכם עוד.

הספר השני אשר על התורה העתקתי מהפשטים כדי שליש בערך והעתקתי מהדינים עם השתלבותם בפסוקים ועשיתי אותו מקוצר בגלל מיעוט הכסף שלא יספיק. לא כתבתי שום דבר מההפטרות, כי יש בהם אריכות מוסר ודרש ומשלים וזה צריך להיות ספר בפני עצמו[66]. וספר זה שעל התורה ישאר בדפוס עד ניסן הבא עלינו לחיים טובים ולשלום ואז יגמר, משום שהמדפיס שהתקשרנו אתו עמוס. נבקש מבורא עולם שיגמור בעדנו לטובה אכי"ר.

ועוד אני עומד לכתוב שם התורם הנ"ל ששילם כסף בראש הספר כמו שנזכר בספר זה. וכסף אשר שלמה סי' שרה מב"ת באמצעות הגביר צאלח מאיר הי"ו אני עומד להדפיס בהם ספר חלק שני על המאמרים, נראה כמה מסכתות נוכל להדפיס בהם, כי אנחנו לא יכולים להשלים אפילו רופיה אחת, וצריך להדפיס לפי ערך הכסף ששלמה הנז'. ונהיה איחור בתחילת ההדפסה כי רק בחודש שעבר התחילו להדפיסו, משום שאנו מדפיסים אותו אצל מדפיס אחר. והיה איחור עד שהשתווינו אתו. ואשר כתבתי לך אודות השר זקינך נ"ע ג"כ היה בדעתי להזכיר את שמו בדרך זאת ולא אסתייעא מלתא ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים יצ"ו

יז

בהנ"ו, 12 תשרי תרנ"ט [1898]. תזל"ר.

אחותינו הגבירה היקרה סי' סי' פרחה סלמאן דויד ששון הי"ו, תחיה לעד אכי"ר.

אחדש"ו וכו'. בשורותים אלה באתי להגיש לך ברכות בהכנס שנה טובה לחיים טובים ולשלום, ואומר: תזכו לשנים רבות נעימות וטובות עם אור עינינו הילדים היקרים הי"ו תחתמו בספר חיים חן וחסד ורחמים ותחוגו את חג הסוכות בשובע שמחות ובכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו אכי"ר, ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים יצ"ו

יח

בהנ"ו, 15 שבט תרנ"ט [1899]. אל בומביי.

מעלת האהובים היקרים הגברים הרמים האדונים "דוד ששון ושותפיו" בבומביי יחיו לעד אכי"ר.

בשורותיים אלה הריני להודיעכם כי הגיע למחוזכם מעלת הרב המופלא סיני ועוקר הרים כמה"ר בן־ציון אברהם קואינקה נר"ו בעל [ירחון] "המאסף" בירושלים בשליחות [ישיבת] "בית

65 ובעזרת האל וישועתו.
66 ראה לעיל, בהערה מס' 64.

אל״ יכב״ץ. בן אדם זה מפורסם בחכמה וביראת־שמים ונחשב מן החכמים הרשומים שבעיר הקודש ירושלים תוב״ב. נא לעזור לו. גם מחוץ לשליחות ״בית־אל״ תעשו לו נדבה הגונה שיהיה לו בה קיום, משום שלא תמיד מזדמן תלמיד־חכם רשום כזה שיבוא למחוזכם. הואיל ואנו יודעים כי כבודכם תסכימו לדברינו, כתבנו שורותיים אלו מתוך תקווה שהוא יהיה מרוצה מכל קהל בומבי ואין צורך להאריך בענין זה, משום שכבודכם מעצמכם אוהבים לעזור לחכם כזה מושלם. בעה״ו הוא יצא ממחוזכם מרוצה מאוד[67].

כמו כן אני מקווה שתעזרו עבור [ירחון] ״המאסף״ שהוא עומד להדפיסו בעיה״ק ירושלים. בכל שבוע תקחו ממנו כמה אחדים עבורכם ועבור אחרים, כדי שיהיה לו קיום ולא יבטל, כי הוא מלא תורה מארבע כנפות הארץ, ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

יט

בהנ״ו, 12 ניסן תרנ״ט [1899].

אחותינו הגבירה היקרה הנעימה סי׳ סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. בשורותיים אלה באנו לקדם את כבודך בברכות חג הפסח ובאתי לומר לך ולילדים הי״ו: תזכו לשנים רבות נעימות וטובות ותחוגו את חג הפסח בשמחה וששון אכי״ר.

חשבתי לכתוב לך במכתבי זה כמה שורות יותר, אח״כ התחרטתי וגם לא היה לי זמן ורק באתי לברך אותך שהי״ת ישמרך ותראי בנים לבניך בעושר וכבוד והצלחה וששון בכל מכל כל ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

רצוף בזה מכתב לאור עינינו מר דוד הי״ו
ולאחותו סי׳ רחל הי״ו.

כ

בהנ״ו, 5 אלול תרנ״ט [1899].

אחותינו הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלימאן דויד ששון מב״ת תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ קיבלתי את מכתבך היקר מיום 27 בתמוז [תרנ״ט] ושמחתי לשמוע על בריאותכם השלימה. טוב עשית שנשארת בפונא, בודאי האוויר והישיבה שם נעימים יותר מאשר בבומביי, אבל אין אני חושב שתוכלי לשבת שם זמן רב ובוודאי תחזרי לבומביי בגלל העסקים. אני מקווה שנתבשר מכם בשורות טובות מבומביי ולא יאונה לכם כל רע. מחלה זאת לא נפסקת ואין יודעים

67 על הקשרים בין הרב יוסף חיים והרב בן־ציון ב״ר אברהם קואינקה ראה א׳ בן־יעקב, הרב יוסף חיים מבגדאד, ירושלים תשמ״ד, עמ׳ ל—לב.

מה הסיבה. הייתכן שהיא כמו מחלת החולי־רע שממשיכה להפיל הודים ומה דעת הרופאים על זה, בוודאי הם חיוו את דעתם עליה בפרטות.

בשנה זאת היה אצלנו חום קשה מן הרגיל, וגם הטחורים הציקו לי, אבל לא כמו אשתקד. קיבלתי גם פצעי־קיץ (״חַצַץ״) והם מציקים לי.

כמו כן במחוזנו נמצא בית הכנסת הגדול (״קוּדְשׁ אֶל־כְּבִירִי״) שהוא בית־הכנסת של סביבם הנשיא ששון נ״ע, ויש בו עד היום ספר־תורה שלו שקוראים בו בימים־טובים לפי חזקתו הקדומה. בבית כנסת זה נהוג לדרוש דרושים גדולים בשבת־הגדול ובשבת־זכור ושבת־כלה ושבת־תשובה, כאשר כל הקהל מתאספים בו[68].וכעת המקום לא מכיל את כולם ויש לחץ גדול משום שהוא מתמלא מפה לפה. ויש צפיפות גדולה בהיכלות ובחצר ובגגות. גם עזרת־נשים מתמלאת נשים והמסכנות הן מוכרחות לשבת בשמש משום שעזרת־נשים קטנה. הן נאלצות לעלות לגג ונצלות בחום השמש הלוהטת. וידוע לך שהשבתות שנערכות בו דרושים גדולים הם חלים בימי החום והשמש שורפת. אפילו שבת־זכור שחל בחודש אדר גם־כן השמש חמה מאוד, גם הקהל שיושבים למטה בהיכלות יש צד [פתוח] מהחצר ומההיכלות שדרכם באה שמש מאויר החצר, וכל מה שעושים מחסה במחצלאות — אינו מספיק, משום שאינם יכולים לכסות אותם לגמרי, כי יהיה מחנק בלתי נסבל. עכשיו התעוררנו לעשות בגג בצד מערב בלבד מסדרון (״טַרְמַא״) גבוה ועל־ידי־כך תעצר השמש ולא תגיע למטה. כי הדרוש נערך אחה״צ משעה 7 [69]. בזמן ההוא השמש באה ממערב, לפיכך אם יהיה מסדרון בגג בצד מערב — לא תרד השמש למטה. גם הנשים שיושבות על הגג בצד מערב תשבנה תחת תקרה, והשמש לא תגיע אליהן.

מהכולל אין כל עזרה, ואני איני רוצה לומר למי שהוא במקומנו שיתן רופיה אחת, אבל נזדמנה אשה אחת שנדרה 4 לירות [תורכיות] שישתמשו בהן לצרכי־רבים והם מונחים כיום זה שלוש שנים אצל בתה. אני לקחתים ממנה, כי אין בעולם צרכי־רבים כמו עניין זה. ועוד, יש אדם אחד בכלכותה שעשה הקדש לבגדאד והפריש עבור בית־הכנסת הגדול הזה סך 3 לירות בכל שנה. את ההכנסה הזאת ישלחו בחודש ניסן או אייר ואנו עומדים למצוא אדם שילווה לנו סך זה של 3 לירות עד שסכום זה יגיע מכלכותה. החלטתי להטיל על כבודך 50 רופיה, כי מצאתי דבר זה שהוא מצווה רבה לצרכי־רבים ובית־הכנסת עתיק זה הוא עתיק מכל בתי הכנסת אשר בבגדאד. לא תזדמן מצוות צרכי־רבים כמצווה זאת. אלו יכולנו היינו עושים אותה על חשבוננו. אבל כעת גם־כן אנו נותנים לפי מדת יכולתנו כדי שיהיה לנו חלק במצווה זאת, ולכן היום משכתי על חשבון ביתכם בלונדון סך 50 רופיה לפקודת מנשה אברהם עבודי הי״ו. נא להודיע להם שישלמו אותה ותמסרי אותה ממך מבלי שתקחי אותה מהוצאות המצוות שיוצאות מביתכם. אני מקווה שתהיי מרוצה מזה. בעזרת האל וישועתו אחרי שבת־קודש נתחיל לעבוד בה ונשלים אותה בע״ה. אילו היה מסדרון בדרום ובצפון גם־כן היה המצב טוב מאוד, כי כל הנשים היו ניצלות מהשמש. אבל לדבר זה דרוש כסף רב, ומי זה שיתן הוצאות אלה? על כל פנים בצד זה של המערב תהיה תועלת רבה לקהל הישבים למטה וגם לנשים שבגג בצד מערב.

אני הארכתי והסברתי לך בפירוט עניין זה לא בגלל החמישים רופיות אלא אמרתי אולי את יכולה לשלוח מהבית עבור בנין מסדרונות בצד דרום ובצד צפון בעניין בית־כנסת זה של אבותיכם ואת תדעי את אשר תעשי ואת אשר עלי כתבתי ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

68 פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ יח.
69 לפי שעון ערבי.

כא

בהנ״ו, 8 תשרי 660 [תר״ס]. תזל״ר.

היקר הנעים הנחמד האדון דויד סלמאן ששון הי״ו, יחי לעד אכי״ר.

בשורותיים אלה אני בא לברך אותך בכניסת השנה, שנה מבורכת לחיים טובים ולשלום ותכתב ותחתם בספר חיים טובים ומתוקנים ובעה״ו בקרוב נתבשר בנישואיך בעושר ובכבוד בנוכחות הגברת סי׳ אמך מב״ת ותשמח בבני בניך. זה כשנה שלא כתבת לי מכתב ואני מקווה שכמו שאני נזכרתי בך וכתבתי לך מכתב זה גם אתה תזכרני לטובה ותשלח לי מכתב ושלום.

הצעיר יוסף ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

כב

בהנ״ו, 29 תשרי 660 [תר״ס] תזל״ר.

אחותנו החביבה והמהוללת הגבירה היקרה סי׳ סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת, תחיה ותאריך ימים אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. מכתבך היקר מתאריך ערב ראש השנה הגיענו ושמחנו שמסרת 50 רופיות למען צרכי רבים ותזכי למצוות. בקשר למה שכתבנו על המסדרון (״טַרַמַא״) שבדרום ושבצפון כתבת שהזמן לא מתאים. קיבלנו הודעה זאת, כאשר יגיע זמנה לא יהיה צריך לה סכום גדול, כל אחת תעלה 200 רופיות, בס״ה 400 רופיות, אין זה דבר של ממש.

גם בתאריך זה שלחנו בדואר לפי כתובת ביתכם בבומבי׳ 3 ספרים ״בן איש חי״, האחד לכבודך. ואחד לגביר צאלח מאיר, ואחד להר׳ שלום חיים דויד ח׳ משה הי״ו. נא לאשר לי את קבלתם. הלכות שנה ראשונה ושנייה אשר דרשתי בכל שבת שנה שנה לא הדפסנום בשלימות, השמטנו בהם בגלל הוצאות הדפוס. הדרושים אשר על הפרשיות הדפסנו רק שליש ממה שדרשתי על חשבוני אשר חנני השי״ת ובהם כמה פרשיות הדפסנו רק הרבע וכל זה בגלל ההוצאות של הדפוס כדי שיקל מעלינו, ונקווה שהשי״ת יעזור ונדפיס גם אחרים. בעבר השתדלנו שמא תזדמן עזרה לכך מהשר דודך (אחי אמך) למנוחת השר [עבדאללה ששון] נ״ע, או מאחר השייך לבית [ששון] — ולא הזדמן. ירחם השם.

ורוב שלום לאור עיני וחמדת לבבי האדון דוד הי״ו ואחיותיו היקרות רחל שתחיה הי״ו ומזל שתחיה הי״ו. השי״ת יאריך ימיך וטוב לבך ותשמחי בהם ובילדיהם בעושר ובכבוד אכי״ר ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

כג

בהנ״ו, 2 ניסן תרס״א [1901] תזל״ר

האהובה החביבה הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון, תחיה לעד כי״ר.

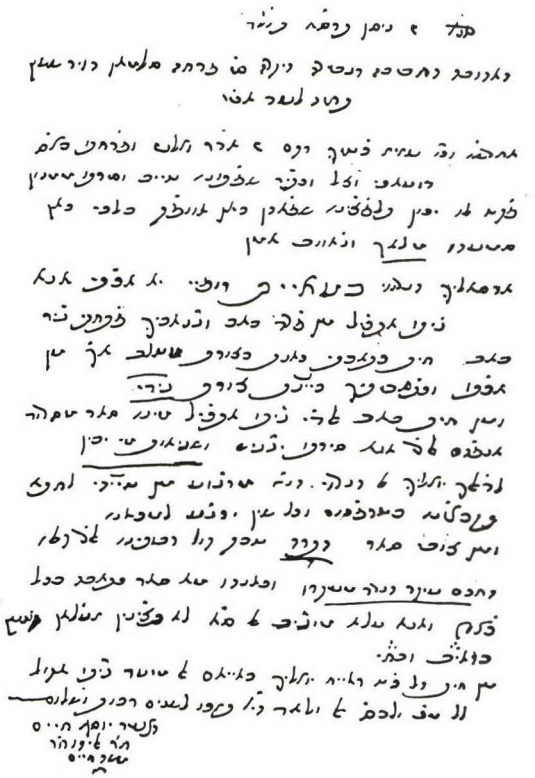
אחדש״ו וכו׳. מכתבך היקר מתאריך ב אדר הגיעני ושמחתי בבריאות שלומכם, ברכותיך

הגיעוני והנעימו לי, הייתי מרוצה מאוד. אילו התבטאת כך פנים אל פנים, אולי מלאך היה שומע ועונה אמן.

משלוחך "הנדווי"[69]* במאה רופיות. הוי אחותי, אני באתי להיכנס בפתח אחד וכבודך פתחת פתח אחר, שהרי מכתבי היה בצורת בקשת אח מאחותו, ומכתבך הראה כאילו צורת פתיחת־יד ("גידי"), כי הפתח שרציתי להיכנס בו היה סגור. התברר שטעיתי, ושגיאות מי יבין. לכן יגיע אליך ה"הנדווי" הנזכר רצוף בזה כדי שתקבלו אותו במקומכם והכל יבוא על מקומו. מצדי נהיתה "התרה", לפי דברי רבותינו שאמרו: "החכם עוקר הנדר מעיקרו"[70], וכאילו לא הייתה התכתבות בעניין זה, ואני כמנהגי, אל תחשדו בי שאני כועס, לגמרי לא. כראי"ב וכח"י.

היות ומכתבי זה עומד להגיע אליך בימי מועד באתי לומר לכבודך שיחיו הילדים הי"ו, תזכו לשנים רבות ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח"ר אליהו ח"ר משה חיים יצ"ו

איגרת מס' 75: המקור בערבית של איגרת מאת הרב יוסף חיים מבגדאד — מס' כג
Letter No. 75: The original in Arabic, of letter from Rabbi Joseph Hayeem of Baghdad — No. כג

69* "הנדווי במאה רופיות" נזכר גם להלן במכתב מספר כט. אולי הכוונה ללבוש שבא מהודו, כפי שנאמר בתלמוד "הנדוין של שמונה מאות זוז" (יומא לד ע"ב). וראה הערוך השלם ערך "הנדוי".

70 כתובות עד ע"ב.

כד

בהנ״ו, 3 תשרי תרס״ב [1901], תזל״ר.

אהובתינו הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת, תחיה לעד אכי״ר.

במכתב זה אני מגיש את ברכותי לכבודך בהתחלת השנה ואומר: תחל שנה וברכותיה, תחל שנה והצלחותיה, תחל שנה וטובותיה, תחל שנה ונעימותיה, לכבודך עם היקרים הבחור הנעים המשכיל האדון דוד הי״ו ואחיותיו הנעימות הי״ו תכתבו ותחתמו בספר חיים טובים ושלום, בספר חן וחסד ורחמים, בספר ברכה והצלחה ותהיה השנה מבורכת עליכם ועלינו ועל כל ישראל לחיים טובים ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ורוב שלום להיקר דוד הי״ו, תסלח לי שלא כתבתי לך מכתב מיוחד. יש סיבה לכך.

ורוב שלום להיקרות שתחיה רחל הי״ו ושתחיה מוזלי הי״ו, יהי רצון שבקרוב נתבשר בשמחתכם. היות ולפני שנתיים הייתה תנועה, לא מקובל שהעניין יתברר זמן כה רב והשי״ת יזמן את המזל ונתבשר יום קודם בטוב וש״ש.

כה

בהנ״ו, 29 סיון תרס״ג [1903].

הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלמאן ששון מב״ת, תחיה לעד אכי״ר.

מן השמועות שאנו שומעים על בומביי דאגנו, אם כי בוודאי אתם כבר יצאתם עם הילדים למקום נקי. אנו מודאגים בגללכם, משום שלא קיבלנו מכם מכתב. את שכחת אותנו, אך אנו לא נשכחכם. בזמן שהייתם בלונדון בחודש תשרי כתבתי לך מכתב אפילו שלא הייתי בקו הבריאות ושלחנוהו ללונדון ועד היום לא קבלנו עליו מענה, אמנם לא היה בו איזה דבר שמחייב תשובה, אבל התשובה מבוקשת בעניין בריאותכם ובלוייכם. לא זכינו לקבל את זה, נשארנו שואלים עליכם מאחרים שיש להם ידיעות של מקומכם והסתפקנו בשומענו שהגעתם לשלום לבומביי ועל בריאות כולכם. לפיכך כאשר יגיע מכתבי זה תתני הוראה לאור עיני היקר סניור דוד הי״ו שיכתוב בפרטות על בריאות כל אחד מכם ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

כו

בהנ״ו 12 מנחם תרס״ג [1903].

האהובה הגבירה היקרה סי׳ סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון, תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו. וכו׳, מכתבך היקר מתאריך 19 תמוז הגיעני ושמחתי בשלום בריאותכם. הזכרת כי לסי׳ מזל־טוב הי״ו יצאו שתי בלוטות (״דִּמְבְּלָה״) וזה למעלה מארבעה חודשים שהיא שוכבת במיטה וכעת מצבה יותר טוב. הצטערנו מאוד על דבר זה אבל בעזרת ה׳ הרגעת אותנו כאשר בשרת

לנו כי בריאותה יותר טובה ומצבה הוטב. ה׳ יתברך יסיים בטוב ונתבשר בשורות טובות כפי שנראה ממכתבך להזכיר שכתבת אותו במהירות. כנראה שבגלל זה שכחת להזכיר את שם היקרה סי׳ רחל הי״ו וגם במכתב אחיה לא הזכיר את שמה, אבל נרגענו כאשר ראינו שהמעטפה נכתבה בכתב ידה ובעזרת ה׳ בקרוב נתבשר בשמחתה בעושר ובכבוד ומזלה צומח ועולה. אפילו שהיא לא שלחה דרישת שלום לנו, נא למסור לה דרישת שלום רבה, ממני ותאריכו ימים ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

כז

בהנ״ו, 12 מנחם תרס״ג.

אור עיני וחמדתי לבבי הגביר היקר האדון דויד סלמאן דויד ששון הי״ו יחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. מכתבך היקר מתאריך 19 בתמוז הגיע אלי ושמחתי בשלומכם. הזכרת כי סיבת כתיבת מכתבך משום שהגבירה סניורא אמך הטילה עליך לכתוב לי מכתב. תודה רבה. אני מרוצה מכך, במכתב זה קיימת מצוות כבוד אם, אבל במכתבים אחרים שתכתוב אין מצווה. בישרת אותי אודות אחותך שתחיה מזל־טוב הי״ו כי מצב בריאותה השתפר.

כמו כן אני רואה כי שכחת להזכיר את שם אחותך היקרה סי׳ רחל הי״ו והיא ג״כ שכחה לכתוב דרישת שלום כאשר הכניסה את המכתבים למעטפה.

קיבלתי את הידיעה אודות ח״ר יצחק [אגאסי]. אשמח אם תודיעני כאשר יבוא אליכם, מה תלמדו אצלו, ואיך הסדר שלכם. וכן תודיעני את סדר הגברת סיניורא אמך יום יום איך הוא, ושהיא תרשה לך לכתוב לי פרטים על כך. אני מאחל לך שתמלא את מקום המרוחם הגביר מר אביך נ״ע ויהיה שמך מהולל בין הבריות ובקרוב נתבשר בנישואיך, ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

כח

בהנ״ו, 8 תשרי תרס״ד [1903]. תזל״ר.

אהובינו הגביר היקר והנעלה כמה״ר דויד סלמאן דויד ששון הי״ו יחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. מכתבך היקר מתאריך 6 באלול הגיעני ושמחתי על שלום בריאותכם. בישרת אותי אודות אחותך שתחיה מוזלי הי״ו שבריאותה טובה. יהי רצון שבעתיד נתבשר ביותר טוב. הזכרת שאתה עסוק בהרבה דברים. אם דבר זה הוא מענה לשאלתי — לא הסברת לי דבר, ולא זאת הייתה מגמת שאלתי ולא זאת כוונתי אבל נוותר לך על כך, הוי ״אבו־סלמאן״[71]. ובעזרת השם יתברך וישועתו בקרוב נגיש לך את ברכת הנישואין ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

71 בבבל כל אדם ששמו ״דוד״ קוראים לו ״אַבּוּ־סְלֶמָאן״ (אבי שלמה, כי דוד היה אביו של שלמה המלך).

כט

בהנ״ו, 24 אייר תרס״ד [1904].

האהובה היקרה הגבירה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת, תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ קיבלתי את מכתבך מתאריך 12 ניסן ושמחתי לשמוע על שלומכם ובריאותכם, בייחוד בשלום מוזלי הי״ו. הזכרת שעדיין לא התרפאה מפצעיה. עדיין נשאר משהו, אח״כ תבשרי אותנו על בריאותה השלימה.

הזכרת שהעיר הזאת שאתם יושבים בה נמצאת על חוף הים ואווירה טוב מאוד. כנראה שבעבר עוד לא נכנסתם בה. טוב מאוד אם תשבי ותחליפי את האוויר עם אור עינינו שיחיו הילדים הי״ו במקומות שונים שיתאימו לגופם. כל זמן בזמנו.

הזכרת שאחרי כמה ימים תסעו ללונדון. השי״ת יעזור לכם להגיע לשלום ותשבו בבריאות ובשלום. היום הזה בוודאי כבר הגעתם. אולי תזכרו לכתוב לי על ישיבתכם ושלומכם ובריאותכם. אני חושב כי נסיעתך ללונדון בגלל נישואי היקרה סי׳ רחל הי״ו. נקווה שבקרוב נתבשר בשמחתה, אין לדחות יותר מזה.

דרישת שלום לאור עינינו היקר דויד הי״ו והיקרות אחיותיו רחל ומוזלי, השי״ת ישמחך בכולם.

רצוף למכתבך מצאנו ״הנדווי״ במאה רופיות, התביישנו מטרחה זאת שלך, על כל פנים קבלנו אותם ברצון, נודה לחסדיכם ותחיו ושלום.

יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ל

בהנ״ו, 6 אדר ב תרס״ה [1905].

האהובה החכמנית הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלמאן ששון מב״ת תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. זה זמן רב שלא קבלנו מכם מכתב, אבל אנחנו כל הזמן שואלים על שלומכם ובריאותכם עם הילדים הי״ו; אולי כבודך גם־כן תשאלי עלינו. בדואר זה שלחנו על ידי הג[בירים] דש״ו[72] הי״ו בבומביי ספר בן יהוידע, חלק חמישי, לשמך. אני מקווה שתקראי בו עם היקרים הי״ו בטוב לב, ותמסרי דרישת שלום להג׳ היקר אדון דוד הי״ו ואחיותיו שתחיה רחל הי״ו ושתחיה מוזלי הי״ו. יהי רצון שבקרוב תבשרי אותי בשמחת כולם ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

לא

בהנ״ו, 12 תשרי תרס״ז [1906]. תזל״ר.

האהובה היקרה הגבירה הנעימה סי׳ סי׳ פרחה סלימאן ששון מב״ת, תחיה לעד אכי״ר.

במכתב זה אני בא לקדם אותכם בברכה בכניסת השנה החדשה ומועדים לשמחה, הריני בא

72 ״דוד ששון ושות׳״ — שם הפירמה של משפחת ששון.

לומר לכבודך ולילדים הי״ו: תזכו לשנים רבות נעימות וטובות ותחוגו את חג הסוכות בשובע שמחות וגילה וששון אכי״ר.

נא להודיעני לאן לשלוח לך את ספרי ״רב פעלים״ חלק שלישי עם ״בניהו״ חלק ראשון, ללונדון או לבומביי? ורוב שלום לאור עינינו הילדים הי״ו ורצוף בזה כרטיס ברכת החג והכל שלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

לב

בהנ״ו, 12 אלול תרס״ז [1907].

האהובה היקרה הגבירה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת, תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ לפני שבועיים שלחנו לבית הגברים[!] בלונדון דרך בומביי ספר ״חסדי אבות״ על פרקי אבות, והודענו להם שימסרוהו לכבודך שתקראי בו בטוב לבך.

מן העיתון נודע לנו על פטירת המרוחם אהרן דוד ששון נ״ע ורציתי לכתוב מכתב־נחמות להגבירים האחים הי״ו ונמנעתי. חששתי שמא יחשבו כי המכתב מכוון לאיזו מטרה וכו׳. התברר שהמרוחם הקדיש חלק גדול מעזבונו. האם תוכלי לשכנע אותם על סך 50 פאוון [לי״ש] שידפס בהן ספר שאלות ותשובות על שמו ויכתב בו ״קודש לה״״ וכו׳.

אני מקווה שאת בקו הבריאות. ושחל שפור במצבה של מוזלי. כפי מה שנשמע, אחרי המועדים תחזרו לבומביי ותסתדרי בעבודתך ואח״כ שוב פעם תחזרו ללונדון. נאמר להשי״ת שיכוון אותכם בעצה טובה מלפניו ובכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו. נא למסור דרישת שלום ליקר סיניור דוד הי״ו ואחותו היקרה סניורה רחל הי״ו ושתחיה מוזלי הי״ו. תשמחי בהם ובחתונתם ובחתונת ילדיהם בעושר ובכבוד אכי״ר. בקרוב תבשרי אותי בחתונת סי׳ רחל הי״ו ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

לג

בהנ״ו, 8 תשרי תרס״ח [1907]. תזל״ר.

האהובה היקרה הגבירה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת, תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. בשורותיים אלו אני בא לקדם את ברכותי לכבודכם ולאור עיני הילדים הי״ו בפרוש השנה החדשה המבורכת, תחל שנה וברכותיה, תחל שנה ונעימותיה, תחל שנה והצלחותיה ותכתבו ותחתמו בספר חיים ארוכים טובים ומתוקים ותחוגו את חג השמחות בשמחה ובטוב לבב ונתבשר מכם בשורות טובות בחתונת אור עינינו היקר סי׳ דוד הי״ו ואחיותיו הכלות היקרות הי״ו בעושר ובכבוד ושובע שמחות ובנועם ההצלחות אכי״ר.

את המכתב הזה אני שולח לבומביי, ואודיע להם שימסרו אותו אליכם ויספיק להגיע לכם ללונדון לפני יציאתכם, כי לפי מה שהבננו ממכתבכם הקודם לפני כמה חודשים, אתם עומדים לעזוב את לונדון בחודש חשוון, ונראה כי בכוונתך שתשארו בלונדון.

בקשר לבואכם לבומביי זמנית לאיזה עסק אומר שהשי״ת יתן לכם שלימות הלב וינחה אותכם בעצה טובה מלפניו ויורה לכם את הדרך אשר תלכו בה ואת המעשה אשר תעשון. אהובינו היקר

סי׳ דוד הי״ו מה הוא עושה בזמן זה שאתם בלונדון? בוודאי בתקופה זאת השיג למודים וידיעות בענין עסק משא ומתן ובענייני העולם ותזכו לשנים רבות נעימות וטובות ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

לד

בהנ״ו, 8 תשרי תרס״ח [1907]. תזל״ר.

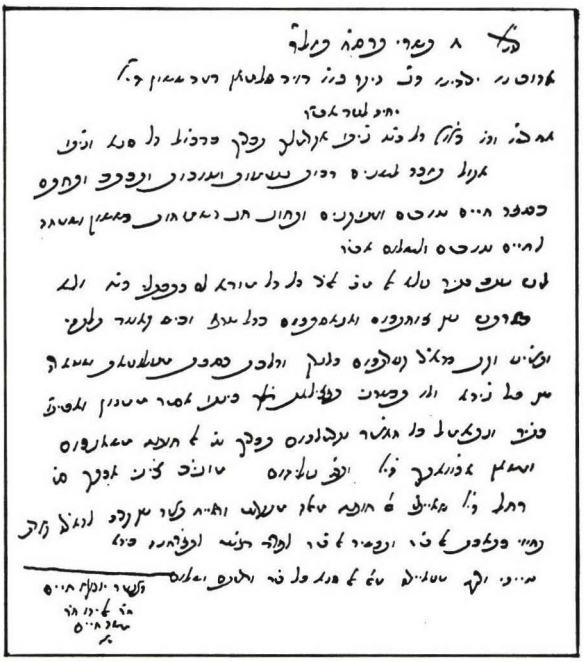
אהובינו ידידנו הגביר היקר אדון דויד סלמאן דויד ששון הי״ו, יחי לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. במכתבי זה אני בא לקדם אותך בברכות בכניסת השנה הזאת ואני בא לומר לך תזכו לשנים רבות נעימות וטובות ותכתב ותחתם בספר חיים טובים ומתוקנים ותחוג חג השבועות בששון ושמחה וחיים טובים ולשלום אכי״ר.

יש לי טענה גדולה על כבודך, שזה זמן לא כתבת לי מכתב ולא בשרתני על בריאותכם ובילוייכם במקום זה. במה אתה מבלה ומעביר את הזמן בישיבתכם בלונדון. בוודאי רכשת ידיעות וחכמה מכל סוג. אהיה מרוצה אם תכתוב לי פרטים על כך ואשמח מאוד. וכעת נקווה שנגיש לכם ברכות על החופה עבורכם ועבור אחיותיך הי״ו ותדרוש בשלומם. לפי הערכתי אחותך סי׳ רחל הי״ו ראתה שחופתה מתקרבת ותתקיים בקרוב, משום כך התכוונה לאסוף את כל בשורות הטובות בפעם אחת ותשמחנו בהם.

רצוף בזה כרטיס־ברכה של השנה ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו.

איגרת מס׳ 86: המקור בערבית של איגרת מאת הרב יוסף חיים מבגדאד — מס׳ לד
Letter No. 86: The original in Arabic, of letter from Rabbi Joseph Hayeem of Baghdad — No. לד

לה

בהנ״ו, 8 כסליו תרס״ח [1907].

האהובה היקרה הגבירה סי׳ פרחה סלימאן דויד ששון מב״ת, תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. מכתבך היקר מתאריך 28 תשרי הגיעני כאן בכפיל[73] ושמחתי בשלום בריאותכם. ממכתבך הבנתי כי החלטת סופית לנסוע לבומביי למשך כמה חודשים ואח״כ תחזרי ללונדון. שיהיה בהצלחה. השי״ת ידריך אותכם על הדרך הנכונה וישמח לבך בשמחת הילדים הי״ו בעושר ובכבוד אכי״ר. במשך כל הזמן עליך להודות להשי״ת שזכית בילדים מוצלחים ומושלמים מכל הצדדים, בן פורת יוסף. זהו רכושו העיקרי של האדם בעולם הזה. ממכתביך הקודמים נוכחתי לדעת שמגמת לבך כי בתך היקרה בחיק יראי אלהים תינתן. מובטחני בשמו יתברך שיתן לך משאלת לבך, משום שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. הישיבה בעיר בומביי לא נשאר לה כל טעם, משום שינוי האוויר שבה. יתכן שההעֵברה למקום אחר תהיה יותר טובה. הקב״ה ידריך אותכם בעצה טובה מלפניו אכי״ר.

אודות הדפוס וכו׳ עצתך הטובה שאכתוב להשר עזרא הי״ו אולי תזדמן שעת רחמים וכו׳. אני חושש שמא יחשוב כי יש לי כוונת בצע בבקשה זאת. למעשה ה׳ יודע שאני אין לי כוונת בצע ולא שום פניה, רק אני רואה את עצמי חייב להשתדל בהצלחת עניין זה שיש בו זכות הרבים לדורות עולם. ואין לי פנייה לא מצד הממון ולא מצד הכבוד, כי חבל על הזמן שהאדם מחפש אחר הכבוד והממון, ולכן אני נמנע מלכתוב לשר הי״ו, שמא לא יבין את כוונתי.

אוהבינו הגביר צאלח מאיר הי״ו בקרוב יבא למקומכם ויתכן שיזדמן לך להתייעץ אתו בעניין זה ולראות מה דעתו, משום שהבנתי כי דבר המיועד למצווה אין משתמשים בו אלא לאחר שנה. ואם דבר זה נכון, יש לנו זמן לבקשה זאת. בלבלתי לך את הראש במכתב זה ואבקשך כי תסלחי לי, תמסרי דרישת שלום להיקר סי׳ דוד הי״ו והכלות היקרות אחיותיו הי״ו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

לו

בהנ״ו, 4 טבת תרס״ח. מכפיל.

האהובה הגבירה היקרה סי׳ פרחה סלמאן דויד ששון מב״ת, תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ לפני כן בחודש שעבר כתבתי לכבודכם מכאן על הגיענו לכפיל להשתטח על מצבת אדוננו יחזקאל הנביא ע״ה[74] והתפללנו עבורכם. כעת אודיע לך כי את חג החנוכה בילינו כאן והיה בדעתנו לנסוע אתמול, אך מפני הגשמים התעכבנו לשבוע הבא בעה״ו. יהי רצון שנגיע למחוז חפצנו לחיים טובים ולשלום אכי״ר.

עוד, הודעתי לבני יעקב הי״ו שישלח לכבודכם עם הדואר ספר אמרי בינה ובעה״ו יגיע לכם ותשתעשעו בו. הספר הזה מחולק לארבעה חלקים. החלק הראשון ״עושה פלא״ ובו דברי תורה

73 בכפר כפיל נמצא קבר יחזקאל הנביא, והרי״ח נסע לשם להשתטח על קבר קדוש זה.
74 ראה באיגרת מס׳ לה.

בלשון פליאה כמתכונת "מדרש פליאה". בסוף חלק זה שמתי חמש חידות על שמות [בני אדם], בדף יג עמוד ג ועמ' ד, אחת על שמך, שתיים על שם היקר סניור דוד בנך, והאחת על שם היקרה סניורה רחל בתך הי"ו[75]. לפני כמה שנים שלחתי אותן אליכם עם פתרונותיהן. ואם נאבדו הפתרונות הודיעי לי, אחזור ואעתיק אותן ואשלחן לכבודך.

החלק השני חידוד התלמידים בדברי קושיות ותירוצים. השאלות נאספו יחד לפי סימנים והתשובות מקבילות להן לפי הסימנים. תקראי את ההקדמה והכל יתברר לך.

החלק השלישי חידוד במילי דעלמא גם־כן עשוי לפי הסדר הנזכר.

דרישת שלום לאור עיני היקר סי' דוד הי"ו ואחיותיו היקרה סניורא רחל הי"ו ומוזלי הי"ו ותבשריני על טוב שלומכם, זה זמן רב שלא ראיתי מכתבים מידיהם. נקווה שתבשריני בקרוב בשמחתם.

את המכתב הזה אני כותב בלילה במהירות משום שמכאן לבגדאד אין דואר ומכתבים נשלחים על ידי "למכָּארִי"[76], לפיכך אבקש את סליחתך ושלום.

הצעיר יוסף ח"ר אליהו ח"ר משה חיים יצ"ו

ודרישת שלום ממני. אקווה שכולכם בקו הבריאות. אודות הספר "אמרי בינה", לפני כן שלחנו אותו למשרדכם הקיים[77]. האחד עבור כבודכם והשני עבור צאלח מאיר ששון הי"ו. יגיעו לידכם בשעה טובה ותחיו ושלום, דרישת שלום לילדים שיחיו הי"ו.

יעקב [ב"ר יוסף חיים]

לז

בהנ"ו, 18 שבט תרס"ח [1908]. מן כפיל.

האהובה והחביבה הגבירה היקרה סי' פרחה סלמאן דויד ששון מב"ת, תחיה לעד אכי"ר.

אחדש"ו וכו', לפני כן, בחודש כסליו וטבת כתבתי לך מכתבים מכאן, וכעת אני בא להודיע לך כי בגלל הקור העז שבדרך נשארנו כאן, נקווה שבשבוע הבא ישתפר האויר ונסע למחוז חפצנו לחיים טובים ולשלום.

מכתבך היקר מיום 7 טבת הגיעני לפני שבוע. הואיל שחשבתי שתגיעו לבגדאד, אישרתי את קבלתו. אתמול קיבלנו את מכתבך ובתוכו המחאה בסך 100 רופיות. אנו מודים לך על טובך ועל חסדך.

לפני כן הודעתי לך על הספר "אמרי בינה" וכתבתי לך את תוכנו, והודעתי לך על החידות בדף יג, מס' א' ב' ג' ד' ה' שעשיתי אותן על שמותיכם לפני כמה שנים ושלחתי אותן לכבודכם עם

75 ראה לעיל עמ' 183.
76 שליח מהדואר.
77 בערבית: "אל־עאמר". זוהי מלת ברכה השגורה בפי יהודי בבל, כלומר: ה' יבנה ביתכם (או משרדכם). הכוונה: יהי ביתכם פתוח לרווחה.

הפתרונות שלהן[78]. אם הפתרונות עדיין אצלכם — מוטב, ואם נעלמו ותרצו שאחזור ואעתיקן הודיעי לי כדי ששלח אותן לכבודכם. אני מקווה שתשתעשעי עם אור עיני שיחיו הילדים הי״ו בספר הזה ותהנו ממנו בישיבתכם על השולחן.

אודות מה שדברתם עם אהובינו הגביר צאלח מאיר הי״ו נודע לנו ואנו מודים לכם וכו׳. דרישת שלום לאור עיני שיחיו הילדים הי״ו ותודיע לי על שלום שתחיה מוזלי הי״ו. אם סי׳ רחל הי״ו תרצה ספר ״אמרי בינה״ תודיעי לי ואשלח לה, ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ורוב שלום לאהובינו היקר סי׳ דוד הי״ו שיחיה לפני כן כתבתי לך מכתב מכאן, בתוך מכתב הגב׳ סי׳ אמך מב״ת אליכם, והודעתי לך אודות ״אמרי בינה״. כשיגיעו אלינו ספרים עמוסים על דרך דמשק, אשלח לך אחד לכבודך שלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

ורוב שלום ממני להיקרה המשכלת הנעימה סי׳ רחל סלימאן ששון תחיה לעד אכי״ר.

האמיני לי שהיה בדעתי לכתוב לך היום מכתב, אבל עבר זמן ואני כותב לך שורותיים אלה ואבקש שתודיעיני אודות האדון דוד אחיך הי״ו איך הסתדר במשרד, ואם הוא מתמיד ללכת בכל יום. בוודאי כבר התרגל לעסק הרבה יותר טוב מאשר בעבר.

תזכרי שעברה כבר שנה מאז כתבתי לך עליו ובודאי חלו שינויים רבים בינתיים, תחזרי ותודיעיני פרטים, איך עובר הזמן אצלכם בנוגע ללימודים שלך ושל מוזלי אחותך. אני תמיד שואל עליכם ובעזה״ו נשמע מכם בשורות טובות ושלום.

יוסף חיים יצ״ו

לח

בהנ״ו, 36 ניסן תרס״ח [1908].

האהובה היקרה הנשיאה סי׳ פרחה סלימאן דויד ששון מב״ת תחיה לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳ לפני המועד [חג הפסח] כתבתי לך פירוש חידות השמות שהגיע אליך.

באמרי בינה, דף יג, עמוד ב, אות יז כתוב: קניתי חפץ בשבעים גרוש[79]. וצריך לכתוב קניתי חפץ במאה וחמשים גרוש[80]. עליך לרשום הטעות הזאת בספר אשר אצלך. ספרי **אמרי בינה** אשר

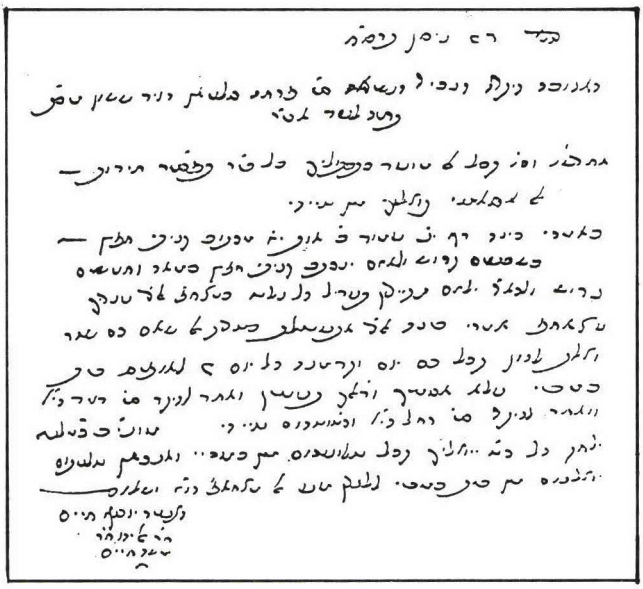
78 ראה לעיל, בהערה 75.

79 בספרו אמרי בינה, ירושלים [תרס״ח], חלק א, פרק ה, עמ׳ יג, סי׳ יז נדפס: ״פעם אחת קניתי חפץ בשבעים קרוש. שאלוני בכמה קנית אותו? אמרתי להם בחצי פרוטה״. כך נדפס בכל המהדורות שהופיעו אח״כ. ובהוצאה שנדפסה בירושלים בשנת תשל״ד ע״י הרב יעקב ב״ר שאול קצין, הוא ניסה לפתור חידה זאת בצורה שאינה מתקבלת על הדעת (שם, עמ׳ סט — ע), ולא ידע כי נפלה כאן טעות־דפוס.

80 הפתרון הוא: אותיות ״פרוטה״ בגימטריה: 300; חצי פרוטה: 150. בסכום זה קנה את החפץ.

נתעכבו בדרך דמשק במשך כמה חודשים, הגיעו הנה לפני כמה ימים, והעברנו היום שני ספרים למשרד בית בומביי על שמך, וכן תתני אחד ליקר סי׳ **דויד** הי״ו ואחד להיקרה סי׳ **רחל** הי״ו ומכתביהם בלוט. לפי השערתנו יספיק מכתב זה להגיע אליך לפני יציאתכם מבומביי, ואם יצאתם יגיע אליכם מבית־בומביי ללונדון עם הספרים הנזכרים ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

איגרת מס׳ 90: המקור בערבית של איגרת מאת הרב יוסף חיים מבגדאד — מס׳ לח
Letter No. 90: The original in Arabic, of letter from Rabbi Joseph Hayeem of Baghdad — No. לח

לט

בהנ״ו, 12 תשרי [תרס״ט?]. תזל״ר

אור עיני וחמדת לבבי המשכיל היקר הגביר הנעלה האדון דויד סלמאן דויד ששון הי״ו, יאיר לעד אכי״ר.

אחדש״ו וכו׳. בשורותיים אלה אני בא לברך אותך בכניסת השנה ואומר: תזכו לשנים רבות נעימות וטובות ותחתמו בספר חיים טובים ושלום, תחל שנה וברכותיה, תחל שנה וטובותיה, תחל שנה ונעימותיה, ותחוגו את חג הסוכות בשמחה וששון אכי״ר.

בני, הלא תדע מעצמך שאני אוהב מאוד לראות את כתב ידך וסגנונך, ואני תמיד שואל עליך וזוכר אותך לטובה ומאחל לך שתהיה ממלא־מקום המרוחם מר אביך נ״ע ושמך יגדל משמו. לכן אתה טועה שאינך כותב לי מכתב, לפחות פעם בחודשיים, הגם שאתה נזהר מאוד בלימודיך וחכמתך רחבה, עם כל זאת אזכירך שלא תעבור על דברי הגברת סי׳ אמך מב״ת בכל עניין. תמיד היא תראה אותך לפי טעמה ותשמח. ובעה״ו בקרוב נתבשר בנישואיך ונישואי אחיותיך במזל צומח ועולה ותחיו ושלום.

הצעיר יוסף חיים ח״ר אליהו ח״ר משה חיים יצ״ו

92. חומר ספרותי מאת הרב יעקב בן הרב יוסף חיים[1] אשר נשלח אל הגבירה פרחה אשת סלימאן ששון

בשנת תרמ"ח (1888)

ביום החמישי, אני העבד העברי יושב בחדרי ומקטרתי בידי. והנה תבנית יד שלוחה אלי נזר הקודש עטרת ראשי אדוני ואבי: הנה לשמע אוזן שמעתי כי יש לך יד ושם במליצת לשונינו הקדושה. אי לזאת אותה נפשי לשמוע ממך משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. לדעת האמת נכון הדבר. ואם צדקו הדברים ישמח לבי גם אני. ועתה קום בני ועשה לי מטעמים בשפת העברי במשל ומליצה כאשר אהבתי ואשלחה אותם לאוהבי וריעי אשר הם רחוקים מעיני וקרובים אל רעיוני, אולי ימצאו דבריך חן בעיניהם וישתעשעו בהם.

וזאת היא שיחתי במשלי וחידתי
אשר בה רצוף עטרת בקשתי.
אך מי יתן והיה גבירי וגבירתי
יתנו עיניהם למלתי
וישימו לב להבין את חידתי
ולא יקוצו מדברתי ושיחתי.

אחי יקירי, ביום הזה גברו עשתונותי, כגלי הים גברו עלי, אי לזאת חוץ לעיר יצאתי, לשאוף רוח צח ולהשקיט את עצבי והגיוני. וכאז עת מטייל ארוכות וקצרות, ותשמענה אזני קול יוצא מבין האילנות, ואתבונן על הקול והנה אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה[2], קול צפצוף ושריקות האייל עם נות ביתו: "ידידתי, הן קצור קצרה ידי להביא טרף חוקי, כי יבש חציר נבל ציץ[3]. אי לזאת אעזבה את מקומי ואברחה אל קריה העליזה היושבת על חוף ימים. ואליה יסחרו כל לאומים, היא רוכלת את העמים".

ותען אותו במתק שפתיה: "ה' עמך דוד, רק אל תרחיק נדוד".

בהתבוננני עליהם כהרף עין, ראיתי את האייל קם במרוצה מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות. אך אהה, כי סוגרו דלתים והשערים, ולא מצא לו לא חור ולא מחתרת לנוח בו. ואולם בהביטו אנה ואנה, והנה ראה את השור נצב כנגדו. אז קרא אליו בתחנונים: "האינך יודע פה נדיב אשר יאספני הביתה עד יעבור הוות".

1 ראה לעיל באיגרות של הרי"ח עמ' 420, 428. על ר' יעקב ראה א' בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ' ר. הוא נולד בשנת תרי"ד (1854) ונפטר יב במרחשוון תרפ"א (1920). את החומר הספרותי הנ"ל חיבר בהיותו בגיל שלושים וארבע שנים, מסרו לעיון לאביו כדי שישלחהו אל פרחה אשת דוד ששון ובנה ר' דוד. יחד עם חומר ספרותי עברי זה הוא שלח אליה גם חומר ספרותי היתולי כתוב בערבית־בבלית באותיות עבריות בכתב חצי קולמוס. בארכיון משפחת ששון נמצאים מכתבים רבים בערבית־בבלית שר' יעקב שלח לפרחה ששון ובנה ר' דוד בנושאים שונים. מתוך החומר הספרותי העברי המתפרסם להלן אנו רואים שר' יעקב (ובודאי גם אביו הרב יוסף חיים) קראו ושנו ספרי שירה ופרוזה לא הלכתיים שהתפרסמו בימים ההם בארצות שונות. ר' יעקב הושפע במיוחד מהספר מחברות עמנואל לעמנואל הרומי, השתדל לחקות אותו ואף לצטט ממנו כמה קטעים.

2 שמות לב, יח.

3 ישעיה מ, ח.

השור: חושה אחי חושה, לך נא אל בית יהונדב הוא יסתירך בסתר אהלו עד יעבור זעם.
האייל: מיהונדב סחבתי שה מהעדר.
השור: ולמה הרימות בני?
האייל: לא במרד ולא במעל אדוני, ואולם לא ידעתי אם העביר את עוני כי שגגה היא מלפני.
השור: קום אנהגך אל בית אחינועם, כי מסרם מאז שמעתי כי מצאת חן ויקרת מאוד בעיניה. תדבר עליך להטבת עצביך להשר הגדול ידידיה אשר הוא אלוף ביהודה, הוא נטע נעמן, בימיו לא אלמן זרע המיומן הוא היה למחסה ולמסתור לזרע ישורון, גדולים וצעירים וחייה את נפשם ורווה את צמאונם במים קרים. ואליו נוהרים כל האביונים, ואל טוב מפעליו הם מצפים, יחי בטוב יאריך ימים ויראה בקץ פרות הגאולים, ואל שדי יתן חן בעיני המלך והסגנים.

עד כה הוא משלי וחידתי
מכאן ואילך אמרתי
ושיחת ניב מליצתי
אך בקצרה באתי
ולפי העת והזמן דברתי.

אשת החן יקרה מפנינים — ובעצתה קנתה שרים ורוזנים
כליותיה נובעות חכמה — מסולאה בפז ונעלמה
וכל אשה לנגדה היא כאמה — וכל יודעה יבקש את מקומה
אשאל מאל ימלא מאוייה — וכל ימים יהי כוסה רוייה
ותזכה לחזות בטוב ישראל — וגם לראות בביאת הגואל.

אחינועם: יפו לי דברותיך, הביעה לי משאלותיך, ואל תעלם מעיני דבר.
האייל: לבקש עזרה בצרה באתי הלום.
אחינועם (ברמז אל בנה): להביא לה צרור הכסף. וימסור לידה ותשליכהו לפני האייל.
האייל: זאת לא זאת גבירתי, לא זאת בקשתי, זה לא יהיה לי לתרופה, כי מה יועיל הון ביום עברה. ולחם עצלות לא אוכל, רק זאת בקשתי גבירתי יקירתי. כי תספיחיני נא אל אחת הכהונות אשר להאדון השר ידידיה, כי בחרתי הסתופף באברתו ולחיות מפרי עטי ועמלי, מדור בהיכלי עונג תפארה וללחום לחם חסד.
אחינועם: הואיל נא קח את הכסף וקנה בו אבן יקרה להיות שמורה למזכרת אהבה.
האייל: אם כנים הדברים הנה נמצא אתי סגולת מלכים וחקוק עליה איילת אהבים. ואם מצאתי חן בעיני גבירתי, קחי נא את ברכתי. ובזה יעלץ לבי כי אדע נאמנה, כי אהבתי בקרבך קשורה וכיתד נטועה.

זכור נא הקורא מה שייעץ השור לאייל לילך לבקש את עוז מטרתו מן הג׳ אחינועם. אך היום פנה לערוב, השמש הציצה עוד מעט מבין יריעות ארגמן וערפלי טוהר, ותשלח קווי פז האחרונים על הארץ, וחצי גן הצהר החל להתנוצץ לאט לאט כפי התעלמה השמש ויעש לו קרנים והלך ביקרו בין כוכבי שחק כאשר יעדה גאון וגובה בעיר מצער א[חד] הפקידים הצעירים אחרי חלף הלך אדונו משם לאמור: אני אמשול. וכל הבתים סוגרו על מסגר ואין יוצא ואין בא, כי הלילה נסב על ציריו וכל האדם ישב בביתו שקט על שמריו.

גם האייל הזה לא יכול עוד לצאת ולבוא, וקול דממה מרחפת על פני הקרייה והרוח מתחולל בזעם אפו בין האילנות וענפי שדי. וכל הלילה התהפך האייל על משכבו במלון, רגע שכב נדהם כאיש נואש מבלתי חשוב מאומה. ורגע התרוצצו בקרבו מחשבות רבות ועשתונות עמוקות.

הן אמנם שבעה ברעות נפשו, והתקוה אשר אליה נשא נפשו לילך למצוא את הגבירה ולשחר את פניה למצוא לו איזה מלאכה ועסק ופקודה בהאבנקיר [!] אשר לבעלה להיות לו משען ומשענה, ונבקה רוחו בקרבו להגיע אל מחוז חפצו עד אשר לא ערב לו האוהל ולא השתעשע עם בני ביתו כדרכו. וישאלוהו לאמור: מה זה היה לבן קיש ואין בפיהו דבר להשיב. וישן על מטתו, אך לא ערבה לו השינה, כי חושב מחשבות פעם בכה ופעם בכה לקלוע אל המטרה. ומה ידבר בבואו אל הגבירה. קוה קותה נפשו אולי יגיע אל מחוז חפצו ויעניקיהו אל אחת הכהונות ויעשיר וימצא שלל רב. או אולי לא יראו לו פנים ולא יספחוהו אל אחת הכהונות ונשאר נבוך בעשתונותיו, ושנתו נגזלה מעיניו. נורא ואיום היה מצבו בעת ההיא, ראשו נמלא רעיוני בלהות, אזניו צללו כמו מקול רעם אריה וחזק ונגד הרגשות כרשפי אש העולים לאחד אחד. גם אחרי תשקע התבערה. אבל ההרגשות ההם לא הכאיבו לב ולא התגעשו בשאון ורעש, כי התנהלו לאטן בשובה ונחת ורחשו בלחש בניב מי השלוח, הלא הנה צאצאי תוגה חרישית הגוערת אך לאיש מצוק ומר נפש. כחצי שעה ישב האייל בלי נוע ונשקף בעד החלון עד אשר החל השמש לצלול מעת לעת כעבים העולים לאט לאט מפוזרים ומפוררים על חוג השמים, ולפיהם החשיך והאיר גם בנפשו. ואז קם ממושבו ויצעד ברעש וברוגז ופתח את הדלת לצאת. בנפש סוערה מיהר האייל לצאת חוצה ופניו מועדות אל הגבירה לדרוש מאתה להיות לו מעיר לעזור למצוא לו איזה פקודה או שירות בהאבנק שלהם ורואה כרוב שרעפיו על כנפי דמיונו. הדמיון משנה עתים ומחליף את הזמנים ומסדר דברים כרצונו. ומה גם כשילווה אלי התקוה, תקוות ילידי הדמיון יציגו את הארץ כעדן. דרך סלולה בלי רכהים והדורים. הלא חזק הוא כח התקוה אשר במתק שפתיה תפתה גם חכמים ונבונים לקוות למעלה. הלא היא תהיה את דכא ושפל רוח להחיות לבו, היא תנחם עני בעניו ותבטיחהו אלפי זהב וכסף. היא תאשר חמוץ ותדבר על לב אומלל דברים טובים וניחומים. ולדל המחבק אשפתות תבטיח להקימו מעפר להושיבו עם נדיבים בהיכלי חמד ועליות מרווחים. התקווה אשר בחסד ה׳ תלווה את האדם בדרך חיי הבלו ותעזרהו לשאת עמל וכעס, הנה היא היתה עד כה עם האייל הלז. קוה קותה נפשו למצוא את פקודתו והוא עומד על פתח הארמון של הגבירה ומה מאוד נבהל ופניו התאדמו כתולע בראותו כי שומר הפתח לא נתנו לעבור לפנים, ויצעק עליו בקולו: צא מפה איש נכרי, לא אתן לך פה מדרך כף רגל כי לא ידעתיך מיום ולא ראיתיך יוצא ונכנס פה, ואיפוא מלאך לבך לבוא להכנס בחפזון מבלי שאול את פי הגבירה. ויהי כשמעו הדבר היוצא הפי השומר פניו אחזו שער ולא נשאר בו כח הדבור ואין בפיו עיני רחפו נקודות וכדורי אש בהירים המתאחדים המסתדרים חליפות לתמונות מתמונות שונות. ונפץ בו רהבים נרהבים והיה מתהפך מצדו אל צדו עד האשמורת האחרונה ומרוב שרעפיו הנוראים היה מתפוצץ ראשו עד כי צררה אותו השינה בכנפיה בעפעפי עינו.

בהקיצו הנה זה כבר יצא השמש ושש כגבור לרוץ אורח על פני שחקים בהירים אשר הוטהרו אמש מעבים והתאדמו בקצתן כתולעת שני וארגמן מקהלת הציפורים, שרו שיר חדש אחרי נאלמו דומיה כל הלילה ומתחת יציע השמים נשמע צוחת העורבים וקול בעלי כנף, מתוק האור הטוב לעינים לראות את השמש. שם בחצר מתהלך שכוי הוד ויפה מראה בגאוה ובגודל לבב ימתח בקשת את נוצתו רבת החן בהכותו על הארץ באברותיו. ראשו יתאדם בדם מהול בצבע תכלת וחוטמו צרוח מעל חרטומו סובב סובב ילך בהדר ויפנה זנבו במתוח אל מול רואיו כי יראו יביטו בו ומעת לעת ישמיע את הוד קולו הערב מאוד אל האוזן. ופה עוגב התור על יונתו, ונושקים חד את אחד באהבה. בעת אשר יתר היונים ישוטטו לבקש שנים ג׳ גרמי רבן. או כי ישאו את כנפיהן הנחפות בכסף ובירקרק חרוץ וישתקשקון ברחובות כל המחזות האלה, ועוד חוברו יחד לשמח לבב בני צלמונה ולעורר בקרבם רגשות נעימים וניחושים כמו נאמו נאום לכל איש לבלתי יפקד מפני חמת המציק, ולבלתי יאמר נואש בצרתו, כי הרעות גם הצרות כאשר יחנו כן יסעו, וכמו שלג וכפור תמס יהלוך.

האייל ישב אצל חלון ביתו עיף וזעף מפני מראות הלילה והוד פניו נהפך עליו למשחית, מבטי עיניו תעו למרחוק בשמים ובארץ המבקש למצוא דבר מה. רוחו הסוער עמד מזעפו ואך לרגעים עלו על לבו תוכחות, וזיעה ירדה על לחייו, ונשא עיניו השמימה וירחש לבו אל ה׳ לאמור: ראה נא בעניי והושיעני נא בחסדך ואל תביאני לידי בושה וכלמה, והנה הגבירה שמעה את קול השומר מתגעש ומתרעש עם איש, ותשא את עיניה לראות והנה הוא האייל וקרוב לה האיש, ותמהר לקרוא בקול גדול (כי נכמרו רחמיה עליו) אל השומר: בן בלי שם! הניחהו ויכנס, כי הגבירה אשר סובב ספרנו אליה היא אשה משכלת, איילת אהבים ויעלת־חן ועלתה על כל הנשים הנדגלות בכשרון ענותנותה, צופיה הליכות ביתה תכלכל דבריה בטוב טעם ודעת. ילאה עט סופר אנוש לתאר רוב שבחיה.

ותאמר אחינועם לאייל: אלי תבוא ואל יחר לך על זה יקירי. ויבהלו פני האייל לקול דברי הגבירה, ויצא אליה החדרה וישב למולה ביראת כבוד וענות־חן ותשאלהו לאמור: מה לך פה ומי לך פה לבוא אלינו היום, ברוך הבא!

האייל נפעם ונדהם מלהשיבה דבר שפתים. ודבריו ירדו חדרי בטנו ופניו הלבינו כמו שלג. וישא את בשרו בשניו ודממה שררה בחדר הגבירה. בהביטה אל פניו אחזה שער ומהר היסיבה פניה פני רצון ותען ותאמר לו: אל תבוש ואל תכלם מלהביע לי את כל לבך והנני נכונה לעזור לך בכל מדי דמיטב. יקר אתה בעיני מאז הכרתיך ונפשי אהבתך מאוד. האייל שבה רוחו הסוערה אליו ויבט בשאט נפש ויפתח את פיו ויאמר: ברוך טעמך וברוכה את כי שמחתיני בדבריך המסולאים בפז ונכון אנכי להשיב לך תודה שבעתים אל חיקך. בשורתך הנעימה נתנה שמחה בלבי ותעלוזנה כליותי בשמעי מפיך כי מצאה אהבתי קן לה בלבבך. השמחה הגדולה הזאת העירה בי רגשי עוז וחדווה ותעיריני לקחת את כנורי בידי ולשיר שירת דודים אליך גבירה יקרה; ואף כי לא נסיתי עוד הטיף דברי שיר ומליצה, ומה גם לעת כזאת אשר מקהלות שרים אחר נוגנים יקדמו פניך בשירי תהילה לפאר את מפעלך הנעלה. אך בכל זאת להשביח שאון גלי רגשותי באתי היום לקראתך בשירי זה וייטב לפניך כדבר כל חוזה.

את קסתי נתתי בענין לבוא במגילת ספר כתוב בדברי חן ומליצה. אמרות טהורות נמרצה. ואקרבה אל המלאכה בחודש האביב והברכה. אשר הטבע לכל היקום מעלה ארוכה. ימי התחיה וההתפתחות בכל התולדה. הוסיפה עליהם הדר והודה. ומה נעמו אמרי הפייטן. ״מה יאמרו באדר. פתח הסמדר. וניסן מה ישמיע. הניצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע״[4]. ימים אשר השמש יאר פניו אל הארץ מבלי יסתיר פניו עוד כאשר עשה בימי החורף. והאדמה עוטנה במעטה ירוק כעצם השמים לטוהר. והאילנות מלאים זיו ומפיקים מזן אל זן. ילאה עט סופר אנוש לתאר חמדתן. ישמח הלב ותגלנה הכליות בהמחזה הנעימה הזאת נר אלהים הוא וממנו האור הגדול המאיר את כל כוחות נפשינו והגות לבינו. לחשוב מחשבות גדולות רמות ונשגבות, להיות כאלהים לרחף על פניות הטבע כרחף רוחו הקדום מראש ימות עולם על פני המים. הוא המרומם אותנו לפעול גדולות בארץ הנטעים נעדרי ההרגש עומדים הכן נטועים כמסמרות בעפר ארץ אשר ממנו יונקתם תצא.

גם החיה, גם היא דבקה לעפר נפשה ונצמדת לאדמה יולדתה המשבעת אותם רצון. תאכל ולא תדע מאין בא אכלה. ומי הוא הנותן לחמה בעדו. כי קשר הסיבות והמסבבים נסתר מעיניה. לא כן האדם עיניו משוטטות בכל דבר נעלם. ידרוש אחר סבת כל פעולה לכל תכלית הוא חוקר. ואחר חדרים לבקר בכל ענין המתחדש ערב ובוקר. ומיום אשר החל האדם לראות חכמה ודעת החל גם לחקור כל תוצאותיו ועל תכלית חייו על הארץ. וכבר נחפשו על ידו כל מרחקי ארץ ואיים רחוקים

4 עמנואל הרומי, מחברות עמנואל, לעמבערג תר״ל, מחברת ה׳, עמ׳ 45.

נבעו לו רבבות מצפוני הטבע אשר כל ברכה יולד נגלו לו תעלומות ומטמוני מסתריה בשכלי רמים ישפוט מאוד נעלה על כל סביביו. תחתיו שחחו רבבות ילדי הטבע כולם. אומנם כחמרי קדר הוא לכל בהמות שדי וחיתו יער. ועוד נגרע ערכו מאלה ברובי שאגות והמעל. ובמצוקותיו הבאות לו גם מצד רוח בינתו בהליכות עולם וחוקות החיים. אך אין לו לאדם פלס נבחר ממדע וקו טוב מהשכלה לפלס מעגל רגליו. ולהיישיר אשוריו ולשמור צעדיו מלכד. תשוקה יקרב אל רב טוב צפון הטבעה בנפש האדם כל ימי צבאו על הארץ. אמנם הטבע שם משטרו בארץ לבל ינחיל לשום נברא הוד והדר בארץ לאורך ימים כי אם ההצלחה תעניקהו משפעת טובה ופרוח יפרח כחבצלת וינב פריו ויהי לשם ולתהלה. והנה הזמן הבוגד אכף עליו פיהו ולא נתנו להשלים את אשרו וטובו על האדמה.

אך האיש הנלבב גם כי אפפוהו מים עד נפש וסוף חבוש לראשו ברעש ובשאון עם משברים וגלים כאיש מלחמות ילחם עד יחזיק בקרש אחד מקרשי אנייתו הנשברה ויעל משחת חייו. ואשרי הגבר אמיץ לבו אשר יחיש מפלט לו בתפשו בכפו משוט התוחלת והסבלנות עד יעבור הוות ולכל גל וגל ינענע לו ראשו והוא לחוף אמונה ובטחון ישכון עליו ושאנן כל עוד נשמתו בו. התקוה בת השמים היא תמשוך אחריה כל איש מצוק בחקות חוט הנחמה והיה בעטוף עליו רוחו היא תשיחיהו תחדינו בקרבתה אליו השעה נדחית מפניו ולא יוסיף לדאבה. ודע כי למעלת החריצות אין לה ערך ותמורה. והיא המעלה הגמורה. יגיע בעליה בעבורה. למעלה נשאת ורָמָה ולא יחסר כל עמה. ויותר תקוה יש באיש חרוץ ורש מאשר בכסיל ואם הון עתק ירש. והוא בעל שדה ומגרש, כי החרוץ יעשר בחכמתו והון אחר יירש והכסיל יוורש באוולתו ומן גן יגורש ושלום רב לאוהבי החריצות ואין למו מכשול. וכן אמר בחכמתו: "ויד חרוצים תמשול"[5]. והא לך שיר:

תקוה באיש חרוץ ואם הוא רש
מן הכסיל לו הון ועוז יירש.
כי רש בחכמתו הכי יעשר
אך הכסיל עשיר יהי נורש[6].

(אחר)

שמח בחור בחלקך ועמלך
וכעס ממך הרחק וגרש.
היה חרוץ ראה טוב החריצות
והוא עשר יעשירך עלה רש
ביום תיגע ולא תשיג רצונך
לך יהיה לתפארה ולכסות.
ואחר תבטחה באל ועזרו
בטח על כל בעזר החריצות[7].

5 משלי יב, כד.

6 עמנואל הרומי, שם, מחברת יט, עמ' 145. מובא גם בספר זהב שבא, מאת ר' שמעון בר אברהם מזאמושטש, ברלין תקל"ג, עמ' 4.

7 מובא בספר שתי ידות, מאת ר' מנחם די לונזאנו, ויניציאה שע"ח, דף קמד ע"א.

מכתב־ברכה בערבית־בבלית אל פרחה ששון, לקראת ראש־השנה תרס״ח מאת הרב יעקב ב״ר יוסף חיים מבגדאד — כו באלול תרס״ז (1907)

New Year's letter, written in Iraqi-Arabic, to Flora Sassoon, from Rabbi Jacob b. Joseph Hayeem of Baghdad, 1907

ד.

איגרות הקשורות אל פרחה אשת סלימאן ששון ובתה רחל עזרא

(128 — 93)

93. איגרת מאת הגביר יחזקאל בן יהושע אברהם[1] אל בתו פרחה

(בתרגום מערבית לעברית)

בהנ״ו[2], במביי, יום א, 29 תמוז תרל״ה, [1875].
פונה

לקראת הבת היקרה שתחיה פרחה הי״ו.

אחדש״ו[3] וכו׳ ובכן בתי דעי כי מכתבך מתאריך 27 בתמוז הגיעני אמש בשבת־קודש והודיתי להשם יתברך על בריאותכם השלימה, אמרת שאת מתנהגת בסדר ולא נותנת לנו להצטער וכו׳. כך צריך להיות. וכך תקוותי בך כדי שלא תהיה טרחתי לחינם; שהרי את יודעת כי טרחתי בכם הרבה ועליכם להתנהג כך שמכל הצדדים יתפארו בהליכותיכם הנעלות. דבר זה יביא לנו כבוד גדול אצל הבריות. אתמול ביום שבת־קודש שיתפנו את כאתון הי״ו בשבחות ״ויתן לך״[4], בל יפקד מושבך (״לא כִּלְאכִי״[5]) וכאשר תחזרי היא תעזור לך.

במכתבך לסניורא אמך מב״ת הזכרת כי סניורא מוזלי מב״ת עושה עבורך שמלות. חביבתי, וכי היא קיפחה אותך ודרושות השלמות? אינני מיעצך שתתני לה לטרוח יותר למענך, המתנה היא סימן האהבה, והרי ברור שהיא אוהבת אותך הרבה, וברוך ה׳ יש לך הרבה בגדים ואין צורך באיסוף עוד בגדים, אחד על השני, ואם יחסר לך משהו תודיעי לי ואנחנו ניתן לך, הפסוק אומר ״שונא מתנות יחיה״[6]... הזכרת כי בריאותך טובה מאוד, יהי רצון ששינוי האוויר יועיל לך ותחזרי בריאה, נודיעך כי עטרת ראשינו הגברת סי׳ אשת חמי מב״ת שומרת עליך מאוד. תודה רבה לה, ישימיה השם יתברך תמיד על ראשינו אכי״ר...

הצעיר יחזקאל יאושע אברהם יצ״ו

אם יש מי שבא למקומכם הגידי לי כדי
שאשלח לך ספר פרשה... ושלום.

עזיזה[7]

1 ראה עליו, עמ׳ 115.
2 בעזרת השם נעשה ונצליח.
3 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
4 יהודי בבל נהגו לקרוא במנגינה מיוחדת את ״ויתן לך״ — ברכת יצחק ליעקב, בכל מוצאי שבת
5 ברכה מפורסמת מאוד אצל יהודי בבל ונאמרת לאדם שאוהבים אותו והוא נעדר ממאורע של שמחה
6 משלי טו, כז
7 אימה של פרחה ששון.

המקור בערבית בבלית של איגרת מס׳ 93
The original, in Iraqi-Arabic, of Letter No. 93

94. איגרת־שליחות של ר׳ רפאל יהושע הכהן[1] מאת רבני ירושלים, אל פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון

תרנ״ה (1895)

ראש הרבנים באה״ק[2] והועד הכללי הק׳ לעדת הספרדים בעה״ק ירושלים תובב״א. שנת תרנ״ה.

אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה[3], תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה![4]

שפעת רבבי ישע יחולו ממרומים, כטל ה׳ וכרביבים על ראש האשה הרבנית היקרה והנכבדת חכמת לב הגברת המעטירה רבת המעלות, אשת חיל איומה כנדגלות, הצדקת הכשרה, מרוממת על כל ברכה ותהלה סיניורה פרחה תמ״א[5] (אשת לפידות השר הגדול, מעוז ומגדול פאר עדת ישורון המרומם רצ״ו[6] סי׳ סלמאן דוד ששון נ״ע וז״ל[7]), אתה ה׳ תשמריה, וכבוד והדר תעטריה, אורך ימים ישביעיה היא ובניה ובנותיה היקרות ל״ל[8] עד ביאת הגואל, הן משיח לישראל כיר״א[9]!

אשה יקרה וחכמה!

מאשר כי הגיע עת לחננה לשלוח שליח כולל נהוג במח״ת[10], וימן ה׳ לנו הדא מרגניתא טבא, אחד המיוחד מיקירי ירושלם ציר אמונים, ממשפחת רבנים וחסידים הלא זה הוד ונהדר הרב הכולל רב משרשי״א ידידינו כמוהר״ר **רפאל יאושע הכהן** נ״י, נין ונכד לעט״ר וצ״ת[11] הרב הגאון והחסיד מלך בירושלם ראשון לציון **רב אג״ן**[12] הזה״ר[13] זלה״ה וזיע״א[14], נושא משך הזרע למע׳ מורינו ורבינו ועטרת ראשינו הרב הגדול קדוש אלקים נורא הוא המקובל האלדי **רב שלום מזרחי** דידיע **שרעבי** זצוקלה״ה וזיע״א[15]! הוא ההולך בשליחות מצוה כנהוג! נא ידידתנו היקרה! למען כבוד ירושלם עיה״ק ת״ו ולמען כבוד אבותיו הקדושים והחסידי[ם] שתקבלו אותו ברוב כבוד והדר, כי מצד עצמו ראוי והגון הוא לכל כבוד שבעולם כי בר אבהן ובר אוריין הוא. והעיקר הוא שתשתדלי שיעשו לו נדבה גדולה וכפולה מהנהוגה להחיות עם רב בישראל קרוב לשבעה אלפים נפשות העטופים ברעב בחוצות ירושלם, ואין בידינו במה להושיעם. נא אשה רחמנית, חוסי ורחמי על נפשות העצובות האלה ותעמודו לימין הרב מר שלוחנו המלאך רפאל יצ״ו[16] לסיעו ולסעדו

1 שליח זה לא נזכר בספר ״שלוחי א״י״, מאת אברהם יערי, ירושלים תשי״א.
2 בארצנו הקדושה.
3 משלי לא, י׳.
4 שם, לא, לא.
5 תבורך מנשי אוהל; או: תבורך מנשים אמן.
6 רודף צדקה וחסד.
7 נוחו עדן וזכרונו לברכה.
8 לעד לעולם.
9 כן יהי רצון אמן.
10 מחוז תפארתה.
11 לעטרת ראשינו וצניף תפארתנו.
12 שמו המקוצר של ר׳ שלום משה חי גאגין, מגדולי רבני ירושלים ונפטר יב אלול תרמ״ג (עיין עליו מ׳ ד׳ גאון, יהודי המזרח בא״י, חלק ב, עמ׳ 188).
13 מליצה לפי ״אגן הסהר״.
14 זכרונו לחיי העולם הבא וזכותו יגן עלינו אמן.
15 ראה עליו מ׳ ד׳ גאון, שם, עמ׳ 685 — 686.
16 ישמרהו צורו וגואלו.

Grand Rabinat
en
PALESTINE
et le
Comite Jsraelite Portugais
à
JERUSALEM,

ירושלם תעלה על לבכם וירומרחוק את ה׳

№

כעתי

יום לחודש שנת תרנ״א

ראש הרבנים בארה״ק
והועד הכללי הק׳
ל׳עדת הספרדים
נ״ח״ק ירו״שלם תובב״א

אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה ׳תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה !

שפיית רבני שע״י יחולו ממנותיהם · בעל״ה ובכבוד של קיום הקהל הקדוש היקרה והנכבדת חכמת לב הנערת התעשיה נכת המעלות. תפארת חיל ליומה נעלמת · הלקוחת הכשרה תמרומרת של כל נכבה ותהלה פיעריה **פרחה** תמר (תפארת לפיעות הפר הגדול · תעוז ותגדול פלא עצת יעוכון המנוסה נלבי פי **סלמואן דור ששון** עב מלך) יתקה תשמריה. וכבוד נהלך תעטריה. לתנך ימים ישבעיה היון נעניה ובעניה היקרות לכל עד כילות הענק · קן מעיף לשבע כילף !

אשה יקרה וחכמה !

תפאר כי הגיע שת לחנה לשלח שלים מכלל שהו נאמת · ימין לבי הלף מנוסיתף טכף · לחך התיחד תיק כי ימעשם ליב לתעשם · מתפחת רכשם וחפיים הלף זה הלך הכך הכולל כך תשבפיף · ידיעינו כתעסק **רפאל יאושע הכהן** ני · ין נעבו׳ לעפור נלת הכך הנלף והחפיל מלך פיתעשם נפשון לניין **רב אגן** הזהר זלהה ניעף. נעפף תעך חזקע תגי בנכבו. ועשות ניחינו הכך הנעלך הקדוש זלקיק נעלך הנף **רב שלום מזרחי** ני״ע התקובל הצלי **שריעבי** זלהלהה ניעף. נעלך הלך בשליחות תלוה נשהו ! נלך ילי יתעו היקרה ! לתעת כבוד **ירושלם** שיהקף לתעת כבוד תכותיו הקדושים וחפיל את כלי לתעו בעוב כבוד וחכך כי תלה עלמו תלו והגון הנף לכל כבוד שבעולם כי כך לתבון וכך לתניין הנף · והעיקר הנף ני סה זתלי פיעשו לו נעבה נעולה ובפולה מיההגונה להחיות עם כך כשהוא לשבעה אלפים נפשות הטעופים כבשב בחובות יכולם · לתין כיהינו סה בתה להעשים · נלך לתף בחתנית · חוף · ורחתי על נפשות העבוכות הללו (תעתוני לימין הכך מה שלחתי לתלוך נלך נ. ני. ועשה · כלל הנעשה ני״ו . ובפרט להחזין לו לחפיליך נלה של תעה לפי כבודו כי כך הנף ! ובשחוו כלהבתך לתיך הקדושה ועשיה ולהבישה (תעתיה ס. ה תעש · נכה תעפיל . ועה תהיה תעבודתך שלחה לתנך · ימים ועשות חיים עם ובנך ובנותיך היו וכל מה תשפחתך הכנעתה . ולל יתן ענך המשחית לבלן ב כיתר נ. ב לחם בלהלך · ובפרט ובלהל חוסבכל טוב · כתמובה תיה טובה · ער ילקה נפיכה · ובכבוד שפ עשים על לחסבן יחולו ועשות יהעשם עיקות היה שתון שלף התנן עליך. ועזו לחיין עד כיתת הנעל ! הכל חפצי ובכו ועתאל כנלות תועה הקישך הקדושה ותעתידים בשרך תפיל שתות החיים והשלום/—

בכל הנדרש אליו. ובפרט להזמין לו אכסניא נאה של תורה לפי כבודו כי רב הוא ! ובטחנו באהבתך לארץ הקדושה וענייה ואביונית, יתומיה ואלמנותיה שכה תעשי וכה תוסיפי, ומה׳ תהיה משכורתך שלמה לאורך ימים ושנות חיים את ובניך ובנותיך הי״ו וכל בני משפחתך הרוממה. ולא יתן עוד המשחית לבא אל ביתך ולכל אשר באהלך, ומכאן ולהבא חושבנא טבא, במרובה מדה טובה, עד זקנה ושיבה, וברכות אלפי עניים על ראשכן יחולו וזכות ירושלם עיקו״ת[17] יכולה היא שתגן אלף המגן עליך, וע״ז[18] אחריך עד ביאת הגואל צדק בב״א[19] !

הכ״ד[20] חכמי ורבני ומנהלי כוללות ארעא קדישא הדובש״ע[21] ומעתירים בעדך תמיד עתרת החיים והשלום...

הצעיר יעקב שאול אלישר ס״ט — חכם באשי ירושלת״ו ואגפיה (מקום החותם)
הצעיר יוסף נסים בורלא ס״ט — ראש ועד עדת הספרדים פעה״ק ירושלת״ו (מקום החותם)
הצעיר חיים נסים ברוך ס״ט — ראב״ד דק״ק ספרדים בעה״ק ירושת״ו (מקום החותם)
(חותם ועד עדת הספרדים בירושלים)

95. איגרת־שליחות מאת קהילת יהודי חברון אל פרחה אשת דוד ששון על השליח ר׳ מאיר שמואל קאשטיל[1]

מעיה״ק חברון תו״ב[2], **היום** ר״ח **תמוז שנת ששון** ושמחה ישיגו לפ״ק [תרנ״ו 1896]

זכות אבות יגן

ברכה ושלום, מאל עלום. לראש האשה רבתי עטרת תפארת. כולה בהדרת, וקורין לה חכמה. בתורה ובחכמה כבודה בת מלך פנימה. ויהללוה בשערים מעשיה. דרכיה דרכי חסד וצדקה בנתיבותיה. שרתי בנשים מרת **לאדי**[3] **פרחה סלימאן דוד ששון** מב״ת[4] נרה יאיר. אור בהיר. לעד לעולם כירח יכון עולם[5], כי״ר.

17 עיר קדשנו ותפארתנו.
18 ועל זרעך.
19 במהרה בימינו אמן.
20 הלא כה דברי.
21 הדורשים בשלום עולם.

1 שליח זה לא נזכר אצל אברהם יערי, בספרו ״שלוחי א״י״, ירושלים תשי״א.
2 מעיר הקודש חברון תיבנה ותיכונן במהרה.
3 ״לִידִי״ = גברת.
4 מנשים באהל תבורך.
5 תהלים פט, לח.

שרה כבודה!

נתכבד היום לערוך לפני הוד כבודך שירותים אלה, באשר הגיע תור וזמן לשלוח שד״ר נהוג למחנה תהלתם וימן ה׳ לנו צור אמונים, ברוך מבנים, הרב הכולל בישראל להלל, כמוהר״ר **מאיר שמואל קאשטיל** נר״ו הוא ההולך לפני מעלתיך, נא אשת חיל! חוסי ורחמי על עניי עם אלהי אברהם ועל עיר בתי אבות זיע״א[6] ופתחי לו ידיך הנדיבה במדתיך הטובה, ומעלתיך תהי ממלא מקומינו לדבר על לב הנדיבים אשר תחת ידיך למען יעשו גם הם בנדיבות רוחם, לצאת לישע אחיהם בני עמם העניים והאומללים, הנודדים ללחם איה, רח״ל[7], ולבל נעמיס על כבודיך לא רצינו לתאר לכבודיך את רוע מצבינו הממסמס לב שומע, ומפי מר שלוחינו הנז׳ תשמעי את גודל עוניינו ולחצינו ואת מרבית הדלות השוררת בארצינו. ויהמו נא רחמיך עלינו, ואל תבישינו משברינו, ובשכר זאת האלהים יקומם ירומם הוד תפארתך, וינצור וישמור ויגביה כוכב מערכתיך, והנעימים בניך השרים הי״ו תשיתימו לשרים עשירים מאושרים, ואורך ימים ישביעכם, וכצנה רצון יעטרכם, וזכות אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב זיע״א יגן עליכם כי״ר.

כה דברי חר״ר ופו״מ עיה״ק[8] חברון תו״ב עמוסי התלאות החותמים בדמע ומעתירים בעדיך עתרת החיים והשלום.

הצעיר אליהו סלימאן מני יצ״ו (מקום החותם)
הצעיר מרדכי חסון ס״ט
הצעיר יצחק דניאל זאבי ס״ט (מקום החותם)
הצעיר נסים חיים קאריו ס״ט
הצב״י רחמים יוסף פראנקו ס״ט, ראש אב״ד בעיה״ק חברון (מקום החותם)
(״חותם אמת מהוועד אשר בעיה״ק חברון תובב״א״).
״חותם כוללות ספרדים הי״ו בעיה״ק חברון ת״ו״

(כך רשום בעיגול הפנימי.
הרישום בעיגול החיצוני: ״ברית אבות לא תמח וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם והארץ אזכור״.
הרישום בעיגול האמצעי: ״קרית ארבע היא חברון מערת המכפלה אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה״).

6 זכותם יגן עלינו אמן.
7 רחמנא ליצלן.
8 חכמי ורבני פרנסי ומנהיגי עיר הקודש.

מעיה"ק חברון תוב"ב זכות אבות יגן כיום רק תמנו את ששון ושמחה ישנו לפנ"

ברכה ושלום. מעל עלום לראש כמשה רבנו שטורת תפארת. כולה בהידות. וקורין לה חכמה. בתורה ובחכמה כתוב בת מלך פנימה. ויכללוה בשערים מעשיה. ויהיה

דרכי חפץ ונקיה בעתיות. ארוחי בנשים מרת **לאדי פרחה סלימאן דוד ששון** מבית נעים יחיו. חור טהיר. לעו—

לשולם. כירח יבון עלם. כיר

שרה כבודה !

נתכבד כיום לשרוך לפני הוד כבודך שורות אלה. בחאר הגיע תור ונמן לשלוח שר טוב למחוז תחלתם. ויתן ה' לעניד חמונים. מדון מבנים. כי—ב

הכולל כי שרוכל להלל. כמוכדר **מאיר שמואל קאשטיל** נר"ו הוה ההולך לפני מעלתך. עד אשר תיל ! יחסי וריחני על עני. עם אלפי אחרים

ושל עיר **בתי אבות** ישמ"ו. ופתפי לו יהיה הצליחה. כמדתך הטובה. ומעלתך תהי ממלא מקומינו לקבל על כ—ל

העניינים . אשר תחת ידיך למען יעשו גם הם בגדיבות רוחם. לנטות ליבם לקחתם בני עמם העניים והחומללים. כנהוג לנחם אחיך. הדל. ולבל נשכיח של

כבודך לא רצינו לטרוח לכבודך את רוב מצבינו. הממתמם לב שמע. ומפי מר שלחינו הבן תשמע. את גודל שפיונו ולחציו. ואת מדרית הללות השורות כאחרינו. ויכמו כא

רחמיך עלינו. ואל תניחינו מצבריו. ובסבר זאת החלים יקומם ירומם היה תפארתיך. וינצר וינשוב כוכב משרפתיך. והנעימים בכך הארים היו תציתימו לעד. יר

עשרים מאוחרים. ואוזך ימים. שביעשבם. ובכנה בלן יעטרכם. וזכות אבותינו הקדושים **אברהם יצחק ויעקב** ישע יגן עלינם כיר

כה דברי חיר ומשתיקך חברון ק"ת שמעתי התלמות הקדושות בדמע ומעתירים בשערך שתרת בחיים והצלה—

96. איגרת מאת הראש״ל וראש הרבנים בא״י ר׳ יעקב שאול אלישר אל פרחה אשת סלימאן ששון

ב״ה, ירושלם, יום ר״ח רחמים [אלול] תרנ״ו.

רובי שלומות וברכות עצומות יחולו על ראש אחותינו היקרה הרבנית הצדקת והכשרה זר״ק כש״ת סי׳ פרחה מב״ת אלמ[נת] השר היקר המנוח סי׳ סלמאן דוד ששון זלה״ה תאיר נר״ה ותפרח כחבצלת היא ובניה וכל יוצאי חלציה נסו״א.

אחותינו את היי לאלפי רבבה!

לנכון קבלתי יקרת מכתבך ובתוכו רצוף נדבת ידך סך שני פאוון רב תנא ורב חסדא. גבירתי היקרה מה יפו רגשי לבבך להחזיק ביד לומדי התורה, עליך אמר החכם: ורחוק מפנינים מכרה. במה אברכך רב ברכות ברכה המשולשת בתורה: ותרבי ותגדלי בעשר וכבוד וחיים ארוכים עד זקנה ושיבה וכל יוצאי חלציך יציצו ויצמחו יחיו דגן ויפרחו ואם הבנים שמחה המנורה הטהורה כנה״ר ונא״ה המעתיר בעדכם החותם בברכה.

הצעיר יעקב שאול אלישר ס״ט
חכם באשי ירושת״ו ואגפיה
(מקום החותם)

97. איגרת מאת שד״ר ירושלים ר׳ רפאל יהושע הכהן אל פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון

כא אלול תרנ״ו (1896)

בעה״ו[1] ירושלם תו״ב, היום א״ך טוב לחדש הרחמים שנת **תפרח** כש׳ר׳ש׳נ׳ה׳ לפ״ג. תז״ל רנ״ו[2].

לכי אל אדוניך והשתחוי לה היא האשה היקרה והנכבדה הגברת והרבנית המעטירה רבת המעלות שרתי במדינות סיניורה מאדאם **פרחה** מב״ת תחיי היא ובנה ובנותיה יצ״ו[3] לעולם ועד!

מלכת שבא! שבוע החולפת שלחתי למע״כ[4] ולמרת אמך הגברת העדינה סי׳ **עזיזה** מב״ת[5] תודות וברכות על המתנה הנכבדת אשר שלחה אלי על ידי ידידינו החכם ר׳ **בנימין יחזקאל**[6] יצ״ו. והן בהיום קבלתי מכתב על ידי ידידינו הרב החכם ר׳ **יצחק שמעון** יצ״ו מאת ידידי וחביבי הבחור הנעים והחשוב חמד בחורים, ברוך מבנים שמו כשם הגדולים סי׳ **דוד** יצ״ו וראיתי כל הכתוב

1 בעזרת ה׳ וישועתו.
2 תזכו לשנים רבות נעימות וטובות. נוסף לכך יש רמז לשנת [ת]רנ״ו.
3 ישמריה צורה וגואלה.
4 למעלת כבודך.
5 מנשים באוהל תבורך. הכוונה לעזיזה בת סיר עבדאללה־מאיר (אלברט) בן דוד ששון.
6 הכוונה לר׳ בנימין בן שלמה בן יחזקאל יהודה. ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 40 — 41.

לחיים בירושלם. ובאמת שמחתי שמחה גדולה כשמחה בעת הקציר כי ידעתי מטו״ש[7] ומגדר בריאותכם שיסגו לעד, יהי רצון כן ירבה וכן יפרוץ, ותמיד נשמע ממ״כ בשורות טובות. ונתבשר בקרב ימים מחופת הבת היקרה והנעימה סי׳ **רחל** מב״ת ואחריה הגביר האדון בחור ונעים סי׳ **דוד** יצ״ו, והבת הנעימה מאד מוזיל סי׳ **מזל טוב** מב״ת ובע״ה אל מכ׳דומה תכון פרחנה מעה אולאדיך אל עוזו[8] ויהיה שמם לתהלה ולשם ולתפארת!

על ענין הישיבה של הגברת סי׳ מזל־טוב ת״מ[9] יש לי פליאה גדולה עליה שהיא נתנה דבור כשיש מקום בישיבה אני קודם לאחרים. ולשעבר כשבא השמועה מהח׳ **פראג׳ חיים** נ״ע[10] כתבתי לה והשיבה ע״י הגביר סי׳ **צאלח** יצ״ו שהניחה לבנו יצ״ו. ועתה שנפטר אחד חכם מיחידי הישיבה חשבתי שאני אהיה במקומו כפי הדבור שנתנה לי ביום שנסעתי מכלכתה. ושבוע זאת בא מכתב מסי׳ **משה אביעזיז** יצ״ו שיהיה פלוני החכם במקום החכם שנפטר. לא ידעתי האם עפ״י הגורל היה שזה החכם לא הבינה אותו הגברת סי׳ מזל ת״מ[11], וכל השלוחי כולל אשר היו מזמן אשר נתייסדה זה הישיבה בירושלם כולם הם מיחידי הישיבה ואנכי לא זכיתי הגם שהבטיחה לי. יה״ר[12] ממקום אחר ישלח הקב״ה שלומנו!

בע״ה אחר הסוכות תכף יסע לשלום רב ידידינו הח׳ ר׳ יצחק[13] יצ״ו. וגם הרב הכולל מר חמי יצ״ו ילך עמו לבומבאי, ובטחתי שיזמינו להרב מר חמי אכסניא נאה כראוי לו כי רב הוא והוא אחד מדייני ירושלם ולא ניסה לישב במקום הכנסת אורחים, ור׳ יצחק מכיר אותו היטב. וכבודך תקחי נח״ר[14] ממנו מחכמתו ומיראתו כי הוא מפורסם בכל דבר טוב. ורק אין דבר זולת לשנה טובה ומתוקה תכתבו ותחתמו לחיים טובים ולשלום, לידידי החכם ר׳ יאושע[15] יצ״ו ולח׳ עזרא יצ״ו ולח׳ יעקב יצ״ו ש״ר ויז״ל רנ״ו[16].

הצב״י[17] רפאל יאושע הכהן ס״ט

7 מטוב שלומכם.
8 התרגום מערבית לעברית: ובעזרת השם כבודך תהיי שמחה עם בניך היקרים.
9 תבורך מנשים. הכוונה לישיבת ״מזל צומח״ שנוסדה בירושלים על־ידי מזל־טוב אשת הנדיב אליהו בן דוד יוסף עזרא. ראה עליה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ 262.
10 נוחו עדן. הכוונה להרב פרג׳־חיים ב״ר שלמה יהודה, שנפטר בירושלים יז בתשרי תרנ״ו (1895). ראה עליו א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ 43 — 45.
11 תבורך מנשים.
12 יהי רצון.
13 הכוונה לר׳ יצחק אגסי, המורה והמלמד בבית פרחה ששון.
14 נחת־רוח.
15 הכוונה לר׳ יהושע בן אברהם אליהו שנדוך, שאף הוא חיה מורה ומלמד בבית ששון.
16 ישמרהו צורו ויחייהו שלום רב ויזכו לשנים רבות ונעימות.
17 הצעיר בישראל.

98. איגרת מראשי קהילת יהודי שכונת "נוה שלום" ביפו אל פרחה אשת סלימאן דוד ששון

בעזה"ו, יפו, טו כסלו תרנ"ז לפ"ק [1896].

לכבוד הגברת המעטירה, שרתי בנשי החיל רבתי בבנות החסד, בת מלכים רבת פעלים וכו' מרת **פרחה סלימאן דוד ששון** ת"מ[1], יחי שמה לעולם כי"ר.

אם בישראל!

אשה כבודה! ברגשי גיל וששון הננו מביעים לך את תודתנו. ברוכה את, וברוך טעמך, על חריצותך והשתדלותך לשלח לקהל עדתנו שני ס"ת[2]. ועם כי לא זכינו להיות מבעלי תשו[בה] על מכתבנו הקודם, עכ"ז[3] חובה עלינו לקדם פניך בתודה ובברכה. וסיבת איחור מכתבנו זה כי נתאחרו הס"ת בדרך עד זה ימים אחדים אשר הגיעו. ועם כי לא מחקי ד"א[4] להעלות על גיליון את רחשי לבבנו, כי לא לנו להתאונן נגדך כבודה! אמנם ביודענו את טוב מזגך, נחוצים אנו להודיעך, כי בטח כי לא ראית את הס"ת השלוחים לנו. ובבקשנו ס"ת ממך אשה חכמה, לפאר בהם עירנו וביה"כ[5] החדשה, הן כי יהיו מדויקים ומוגהים ומהודרים כערך המבקשים וכיד ה' הטובה על הנותן; ואך באלה ראינו כי צריכים תיקון גדול והוצאות רבות כערך חמשים רופייא, כי כמה יריעות אשר כלן נקלף הדיו מהאותיות ואין רשומן ניכר ונתנו אותם לסופר לתקנם ועמל עמל רב ועוד לא גמר גם חצי האחד. וגם התיקין ומטפחותיהם בלו מזוקן. והנם עוד ביד הסופר מתנהל בהם לאטו מרב עבודה וגם לא ידע ממי יקבל שכר עמלו. וידענו היטב כי לא מידך היתה זאת אשה כבודה ולא בך האשם בשילוח הזה. לכן ראינו החובה עלינו להודיעך, ואם נפיק רצון מאיתך ותואילי לזכות את הרבים בשלחך לנו ס"ת יפה וכשר בכתיבה ובדיוק, דעי לך עדינה כי חסד גדול את עושה עם עירנו ויכתב שמך הטוב עליו לתפארת. ומצוה כזאת לא נפלאת היא ממך ויכולה להגן אלף המגן. כי עירנו זאת אין לה כל משען ותומך מכל נדיבי ישראל ויושביה קצרי יד ואין יכולין להקים להם גם ביה"כ מקדש מעט לאחוזת עולם על ארצנו ועל נחלת אבותנו. וזהו גמילות חסד את הרבים. ולבל הלאותך ברב דברים אשר נפשך הטהורה יודעת מאד ערך מפעל נשגב כזה לכן נשים קנצי למלין בברכה ודי בזה.

נאם מוקיריך ומכבדיך ומברכים את שמך הטוב ברוב עוז ושלום, ראשי ומנהלי ביה"כ ות"ת בעיה"ק יפו ת"ו בנוה שלום[6].

הצעיר נסים כהן ס"ט
הצעיר נסים עזיז
הצעיר יוסף ר' משה ס"ט
יוסף אבוטבול הי"ו
הצעיר יוסף ן' סמחון הי"ו.

1 תבורך מנשים.
2 ספר־תורה.
3 עם כל זה.
4 דרך ארץ.
5 וביה־כנסת.
6 נוסדה בשנת תרמ"ה (1885).

עשב יפו טו כפלו תרנן לפק

לכבוד הגבירת המעט־ירה, שרתי כנסי החיל, רבתי בכנות החסד. כת מלכים,
רבת פעליס, וכו' מרת **פרחה סלימאן דוד ששון** תמ"י,
יחי שמה לעולם כו"ר.

לאס כ"שרלל !

לאשה כבודה! כרגש גיל ושעון הננו מביעים לך לאת תודתנו, כרוכה לאת, וברוך טשמך. של חרילותך והשתלחותך לשלוח עלתנו שני ספר, ועם כי לא זכינו להיות מבעלי תשי של מכתבנו הקודם. עכו חובה עלינו לקדם פניך בתודה וברכה, ופיבת לימור מכתבנו זה. כי נתאחרו הספר בדרך עד זה ימים לאחים לאשר הגיעו! ועם כי לא מחקי לא להעלות של גיליון לאת רחצי לבבנו. כי לא לנו להתאונן נגדך כבודה! לאמנם. כיודעני לאת טוב מוגך. מחוליס לאנו למודיעך! כי כטח כי לא רחית לאת הספר השלוחים לנו! ובבקשנו ספר ממך לאשה חכמה. לפקר בהם עיתנו וכיהב החשה. הן כי יהיו מלויקים ומעניהים ומשוררים כערך המבקשים ענין ה' הטוכה של הנותן ולך בהלה לליבו כי מרכים תיקון גדול והולאות רכות כערך חמצים רבויים כי אמנה ירישות לאשר כלי נקלף הליו מהלאותיות נאין נשומן ניכר ונתנו לותם לספור לתקנם ושמל שמל כך ועוד לא נמנר זם מכי הלאחר עם התיקון ומטפחותיהם כלו מזוקן. והנם עוד כיד הספור מתנהל בהם לקטן מרב שבוחה עם לא יטו ממני יקבל אשר שמלו! וידענו היטב כי לא מידך היתה זאת לאשה כבוחה ולא כך הלאשם כשילוח חזה. לכן הלאו החוכה עליכו להודיעך! ולאם נפיק רצון מלויתך ותולילי לזכות לאת הרבים כשלחך לנו פרי יפה וכשר כבתיבה ובדיוק. רצי לך עליכה כי חסר גדול לאת עושה עם שירנו וימתב שמך הטוב עליו לתפלרת. ומלוה כזאת לא נפלאת היא ממך ויכולה להגן מלף המגן. כי שירנו זאת לאין לה כל משען ותומך מכל נדבי ישראל ויושביה קלרי יו ולאין יכולין להקים להם גם כיהב מקדש משט שולם של לרלנו ועל נחלת לאחינו וזכו נגילות חסר לאת הרבים! ולכל הלאותך כרוב לאשר נפשך לאשר הטהורה יועצת מלוי שרך מפעל טוב כזה לכן נעים קלי למלין כברכה ולי כזה.

עלם מנקידיך ומכבדיך ומכבדים לאת שמך הטוב כרב שוע שלום לאם, ומנהל כיהב לאת כשבק יפו תו כנוה שלום

נלשר, נפש נ"ש יוסף תכונעבל נלשר, נפש נ"ש פו

99. איגרת מאת מנשה יחזקאל בצוץ אל פרחה אשת סלימאן ששון

(בתרגום מערבית לעברית)

בהנ״ו. עה״ק ירושלם תובב״א, היום 2 טבת התרנ״ז

לקראת ומעלת השם הטוב הגבירה המעטירה רצ״ו כמה״ר סי׳ פרחה סלימאן ששון נר״ו.

מאחדש״ו וכו׳ ובכן בראשונה נשאל על שלומכם בטוב. כמו כן באנו להודיע לכבודכם כי פה בירושלים עשינו תיקון ישיבה בביתי לעבודתו יתברך שמו. בתחילה תיקון ״צמח צדיק״, תיקון היסוד בליל שישי, ועכשיו בכל לילה באים השכנים מיראי ה׳ וחושבי שמו וחכמים ידועים מעולם אשר יקראו תלמוד או הרמב״ם או זוהר הקדוש, כל דבר מצוי לקריאה. ואנשים אלו קוראים לשמה לעבודתו יתברך שמו, וגרמתי לזכותם. הם היו ישנים מתחילת הלילה. מקודם היו באים 8 — 10 אנשים וכעת בן פורת יוסף באים 20 — 30 אנשים ולפעמים 50 או יותר מזה. החברה מחנה יהודה גדלה, בן פורת יוסף. רובם אנשים חַלַבִּים (יוצאי ארם־צובה), אנשים טובים ומרוצים מאוד ממני, כי מאת ה׳ היתה זאת. גם הרב כל זמן שאני הולך אצלו שמח ממני ואוהב אותי מאוד על שעשיתי התיקון הזה, לדבריו לא היה מאמין שדבר זה יצליח בידי. יהי רצון שיהיה ביתנו פתוח לרווחה לחכמים לעבודתו יתברך שמו לעולים בתוככי ירושלים ת״ו. דבר זה נמשך שנה וחצי. עבור תיקון ״צמח צדיק״ שולחים מרנגון וכלכתה סניור דוד חי שלמה מוסא הי״ו, ה׳ יתברך יאריך ימיו. הוא היה שולח לי ממנו בכל שנים־שלושה חודשים 20 — 25 רופיות. כעת הוא דיבר עם אנשים ברנגון ואחרים ואסף קרוב ל־35 רופיות בשביל קפה, סוכר, תה ודברים אחרים, לכל לילה. בליל שישי נשארים ערים עשרה תלמידי חכמים חַלַבִּים וקוראים זוהר עד אור הבוקר. לכל אחד נתן צרכי שבת ¼ מג׳ידי השווה מעלה מטה 12 עאנה. גם בירושלים מתנדבים ומביאים קפה או סוכר, היכן נמצא דבר כזה? השם יתברך יזכה אותנו שעניין זה ימשך ויתמיד.

אני הקטן אמרתי שכובדכם אוהבים לעשות מצוות בכל מקום, וכמה שלוחים באים למחוזכם ואין אתם ממעטים אתם בנדיבותכם הברוכה... הקב״ה יזכה אותנו שלא נצא מירושלים לעולמים, דבקה נפשי בה... יהי רצון שהגאולה תהיה קרובה מאוד משום שראו בספר קץ הימין כתב־יד רבינו מהרח״ו זצ״ל ובו נאמר שהגאולה תהיה בשנת תרס״ו. ואולי יקירנו ח״ר אליהו אגסי הי״ו קרא בו ויודע אותו. וזה אינו נמצא כי אם אצל אדם אחד. לפני כן כתבנו לאחינו בכלכתה סניור דויד חי הי״ו שכך וכך הענין. מאז כתב לי כמה פעמים: ״דַכְ׳יַלַך״ (אני בחסותך) שלח לי אותו באיזה מחיר שיעלה, או שתעתיק אותו בשבילי. וכן עשיתי. שלמתי עבור כתיבתו קרוב לחצי לירה מג׳ידי, ושלחתיו אליו על ידי עזרא בן דודי... ושלום.

עזרא מנשה יחזקאל בצוץ הי״ו

99/א-ב. שתי איגרות מאת שד״ר ירושלים ר׳ אליהו משה פאניז׳יל[1], אל פרחה אשת סלימאן ששון

א

בע״ה[2], בומביי, טז אייר התרנ״ח [1898].

מעלת תהלת הגברת המ׳ רבת המעלות, איומה כנדגלות, שרתי בנשים, חסידה בראשים. מ׳ סי׳ **פרחה** ת״מ אלמ[נת] השר הצדיק סי׳ **סאלמאן דוד ששון** ז״ל, השומר אמת ישמרה וכבוד והדר יעטרה אמן!

אחרי עתרת החיים והשלום אבא בשורותיים אלה להודיע לרו״מ[3] מחזרתי פה העירה תלי״ת[4], כי ה׳ עזרני וגמרתי נדבתי בעוב״י כלכתה יע״א וה׳ העיר את רוחם הנדיבה ונעתרו לקול שועת העניים שמונת אלפים ושלש מאות ואחד (8301) נפש אשר בירושלים וקופת הכוללות אשר רבצה תחת משאה הכבד מעול החובות המתרבה מדי שנה בשנה מהוצאות היתרות על ההכנסות כמבואר בספרי חשבון מורה לצדקה. וכאשר ראו עשירי כלכתא דבר הזה התנדבו כל אחד נדבה כפולה לעזר פרעון החובות ככתוב בפנקס בחתימת ידם. יה״ר[5] ה׳ ישלם להם שבעתים כפעלם הטוב אמן.

ובכן, בשם חו״ר[6] ועניי ירושלם ת״ו בקשתי שטוחה לפני רו״מ למען תתני אומר ושפיר גזרתך לפני מעלת הגבירים השרים אשר באופיס[7] למען יתהלכו בדרך כלכתא לתת מהחברה נדבה כפולה לפי גודל הצרה, כי עם צרה היא ליעקב וממנה יושע. ואנחנו עדת הספרדים ליָה עינינו ולרחמי לבבכם אשר אתם אנשי גאולתנו נבקש עזרה בצרות. ותעדיפי טובך ביושר לבבך לצוות להגבירים הנ״ל למסור בידי נדבת לבבך כנהוג 300 רופיי כמו שקבל השד״ר אשר קדמני הר׳ ר׳ רפאל יאושע הכהן שאקו יצ״ו למען אוכל לצעוד קדימה לטובת עניי ירושלים וממך יראו ובשכר זאת אל חי יצליח דרככם ומעשיכם, ותראי בשמחת בניך ובנותיך וישמורכם האל כאישון בת עין ותחזרו לביתכם לשלום ששים ושמחים ותהי אם הבנים שמחה בהשקט ובטחה ותזכו לראות בנחמת ציון ובבנין ירושלם כאוות נפשכם וכעתירת צעיר המשתלח מעיה״ק ירושלם ת״ו

אליהו משה פאניז׳יל ס״ט

1 היה בנו של ר׳ יהודה בכר ישראל פאניז׳יל. נולד בירושלים טו שבט תר״י (1850) ונפטר בה כט טבת תרע״ט (1919). היה שד״ר כוללות הספרדים ומוסדותיה לערי הודו, תוניס, אלג׳יר, טריפולי, מרוקו, קוקו, בוכרה, איטליה ועוד. ממייסדי ומנהלי בית החולים ״משגב לדך״ בירושלים. בשובו משליחויותיו נבחר לראש הרבנים בירושלים. על תולדותיו ראה מ׳ ד׳ גאון, יהודי המזרח בא״י חלק ב. ירושלים תרצ״ח, עמ׳ 527 — 530.

2 בעזרת ה׳.

3 לרום מעלתה.

4 תהלות לאל יתברך.

5 יהי רצון.

6 חכמי ורבני.

7 במשרד.

ב

בע״ה, בומבאיי, יום כד אייר התרנ״ח [1898].

לקראת מעלת תהלת הגברת המעטירה, מפנינים יקרה, שרתי בנשים, חובבת ציון ודורשת שלום ירושלם כש״ת סי׳[8] פרחה ת״מ[9] אל[מנת] השר המרוחם סי׳ סאלמאן דוד ששון נ״ע[10], השומר אמת ישמרה וכבוד והדר יעטרה כי״ר אמן!

אחרי עתרת החיים והשלום, אבא בשורותיים אלה, יען כי שבוע החולפת ערכתי את בקשתי לפני הדרת כבודך בשם רבני ירושלם ועניה למען תעתרו לבקשתם, אך הפעם הזאת לתת להם נדבה כפולה לעזר תשלום החובות אשר השתרג על קופת העניים מרוב ההוצאות בשנים החולפות. וראיתי כי התשובה על בקשתי זאת התמהמה ושאלתי לא עלתה לרצון. גם אנכי חשבתי לנכון שלא להתאמץ בבקשתי נגד רצון הקהל ונעתרתי לקבל קצבת החברה כמנהג לירושלם כאשר קבל השד״ר אשר קדמני ר׳ רפאל יאושע הכהן שאקו יצ״ו סך 500 חמש מאות רופיי. אמנם אפיל תחינתי לפני הדרת כבודך כי תעשי בקשתי אך בזאת למען כבוד ירושלם לתת גם לי כמו שקבל השד״ר אשר קדמני הנ״ל נדבת לבבך סך 300 שלש מאות רופיי לפי רוב העניים אשר בירושלם אשר עלה מספרם לסך 8301 שמונת אלפים ושלש מאות ואחד נפש. נא גבירתנו עוררי רחמיך על עניי ירושלם המקובצים מד׳ פינות העולם כי אם תחיו אותם יחיו ולא ימותו. ואל נא תאחרי לתת פקודתך אל הבית המבורך האופיס שלכם למען ימסרו הסך הזה בידי, כי אני נחוץ לדרכי לנסוע לעיה״ק ירושלם ת״ו בתחילת ח׳ ג׳ון לפני בא תוקף גבורות הגשמים. ואם יתמהמה תשובתך אזי אהיה נאלץ לבא בעצמי למחנה תהלתכם לעיר מַמְלִישֶׁר[11] ולא אחוש על טרחתי בעבור כבוד העניים, כי נדבתך היקרה היא הראשונה בקדושה לטובת העניים. אחרי יקרת נדבתך יתהלכו גם אחרים לתת כמנהגם הטוב, ותהי זוכה ומזכה אחרים ויהיה שמך לברכה בתוך עמך על גודל חסדך ורוחך הנדיבה.

נא גבירתנו אל תאחרו אותי וה׳ הצליח דרכי, שלחוני ואלכה לעיקו״ת ירושלם להשיב רוח אלפי נפשות אשר עיניהם תלויות לישועת ה׳ בתתי לפניהם קומץ ברכה, ובשכר זאת אל חי יאריך ימיך וש[נות]ייך את ובנייך בטוב ובנעימים ותהי אם הבנים שמחה בהשקט ומנוחה כאות נפשך בעתירת צעיר המשתלח שד״ר מעיה״ק ירושלם ת״ו.

אליהו משה פאניז׳יל ס״ט

8 כבוד שם תפארתה סיניורא.
9 תבורך מנשים.
10 נוחו עדן.
11 בימים ההם משפחת ששון נסעה לעיר זאת לבלות בה את ימי הקיץ הלוהטים.

99/ג-ה. שלוש איגרות מאת רבני טבריה על שליחותו של ר׳ אליעזר מנצור סתהון[1], אל פרחה אשת סלימאן ששון

א

בע״ה, מעיה״ק טבריא ת״ו לעי״ת בומבאי יע״א
יום כה לחו׳ שבט שנת אורה ושמחה וששו״ן ויקר לפ״ג [תרנ״ז, 1897].

האשה רבתי המעלות והתהלות, גומלת חסדים טובות, אם רחמניה שרתי בנדבות, רודפת צדקה וחסד, מע[לת] הגברת העדינה, וכל מעשיה באמונה, אוהבת התורה ולומדיה. סי׳ סי׳ **פרחה די סלמאן דוד ששון** לא יכבה בלילה נרה אכי״ר.

שפעת שלומים וברכות ממרומים

הן לשמע אזן דאבה נפשנו, את אשר הוביש ה׳ במח״ת יע״א[2] חלאים רעים ונאמנים ותסמר שערת בשרנו, ותדד שנה מעינינו, מרוב צערנו ויגוננו, וחיש מהר במצלה נעלה על טהרת מצבת גדול אדונינו התנא האלקי הקדוש רבי מאיר בעל הנס זיע״א[3] ונשפוך שיחנו ותפלתינו לפני שוכן שמים אלקא דמאיר יעננו ביום קראנו למען ישוב ה׳ לרחמכם ויסלק חרון אפו מעל עמו ישראל ובפרט היושבים בעי״ת[4] בומבאי יע״א. אנא ה׳ שמעה תפלתנו, אל דמעתנו אל תחרש. יה״ר זכות התנא הק׳ זיע״א תגן בעדכם לבל תאונה לכם רעה, ואך ששון ושמחה תשיגו ברבות הטובה, באורך ימים ושנים, דשנים ורעננים כיר״א. והנה עתה הודענו הן כתיב כי שלחנו שד״ר נהוג למח״ת יע״א למע[לת] הרב הכולל בישראל להלל, שו״ב כמהר״ר **אליעזר מנצור סתהון** הי״ו, הוא יגיד יצרנ״ו במה אנן קיימין, כי צרות רבות סבבונו. עתה באנו להודיע ולהודע כי בימים האלה ובזמן הזה מלבד כי צנורות השפע ננעלו תנן, עוד נכספה נחלתנ״ו כי חלה ה׳ בנו מכת בצורת ויוקר השערים, מי המרים, והעניים והאביונים צועקים במרה: הבה לנו לחם, ולהושיעם דאבה נפשנו. ובראותנו צרת נפש קהל מישראל בהתחננם אלינו, קמנו ונתעודד להביא עצות למצוא להם אופן ותקון להחיות את נפשם ולבל ישאו חרפת רעב. הכי אמרנו לחלק לכל נפש מדת קמח מידי יום ביומו לשום להם שארית בארץ עד אשר יחונן ה׳ עמו ישראל. ולכן באנו באות הכבוד הזה מפילים תחינתנו למען תצאי נא לחוס ולרחם על נפשות רבות מישראל להעניק למר שדרן נדבה כפולה ומכופלת, אי משום פקוח נפשות ואי משום כי הרופייה ירדה עשר מעלות אחורנית בערך המטבע שלנו, וראוי והגון לחדש ולהוסיף בקצבה על הנהוג כאשר כן עשו אחינו בנ״י[5] יושבי ערי מערב הפנימי יצ״ו. ומה גם כי הרב השד״ר הקודם לא קבל נדבתו כידוע, באופן על רחמי אב״ש[6] ורחמי אחינו בני ישראל אנחנו בטוחים כי יחוסו וירחמו עלינו בעת צרותנו ויקדשו עצרה לעשות נדבה מחודשת לפי צוק העתים ודוחק הזמנים; וכל הנדר והנדב בעת צרה הכל יעלה ויבא ליד מר שד״ר הי״ו,

1 בנו של הרב חביב חיים דוד סתהון, בעל הספר נוצר האדם על מולד הלבנה, טבריה תר״ץ. שליח זה לא נזכר בספר שלוחי א״י, מאת אברהם יערי.
2 במחוז תהלתינו יכוננה עליון אמן.
3 זכותו יגן עלינו אמן.
4 בעיר תהילה.
5 בני ישראל.
6 אבינו שבשמים.

בעושר וכבוד, ותזכי לעשות אך טוב וחסד כל הימים כנה"ר[12] וכעתירת החותמים בברכה צופים לישועה ברב עז ושלום.

הצעיר יעקב שאול אלישר ס"ט — חכם באשי ירושת"ו ואגפיה (מקום החותם)

מנחם ש"ט כהן — סוכן הועד לעדת הספרדים הי"ו בעיה"ק ירושלם תובב"א (מקום החותם)

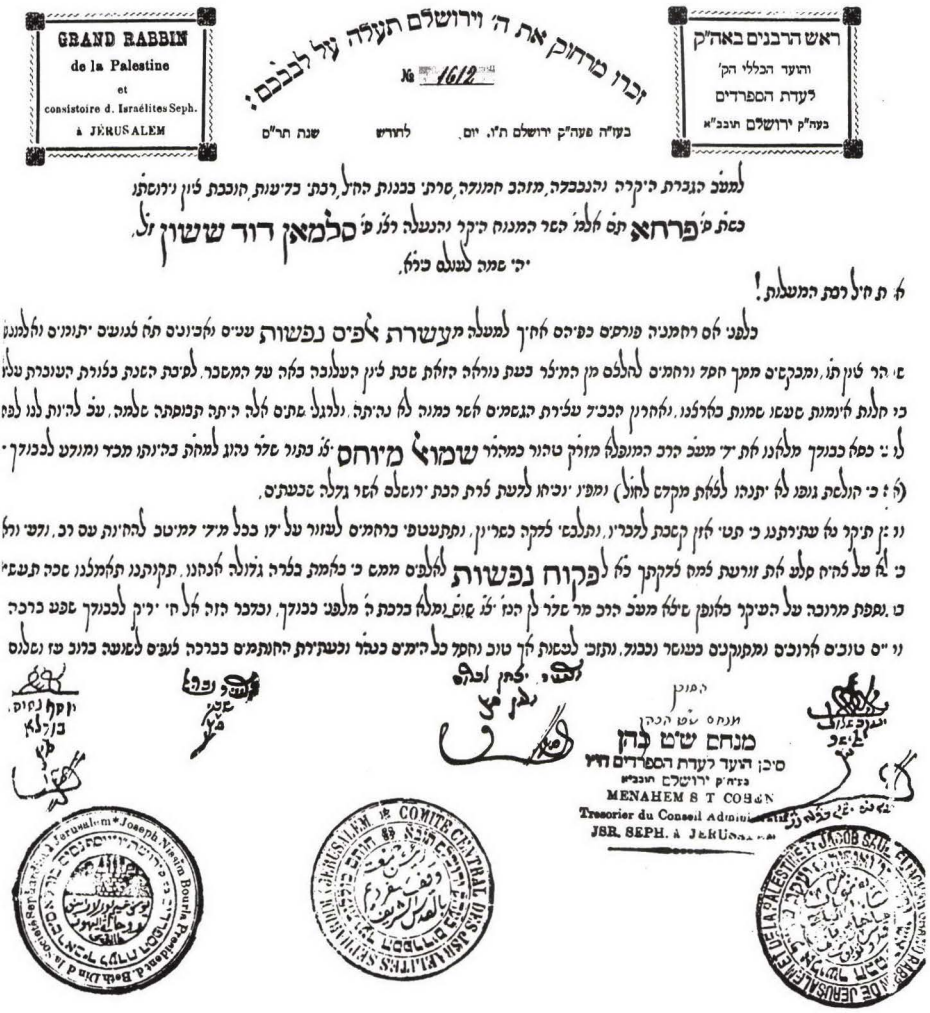
הצעיר יצחק אברהם הכהן ס"ט

הצעיר גבריאל שבתי ס"ט

הצעיר יוסף נשים בורלא ס"ט — ראב"ד לעדת הספרדים, ירושת"ו (מקום החותם)

(מקום חותם כוללות ועד הספרדים בעיה"ק ירושלים תובב"א).

12 כנפשך הרמה.

Letter No. 101 איגרת מס'

Letter No. (א) 99/ג/איגרת מס'

חסיה נפשנו שכן יעשו וכה יוסיפו ואת העדינה תהי עוזרת בדבר המצוה הרבה הזאת, ואלקא דמאיר יהיה בעזרך למען תחיי עוד לנצח עוד רבות בשנים, דשנים ורעננים, כאות נה״ר וכנפש המעתירים בעד ק״ק בומבאיי יע״א עתרת החיים והשלום.

הצעיר יוסף דוד [השני] אבואלעפיה ס״ט — מ״מ חכם באשי בעיר טבריא ת״ו (מקום החותם)
הצעיר יצחק אברהם בקריה ס״ט
ע״ה חביב חיים סתהון ס״ט (מקום החותם)
הצעיר אברהם אביחצירא
הצעיר שלמה רחמים אבואלעפיא ס״ט
(חותם וועד הכללי החדש דק״ק ספרדים דפעה״ק טבריא ת״ו)
(חותם ישיבת ר׳ מאיר בעל הנס)

ב

בעה״ו[1], חודש אדר א שנת תרנ״ז [1897].
מעה״ק טבריה ת״ו לעי״ת[2] במבאיי יע״א[3].

אשת חיל עטרת. כל שהיא תפארת. כפה פרשה לעני וידיה. ויהללוה בשערים מעשיה. היא האשה רבת המעלות והתהלות. הגברת היקרה **סי׳ פרחה די סלמאן דוד ששון** הי״ו. לא יכבה בלילה נרה. אכי״ר[4].

לפנים האר״ש היום ברכה. על טהרת מצבת גדול אדונינו התנא הק׳ **רבי מאיר בעל הנס** זיע״א[5] למען תחיה ברכות הטובה הטובה. כספא ודהבא עד זקנה ושיבה. צהלה ושמחה. בבנים ובני בנים. נטעי נעמנים. והעושר והכבוד יחדיו יהיו תמים לעד לעולמים כיר״א. מעוף צרה וצוקה השורר פה עיקו״ת[6] בימיה הרעים האלה לא נוכל להאריך שיח לפני תפארתך כי אין די באר עלי גליון גם מעט מהנה. אם מפני חסרון כיס אשר לא היה לעולמים. ואי משום גזרות חדשות אשר לא שערום אבותינו ואבות אבותינו, ולכן נכרת אכל מפי חכמי ועניי עי״ק ת״ו[7], ולא הספקנו לנהלם בלחם אף כי לוינו סכים[8] רבים ולכן הנה שולח מאתנו שד״ר נהוג כולל למע׳ הרב הכולל, בישראל להלל,

1 בעזרת האל וישועתו.
2 לעיר תהילה.
3 יכוננה עליון אמן.
4 אמן כן יהי רצון.
5 זכותו יגן עלינו אמן.
6 עיר קדשנו ותפארתנו.
7 עיר קדשינו תיבנה ותיכונן.
8 סכומים.

כעתו מעיה"ק טבריא תו"ו [illegible] לעיר במבאיי שי"ו

אשת חיל עטרת בעלה בה"ח תפארת בתה מרדכי לעני ודיך. ויהללה בשערים מעשיה. ר"ת הרמה רבת התעלות. והחכלות.
הגברת הנכבדה מ' **פרחה די סלמאן דוד ששון** הי"ו עם כבוד בעלה נתי' לאכר.

לפנים הראש הרים כתרה. על טהרת מלבבת גדול לחדשינו התעלה הר"ר **מאיר בעל הנס** ז"ל שלח למתנת יחיד ברכות הטובה. בפעל והבטח.
שר תקנה ושיבה. להלל תשחה. בכנים ובכ כנים. נטע נעמנים. והשוער והכבוד יחדיו. ירוו תמיס. לשר לטעלתם.
כי יש. משוש לדיר ולוקה השורר מה שלות בחמם ברשים הלא לו מנהל להחלרך זיח לבב תפלרתך כי יתן כי כאר של גלילן גם מעט מהנה. אם תפני חפרון כפ־
אחר לא היה לטעלתם. ות' חשום גדרות חדשות אשר לא שערום אבותינו ואבות אבותינו ולבן נברת אחל תפי **חכמי ועניי** עיר תו. ולא השפקנו.
לנהלם בלחם לחך כי לעינו **סכים רבים** ולבן הנה שולח מאחנו שלר נהע בולל לחנע ברב הכולל. בשראל להלל. תלא רוח
יוכתה. שוטר לור בשלמה שוחט ובודק בתבריר **אליעזר מנצור סתהון** נתו בן לאר מנן מט הדב החופלח.
ואתר שט שולה רגא לאבר תקודם במהלר חב"ב ח"ים דוד סתהון נתו הוא ההולך למחית. עיי נקבן על —
יגבלות כל הנעדר והבדה לשם שיקות חתל זו טבר"ה תו. נעשם היי. תנא קחלי **מאיר בת עין**. בטחנו בחמלתך הטובה
נגל **החכמים והעניים** כ' תהיה ע"ו ברכה תגדבת לבך הטהורה ולמלאת אות יד מנה הרחמים **נדבה כפולה**
נה. ע' שבים להלן בטהו ע שים יקרות. כלות תאדות לשם ע"ו לשם לכל נתר־הם ולכל נדבותם
ית תחיה וחזון ע שני. עיך תו' ואתן מהכלן נגרך את שם תפלרתך יאת כי. לילמי. הכבה ורש זרעך חי"ם טובים ותתקרים ותשתרש כשרך עתרת היח"ם ופ

Letter No. איגרת מס' 7/99 (ב)

מלא רוח חכמה, עוטה אור כשלמה, שוחט ובודק כמהר״ר **אליעזר מנצור סתהון**[9] נר״ו בן לחד מנן מע׳ הרב המופלא וכתר ש״ט[10] עולה ראש אב״ד מקודש כמהר״ר **חביב חיים דוד סתהון**[11] נר״ו, הוא ההולך למח״ת יע״א[12] לקבץ על הגבאות כל הנידר והנידב לשם עיקו״ת חמד זו טבריה ת״ו ולשם האי תנא קמא **מאיר בת עין**. בטחנו בחמלתך הטובה על החכמים והעניים כי תריק אליו ברכה מנדבת לבך הטהורה ולמלאת את ידו מנה הראוייה נדבה כפולה מה׳ פי שניים להליץ בעדו אל נשים יקרות, באות מאירות לשים אליו לבם לכל נדריהם ולכל נדבותם לתת מחיה ומזון אל עניי עי״ק ת״ו. ואנן מהכא נברך את שם תפארתך. את היי לאלפי רבבה וירש זרעך חיים טובים ומתוקנים ומעתירים בעדך עתרת החיים והש׳.

יוסף דוד [השני] אבואלעפיא הי״ו ס״ט, — מ״מ חכם באשי (מקום החותם)
יצחק אברהם בקריה ס״ט
אברהם אביחצירא ס״ט
ע״ה חביב חיים דוד סתהון ס״ט
ברוך טולידאנו ס״ט
דוד יעקב ואעקנין סלי״ט
שלמה רחמים אבואלעפיא ס״ט
(חותם ישיבת ר׳ מאיר בעל הנס)
(חותם וועד הכללי החדש דק״ק ספרדים דפעה״ק טבריא ת״ו)

ג

בעה״ו, מעה״ק טבריא ת״ו, היום כ״ב אדר ש׳ התרנ״ח [1898].

משמי מרומים, ישפות ה׳ שפעת שלומים וברכות עצומים, לכבוד מע׳ תהלת הגברת המפוארת לובשת צדקות ורוח נדיבה, אשה יראת ה׳ היא תתהלל סי׳ סי׳ **פרחה די סלמאן דוד ששון** תמ״א והבן יקיר הבחור הנחמד נטע נעמן הגביר השר המפואר עושה חסד וצדקה סי׳ סי׳ **דוד סלמאן דוד ששון** הי״ו, אתה ה׳ תשמרם, ברכם טהרם, כיר״א.

נדיבים וחביבים!

מזה שבועות שתים חזר לחטו״ל לפעי״ק ת״ו[13] מע[לת] הרב הכולל מר שד״ר כמהר״ר **אליעזר מנצור סתהון** הי״ו ופיו מלא שירות ותשבחות ברבת המעלות והתהלות לשם הדר כבודכם על כל הטובה והחסד אשר הגדלתם לעשות עמו עד אשר יצא ממח״ת שש ושמח, והעדיף המרבה לספר

9 ראה עליו לעיל, עמ׳ 475, הערה 1.
10 שם טוב.
11 על תולדותיו ראה מ׳ ד׳ גאון, יהודי המזרח בא״י, ירושלים תרצ״ח, עמ׳ 486 — 487.
12 למחוז תפארתך יכוננה עליון אמן.
13 לחיים טובים ולשלום לפה עיר הקודש [טבריה] תיבנה ותיכונן.

בשכון מעלה טבריא תע"ו פינס כב מחר ב' התרנח

משמ"ו תרומ"ם, יפעת ב' יפעת שלמים וברכות שלומ"ם, לכבוד מע"ה תהלת העבדית המפוארת לנצח לנקות

ענוה נדיבה מאד ירחת ב' ה"ן ת"ת בללל פ' פ' **פרחה די סלמאן דוד ששון** תחי'

והבן יקיר הבחור הנחמד נעמ נעמן הגביר הר' התפלר שנא

חפץ עלקה פ' פ' **דוד סלמאן דוד ששון** ה"ן אחב ב' תמתם, בכבם טהרם, כירם,

נדיבים וחביבים!

מזה שבועות שתים חזר להטריל לפעי"ק תו"מ הרב הכולל מה' שלי' מהגר **איעזר מנצור סתהון** ה"ן

ופיו תלח ג"יות ותשבחת בדבת התשלות והתהלות לשם הדר כבודכם על כל הטובה והחסד אשר

הגדלתם לעשות עמו עד אשר ירח מתחת גג נאתו, והשי"ת התדנה לפקר בשבח נפש תשלתכם, ירי כן ה' טתכם **תשואות חן חן**

נגד תודות לכם, יהי' זכות התנח הקדוש מרן מוהר שלמה **רבי מאיר בעל הנס** ז"ע תהיה לתנן לכם ולזרעכם

להט"ב ולכבודות שתכם, ונפלתם לעולם השע— והבדוד שבל אשר תחזר עשכם לעזר לכם, ובשכר התשת"ר פ"ם בשרכם שתרת חמ"ם והבלנם

ימים נשנות שולכם, בטוב ובנעימים, שבל אשר תחזר עשכם לעזר לכם, ובשכר התשת"ר פ"ם בשרכם שתרת חמ"ם והבלנם

בשבח רום מעלתכם. יהי כן ה׳ עמכם. תשואות חן חן ורב תודות לכם. יהי רצון זכות התנא הקדוש גדול אדוננו רבי מאיר בעל הנס זיע״א תהיה למגן לכם ולזרעכם להטיב ולהרבות אתכם, ונחלתם לעולם העושר והכבוד וכל אושר ההצלחות, ששון ושמחה תשיגו והארכתם ימים ושנות עולמים. בטוב ובנעימים, בכל אשר תאווה נפשכם לטוב לכם, וכנא״ה[14] המעתירים בעדכם עתרת החיים והשלום.

הצעיר אהרן בכור אלחדיף הי״ו ס״ט
ע״ה חביב חיים סתהון ס״ט (מקום החותם)
הצעיר ברוך טולידאנו ס״ט
הצעיר אברהם אביחצירא ס״ט
הצעיר שלמה רחמים אבואלעפיא ס״ט
(חותם וועד הכללי החדש דק״ק ספרדים דפעה״ק טבריא ת״ו)
(חותם ישיבת ר׳ מאיר בעל הנס)

100. איגרת מאת רבני בגדאד[1]
אל פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון

בגדאד יע״א, היום ג׳ יא תשרי שנת התרנ״ט [1898].

תזכו לשנים רבות ונעימות.

פרוח תפרח ותגל חבצלת, משולשלאה דבי נשיאה יחוס המעלות כוללת. שרתי במדינות וממלכות גברת. מוכתרת בכלילא דדהבא כתר מלכות וכתר שם טוב גולת הכותרת. תפארת וגדולה יחד בה נצמדים. נפש יקרה ורוח נדיבה היו בה לאחדים. תחוס על דל ואביון. כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון. מוקירא דרבנן ממלאה גרונן. מטילא מלאי צררי תחלסן. מקרקשא להו בכספא ודהבא, ברוח נדיבה ובעינה טבא. שמה הטוב דפקיע לשם ולתהילה. מרומם על כל יקר וגדולה. הלא היא גברת ממלכות. תבורך מנשים הגבירה והיקרה והמרוממת כמה״ר סי׳ **פרחה** מב״ת אשת הגביר המרומם. כאור יומם, כמהר״ר **סלמאן דוד ששון** יהי רעווא דתתברך מפי עליון. השוכן בציון. לעילא מכל ברכתא. ותאריך ימים על ממלכתה. היא ובניה היקרים לעד לעולם. כירח יכון עולם[2] כיר״א.

אחרי עתרת החיים והשלום לחיי מלכתא ובנהא הי״ו, הנה אנחנו באים לדפוק על דלתי רחמיך, גברת. ואם כי לא נסינו באלה ההכרח לא יגונה. כי הן גוועו אבדנו כולנו ח״ו. יען כי מעיקרא הספקתנו מהכולל היא רזה ודלה. זעירא וקלילא. ולא עוד שהן בעתה אנחנו עושים בהכולל הספקה של ארבעה חודשים. ואנחנו עושים געיי״א שב״א שב״א געיי״א ואינם נותנים אפילו שני גרישי״ן. באומרם כי מקורי ההכנסה דללו וחרבו. ושבר על שבר יחדיו נקרבו. הכולל צולל. והצבור שבור. והפרוטה מעוטה. והתיבה נקובה. לא נכחד מאדונתינו כי אנחנו אוכלים ושותין

14 כנפש נאמן אהבתך.

1 על רבנים אלה ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת המאונים עד ימינו, ירושלים תשכ״ה, לפי המפתח בסוף הספר.

2 תהלים פט, לח.

כבני אדם והקיבה שלנו לא תדע רחם. והבור אינו מתמלא מחליתו, והילדים דורשים די ספוקם. ועוללים שואלים לחם חוקם. ואינם משגיחים אם הכיס מלא או ריקם, ומה יעשה האב האומלל ההולך כצל, שאינו יכול להביא טרף לבני ביתו אפילו שום ובצל. ובפרט בצוק העתים האלה, שהיוקר יאמיר וכמו השע״ר עלה, על המחיה ועל הכלכלה. על חד תרין אמור רבנן בכפלא. אשר על כן אתאנו לחלות, אל גברת ממלכות, רבה להושיענו עושה גדולות. שממכון כסא כבודה תטה אוזן קשבת למיחלים לחסדה. ותיפן אלינו בעין חמלה וחנינא. במשען לחם ומשענה. כי עת לחננה. ותקוותנו תאמצנו כי בנפשה העדינה ורוחה הנדיבה לא תשיב פני אמללים נכלמים, וברכת אובדים עליה תבוא. יהא רעווא דרברבנותיה דמורתי יסק לתמיד״א. על כל שכיות החמדה. תתברכי מפי עליון אשה וביתה איש איש כברכתו. ותרב גדולתה ותאריך ימים על ממלכתה. ואבני נזר מתנוססות על אדמתה. גם לרבות בניה היקרים. נטעי נעמנים יהיו כשתילי זיתים דשנים ורעננים חיים וקיימים לעד לעולם: ברב עז ושלום.

הצעיר שמואל [בן] אברהם שלמה יצ״ו
הצעיר ראובן יוסף יעקב יצ״ו
הצעיר משה רחמים רפאל שלום מגזע ח״ר צדקה חוצין יצ״ו

הצעיר יחזקאל עזרא יהושע הלוי יצ״ו	הצעיר משה יעקב יחזקאל עזרא יצ״ו
הצעיר יחזקאל עזרא אלייה יצ״ו	הצעיר ששון ישראל יעקב ישראל יצ״ו
הצעיר עזרא צאלח שמואל אדם יצ״ו	הצעיר שמואל [בן] אברהם יצ״ו

101. איגרת שליחות של שד״ר ירושלים ר׳ שמואל מיוחס מאת רבני ירושלים אל פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון

ראש הרבנים באה״ק[1] והועד הכללי הק׳ לעדת הספרדים בעה״ק ירושלים תובב״א[2].

בעז״ה, פעה״ק[3] ירושלם ת״ו, שנת תר״ס [1900] (מס׳ 1612).

למע״כ[4] הגברת היקרה והנכבדה, מזהב חמודה, שרתי בבנות החיל, רבתי בדיעות, חובבת ציון וירושת״ו כש״ת[5] סי׳ **פרחא** ת״ם אלמנת השר המנוח היקר והנעלה רצ״ו סי׳ **סלמאן דוד ששון** ז״ל, יהי שמה לעולם כיר״א[6].

אשת חיל רבת המעלות!

כלפני אם רחמניה פורשים כפיהם אחיך למעלה מעשרת אלפים נפשות עניים ואביונים ת״ח[7] צנועים יתומים ואלמנות שבהר ציון ת״ו, ומבקשים ממך חסד ורחמים לחלצם מן המיצר בעת נוראה הזאת שבת ציון העלובה באה עד המשבר, לסיבת השנת בצורת העוברת עלינו במחלות איומות שעשו שמות בארצנו. ואחרון הכביד עצירת הגשמים אשר כמוה לא נהיתה, ולרגלי שתים אלה היתה תבוסתה שלמה, ע״כ[8] להיות לנו לפה לפני כסא כבודך מלאנו את ידי מע״כ[9] הרב המופלא מזר״ק טהור כמהר״ר **שמואל מיוחס** יצ״ו בתור שד״ר נהוג למח״ת[10] בהיותו מכיר ומודע לכבודך, (אף כי חולשת גופו לא יתנוהו לצאת מקדש לחו״ל) ומפיו יוכיחו לדעת צרת הבת ירושלם אשר גדלה שבעתים.

ובכן תיקר נא עתירתנו כי תטי אזן קשבת לדבריו, ותלבשי צדקה כשריון, ותתעטפי ברחמים לעזור על ידו בכל מידי דמיטב להחיות עם רב, ודעי וראי כי לא על צחיח סלע את זורעת צמח צדקתך כ״א לפקוח נפשות לאלפים ממש, כי באמת בצרה גדולה אנחנו. תקותנו תאמצנו שכה תעשי בתוספת מרובה על העיקר, באופן שיצא מע״כ הרב מר שד״ר לן הנז׳ שו״ש[11] ומלא ברכת ה׳ מלפני כבודך, ובדבר הזה אל חי יריק לכבודך שפע ברכה וחיים טובים ארוכים ומתוקנים

1 בארץ הקדושה.
2 בעיר הקודש ירושלים תיבנה ותיכונן במהרה בימינו אמן.
3 בעזרת השם, פה עיר הקודש.
4 למעלת כבוד.
5 כבוד שם תפארתה.
6 כן יהי רצון אמן.
7 תלמידי חכמים.
8 על כן.
9 מעלת כבוד.
10 למחוז תפארתך. הכוונה לר׳ שמואל יום־טוב ב״ר משה מרדכי מיוחס שנפטר בירושלים ט בניסן תרכ״ב (1862). ראה עליו א׳ בן־יעקב, ירושלים בין החומות, ירושלים תשל״ז, עמ׳ 193 — 198).
11 שש ושמח.

102. איגרת מר׳ משה ב״ר יעקב הלוי, ה״חכם־באשי״ של קושטא[1] אל פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון

כ חשוון תרס״ג (20 נובמבר 1902).

גפן אדרת תפארת. שמעה הטוב בכל מקום שוררת, בצדקת פזרונה אשר לאביונים מפזרת. היא האשה המעטירה והגברת מאדאם ס׳ ד׳ ששון ת״ם[2]. ויהי שמה נודף ויעל על גפי מרומי קרת אכי״ר[3].

שרתי היקרה!

אם אמרתי אספרה כמו את גודל השמחה והעלצון אשר שמח לבבי אף גלת ורנן בעת אשר פעמי רגליה דרכו על סף מפתן ביתי, וזיו הודה הופיעה בהיכלי, כי אז תקצר היריעה מהכיל, ואין מלה בלשוני להעריך לפניה את רעיוני לבבי. ולי דומיה תהלה. אך ביודעי צדקת לבבה הטהור וישרת רוחה הטוב כי רבתי בדעות רבת המעלות היא וכל ישעה וחפצה להיטיב לנפש תדרשנו והיא על נדיבות תקום. וההכרח אלצני לדרוך בקסת סופרים ולהציע לפניה גברתי את מעמדי אשר ברע הוא. כי זה לי שנתים אשר מתה על פני בתי הצעירה אחרי היותה איזה שנים אלמנה מאלוף נעוריה, בעזבה על שכמי שבעה ילדים יתומים באין אב ואם, אשר מכללם ישנן שתי בנות גדולות שהגיעו לפרקן להנשא לאיש, ולא אוכל לתת להן מהר ומתן, כי קצבתי אשר אנכי לוקח לא יספיק לי על המחיה ועל הכלכלה[4], ואנכי הולך שחוח קדורנית נאחז בסבך סעיפי עשתונותי באין לאל ידי להושיע להיות להן מעי״ר לעזור. אי לזאת בשמעי שמעה הטוב, הרהבתי עז בנפשי לבא בארשת שפתי אליה אשה גדולה, לבקש מאתה למען תחשוף זרוע עוזה לבוא לעזרת הבנות ההן עזרה בצרות, להשפיע עליהן גשם נדבות מטרות צדקתה, אשר כמטר יערפו ויזלו כטל סלה, כאשר יראה וירצה בעיניה, למען אוכל לתן לגבר ולא תהיינה עיניהן בלות ומיחלות. עד מתי תשארנה עגונות וצרורות לצרור הכסף למען תנשאנה. סלחי נא גבירתי המהוללה על כי הייתי עליך למשא ולאבן מעמסה ואף כי לא העת והעונה. אמנם דברי החכם מכל האדם ״דאגה בלב־איש ישחנה״[5], ואמרו חז״ל (יומא דע״ה) יסיחנה לאחרים, המה הרהיבוני לאחוז בשבט ידי ולדבר את קול הקריאה הומה מנהמת לבי הזאת.

במדת רב טובה בטחתי כי תפן אל היתומות ההן בישועה ורחמים, ויכמרו רחמיה עליהן כאם רחמניה עליהן ותאזור כגבר חלציה לבוא לעזרתן עזרת מצר, ותושיט להן יד עזרתה על יד נכדי הנצב עמדה בזה הרוזן סעדיתלו[6] יהושע בֶּיג אלנקוה נר״ו ובשכר זאת יצו ה׳ אתכם את הברכה

1 נולד בקושטא בשנת תק״ע (1810) ונפטר שם ביום יד תמוז תר״ע (1910). שימש כראב״ד ו״חכם־באשי״ שם בן השנים תרל״א — תר״ע (1871 — 1910). נשא כמה אותות כבוד מאת השולטאן עבד אל־חמיד השני. ראה עליו: יצחק בן אליה נבון, במאמרו ״הרה״ג משה הלוי״. ״האסיף״, ווארשא, תרל״ו. עמ׳ 147 — 149; מ׳ ד׳ גאון, יהודי המזרח בא״י, חלק ב עמ׳ 336. על פטירתו מסופר ב״חבצלת״, שנה מ, גל׳ 50, כד תמוז תר״ע, עמ׳ שכז. שם נאמר כי השאיר אחריו בת ונכדים ממנה ומבת אחרת שמתה בחייו.

2 גברת סלימאן דוד ששון תבורך מנשים.

3 אמן כן יהי רצון.

4 ידוע לנו כי הוא היה הרב האחרון שהוקצבה לו מקופת הממשלה משכורת חודשית קבועה בסך 50 לירות תורכיות. הרב חיים נחום, שמלא את מקומו אחריו, קיבל מחצית מסכום זה (ראה גאון, שם). נראה שגם הסכום הנ״ל נחשב למשכורת נמוכה.

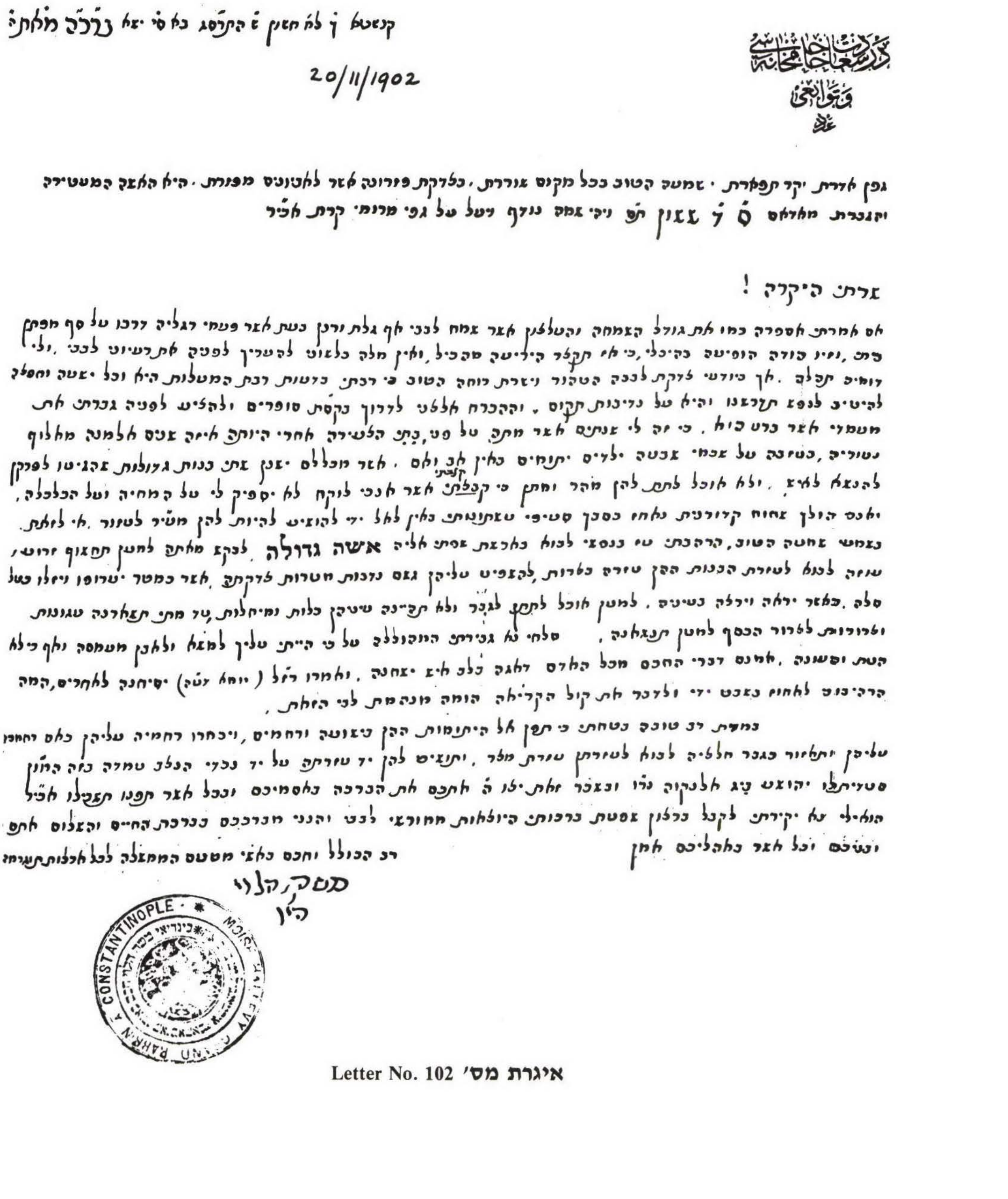
5 משלי יב, כה.

6 תואר־כבוד תורכי.

באסמיכם ובכל אשר תפנו תשכילו אכי״ר. הואילי נא יקירתי לקבל ברצון שפעת ברכותי היוצאות ממורשי לבבי והנני מברככם בברכת החיים והשלום אתם ובניכם וכל אשר באהליכם אמן.

רב הכולל וחכם־באשי מטעם הממשלה לכל ארצות תוגרמה

משה הלוי הי״ו (מקום החותם)

20/11/1902

גברתי היקרה !

אשה גדולה

CONSTANTINOPLE

103—107. חמש איגרות מאת יהושע ב״ר אליהו[1] אל פרחה אשת סלימאן ששון ובנה דוד

(בתרגום מערבית לעברית)

א

בהנ״ו[2], בגדאד, היום 4 לחו׳ שבט תרס״ד [1904].

להדרת ומעלת פינת יקרת הגביר היקר הנעלה לשם טוב ולתהלה, חמד בחורים הנעים סי׳ דויד סלמאן דויד ששון הי״ו. יהי שמו לעולם, כירח יכון עולם, אכי״ר.

מאחדש״ו[3] וכו׳ מכתבך היקר מתאריך 12 טבת שעבר הגיענו אמש ושמחנו מאוד על שלום בריאותכם. בישרתנו אודות סי׳ מזל טוב מב״ת[4] שהיא ברוך ה׳ בריאותה טובה מבעבר, שמח לבי ויגל כבודי, כי מקודם הייתי מודאג מאוד. יהי רצון שנתבשר על בריאותה השלימה, שתתהלך על רגליה ותשב ליד השולחן עמכם ותזכרוני בטוב...

בדואר שעבר שלחנו בתוך המכתב עפר מקבר של ע״ה[5] מור אבי זלה״ה שמורחים בו מקום הכאב והיה לרפואה. והתפללתי עליה הרבה שהמנוח יגן עליה ויתפלל בעדה כל הימים. ותפילתי קבע בכל שעה ובכל רגע ואזכרכם לטובה ולברכה.

בשרתנו אודות המורה הרב ח״ר יצחק[6] הי״ו שבא למקומכם יום א טבת בבריאות ובשלימות, ולא סבל כל צער בדרך והים היה נוח, שמחנו והוטב לנו. מי שרואה אותכם יראה כל טוב וה׳ יודע, כי כאשר אני מקבל מכם מכתב אני רואה את עצמי כאילו אני גר אצלכם ליד השולחן לפני עטרת ראשי הקצינה הגברת עטרת תפארת סי׳ אמך מב״ת הי״ו וסי׳ רחל אחותך הי״ו וחוט המשולש סי׳ מזל טוב הי״ו והמכתב במקום פגישה. יהי רצון נתבשר בחופתכם בקרוב ותזכו לבנים ובני בנים בעושר וכבוד בחיי יולדתיכם ובחיי קרוביכם וזכות התורה וזכות מור אבי זלה״ה יגינו בעדכם ובכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו בצלח העודף כיר״א. ועל הכל רוב עוז וחדוה וחיים ארוכים ושלום ושלמא רבא על מור ניהו רבה ח״ר יצחק הי״ו והיה זה שלום.

הצעיר יהושע ח״ר אליהו יצ״ו

1 בנו של הרב אליהו ב״ר יהושע עובדיה, מגדולי רבני בגדאד. עיין עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קלו—קלז. בארכיון משפחת ששון בירושלים מצאתי עוד כמה מכתבים ממנו אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון. ביומנה של מזל־טוב בת סלימאן ששון (באנגלית) מצאתי רשום כי בשנת תר״ע (1910), בהיותם בבגדאד, סעד אצלהם ח׳ יהושע ובנו נסים אבו רובין. הוא אמר להם, כי בנותיו למדו גמרא אצל הסבא שלהם הרב אליהו בן יהושע עובדיה. מכאן שבימים ההם נמצאו בבגדאד נשים שלמדו תורה ותלמוד.

2 בעזרת ה׳ נעשה ונצליח.

3 מאחר דרישת שלומו וטובתו.

4 מנשים באהל תבורך.

5 עליו השלום. בבית הרב סלימאן בן דוד בן סלימאן ששון בירושלים ראיתי שתי שקיות עפר ורשום עליהן: ״עפר מקבר רבינו אליאו עובדיה ז״ל מבגדאד״.

6 ר׳ יצחק אגסי, המורה של פרחה ששון ובניה.

ב

בהנ״ו, היום 10 שבט תרס״ד [1904].

למאור עיני ומשוש לבי חמד בחורים הגביר הייקר המרומם אור יומם כה״ע סי׳ דויד סלמאן דויד ששון הי״ו, יהי שמו לעולם כירח יכון עולם אכי״ר.

מאחדש״ו וכו׳. ראשית אשאל בשלומכם ובבריאותכם. טוב שתדעו כי היה אצלנו חדוש גדול. בת ברוך יהודה שוע, דודה של הגברת סניורא פרחה אמך מב״ת הי״ו ביקשו אותה הרבה אנשים ואמה רוצה לקחת לה [בעל] מן הגדולים. היא יפת תואר מאוד ומבוגרת. גילה קרוב ל־25 שנים. רצה להתחתן אתה בנו של אליהו סומך ויוציאו לו 1000 לירות. בא בנו של רפאל יהודה, דוד האמא שלה, הביא שני עדים: אחד כותש אורז במכתש, ואחד זר. נתן לה טבעת, סיכת־יהלום (״שַלַאנְג״) ואמר לה: ״הרי את מקודשת לי״ וכו׳. באותה שעה הביא את העדים למדרש והעידו לפני שני חכמים מכיתת הישיבה שלנו כמקובל שהוא קידש כהלכה. הם קיבלו את קידושיו. כאשר שמעו אביה ואמה, הם תבעו את הבחור למשפט הממשלה והביאו את העדים לפני בית־דין ושנו את עדותם, הם נשבעו שבועת־שקר ואמרו כי האחד שמע ״ברוך אתה ה״״, והשני שמע ״הרי את מקודשת״ והיו פניו מוסבים אחורה ולא ראה מה שנתן לה. שלחו בירור עניין זה אל ח״ר יוסף [חיים] והתיר אותה, כי לא ידע על העדות הראשונה שנהייתה לפנינו. ואנחנו חזרנו והבאנו את העדים לפני החכמים של בית־דין ואמרנו להם שלפני כן כך אמרתם, שקידשה כהלכה. הם אמרו שהורי הבת הפחידו אותנו ואיימו עלינו שיסיתו נגדנו אנשים שיהרגונו. אנחנו פחדנו ושנינו את עדותנו. הם חזרו לבירור הדינים והעיר שושן נבוכה בענין זה. והעיקר שהייתה עדות אחרת, כי הלכו ג חכמים לבית הבת והעידו שהוא קידש אותה כנדרש. הבת ישבה בעליה מעל ראש העדים ושמעה דבר זה, אך הם קבעו ״שלא בפניה״ ... הבחור רוצה לפנות בשאלה זאת לארץ־ישראל אם לא יקבל תשובה לפי רצונו....

ועוד, עשרים רבנים רוחניים ערכו התייעצות בעניין העסכריי[7]. בשנה הבאה אחלק אותם אני ושניים עמי ועוד 12 איש מן הסניפים, נקח מהם ידיעות כדי שיהיה כרצוי. אני לא הסכמתי וביקשתי שטר על קצבה עבור משכורת חדשית בסך 25 לירות [תורכיות] שיתנו לי אותם עבור שכר טרחתי. נאספו עלי ואמרו לי שזהו פדיון שבויים ואף אחד לא יוכל לפדות אותם בלעדי. ואני מיום פטירת הצדיק קיבלתי על עצמי שלא אטפל עוד בצרכי־ציבור ובמיוחד בענייני גיוס. מי יכל לרצות 10,000 נפש? אמנם לפני כן טפלתי בעניין זה שש פעמים. שחררתי את העניים וכל עשיר עליו היה לתת לפי ערכו מן 1 לירה עד 80 לירות. והם אין להם רצון שאפטור את העניים לגמרי, ומה לי בצרה הזאת, כי לא אנצל מעוון ולצאת ידי־שמים וידי־אדם אי אפשר, וה׳ גואל ישראל ישלח להם משיח ויגאל אותנו במהרה בימינו ונשמע מכם שמועות טובות ונתבשר ברפואת הקצינה סי׳ מזל טוב הי״ו ועל הכל רוב עוז וחדוה וחיים ארוכים וטובים ושלום. ותנשק את ידי המלכה היקרה מזהב ומפז רב סי׳ אמך מב״ת הי״ו. יהי רצון תשא ברכה מאת ה׳ וכחול תרבה ימים אכי״ר.

יהושע ח״ר אליהו יצ״ו

7 מס כופר עבודת־הצבא. פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ רעג — רעה.

ג

בהנ״ו, היום 15 לחו׳ תמוז תרס״ז [1907].

למאור עיני וחמדת לבי, איזי וחביבי. בנן של קדושים הגביר היקר המרומם. אור יומם. ישר והטפסר סי׳ דוד סלימאן דויד ששון הי״ו, יהי שמו לעולם כירח יכון עולם אכי״ר.

אחר עתרת החיים והשלום באתי בתפילה להתפלל בשלומם שלמים מרובים דשנים ורעננים כיר״א. נודיע לכבודו בטוב שבחודש ניסן שעבר אירעו חידושים רבים. ירדו גשמים יוצאים מן הכלל מערב פסח עד שביעי של פסח יום ולילה לא ישבותו. והיו שטפונות בדרכים[8], הביובים נתמלאו ואף אחד לא יצא מביתו כי אם לצרכי אכילה ושתייה בדוחק, דהיינו היו שטים על המים עד הארכובה. זאת ועוד, הנהרות עלו על גדותיהם יותר מהרגיל. נהרות חידקל ופרת נפגשו יחדיו והיו שמים ומים מסביב לעיר. הממשלה, הצבא והאזרחים סתמו בעצים במחצלאות ובעפר. נהרסו קרוב ל־1200 בתים מהגדה השנייה [״אל־כרך״]. הרבה זרעים, חיטה ושעורה ועוד טבעו לגמרי, ירחם השם. הדרכים נפסקו, המעבר היה בסירות ובדוגיות[9] דרך יום או יומיים. היום ברוך ה׳ שירדו מי השטפונות והדרכים עומדים להיפתח בחסדו וברחמיו יתברך שמו. וכמו השנה הזאת אין אחד זוכר שנהיה כדבר הזה. וטוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו.

ועוד, מן ר״ח סיון הגיעה הגבירה היקרה סי׳ מסעודה הי״ו אשת הגביר סיניור מנשה מאיר דויד מנחם[10] מסינגאפור והשתטחה על קבר אדוננו עזרא הסופר ע״ה זיע״א. אח״כ היא באה לבגדאד והתארחה בבית עבדאללה יוסף. הלכו אליה החכמים, הגבירים וגם אנכי הקטן. היא אמרה לי כי הייתי אצלהם בסינגאפור. היא נשארה כדי עשרים יום ובשבוע שעבר נסעה דרך קראצ׳י. מקראצ׳י תסע לפונא ברכבת. היא לא נתנה לאף אחד דבר. רק מסרה כסף לחכם רבי יחזקאל שלמה דוד[11] שיעשה לה ספר־תורה וישלחהו לפני החג [הסוכות]. אלה שהלכו אליה לא מצאוה, ואפילו לעניים לא נתנה דבר ומה לתבן את את הבר. אלו הייתה באה אלינו סי׳ אמך מב״ת הי״ו היו נותנים לה כל כבוד שבעולם, כי ״חכמת אדם תאיר פניו״[12]. ומי יתן והיה שנהנה מזיו כבודכם ונראה פני מלכים, ונגיל גילה אחר גילה בעת שיבוא לידי מכתבך הבהיר כראות פני מלך. יהא רעווא שתמיד תהיו בקו הבריאות ובכל אשר תפנו תשכילו ותצליחו בצלח העודף בעושר ובכבוד. ושלמא רבא על ראש עט״ר המלכה סי׳ אמך מב״ת הי״ו וסי׳ מוזלי הי״ו, יהי רצון שיתן לה הקב״ה רפואה תמה ונשמע ונתבשר ובגילה ובשמחה והיה זה שלום.

הצעיר יהושע ח״ר אליהו יצ״ו

8 על השטפונות בבגדאד ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ רכג — רכו.
9 בערבית: ״קפאף״ — סירת עזר קטנה להעברת נוסעים מן הספינה ליבשה ולהיפך (ירושלמי בבא בתרא, טו,א).
10 על משפחה אצילה זאת ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 468 — 472.
11 ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קפו.
12 קהלת ח, א.

ד

בהנ״ו. יום 7 לחו׳ חשון תרס״ח [1907].

אל המנורה הטהורה. זכה וברה. הכל צריכים לאורה. מזהב ומפז יקרה. בראש כל צדיק עטרה. הקצינה הגברת, עטרת תפארת. כגולה וכותרת, סי׳ פרחה מב״ת הי״ו. יהי שמה לעולם, כירח יכון עולם. הון ועושר בביתה. וצדקתה עומדת לעד אכי״ר.

אחר עתרת החיים. באתי בתפילה וכתב הבהיר אור עיני ומשוש לבי יקר ונעים חמד בחורים הג׳ סי׳ דויד הי״ו, האיר וזרח ובא לידי ער״ה ובתוכו רצוף חגיגת הרגל הקבועה לי מאת עטרת ראשי הי״ו. יה״ר שיתנו לה מן השמים אורך ימים ושנות חיים. חיים של שלוה. חיים של ברכה. חיים של טובה. ותזכה לחופת זרע רב. הנחמדים מזהב ומפז רב. ותראה זרעם וזרע זרעם ביקר וגדולה וכבוד ונשמע ונתבשר ברפוא[ת] הקצינה היקרה סי׳ מוזלי הי״ו רפואה תמה ונגילה ונשמחה. ושלום רב וישע קרב על ראש הקצינים היקרים הרמים. טובים השנים. איש ואשתו סי׳ רבקה מב״ת הי״ו וגם לאישה סי׳ ששון סומך הי״ו והיה זה שלום.

בסדר ובש[נת] ואברכה מ׳ב׳ר׳כ׳ך ו׳מקללך אאור ונברכו בך כל משפחות׳ האדמה.

הצעיר יהושע ח״ר אליהו יצ״ו

ה

בהנ״ו, היום 3 חשון תרס״ט. תחל שנה וברכותיה.

למעלת אהובינו וידי״ן[13] הגביר היקר המרומם, אור יומם השר והטפסר כמה״ר סי׳ דויד סלימאן שינ[ך] דויד ששון הי״ו יהי שמו לעולם כירח יכון עולם אכי״ר.

אחר עתרת החיים והשלום, באתי בתפילה שאיך כתבו הבהיר שזמנו 19 אלול האיר וזרח ובא לידי ערב כפור קטן ובתוכו רצוף החגיגה שלך מאת עטרת ראשי המלכה סי׳ אמך מב״ת הי״ו. יהי רצון יתמיד אותה על ראשנו בעושר וכבוד ואריכות ימים, חיים של שלוה ברפואת הנפש ורפואת הגוף אכי״ר.

לפני זה כבודך ביקשת מנורות על קלף ישנות ונזדמן רק מנורה אחת עתיקה ושלחתיה לכבודו. אם תרצה חדשות, אפשר להשיג יותר טוב מזאת, רק תודיעני כמה מנורות אתה רוצה שאשלח לך כדי שאזמינם אצל הסופר שיכתבם, אני עומד לרשותך.

אודיע לכבודו כי מעת שנהייתה החרות באצטמבול באו לבגדאד מעיר סלוניקי כדי להקים חברה של התאחדות, דהיינו אחדות ואהבה ושוויון, מוסלימים יהודים וערלים, בשוויון וביושר. וקמה התאחדות בת 600 איש ונשאו דגלים וכרתו ברית עם הממשלה והייתה שמחה וששון. אח״כ כ... אל־כתיב ואבן ג׳מיל לא קבלוה והסיתו בסתר לעורר מהומה, וירדו לשכונת היהודים וגזלו והרגו ופצעו 200 איש. והשי״ת רחם עליהם, שבחול המועד כולם היו מתחבאים בבתים, ובאו עליהם בהפתעה. אח״כ ירד עליהם צבא, אסרו כמה מהם ונהיה שקט. אבל הם נמצאו בבהלה ואיום (״טַרְקָא וּהַדָא״). אנשי הצבא מסתובבים בשווקים וברחובות הם הזיקו ליהודים הרבה, אך ברוך ה׳ שלא נהרג אף אחד. הוואלי הודח משום שלא שמר כפי הצורך. עכשיו החיילים מסתובבים עם

13 וידיד נפשי.

נשק ובא מברק מן עוץ[14], מי שיעשה מהומות יהרג. הגויים פחדו, אך הם מאיימים שרצונם בחוקי דתם. הממשלה דכאה אותם ואין אנו יודעים מה צפוי לנו. ירחם השם, ובעזרת האל וישועתו במהרה בימינו תוושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל כיר״א. ותפרוש שלומינו על עטרת ראשינו הגברת, עטרת תפארת, כגולה וכותרת, ועל שתי אחיותיך סי׳ רחל וסי׳ מזל טוב טובים השנים ועל הכל רוב עוז וחדוה וחיים טובים ושלום.

הצעיר יהושע ח״ר אליהו יצ״ו

108. איגרת מאת שד״ר ירושלים ר׳ יעקב משה קאסורלה אל פרחה אשת סלימאן ששון

כז אייר תרס״ד (1904)

מנחה היא שלוחה למלכתה המעטירה אוהבת התורה ולומדיה רצ״ו ה״ה[1] הכבודה והצנועה סי׳ **פארחה סלימאן דוד ששון** מב״ת[2], לא יכבה בלילה נרה, כיר״א[3].

אחרי עתרת החיים והשלום, אותותי אלה להגיד כי ישר, כי השעה נחוץ וצרה היא ליעקב שלא זכיתי להלוך עמכם ולעשות ברכת לויה דרך שלום כראוי לפי כבודכם, יען אמרתם שהנסיעה יהיה יום שישי בעמוד השחר בע״ה[4], אשר ע״כ[5] קח נא את ברכתי אשר הובאת לך ואל תהי ברכת הדיוט וכו׳. ואל יקשה בעיניך על כל השבחות שאמר שלמה בני הי״ו[6], כי כן היא המדה שלי לרומם ולהרים את שם כבודך בפני הגדולים, יען שיש בני אדם אומרים כי סיניורא פַארחַה נכתב בפתח וקרי בקמץ. ותשובתי להם כי ח״ו[7] באמת נכתב בפתח וקרי בפתח רחב, פתח פתוח לרוחה. ולאזו דוקא ויהללוה בשערים מעשיה אפילו בשערים המצויינים של הלכה שבירושלים תובב״א[8] אני מעטר ומתפאר על מעשיך הטובים שעשית עמדי מאז ומקדם שנתת לי ס״ת[9] ופרוכת ובגדי משי ועוד היום אנוכי לובש אותם בגדי כבוד שנתת לי מידך הטובה. ועוד בה שנטעה לי אש״ל (אכילה שתיה לינה) בחדרו של הר׳ ר׳ יצחק אגאסי הי״ו שהוא נסע לירושלם תובב״א ועל הכל אנוכי סותם פה המקטרגים עליך. והקב״ה יודע שאני אהבתי אתכם יותר מבני היקרים. והרי קבלה בידי מאז ומקדם לברך אתכם בכל ליל כיפור בשעת כל נדרי וביום כיפור בשעת הנעילה כהוגן וכראוי מקטון ועד גדול. גדולים מעשי חייא[9*] ויבא שכמ״ה ולמ״ד ושלו׳[10]. היום ז״ך וישר דרכיכם לח׳ אייר שנת בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך **וברכתיך**.

הצעיר יעקב משה קאסורלה ס״ט

14 ״עוץ״ היא אצטמבול. כך נהגו לתרגם המלמדים בבבל בלמדם את ה״שַׂרח״ של הפסוק ״איש היה בארץ עוץ״ (איוב, א, א).
1 רודפת צדקה וחסד הלא היא.
2 מנשים באוהל תבורך.
3 כן יהי רצון אמן.
4 בעזרת השם.
5 על כן.
6 השם ישמרהו ויחייהו.
7 חס וחלילה.
8 תיבנה ותיכונן במהרה בימינו אמן.
9 ספר תורה. 9* לפי בבא מציעא פה ע״ב.
10 ושכרו כפול מן השמים ולמבין די ושלום.

109. איגרת־תנחומים מאת פרחה אשת סלימאן ששון על מות הרב יוסף חיים ז״ל אל הרב יעקב בן הרי״ח

(בתרגום מערבית לעברית)

בהנ״ו, לונדון, היום 13 תשרי העת״ר [תר״ע, 1909]. תזלר״ו

לקראת ומעלת היקר ח׳ יעקב הי״ו.

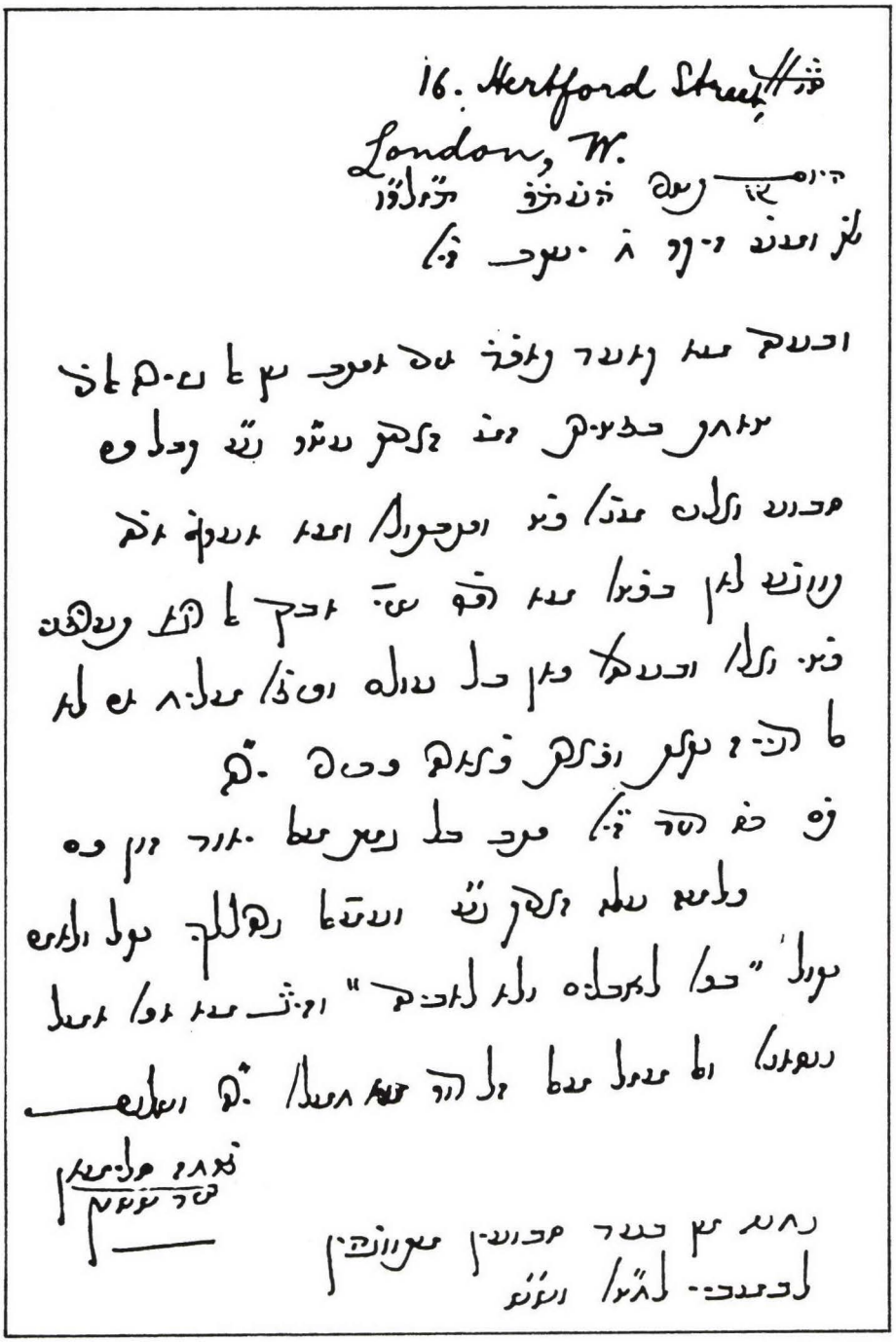
ובכן ידי אינה יכולה לכתוב על הגזירה אשר נפלה בפטירת המרוחם הצדיק עטרת ראשנו נ״ע [1]. לפני כמה שבועות הגיע אלי מכתב ממנו וכתבתי לו מבלי לדעת אם חלה, משום שבמכתבו לא הזכיר דבר זה בכלל. אבקשך להודיעני אם מכתבי הגיע אליו בעודו בחיים כאשר מצב בריאותו היה תקין או לא.

העולם החסיר והפסיד הפסד גדול. ירחם ה׳. גם שיחיה דוד הי״ו כתב בעיתון של היהודים פה כמה מלים על הצדיק נ״ע. אנו שולחים לך העתק [2]. יש לומר: ״בכו לאבלים ולא לאבידה״. לעולם לא נשכחהו. המזל של הדור הזה לא זכה בו. ירחם ה׳ ושלום.

פרחה סלימאן דויד ששון

אנו בעוד שבועיים נסע לבומביי
לחיים טובים ולשלום, וש״ש [3].

1 נוחו עדן.
2 על מאמרו זה של ר׳ דוד בן סלימאן ששון. ראה לעיל, עמ׳ 176.
3 ושבת שלום.

The original, in Arabic of Letter No. 109 המקור בערבית של איגרת מס׳ 109

110—115. שש איגרות מאת הרב שמואל יצחק הילמן מלונדון ומירושלים, אל פרחה ששון ובני משפחתה

א

ב״ה, לונדון, ד מנחם־אב [תר]ע״ט [1919].

כבוד הגבירה המופלגת ושנונה מרת פרחה ששון תחי׳ ובנה ידי״נ[1] המופלג בתו״י מו״ה[2] דוד נ״י, ביתו וזרעם וכא״ל[3] לברכה עה״ע[4].

ע״ד[5] שאלתה אם יש משקל לכזית, הן אמת, שאלה מחוכמה היא, אבל בנסיון אין מקום לפותרה, דכל כזית הוא בגוש של דבר יבש, ומשקלו תלוי עד כמה הוא יבשותו. למשל כזית מצה וכזית מרור, שבמדתם שוים הם, ובמשקלם בהכרח משונים הם זמ״ז[6], שלחלוחית מרור תכביד על משקלו. ובמצה כבר שאב האור הלחלוחית שבו, ולחם קל מביצה אע״פ[7] שהיא כמדתה. ופת גופה חלוקה במשקלה אם נאפית כל צרכה או לא, או אם היא חרבה ויבשה. ואותו לחם בעצמו דכעת הוא כזית, אפשר דבשעה מאוחרת יחסר או יותיר, כדאמרינן בשבת צא ע״א: הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה. ובכגון זה פליגי במנחות נד ע״א כמות שהן משערין או כמו שהיו. וע״ש רש״י ד״ה[8] וכן בפיגול. והשתא כזית דתנן במס׳ כלים פ׳ י״ז מ״ח. ודתניא ביומא פ׳ ע״א, לכל השיעורין, הרי הוא הלכה למשה מסיני. כדאמרו בעירובין ד ע״א, איך נסמוך בזה על המשקל אשר שיעורו בלתי ברור ואי אפשר לעמוד עליו כנ״ל.

ואפילו גבי קמח דאין דרכן להתייבש ושייך בו קביעת המשקל, דייק ג״כ הרמב״ם גבי חלה בפ״ו הט״ו מה׳ בכורים לכתוב מקמח החטים שבמצרים ע״ש. ומובן דעתו דלאו כל מיני חטים שוים במשקלם לערך לחותם. וכן יורה הנסיון, וכן כתב שם הרדב״ז שהקמח של ירושלים היא יותר כבדה משל מצרים מעט, ע״ש.

ועפ״ז הטיבו אשר דברו בשו״ע יו״ד סי׳ שכ״ד לשיעור חלה רק במדה ולא במשקל. ומפרשי השו״ע באו״ח ריש סימן תנ״ו כתבו בפרוש, ולא ע״י משקל, ע״ש. וע׳ עירובין פג ע״א. ואם גבי קמח כך, מכש״כ[9] בדבר יבש דבודאי אי אפשר לעמוד על משקלו כנ״ל.

היודע להוקיר רו״ע[10]

שמואל יצחק הילמן

1 ידיד נפשי.
2 בתורה ויראה מורנו הרב.
3 וכל אשר לו.
4 עד העולם.
5 על דבר.
6 זה מזה.
7 אף על פי.
8 ועיין שם רש״י דיבור המתחיל.
9 מכל שכן.
10 רום ערכו.

ב

ב״ה, לונדון מוצש״ק לס׳ ונברכו בך ובזרעך [לך לך] תרצ״א (22 נובמבר 1930).

רבנית וגברת מאד נעלה מרת פרחה ששון תחי׳ לברכה, בנה ידינ״פ רעיתו הצנועה ובניהם הנחמדים הי״ו.

אחדשה״ט[11] בידידות נאמנה, ותודה רבה גם בשם רעיתי תחי׳, אל תשים אשם נפשי שלא השבתי בשבוע העברה, כי לרוב הטרדה בהקפת הראש, וחלל הבית, מהפועלים שהתחילו במלאכה ביום ד׳ נתעכבה תשובתי ואתם הסליחה.

עתה באתי על ד״ת[12].

א. מלח. אם כוונתה לכח המלח — ע׳ ברש״י חולין קיב, סוף ע״א, ושם ע״ב; ואם כונתה לתכונת המלח הנותנת טעם כבינה באדם, הוא ברש״י מנחות כא סוף ע״א, בד״ה נותנת, וע״ש בתוד״ה יתן.

ב. עביד רחמנא ניסא לשקרי, הראיתי לכה״ר בברכות נח ע״א. ואם המצא תמצא בידה הגניבה מזכרוני, שכתוב בזה לשון בכדי, תודיעני בטובה אי׳ מקום כבודו, ואתן לה תודה למפרע.

ג. שתי כליות של אברהם אבינו כו׳ מדרש רבה ותנחומא ס״פ[13] ויגש.

ד. מי שאמר שמעות בבאנק הוא ראוי, מפני שחשב דזה הוי כמלו[ה] בשטר, וע׳ בחו״מ סי׳ רע״ח ס״ג וס״ד, אבל זהו בשערם העולים ויורדים במחירם. ונפסדים ג״כ לגמרי ח״ו. ואפשר גם בדיפאזיטס, אבל בכסף המונח בבאנק מהכנסה והוצאה, שבידו להוציאם בכל עת ובכל שעה שירצה, זה נקרא מוחזק — אם הבאנק הוא איתן במעמדו.

ה. על שאלתה מי קא ספו לך מאליה (פסחים ג ע״א) הלכתי למטרה זו באיזלינגטאן מארקעט לראות שם מציאת האלי[ה] והמנקרים גם יחד, וכאשר אמרתי לכה״ר כן הוא, כי השומן הדבוק בחלל האלי[ה] מבפנים סמוך לגוף הוא חלב גמור. והדבוק סביבותיו מבחוץ הוא שומן כשר. והגידין בה שנים שהם ארבעה, היינו שני גידי דם שע״פ דין הם כשרים בלי ניקור, כיון דדרך לחתכו. ואמרינן בחולין צג ע״א דהני משום דמא אי מחתך להו ומלח להו שפיר דמי. אולם שני גידין אחרים הם משום חלב, האחד היוצא ממקום החלב הנ״ל; והשני בחלל העצמות עם חוט השדרה. אלו החוב לנקרם בהחלט. כן ישנן בה עצמות רבות ודקות שצריך להסירן משום מיאוס, ואולי בשביל קושי הדבר בזה לצאת ידי כולם, המליצו עלה חז״ל בר״ה יד ע״א: אלי[ה] וקוץ בה.

ואסיים ברכתי, יהיה רצון שנהיה לראש וכו׳. וכה״ר עם משפחתה יעלו למעלה ראש, כנפשה ונפש היודע להוקירה כרו״ע.

שמואל יצחק הילמן

11 אחרי דרישת שלומו הטוב.
12 דברי תורה.
13 סוף פרשת.

ג

ב״ה, לונדון, ה לס׳ ושמחתם בכל הטוב תרצ״א (27 אוגוסט 1931).

רבנית וגברת עדינה מרת פרחה ששון הי״ו, בנה ידינ״ע[13]*, כלתה החסודה ובניהם הנחמדים סלימאן ופרחה יתברכו בכט״ס,

אחדשה״ט[14] בתודה רבה.

ב׳ ימים טובים דר״ה

בזמן שקבעו על הראייה היתה מציאות קביעות השני ימים, אפילו בימי עזרא, כדפירש״י בביצה דף ו׳ ע״א ד״ה מימות עזרא ובר״ה י״ט ע״ב בתוס׳ ד״ה מימות עזרא, אכן לא היתה בזה קביעות. ומשום זה היו מתענין רבא ורב נחמן ביוה״כ תרי יומי, אף שעלה להם בצער גדול, כמבואר בר״ה כ״א ע״א ובירושלמי שם. וע׳ ברמב״ם ה׳ קדוש החודש פ״ה ה׳ ז׳ ח׳, וקביעות החשבון כמו שאנו עושין, התחילו כל ישראל מסוף חכמי הגמרא בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע, כמבואר ברמב״ם שם הלכה ג׳.

ארבע פרשיות

פ׳ זכור שהיא מדאורייתא, בזה אין חולק, ומקורה מברייתא דמגילה י״ח ע״א, דתניא זכור, יכול בלב? כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור — בפה. וקורין אותה בשבת שלפני פורים לסמכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק וכדי להקדים זכירת מחיית עמלק לעשייתה וכדכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים.

אולם יתר הג׳ פרשיות כפי שאספתי מקורן מש״ס וראשונים מוכרח שהם רק מדרבנן, דשקלים הוא אלא לזכרון מחצית השקל להביא במקדש ללשכה לקרבן התמיד; ופרשת פרה אדומה שכן היה שריפתה במדבר סמוך לניסן כדי להזות בה את ישראל באפר החטאת מיד אחר הקמת המשכן, למען יהיו טהורים לעשות הפסח בזמנו.

ופ׳ החדש שאנו קורין בשבת הסמוך לניסן כדי לקדש חודש ניסן, כדכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים. ועיקר הקדוש הוא ע״פ הראייה וזה תתחדש לנו כשהסנהדרין ישבו כסאות למשפט בירושלים עיה״ק בב״א, ועכ״פ שלש אלה בזמן הזה הוא רק לזכרון, ולקיום תקות הישראלי, ובע״כ[15] שהם אלא מדרבנן.

ברכה מעין שלש

על המחי׳ ועל הכלכלה — כנגד ברכת הזן, ארץ חמדה שרצית והנחלת — כנגד נודה לך, רחם — כנגד רחם נא, וגומר ובנה ירושלים כמו בברכת המזון, והטוב והמטיב אף שביבנה תקנוה, מ״מ כולל אותה בסופה כי אתה טוב ומטיב.

ברכה מעין שבע

מגן אבות, מחיה מתים, האל הקדוש, הרי מעין מגן, ומחיה, וקדושה, המניח לעם שבת קדשו, כי בם רצה, הם מעין אתה קדשת רצה במנוחתנו, לפניו נעבוד וכו׳ ונודה לשמו, הרי מעין עבודה

13* ידיד נפשי עוז.
14 בכל טוב סלה אחרי דרישת שלומכם הטוב.
15 ובעל־כרחך.

והודאה כו׳: אדון השלו׳ מעין שים שלו׳, מקדש השבת ומברך שביעי הוא מעין פתיחה סמוך לחתימה (כלומר לאו״א רצה במנוחתנו החותמת במקדש השבת) זה הוא מתשובת רש״י מחזור ויטרי ק״ה.

מעין הברכות, אברכם בשנה טובה ומאושרה, כנפשה ונפש היודע להוקירה כרו״ע

שמואל יצחק הילמן

ד.

ב״ה, ירושלים ת״ו, כב רחמים תרצ״ז (6 ספטמבר 1937).

כבוד ידנ״ע המופלג ומופלא בתו״י נאמנה משכיל ע״ד אמת וענו׳ צדק מהור״ר דוד ששון הי״ו עש״ר[15]* הצנועה ותמימה בדרכי חסידותה מרת שרה תחי׳ ובנם יקירי הרב הצעיר חריף ובקי משנתו קב ונקי מר סלימאן הי״ו ובתם השולמית בכשרון מדותי׳ וצניעותי׳ תורתה והשכלתה מרת פרחה תחי׳ עשכא״ל[16] שלו׳ רב.

אחדשכה״ר באה״ר ואה״ע[17],

במכתבו מן ה׳ רחמים שהשגתי כשבוע לא הודיעני זמן שובו לונדונה, ואמרתי בטח יהיו הביתה בריש שתא בע״ה[18], לכן חכיתי ע״ע[19] לתת לכה״ר תודה על הידיעות אשר בהן אסון וששון נצמדו, הן בהביאו את הוריו ז״ל לשכון כבוד על הר הזיתים, הלא זכור אזכור ביותר גודל נשמתה של אמו הרבנית ז״ל, הטוב והחסד ברב ידידות במשך עשרים שנות היותי בלונדון שעשתה לי, וביחוד בזמן האחרון שנשלחה ממרום להחיות את נפשי בפועל ממש, ואצלי תהי׳ נחשבת אז כאבלות חדשה על העדרה — זצ״ל, ומעבר מזה שמחתי וששוני לראות את כולכם תבדלו לחיים טובים. שהייתם שותפים ממש בכל מעשיה הטובים בנוגע לי בפרט, ובכלל להתעלס ברב ידידות מכל משך הזמן עם משפחה נכבדה יקרה ורוממה כזו הי״ו, ולזאת מקרב לבי וקרב ביתי זו אשתי, חתני בתי ונכדי נחכה בכליון עינים לראותכם, וכעת ברכנוכם ממעמקי הלב בשנה טובה ומאושרה כחפצו וחפץ ידידו נאמנו.

שמואל יצחק הילמן

ברכת השנה לדודו יקירי הנכבד מר יוסף גאבאי נ״י
כן למטיבי מר דזאסעף דזאסעף נ״ר[19]*

הנ״ל

15* עם שלום רעייתו.
16 עם שלום כל אשר להם.
17 אחרי דרישת שלום כבוד הרב באהבה רבה ואהבה עזה.
18 בעזרת השם.
19 עד עתה.
19* ראה להלן בהערה 24.

ה.

ב״ה, ירושלים, יב שבט ת״ש (22 ינואר 1940).

יקירי וחמדת לבבי ר׳ דוד ששון הי״ו רעיתו הצדיקת בנם הרב ובתם השולמית[20], ולכא״ל שלו׳[21] עד בלי ירח.

אחדשכה״ר באה״ר ואה״ע[22],

מכתבו מי״ט טבת הגיעני היום, ורב תודה על בשורת משפחת בני נ״י, יבושר הוא וכב״ב[23] היקרים בכל מילי דמיטב על הכלל והפרט.

תודה ג״כ על הידיעה אודות האדון גוזיף גוזיף[24] השי״ת[25] יתן לו שלום והצלחה בכל אשר יפנה.

עתה באתי בענין סודי הבלתי כדאי לפרסם[25*] רק כה״ר ידידי ידעו ומשפחתו נ״י אבל לא זולתם, עוד בערך שבועים יסע חתני הרב הראשי לארץ־ישראל מהרא״י הרצוג שליט״א[26] לונדונה, ההוצאות להליכה וחזרה כבר יש לו ת״ל[27], מובן כי הנסיעה עתה איננה נעימה ובשביל זה לא תסע עמו גם בתי תחיה, לבד זה הם צריכים עתה לעקור מדירתם לבית הרב החדש הבנוי לתלפיות עבורו, והיא צריכה לסדר הכל בהדירה החדשה, אמנם נסיעתו הפרטית נחוצה מאד מאד להיותה מצוה רבה לאין ערוך, והיא להשתדל להביא כל הישיבות מפולין ומליטא לארה״ק, ע״פ[28] רשיון הממשלה יר״ה[29]. מובן שבזה כלולה פדיון שבויים לרבנן ותלמידיהון, שהם סלתה ושמנה של עם אלקי אברהם וישוב ארץ־ישראל על טהרת הקדש, וכל פרטי הבנין בזה ממסד עד הטפחות בזה בטח יהיה ידוע לכה״ר כאשר יהיה שמה, ולזאת אחשוב לזכות גם את כה״ר ומשפחתו נ״י שיהיה גם להם חלק במצוה גדולה כזו, היינו שידרשוהו להכניסו בצל קורת ביתם על המשך שבוע או עשרה ימים ולכל היותר שבועיים בעליית החדר ששם הטיבו עמדי, ואהיה בדרישתי בזה כעין אורח מכניס אורח. אכן ידעתי כי מצוה כזו לפי רוחם היא, תנאי קודם למעשה ששום מבקרים לא יבאו שמה, רק בבית אחר, ובזמן מוגבל שיגביל עבורם, ובבית כה״ר רק מקום פיתא ולינה, כי לא לכבוד ולא לבריאותו ללכת בבתי מלון ומסעדות ומי יודע הכשרות וכו׳.

לכן אם נכון הדבר לפני כה״ר ולפני כב״ב[30] היקרים, אז ייטיב להודיעני על אדריסתי טלגרפית

20 רחל.
21 ולכל אשר לו שלום.
22 אחרי דרישת שלום כבוד הרב באהבה רבה ואהבה עזה.
23 וכל בני ביתו.
24 הנדיב יוסף יוסף — בנו של שאול עבדאללה יוסף מהונג־קונג.
25 השם יתברך.
25* מטעמים מובנים, נסיעתו של הרב הרצוג בימים ההם מן ההכרח היה שתישמר בסוד ובצנעא, כדי להשיג תוצאות טובות, היום אנו מפרסמים מכתב זה כדי לגלות ברבים על פעולותיו המבורכות של רבינו גם בשטח זה, שהוא בעל משמעות מיוחדת.
26 מורנו הרב אייזיק יצחק הרצוג שיחיה לאורך ימים טובים אמן.
27 תהילות לאל.
28 לארצנו הקדושה, על פי.
29 ירום הודו.
30 כבוד בני ביתו.

ואדעה, כי נכון הוא לנסוע בעזהי״ת[31] בעוד עשרה ימים לא יאוחר משבועים. ולתשובתו אחכה במוקדם האפשרי ונודעה.

ידידו קשור באהבתו הבלתי נשכחה מכבדו ומוקירו כרו״ע באה״ר[32].

שמואל יצחק הילמן

ב״ה, מוצאי ש״ק כ״ה שבט ת״ש (3 פברואר 1940).

שלחנו טלגרמא בזה הלשון:

Chief Rabbi Herzog, Jerusalem

Stay with us safe journey

Sassoons

ו. איגרת־תנחומים על מות דוד בן סלימאן ששון ז״ל

בעש״ק ירושלם, ב דר״ח אלול תש״ב (14 אוגוסט 1942).

כבוד הצדיקה הגברת מרת שרה ששון[33] תחי׳ לברכה ע״ש בנה ידינ״ע הרב החריף ושנון המצוין ביראתו וצדקתו מו״ה סלימאן שליט״א ובתה הצדקנית ושולמית מצויינת במדותין[ה] וצניעותין[ה] מרת פרחה תחין[ה] לברכה ולידידי הנכבד רבי יוסף גאבאי עשכא״ל שלו[ם] רב.

כקול רעם בגלגל באה הטלגרמה המדאיגה כי ידיד עליון וידי״נ וידיד כל בית ישראל איננו. וחיים למשפחתו ולישראל שבק. אוי לנו כי הורם עטרה נכבדה כזו מעם אלקי אברהם. מי יתן לנו תמורתו בצדקתו ויושר לבו, אמונתו ותפיסתו הנאמנה, לב טהור ורגש לכל קדשי בני ישראל. ומי יחוש חוץ ממני מפני אשר ממש ממות לחיים הביאני בצר לי ממחלתי הנוראה ר״ל. זכותו יעמוד לו בזה ובבא עד סוף כל הדורות. ממש נוטל שנה מעינינו ומעפעפינו תנומה. נוסף ע״ז בא ביום האתמול אחרי הטלגרמה מכתבו מיום [?] למטמונים בכתב ידו המקור. בל״נ ביום ג׳ הבע״ל לפנות ערב אשתתף עם חתני הרב הראשי לא״י הגרי״א הלוי הרצוג שליט״א לעשות הספד בישיבתנו הק׳ אהל תורה ברחביה, אשיחה וירוח לי מצערי ואבלי. אין במה להתנחם רק לקרוא מנגד בריחוק מקום וקירוב הלבבות. המקום ינחם אתכם בתוך שאר אב״צ[34] ובירושלים תנוחמו.

המיצר דואג ודואב

שמואל יצחק הילמן ורעיתו

31 בעזרת השם יתברך.
32 כרום ערכו באהבה רבה.
33 שרה־זיסכה (סלינה) אשת המנוח ר׳ דוד בן סלימאן ששון ז״ל.
34 אבלי ציון.

116. איגרת מאת בית־המדרש "דורש ציון" בירושלים אל פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון

ירושלם, כ"ה כסלו התרפ"ה [1924].

לכבוד והדר הגברת האצילה הרבנית מ' פרחה ששון מב"ת[1] נרה יאיר כירח יכון עולם. גברת מאד נכבדה!

אחרי אשר נתכבדנו להגיש לרו"מ[2] ומשפחתה הנכבדה הי"ו ברכותינו הכי נאמנות, ברכות 160 תשב"ר[3] הלומדים תורה בטהרה בבית מדרשנו, במכתב הברכה ששלח ועד פקידי ואמרכלי עיה"ק ת"ו מאמשטרדם בירושלם (שביהמ"ד דורש ציון מתנהל תחת חסותם), הננו מתכבדים בזה להגיש למעלתה בקשת בית מדרשנו בפרט, ויה"ר[4] שתקובל עתירתנו ברצון ועל ידה הטהורה נושע. ביהמ"ד דורש ציון נוסד על ידי הגה"ג מוהרי"א אופלטקה פרג ז"ל[5]. וזה כששים שנה מתנוסס לתפארה בירושלם ונתמך ומתנהל ע"י הרבנים פקידים ואמרכלים מעי"ק באמשטרדם. וכמעט כל הרבנים ומורה צדק וכל מרבית הדור הספרדי בא"י קבלו את חנוכם בקדש בביהמ"ד הזה לתורה ולתעודה. הרבה הרבה מתלמידי הבית הזה משמשים בתור רבנים ומורי־צדק במצרים וערי טורקיא, אולם זה כשלש שנים שנהפך הגלגל ולרגלי ירידת הוולוטה בגרמניא הפחיתו הפקידים את תקציב המוסד עד מינימום, והמורים מתאבקים בדוחק ולחץ שאין לתאר כדי להחזיק בו קיום, אולם מה שמכביד ביותר הוא שהננו סובלים מחוסר דירה, ומהתקציב המצומצם של המוסד הננו מוכרחים לשלם שנה שנה 160 לי"מ[6] בשביל שכר דירה לבית מדרשנו. הכבדת שכר הדירה על התקציב והתקציב המצומצם בכלל אשר לרגלי דוחק מצבם של הפקידים מאמשטרדם הביא אותנו עד מחנק ויש חשש גדול שמא ח"ו יסגר ביהמ"ד הזה פאר היהדות הספרדית בא"י מפני דוחק ולחץ. הננו חושבים זה להשגחה פרטית שרו"מ באה בשעה זו לבקר את עיר הקדש, כי למחיה שלחה האלקים לפנינו, והננו מפילים תחנתנו לפני רו"מ שתרחם נא עלינו כאם רחמניה, ותשים לבה הטהור על מצב המורים, על מצב 160 התלמידים המתחנכים כעת בהמוסד הקדוש הזה על מבועי התורה והיראה ברוח כל יראי ה', לבא לעזרתנו בעצה ותושיה להושיענו ולחלצנו מן המיצר. הננו מתכבדים להציע אולי טוב בעיניה אם אפשר לה להקדיש איזה סכום לשם בנין ביהמ"ד דורש ציון (אפילו בתור הלואה) ואנו מוכנים למסור התחייבות לשלם זה במשך עשר שנים, והננו מציעים שהבית יבנה לעילוי נשמת בתה הצדקת זכרה ברוך, ובית זה יוקדש לתורה ולתעודה יקרא

1 מנשים באוהל תבורך.
2 לרום מעלתה.
3 תינוקות של בית רבן.
4 ויהי רצון.
5 הכוונה לר' יצחק פראג המכונה בשם "אופלאטקה". היה יליד העיר פראג ועלה לא"י בשנת התקצ"ח (1838). ראה עליו מ' ד' גאון, יהודי המזרח בא"י, חלק ב, עמ' 563.
6 לירה מצרית.

על שם בתה ז״ל ולצרור נשמתה בצרור החיים, לשום לזה זכרון נצח בארץ הקדש, והשי״ת[7] יופיע על עצתה להמציא לנו רוח והצלה בסבלנו ולחצנו. והרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשה לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה. ותחזינה עיניה בשוב ה׳ את שיבת ציו״ן, בב״א[8]!

בכל רגשי כבוד והכנעה

יאודה הכהן שאקו ס״ט
הצב״י יאודה קאשטיל ס״ט
שמעון כהן
הצעיר חיים אלבוחר ס״ט
אברהם גאביזון
עזרא ציון מלמד
יעקב אופלטקה
(חותם ״בהמ״ד המפורסם דורש־ציון ירושלם״)

117. איגרת מהראש״ל וראש הרבנים בארץ־ישראל ר׳ יעקב מאיר אל הגברת רחל בת סלימאן ששון, אשת הגביר דוד עזרא[1]

בעזה״י[2] ירושלם תו״ב יום ב ניסן ערב ש״ק תרפ״ה (27 מארס 1925).

השוכן בציון והבוחר בירושלים, הוא ישלח ברכותיו להגברת המעטירה החכמה סי׳ רחל עזרא ת״מ[3] ואישה עמה, הגביר השר המרומם נדיב לב סי׳ דוד עזרא יצ״ו[4] ה׳ אתו הברכה כיר״א[5].

מאד נעלה, שלום.

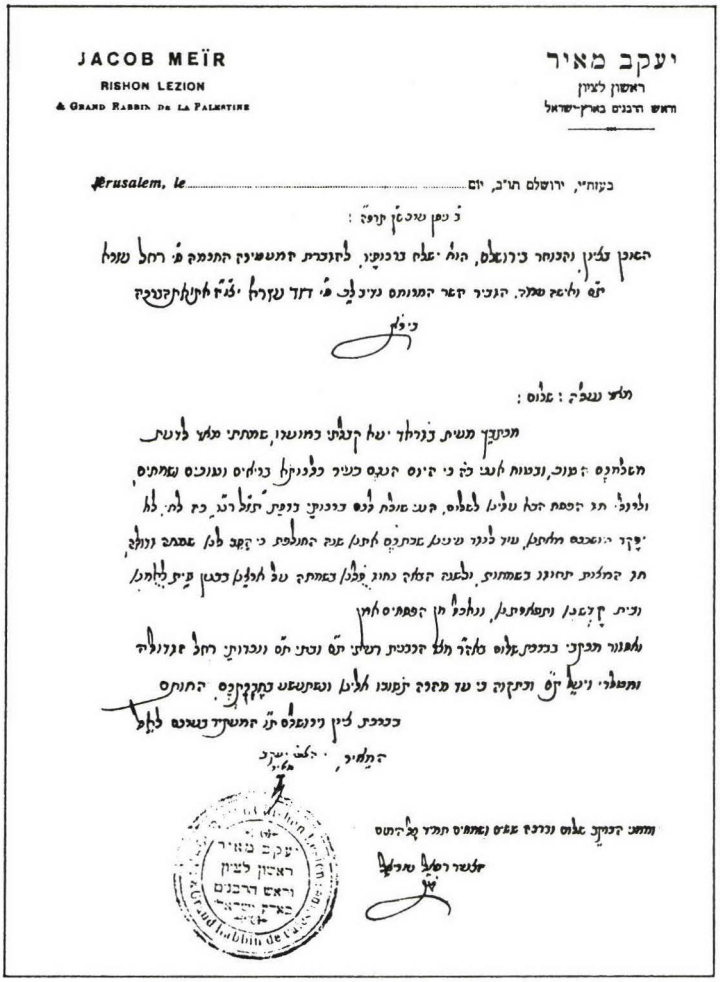
מכתבך מעי״ת[6] בגדאד יע״א[7] קבלתי במועדו, שמחתי מאד לדעת משלומכם הטוב, ובטוח אנכי בה׳ כי היום הנכם בעיר כלכותא בריאים וטובים ושמחים. ולרגלי חג הפסח הבא עלינו לשלום, הנני שולח לכם ברכותי ברכת תז״ל רנ״ו[8]. כה לחי. לא יפקד מושבכם מאתנו עוד לנגד עינינו שבתכם אתנו שנה החולפת כי הסב לנו שמחה גדולה. חג המצות תחוגו בשמחות. ולשנה

7 והשם יתברך.
8 במהרה בימינו אמן.
1 עיין עליה לעיל, עמ׳ 183.
2 בעזרת ה׳ יתברך.
3 תבורך מנשים.
4 ישמרהו צורו ויחייהו.
5 כן יהי רצון אמן.
6 מעיר תהילה.
7 יכוננה עליון אמן.
8 תזכו לשנים רבות נעימות וטובות.

הבאה נחוג כולנו בשמחה על ארצנו בבנין בית לאֱמנו ובית קדשנו ותפארתנו ונאכל מן הפסחים אמן.

ואסגור מכתבי בברכת שלום באה״ר[9] מצד הרבנית רעיתי ת״מ ובתי ת״מ ונכדותי רחל הגדולה ומטלדי ויעֵל ת״ם ובתקוה כי עד מהרה תשובו אלינו ונשתעשע בחברתכם. החותם בברכת ציון וירושלים ת״ו המעתיר כעדכם לאֵל המאיר.

הצב״י[10] **יעקב מאיר ס״ט**
(מקום החותם)

Letter No. 117 **איגרת מס׳**

9 באהבה רבה.
10 הצעיר בישראל.

118. איגרת מרבני צפת אל פרחה אשת סלימאן ששון

ז אלול תרפ״ה [27 אוגוסט 1925].

בע״ה[1]. היום ז לחו׳ אלול הרחמים ס׳ וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה״א[2] ש׳ תפר״ה לפ״ק.

הרי קדש גליל העליון ישאו שלום וברכה מציון. אל כבוד מע׳ האשה הנכבדה, רבתי המעלות, מוכללה בכל מדות טובות ונעלות, רודפת צדקות וזריזה במצות, תמה ומשכלת בדעות, אשה יראת ה׳ רבת פעלים, עושה חסד לאלפים, אשת חבר בת מלך סי׳ **פרחה די סלימאן ששון** תמ״א[3], גם לרבות בן חכם האדון היקר, ונעלה, לשם טוב ולתפארת ולתהלה, רצ״ו[4] **המלך דוד לבית ששון** הי״ו[5] יחד עם כל המשפחה הרוממה, אתה ה׳ תשמרם, ובאישון עין תנצרם לעד לעולם אכי״ר[6].

תפארת הנשים!

בעונג רב ובשמחת לב עמוקה אנו מגישים לכבוד מעלתם את ברכתנו החמה והלבבית הנובעת מרגשות נפש עזים וחמים, ולקראת השנה החדשה אנו מגישים לכבוד מעלתם זרי פרחים המשובצים בשנת חיים טובים. שנת אושר ועלצון. שנת ברכה והצלחה. גילה ורנה, השקט ובטחה. עליזות ורננה. כלולים בשמחה לכל בית ששון.

גברת רחמנית! לדאבון לבנו אנו שופכים שיח מר נפשנו לפני הדום כֵּס חסדה, רצינו מאד שלא להדאיב את נפשה העליזה, ואולם לחץ דקדוקי העניות העבירתנו על דעתנו ״כי דקדוקי עניות״ וכו׳ כמאמר רז״ל בעירובין[7]. ומה גם ביודענו את לבך הטוב המלא חמלה וחנינה על כל איש עני ואביון. ובפרט ״מאנין תבירין דקב״ה בעי ביקריהו״[8]. הרהבנו עז בנפשנו להודיעך את מצבנו האיום אשר אנו שורים בו, כידוע למעלתם הפתגם על עניי עיה״ק צפת, שבבבל יע״א[9] מכנים את העני הגדול בשם עני צפת. ובפרט אשר חלו בנו טפלי הצועקים הב הב, בטוחים אנו ביראת בית ששון הקודמת לחכמתם[10] כי תשימו לב לדברינו אלה היוצאים מלב נשבר ונדכא. בנדבת לבבכם הרחמן. ובשכר זאת יעלה זכרכם לטובה ולברכה בימי חג הזכרון ותכתבו ותחתמו בספרן של צדיקים לחיים טובים ולשלום.

כה דברי החותמים בברכת ציון ובנין ירושלים

הצב״י[11] דוד חי ציון אדרעי ס״ט
(מחבר ס׳ ״בד דוד״)
הצעיר יעקב חי אביכזיר ס״ט

1 בעזרת השם (דברים כד, יב).
2 ה׳ אלהיך (דברים כד, יג).
3 תבורך מנשי אוהל.
4 רודף צדקה וחסד.
5 השם ישמרהו ויחייהו.
6 אמן כן יהי רצון.
7 עירובין מא ע״ב: שלושה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, ואלו הן: עובדי כוכבים ורוח רעה ודיקדוקי־עניות.
8 לפי ״מאנא דקב״ה אתרעי ביה״ (זוהר פקודי רלח.)
9 יגן עליה אלהים, או: יבנו עירנו אלהים.
10 לפי ״כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו — חכמתו מתקיימת״ (אבות, פרק ג, ט).
11 הצעיר בישראל.

נשה היום ז' למו"א מרחשון תרפ"ג ובכרכ ולך תהיה לברכה לשני הש"ץ תפארת לעמך

הרי קדש גליל העליון ישלח שלום וברכה מלפני אל כבוד מעם הקצה הנכבדה וכבת האשכלות מוכללה בכל מדות
טובות ונעלות רודפת לצדקות וזריזה במצות חכמה ומשכלת בדעות קצה ירקת ה' וכבת פעלים
עוסקה תמיד לקצפים את חבר בת מלך ק' **פרחה די סלימאן ששון** תחי'
גם לרבות בן הכם הלדן היקר ונעלה בשם טוב ולתפארת ולתהלה
רבו **המלך דוד** לבית **ששון** ני' יחד עם כל המשפחה הנזכרת אתה ה' תשמרם
וכל אינין עין תנצרם לעד לעולם אכי"ר

תפלרת הנעים!

בעונג רב ובשמחת לב שמקבלים אנו מגידים לבבוד מעלתם את ברכתנו החמה והלבבית הנובעת מרגשות נפש
עזים וחמים ולקילת הענה החלקה אנו מגידים לכבוד מעלתם זרי פרחים המשובלים בשנת חיים טובים שנת שאר ושלמן
שנת ברכה והצלחה גילה ורנה שלוה ובטחה כללים בשמחה לכל בית ששון.

גברת רחמנית! לילבן לבנו אנו שופכים שיח מר נפשנו לפני הדום פֶּן חקדיה ולבינו מלא שלוח להדליב את נפשה העליזה.
ולולם לחץ דקדוק העבירתנו על דעתנו כי דקדוק עבות כמלמר רזל בעירובין ומה גם
ביודענו את לבך הטוב המלא חמלה וחננה על כל לליש עני ואבין ובפוט מלבין תביריו דקבהו בני ביקריו. בהבנו עז
בנפשנו להודיעך את מלבנו הלים אשר אנו שרוים בו כידוע למעלתם הפתגם על שני ע"ה לפת. שבבבל ישב ומכנים
את העני הגמול בשם עני לפת ובפוט אשר תלו בנו טפלי הלשון הב הב. בטוחים אנו ביראתי בית ששון הקודמת לחכמתם
כי תשימנו לב להבדילנו אלה היוצלים מלב נשבי ונדכא וחש ועני תבוא לעזרתנו בימים הנוראים האלה. בנדבת לבבם הרחמן
ונשבי רוח ישלה זכרכם לטובה ולברכה ביומי חג הזכרון ותכתבו ותחתמו בספרן של לדיקים לחיים טובים ולשלום

כה דברי החותמים בברכת לין ובנין ירושלים

Adresse

Rabbi
David Haï Edréi
Saffed
(Palestine)

הצ"ו
יעקב מי
לביבזיר
מץ

(מחבר ס' כל דוד)
דוד חי לין מרדש
מץ

119. איגרת מאת הרב המקובל ר׳ יהודה בן משה ישועה פתייא מבגדאד[1] אל הגב׳ פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון

בגדאד, ביום כג לחו׳ שבט התרפ״ז [26 ינואר 1927].

למע׳ הגברת היקרה והנכבדת סניורה פלורה סלמאן ששון מב״ת[2].

אשי״ש טו״ב וכו׳.

הנה באתי בשורותים אלו להודיע למע׳ כבודה אודות ספר ״עץ חיים״ שחיבר מו״ר ועט״ר מהרח״ו זלה״ה[3] מפה קדוש האר״י[4] החי זצוק״ל. ולא נעלם מכבודה כי הספר הנזכר הוא עמוק מאוד מאוד וצריך נגר ובר נגר להבין דבריו, ורבים וכן שלימים נכספה וגם כלתה נפשם לאחוז בענפיו ולאכול מטובו; אך בנגעם במקצתו הם נסוגים לאחוריהם מסבת קוצר המשיג ועומק המושג, כי נלאים הם למצוא פשר דבר. ועד עכשיו בעוה״ר[5] לא זכינו לאחד מהמחברים ז״ל שנתעורר לעשות באור רחב על הספר הנכבד הזה כדרך ביאור רש״י על הגמרא, ורק המצא ימצא חבורים בדרך קושיא ותירוץ כדי ליישב המקומות שנראים כסותרים זה את זה, ורק באיזה מקומות מועטים נמצא איזה פירוש מעט מזער אחת הנה ואחת הנה, וזה אינו מספיק למתחילים בלמוד הקבלה. ומיום שעמדתי על דעתי נכספה וגם כלתה נפשי לטעום מפרי עץ החיים. ובהיות שנפשי חשקה מאד בזה הייתי טורח כמה ימים ולילות בכל ענין וענין עד מקום שיד שכלי מגעת ואח״כ הייתי כותב אותו הפירוש בקונטרסים, עד שבאורך הזמן, זה כמו י״ח שנים מ״מ[6], גדל ונעשה חיבור וביאור רחב כמעט על כל דבור ודבור כדרך פי׳ רש״י ז״ל. ודברתי אני עם לבי כי לא טוב להיות מכאן ואילך אני בנחת והמתחילים בלמוד הקבלה יהיו בצער, אין זאת כי אם להגישו על מטבח הדפוס לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל למען ירוץ הקורא בעץ החיים ולא יהיה עליהם כמשא כבד. אך דא עקא, כי מה יוכל לעשות איש שיבה כמוני היום שביתו ריקם אין לחם ואין שמלה ואין בי כח לצאת ולבוא ולהטפל במלאכת הדפוס. ואם אמרתי שלא להדפיסו כלל הנה הוא עון פלילי כי ע״ז[7] נאמר: אל תמנע טוב מבעליו[8], ואפשר שגם המתנדבים בעם יקפידו על אשר לא גליתי דבר זה לפניהם, אי לזאת אמרתי להגיש מנחה זו למע׳[9] כבודה ולזכותה במצוה יקרה זו הנאותה לאשת חיל כמוה, כי מגלגלין זכות ע״י זכאי[10], אולי יוכשר בעיני בת המלך שלמה בן דוד לבנות **בית לחם יהודה**[11] וליטע בתוכו גם עץ החיים, שניהם כאחד טובים ויהיה ביתי כעין חומה לו סביב מקפת סביבות עץ החיים, ומע׳ כבודה בשכלה הרחב תברר כרצונה מגיה ומדפיס בעיה״ק ירושת״ו[12] שראוי לסמוך עליהם לבל ישנו את תפקידם ולמען יצא הספר כולו כלול בהדרת יופי

1 מגדולי חכמי המקובלים בזמנו. על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 368 — 370.
2 מנשים באוהל תבורך.
3 מורנו ורבנו ועטרת ראשנו מורנו הרב חיים וויטאל זכרונו לחיי העולם הבא.
4 אדוננו רבי יצחק [לוריא].
5 בעוונותינו הרבים.
6 מעלה מטה.
7 על זה.
8 משלי ג, כז.
9 למעלת.
10 שבת לב ע״א.
11 כעבור זמן הופיעו מספר זה שני חלקים: חלק א ירושלים תרצ״ו, שם תש״ל; חלק ב, ירושלים תרצ״ט.
12 בעיר הקודש ירושלים תיבנה ותיכונן.

ואני אשקטה ואביטה במכוני על מעשה ידיהם של צדיקים, ומע׳ כבודה זכאה באותם הספרים לעשות בהם כחפצה ורצונה ועלי המצוה להודות ולהלל ולברך את כבודה בהקדמת הספר בעזרת האל וישועתו על חסדה ועל טוב לבבה, וחלותי היא שהתשובה הרמתה מהרה תצמח ע״י הגביר המרומם כאור יומם סי׳ מנשה אפנדי אברהם גרג׳י הי״ו[13]. ואני תפלה לאל גומר עלי יהא רעוא דתתברך בהני תלתא דמתנו רבנן: חיי אריכי ומזוני רויחי ובני סמיכי ברוב עוז ושלום.

הצעיר יאודה משה ישועה פתייא

גם אנן ב״ד דח״ל[14] באנו להודיע אודות הח׳ הש׳ כמוה״רר ח״ר[15] יאודה משה פתייא הי״ו הנז״ל שכבר יצא מוניטין שלו בעולם בחבורו הנפלא יין הרקח[16] על האדרא קדישא ונהנין ממנו עצה ותושיה וכ״ש וקל וחומר בחבורו זה על ס׳ עץ חיים אשר כמעט יד הכל ממשמשת בו וביאורו זה הוא רב התועלת ולהמתעסקים בחכמת האמת והיה פריו למאכל כי ע״כ נא בבקשה מלאי את מבוקשו ולהדפיס לו את ביאורו כחפצו ורצונו וזכות התנא ר׳ שמעון בן יוחאי ומרן האר״י הקדוש ורבינו ר׳ שלום שרעבי ז״ל יעמוד לימינה ולהדרעז״ר ובימיה תוושע יהודה וירושלים וישראל ישכון לבטח כיר״א[17]. כה דברי החותמים פה בגדאד יע״א בשלשה ועשרים לחו׳ שבט התרפ״ז ברוב עו״ש[18].

ששון כצורי יחזקאל עזרא יצ״ו
מאיר יוסף גבריאל אליהו יצ״ו
הצעיר רפאל יצחק חיים יצ״ו[19]

ממני שלום רב.

מעלת הרב אלד׳י טלע הל חבור כ׳תיר תעב בינו לימה כמל. יכון השי״ת מה יצ׳ייע תעבו, ויהי רצון יכון סבב עלא ידך ויינטבע הל מצחף ולו כל מה תתזכין אל מכ׳דומה באל כרווה בכיפך, לאן באל שמים מגלגלין זכות על ידי זכאי ובעזה״ו הל מצווה רייח תוקפלכום אל מכ׳דומה וסי׳ דוד ומראתו ואוולאדו לדור דורים ושלום.

הצעיר מנשה אברהם גרג׳י.

התרגום לעברית:

[ממני שלום רב. מעלת הרב שחיבר ספר זה טרח הרבה עד אשר סיימו. יהי רצון שהשם יתברך לא יאבד את טרחתו. ויהי רצון והוצאתו לאור תיגרם על ידך ותשתתפי בו כרצונך, כי בשמים מגלגלין זכות על ידי זכאי. ובעזרת השם וישועתו מצווה זאת תעמוד לכם, לך ולסיניור דוד [בנך] ואשתו ובניו לדור דורים ושלום].

13 מעסקני יהודי בגדאד וחבר ״חברת עוזרי דלים״. ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ רעב.
14 בית דין דחתימי לתתא.
15 החכם השלם כבוד מורנו הרב רבי חכם רבי.
16 חלק א — פירוש על ״אדרא רבא״ בגדאד תרס״ט; ירושלים תשכ״ב. חלק ב — פירוש על ״אדרא זוטא״ ובסופו נדפסו שמונה פיוטים מאת אבי המחבר, בגדאד תרס״ט; ירושלים תשכ״ב.
17 כן יהי רצון אמן.
18 עוז ושלום.
19 על שלושת הרבנים האלה ראה א׳ בן־יעקב, לפי המפתח שבסוף הספר.

נתן

בלאסי פיש נר לאו שפת הקפלן

26.1.27

לשם הנפוץ היקוד והנפגש פעיוה פלוגה פתוחן שמן שכת

חושיע עוב נפו

דנה כאיתי כשורקים מי לדוריש לעשו בפודה אורוק פלו ע"ן חיים שמיכה שוב ושמע שהיתה שלהה שפה קרשע הגוי זקוק ולא נשלם שבפודה כי הפלי השכל הוא שעוק שתור ושניך נע נע נגע לה כן) רבים ופן עלעים נפלה ופ פלילה נפשם לשחוק בשנת נלאחול עשוכו אף בנגעם כשקשין הם נפושם לשחוקים שפשק קופר השעיר שעוק השעוכ פ עלאם הם לעשות פעד כפר שר שכעיר כעולפ לא וכינו לאחר שהשחביים גל עוקשוב לעשות פאר ניפ של הפלי הנשבר הזה פרון כיאור ריפ של הצעיה ופן הצעה שפשל חפוסים בייך קושיות וקינק כני ליעב השקושות עגלים כפוקדים זה לא זה פן כאיתי שקושות שושפים נשפל פאיתי פיפוע שהע עשוה שחתך הנה ופחתך הנה זה הינו שפתין לשהחלים. כלשון הקפלה ושוס עשרוק של נשתי נפפלה ופ פלילה נפלתי לעשוס עלפי ע"ן חיים וכהיוק שנפגש. המקה שאר ניה לייך עונת פעה ישים שלעות כפל שן ושן) שר עקוס שיר שפל שעשך ושתי בייך פוקה חוקן לפיפוע בקנאתפים על שפחוקן הזשן זה כשו יח שנס עלל ונשעה חכוח וכיאור ניה פעשה על פל רכוב ורכוב כשיך כי ניפי לל ופפוק אף שם ני פ לא שוב. לפיוק שפאן ואילך הוא כשתי והשהחילים בלשון הקפלה יהיו כשעה אין זאתך כי אם לפיעשו של שעשת הדפוס לשלפן פשלפן ופהפלפן פשפק ופלא יהיה עליהם פשעת כבר אף לא שקל כ שה יוכל לשעוק אינ עיכה כשוב היום שפאין כיקס אין לחם ואין שעשה ואין כ את לשאול ולכוא ולשעפל כשלפאך הנפוס ואם חשפקי שלא לפלפיפו כלל הוה אין שון כללי כ ע"ן קשנה שכ שכשלו ואפשר שנם השקלפים כשם יקפיפו של אשה לא שליכן כבר אה לשאול לשלוק לשאיך לפיעשו שנשה זו לעשו כבודה בשביה יקיה חו הנשוקה לשעשך חיל בעוה כ שנשלפן שבוק פי זכוכי חנלי יומר פשר את השלך שלשה בן דוד לשנוק בִּיק לחס יהוה ולשעו פאנפו נם ע"ן היחיים שנשם כאחר עכיס ניפיה טרן כשן חוטה לו פשב שקשק מפפוק ם ע"ן חיים ושם כבודה כשפלה היחה קבוע נרפוה — שנה שלשים כשיקן ופלילה לעלכן אח כבודה כהקדשת הפלי כשלפק הל שעשקן על הנפוך ושל אוב לשבה. ושלוק היל שלה השבוה לפלילה ולפלל אח כבודה כהקדשת הפלי כשלפק הל שעשקן על הנפוך ושל אוב לשבה. ושלוק היל שלה השבוה לפלילה ולפלל אח כבודה כהקדשת הפלי כשלפק הל שעשקן על הנפוך ושל אוב לשבה. ושלוק היל

Letter No. 119 איגרת מס׳

120. איגרת מאת הרב ד״ר אביגדור שנפלד, ראש בית־המדרש ובית־הכנסת של ״ק״ק עדת ישראל״ בלונדון אל פרחה (פלורא) אשת סלימאן ששון.

ב״ה, לונדון, יט אייר (ל״ד למספר בני ישראל) תרפ״ט [29 מאי 1929].

לכבוד הגברת הנכבדה אשת חיל ורב פעלים אֵם בישראל כי אֵם לבינה תקרא מרת פלארא ששון ת״י.

אקוה שהגב׳ תסלח לי שאבוא עוד הפעם בבקשתי בענין עבורי. הנה בני קהלתי כדרך כל הקהלות במדינה זו מסדרים כפעם בפעם ״חגיגת הגן״ לטובת מוסדות הקהלה. לפני איזה שנים הגברת כבדה אותנו בפתיחת החגיגה ועתה השתא אנחנו עוד הפעם מוכרחים לגשת לפני כ׳ הגברת לכבד אותנו ולפתוח את החגיגה אשר תהיה אי״ה ביום א׳ 30 ביוני אחר הצהרים.

אמנם מרגיש אנכי כי עלי לפרש מדוע אנחנו באים ומטריחים את הגברת, ולמה אין אנו פונים אל אחרים שם, בצבור הלונדוני. וזאת תשובתי: כידוע אנחנו כמעט הקהלה היחידה בלונדון אשר קבעה יתד קבוע בחקותיה שלא לבחור לאיזה משרת כבוד שהיא איש או אשה שאינם ידועים להיות שומרי תורה בכלל ושומרי שבת ק[ודש] בפרט. ובעוה״ר אנשים ונשים כאלה מעטים הם מזעיר בין אנשי צורה במדינתנו. הגברת ומשפחתה ונכבדה היא כמעט היחידה אשר ב״ה עוד נאמנה לאלקינו ולתורתו, אשר זכתה לשני שלחנות תורה ועבודה, שם טוב ויחס המשפחה וב״ה קניני עולם הזה כלם יחד.

אל מי נפנה אנחנו קהלת שומרי אמוני ישראל אם לא אל הגברת ששון? מי יבין ומי יעריך את ערכנו וערך עבודתנו אם לא בני משפחתה שהם שלומי אמוני ישראל כמונו?

לכן בקשתי שטוחה עוד הפעם בלי להשיב את פני בני עדתי ריקם שהגברת הנכבדה תסכים להיות הפותחת את החגיגה האמורה לעיל.

בתקוה לקבל תשובה חיובית בלי איחור
הנני בכבוד רב כראוי וכיאות.

אביגדור שנפעלד

לאחר שהגברת פרחה ששון הסכימה לבקשה זאת וענתה בחיוב חזר הנ״ל וכתב לה במכתבו מיום עש״ק ל״ו למנין בני ישראל תרפ״ט:

״באתי בזה להודות לגברת בשמי ובשם בני קהלתי על שמהרה בטובה ואמרה ״הן״ לבקשתנו. כן תזכה עוד רבות בשנים להיות מן התומכים ועוזרים לכל דבר טוב להרמת קרן התורה ולחזוק מוסדותיה.

בכבוד רב
אביגדור שינפעלד

121—122. שתי איגרות מאת הרה״ג ר׳ ישראל מאיר הכהן מראדין[1] בעל ״חפץ חיים״ ו״משנה ברורה״ אל הגברת פרחה אשת סלימאן ששון

א

ב״ה, ראדין, פלך ווילנא, כה ניסן תרצ״א [12 אפריל 1931].

כבוד הגברת הנכבדה המפורסמת לתהלה בישראל ביקרת ערכה ונדבת לבבה מרת ששון[2] ת״י ולכל משפחתם המהוללה בישראל הי״ו.
בעיר לונדון.

הנני פונה בזה לרומע״כ ע״ד[3] ישיבתינו הק׳ המפורסמת לתהלה כרום ערכה המתקיימת ב״ה זה יותר מששים שנה אשר יצאו ממנה במשך כל העת גדולי וגאוני ישראל המאירים לעולם בתורתם ויראתם המורים לעם ישראל הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון; וגם היום נמצא אתנו כשלש מאות איש כ״י[4] גדולי תורה ויראה השמים לילות כימים על שקידת תורה״ק[5] שהם כל תקות עמנו ישראל לדור יבוא להאיר בתורתם ויראתם.

אך מה גדלה צערנו אשר אין לאל ידינו להחזיק את מקדש ד׳ הלזה מפני חוסר האמצעים לפרנסם גם בלחם צר ומים לחץ מפני המשבר הגדול השורר בכל העולם וביחוד בעת האחרונה אשר גם בארצות הברית גדל המשבר למאד ומקורי ההכנסה משם נכזבו, אשר הן היו היסוד העיקרי לקיום הישיבות הקדושות ועי״ז[6] נשקענו בחובות עצומים של הרבה אלפים דולר שאין לנו שום מוצא להחלץ מהם והישיבה עומדת להסגר ח״ו[7] אם לא יוטב המצב בקרוב.

והנה כאשר ב״ה זקנתי ושבתי ואין בכחי לנסוע להשתדל בהחזקתה ובקשתי לידידינו הישיש הגאון הגדול המפורסם כש״ת מוהר״ר[8] משה לאנדינסקי שליט״א הר״מ דישיבתינו הק׳ ביחד עם ידידי ח״א הרה״ג המפורסם מוהר״ר הלל גינזבורג שליט״א[9] שקיבלו על עצמם הטורח הגדול הזה אשר ממש לעת זקנותו נוגע זה לנפשו ורק למען הצלת הישיבה הק׳ קיבל עליו הטורח הגדול הזה.

וכאשר שמעתי את שמע רומע״כ שלבם מסור לעשות טוב וחסד עם עמנו ישראל ותורה״ק[10]

1 היה מגדולי הפוסקים ומן המיוחדים שבצדיקי ישראל בדורות האחרונים. נולד בזיטל אשר בבילורוסיה בשנת תקצ״ח (1838/9) ונפטר בעיר ראדין אשר בליטה בשנת תרצ״ג (1933). ראה עליו האנצקלופדיה העברית, כרך כ, טורים 495—497.
2 תאריך ימיה, תחיה.
3 לרום מעלת כבודה על דבר.
4 כן ירבו.
5 תורתנו הקדושה.
6 ועל ידי זה.
7 חס וחלילה.
8 כבוד שם תפארתו מורנו הרב רבי.
9 שיחיה לאורך ימים טובים אמן.
10 ותורתנו הקדושה.

אבקשם לשום לב לגורלם המר של תלמידי הישיבה המתמוגגים בדוחק ולחץ נורא ולבוא לעזרתם בסיוע ממשי לפי הצורך הגדול וכפי ברכת ד׳ אשר נתן להם.

ותקותי חזקה כי בטח תמלאי רומע״כ בקשתי הנמרצה לטובת שלש מאות הת״ח הסובלים דוחק ולחץ נורא ובכל עוז רוחם ונפשם יחישו רומע״כ לעזרתם.

וזכות המצוה הגדולה של החזקת התורה יעמוד לרומע״כ ויתברך מהשי״ת בחו״ש וכל טוב פרנסה והצלחה מרובה וכל עניניהם.

כנפשם הטובה וכנפש המכבדם ומוקירם בע״ה[11].

ישראל מאיר הכהן מראדין
(מקום החותם)

ב

ב״ה, ראדין, פלך ווילנא, ר״ח ניסן תרצ״ג [28 מארס 1933].

אל כבוד המשפחה המהוללה המפורסמת בישראל ביקרת ערכה נדבת לבבה משפחת ששון בלונדון. ד׳ עליכם יחיו.

הנה זה מכבר שהגיע לאזני ערך משפחתם הכבודה המפורסמת לתהלה בעולם ביקרה ערכה ונדבת לבבה לעשות טוב וחסד עם עמנו ותורה״ק ומאד נהניתי כעת לשמוע מחתני הרב ר׳ הלל גינזבורג שליט״א שהיה לו הכבוד לחיות אצלם ביום ג׳ כ״ג לחודש אדר ושקיבלו אותו בסבר פנים יפות וביקורו אצלם עשה עליו רושם גדול למאד. זכרה להם ד׳ לטובה בעד כל פעולותיהם הנשגבות לטובת עמנו ותורה״ק[12].

וכאשר זיכם ד׳ לשמוע מגודל ישיבתינו הק׳ בראדין המפורסמת ב״ה לתהלה בעולם כרום ערכה שנמצאים בה כהיום יותר משלש מאות איש תלמידי חכמים גדולי תורה ויראה ההוגים בתורת ד׳ יום ולילה; ובודאי מסר להם חתני הרב הנ״ל מהמשבר הנורא השורר בישיבתינו הק׳ ומהדוחק והלחץ הגדול שסובלים מאות תלמידי הישיבה אשר זה זמן רב שחדלו מלהקיף הלחם ותבשיל הניתן לבני הישיבה מפני החובות העצומים וימי חג הפסח ממשמשים ובאים שדורש הוצאה מרובה בעד מאות הת״ח. ולרגלי המשבר הכללי השורר בעולם נתמוטטו כל מקורי ההכנסה של הישיבה והנני בצער גדול מהמצב הנורא הזה שלא היה כמוהו עד היום, וע״כ אמרתי לפנות לרומע״כ בבקשתי אולי יוכלו לדבר על לב האדון המפורסם מר דזיימס ראטשילד ועם עוד אחדים ממכיריהם נדיבי לב רודפי צדקה וחסד שיבאו לעזרתנו וישלחו לנו הוצאות החג עבור 200 בני הישיבה שנשארים על ימי החג בישיבתינו הק׳ (העולה לערך שילינג אחד ליום בעד בן ישיבה א׳) אשר ישמחו בזה לבות מאות ת״ח גדולי תורה ויראה המקריבים חלבם ודמם על מזבח תורה״ק ואשר הם כל תקות עמנו שיאירו באור תורתם לדור יבוא.

תקותי חזקה כי בטח ישימו לבם לבקשתי ולגורלם המר של מאות תלמידי חכמים גדולי תורה ויראה המתמוגגים ברעב אשר לא אוכל לראות לעת זקנתי בצערם הגדול ובכל עוז רוחם ונפשם יחישו וימהרו לעזרתנו.

11 כערכם הרב.
12 ותורתנו הקדושה.

וזכות המצוה הגדולה יעמוד לרומע״כ ויתברכו מאלקי השמים בחו״ש וכל טוב ברכה והצלחה מרובה בכל עניניהם ויזכו לראות בישועת ישראל והרמת קרן התורה במהרה.

כנפשם וכנפש המכבדם ומוקירם כערכם הרם מברכם בחג כשר ושמח.

ישראל מאיר הכהן
(מקום החותם)

123. איגרת מישיבת מרכז הרב בירושלים אל פרחה אשת סלימאן ששון ובנה ר׳ דוד

ירושלם, י״ח טבת תרצ״ב [28 דצמבר 1931].

רב שלום וברכה מציון וירושלים, למע״כ[1] הגברת המשכלת על דבר ה׳ ותורתו, המפורסמת בצדקת פעליה הק׳, מרת **פרחה ששון** תחי׳. ולמע״כ בנה הרב המופלג, חכם וסופר, איש האשכולת, וכו׳ כש״ת מוה״ר **דוד** שליט״א.
לונדון.

אחדשה״ט[2] בכבוד ויקר!

ע״י ידידנו וצירנו היקר והמכובד מאד, הרב יהושע השיל אפשתיין שליט״א, קבלנו לנכון את הסכום של חמש לי״ש. (£5-0-0). תרומת מע״כ לטובת ישיבתנו המרכזית הק׳, מפעלו הגדול והקדוש של כ״ק רבנו הגדול, הגאון הצדיק, ראש הרבנים מרן **אברהם יצחק הכהן קוק** שליט״א. רצופה בזה קבלה.

מעומקא דלבא הננו מביעים בזה למע״כ הרם, את רגשי הוקרתנו והערכתנו העמוקים, על עזרתכם הק׳ לטובת מפעלנו הגדול. — יהא פעלכם ברוך, וה׳ יצוה עליכם את ברכתו מקדש, ויאשרכם באור נעמו וישעו, ברב ברכה גדולה וכבוד ורוממות קרן.

ברב ברכה והוקרה על העבר, הננו מקוים ובטוחים בעה״י[3], כי מע״כ[4] הרם, יחוננו גם בעתיד את ישיבתנו המרכזית הק׳, מרכז התורה הגדול והעליון בעיר קדשנו ת״ו, המרכז בתוכו את מבחר בוגרי וגומרי הישיבות ומרכזי התורה המפורסמים שבארץ ובגולה, עלויים מופלגים בעלי תריסין[5], ההולכים ומתעלים בכל מקצועותיה של תורה, לאור הדרכתו והשפעתו העליונה של כ״ק[6] רבנו הגדול מאור האומה שליט״א[7], לצערנו הגדול נתונה עתה ישיבתנו הק׳ במצוקה

1 למעלת כבוד.
2 אחרי דרישת שלומו הטוב.
3 בעזרת ה׳ יתברך.
4 מעלת כבודו.
5 כינוי לתלמידי־חכמים גדולים בתורה. לפי ברכות כז ע״ב.
6 כבוד קדושת.
7 שיחיה לאורך ימים טובים אמן.

כלכלית איומה ומסוכנת מאד, לבנו עלינו דוי כל מרכז התורה הגדול והקדוש הזה, שמר שברו דחקו ולחצו הכלכלי מאפיל ומחשיך עליו את עולמו חלילה. אנא חוסו נא על מבצר התורה המקודש הזה, אשר כ״ק רבנו הגדול שליט״א מסר ומוסר את נפשו הטהורה עליו לרוממות קרן התורה וחיי הקדש בישראל ובארץ ישראל, והוסיפו נא לגוננו בעזרתכם ובהשפעתכם הרוממה, הוסיפו נא לעשות צדקה עם ישראל ומרכז תורתו בערש קדשו, וברכת דורות עליכם תחול.

והננו בזה ידי״ע דושה״ט באה״ר[8] ובברכת התורה מציון וירושלים מכבדים ומוקיריכם מלו״נ[9] כרום ערככם הנעלה מאד,

מנהלי הישיבה המרכזית
ש[לום] נתן רענן
[ישראל] רבינוביץ

וממלא בזה את דברי הרבנים הגאונים הנהלת ישיבתנו הקדושה המרכזית שליט״א, יקרו לי מאד אותות האהבה והחבה שמע״כ בשאר רוחם הראו בפועל למפעלנו הגדול והקדוש הזה, שממנו תורה ואורה לבית ישראל, ובצפיתי אצפה כי השי״ת ירוממם באור ישעו, ויאמצם להמשיך ולהרחיב את עזרתם הק׳ לבצרונו של מכון התורה המקודש הזה, והיתה משכורתם שלמה מאת ה׳ הבוחר בתורה ובהר קדשו.

כנה״י ונפש ידי״ע דושה״ט באה״ר ובברכה נאמנה מהר הקדש מירושלים.

אברהם יצחק הכהן קוק
(מקום החותם)

8 ידידכם עוז דורש שלומכם הטוב באהבה רבה.
9 מלב ונפש.

123(א). איגרת מאת "ישיבת חכמי לובלין" אל פרחה אשת סלימאן ששון

ב"ה, לובלין, כג שבט תרצ"ג [19 פברואר 1933].

אל הגבירה העדינה הנדיבה המפורסמת מנשים באוהל תבורך מרת פרחה שושנה תחי', לונדון.

גברת מאד נעלה!

שולחים בזה שובר הקופה על הליטרא ש. שקבלנו לטובת ישיבתנו ישיבת חכמי לובלין, תודה רבה בעד נדבתה ונקוה, כי זה אך הבעת התענינות גרידא והתחלה למעשים כבירים ונצחיים לטובת המפעל הכביר היחיד במינו בכל ארצות תבל.

כל באי שערי המכללה התורנית בלובלין יוכח לדעת כי עתיד עם ישראל מתכונן ומתעבד בבית הגדול הזה, תלמידי' הם כלם זרע ברך ה' מסוגלים להיות רועי ישראל ואבירו, ועל ידם נשקף אפוא עתיד מזהיר ליהדות כולה, להתאמץ במהותה ואופי' הדתי־לאומי. ובאשר מצבה החומרי הורע מאד וסכנה גדולה צופי' לקיומה, קריאתנו אפוא לאדירי העם ומתנדבין להיות לעזרת ד' בגבורים; עורי־נא גברת פרחה שושנה יקרה ובואי לעזרת המוסד הנעלה הלז אשר עיני ישראל אליו צופיות, הרימי־נא תרומתך בסכום מסויים להניח לך למשמרת ולזכר עולם בבנין הענקי ויסוד עולמי עד יבוא ינון.

מרשים לנו לצרף העתק מהתקנון שלנו על הזכותים אשר רוכשים להם המנדבים בסכומים שונים בעד החזקה עולמית עבור תלמידי הישיבה, תבחר לה אחת מהתנאים בהתקנון והי' לה לזכר עולם.

בל נפונה שכבוד מעלתה היקרה, אשר מגזע תרשישים ונדיבי עם מחצבתה, ואשר כבר הראו לדעת נגדה נא כל העולם כולו את יחוסם החיובי בעד עמנו ודתנו. תעמוד גם עכשיו בעת רציני זה על הגובה הראוי למשפחתה ותכתוב עצמה דף־זהב במכללה התורנית הלובלינאית היחידה במינה בכל ארצות תבל.

מחכים לתשובתה הרמה.

בתת לה כבוד ויקר כיאות לערכה הרם והנשא.

בשם הועד

משה שפירא

(חותם ישיבת חכמי לובלין)

124. איגרת מאת הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג הרב הראשי למדינת אירלנד החפשית אל הגברת פרחה אשת סלימאן ששון

(בתרגום מאנגלית לעברית)

בעהי"ת, דובלין, 18 ינואר 1934 (כה טבת תרצ"ד).

לכבוד
הגב' פ. ד. ששון
רח' ברוטון 32
לונדון.

גב' ששון הי"ו,

אינני צריך להבטיח לך שאני מעוניין מאוד בתנועה המשתדלת להעביר ילדים יהודים מגרמניה לארץ הקדושה, ושאני מסתכל בקוצר־רוח על התקדמות העניינים.

אמנם, אני מוכרח להגיד שממש נזדעזעתי כשקראתי השבוע ב"דאס ווארט", שבועון ביידיש שמודפס בווילנא, פולניה, שהקבוצה הראשונה של 65 ילדים נשלחו למושב "עין חרוד" ושם יגודלו ויקבלו חנוך. למה בחרו ב"עין חרוד" מתוך כל ארץ ישראל? "עין חרוד" היא קבוצה קומוניסטית (במובן הכלכלי־סוציאלי, ולא במובן המדיני) של השמאלי הקיצוני. המושב ידוע בכל ארץ־ישראל כמושב לא דתי, ואפילו כאנטי־דתי. השבת (במובן הדתי), דיני כשרות, פסח (מבחינה דתית), יום כפור וכו' כמעט לא ידועים במושב ההוא. אפילו טוענים שרוב הזוגות שגרים בקבוצה הם לא נשואים לפי תורת ישראל (בחופה וקידושין).

כדוגמה של הרוח השולטת במושב, אני צריך רק להתייחס לטענה של מר [מנחם] אוסישקין, ראש הקרן הקיימת לישראל, נגד ה"סדר" שנערך בחג הפסח לשעבר ב"עין חרוד". ב"סדר" ההוא, ילדה צעירה, במקום לשאול את ארבעה הקושיות המקובלות ב"הגדה" (מה נשתנה), שאלה ארבע שאלות מרקסיסטיות המתייחסות לעובדים ומעבידים, מנצלים ומנוצלים, פרולטריון ובורגני.

אני פונה אליך, גב' ששון היקרה, להקים חקירה יסודית ולעשות כמיטב יכולתך לדאוג להכניס לסביבה דתית־לאומית נכונה את אחינו הצעירים הניצולים מגיהנום היטלר.

בברכת החיים והשלום וכל טוב
שלך בנאמנות,

יצחק הערצאג

נ.ב. אני גם כותב למר אנטוני די־רוטשילד על הנושא הזה.

125 — 125(א). שתי איגרות מאת ועד עדת הספרדים בירושלים אל פרחה ששון, בעניין הריב עם ועד עדת הבבלים בירושלים

א

ירושלם, א כסלו תרצ״ד (19 נובמבר 1933).

לכבוד הגברת הנכבדה רבת המעלות והתהלות
דורשת שלום ירושלים ת״ו ותושביה
כה״ר סי׳ פרחה ששון מב״ת
לונדון,

ג.מ.נ.,

לאחר דרישת שלומה הטוב, הנני מתכבד להגיש לפניה את הבעת רגשי הוקרתנו ואמוננו, בשם ועד עדת הספרדים בירושלים שהחותם מטה נושא היום באחריותה. בתור אדם אשר שמש כעוזר לראש הרבנים בבגדאד; במשך זמן מה, בין השנים תרס״ו — תרס״ז, ושרכש את אמונם ואת חבתם האמתית של כל שדרות אחינו בבבל רבתי עד שועד הקהלה בחר בי לשבת על כסא הרבנות שם, אלא שבגלל סבות משפחתיות נאלצתי לסרב ולא להשאר עוד בבגדאד; כאיש שיש לו מהלכים וידידים לא מעטים בין כל חוגי היהודים בבבל, ובפרט בחוג הרבנים ובני משפחת מרן הגאון כמוהר״ר רי״ח טוב זצוק״ל; הטיל עלי ועד עדת הספרדים בירושלים לאחוז בכל הצעדים הדרושים בכדי לקרב את השלום בינו ובין ועד הבבלים בעירנו, המנסה בכל הדרכים להקים לו במה לעצמו ולהפרד כליל מעל כוללות עדת הספרדים על יסוד טענות שאין בהן ממש, ודוקא בשעה זו, שהאחדות כה נחוצה לנו למען נוכל לאמץ את כוחותינו המשותפים ולהבליט על־ידי כך את ארגוננו הפנימי, את מרצנו השופע, ולהראות לכל העם היהודי בתפוצותיו את החלק הגדול והמכריע שאנו נוטלים בבנין ארצנו ומולדתנו. ובהתחשב עם העובדה, כי ועד הבבלים בירושלים לא היה מצליח לעשות קטנה או גדולה, ומה גם צעד כה פזיז ומסוכן, אלמלי היה נתמך ע״י הרבנים הגדולים חברי בית דין הצדק בעוב״י בגדאד יע״א, אשר הטו אוזן לתעצומותיהם, והאמינו לכל העלילות שטפלו הללו על ועד עדתנו, כאילו קופחו זכויותיהם של הבבלים בעיה״ק והפלו אותם לרעה משאר בני העדה וכיוצא, דברים שלא היו מעולם, כפי תעודות שבידינו החתומות ע״י בבלים בעצמם, הבאות להכחיש אחת לאחת את כל הדבות. על יסוד שמועות שוא, מהרו חברי בית־דין הצדק להוציא פסק־דין המתיר לועד הבבלים בירושלים להריק את קופתינו בכל ערי ועיירות בבל, ולשנות מצדקה לצדקה, בנגוד לתקנות קדמונים, ולקחת לו את כסף הקדשים מפירות נדרים והקדשות השייכים לכוללות עדתנו משנים רבות, מראשית הישוב העברי בארץ הקדושה. בכדי לעמוד על הענין, נתבקשתי על־ידי ועד העדה לנסוע בימים אלה לבגדאד, במטרה לפתוח שם במשא־ומתן של שלום עם חו״ר ראשי ומנהיגי הקהלה שם. בהיות וכפי שאנו רואים ומבינים העיר הנ״ל משפיעה לא מעט על ירושלים, אני נוטה לקוות כי הרבנים הגדולים חברי בית־דין הצדק נ״י בעוב״י בגדאד יע״א המפורסמים ביראתם וחכמתם ימנעו מלחזק ידים הסותרות את הבנין ההורסות קמעא קמעא את היכל הצדקה שממנו נזונים ומתכלכלים אלפי אביונים ואומללים מחוסרי כל בתוככי ירושלים ת״ו, בהתברר להם האמת העגומה ואדרבא עוד ישתדלו לעזור ולסייע בידי להביא את השלום ולקרב את הלבבות לטובת ירושת״ו, רבניה וענייה בכלל.

והואיל ויודע אנכי עד כמה קשור לב הגב׳ לענייני ארץ־ישראל ולעיה״ק בפרט, וכי אין דעתה נוחה מכל וכל מהפירוד השורר כיום שאנשים ידועים משתדלים להחדיר בתוך עדת ה׳ בירושלים, עפי״ר בכדי להפיק מזה תועלת לענינים הפרטיים; והיות וידוע לי עד כמה רבה השפעתה של כב׳ על כל גדולי ומנהלי קהלת בגדאד יע״א, וכי דבריה נשמעים באשר נובעים ממקור לב יהודיה נעלה בדורנו, ומתקבלים אצלם בהקשבה ובהערצה מיוחדת, לכן הנני מרשה לעצמי לבא במכתבי זה ולבקשה לתמוך בשליחותי זאת לטובת השלום, למען כבוד ירושלים ותושביה. מה טוב אם תואיל לכתוב מילים אחדות כפי שתמצא לנכון לחו״ר וראשי הקהלה בבגדאד יע״א להכשיר את לבם ולהטותם לדרך השלום, ובטוחני כי כל הוראותיה תתקבלנה ברצון ותביאנה את התועלת המקווה לעיר השלום, אכי״ר.

בהזדמנות זאת הנני להביע לגברת הנעלה למפרע את רגשי תודתי הנאמנים ושולח לה את ברכתי שלום לה ולבנה היקר כליל התורה והחכמה כמהר״ר דוד נ״י יחד עם רעיתו הנכבדה ובנו הנחמד ולכל בני ביתה ולאחיה השרים המהוללים לבית גבאי הי״ו.

המסור לה בכל לב והחותם ברגשי הוקרה עמוקים

בכבוד רב ובשם ועד עדת הספרדים
הנשיא: **יוסף חי פאניז׳יל**, עו״ד
(חותם ועד עדת הספרדים בירושלים)

ב

ירושלם, יא טבת תרצ״ד (29 דצמבר 1933).

לכבוד הגב׳ הנכבדה והנדיבה המהוללה
עטרת תפארת לבית ששון מרת פרחה נ״י
לונדון,

ג.מ.נ.,

לפני כחדשים בערך היה לי הכבוד לפנות אל הגב׳ במכתב מפורט שבו הרצאתי בקצרה על הענינים אשר בינינו לבין ועד הבבלים ואחינו היקרים חו״ר בבל רבתי, ומתוך כונה טובה להשליט יחסי אחוה בין הצדדים הכסמתי להצעתו והפצרתו של הועד לנסוע לעוב״י בבל בכדי לפתוח שם במשא ומתן של שלום עם הנוגעים בדבר. בקשר עם זה הרשיתי לעצמי לפנות אל הגב׳ הנכבדה בבקשה שהיא בהשפעתה המרובה על רבני בבל נ״י, תזכירם את ערך הענין, ובאין ספק שהם יעתרו לבקשתה ויצייתו להוראותיה. בינתיים בא בעצם החלטתנו כאן שנוי בעקב טרדותי הפרטיות והייתי נאלץ לדחות לעת־עתה את הנסיעה, אם כי תועלתה ותוצאותיה החיוביות לא היו מוטלות בספק, אני מקוה כי גם במשא ומתן שבכתב נצליח לבא לידי הבנה ושלום, כיון שנשללה ממני היכולת לנסוע כאשר חשבתי מראש, אף הרשיתי לעצמי בשם כוללות עדתנו להטריד את הגב׳ הנכבדה לסייע בידי על־ידי השפעתה העצומה על אחינו ראשי ומנהיגי קהלת יהודי בבל יע״א.

כמאז ותמיד, הננו יודעים להעריך בערך הנכון את נקודת האורה שיש לנו בבירת אנגליה, ובצר לנו אנו פונים אליה, וה׳ הטוב ברחמיו יעודד את הגב׳ ישמרה ויחייה ויעניק לה בריאות ואורך

ימים ויוסיף על כוחה כדי להרבות להיטיב עם כל הפונים אליה, כמנהגה הטוב מימים ימימה.

והנני מתכבד להיות הסר למשמעתה ומאחל לה כל טוב

בכבוד רב
בשם ועד עדת הספרדים בירושלים

הנשיא: יוסף חי פאניז׳יל
(חותם ועד עדת הספרדים בירושלים)

126—126(א). שתי איגרות תודה מאת הנהלת בית החולים הכללי ״משגב לדך״ בירושלים, אל פרחה ששון

א

ב״ה ירושלם ת״ו, י״ח ניסן תרצ״ד [1934].

לכבוד הגברת הנכבדה הנדיבה היקרה
מרת פלורה ששון. ת״ם.

ג.נ.

השבוע קבלנו מאת האדון הנכבד מר ד. י. ז. אברהם מעיר שנגהאיי את הג׳יק על סך חמשת אלפים ושמונה מאות וחמשים לירה שטרלינג (5.850) מנדבת המרוחמת מרת רימה מוזס ז״ל, לטובת בית החולים הכללי משגב לדך בירושלים, אשר ניתן על פי עצת הגברת ואחרי המלצתה לטובתנו לאפוטרופסי העזבון.

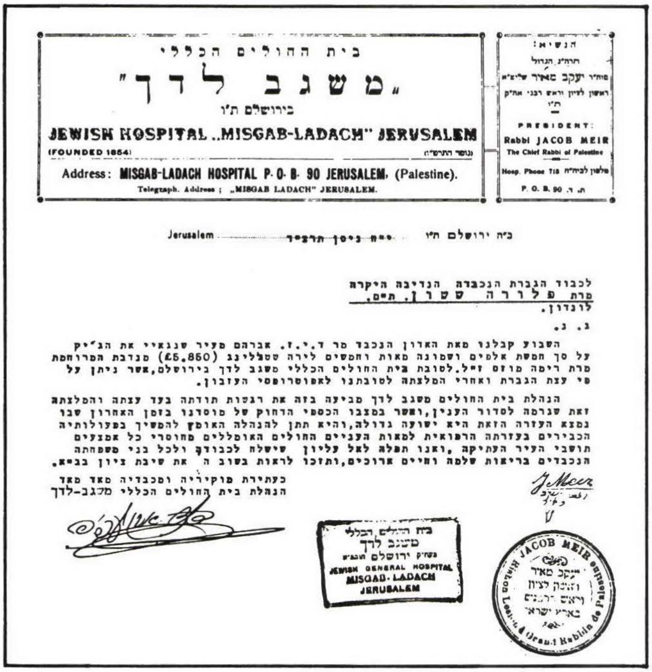
הנהלת בית החולים משגב לדך מביעה בזה את רגשות תודתה בעד עצתה והמלצתה זאת שגרמה לסדור הענין, ואשר במצבו הכספי הדחוק של מוסדנו בזמן האחרון שבו נמצא העזרה הזאת היא ישועה גדולה, והיא תתן להנהלה האומץ להמשיך בפעולותיה הכבירים בעזרתה הרפואית למאות העניים החולים האומללים מחוסרי כל אמצעים תושבי העיר העתיקה. ואנו תפלה לאל עליון שישלח לכבודך ולכל בני משפחתה הנכבדים בריאות שלמה וחיים ארוכים, ותזכו לראות בשוב ה׳ את שיבת ציון בב״א.

כעתירת מוקיריה ומכבדיה מאד מאד

הנהלת בית החולים הכללי משגב לדך

הצב״י יעקב מאיר ס״ט
(חותם יעקב מאיר
ראשון לציון וראש הרבנים בארץ־ישראל)

דוד אבולעפיה
(חותם בית החולים הכללי משגב לדך
בעה״ק ירושלים תובב״א)

בית החולים הכללי
"משגב לדך"
בירושלם ת"ו

JEWISH HOSPITAL „MISGAB-LADACH" JERUSALEM

(FOUNDED 1854) (נוסד התרט"ו)

Address: MISGAB-LADACH HOSPITAL P. O. B. 90 JERUSALEM, (Palestine).

Telegraph. Address; „MISGAB LADACH" JERUSALEM.

הנשיא:
הרה"ג הגדול
מוה"ר יעקב מאיר שליט"א
ראשון לציון וראש רבני אה"ק
ת"ו

PRESIDENT:
Rabbi JACOB MEIR
The Chief Rabbi of Palestine

Hosp. Phone 718 טלפון לביה"ח

P. O. B. 90 .ת. ד

Jerusalem ....ט"ח ניסן תרצ"ד..........ב"ה ירושלם ת"ו

לכבוד הגברת הנכבדה הנדיבה היקרה
מרת פלורה ששון, תי"ם,
לונדון.

ג. נ.

השבוע קבלנו מאת האדון הנכבד מר ד. י. ז. אברהם מעיר שנגאיי את הג'יק על סך חמשת אלפים ושמונה מאות וחמשים לירה סטרלינג (£5,850) מנדבת המרוחמת מרת רימה מוזס ז"ל. לטובת בית החולים הכללי משגב לדך בירושלם, אשר ניתן על פי עצת הגברת ואחרי המלצתה לטובתנו לאפוטרופסי העזבון.

הנהלת בית החולים משגב לדך מביעה בזה את רגשות תודתה בעד עצתה והמלצתה זאת שגרמה לסדור הענין, ואשר במצבנו הכספי הדחוק של מוסדנו בזמן האחרון שבו נמצא העזרה הזאת היא ישועה גדולה, והיא תתן להנהלה האומץ להמשיך בפעולותיה הכבירים בעזרתה הרפואית למאות העניים החולים האומללים מחוסרי כל אמצעים תושבי העיר העתיקה, ואנו תפלה לאל עליון שישלח לכבודך ולכל בני משפחתה הנכבדים בריאות שלמה וחיים ארוכים, ותזכו לראות בשוב ה' את שיבת ציון בב"א.

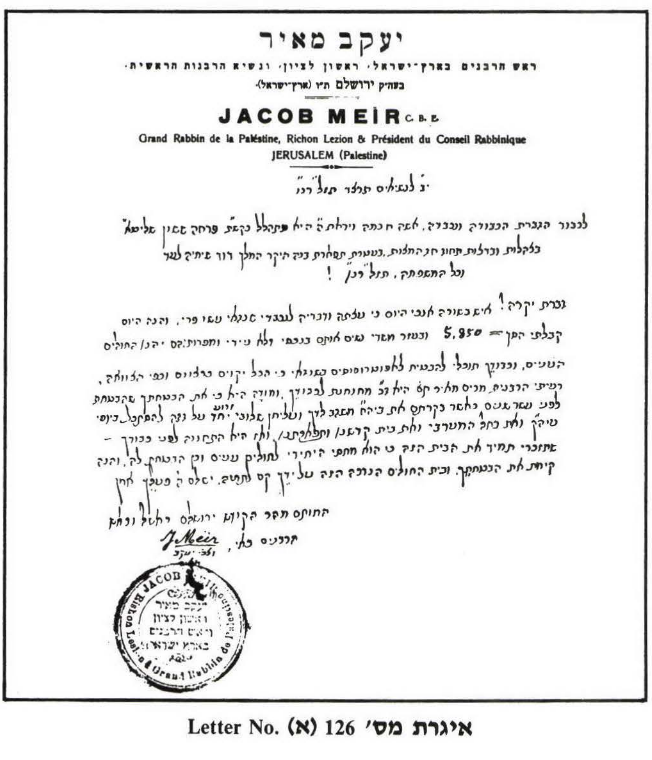
כעתירת מוקיריה ומכבדיה מאד מאד
הנהלת בית החולים הכללי משגב-לדך

J. Meir

בית החולים הכללי
משגב לדך
בעה"ק ירושלם תובב"א
JEWISH GENERAL HOSPITAL
MISGAB-LADACH
JERUSALEM

JACOB MEIR
יעקב מאיר
ראשון לציון
וראש הרבנים
בארץ ישראל

Letter No. 126 'איגרת מס

יעקב מאיר

ראש הרבנים בארץ־ישראל· ראשון לציון· ונשיא הרבנות הראשית·
בעה"ק ירושלם ת"ו (ארץ־ישראל)·

JACOB MEIR C. B. E.

Grand Rabbin de la Palestine, Richon Lezion & Président du Conseil Rabbinique
JERUSALEM (Palestine)

גברת יקרה!

קבלתי הסך = 5.850

J. Meir

JACOB MEIR
יעקב מאיר
ראשון לציון
וראש הרבנים
בארץ ישראל

Letter No. (א) 126 'איגרת מס

ב

יב לנשיאים תרצ״ד תזלרנ״ו.

לכבוד הגברת הכבודה ונכבדה, אשה חכמה ויראת ה׳ היא תתהלל כקש״ת פרחה ששון שליט״א, בצהלות ובדיצות תחוג את חג המצות, בעטרת תפארת בנה היקר המלך דוד שיחיה לעד וכל המשפחה, תזלרנ״ו!

גברת יקרה!

איש בשורה אנכי היום כי עצתה ודבריה לנכבדי שנגהאי עשו פרי, והנה היום קבלתי הסך 5,850 ובעזר משדי נשים אותם בנכסי דלא ניידי ומפירותיהם יהנו החולים העניים, וכבודך תוכלי להבטיח לאפוטרופסים בשנגהאי כי הכל יקוים כרצונם וכפי הצוואה. רעיתי הרבנית מרים מאיר ת״ם היא ג״כ מחנחנת לכבודֵך, ומודה היא כי את הבטחתך שהבטחת לפני עשר שנים כאשר בקרתם את ביה״ח משגב לדך ועליתן שלובי זרוע יחד על גגה להסתכל ביופי עיה״ק ואת כותל המערבי ואת בית קדשנו ותפארתנו. ואז היא התחננה לפני כבודך שתזכרי תמיד את הבית הזה כי הוא מחסי היחידי לחולים עניים וכן הבטחת לה. והנה קימת את הבטחתך, ובית החולים הנדכה הזה על ידך קם לתחיה. ישלם ה׳ פעלך אמן.

החותם מהר הקודש ירושלם
ראש״ל וראש הרבנים בא״י

הצב״י יעקב מאיר
(מקום החותם)

126(ב) — 126(ג). חילופי איגרות בין פרחה ששון והראש"ל ר' יעקב מאיר[1]

בעניין הריב שבין ועד עדת הבבלים וועד עדת הספרדים בירושלים[2]

א. מאת פרחה ששון

ב"ה לונדון, אסרו חג פסח [כג ניסן] תרצ"ד [8 אפריל 1934].

לכבוד מעלת יקרת הרב הגאון, יושב בשבת תחכמוני כמוהר"ר יעקב מאיר נ"י. ראש הרבנים בא"י, ראשון לציון ונשיא הרבנות בעיה"ק ירושלים ת"ו.

רב נכבד!

אחדשו"ט[3] וכו' נתכבדתי במכתבו היקר מיום י"ב לח' הנוכחי ושמחתי להתבשר מטוב שלום כ"ג[4], ושלום הרבנית היקרה שתחיה.

בעונג רב התבשרתי מכת"ר[5] שהאפוטרופוסים של המ' רימה משה נ"ע ב"ה[6] שמעו את עצתי והתנדבו סך הגון 5,850 לי"ש לבית החולים משגב לדך, בלי ספק זה דבר גדול למוסד הקדוש הזה.

יש לי שמחה לכתוב לכ"ג ולברכו ואת בתו הרבנית היקרה בשנה טובה ותזלרו"ן יה"ר[7] עוד רבות בשנים יחוגו חגי ה' ברב עונג ונחת אכי"ר[8].

בהדי שותא הנני מרהבת בנפשי עוז, לגשת מול הדרת גאונו בענין שהוא קרוב אל לבי ושגורם לי צער ומפח נפש זה איזה שנים, והוא על דבר ועד עדת הבבלים בירושלים ת"ו. אני אין לי חפץ להכניס את עצמי בעניני הצבור; אולם מפני היות מוצאי מבבל, עצור במלים לא אוכל ורואה אני חובה לעצמי להביע את תמיהתי הגדולה על הריב והמדון שהתלקחו בין עדת הספרדים ובין עדת הבבלים בירושלים ת"ו. לדאבוני הנני קוראה את המאמרים הארוכים היוצאים לאור בעתונים מדי פעם בפעם אשר הם מלאים חרופים ובזיונות וגורמים חלול ה' ח"ו. בכל עלינו להשתדל ולהתאמץ בלב שלם וידידות ואחדות להגדיל ולעלה את שם היהודי, ובפרט בימינו אלה שלא ליתן פתחון פה למשטינינו האורבים לנו, ולרדוף אחרי האמת והשלום לטוב לנו כל הימים כמאמרם ז"ל: לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום[9]. מי אנכי לדבר לפני כבוד גאונו, אבל אני מבקשת מכב' בכל לשון של בקשה לחקר ולדרוש בענין ולהסיר את התרעומת מלב העשוקים. עלי להזכיר את כבוד גאונו שזה יותר ממאה שנה שקהלות הבבלים בעיראק, בהודו, בסינגאפור, בראנגון, בחינא וגם באנגליה, תמיד היו שולחים את נדבותיהם לקהילות הספרדים בארץ־ישראל, ובמשך

1 איגרות אלה נמצאים בארכיון ששון בירושלים.
2 על מחלוקת זאת ראה א' בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ' 483 — 502.
3 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
4 כבוד גאונו.
5 מכבוד תורתו.
6 נוחה עדן, בעזרת השם.
7 ותזכו לשנים רבות ונעימות, יהי רצון.
8 אמן כן יהי רצון.
9 סוף עוקצין; דברים רבה ה, יד.

כל השנים האלה היו מקבלים את שד״ריהם בכל הכבוד הראוי ובסבר פנים יפות, ואף כי לא היו בבליים בא״י, להציג לפני כ״ג את מעשי הצדקה שלהם רבו מלמנות, אולם עלי לרשום פה את שמות שלשה בבליים שהרימו סכומים גדולים לעבודת הצדקה בא״י בימים לא כבר, והם: המ׳ יוסף אברהם שלום נ״ע מסינגאפור[10], המ׳ שמחה בליליוס נ״ע מהונג־קונג[11] והמ׳ רימה משה נ״ע משאנגהאי.

בכבוד והוקרה

פרחה ששון

ב. תשובת הראש״ל ר׳ יעקב מאיר למכתבה הנ״ל של הגב׳ פרחה אשת סלימאן ששון

בע״ה, ג אייר תרצ״ד (18 אפריל 1934).

לכבוד הגב׳ הנכבדה ורבת המעלות הדואגת לשלום ציון וישובה מרת פרחה ששון נ״י בעי״ת לונדון יע״א.

ג.מ.נ.,

לאחר דרישת שלומה הטוב ושלום בנה הרה״ח **דוד סלימן** שליט״א, הנני מתכבד לאשר ברוב תודה והוקרה את קבלת מכתבה מאסרו חג פסח אשר שמתי לב לתוכנו. במיוחד הנני להביע לגב׳ הנכ׳ את רגשי תודתי על התעניינותה במצב בריאותי, ואודה לשוכן מרומים כי הפליא חסדו עמי והחייני וקיימני בכדי לספר נפלאותיו, וחן חן לגב׳ על השתתפותה בגורלי בימי חליי.

אשר לעצם השאלה הכואבת ביותר, שנגעה בה במכתבה היקר, כונתי לחלוקי הדעות השוררים בין עדת הספרדים ועדת הבבלים. למותר להעיר לגב׳ כי תמיד חשבתי את אחינו הבבלים, כיחידי עדתנו הגדולה ומעולם לא הפלו בינם ובין שאר יחידי עדת הספרדים הן ת״ח והן אדם פשוט שהזדקק למה שהוא. לפני כשנתיים, בהחל אי ההבנה מורגשת, והיא עוד בראשיתה, בקשתי כי יבואו איזו מנכבדי בבל לעיה״ק לשם מו״מ עמהם בשאלה הנדונה, וכך היה שבאו שני תלמידי־חכמים אשר קבלתים בכל הכבוד הראוי, אלא שבהתחשב עם העובדה כי בואם חל בימי בחירות של הנהלת העדה, יעצתים לחכות זמן מה עד יתברר הענין, כי עם הועד הישן לא היה מה לדבר ועם החדש הלא טרם נבחר. ואומנם הם חיכו יומיים, ומתוך היותם ממהרים לשוב לא יכלו לחכות עוד כפי שביקשתים ויסעו מעיה״ק ירושת״ו בלי שהעניין יסודר. אחר בואם לבבל פרסם בית הדין דהתם פסק דין הקובע את כל הכנסות ערי בבל בשביל עניי בבל, או ביתר דיוק, בשביל עדת הבבלים בירושלים. כיצד התפתחו העניינים אח״כ, הכל גלוי וידוע לגב׳ ואין כל צורך שאחזור על זה.

גם עתה הנני מוכן בכל לבי לקבל את ועד הבבלים, ולהעניק להם את כל הזכויות המגיעות להם בצדק, היינו אותן זכויות שיש ליהודים הספרדים בלי שום הבדל והפליה בין עדה לעדה. אבל נראה

10 צריך לתקן: מכלכותה. ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בא״י. עמ׳ 479—484.
11 ראה עליה שם, עמ׳ 485.

לי שהם אינם מסתפקים בזה באשר יודעים כי טובת ההנאה אשר תבא להם מקופת עדת הספרדים תהא פחותה בהרבה מזו שהם יוכלו לקבל בהיות להם קופה נבדלת, כאשר בזמן הנוכחי. לדבר הזה התנגדתי, ולא אוכל להסכים גם היום. ולכן אין שום הצעה שתוכל להשביעם רצון, כל זמן שהם רואים בקיום הקופה המיוחדת שלהם תועלת נוספת. בפרוש חג הפסח הזמנתי את הת״ח הבבלים לבא לקבל תפארת ישראל כנהוג, אחדים מהם קבלו ואחרים נמנעו מלבא וטעמם עמם. אין ברצונם שיאמר, כי רבנים בבלים נהנים מקופת עדת הספרדים בהיות ובדעתם להכריז על זה ברבים.

אני חוזר ומצהיר, כי הנהלת ועד העדה הספרדית, ובראשם גם אני, נכונים לתת לאחינו הבבלים כל הזכויות, לחשוב אותם כיחידי העדה הנ״ל ממש כאשר עד כה, אבל מן הנמנע הוא שיבכרו אותם על פני הנזקקים האחרים, באשר זהו בנגוד ליושר ולצדק ולחוקי הכוללות שעל פיהם מתנהגים מזה דורות, אולי הגברת הנכבדה תנסה לכתוב להם ולהשפיע עליהם בדבריה הנבונים, כולי האי ישמעו לה ויבינו וירגישו כי הגיעה העת להפסיק את אי ההבנה השלטת, ולשוב לחיות אלה עם אלה כאחים ממש.

למען תבין הגב׳ הנכבדה את דרך התנהגותי בפרט זה, אציין עובדה אחת. בודאי שמעה הגב׳ על דבר בוא הנדיב מר שמואל מרדכי הכהן מיואוה לירושלים, אשר הואיל להקדיש בית רחב מדות לטובת ת״ת הספרדים החדש. בפנותו אלי בענין זה הצהיר, כי יש ברצונו לרכוש בית אחד ולעשותו הקדש לעדת הבבלים לטובת תלמוד התורה שלהם; וכשהעירותי לו למה לו להבדל מתוך עדת הספרדים שבכלל העדה הגדולה נמנים גם הבבלים השיב: אנכי בבלי. מיד נתתי הוראות בכתב על ידו למזכירות הכללית של הרבנות הראשית לסדר את ההקדש כרצון המקדיש, לטובת ת״ת לעדת הבבלים. כעבור יום שהלך ובקר אצל הבבלים וראה את הנהגתם שהיתה בנגוד גמור להתנהגותי אני, הודיע לי בהכנעה: ״אדוני הרב חזרתי בי וברצוני לעשות את ההקדש לטובת ת״ת הספרדים דוקא, בתנאי כי תקבלו אל תוכו ילדים בבלים להתחנך בו חנם אין כסף״. בדרך זו סודר ההקדש ונרשם ת״ת סתם, כמו שתראה הגב׳ הנכבדה בחוברת, שאני שולח לה היום יחד עם מכתבי זה.

אני תקוה, כי יעלה בידה במתק דבריה ובהשפעתה העצומה להסביר לראשי עדת הבבלים בירושלים, את גודל הנזק היוצא מהפירוד, כי בעת שכל הישוב היהודי בארץ־ישראל עושה צעדים לקראת ארגון ואחוד, צועדים הם לקראת התפוררות הכוחות, ואין זה סימן של ברכה במחננו, באחלי לגב׳ בריאות וכל טוב הנני חותם.

בכבוד רוב ובהוקרה

הצב״י יעקב מאיר יצ״ו

ראש״ל וראש הרבנים לא״י

(מקום החותם)

127. איגרת מאת הרב אליהו אליעזר דסלר[1] אל פרחה ששון

כח תשרי תרצ״ו (25 אוקטובר 1935)

ב״ה, ו׳ עש״ק בראשית שנת ״בא חיים ובריאות״ לפ״ק.

אל הדרת ומעלת כבוד הגברת, לרבניות עטרת, לבית ישראל תפארת, בחכמה רבה מוכתרת, ובגדולת התורה מאושרת, מעשים רבים מגברת, מרת פרחה ששון מנשים באוהל תבורך פי עשרת, בחוזק הבריאות אל כל טובה מתחברת, ובאריכות ימים ושנים טובים מעוטרת, אכי״ר.

שמח אני מאד לשמוע גם היום כי בריאות כ׳ הגברת הולך וטוב ב״ה, יחזקה השי״ת[2] וישיבה לאיתנה בקרוב.

והנה אין מלה בפי לתאר את תודתי העמוקה עבור מתנתה החשובה לטובת ישיבתנו הק׳ בקעלם, ביחוד רואה אני תמיד את אצילות מעשיה אשר כ׳ הגברת הי״ו נדרשת תדיר לאשר לא שאלו, ממדת קונה יש בה טרם יקראו ואני אענה. זכויותיה המרובים המה אשר עמדו ויעמדו לה לזכות לאריכות ימים ושנים ברוב נחת ושמחה, ונזכה כולנו אתה יחד לקבל את פני משיח צדקנו במהרה אמן.

מימי לא פניתי אל הגברת בדבר איזה בקשה, גם לא בעד ישיבתנו הק׳ אשר יסדה גאון דורו מורנו חמי זקני זצ״ל[3] ומבארה שתו אבותי הק׳ ז״ל וגם אני זכיתי להסתופף בצלה, ואשר באמת הוא המקום המיוחד בימינו בעומק הלמודים בתורה יראת שמים ותפארת המדות, כל בואי שעריה כולם גדולי תורה ממש העולים במדריגות עבודת השי״ת בצניעות וענוה יתרה, וגם כמדומני אף פעם לא תארתי לפני כ׳ הגברת הי״ו את תוכן ומעלות העליונות של המוסד הק׳ שאין דוגמתו בעולם. גם לא ספרתי מהנהגותיו ותכונות עומק למודיו, אם כי אף בהיותי כאן לבי שם יען אני מתרחק תכלית הריחוק מלהכביד על כמע״ל הי״ו[4] בבקשות וכדו׳ הן ידם פתוחה לכל דורש ומי לא יקדים פניהם בדרישות ובקשות, מכל עבר ופנה מכל תפוצות הגולה וארץ הק׳ אליהם יפנו ראשונה ולכולם יענו בחפץ לב. ועכשיו אני רואה עד כמה ממדת קונה זכתה הגברת הי״ו, לענות לאשר לא ישאלו, כי לבה לב רגש ומבין הוא אשר יגיד לה את כל יקר מעשיה אשר תעשה, רואה אני הפעם את גודל השגחת אלקי מרום אשר העלה את זכרון קעלם על לב הגברת הי״ו עכשיו בשעת מצוקה כזו שלא הי׳ שם מעולם. רעדה אחזתני בשמעי מזוגתי ת׳ בשובה מאת אשר שם, הדוחק והלחץ שאין כמותו אשר בשום אופן לא הייתי יכול לתארו לעצמי או לשערו, רעב ללחם במובן תרגום המלה בפשטותה. המקום ירחם ויחוס את חסידיו ויסיר הנסיון הזה שהוא בלי ספק מנסיונות הגדולים של עקבתא דמשיחא, וירוח לאוהביו ושומרי תורתו שיוכלו לעבדו וללמוד וללמד מתוך הרחבה לעד לעולם.

1 בעל הספר מכתב מאליהו (לונדון תשט״ו — תשכ״ד). הוא היגר לאנגליה בתרפ״ז (1927). עלה לא״י בתש״ח (1948) ונפטר בשנת תשי״ד (ראה הצופה, כח טבת תשי״ד; המודיע, כה טבת תשי״ד). היה רבו של הרב סלימאן בן דוד ששון ז״ל.

2 ה׳ יתברך.

3 ישיבת קלם נוסדה על־ידי ר׳ שמחה זיסל יחד עם ר׳ ישראל דוב דסלר ואחיו ר׳ אליעזר. ר׳ ראובן דוב בן ישראל דוב דסלר היה ראש הישיבה. נולד בשנת תרכ״ג (ראה דוב כץ, תנועת המוסר, כרך ה, תל־אביב תשכ״ג, עמ׳ 151 — 190).

4 כבוד מעלתה השם ישמריה ויחייה.

נא תסלח לי כ׳ הגברת הי״ו אם עברתי על המדה ביתרון אריכות דברי כי מרוב תודה עשיתי זאת ואין מעצר לרגש.

שבת שלום בריאות וכל טובה סלה. ברוב הוקרה וכבוד. שבת שלום וכו״ט לכ׳[5] מעלת הרה״ג המצוין בתו״י[6], וענות צדקתו מוה״ר דוד הי״ו ונ״ב[7] יקרת הערך מב״ת[8] ובניהם היקרים תלמידי החביבים הי״ו.

אלי׳ אליעזר דעססלער

128. איגרת מאת ״ועד לעזרת עלית יהודי תימן לארץ־ישראל בעדן״[1] אל הגברת פרחה אשת סלימאן ששון

עדן, 5 פברואר 1936 [ב אדר א תרצ״ו].

שלמא מעליא, מן קדם עתיק יומיא, שלום מגלגל וזבול. על ראש צדיק יחול. שלום משכון ערבות מעילת העילות וסיבת הסיבות. שלום ממלאכי מעלה. יגיע על ראש הגברת **פלורא ששון** יצ״ו[2] נודיע להדרת מעלת. צפירת תפארת. ציץ ועטרת, גולה וכותרת, צנצנת המן. שהוא לעד מזומן. הגברת היקרה. אשר היא תמה וברה. ישמרה שוכן שערה. בזכות אברהם ושרה.

אנחנו באזנינו שמענו. ואנשים ידועים ספרו לנו. שהגברת אוהבת את האביונים. ופושטת ידיה לעניים, כמה ימים ושנים צרות רבות סבבונו ולא מצאנו אשר יחזיק בנו. גזירת השמד ח״ו[3] כילנו. וחוסר הפרנסה הבאישנו, יתומים ואלמנות ויתומות בוזזים להם. ואין חומל וחונן ומרחם עליהם. למי נצעק למי נקרא. יהיה לנו לעזרה, אין לנו לא תלגראם[4] ולא עתון, ולא פדיון נפש ליתן. כל יום ויום צרות מתחדשות. גזירות רעות וקשות. צרות אחרונות משכחות הראשונות. אבתינו[!] נסעו למנוחת[!]. ועזבו אותנו לאנחות. כמה מיני הרפתקי עברו על ראשינו. צפד עורנו על בשרינו[5]. מחוסר ויוקר השערים. וגזירת השמד אותם יחרים. לא יוכל ממנו אחד ראשו ירים. כמה וכמה צרות. אשר לא יכילון ספרים ומגלות, אם יהיו שמים יריעות. ואוקינוס דיו לא יספיקו לכתוב צרותינו, לא נעלם ממע׳ צעקתינו בכל תבל ובפרט בארופייא וא״י תו״ך. אוי לנו נשכחנו כמת מלב. מה נפלא ההבדל בינינו לבין שאר אחינו. אב אחד לכלנו. אל אחד בראנו. ותורה אחת לנו. שמנו פנינו כחלמיש. ונדע כי לא נבוש. נודיע לכב׳ כי יש כמעט 400 משפחות אשר נמלטו מידי השלטונות הפריצים אשר בתימן. והנם יושבים בעיר וסביבותיה. לחורב ביום וקרח בלילה בלי צל ומחסה. ומבקשים מהוד מע׳ לסייע לנו בחסדך הטוב להצילם ממות ומרעב ומהחום ומקרי הזמן.

5 וכל טוב לכבוד.
6 בתורה ויראה.
7 ונות ביתו.
8 מנשים באהל תבורך.

1 חברי הוועד הם: בנציון והב דוד — יו״ר, יחיא יעקב לוי — סגן היו״ר, סאלם עווץ׳ מרי — גזבר, סאלם סעיד — מזכיר, מרי סאלם חיים — סופר, י׳ מ׳ אברהם לוי — בא כח.
2 ישמריה צורה ויחייה.
3 חס וחלילה.
4 מברק.
5 לפי איכה ד, ח: ״צפד עורם על עצמם, יבש היה כעץ״.

ויפה שעה אחת קודם להעלותם לא״י למצא מפלט להם ולהחיות את נפשם הם ובניהם וטפם. טרם יגיעו ימי החום ויגרום להם נזק גדול ח״ו. וכבר ידוע לכם מחז״ל: כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא[6]. ועכשיו קיומם ביד השי״ת ובידכם. ולא לחנם עלה בלבנו לדרוש אליכם לזכות אתכם. שתשועת אחיכם תהיה על ידכם ובזה תהיו קרואים בשם מושיעים. והנה כבר יש לנו מרכז ועד הוסטרי בוינה ויש לנו בא כוח שם אד׳ י. מ. אברהם לוי יצ״ו. נקוה ממע׳ לעזור לנו בטובך וגם להמליץ עלינו עם כל המוסדות אשר במחוז חפציך ובשכר זאת תזכי לאריכות ימים ושנים ובנים הגונים. ותזכו לראות תשועת אחיכם האומללים. תוך ירושלים תבובב״א מחכים בכליון עינים ודאבון נפש לתשובתך הרמה. ונמצא רווח ונופש. מאחליכם ומכבדיכם כלל חברי הועד התימנים בעדן.

הצעיר בנציון והב דוד

יושב־ראש
(מקום החותם)

128(א). מכתב־תנחומים מאת הרב יוסף חיים שרים אל רחל עזרא — על מות בעלה

בעזה״י, ירושלים, מרחשון שנת תרח״ק כל צרה ויגון [תש״ח, 1947].

כבוד אילת השחר אימא רחל!

מי יתן ראשי מים, ועיני מקור דמעה. כָּלוּ בדמעות עיני חמרמרו מעַי על גודל השמועה רעה. מחלה ונועה. על מות בעל נעוריך אהבַת כלולותיךְ מכתם לדוד.

אהה צר לי. ולבי דוי. על גודֶל צעריךְ. אוי ואבוי ארורה האדמה אשר פתחה את פיה לקחת נר ישראל. מלאכי שלום מר יבכיון על מות מגן דוד.

גברת נכבדה אימא רחל. יום וליל אבכה. וכף על כף אַכֶּה. על גודֶל צעריךְ צער באשה פרח אישה. הכל בוכים על מוֹת דוד.

נפלאים חֲסָדיה. אימא רחל טובותֶיה ומעשֶׂיה. בוכה ומְבכַה על בעל נעוריה. הוא קודש ומעשֵׂהו רַחֶם רחמתיים. פאר הדור והדרו. ספוד יספדו מספד לדוד.

לן יאוֹת למבכה. לן יאות למספד. על הוד דוד אבי העזרא. לעתות בצָרה. לתת לכל שואל לבוא לעזרתו עוזר דלים. אם אביון או דל מדולדל. על זאת במצרים תבכה נפשי נפש עיפה. עיני עני יורדה מים על שר ישראל מזרע המלוכה מלכי בית דוד.

דוד פאר הדור והדרו ופאר קהל ועדה למי נטשתה מעט הצאן. עדתך וצאן מרעיתֶך. המסתופפים באור טובותיך. ונסעתָ לגן עדניך באור בניֶ עליון המגן לדוד.

6 סנהדרין לו ע״א, במשנה.

אנא ה' המרחם ומנחם לכל לב דָנִי. הוא ינחם לאימא רחל על בעל נעוריה. על גורל צדקותיה. וישמור לכל אשר לבית משפחות בית דוד.

נחמו נחמו עמי יאמר בעל הרחמים אמן.

יוסף חיים שרים
מנהל ישיבת ובית־הכנסת "מגן אברהם" ירושלים

יוסף חיים שרים
מנהל ישיבת ובית הכנסת
"מגן אברהם"
מחנה יהודה
בעה"ק ירושלים תובב"א
בעזה"י. ירושלים

מר השון שנת תרחק כל צרה ויגון

כבוד אילת השחר אימא רחל !

מי יתן ראשי מים · ועיני מקור דמעה · וכלי בדמעות עיני חמרמרו מעי · על גורל הצמוצה ר"ח · יחלה ונושה · על מות בעל נעוריך אהבת כלולותיך מכתם לדוד ··

אהה נר לי · ולבי דני · על גורל נעוריך · אוי ואבוי לראות בלמות אשר פקדה פיך לקחת נד ישראל · מלאכי שלום מר נכיון של מות מגן דוד ··

גברת נכבדה אימא רחל · יום ולילי אבכה · וכף על כף אכה · על גורל נעוריך נער נאוה פרח אישך הכל בוכים על מות דוד ·

נפלאים חסדיך אימא רחל טובותיך ומעשיך · נוכח ואבכה על בעל נעוריה הוא קודם נמעטו רחמתיים פלאי המור והדרו ספוד יספדו מקפד לדוד ··

לן יאות למכבה · לן יאות למספד · על הוד דוד אבי העורף · לעתות כגרך · לעתת לכל שואל לדוש לשארת עוזר

לנים · אם לבין אן על תגולל · על זאת המלרים תנכה נפשי נפש עיני · עיני עיני יורדה מים על ער ישראל מזרע המלוכה חלבי בית דוד

דוד פאר הדור והדרו ופאר קהל ושרה לתי נטשתה מעט הלאן מרעיתך ? המשתופפים כאור טובורניך ונעטף לגן עדיך נאוי נעי עלין היגן לדוד

אנא ה' המרחם ומנחם לכל לב דָנִי · הוא ינחם לאימא רחל על בעל נעוריה · על גורל צדקותיה · וישמור לכל אשר לבית משפחות בית דוד

נחמו נחמו עמי יאמר בעל הרחמים אמן

Letter No. (א) איגרת מס' 128

(ב)128

יחזקאל אברמסקי,
רב דק"ק "מחזיקי הדת"
לונדון.

I. ABRAMSKI,
(Rabbi of the "Machsike Hadath.")
1, ST. MARK STREET,
ALDGATE, LONDON, E.1.

4.9.34

בחי"ת יום ג' לסדר נצבים תר"צ

איגרת מיום ג לסדר נצבים תרצ"ד (4 ספטמבר 1934) מאת הרב יחזקאל אברמסקי מלונדון אל פרחה ששון בנידון סיוע לשני "רבנים גדולי התורה והיראה הנמצאים בארץ רוסיה ונתונים שם בצרה ובמצוקה ודרושה מיד תמיכה הגונה כדי להושיעם"

Letter dated 4th September 1934, from Rabbi Ezekiel Abramsky of London to Flora Sassoon, requesting aid for two "learned and G'd-fearing rabbis who are in Russia, in dire straits and in need of immediate and substantial support in order to survive.

ה

איגרות הקשורות אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון ורעייתו סלינה

(224 — 129)

129 — 134. שש איגרות מאת הרב עזרא ראובן דנגור[1] החכם־באשי של בגדאד, אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

א

בהנ״ו[2], בגדאד, היום ה, ח״י אייר ל״ג למב״י[3] התרנ״ז [1897].
לבמבי וגם לממלישר.

לאו״ע וידי״ן[4] הבחור הנחמד חמד בחורים החריף השנון בן מלכים ויועצי ארץ אי מזרח אי מפרץ השה״ט[5] היקר סי׳ **דויד סלימאן דויד ששון** הי״ו נרו יאיר כאור הבהיר לעד לעולם — ככוכבים בהלם כיר״א[6].

מאחר עלות עתרת החיים והשלום כמשפט לאוהב שה״ט[7] ותפלתי זכה סדורה וערוכה לפני אל רוכב ערבות למען חייהו אורך ימים ישביעהו והוד והדר יעטרהו ויזכה לחופה ולבנים ובני בנים וגם עד זקנה ושיבה שמח וטוב לב בחיי הגבירה המעטירה אמו ת״ם ובחיי אחיותיו ובחיי כל קרוביו וברכת הדיוט אל תהי קלה. אכי״ר לעד לעולם סלה.

אות זה מדבר כי מכתבו הבהיר זמנו ב׳ למטמוני״ם שנתנו זאת הגיע ובא לידי ודעת לנבון נקל[7*] מה מאד שמח לבי כמוצא שלל רב על כי היה העכו״ב שזה זמן זמנים לא כתב אלי וקריתי אותו בשום לב פעמים שלש ולבי היה חמרמר בקראי דבריו על עלות הצער בפרק הנסיעה עד שהגיעו למאמלישר והודיתי לה׳ חסדו על הגיעם לשלום. יהי רצון שתמיד נתבשר משלומם כי טוב ואל יהי כושל בשבטיו כיר״א. ומ״ש[8] על אודות ח׳ שו״ע[9] הי״ו אם עדיין אינו בקו הבריאות י״ר[10] שישלחו לו רפואה שלימה מן השמים כי״ר.

אתאן לסיפא, כי ח׳ יעקב בכמהר״ר ח׳ יוסף חיים[11] הי״ו א״ל[12] כי כתב לו על ענין ברכת החמה שהיא לס׳ מר שמואל, והעיקר כס׳ ר׳ אדא. ולר״א לא משכחת לה שתפול התקופה כן וכיצד נברך וכו׳. ועלה בדעתי להשיבך ע״ז[13] דבר גם שא״ל שמר אביו ישיב ע״ז, ויהי מה. ואען ואומר כי רז״ל[14] יתקנו לנו דבר שרוב בני אדם מכירין בו. ר״ל[15] דבר קל להבין ולחשוב ולא דבר שצריך לו

1 על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קעב — קעד.
2 בעזרת ה׳ נעשה ונצליח.
3 למניין בני ישראל, כלומר לספירת העומר (לג לעומר).
4 לאור עיני וידיד נפשי.
5 השם הטוב.
6 כן יהי רצון אמן.
7 שמו הטוב.
7* עפ״י משלי יד, ו.
8 ומה שכתב.
9 הרב שוע בן אברהם בן אליהו שנדוך, שהיה מורה בבית פרחה ששון.
10 יהי רצון.
11 על תולדותיו ראה א׳ בן יעקב, שם, עמ׳ ר.
12 אמר לי.
13 על זה.
14 רבותינו זכרונם לברכה.
15 רוצה לומר.

חכם ונבון כמו שראינו שתקנו לנו מולד האמצעי של הלבנה ולא מולד האמיתי. והטעם כי מולד האמיתי הוא חשבון דק וקשה על כל אדם להולמו. כן בענין התקופות בודאי שמר שמואל ז״ל היה יודע החשבון של ר״א בדקדוק ועכ״ז עשה חשבון התקופה בקירוב, כי כל מחזור י״ט שנים יהיה הפרש בין מ״ש[16] לחשבון ר״א, שעה א׳ ותפ״ה חלקים, שהם כ״ז דקים מהשעה ולהפרש מועט כזה לא חש. ואביא לך ל׳[17] רבינו חיד״א ז״ל בשיו״ב[18] סי׳ רכ״ט וז״ל[19] ר׳ אדא שיער תקו[פת] החמה בדקדוק אך מ״ש לא דק. וברוב השנים עושה רושם. אלא סבר שמואל לתקן דבר שרוב בני אדם מכירין בו ושבתי דינין יעמדו אחריו ויתקנו מזמן לזמן, וכיון שלא עמד לנו ב״ד[20] חשוב אחריו אין בנו כח לזוז מקביעותו של מ״ש לשאלת מטר וכו׳, עי״ש[21]. וכן למ״ש שאין שותין מים בעת שתפול התקו[פה], הכל הוא לתקו׳ מ״ש ותל״מ[22] והבן.

ובכן כסא תפארת ירום ונשא וגבר מאד בקרב הארץ לפני שמש ינון שמו ויפרוש סוכת שלומי להגבירה היקרה חכמות נשים ב״ב[23] סי׳ אמו מב״ת[24]. גם לכ׳ אחיותיו סי׳ רחל ת״ם[25] וסי׳ מזל טוב הי״ו י״ר[26] שיזכו לחופתם בשמחה ובטוב לב והיה זה שלום, כ״ד הדושו״ט[27] כל הימים באה״ר[28].

עזרא ראובן דנגור יצ״ו

ב

בהנ״ר, היום 15 כסליו 78[6] (טו כסליו תרע״ח, 20 בנובמבר 1917).

לקראת ומעלת אהובנו וידיד נפשנו הגביר המרומם יניק וחכים כמה״ר **דויד ס[לימאן] ד[וד] ששון** הי״ו.

אחדש״ו[29] וכו׳. נודיעכם בטוב כי מכתבכם היקר מתאריך כח תשרי שעבר הגיענו וקראנו אותו שמחים בבריאותכם השלימה. ונודה להשם יתברך ששוב אנחנו מתקשרים ומשוחחים במכתבים, ונתבשר מכם בשורות טובות. בישרתם אותנו בשלום בניכם הי״ו שאתם מלמדים אותם לקרא את קריאתנו ודתנו. טוב מאד. נבקש מבורא עולם שתזכו לתורתם ולחופתם עם הסניורא אמכם אכי״ר[30]. ברא כרעא דאבוהי.

16 מה שנאמר.
17 לשון.
18 חיים יוסף דוד אזולאי זכרונו לברכה בשיורי ברכה.
19 וזה לשונו.
20 בית־דין.
21 עיין שם.
22 ותו לא מידי.
23 בנתה ביתה (משלי ט, א).
24 מנשים באוהל תבורך.
25 תבורך מנשים.
26 השם ישמריה ויחייה, יהי רצון.
27 כה דברי הדורש שלומכם וטובתכם.
28 באהבה רבה.
29 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
30 אמן כן יהי רצון.

מבננו משה יהודה לא הגיעו מכתבים. מיום שנפתחה בגדאד קיבלנו ממנו שלושה מכתבים ואח״כ באה הפסקה, ירחם השם.

אודות ירושלים ת״ו, כמה פעמים ערכנו הספד מר משום שאומרים כי שם נפלו 40 אחוזים מהם. בעזרת השם ירושלים תיכבש מידי האויב ואחריה יפו.

אודות חי״ץ[31] וח״ש[32] הלכו לבית עולמם. כי זה כל האדם, כהנה וכהנה הלכו לבית עולמם, תנצב״ה[33].

החכם אליהו ברכאל גם כן נלב״ע[34] בשבוע זה בן פ״ג שנים. חידושים הרבה יש לנו אשר לא אוכל להעלותם על ספר, בע״ה אחרי השלום נגיד בארוכה.

רוב שלום ורוב תודה ממני להסיניורא אמכם מב״ת הי״ו דרוש בשלום אחותכם סיניורא מזל טוב מב״ת. בעזרת ה׳ וישועתו תמיד נתבשר בבריאות שלימה. גם תנשק במקומנו את ילדיכם שיחיו. ה׳ ישמור אותם. דרישת שלום לרעיתך. יהי רצון שתמיד תהיו ששים ושמחים דשנים ורעננים ותזכו לראות בנחמתם של ישראל עד ביאת הגואל אכי״ר, והיה זה שלום.

עזרא ראובן דנגור יצ״ו

ג. בעניין שלשלת חו״ר בגדאד מדורות העבר[1]

משרד הרבנות הראשית בגדאד
היום 4 כסליו 84 [תרפ״ד], ללנדן.

למע׳ אהו׳ וידי״ן הג׳ היקר כמה״ר[2] דויד סלמאן דויד ששון הי״ר.

אשי״ש טו״ב מכתבו הבהיר זמנו כ״ד מנ״א העבר הגיעני ער״ה ושו״ש משה״ט[3] ונפשו בשאלתו להודיעו שלשלת חו״ר[4] מדורות העבר וכו׳. ידידי כבר קדמוך מכ״ע[5] בעל הצפירה בווארשה, ובעל החבצלת בירושת״ו מקודם קדמתה וכתבו לי על זאת והשבתים כי אין אתנו יודע עד מה, כי פה בגדאד היה כל ל׳ שנים היה דֶּבֶר[6] וגם נהר חדקל היה צף על כל גדותיו ויכנס לתוך העיר ויהרסו הבתים[7]. לזאת נאבדו כל הספרים והפתקאות וכו׳. הלא תראה בשנת הת״ק ליצירה לא

31 חכם יצחק [אגסי], שהיה מלמד בבית ששון.
32 חכם שוע, ראה לעיל בהערה 9.
33 תהא נשמתם צרורה בצרור החיים.
34 נפטר לבית עולמו.
1 כ״י ששון מס׳ S-876 (אהל דוד, חלק ב, עמ׳ 1055).
2 למעלת אהובי וידיד נפשי הגביר היקר כבוד מורנו הרב.
3 ערב ראש השנה ושש ושמח משלומו הטוב.
4 הכוונה לחכמי ורבני בגדאד.
5 מכתבי־עתים.
6 פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ ריט—רכג.
7 שם, עמ׳ רכג—רכו.

נשאר ח[כם] פה והוכרחו להביא רב מאר״ץ. והר׳ שמואל לנייאדו ז״ל שלח להם את הרב צדקה חוצין ז״ל[8], והיה דן יחידי. ובשנת תקל״ג ג״כ היה דֶבֶר ב״מ[9] ומתו לו ב׳ בנים ואני ראיתי ס׳ דרשותיו של שה״ג[10] כולו הספד על המתים שמתו בהדבר ב״מ. ובש׳ תקל״ח[11] נלב״ע, ופה נמצא ספריו בכת״י שנים מהם שו״ת ובהם דרושים ועתה יש משתדל להביאם את השו״ת לבית הדפוס[12]. וגם בשנת תקס״ג ג״כ היה דֶבֶר ובו נלב״ע המ׳ ראובן נ״ע[13] בן השר שי׳ ששון זקינם והניח בת א׳ אחריו. ואח״כ בשנת תקצ״א ותקצ״ג היה דֶבֶר ב״מ[14] והיו או[מרים] כל שעה יכריזו ״אלף״ — ר״ל מתו אלף ב״מ, ולכן לא נשאר יחוסים וכיוצא. רק זאת שמענו מפי זקנים שאחר חרצ״ח[15] ז״ל היה רב ח׳ צאלח מצליח ז״ל ונלב״ע בש׳ קמ״ח[16], ואחריו א[חד] שמו חנגאלי והוא אינו בר הכי, והניחו את הרמ״ח[17] זקינו של הרב רי״ח[18] טוב זצ״ל וג״כ היה דן יחידי עד התק״ע. ריבץ תלמידים והוא סילק עצמו והניח דיינים מתלמידיו ח׳ דוד באבא[19] וח׳ ראובן נאווי ז״ל[20] וח׳ אליהו עובדיה ז״ל[21] עד שנת ת״ר וסילקו להרא״ע[22] ע״י סיבה ובא הרב עובדיה הלוי[23] והניחו אותו אב״ד ועמו ח׳ יעקב יוסף הרופא ז״ל[24] וח׳ ששון סמוחה ז״ל[25]. וח׳ יעקב הנז׳ נלבע בש׳ תרי״ב בקולירא ונקבר בפונדק יהושע כהן זיע״א[26]. ובש׳ תר״ז בא ח׳ רפאל קציץ[27] והלך לקושטא והביא הרמנא דמלכא[28] ח׳ באשי והלך בגדולות ונחלקו הק״ק, מהם הלכו אחריו ומהם אחר ח׳ עובדיה הנז׳ ונקראו בשם קצינ״י ועביד״י[29]. ובש׳ תר״י הוציאו אותו ברשות שר העיר ובטלה המחלוקת. אך בשנת תרי״ב היה קולירא ומתו רבים וגם שליחים ב״מ וח׳ עובדיה ז״ל נלב״ע בשנ׳ תרל״ד[30] ונשארו ח׳ ששון[31] וח׳ נסים כהן[32] עד סוף תרל״ט והביאו את ח״ר אלישע

8 פרטים עליו ועל הבאים אחריו ראה שם, עמ׳ קיח — קמא.
9 בר־מינן.
10 שבת הגדול. כוונתו לספר ״עבודת הצדקה״ (א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ קיב, הערה 36; שם, עמ׳ קכ, הערה 28). שם נאמר כי דרש על כך ב״שבת־שובה״.
11 צריך לתקן: תקל״ג. ראה שם, עמ׳ קכ.
12 כוונתו לספר השו״ת ״צדקה ומשפט״ אשר בשנת תרפ״ו הוציאו לאור הרב יצחק נסים ז״ל עם מבוא והערות. השווה תוכן מכתב זה לדברי הרב עזרא דנגור בראש הספר הנ״ל.
13 אביו הקדיש לזכרו ספר־תורה אשר כתיבתו נמשכה שבע שנים עד שנת תק״ע (1810) ונמצא בבית־הכנסת הגדול בבגדאד (ראה ר׳ דוד ששון, אהל דוד, חלק ב, עמ׳ 579).
14 השווה מה שנאמר על כך ברשימה שלעיל ״הראשונות מה הנה״.
15 חכם ר׳ צדקה חוצין.
16 צריך לתקן: תקמ״ה (1885). על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ קכא — קכה.
17 הרב משה חיים. על תולדותיו ראה שם, עמ׳ קכה — קכח.
18 הרב יוסף חיים. על תולדותיו ראה שם, עמ׳ קצ — ר.
19 ראה עליו שם, עמ׳ קלו.
20 שם, עמ׳ קלו.
21 שם, עמ׳ קלו — קלז.
22 להרב אליהו עובדיה.
23 על תולדותיו ראה שם, עמ׳ קסא — קסב.
24 שם, עמ׳ קלז — קלח.
25 שם, עמ׳ קסב.
26 על קבריהם ראה א׳ בן־יעקב, קברים קדושים בבבל, ירושלים תשל״ד, עמ׳ קפט — רט.
27 על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קנז — קסא.
28 ״פירמאן״.
29 פרטים על כך ראה שם, עמ׳ קנח.
30 צריך לתקן: נפטר כג בחשוון תרל״ו (1875). ראה שם, עמ׳ קסב.
31 סמוחה.
32 הרב נסים ב״ר אהרן ב״ר אליה כהן. ראה עליו א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ קיד, קסא, קצו, שעב.

ז״ל[33] וח׳ אברהם הלל ז״ל[34] וח׳ יחזקאל משה הלוי ז״ל[35] ואח״ך הביאו את ח׳ משה שמש[36] הי״ו וח׳ עזרא אדם הי״ו[37] ואת ח׳ יחזקאל עזרא בסא הי״ו[38]. וכשהיה ח׳ משה שמש מ״מ ח׳ באשי וח׳ עזרא אדם ג״כ חלוש ונסתלק ולעת עתה ח׳ י״ע בסא אב״ד ועמו ששון כ׳צ׳ורי[39] וח׳ רפאל יצחק חיים[40], וח״ר ששון מרדכי משה[41] זצ״ל בעל ס׳ קול ששון וכו׳ היה בזמן ח״ר משה חיים מקדש חתנים וכו׳ ונשאר החזקה לבן בנו ח׳ שמעון בן בנו ח׳ משה כי נלב״ע בחייו ונשארו עד עתה בניו ובני בניו. ושאר השמות שכתבם מע׳ בפתקא כתבתי אצל שמותיהם כל אחד לפי מעשיו[42].

אתא לסיפא, ש״ר לסי׳ אמו מב״ת[43] וקבלתי ברכתה על היותי ח׳ באשי תבורך מנשים, וידיע להווי מזה זמן זמנים גבירי הק״ק וגם העם יבקשו ממני להיות ח׳ באשי ואני איני רוצה בשום אופן. ועתה נקבצו עלי ראשי הקהל והחכמים באמרם שלא נשאר פה א[חד] ראוי יותר ממני. וגם עשו גורל ויצא הגורל עלי[44], ואמרו לי: מן השמים בחרו בך, ולא יכלתי להפציר ועכ״ז הן עתה... ממלא מקום ח׳ באשי עד שנעשה אסיפת עם והם יבחרו גם מג׳לס גשמי[45] וגם ח׳ באשי עיקרי. ויגיע לידי בפוצטא[46] ב׳ ספרי חשבונות א[חד] של כולל וא[חד] של ק״ק ולא יכלתי להשיג מכ״ע[47] יותר מאלו ששלחתי לו. וכל בני ביתי נו״ב[48] וילדי יפרשו סוכת שלום. גם אביו של יוסף יבקש לשאול על יוסף מה עושה בממון שמקבל מהם מיום בואו אליכם עד עכשיו. שלום לבניו בנשוק, י״ר[49] שתמיד נתבשר מכם בשורות טובות וימחלו על עכוב התשובה. ובכן כסא תפארתו ירום ונשא כנה״ר וכנא״ה[50] אוהבו ומוקירו כערכם הרם ושלום.

עזרא ראובן דנגור ס״ט

33 על תולדותיו ראה שם, עמ׳ קסג — קסח.
34 שם, עמ׳ קעא — קעב.
35 שם, עמ׳ קלט, קסג, קסט, קעא, קעב, קפג, קצ, קצג, קצו, רה — רו, רכד, רפב, רפה, שסט, שסו — שסט.
36 שם, עמ׳ קעב — קעג.
37 שם, עמ׳ רו.
38 שם, עמ׳ קלג.
39 שם, עמ׳ קעד.
40 שם, עמ׳ רו, שג.
41 הרב ששון ב״ר מרדכי שנדוך, מגדולי המקובלים בבבל. על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ קל — קלג.
42 למכתב זה הייתה מצורפת רשימה של רבנים ופרטים עליהם.
43 שלומות רבות לסניורא אמו [פרחה] מנשים באוהל תבורך.
44 תופעה יוצאת־דופן שחכם־באשי מתמנה לפי גורל.
45 ״מגלס־אל־ג׳סמאני״ — הוועד הגשמי.
46 בדואר.
47 מכתבי־עיתים.
48 נאות ביתי.
49 יהי רצון.
50 כנפשו וכנפש נאמן אהבתך.

ד

ברשימה אשר צורפה למכתב הנ״ל (ראה בהערה 42) נאמר:

ח״ר נסים מצליח — היה מלמד תינוקות.
סלימאן דוד מעתוק — היה בקי בעיבורים.
כמה״ר ששון ישראל — היה מלמד באסכול אליאנס.
ח״ר דוד חי מאיר יוסף נסים — לא שמש בתפקיד רשמי.
ח״ר גבריאל אלישע — היה מלמד תלמידים גמרא.
ח״ר ראובן בלבול — היה מלמד ש״ס את התלמידים.
ח׳ רחמים אברהם שלום — היה בודק ס״ת וחזן.
ח׳ יצחק עובדיה — לא נודע שמו.
ח״ר שלום נוראל — היה רב. נסע לאצטנבול ונפטר שם.
ח״ר עזרא סתיהון — היה מלמד תלמידים ש״ס והיה בעל מעשה נסים.
ח״ר ישראל ששון ישראל — היה קורא ובעל קול ערב.
הישיש התוכן כמוהר״ר עזרא ששון — מחבר השיר ״עזר מצרי היתׂ לפורים.
ח׳ עזרא שוחט — בין השנים [ת]ק״ץ — תר״ב היה בודק בהמות.

למכתב הנ״ל צרף הרב עזרא דנגור רשימה נוספת, שבה חזר וכתב על רוב הפרטים שנזכרו במכתב. הואיל וברשימה זאת יש הרבה הוספות אשר רשמם מפי השמועה נעתיק אותה כאן ככתבה וכלשונה:

ה

״תווריך בגדאד מן שנת התק״ג אלא התרפ״ח״

(תאריך [יהודי] בגדאד משנת התק״ג [1743] עד שנת התרפ״ח [1928])

בשנת התק״ג סאר דֶבר כביר לתפ״ץ[51] ומתו רבים וגם שלימים, ולא נשאר רב גדול מורה הוראות ולהנהיג את הק״ק עפ״י התורה. ושלחו לארץ־רבה (חַלַב) והרב משם שלח להם את הרב ח״ר צדקה חוצין ז״ל והיה בן אד״ם[52] שנים. וכתב עליו[53]: אני מדבר בצדקה רב להושיע[54]. והיה דן יחידי דיני ממונות וכל ענייני הקהלה היו נחתכין על פיו. ונלב״ע[55] בשנת תקל״ח[56]. אך בסוף ימיו גדיים נעשו תיישים, וערערו עליו איך דן יחידי כדמוכח בשו״ת שלו כת״י[57]. ואח״ך ירש מקומו ח״ר צאלח מצליח זצ״ל שחיבר שירים נחמדים (ככתוב בס׳ השירים שלי[58]), כל שיר שסי[מנו] צאלח הוא ממנו ונלב״ע בשנת תקמ״ח[59]. ואח״ך היה ח׳ יחזקאל (הנק[רא] ח׳ חנגאלי).

51 נהיה דבר גדול לא תקום פעמיים צרה.
52 ״אד״ם״ בגימטריה: 45.
53 רבה של ארם־צובה: ר׳ רפאל שלמה לניאדו, מחבר הספר ״בית דינו של שלמה״.
54 ישעיה סג, א.
55 ונפטר לבית עולמו.
56 צריך לתקן: תקל״ג. ראה לעיל, בהערה 11.
57 בינתיים ספר זה התפרסם, שו״ת צדקה ומשפט, חלק א, חושן משפט, סי׳ א. פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קכ, הערה 24.
58 ספר השירים, בגדאד תרס״ו.
59 צריך לתקן: תקמ״ה. ראה לעיל, בהערה 16.

יתכן שהוא היה מזרע ברזאני שהם היו רבני בגדאד קודם התק״ג והם מחברים ״כנפי יונה״ ו״קהלת יעקב״ על עבור השנים בשנת התמ״ז והם בכת״י[60]. והיה עד שנת התקנ״ה ולא היה ח׳ רשום. ובשנת התקנ״ה ישב על מדי״ן הרב משה חיים ז״ל זקינו של רי״ח טוב וגם־כן היה דן יחידי, אך ריבץ תלמידים רבנים ובשנת התק״ע סילק עצמו ומינה ג׳ דיינים מתלמידיו והם ח׳ דוד באבא וח׳ ראובן נאווי וח׳ יחזקאל לא נודע יחוסו. אך האירוסין והקידושין ושאר עסקי הקהל מסר אותם להר׳ המקובל ח״ר ששון מרדכי משה [שנדוך] ז״ל. והוא היה ש״ץ[61] בבהכ״נ הגדולה (שאני נמצא בה כעת) בעל המחבר ״קול ששון״ ו״דבר בעתו״ ו״מזמור לאסף״ ועוד היו בכתובים ונשרפו בשנת תרכ״א שהיו אצל ח׳ שמעון ן׳ בנו ח׳ משה ונשרף ביתו מכל וכל חבל על דאבדין כנז׳ שמותם בראש ס׳ ״קול ששון״ עי״ש[62], עם צורת המשכן שעשאו בלוחות קטנות והיה מראהו לקהל בשבת תרומה אחר התפילה, ונלב״ע בשנת תקפ״ט[63]. וח׳ ראובן נאווי נלב״ע שנת תקפ״א [1821] ע״י מעשה. הי״ל[64] מריבה עם גביר ותבע דין שמים, ומתו שניהם[65]. ולבסוף היה דיין ח״ר אליהו עובדיה ז״ל ובשנת תר״א העבירוהו ובא לפה שד״ר ח״ר עובדיה הלוי ובשנת תר״ב מינוהו לראב״ד ועמו רב יעקב בכ״ר יוסף בעל המחבר ״נאוה תהלה״ על תהילים, ו״שיר חדש״ על שה״ש[66] ועוד. ובשנת תר״ז בא לפה ח׳ רפאל קצין ז״ל בעל המחבר ״דרך החיים״ — ויכוח על הנוצרים, שליח לעצמו, ונשא חן בעיני איזה גבירים ושלחו אותו לקושטא והביא פירמאן מאת המלך ונהג עצמו בגדולה ולקח רסן הקהל בידו. וח׳ אליהו בן הרה״ג משה חיים שהוא היה דורש בבהכ״נ הגדולה בשבת שובה ושה״ג[67] הסיר אותו והוא היה דורש במקומו והיה מחלוקת גדולה בין הקהל קורים אותם ״קציני״ ו״עבידי״. והיו לב׳ כתות ולבסוף נתגברו כת ״לעבידי״ והממשלה הוציאוהו מן העיר ובטלה המחלוקת. אך בעה״ר[68] בשנת [?] היה קולירא ומתו רבים מהב׳ כתות ונשארו דיינים עם הרב עובדיה הלוי ח׳ ששון סמוחה וח׳ נסים כהן ז״ל. ובשנת [?] נלב״ע ח״ר עובדיה הלוי ונשארו שניהם ח״ר ששון וח״ר נסים, סוף שנת תרל״ט העבירום ומינו ג׳ דיינים ח״ר אלישע דנגור והוא היה ראב״ד וגם מ״מ ח׳ באשי, ועמו ח״ר אברהם הלל וח״ר יחזקאל הלוי זצ״ל. ובשנת תרנ״ג חלה הרב אלישע ואשתקיל מלוליה, והיה פה עבדאללה אליהו וביקש ממני להיות ח׳ באשי ונתן לי עשרה לירות לחו׳ ואמר לי: אם תרצה עוד אתן לך, ואמרתי לו: לא ארצה בשום אופן. והביא את ח״ר יצחק שוחט ז״ל[69] בז׳ וחצי[70]. ואני נסעתי לרנגון וח׳ יצחק נשאר ח׳ באשי עד שנת תרס״ה וג״כ סילקוהו על לא חמס והביאו את הרב דויד פאפו שנת תרס״ו וג״כ סילקוהו בשנת תרע״ב. והביאו להר׳ ירוחם אלישר וכשנכנסו האנגליז לבגדאד נסע לירושת״ו והניח במקומו לח׳ משה שמש ז״ל ונשאר שש שנים והיה זקן בן צ׳ שנים וכפו אותי והפצירו בי ע״מ[71] ב׳ וג׳ חו׳ עד שיביאו ח׳ באשי וזה פריה ושלום.

60 עיין עליהם א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ צח: הנ״ל, קהילות יהודי כורדיסתאן, עמ׳ 156.
61 שליח־ציבור.
62 עיין שם.
63 צריך לתקן: תק״ן. ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קל.
64 הייתה לו.
65 על אגדה זאת ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ קלה.
66 שיר השירים.
67 ושבת הגדול.
68 בעוונותינו הרבים.
69 הכוונה להרב יצחק בן אברהם שלמה אשר שימש כ״חכם־באשי״ בשנים תרנ״ג — תרס״ה. עיין עליו א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ קסט.
70 כלומר, משכורתו הייתה 7.5 לירות לחודש.
71 על מנת. כלומר קיבל על עצמו למלאות מקום ה״חכם־באשי״ למשך 2 — 3 חודשים. למעשה הוא שימש במשרה רמה זאת במשך חמש שנים (תרפ״ג — תרפ״ח).

ו. בעניין שליחי ארץ־ישראל

הרבנות הראשית בגדאד.

כז אדר ב תרפ״ז [31 מארס 1927].

למע׳ אהובי וידידי הג׳ היקר הח׳ המרומם כמוהר״ר דויד סלמאן דוד ששון נר״ו. יאיר לעד לעולם אכי״ר[1].

אהוב יקר!

מקודם קדמתא שלחתי לרו״ם[2] פרי עץ הדר כתיבת־יד וגם אח״ך שלחתי לו תמונות של הרבנים שהיו פה עם שאר אנשינו והמזכיר שלנו והר׳ מנשה גרג׳י, ודאי בע״ה[3] הגיעו לידו וקרוב למוד״עי.

על אודות הרב בן ציון עוזיאל ורב [יהודה ליב] פישמן נסעו מפה עד יום ב י״ט אדר א׳ ויצאו מפה שמחים וטובי לב שהצליחו במסעם פה כי קיבצו נדבות כמו ששת אלפים ות״ק רופיות ומכרו מניות של בנק המזרחי יותר מארבע מאות מניות אשר כל מניה בט״ו רופיה, ולא הלכו לא לבצרה ולא לכפרים. גם היה בדעת הרב פישמן ללכת לבמבי ואח״ך נמנע וחזרו למקומם באופן שעשינו להם כבוד כמצטרך ובא לנו מהם מכתב תודות מרובות.

אתאן לסיפא שלום רב למעלת הגבירה היקרה הרבנית הסי׳ פרחה אמך מב״ת[4], ה׳ יאריך ימיה בטוב ויתן לה חיים ארוכים טובים ומתוקנים אמן.

גם שלום להילדים סי׳ סלמאן הי״ו וסי׳ פרחה ולאמם תמ״א[5]. גם נו״ב[6] עם הבנים בני ידרשו בשה״ט באה״ר[7]. ותחוגו את חג המצות בשמחה ובדיצות אכי״ר ושלום.

עזרא ראובן דנגור ס״ט יצ״ו.

1 אמן כן יהי רצון.
2 לרום מעלתו.
3 בעזרת ה׳.
4 מנשים באוהל תבורך.
5 תבורך מנשי אוהל.
6 נות ביתי.
7 בשלומכם הטוב באהבה רבה.

135—137. שלוש איגרות מאת יוסף בן יחזקאל ששון זבידה מבגדאד אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון בלונדון

בשנת תקצ״א (1831) בא הקץ על שלטון הממלוכים בבגדאד. משנה זאת ועד סוף שלטון התורכים בעיראק (1917) נשלחו לבגדאד מושלים שנקראו בשם ״וואלים״, במשך שמונים ושש שנים נתחלפו בבגדאד ארבעים ושניים וואלים, מהם היו אוהבי ישראל ומהם היו צוררי ישראל, לוקחי שוחד ורודפי שלמונים, הטובים שבכולם היו שניים: מדחַת־פאשא (1869—1872) ונאצ׳ם־פאשא (1910—1911)[1]. על וואלי זה מספרים יהודי בבל כמה אגדות לשבחו, אך אין לנו תעודות מהימנות שיאשרו אגדות אלה ופרטים על וואלים אחרים.

לנגד עיני היו כמה איגרות בערבית־בבלית מאת יוסף [בן יחזקאל ששון זבידה], שכתב אל קרובו ר׳ דוד בן סלימאן ששון לפני מלחמת העולם הראשונה ובהם עדויות מהימנות לאשר אירע בבגדאד בימים ההם. להלן אתן תרגום לעברית משלוש איגרות, בהשמטת פרטים אישיים משפחתיים, השופכים אור על אשר אירע בבגדאד בזמנו.

א

על סילוקו של הוואלי נאצ׳ם פאשא מבגדאד בשנת תרע״א (1911)

ב״ה, יום ב, 5 ניסן התרע״א. תזלרו״ן[2].

לק׳ הד׳ ומע׳ השה״ט[3] והיקר אה״ו[4] הגביר כה״ר דויד סלימאן ששון הי״ו[5].

יחשל״א אכי״ר[6]. במבי.

מאחדש״ו[7] וכו׳. נודיע לכב׳ כי מכתבך היקר מתאריך 16 שעבר[8] הגיעני ושמחנו לשמוע מכם בשורות טובות אכי״ר. האוויר במקומנו טוב. בכל יום אנחנו נוסעים אל ״באב אל־שַׁרגי״[9] ואנו רואים את השדות מכוסים במינים ממינים שונים של פרחים אשר אף אחד לא ראה כמותו מימיו. כל האדמה מכוסה בפרחים אדומים וצהובים כמו שטיח. מה רבו מעשיך ה׳. חבל על העדרותכם [ממחזה זה] אלף פעמים, משום שאני יודע כי אתם אוהבים מסע כזה, ובייחוד בזמן זה. תמיד אנחנו זוכרים אותכם, ואין אנו שוכחים אותכם אף פעם, בייחוד כאשר אני קורא את מכתביכם אני

1 פרטים עליהם ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קמב—קמט.
2 תזכו לשנים רבות ונעימות.
3 לקראת הדרת ומעלת השם הטוב.
4 אהוב ורע.
5 ה׳ ישמרהו ויחייהו.
6 יחי שמו לעולם אמן, אמן כן יהי רצון.
7 מאחר דרישת שלומו וטובתו.
8 הכוונה טז באדר.
9 השער המזרחי (״בָּאב אל־שַׁרקי״).

שמח מאוד מאוד כאילו ראיתיכם. נתפלל לה׳ שיפגיש אותנו אכי״ר. הזכרתם כי בעוד 6 — 7 שבועות אתם עומדים לנסוע ללונדון. יהי רצון שתגיעו למחוז חפצכם לחטו״ל אכי״ר[10].

ביום 16 שעבר בא מברק (״טאר״) מאסתנבול[11] שרוצים לפטר את נאצ׳ם־פאשא. כל האנשים הלכו אל בית־המברקה (״תילכ׳אנה״) והבריקו לאסתנבול כי ברצונם שנאצ׳ם־פאשא ישאר בבגדאד. ובא מברק מאסתנבול שבו נאמר כי הוא יוכל להישאר במקומו. כל האנשים הלכו אל בית המושל (״אל־וואלי״) ובישרוהו בשורה טובה זאת וביקשו מאת נאצ׳ם־פאשא שילך אל ה״קִשְׁלַה״[12], אך הוא לא הסכים לעשות זאת עד אשר בא עבד אל־קאדר־פאשא אלכ׳צ׳ירי וביקש מה״וואלי״ שילך איתם אל ה״קִשְׁלַה״. הם הביאו עגלה והוא ישב בה. באותה שעה קמו כל הנוכחים ומשכו את העגלה של נאצ׳ם־פאשא בידיהם במקום סוסים[13], עד אשר הגיעו ל״אל־קִשְׁלַה״. גם שם התאספו הרבה חיילים והמון־עם אשר אין אדם יכול לדעת את מספרם. הם כתבו פטיציה שבה ביקשו כי רצונם שנאצ׳ם־פאשא יישאר על כנו. באותה שעה יצא הסגן (״אל־מעאון״, העוזר) ואמר שאין זה מספיק, יש צורך ללכת לבית המברקה ולשלוח מברק כי אתם רוצים ב״וואלי״ זה; כי המברק שבא מאסתנבול בראשונה אינו מספיק [כדי להשאירו על כנו]. כל האנשים אשר היו ב״קִשְׁלַה״ הלכו לבית־המברקה והבריקו [כנאמר לעיל]. אחרי זה בא מברק־תשובה שבו נאמר כי נאצ׳ם־פאשא יש עליו האשמות רבות ולאחר הבירור נודיעכם [את החלטתנו]. כל זה היה ביום חמישי 16 אדר. ביום השישי נתאספו כל האנשים, הביאו איתם תוף גדול וכלי מוסיקה אל בית־המברקה והבריקו שנית. לא נתקבלה תשובה. הם הכריזו על שביתת־מלאכה, כל החנויות נסגרו ואף אחד לא קנה או מכר, משום שכולם הלכו לבית־המברקה וברצונם לדעת את התוצאות. עבד אל־קאדר פאשא המסכן נשאר בתענית במשך 24 שעות, לא אכל ולא שתה, ישב בבית־המברקה וחיכה לתשובה. בשעה 8 של יום שישי בא מברק מאסתנבול שבוא נאמר כי נאצ׳ם־פאשא מפוטר ובמקומו ישב יוסף־פאשא כממלא־מקום, כל האנשים חזרו מצטערים, משום שנאצ׳ם־פאשא פוטר. ביום ש״ק[14] אסרו את עבד אל־קאדר פאשא אל־כ׳צ׳ירי ומנהל המכס וציון בן ח׳ עזרא דנגור[15] ועוד אנשים. הם נשארו אסורים שבוע ימים. אח״כ שוחרר ציון בן ח׳ עזרא דנגור ועוד כמה אנשים. עבד אל־קאדר ומנהל המכס נשארו אסורים. באסתנבול ביקשו את החכם־באשי שלנו[16]. הקהילה מנתה כמ״מ את הרב אברהם הלל[17], ועוזרו [א]פרים בן ח׳ יצחק.

מיום אשר פוטר נאצ׳ם־פאשא, חזרה העיר כמו לפנים, הבוגד בוגד והשודד שודד וחזרה חנה וכו׳[18].

בכותבי מכתב זה, סיניורא כאתון בת דודתי [מצד האם] חביבה מב״ת[19] הביאה את תמונתך ושמה אותה לפני, ואמרה לי, שהיא יודעת כי סיניור דוד אוהב אותך מאוד, הסתכל בתמונתו וכתוב

10 לחיים טובים ולשלום אמן כן יהי רצון.
11 מקושטא.
12 קסרקטין.
13 לאות כבוד והוקרה.
14 שבת־קודש.
15 אביו הרב עזרא דנגור היה חכם־באשי בבגדאד בשנים תרפ״ג — תרפ״ח (1923 — 1928). על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קעב — קעד.
16 הכוונה להרב דוד ב״ר שלמה פאפו אשר שימש כ״חכם־באשי״ בשנים תרס״ו — תרע״א (1906 — 1911). הואיל והוא חתם על המברק לאסטנבול חשדו בו שהוא משתף פעולה עם נאצ׳ם־פאשא נגד השלטון המרכזי וגם הוא נאלץ להתפטר. עיין עליו א׳ בן־יעקב שם, עמ׳ קע.
17 עיין עליו שם, עמ׳ קעא — קעב.
18 לפי ״וחזרה חנה לשחרוריתה״ (תענית כג ע״ב).
19 מנשים באוהל תבורך.

[לו מכתב]. סיניורא אמא חנה מב״ת באה אצלנו לפני שבועיים, גבה התרפא והיא מרגישה טוב ודורשת בשלומכם. בייחוד דורשת בשלומכם דודתי [מצד האם] רבקה מב״ת. ותמסור דרישת־שלומי ליקרים סיניורא רחל מב״ת ולסיניורא מזלי מב״ת ולגבירה סיניורא אמך מב״ת. אמור לה, כי יוסף לוחץ את ידיך. דרישת שלום גם להר׳ יעקב דודי [מצד האם] הי״ו. ולכתון אשת יעקב דודי ועל דינה דודתך [מצד האם] ועל הר׳ לינוראי הי״ו...

ובאתי לומר לכם תזכרו לשנים רבות ונעימות ו״תְּעוּד עֲלֵיכֶם אֶל־סְנִין בְּלֶכֶ״יר״[20] אכי״ר ושלום.

יוסף

ב

בהנ״ו[21], [בגדאד], יום חמישי ו תשרי התרע״ב [8 נובמבר 1911], תזלרו״ן.

לקראת ומעלת השם הטוב והייקר הגביר אהו[בנו] כה״ר דויד סלמאן דויד ששון הי״ו

לנדן.

מאחדש״ו וכו׳... הגיע למחוזנו וואלי חדש שמו אחמד ג׳מאל אל־דין ביג בראש־חודש רחמים [אלול] מקביל ליום ראשון של חודש רמצ׳אן [המוסלימי] והתארח בבית עבד־אל־קאדר פאשא אל־כְּ׳צֶ׳ירי. אומרים שוואלי זה מוכשר, אבל עד עכשיו לא נתגלה בו דבר מה. להיפך, הגנבים התחילו לגנוב בבתים ובחנויות. הם גנבו אפילו מהמסגד אשר בשכנות לביתנו, גנבו משם 300 לירה של השיך׳ שלהם. אבל עכשיו יודו לה׳ חסדו העולם נהיה יותר שקט והפסיקו מלגנוב ביחס למה שהיה קודם.

חכם ששון ישראל נפטר יום כח אלול, ביום חמישי. ח׳ יעקב בן ח״ר יוסף חיים נ״ע הספידו בבית הכנסת הגדול (״קוּדש אל־כְּבִירי״) וכל העם אמרו שחבל עליו מאוד. נפטר בגיל 86 שנים. היה צדיק, זכותו יגן עלינו אכי״ר.

יום שני של ראש השנה היה מקביל לחג המוסלימים וחג הנוצרים, כלומר ביום ראשון, כל השווקים היו סגורים והעיר בגדאד צהלה ושמחה, לא יפקד מושבכם אלף פעם. היום הוואלי החדש התחיל לזפת את הדרכים. זה הדבר הראשון שהוא גילה...

יוסף

ג

בהנ״ו, [בגדאד], יום שני יז תשרי התרע״ב (1911). תזלרו״ן.

לקראת ומעלת השם הטוב והייקר הגביר אהו[בנו] כה״ר. דויד סלימאן דויד ששון הי״ו יחשל״א אכי״ר.

מאחדש״ו וכו׳... ביום השישי יד תשרי [תרע״ב] אחרי הצהריים סגרו [בבגדאד] את כל החנויות ויצאו כל העם אל ״בָּאבּ אל־מְעַצְ׳ים״ ושם עשו עצרת עבור ״תראבלס אל־ג׳רב״ (טרבלוס

20 ״יחזרו עליכם השנים בשפע״. זהו נוסח הברכה שיהודי בבל נהגו לברך אחד את השני בחגים ובמועדים. ברכה זאת היא לקראת בא חג הפסח.

21 בעזרת ה׳ נעשה ונצליח.

המערבית) נגד מדינת איטליה שנלחמת במדינתנו. הם קראו: כל מי שמקנא לדתו ומולדתו ילך להילחם נגד איטליה... ביום השבת קודש הממשלה תקעה ארבעה אוהלים ב״בָּאבּ אֶל־מַעַצ׳ם״ והמוסלימים התחילו לבוא ולרשום את שמותיהם. כָּרוֹז יצא להכריז ברחובות, וכה אמר: הוי אומַת מוחמד, ג׳יהאד! [מלחמת־קודש], כלומר שילכו למלחמה מרצונם הטוב. אחה״צ נאספו גם־כן בכל פינות העיר ולקחו איתם ״דַמָאם״ (כלומר תוף [טַבְּל]) קטן ותלוהו בצווארים, והתחילו להרעיש, באומרם: אלהים יצליח את המוסלימים נגד הכופרים. הם הסתובבו בעיר ואספו עמהם הרבה אנשים, כולם הלכו ורשמו את שמותיהם ב״בָּאבּ אל־מַעַצ׳ם״ אצל הממשלה כדי ללכת למלחמה. נתפלל לאלהים שירים קרן מדינתנו אכי״ר.

יוסף

138. איגרת מאת קהילת יהודי קידריניץ (בגאליציה המזרחית) אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, קידריניץ, יום ב׳ לסדר ״ואתחנן״ ששו״ן לפ״ק [תרנ״ו, 20 יולי 1896].

מרחוק נכרעה ונשתחוה מול כבוד השר הטפסר הג[דול] ליהודים המפורסם בכל קצוי ארץ בצדקת פזרונו כו׳ כש״ת מו״ה **דוד ששון** הי״ו, אור צדקתם זורחים בק״ק במבאי יע״א!

ביראת הכבוד, בהכרעה ובהכנעה באנו לעורר את לב אדוני השר הטפסר הג׳ ע״ד הבקשה ששלחנו להדר כבודכם הרמה ושם נאמר בקשה כפולה ומכופלת, כי ירחם נא אדוני הנדיב על האלמנות ועל היתומים העלובים שנשארו כצאן עזובות בלי רועה מהוריהן מסיבת המגפה ״Cholero״ שהיתה פה בעוה״ר עד כי רבים חללים הפילה ונקטפו בדמי ימיהם הוָה על הוָה, שבר על שבר באפס מקום. והנה תקצר המון יריעות לבאר באופן מצב הנורא ואיום מבני קהלתנו כי ברע הוא מאד וקללתו של יום מרובה משל חברו, וכבר כלתה פרוטה מקופת הקהל ואין במה לתמוך את האלמנות והיתומים האומללים לבל יגועו ברעב. ומאז ועד עתה אנחנו צופים ומיחלים לחסדו ולא בא עד היום!

לכן מוכרחים אנחנו להוסיף בקשה על בקשתינו הראשונה ולחלות פניו הטהורים כי יָאֵר פניו אלינו וימהר נא בטובו ובחסדו לשלוח לנו את מסת נדבת לבו בכדי להחיות לבות שפלים אשר כל תשועה נדחה מהם כאמור לעיל. ונאמן אבי היתומים ודיין אלמנות לשלם למטיבי לכת ארחות חיים במעגלי צדק למען שמו.

מאת ראש קהל עדת ישרון הכותב בשם כל העדה הקדושה דפה״ק קידריניץ ומעתיר בצדקה.

וולף ריכטר
ראש הקהל
(מקום החותם)

ישעיה סופר
אב״ד קידריניץ והגליל
(מקום חותם)

Israelitische Cultusverwaltung
zu Kudrynce (Ostgalizien).

בה יום ב' לחדר ואתחנן שנת קדרינץ יצ"ו Kudrynce, am 20 Juli 1892

מרחיק נכרעה ונצתחוה מול כבוד השר הטפסר הג' ליהודים המפורסם בכל קצוי ארץ בצדקת פזרונו כ"ג:

כשת מוה [illegible] Co: שר היו, לזור לצדקתם וגורתים בקק בחמדתי יעל !

בירחת הכבוד בהכרעה והכנעה נחץ לעורר את לב חדוני השר הטפסר הג' עד הבקשה שעלתה להדר כבודכם הדמה ושם נאמר בקשה כפולה ומתפללת כי ירחם נא חדוני הנדיב על החלמנות ועל היתומים העלובים שנשארו כצאן עזובות בלי רועה מהוריהן מיסבת המגפה „Cholera" שהיתה פה נעוה"ר עד כי רבים חללים הפילה ונקטפו בדמי ימיהם הוה על הוה, שבר על שבר נחפז מרום והנה תקצר המצן ידיעות לבאר לופן מכאב הנורא והימים מבני קהלתנו כי ברע היה מאד וקללתו של יום מרובה ממל חברו. וכבר כלתה פרוטה מקופת הקהל ואין במה לתמוך את החלמנות והיתומים האומללים בכל יגונם ברעב. ומאז ועד עתה לנחנו נופים ומיחלים לתקדו ולא נח עד היום !

לכן מובטחים לנחנו להנקיף בקשה על בקשתנו הרשומה ולחלות פנין הטהורים כי יאיר פנין חליני וימהר נא בטובו ובחסדו לשלוח לנו את מתת נדבת לבו אבדי להחיות לבות שפלים אשר כל תשועה נדחה מהם בלחומר לעשל. ונאמן לחבי היתומים ודיין חלמנות לשלם למשיבי לבת לאחות תיים באעגלי צדק למען שמו. מלאת רחם קהל עדת יצרון הכותב בשם כל העדה הק' ודשב דפה"ק קידרינץ

ומעתיר בצדקה

ר' Präsident die Isr. Cultus verwaltung

Wolf Richter

139. איגרת־שליחות של שד״ר צפת ר׳ נחמן עבו[1] מאת רבני צפת, אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

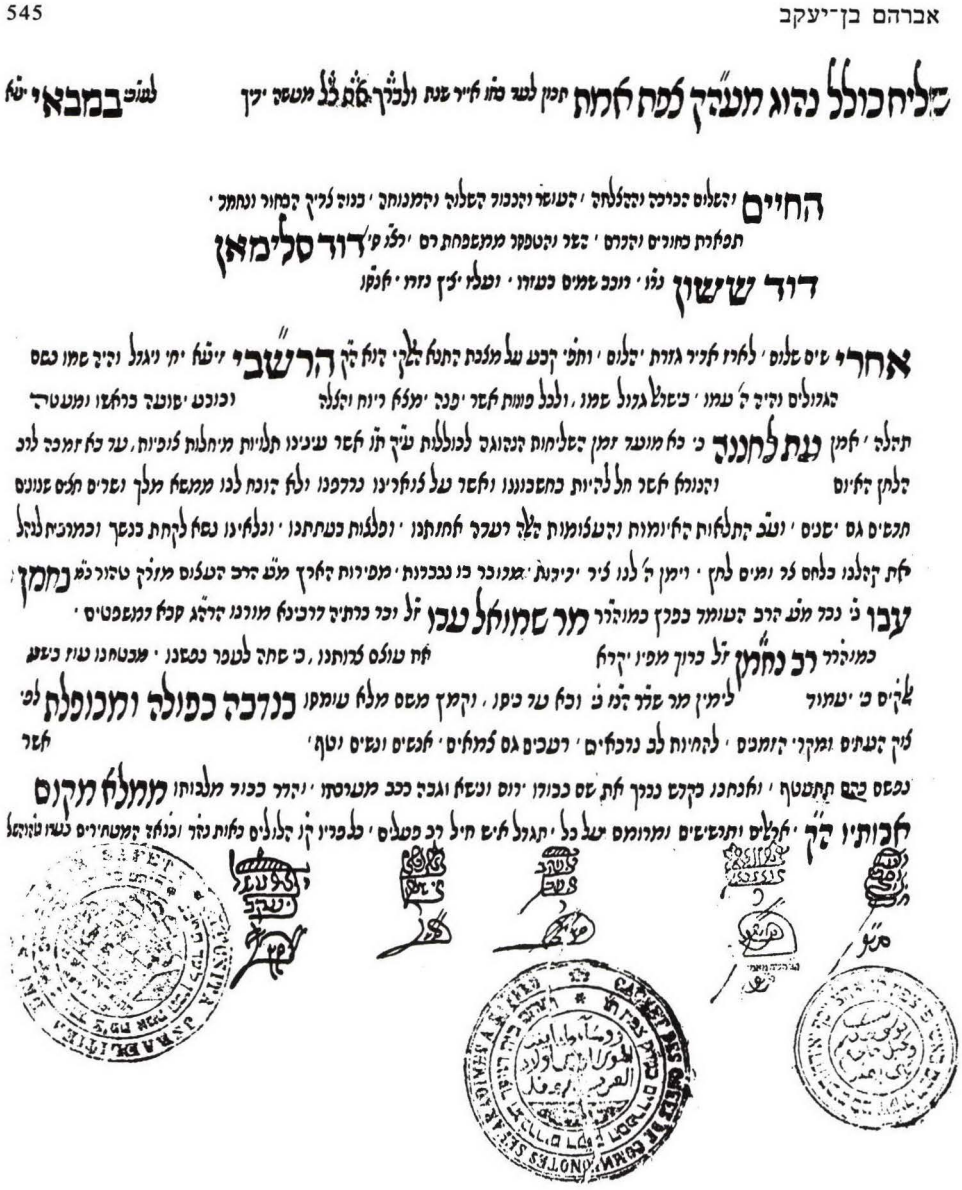
שליח כולל נהוג מעה״ק צפת אמת תכון לעד בחו׳ אייר שנת ולבר״ך א״ת כ״ל מעשה ידיך [תרע״ט, 1919].

לעוב״י[2] במבאי יע״א[3].

החיים והשלום הברכה וההצלחה, העושר והכבוד השלוה והמנוחה, בנוה צדיק הבחור ונחמד, תפארת בחורים והדרם, השר והטפסר ממשפחת רם, רצ״ו סי׳[4] **דוד סלימאן דוד ששון** נר״ו[5], רוכב שמים בעזרו, ועליו יציץ נזרו, אנס״ו[6].

אחרי שים שלום, לארז אדיר גזרת יהלום, ותפ[ילתנו] קבע על מצבת התנא האלקי הוא הק׳ הרשב״י זיע״א[7] יחי ויגאל והיה שמו כשם הגדולים והיה ה׳ עמו, בישראל גדול שמו, ולכל פינות אשר יפנה ימצא ריוח והצלה וכובע ישועה בראשו ומעטה תהלה, אמן עת לחננה כי בא מועד זמן השליחות הנהוגה לכוללות עי״ק ת״ו[8] עינינו תלויות מיחלות צופיות, עד בא זמנה לרב הלחץ האיום והנורא אשר חל להיות בחשבוננו ואשר על צוארינו נרדפנו ולא הונח לנו ממשא מלך ושרים חצים שנונים חדשים גם ישנים. וע״כ[9] התלאות האיומות והעצומות האלה רעדה אחזתנו, ופלצות בעתתנו, ונלאינו נשא לקחת בנשך ובמרבית לנהל את קהלנו בלחם צר ומים לחץ, וימן ה׳ לנו ציר ידידות, מדובר בו נכבדות, מפירות הארץ מע׳ הרב העצום מזר״ק טהור כ״מ **נחמן עבו** נ״י נכד מע׳ הרב העומד בפרץ כמוהר״ר מר **שמואל עבו** ז״ל[10] ובר ברתיה דרבינא מורנו הרה״ג סבא דמשפטים כמוהר״ר **רב נחמן** ז״ל ברוך מפיו יקרא את עוצם צרותנו, כי שחה לעפר נפשנו מבטחנו עוז בישע אלקים כי יעמוד לימין מר שד״ר הנז׳ נ״י[11] ובא עד כיסו, וקמץ משם מלא עומסו בנדבה כפולה ומכופלת לפי צוק העתים ומקרי הזמנים, להחיות לב נדכאים, רעבים גם צמאים, אנשים ונשים וטף אשר נפשם בהם תתעטף, ואנחנו בקדש נברך את שם כבודו ירום ונישא וגבה ככב מערכתו והדר כבוד מלכותו ממלא מקום אבותיו הק׳, אראלים ותרשישים ומרומם על כל יתגדל איש חיל רב פעלים, כל פריו קו׳ הלולים כאות נה״ר וכנא״ה[12] המעתירים בעדו ע״ה[13] והשלום.

1 ר׳ נחמן עבו בנו של ר׳ אברהם חיים עבו נולד בצפת בשנת תרכ״ב (1862) והיה קונסול צרפתי בה ובטבריה. ראה עליו מ׳ ד׳ גאון, יהודי המזרח בא״י, חלק ב, ירושלים תרצ״ח, עמ׳ 494.
2 לעיר ואם בישראל.
3 יכוננה עליון אמן.
4 רודף צדקה וחסד סניור.
5 נרו יאיר.
6 אמן נצח סלה ועד.
7 ר׳ שמעון בר יוחאי זכותו יגן עלינו אמן.
8 עיר קדשינו תיבנה ותיכונן.
9 ועל כל
10 מ׳ ד׳ גאון, שם.
11 שליח דרבנן הנזכר נרו יאיר.
12 נפשו הרמה וכנפש אלה החתומים.
13 עתירת החיים.

איגרת מס׳ 139 Letter No. 139

הצעיר יוסף יאודה חכים ס״ט — מ״מ חכם באשי פה צפת ת״ו (מקום החותם)

הצעיר משה מאמאן ס״ט
הצעיר יעקב חי עבו ס״ט
הצעיר אברהם חי שאקי ס״ט
הצעיר משה יעקב ס״ט

(חותם כוללות הספרדים של ק״ק צפת אמת תכון לעד תוב״ב)
(חותם בית הוועד הנבררים דק״ק הספרדים בעה״ק צפת ת״ו)

140 — 141. חילופי איגרות בין זכריה בן אברהם אלימלך הכהן פישמאן[1] ובין ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, תל־אביב, ב ניסן תרפ״ו (9 אפריל 1926)

לכבוד
מר דוד ששון,
שלום רב לו וברכה!

לפני כשנה בהיותו בירושלים היה לי הכבוד להתודע אל אדוני. מר א. מ. ליפשיץ, הסופר העברי הידוע ומנהל בית־המדרש למורים של ״המזרחי״, שהואיל להציגני אז לפניו, ספר לו אגב־הצגה על עבודתי הביוגרפית־ביבליוגרפית שאני עוסק בה זה שנים אחדות. בדעתי היה אז לבקש את אדוני שיקבע לי ראיון מיוחד כדי שאוכל לדבר עמו על דבר עבודתי הלכסיקונית בפרוטרוט, אלא שירטה אז הדרך לנגדו ודבר ראיוננו לא יצא לפועל. הנני מרשה לי על־כן הפעם לפנות אל אדוני בראיון שבכתב בענין הלכסיקון שלי מתוך אמונה שלמה, כי אדוני יקרא את דברי בעיון וגם יכבדני בהקדם בתשובתו החשובה.

זה יותר משמונה שנים אני עוסק בחבור לכסיקון ביוגרפי־ביבליוגרפי של הספרות העברית, אשר יאצור בעשרים חלקיו את תולדותיהם של הסופרים והמחברים העברים למן תקופת הגאונים ועד הזמן האחרון, בצירוף רשימות ביבליוגרפיות מלאות מספריהם ומאמרי־הבקורת בעברית שנכתבו עליהם בעתונים, במאספים ובקונטרסי־בקורת שונים. במשך שמונה שנות־עבודתי היה ספק בידי, בתוך תנאי עבודה היותר קשים, ללקוט ולאסוף בעיקר את החומר הביבליוגרפי של הלכסיקון. עתה נגשתי לכתוב את הביוגרפיות — וכאן באתי אל בין המצרים:

בכדי שאוכל להמשיך את עבודתי הלכסיקונית בסדר ובהצלחה, נזקק אני בהכרח לשני דברים חשובים: לבתי־ספרים גדולים ומסודרים ולקיום כלכלי בטוח, שני תנאי עבודה עקריים, אשר בלעדיהם שום עבודה ספרותית מדעית חשובה לא תתכן. בית הספרים בארץ ישראל (מתכוון אני בעיקר ל״בית נאמן״ בירושלים) עני עדיין יותר מדי במבחר ספריו, ויותר שהוא עני בספרים הוא דל בסדורו הפנימי, מה שמעכב לגמרי בעד העבודה. נמצאים בידי כל מראי־המקומות לחומר הביוגרפי (את אלה אספתי בעיקר במשך שלש שנות שבתי בניו־יורק) ואין למצוא כאן את עצם המקורות. מצד שני דאגת הפרנסה היום יומית גוזלת ממני את המנוחה הדרושה לעבודה מדעית ורבת האחריות כזאת. אילו הספיקו לי את שני הצרכים הנ״ל, היינו: אילו נתנה לי האפשרות החמרית לעבוד על־יד ה״בריטיש מוזיאום״ בלונדון, יכלתי לגמור את כל הלכסיקון כלו במשך שלש שנים.

לפני חדשים מספר נדפסה טלגרמה בעתונות, כי היהודי אדולף אוכס, מו״ל ה״ניו־יורק

1 בעל הספר אגדות הארץ הקדושה, תל־אביב תרפ״ז וספרים אחרים. על תולדותיו ראה: זכריה פישמן יוצר הלכסיקון של הסופרים והספרות העברית למלאת שנה למותו, ירושלים תרפ״ז. למכתב זה הוא צרף חוזר בדפוס בשם ״סופר נכבד״, אשר שלח לכל סופר כדי לקבל ממנו פרטים על עצמו. הוא פרסם 20 ערכים על אישים שונים מתוך הלקסיקון שלו (ראה ״קול קורא״, מאת ״הועדה להוצאת הלקסיקון של סופרים והספרות העברית מאת זכריה פישמן ז״ל, ירושלים תרפ״ז).

טיימס", הפריש חמש מאות אלף דולר לשם חבור לכסיקון ביוגרפי של הספרות האנגלית. האם לא ימצא מי שהוא משלנו שיסכים לסייע בגמר לכסיקון ביוגרפי־ביבליוגרפי של הספרות העברית?

באמונה שלמה, כי אדוני יעיין בהצעתי בתשומת לב הראויה ויכבדני בתשובתו הנכבדה.

הנני בכבוד ובדרך ארץ רבה
ז. פישמן

תשובת ר' דוד בן סלימאן ששון

בהנ"ו, לונדון, היום ו' תמוז תרפ"ו (18 יוני 1926).

לק' הד' ומע'[2] הרב הנכבד כה"ר ז' פישמן נר"ו תל אביב תובב"א.

רב נכבד. שמחתי לשמוע שכבודו מתעסק בלכסיקון ובעבודה חשובה שחסרונה ניכר ושאין ספק בנחיצותה. בחפץ לב הייתי עושה מה שביכלתי לעזור לו אבל לדאבוני ידי מלאות עבודה בהדפסת הרשימה של כתבי היד הנמצאים אצלי וכל עתותי מוקדשות למפעל הזה ואין אני יכול לשעות בשום עבודה אחרת או לקבל על עצמי איזה השתדלות שהיא. ובכן יואיל נא לסלוח לי אם אין אני יכול למלאות את תקותו. ובכן שלום.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ"ו

142. איגרת־תודה מאת הרב פרופ' יהודה אריה בלוי[1] אל ר' דוד בן סלימאן ששון

ב"ה, [א] ר"ח מרחשון התרפ"ז (8 אוקטובר 1926).

כבוד הגביר הנעלה מהר"ר דוד סלימן דוד ששון

שלום וברכה!

תודה רבה לאדוני בעד ברכתו ליובלי ולחתונת בתי היקרה וגם בעד מתנתו אשר שלח לה בטובו. השם יישר כחו להעשיר חכמת ישראל וספרותו, אקרא: "אין כמוך" בדור עני בדעה זה בין גבירי ישראל.

בברכת שלום וברגשי כבוד
מכבדו ומוקירו

יהודה אריה בלוי

2 לקראת הדרת ומעלת.

1 מגדולי החוקרים בזמנו במדעי היהדות. נולד בפוטנוק שבהונגריה יט באייר תרכ"א (24 אפריל 1861), ונפטר בווינא יד אדר תרצ"ו (8 מארס 1936). על תולדותיו ראה ג' קרסל, לכסיקון הספרות העברית בדורות האחרונים, חלק א, מרחביה תשכ"ה, עמ' 244.

143. איגרת מאת החוקר ר׳ יצחק ב״ר בנימין יהודה[1] אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

בהנ״ו, ירושלים, יא כסליו עזרת״י [תרפ״ז], 17 נובמבר 1926.

לקראת הד׳ מע׳ ידי״ן הג׳[2] היקר והחכים המ׳ ח״ר[3] דוד סלימאן ששון הי״ו שלום וברכה.

לנדן

אחדשו״ט[4] אתכבד להודיע לכ׳ הי״ו[5] כי שורותיו הגיעוני וכתב כי במצאו את מאמר ריה״ג[6] ישלחנו לי והנני הוגה לכ׳ תשואות חן כמו שהנני מביע רגשי תודתי על המאמר אגרות פרס ותימן[7] אשר הואיל לשלוח לי והוא מענין, בפרט לנו אשר כמה מהחתומים בההסכמה הם קרובינו, בפרט אבי משפחתנו יהודה יעקב סלימאן דויד[8] ובן מר זקננו מצד אם זקננו ח״ר שלמה אשר היתה בת הרב ח״ר משה חיים זצ״ל ובן מר זקננו פרג׳ חיים עבדאללה יוסף ובן יוסף סומך, כי משפחת סומך קשורה במשפחתנו שבעה דורות, ומי יודע אם גם יתר החתומים אינם מקרובינו, כבודו כתב בהערה 23 כי יהודה היה ממשפחת מעתוק. המשפחה הזאת באה זה עשרה דורות או יותר מעיר עאנה, ולפי מה שקבלתי אני, מעתוק הוא הוא אשר בא מעאנה לבגדאד בברחו משם לילה ואת כל רכושו ונכסיו הניח בעאנה. ורק כסף ותכשיטין לקח עמו לפני מאתים או מאתים וחמשים שנה בערך[9], ואם כבודו יודע מתולדות הפייטן סלימאן בן דוד בן מעתוק יואיל נא להודיעני כי הוא זקני הששי.

כבודו כתב, ולא כמו שחושבים רבים, שיש מיוצאי חלצי בית אבן־שושן מטוליטולה בספרד מצד האב זה נכון אבל מדוע לא העיר בהערה 20 כי זקננו (גם של כבודו) פרג׳ חיים הוא מזרע בן שושן מטוליטולה?[10] כי כך מקובלני אני מעט״ר א״א זצ״ל[11] כי משפחת יהודה היא משבט בנימין ואנחנו מצד זקננו פרג׳ חיים זצ״ל משבט יהודה. ואם כבודו יוסיף להפיץ אור על תולדות בני עמנו בבגדאד יגדיל עֲשֹה, כי המקצוע הזה בודד במועדיו ושום איש לא כתב. ולפני שלשים שנה בערך שאלתי את הרה״ג ח״ר יוסף חיים זצ״ל[12] על תולדות בגדאד ודברי ימיה, גם כתב לי כי בהשטף[13] אשר היה בבגדאד במאה הששית החולפת אבד את כל כתבי היד אשר היו ובכן לא נשאר שום זכר, בכל זאת שלח לי שני גליונות מזכרונות ... חבל כי גם הגליונות האלה אבדו כמו שאבדו לי הרבה מכתיבותי שעזבתי פה בירושלים לפני מסעי למצרים, חבל על דאבדין ולא משתכחין!

1 על כותב המכתב ר׳ יצחק ב״ר בנימין יהודה ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 47 — 52.
2 הדרת מעלת ידיד נפשי הגביר.
3 המעולה חכם רבי.
4 אחר דרישת שלומו וטובתו.
5 לכבודו השם ישמרהו ויחייהו.
6 אולי הכוונה: ר׳ יוסי הגלילי, כי ר׳ יצחק יהודה פרסם מאמר על קבר ר׳ יוסי הגלילי שלפי דעתו קבור בבגדאד, פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, קברים קדושים בבבל, ירושלים תשל״ד, עמ׳ רטו־ריז.
7 ראה לעיל, עמ׳ 177
8 הכוונה לר׳ יהודה ב״ר יעקב בן הפייטן ר׳ סלימאן ב״ר דוד ב״ר סלימאן אברהם מעתוק. ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ צה; הנ״ל, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 172 — 176.
9 פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ צד.
10 ראה שם, עמ׳ שלז.
11 מעטרת ראשי אדוני אב, זכר צדיק לברכה.
12 ראה עליו שם, עמ׳ קצ — ר.
13 הכוונה לשטפונות מי הפרת והחידקל לעיתים קרובות. ראה על כך שם, עמ׳ רכג — רכו,

נות ביתי דורשת בשלום הג[בירה] נות ביתו תמ״א[14] וכמו כן כולנו דורשים בשלום הבנים הנעימים הר׳ סלימאן וסי[נירא] ביבי הי״ו[15] ה׳ עליהם יחיו ויגדלו לתורה ולחופה ולמע״ט[16] בחיי הוריהם ומרת זקנתם ודודם ודודתם העי״א[17] ותאריכו ימים בעושר ובריאות ותזכו לראות בבנין ירושלים בב״א[18]. ותחזקנה ידיו להוציא עוד תעלומות כאלה וכאלה בהצלחה ובריאות והנני ידידו מוקירו ומכבדו ודו״ש[19] ברב עז ושלום.

יצחק ח״ר בנימין חר״ש יחזקאל יהודה

14 תבורך מנשי אוהל.
15 השם ישמרם לנצח. אחותו של הרב סלימאן נקראת בשם פרחה ביבי — ״פרחה״ על שם הסבתא שלה מצד אביה ו״ביבי״ שם נוסף.
16 ולמעשים טובים.
17 השם עליהם יחיו אמן.
18 במהרה בימינו אמן.
19 ודורש שלומו.

144 — 150. חילופי איגרות בין הרב והפייטן ר׳ יצחק ב״ר רפאל דוד מרעלי מאלג׳יר[1] ובין ר׳ דוד בן סלימאן ששון

חילופי איגרות רבים התהלכו בין הרב והפייטן ר׳ יצחק ב״ר רפאל דוד מרעלי מאלג׳יר ובין אהובו וידיד נפשו ר׳ דוד ששון.

ר״י מרעלי שהיה תלמיד־חכם מעולה ופייטן בעל־שם היה בקי בפענוח ורכישת כתבי־יד שונים ובהשגת ספרים נדירים. הוא סייע להרב דוד ששון בקניית כתבי־יד וספרים נדירים אלה, חלק גדול מחילופי המכתבים ביניהם התייחסו למשא ומתן זה וכנראה בהצלחה מרובה. תוך כדי התכתבות זאת הם החליפו ביניהם ענייני ספרות, היסטוריה, שירה וכדומה במדעי היהדות הראויים לתשומת־לב מיוחדת.

לעיל פרסמנו[2] את מכתב התנחומים בחרוזים אשר ר״י מרעלי שלח אל ר׳ דוד ששון על פטירת אמו פרחה ז״ל. להלן ניתן ליקוטים מהאיגרות הנ״ל שיש בהם ערך ספרותי או מחקרי מיוחד.

א. מאת ר״י מרעלי

בע״ה אלג׳יר, יום ב׳ כ לחדש שמרבין בו בשמחה בין גאולה לגאולה [אדר], שנת ששון ושמח״ה ישיג״ו לפ״ק [תרפ״ח, 12 מארס 1928].

לכבוד רחימא דנפשאי, חכימא דיהודאי, דיתיב בתווכי דלבאי, כש״ת מוהר״ר[3] דוד סלימאן ששון נ״י[4], משרת ענוים על שכמו, יהי ה׳ אלקיו עמו, וכשם הגדולים יגדיל שמו, ויזכהו לראות בבנין אולמו, בשוב שיבת עמו, במהרה בימינו אמן כן יהי רצון!

יקיר רוחי!

אחדש״ו באה״ר[5] אודיעהו כי מכתבו הראשון בלוית ההמחאה מסך ארבעה פונד וחצי, וגם הס׳ ״חכמת המסכן״ אשר החזיר לי, ומכתבו האחרון מיום ז׳ אדר הגיעו לידי על נכון, וזה האחרון אחר מועדו כי לא קבלתיו כי אם בעש״ק[6] העבר. ותכף לקבלת הכסף הנז׳ מהרתי לקיים בו מצות השלוח לידי הבעלים. והיום הנני להודיעו כי נמצא אצלי ״חכמת המסכן״ דפוס השני שהוא חפץ בו, והוא שלי והרבה הגהות ממני בקרבו, ולהיות כי חסדיו קדמו אלי, ברצוני הטוב אשלחהו אל כבודו בתור מנחה מזכרת אהבה, וכן הס׳ שירי זמרה הנזכר ברשימתו. ספור אלף לילה שלחתיו לו כמו שהגיע אלי מעיר ווהראן, ולא בדקתיו אם שלם או לא, ואולי העלים החסרים ימצאו בהמחברת אשר הגשתי לפניו בשנה העברה, ועכ״פ דברתי עם אחד מידידי והבטיחני להמציא אלי

1 נולד באלג׳יר יב אלול תרכ״ז (1 ספטמבר 1867), נפטר שם ד ניסן תשי״ב (30 מארס 1952). ראה עליו מ׳ ד׳ גאון, יהודי המזרח בא״י, חלק ב, עמ׳ 446 (שם נאמר שנולד כז אלול).

2 ראה לעיל עמ׳

3 כבוד שם תפארתו מורנו הרב רבי.

4 נרו יאיר.

5 אחרי דרישת שלומו וטובתו באהבה רבה.

6 בערב שבת קודש.

מחברת שלמה מכילה נ״ה לילות, יותר מזה לא נדפסו. כמדומה לי שבדפוס תוניס שקניתי למענו לשעבר לא נמצאו יותר מן נ״ה לילות. על אודות שאר הספרים אשתדל בזה השבוע לפנות על ימין ועל שמאל ואתאמץ להמציאם אליו בע״ה[7] והנני תמיד מוכן ומזומן לשרתו בשרות קדש וחול, ואל ימנע מלהטריחני, כי הרבה אני חייב לכבודו. ובשרתי אותו אהיה משיב לו מעט מזער מן חובי.

אודות שירי הנגיד ימחול לי ידידי אם אומר לו כי לא יפה עשה לשלוח את השירים לביאליק[8], כי איננו מומחה לאותו דבר שבקש ממנו. כי ראיתי את ההערות אשר שם בספר ״שירת ישראל״ המכיל ממבחרי שירי משוררנו הגדולים ז״ל ובמקומות אחדים לא באר כראוי. ולדעתי להד״ר ברודי נ״י היה לו להריצם, כי אין בדורנו חכם אחר הבקי בדברי משוררנו הקדמונים כמוהו, אולם לא ידעתי מה היה לו, כי זה שלש שנים מנע ממני פרי עטו. ואולם אל ישקוט כבוד ידידי עד אשר יושָבו אליו השירים היקרים ההם. וה׳ יזכהו להוציאם לאור במהרה ויזכני להגות בהם ולהשתעשע בדברי בת שיר הנגיד ז״ל.

אחר הדברים האלה אחלה את פני ידידי נ״י להטות את אזנו אל אשר הנני מרהיב עז בנפשי, למרות רצוני, לבקש מכבודו. ויאמין כי בכתבי זאת בושת פני כסתני כי לא הסכנתי בזה, ומנדיבי עירי ומושיעיה הייתי בטרם נהפך עלי הגלגל בעוה״ר[9]. ועם נחום איש גם זו ז״ל הנני אומר: גם זו לטובה[10]. ובזכרי איך בימים האלה אז, ביד נדיבה הייתי משפיע כפי כחי, לכל קשה יום, ואיך עתה נפלתי ממש מאיגרא רמה לבירא עמיקתא[11]. עיני זורבות דמעות כאובות, ותלי״ת[12] כי המציאני חן בעיני ידידי ומשפחתו הנכבדה ולמחיה שלחהו לפני, ולכן הנני מרשה את עצמי היום לפנות אליו בבקשתי זאת בתקוה כי בע״ה לא ישיב פני ריקם. ואינני ח״ו[13] דורש ממנו שום מתנה. כי בלי ספק, חפץ ידידי כי אחיה עוד, וכבר החכם מכל האדם אמר ושונא מתנות יחיה[14]; ורק זאת אני מבקש מכבודו, שימציא אלי בתור הלואה בטוחה לזמן שנה הסך שמונים פונד (80) בשתפו עמו במצוה הגדולה הזאת אחדים ממשפחתו הרמה נ״י או מאחוזת מרעיו. והנה לגבי דידם מלתא זוטרתא היא, ולגבי דידי אני מפני תמורת הכספים, דבר גדול הוא, כי עלי לשלם להבנק בסוף החדש הנכחי כעשרת אלפים פראנק. והנני באמת בדוחק גדול. תקותי תאמצני כי בנקל ימצא ד׳ או ה׳ אנשים שיתרצו להשתתף עמו בהלואה הזאת ותחי נפשי ונפש כל ב״ב נ״י[15]. ואם דבורי לא יספיק להם, הנה בני נ״י נכונים לחתום עמי בשטר, כי הם יבטיחו להם את הסכום הזה משכר עבודתם ויוכל כבודו לדבר למרעיו טובות עלי ועל האמונה בי. וכי יהיו בטוחים כי בע״ה ע״י כת״ר נ״י יגיע כספם לידם. והנני בטוח בה׳ כי מנפש חפצה יתרצה ידידי למלאת את שאלתי והנני מזכיר את פתגם החכם המובא בס׳ ראשית חכמה בפ׳ דרך ארץ וז״ל: ״עשיתי כמה צדקות, ולא ראיתי צדקה כמו המשיב אדם נכבד שנתדלדל למקומו״.והנני מחכה בכליון עינים לתשובתו הרמתה שתשמח לבי.

7 בעזרת השם.

8 משפט זה הוא תשובה למכתבו של ר׳ דוד ששון לר״י מרעלי שבו כתב לו ״אודות הדיוואן של ר׳ שמואל הנגיד ז״ל. הכ״י העיקרי הוא בידי אבל מסרתי העתק ממנו לביאליק מזמן רב ועד היום לא קבלתי ממנו אפילו שורה אחת בדפוס, ולא ידעתי מה היה לו. האיש הזה לא נהג עמי כהוגן ועוד חזון למועד״.

9 בעוונותינו הרבים.

10 תענית כא ע״א, סנהדרין קח ע״ב.

11 חגיגה ה ע״ב.

12 ותהלות לאל יתברך.

13 חס וחלילה.

14 משלי טו, כז.

15 בני ביתי נרם יאיר.

וכבר מלתי אמורה לידידי שהנני עוסק בעריכת קובץ שירים אחד בשם "עת מלחמה ועת שלום", ותרגומם ע"ד שיר בשפת צרפת וההקדמה היא מעשה ידי ידי"ן[16] השר ליפמאן נ"י ובהסכמת ראשי רבני צרפת בע"ה. אקוה למסרן לדפוס אחר חג הפסח אי"ה.

וכעת אודיע לכבודו כי רחש לבי דבר טוב, והוא להכין לדפוס קובץ שירים עתיקים שירי קדש שלא נתפרסמו עדנה מרבי שמואל הנגיד ז"ל, מהר"י אבן גיאת ז"ל, מהרשב"ג ז"ל, מרבי יהודה הלוי ז"ל, מהראב"ע ז"ל ומהר"מ בן עזרא ז"ל וזולתם, בשם "קדש הלולים". והשירים יהיו מכל מין ומין, דהיינו רשות, מחרך, מאורה, זולת, מסתג'אב וכו' וכו'. והוא יהיה בע"ה ספר יקר מאד וימכר בכל תפוצות ישראל, כי הוא דבר השוה לכל נפש. ויהיה מָקטר ומֻגש לשם ידידי לאות תודה על כל טובותיו עמדי. והספר אשלחהו לידו וכבודו יעשה חוזה עם אחד המדפיסים בלונדון וימכרו לו באופן שידפיסנו המדפיס על הוצאותיו מבלי כל שנוי מן הכתוב בספר, הן בשירים, הן בהערות וכו' ובטח בע"ה ע"י הס' הזה אוכל לשלם לידידי בפעם אחת את הלואתי.

וכן רחש לבי להכין לדפוס ס' אחר שירים מרבי אברהם צייארי ז"ל מרבני אלג'יר ע"ה ואגישהו כשי לכבוד מרת אמו החכמה מב"ת נ"י. ובכן מיגיע כפי ומעמל רוחי אמצא בע"ה כסף מחיתי ומחית כל ב"ב נ"י. ודבר זה הזכירני מאמר חז"ל אשר דון יצחק אברבנאל ז"ל המליץ על עצמו. "חסורי מחסרא והכי קתני" וחבר את ספריו אז בהיותו במצוק וה' עזרו. ויקויים בי בזכות הרב ז"ל פ' ויזרע יצחק וגו' ויברכהו ה'.

נאם ידידו המוקירו והמכבדו והמצפה לתשובתו היקרה.

אנ"י יצח"ק מרע"לי ס"ט לפ"ק

ב. מאת ר' דוד ששון

בהנ"ו, היום ח"י טבת תרפ"ט [31 דצמבר 1928].

לקראת הדרת ומעלת השם הטוב כמה"ר יצחק מרעלי נ"י לעד אכי"ר.

מאחדש"ו וכו'. הנני כעת עוסק בכתבי יד של פיוטים מארצות המערב ונפלו לי ספקות בכמה מקומות. ועתה נפשי בשאלתי להודיעני בטובו קושט אמרי אמת ושכמ"ה.

א. בכ"י מספר 712 מופיע שמו של פייטן בשם מסעוד, מה שמו במלואו, ובאיזה זמן חי. יש לנו ממנו הרבה פיוטים, לדוגמה: שיר חדש ותהלה, ארזי הלבנון יפריחו בחשדיך, ועוד.

ב. בכ"י מספר 666 (26) ישנו פיוט שמתחיל: אשורר בשיר לאל נאזר בגבורה. סימנו אני יצחק בן דוד אלאשקר חזק, ובתחילתו הפייטן כותב בזה הלשון: פיוט זה יסדנו אותו בהיותנו באלמשוור לא תקום פעמיים צרה, ונעורר בו מה שאירע לנו בשנת התקס"ה ליצירה. בבקשה להודיעני מה עניינו של "אלמשוור".

ג. בכ"י מספר 359 — P נמצא פיוט לפורים שמתחיל: אשרי כל עין ראתה עת נתלה המן האגגי, סי' יהושע סיריע. הזה שם?[16]*

בדרישת שלומו ושלום כל משפחתו היקרה הי"ו הנני בחפזון מוקירו ומכבדו.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ"ו

16 ידיד נפשי.

*16 הפיוט הנ"ל נמצא בכתב־יד ששון מס' 737 (אהל דוד, חלק ב, עמ' 872. שם, במפתח תיקן שם

ג. תשובת ר״י מרעלי לאיגרת הנ״ל

בע״ה, אלג׳יר, יום י׳ לח׳ ש׳לום ב׳רכה ט׳ובה.

ש׳ רוכב שמי״ם בעזר״ך לפ״ק [תרפ״ט].

לכבוד ידיד נפשי ואור עיני , רחוק ממני וקרוב ברעיוני, החוקר המצויין, בעז דת מזויין, בר אבהן ובר אוריין, כליל החכמה, ונזר התעודה, נודע בישראל וביהודה, כמוהר״ר דוד סלימאן ששון נר״ו. מגן דוד יהי בעזרו ובעזר כל משפחתו המפוארה, הוא הודה זיוה והדרה. אמן כן יהי רצון !

רחימא דנפשאי, שלמך ישגא לעלם !

הטבת מצב בריאותי היום תרשיני לאחוז בידי עט דודים להשיבו על שאלותיו הנכבדות אשר הציע לפני במכתבו הבהיר זמן נקט ח״י טבת העבר, ואשר הגיע לידי בעת אשר כאבי עצבי הראש אותי צערו עד מאד, ויעצרו בעדי מקרא ומכתוב וגם מצאת החוצה. ולדאבון לבי הייתי כלוא בבית, וכל היום ראשי סמוך על הכר, וצר לי כי לא יכלתי לקיים מאמר חז״ל: ״חש בראשו יעסוק בתורה״[17]. וקבלתי אמנם אותם היסורים בסבר פנים יפות. ויה״ר[18] כי יהיו לי לכפרת עונותי. והנה תלי״ת הנני יכול לכתוב היום ומהרתי להודיעו פשר הדברים אשר דרש ממני:

א. הפייטן שמו מסעוד, מה שמו במלואו, ובאיזה זמן חי?

תשובה: הן אמנם ישנם ד׳ פייטנים הנודעים לנו בשם ״מסעוד״ והזכירם הרשד״ל[19] בנחלתו ג׳ מהם ה״ה. **מסעוד חג׳איי — מסעוד בן ישועה — מסעוד בן שלמה**, ושלושתם עפ״י כ״י טינחואן. אך הרביעי **מסעוד ארוואח** — לא חרת שמו על הלוח. וזה האחרון הוא אשר פיוטיו נמצאו אצל ידידי בכת״י[20]. ושמו במלואו הוא: מסעוד בר יוסף ארוואח ז״ל. והוא היה חי במכנאס בחצי הראשון של המאה הששית. ושני שירים ממנו נמצאו בס׳ תהלה לדוד להר״ד בן חסין ז״ל. והרב חיי אברהם כלפון ז״ל הזכיר חדוש ממנו בדף נ״ח וז״ל[21]: ״שמעתי מהח׳ הש׳ מוה״ר מסעוד רוואח מעיר מכנאס בשנת תקס״ב״. ובקובץ פיוטים מן המערב נמצאו אצלי שירים רבים אשר חתום בראשם השם **מסעוד** סתם, ואחרים **מסעוד בר יוסף**. ועוד אחר ארוך בחתימת: מסעוד בר יוסף ארוואח וכו׳ המיוסד על שבחי רמבע״ה[22], וכפי הרשום בזכרוני הלא הוא נדפס בס׳ רני ושמחי.

וא״כ[23] כל הפייטנים אשר חתימתם ״מסעוד״ סתם למשורר הזה המה.

המחבר: יהושע סיריו (במקום סיריע). ב״י מס׳ 359 נרשם כאן בטעות. כ״י זה הוא ״מגילת יחזקאל״ (אהל דוד, חלק א, עמ׳ 560).

17 עירובין כד, א.
18 ויהי רצון.
19 הרב שמואל דוד לוצאטו.
20 בכתב־יד.
21 וזה לשונו.
22 ר׳ מאיר בעל הנס.
23 ואם כן.

ב. שאלני אודות הפיוט לפורים אשר סימנו הוא "יהושע סיריע", אם זה שם?

על זה אשיב לידידי כי ט"ס[24] דמוכח הוא וצ"ל[25]: "סירירו" ובס' השתרבב הט"ס בהתקרב רגל האות (נַ) אל רגל (רַ) אשר לפניו ויצא העקל הזה "ע". והנה בס' שבחי אלקים הפיוט הראשון לחג המצות סימנו: "יהושע סירירו אמ"ץ". אמנם חפצתי לדעת למי מהרבנים הנקובים בשם הזה המה אלה הפיוטים, כי בימי הרה"ג יעקב בן צור ז"ל הנודע בשם יעב"ץ מעיר פאס, חי הרב יהושע סירירו ז"ל הראשון והיה עמיתו (בחצי הראשון של המאה החמישית), אך בשומי עיני על השיר הנז' לחג המצות, נוכחתי לדעת כי לא לו הוא. יען וביען כי המחבר, במחילה מכבודו, הלביש זכרים בשמלת נקבות, דבר אשר לא היה יכול להיות בימי הרב המשורר הנשגב יעב"ץ ז"ל, כי אז היה הלשון הגיוני וטהור, אשר ע"כ[26] החלטתי כי השיר הוא מר' יהושע האחרון, כי בימיו השיר ירד מעלות רבות אחורנית, כנראה מסגנון הפיוטים מן העת ההיא. והרב הזה היה אמנם גדול בתורה ומתנהג בחסידות, ויסופר עליו כי הוא ואחיו ר' יהודה ז"ל התענו כל ימיהם זיע"א[27], ונפטר ר' יהושע זי"ע ביום כ"ט סיון תקע"ד.

ג. ועוד בא שלישיה ידידי ושאלני ע"ד[28] השם "אלמשוור". גם ע"ז[29] אודיעהו כי בקובץ פיוטי המערב אשר לי נמצא השיר ההוא מר' יצחק בן דוד אלאשקר ז"ל וגם עליו רשומה הכתובת אשר העתיק לי כבודו, בלי תוספת או מגרעת ולפני השיר ההוא ואחריו נמצאים איזה פיוטים מסומנים "יצחק בן דוד", ומסגנונם נראה ברור כי הוא המולידם. בקראי במכתבי ידידי נ"י השם "אלמשוור" נזכרתי כי בלכתי לתלמסאן בשנת תרע"ח [1918] ראיתי שמה רחוב אחד נקוב בשם המערבי "אלמשוור" (El—Michouar) אשר מוכר בשפה הזאת הוא "מקום המועצות". ושאלתי מערבי אחד פה בשבוע החולף אדות השם הזה, והודיעני כי הוא מקום מיוחד למלכות להועץ בו בכל ענייני הממשלה. ולהיותי חפץ לתת לידידי ידיעה ברורה ונאמנה, פניתי במכתב קטן לכבוד ידי"ן הדומ"ץ[30] הרב יוסף משאש נ"י מעיר תלמסאן אשר הוא יליד פאס וזאת תשובתו אלי:

"דע אחי כי אלמשוור הוא שם מקום ועד המלך ושריו ויועציו לטכס עצה בענייני המלכות. ושם נחתכין כל גזרות המלכות להרע או להיטיב, ליחיד או לרבים, ובפרט לישראל. כי המקום ההוא היה תמיד רצועת מרדות לישראל בכל ערי המערב הגדולות בזמן המלכים הארורים, אשר ממש יצאו גזרותיהם להשמיד או לגרש או להטיל מסים כבדים על הקהלות. ותמיד ביום הועד היו נמצאים גדולי הקהלות באולם הסמוך, אשר היו נקראים מטעם המלך והשרים לבוא לשמוע ולקבל את אשר יהיה נגזר עליהם ועל קהלם. ובכל אחת מערי המערב הגדולות יש סמוך לחצר המלכות זה המקום הנקרא אלמשוור. וגם פה בעיר תלמסאן, ברחוב שאני דר בו נקרא בשם אלמשוור, מטעם הנז'. וטעם השם הוא, כי פירוש הַמֶּלָכָה שנמלכים זה עם זה מה לעשות בלשון ערב הוא "אלמשוורא", ולכן נקרא אלמשוור, דהיינו מקום המלָכה ועצה. ואשר שאל כת"ר אם נודע לי מה שאירע במערב בשנת התקס"ה ליצירה, לא נודע לי הדבר ביחוד, רק מפי השמועה מזקני הדור ששמעו מאבותיהם. כי באותם השנים מלך במערב מלך ישר אשר נקרא בשם מולאי סולימאן, ומפני שהטה חסד ליהודים ובפרט ליהודי פאס אשר סבלו צרות רבות ורעות בימי אחיו המלך אליזיד שחיק טמיא, לכן נתעוררו עליו מלחמות כבדות מערי משפחות פלשתים והיו

24 טעות סופר.
25 וצריך לומר.
26 על כן.
27 זכרונם יגן עלינו אמן.
28 על דבר.
29 על זה.
30 ידיד נפשי הדיין ומורה צדק.

מהומות גדולות וסבלו היהודים הרבה גזרות ומסים כבדים משריו ויועציו, ולפעמים גם רציחות רח״ל[31]. עכ״ל[32] הרב התלמסאני נ״י.

ודע נא ידידי נ״י כי גם באלג׳יר היתה שנת התקס״ה שנת בזה ושוד ורצח ואתנה בה סימנה ״כליה״ לפרט מן הפדות.

הנמצאים בכ״י אשר לפניו הבדלה בלשון ערבי לכבוד ש״ץ ימ״ש[33]. ואחרת בלה״ק[34] לכבוד המשיח והוא הנז׳. כי אצלי נמצאים ואם חפץ בהם כבודו אעתיקם למענו.

גם נמצא בכ״י שלי פיוט יפה בלשון ארמי וסימנו ״סלימאן בר דוד״. מי הוא זה המשורר הלזה לא ידעתי עדנה. גם אם לא נמצא אצל כבודו כאשר ירשוני עצבי ראשי וינוחו לגמרי מזעפם, אמהר לתת לו העתק ממנו. המכתב הלזה החלותי לערוך אותו ביום שני והוספתי בו מעט ביום שלישי והשלמתיו היום יום ד׳ מפני הטעם הנז׳. ואצא עתה מאת פניו הנעימים בברכת שלום רב לידידי ולכל משפחתו הרמה הע״י וכל ב״ב נ״י דוב״ש שיסגא כנה״ר[35].

נאם ידידו הנאמן בבריתו לנצח המוקירו והמכבדו

הצב״י[36] יצחק בהר״ד מרעלי ס״ט

ד. מאת ר״י מרעלי

בע״ה, אלג׳יר, יום לג לעומר וח״י באיר (אותיות בר יוחאי) שנת אמרתי אגלה אזנך לומר בסדר בריתי יצחק אזכר [תר״ץ, 16 מאי 1930].

לכבוד ידידי החכם המרוחם אור יומם, נטע נעמן, פאר הזמן, אוהב התורה ולומדיה, ידיו בלתי זזות מידיה, חוקר קדמוניות, מהֻלל בכל פיות, זה רעי וזה דודי וחמודי, בנן של קדושים, אראלים ותרשישים, כמהר״ר דוד סלימאן ששון, לארך ימים כאלון יהי חסון!

רב אחא משבחא! שלום, שלום!

בשמחה רבה ובעליזות יתרה קבלתי את מחברתו מאגדות עתיקות מתימן, אשר הואיל בטובו לכבדני בה, בתור מזכרת אהבה. בשום לב קראתי את דבריה. ותשואות חן חן לידידי על עשותו את מלאכתו באמונה ובדייקנות גדולה כיד החכמה הטובה עליו. ואמת אגיד, כי ראיתי בין האמרים העתיקים הנעתקים בעטו היפה גוזמאות נוראות, כמו למשל (סי׳ יו״ד) ״בכל״ בתו של אאע״ה[37] נשאת לשם בן נח (שהיה זקן מאביה) והולידה אבנר (?) בלי ספק כד שכיב ונאים אמרה סופר הכ״י להאי מלתא, כי לא אאמין כי דבר זה כזה יצא מפי מחבר המדרש ז״ל. גם ענין מציאות אליהו ז״ל

31 רחמנא ליצלן.
32 עד כאן לשון הרב.
33 שבתי צבי ימח שמו.
34 בלשון הקודש.
35 השם עליהם יחיו וכל בני ביתו נרם יאיר דורש בשלומו שיסגא כנפשו הרמה.
36 הצעיר בישראל.
37 אברהם אבינו עליו השלום.

בסדום הוא יוצא מגבול האפשרות. אמנם נמצאים במחברת גם מעשיות יקרים אשר תורת מוסר השכל יוצאת מהם.

ע״ד[38] המלה ״לגיון״ סי׳ טז אשר ידידי העיר כי קשה היא, ירשני נא להודיעוהו כי נמצאת בהערוך השלם בערכה, אך צ״ל: ״לגין״ ובטעות נמצאת בדפוסים הקדמונים בצורתה הנתונה לה בכ״י. ע״ד ״קרוטקיא״ (סי׳ מ״ד) אעירהו לעיין בהערוך השלם ערך ״קרטיקון״ וע׳ קרטס האחרון. והיא מלה נרדפת ל״אגרתא״ הסמוכה לה במדרש הלזה. ולהיות כי אין הספר מונח לפני לא אדע אם יתישב הלשון היטב ע״פ הביאור הלזה ועל ידידי לשום עוד הפעם עיניו הבדולחיות על הכ״י היקר הנמצא אתו...

אודות שו״ת ממהר״א אבן טואה ז״ל שקנה ידידי זה לא כביר, נכספה נפשי לדעת אם הוא החלק הנדפס ב״חוט המשֻלש״ בסוף התשב״ץ. ואמנם אשמח אלי גיל אם יתברר כי הוא חלק מן י״ב טורי אבן אשר חבר רבנו זצ״ל, ואז באמת יגדל ערך הכ״י הזה אשר הוא יחיד בעולם. ודכירנא כד הוינא טליא כי מפי אדוני זקני הר׳ יצחק ג׳ורנו ז״ל שהיה בעל בית הכנסת של הרב ז״ל, שמעתי כי בלכת רבנו אברהם ז״ל לליוורנו להדפיס את חבוריו עמד על הספינה נחשול של ים ונאבדה התיבה אשר בה היו מונחים כתבי ידיו הטהורות והיו כמספר אבני החשן, ובשמותם נקראו. עכ״ל[39]. והעד לזה הוא רבנו יהודה עייאש ז״ל אשר במנהגי אלג׳יר אשר קבץ כעמיר גורנה בסוף ס׳ ״בית יהודה״, הזכיר תשובות מחלק הנקרא ״נופך״. ורבו מורנו הרב ר׳ שלמה צרור ז״ל בס׳ פרי צדיק מביא תשובות מחלק הנקרא ״ספיר״. אם הס׳ ״בית יהודה״ נמצא אצל ידידי יוכל לעיין בדף קי״ג דברי הר״א ז״ל ולבקש אם ימצאון בכ״י אשר קנה, או לעיין ב״חוט המשולש״ להחליט את התשובות אשר זכה בהן לא נגה עוד עליהן אור הדפוס...

ועתה אצא מאת פניו היקרים בברכת שלום רב לו ולכל הנלוים אליו ובפרט למרת אמו הרבנית שתחיה לאורך ימים ובברכת השנים הטובות לכלם יחד.

נאם ידידו המוקירו והמכבדו כערכו הרם

הצב״י יצחק בהד״ר מרעלי ס״ט

ה. מאת ר״י מרעלי

הרב יצחק מרעלי, במכתבו אל ר׳ דוד ששון משנת תרצ״ד רצה לקבוע כי הפיוט בארמית המיוחס לר׳ שלמה אבן־גבירול ״סמר גבי״ ליום שני של ר״ה הנמצא במחזור אלג׳יר וסימנו ״סלימאן״ הוא מאת ר׳ סלימאן בן דוד מעתוק מבגדאד[39*] והובא לאלג׳יר ע״י אחד משליחי א״י. נימוקו העיקרי היה משום ש״מעולם לא חתם משוררנו בשמו הערבי על שום אחד מפיוטיו״. לאחר שר׳ דוד ששון לא קיבל את דעתו והפריך את נימוקיו ר״י מרעלי חזר בו מההשערה הנ״ל ושלח לו את המכתב הבא:

בע״ה, ידי״ן ואו״ע[40], החכם המפורסם והמרומם, אור יומם, החוקר המהולל, מפענח

38 על דבר.
39 עד כאן לשונו.
39* ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופתו הגאונים עד ימינו, עמ׳ צה.
40 בעזרת השם, ידיד נפשי ואור עיני.

נעלמים, מגזע פרתמים, ענותן כהלל, אין גומרים עליו ההלל, כקש״ת מוהר״ר[41] דוד סלימאן נ״י לבית ששון המפוארה, בעיר לונדון המעטירה. יע״א[42].

אחדש״ו באה״ר[43] ובתשוקה עזה ושלום כל הסובבים הודו, וביחוד שלום עטרת ראשו מרת אמו החכמה שתחיה לארך ימים טובים ונעימים, אודיעהו כי מכתבו הבהיר הגיעני במועדו וראיתי את הערתו המחֻכמה ע״ד מחבר השיר ״סמר גבי״. ואם קבלה היא נקבלה, גם כי יש לתמוה מדוע רשב״ג ז״ל רק בבקשה הזאת חתם שמו הערבי. ובטח טעמו ונמוקו עמו. ולכן כדרכי בקדש, חפצתי לרמוז גם שמו העברי בפיוט היקר הזה, ולאשרי מצאתי כי ״סמר גבי״ עולה בדקדוק כמספר ״זה בן גבירול״ וגם בתיבת ״משגבי״ רמז שמו בראשי תיבות: מאלקי שלמה גבירול בן יהודה. וששתי כעל כל הון. ואולי גם ״גבי״ הוא נוטריקון: גבירול בן יהודה...

ואסיים בשים שלו״ם טוב״ה ברכ״ה וחיי״ם (לפ״ג) ובברכת חג שמח וכשר. נאם אוהבו הנאמן לנצח,

ע״ה יצחק בן דוד מרעלי ס״ט

ו. מאת ר׳ דוד ששון

ב״ה, לונדון, היום י״א סיון תרצ״ה [1935] לעי״ת אלג׳יר יע״א.

לכבוד מעלת הח׳ השלם הרב המובהק כמוהר״ר יצחק מרעלי נ״י ויזהיר כיר״א.

אחדשו״ט וכו׳ בעונג רב קבלתי תשורתו ומנחתו הטהורה. עשרת הדברות באלערבי לרס״ג ז״ל. והנני מגיש לאדוני את תודותי ממעמקי לבבי. יה״ר שהשי״ת יחזקהו ויאמצהו ואורך ימים ישביעהו ויזכהו להמשיך את עבודתו עבודת הקדש בנחת אכי״ר. כבר נמצא אתי התרגום הצרפתי שהוציא כבודו לאור בשנת 1913 באלג׳יר. ועתה איש אל אחיו ידובקו ושניהם כאחד טובים. מתוך השער רואה אני שהוצאה זו היא הרביעית. ומפני שהוצאות הראשונות נעדרו אצלי אולי כבודו ייטיב לשולחם לי. נמצא אצלי ס׳ אור נערב. והוא חומש עם רש״י ופתרון ערבי כמנהג תוניס. נדפס בליוורנו תרי״ד חשקתי לידע אם יש פתרון ערבי ג״כ על הנ״ך. ואם אפשר להשיג נוסחא אחת בשבילי.

עוד רציתי לשאול אם כבודו יוכל למצוא למעני ס׳ פתח הבית על הטור ומרן בית יוסף ונלוה אליו ספר פרי עץ חיים ועפריה דאברהם בר׳ אברהם בלעיש, ליוורנו תר״ו. ומפני שהרב המחבר בע״ה, אלג׳יר, יום א׳ בין כסה לעשור שנת גי״ל ששו״ן לפ״ק (ז תשרי תרצ״ט, 2 אוקטובר 1938). פנים לא יקנה טרם שיודיעני יען שדרשתיו ג״כ מאחרים.

רצוף לזה הב׳ פיוטים שבקש ממני כבודו, ואלו הם:

״ילידי בת עם ללהג״, ו״שואל בלב נאנח״. העתקתי אותם בקושי גדול כי בהרבה מקומות הדיו נמחק וכמעט אין רשומו ניכר, וזה מה שעלה במצודתי.

41 כבוד קדושת שם תפארתו מורנו הרב רבי.
42 יכוננה עליון אמן.
43 אחרי דרישת שלומו וטובתָו באהבה רבה.

והנני דורש בשלומו ובשלום כל בני משפחתו הסובבים הודו, ברוכים יהיו לה׳ עושה שמים וארץ.

ממני הצעיר כצעירתו המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

שני הפיוטים דלהלן נמצאו בכתב־יד בסוף ספר שבח תודה, סדורן של שבחי״ם שנשבח״ו... בקהל קדוש אלגזאייר, [ליוורנו] תקנ״ג[44]

א

ילידי בת עם ללהג למס לבלתי חנינה
צבאי עפרים בחורי עפרים ויתרם מרורים
חרדים צפונים נלוים למונים להוסיף שאונים (?)
קרבי ככנור דמעי כצנור ולבי כתנור
אסלד בחילה ואצעק כחולה עלי עיר תהלה
ברגל סחובה ברגל עזובה ברגל משובה
זבולה כשוחה והיא אש כסוחה בבלתי מנוחה
מעילה ועדיה ונזמה וחליה וקשרה וצביה
ישובב בקרבה אלהי וטובה ינובב ועוד בה
לנחם עגומים יצו ממרומים ואל ציר זעומים
חמול על לבבי ורפה כאבי פזורי להביא
זמיר בן אליאל ושים אב למואל והלל ידוחון
קדומים כקדשך להלל לשמך תשובב כ...

ב

קינה תדמה למרפה ציון... הידועה למנ...
שואל בלב נאנח נודד בחלד אהי עד אן אמיר
מדי דביר אל באה נשרף אשא אוי והי
מענה בלי אמצאה אהים במר אהי
נפשי ראות צמאה ציון נוה שאנן
אך עת בדת אדרשה רוחי בלי חופשת...
... דלת ברי... ולה אבחנה
... בנה דביר ... יבא ובו אשענה
על לב ...אשקפה רוחי מאד נכספה ציון נוה שאנן
אל אל בפי ארכשה ואטהר ואתקדש אשוב אולי יחנן
בתוך ד ... עלי משכני ירד
הומה לבבי וסר כי בא מאורי ורד

44 שני פיוטים אלה אינם נזכרים באוצר השירה והפיוט, מאת ישראל דווידזון.

... שף ... קרבי לזאת יחרד
... בעטה וביד לחי אשרטה נחל ואש ליהמה ציון נוה שאנן.
[אפ]רשה כפי לאל אפרשה אבכה ואתקוששה אשוב אולי יחנן
/אל/ך כקודר ושח עוד עיר אלהי למס
... בהנה ושח על שוד דכים נכמס
... לתוך דמעות וסח על סוד אשר נחמס
נזרי הכי אקרחה אדאג ומר אצרחה ציון נוה שאנן
אשקוט ואכפשה רוחי לצור בקשה אשוב אולי יחנן
... לאום נכאבה קומה אלהי עמוד
ננה נכאבה תלאה שאוף וחמוד
... בשר עוזבה תכין למשכן כבוד
... בשמך ואתהללה אשב בשוב נחלה ציון נוה שאנן
... אדע ואחדשה אחקור ואחפשה אשוב לצור יחנן
... ... ותמרור ...

ז. מאת ר״י מרעלי

בע״ה, אלג׳יר, יום א׳ בין כסה לעשור שנת גי״ל ששו״ן לפ״ק (ז תשרי תרצ״ט, 2 אוקטובר 1938).

בחירי רצתה נפשי, שהמי ותרשישי, ציצי ופאר ראשי, החכם הנאור והנפלא, החוקר המצויין והנעלה, הנודע לשם ולתהלה, ענותן כהלל, כל אשורין כולל, אין גומרים עליו את ההלל, הדרי והודי, רעי ודודי, צמודי וחמודי, כקש״ת דוד סלימאן ששון נ״י כאלונים חסון, לעד יהי אמן כן יהי רצון.

רחימא דנפשאי ! שלום שלום בעזוז התשוקה.

נעים לי להודיעך כי ביום הזכרון הקדוש עלה על לבבי זכרונך הטוב וכן זכרון כל משפחתך המפוארה ומעומק סגורי ברכתי אתכם בברכת השנים...

נעים לי עוד בחירי לבשרך היום שתי בשורות טובות אשר בטח תתענג עליהן נפשך העדינה.הראשונה היא אודות התמנות בני הצעיר **שמעון יחיאל** נ״י לרב בעיר אֶפִּינָל ומצודתו פרושה על כל המחוז Vosges וגם על המחוז הסמוך Meuse תלי״ת.

והבשורה השנית כי בבאו לבקרנו בחדש אב העבר, הזמין לו ה׳ כחפצנו אני ואשתי נ״י את בת זוגו, יזכנו ה׳ לעשות שמחת האירוסין בליל טו באב שבו היו יוצאות בנות ישראל ותולות ואומרות בחור שא נא עיניך וראה במי אתה בוחר[45], הכלה היא נאה וחסודה בת להורים יראי ה׳ ...

45 תענית כו ע״א.

הדורש שלומך ושלום כל הנלוים אליך ... ויבר״ך אתכ״ם כלכם בגמר חתימה טובה ברב עז ושלום.

נאם מוקירך כערכך הרם והנעלה

הצב״י יצחק מרעלי ס״ט

נ״ב.

שמחתי עד מאד בראותי בסוף ס׳ חסד לאברהם הנדפס מחדש כי שמי הקטן חקוק כנגד שמך המפואר, זה לעמת זה, ונזכרתי את דברי החכם מכל האדם: כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם[46].

מ״י[47] **אנכי**

151. איגרת מר׳ דוד בן סלימאן ששון ר׳ אברהם דוד סתהון

בהנ״ו, לונדון, היום ז׳ תמוז תרפ״ח (25 יוני 1928).

לכבוד מעלת הח׳ הש׳ כה״ר אברהם דוד סתהון נ״י.

מאחדש״ו וכו׳ אדוני היקר מכתבו הבהיר מיום כ״ו לחדש תמוז תרפ״ז הגיעני במועדו ונא אל יאשימני כבודו על איחור תשובתי אליו יען בעת שהגיע מכתבו הייתי טרוד במסעות ובעסקים שונים ולא עלתה בידי לשלוח לו תשובתי לזה הנני מבקש סליחתו.

ספר דרך אמונה לר׳ אברהם ביבאגו [קונשטנטינא רפ״ב] כבר נמצא אתי.

אודות הסידור מנהג ארם צובא אודיע לכבודו שבזמן שהייתי באר״ץ בשנת תרע״ג בקרתי את בית מסחרו של בן חמיו הא החכם עזרא סילוירא הי״ו ולדאבוני לא זכיתי להתראות עמו יען היותו במצרים, ואז אחיו הראני את הסידור בב׳ חלקים שלם מתחלתו ועד סופו, וגם קונטריס כ״י משירי יצחק בן הראב״ע ואז בקשתי לקנותם אולם לא היתה אפשרות ויעצוני לכתוב לבן חמיו במצרים. בשובי ללונדון כתבתי לסי׳ עזרא הי״ו והחלפתי עמו כמה וכמה מכתבים בלי שום תכלית. ועתה אדוני נפשי בשאלתי, יען שכבודו פתח הדלת אשר נסגר אולי הוא בטובו יוכל לגמור את הדבר למעני, והנני מרשה את עצמי לומר לכבודו: קריינא דאיגרתא להוי איהו פרוונקא, והמתחיל אומרים לו גמור.

והנני חותם בדרישת שלומו ומחכה לתשובתו הרמת״ה בקרוב ואודה לו למפרע ממני.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

46 משלי כז, יט.
47 מרעלי יצחק.

152. איגרת מאת הרב צבי הירש במהרי״ל פערבער רב ראשי לאגודת בתי הכנסיות ״חסד ואמת״ בלונדון, אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

בעה״י[1], לונדון, ו ניסן תר״ץ (4 אפריל 1930).

כבוד ידיד ה׳ ועמו הרב החה״ש מזר״ק[2] טהור כבוד קדוש״ת[3] ר׳ דוד ששון שליט״א וכל הנלוים אתו רב שלום מאדון השלום.

אחדשה״ט ושלו׳[4] כל משפחתו באה״ר[5]. הנני בזה לעורר לבב הדר״ג[6] על דבר גדול, השקול כמו כל התורה כולה, וזכות הרבים שאין דוגמתו, ונא שלא להשיבני ריקם הפעם. רצוני ורצון בני עדתי להציע את שמו הטהור בתור נשיא הכבוד (האָנ. פרעזידענט) של עדתי, ובתנאי מפורש שלא להטריחו בשום דבר לא בממון ולא באסיפות, רק שמו יקרא עלנו בתור נשיא הכבוד.

והסיבה שגרמה לבקשה זו, כי יש לנו הרבה כסף להחזקת הקהלה תה״ל[7] וגם הרבה חברים, אך דא עקא כי מנהיגים רעים נעצו צפרנם ומהרסים יסודי הדת ומכלים ממון הקודש על הבלים שונים, המקוה הרסו זה כמה שנים , הת״ת פוחתת והולכת, ומעבירים לבב בנ״י[8] מאביהם שבשמים, ולא יניחו להנהיג בדרך התורה. ונתעוררו בני העדה לעשות בחירות אחר חה״פ הבע״ל בעזהי״ת[9] ולמנות מנהיגים חדשים במקומם, ובטוחים אנחנו כי אם נציע שם כתה״ר[10] לנשיא הכבוד יוגמר הכל בל״ס[11] בכי טוב, כי באופן כזה גם הראשונים יסכימו, ועי״ז[12] נוכל להנהיג הציבור בדרך הקדש באין ש[טן] ופגע רע בעזה״י, ואשרי חלקו שיזכה לזכות הרבים כזה. וקבלתי בשם הגה״ק ר״ח מוואלאזין זי״ע[13] כי מה שזכה אביו לשלשלת גדולה וקדושה בתורה וגדולה בלי הפסק, הוא בזכות שהיה פרנס לש״ש[14].

נא ונא שלא להשיבנו ריקם ויתן רשות להציע את שמו הטהור, כי קרוב הוא לנו ואין לנו אחר בלעדו במצוה רבה הלזו, ודם הרבה אלפים מבנ״י ודמי זרעיהם וזרע זרעיהם תלוי בזה. ובהבטחה

1 בעזרת השם יתברך.
2 החכם השלם מזרע קודש.
3 קדושת תורתו.
4 אחרי דרישת שלומו וטובתו ושלום.
5 באהבה רבה.
6 הדרת גאונו.
7 תהילה לאל.
8 בני ישראל.
9 חג הפסח הבא עלינו לטובה בעזרת השם יתברך.
10 כבוד תפארתו הרמה.
11 בלי ספק.
12 ועל ידי זה.
13 זכותו יגן עלינו.
14 לשם שמים.

שלא נטרידו בשום טרדה, ואלפי ברכות ינוחו על ראשו ויהיו כל נטיעותיו קודש לאוי״ט[15] וזכות הרבים יהיה תלוי בהם.

המחכה לתשובתו המוקדמת וחותם בברכת שמחת הרגל ביתרון הכשר ובחו״ש וכטו״ס[16], ובהוקרה רבה מאד.

עבד נאמן לעבדי ה׳ וחושבי שמו.

צבי הירש פערבער

תשובת ר׳ דוד ב״ר סלימאן ששון

ב״ה, נשיא, י״א ניסן תר״ץ (9 אפריל 1930).

לכבוד מעלת הח׳ הש׳ הרב הגדול הגאון המפורסם כמוהר״ר צבי הירש פערבער נ״י.

אחדשו״ט וכו׳ קבלתי את מכתבו היקר מיום ו׳ ניסן והנני מודה לכת״ר על הכבוד הגדול שעשה לי בהזמינו אותי לקחת חלק בהנהגת עדתו הי״ו. אודיע נאמנה כי לעשות רצון צדיק חפצתי אבל לדאבוני הנני מוכרח להגיד לאדוני שאין לי האפשרות בשום אופן לעשות רצונו, יען כי כבר יש עלי ענינים הרבה שאני מטפל בהם ולזה הנני מבקש סליחתו. ממני המברכו ואת כל הנלוים אליו בברכת מועדים לשמחה ביתרון הכשר ומעתיר להם עתרת החיים והשלום תמיד כל הימים. זעיר שם.

הצעיר דוד ס״ד ששון יצ״ו

15 לאורך ימים טובים.
16 ובחיים ושלום וכל טוב סלה.

153. איגרת מאת הרב ד״ר עזריאל מונק מברלין
אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, ברלין, אור ליום א דחנוכה וליום ב לס׳ וקל שדי יתן לכם רחמים וכו׳[1] תרצ״א [14 דצמבר 1930].

לכבוד מר מהור״ר דוד ששון נ״י בעיר לונדון יצ״ו.

אחדש״ר. כבר עברו כמה חדשים מיום קבלתי בו את מנחתו היקרה את הספר מעט דבש אשר הוציאו לאור לקדש ברבים את יום הגיע בנו הנחמד שי׳ למדרגתו בר מצוה. ידע נא כבודו שלא בזדון שתקתי זה זמן כביר ואני יודע שהיה מוטל עלי למחוץ כל הטרדות לכתוב לכ׳ לפחות איזה שורות כדי להודיע קבלת הספר וע״כ[2] אני בא בבקשה שיסלח וימחול ויקבל בפנים יפות את תודתי העולה מעומק לבבי כי שמחני מאד ב״ברכה המשולשת״ ומה שלמדתי מתוך חקירותיו הוא אצלי כשלל רב.

בשיר תודה של ר׳ שמואל הנגיד ז״ל בשורה יט אמר וז״ל[3]: וסרו ספקות משפת מורים ומורות. ובהשקפה ראשונה תמהתי על הוספת מלת ״ומורות״ אך י״ל[4] בדרך פשוטה שהנשים היו מורות לחברותיה את הדינים השייכים לאשה (עיין יו״ד סי׳ רמו בהגה). ואולי י״ל שבזמן התנאים לא היתה ההלכה פסוקה כר׳ אליעזר האומר כל המלמד את בתו תורה וכו׳. שלא מהם היו סוברים שמי שרוצה ללמד את בתו תורה הרשות בידו, ובפסקי דריא״ז ז״ל (בספרו עמוד כ״ב ועמוד כ״ט). ואולי יש להביא ראיה ג״כ מפסק זה להוראת בעל מעין גנים מובאה בס׳ תורה תמימה בפירושו למקרא ולמדתם אותם את בניכם וכו׳.

ואוסיף לכתוב דבר קטן שעלה בדעתי בקריאת ספרו בברייתא דקנין תורה. אמרו חז״ל שהתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ולא מצאתי בשום מפרש הטעם למה הקפידו חז״ל למצוא מ״ח דברים, לא יותר ולא פחות. ואולי אפשר לומר שראו לומר כן מפני שבכל מצוה ומצוה יש ארבעים ושמונה בריתות שקבלו עליהם יוצאי מצרים כמובא בספרו עמוד כ״ה.

ומפני שטוב אם נאחוז בזה וגם מזה אל תנח את ידך ירשני לכבדו בתורה בדבר שמעתא אף שהוא פירור קצר ליישב דעת המרדכי ז״ל בענין חורי הנמלים והיישוב נמצא בנייר הלוט פה.

אכפול בסוף אגרתי את תודתי ואסיים בברכת שלום וכל טוב...

כאות מוקירו ומכבדו כ״ה[5]

הק׳ עזריאל מונק

1 לפסוק: ״ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש וגו׳״ (בראשית מג, יד).
2 ועל כך.
3 וזה לשונו.
4 יש לומר.
5 כערכו הרם.

154 — 158. מאיגרותיו של הרב פרופ׳ שמואל קרויס[1] אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

א

וויען, טז טבת התרצ״א (5 ינואר 1931).

לכבוד האדון הנכבד ר׳ דוד סלימאן ששון נ״י בלונדון — שלום.

אדוני יקירי ונכבדי,

היום הזה גלותי את החרפה מעלי שנתחייבתי למעלת רום כבודו בדבר מה, ולא שלחתיו עד עתה, ושהיה מן הנמנע מקודם. והנה היום הזה שלחתי לכב׳ באחריות מלבד מאמרי ״בתי כנסיות עתיקים בא״י ובארצות הקדם״, עוד קובץ של מאמרים במקצועות הרבה, וביחוד מה שיצא לאור זה חדש במ״ע REJ,״ תגליות חדשות של בתי כנסיות בא״י״, כי חשבתי שבטח יתענין כב׳ גם בזה. ואגב צירפתי אליהם, כאמור, עוד דברים שבדפוס ממני, סך כולם י״ח, ובתוכם ג ספרים שלמים, ואקוה שיעלו לרצון לפני מעלת כב׳, ואף הם דברים של מה בכך מול אוצרות אדוני, אמרתי, לבו של אדוני רחב כפתחו של אולם ויכניס בתוכו גם מנחת עני, ויהיה נא ח״י סימן טוב לחיי אדוני ולכל משפחתו הרמה.

ואבקש מאת אדוני — לא בתורת חליפין, חלילה, כי אם בנדבה — שישלח לי בטובו מפרי עטו כל מה שאפשר, כי לתורתו אני מייחל. והנה במאמרו בJQR החדש ראיתי שאדוני מצטט כבר את הקטלוג כ״י שלו, ומה מאד נכספה וגם כלתה נפשי להביא את הברכה הזאת אל ידי, ואם לא בנדבת לבו של אדוני לא אשיגהו בדרך אחר, וישמש הקטלוג ההוא בבאו אל ביתי גם מזכיר אהבתו של אדוני אלי שבה אני מתפאר[2].

במקרה אפס היום הזה קבלתי מכתבו של האיש הנודע ד״ר ג׳ א׳ קהוט כפי המכתב הנתון לכאן, ובו הוא מזרז אותי לבקש מאת אדוני בתורת שאלה — או באורגינאל או בצילום — את חמשה כ״י הערוך שנרשמים כאן, כי אולי אדוני יודע, שאת עבודתו של מר קהוט אני עובד בחבור ספר תשלום הערוך, וכבר יצאו מוניטין של חבורי הזה בעולם. ובכל מה שאני מרבה לעיין בכ״י מוטב, וכבר נשתמשתי לצורך זה בכמה כ״י הערוך, וגם עכשיו נתונים בידי חמשה כ״י הערוך מה Seminary אשר בנוי יורק, כי איש בטחונם אני ולא ימנעו ממני מאום, ואף שאדוני אדון הוא לקנין כספו באופן פריבטי ואין להשוותו עם התנהגותו של המוסד ההוא, מ״מ אמרתי אנסה את הצלחתי מול פני אדוני ואולי אמצא חן בעיניו בבקשה הזאת.

1 מגדולי החוקרים במדעי היהדות. נולד בכפר אוק בהונגאריה ג באדר תרכ״ו (18 פברואר 1866) ונפטר בקמברידג׳ שבאנגליה כו באייר תש״ח (4 יוני 1948). על תולדותיו ראה ג׳ קרסל, לקסיקון הספרות העברית בדורות האחרונים, חלק ב, מרחביה תשכ״ז, עמ׳ 796.

2 עוד במכתבו של קרויס אל דוד ששון מיום י אייר תרפ״ז (4 מאי 1927) ביקש ממנו בקשה זאת וכתב: ״עוד אבקשך אדוני שבצאת הקטלוג שלך לאור אל נא תמנע הטוב ממני וככה התנהגו עמי בחסד וברעות גם האדונים י׳ נ׳ אדלר וה׳ Loewe ומונטיפיורי ילידי ארצך, ולולי שזכרו אותי אתם לטובה, לא ראיתי מעולם את ספריהם, כי אין ידי משגת לקנות אותם במחיר״. וחתם: ״כחפץ עבדך המשתחוה מול הדרת כבודך שמואל קרויס״.

ועוד ארשה לי להגיש לפני מ״כ[3] ענין אחד של ספרות, בהנחה, לא רק שאדוני יתן לי מענה על שאלותי בתור בקי, אלא גם יתענין קצת בדברי ארץ מולדתו ובעיר בגדאד. את נוסח שתי המצבות ואת כתבת בה״כ הגדול אשר בבגדאד הביא בידו תלמיד אחד, פקיד מוכר ספרים, מדרך מסחרו בארצות הקדם ומסרם לי לשם פרסום. ובטרם אגש למלאכה, מאד מאד חפצתי לידע מאת אדוני: א) האם יש אמון בשתי המצבות? ב) האם נתפרסמו בדפוס או לא?[4] ג) כתיבת בה״כ שבודאי מלאכת ידו של איש מודרני היא — האם ראה אותה אדוני או לא? ואולי נקבעה בכותל תמורת כתבת יותר ישנה! ועוד שאלות פרטיות, כמו שכתובות בהעתק על דף מיוחד; וההעתק נכתב בו באופן, שאם ירצה אדוני יעלה את הערותיו והגהותיו על אותו הדף עצמו וישלחהו לי בחזרה, ובזה האופן ניצל אדוני מכל טרחא ואני לא אהיה כחוטא וכאשם לפניו.

ברגשי כבוד רב ובקול תודה בהקדם

שמואל קרויס

וזה נוסח שלש המצבות:

מצבה א

אבן שיש אפור, והאותיות היו צבועות בששר. ומחמת רחיצה נטשטש. שרטוטים בצד ובין השיטין. מקומה הראשון בתוך תרבות בבל אצל המגדל שלפי קבלת הערבים הוא מגדל דור הפלגה. וגם המגדל נקרא עגרגוף (וכן המבטא. ובכתיבה עקרקוף [עאר — קוף?] בעראק). עכשיו היא נמצאת במשרד הציוני אשר בבגדאד. יש צילום בידי.

31×67 cm

1 זה קבר הזקן[5]
2 המבין החכם הנבו
3 מ סעדיה הלוי בן
4 עילי הנודע באבו
5 אלרצא אלטביב
6 אבן אלקאבלה[5*] נו
7 עד צור יעמידהו
8 בקרוב עם כלל
9 עמו בע יחיו מתיך וכו׳
10 * סיון אתקו * (= 1284)[6]

3 מעלת כבודו.

4 שלושת הכתובות שעל מצבות אלה נתפרסמו על ידי בספרי יהודי בבל בתקופות האחרונים, ירושלים 1980, ע׳ מה, קנג — קנד. נוסח שתי המצבות הראשונות, שירשמו להלן, מסר לי המנוח הד״ר בנימין קלאר הי״ד וביקש ממני לפענחן ולפרסמן. כאשר ביקר בבגדאד בשנת תרפ״ח, מצא מצבות אלו בכניסה לבית המדרש לרבנים ״בית זלכה״. כל העוברים ושבים ישבו עליהם לנוח ולא הרגישו בערכן המיוחד.

5 לפי הצילום יש להוסיף כאן את המלה: היק׳ [= היקר].

5* בן המיילדת.

6 חישוב השנה מוטעה. יש לתקן כך: א תק״ו לשטרות = ד״א תתקנ״ה ליצירה = 1195 לסה״נ.

מצבה ב

המצבה הזאת נמצאת עכשיו בחנוך הכורך ספרים שמו יחזקאל משה בבית המדרש אשר אצל בית הכנסת הגדול והישנה.

40×30cm

1 זה קבר השר
2 מ׳ אהרן הכהן
3 אבי מנצור בן מ׳
4 ור׳ שמואל בן אבי
5 אל רביע יחיש אל
6 עמידתו נפטר
7 שנת תק״ח לש׳ (= 1286)[7]

מצבה ג

(כתובת בבית הכנסת הגדולה)

זאת/בית הכנסת הגדולה/והישנה ושמעתי ממו״ר ח״ר עבדאל׳/סומך שיש קבלה מזקני הדור איש/מפי איש שהיא מגלות יכניה וזו/היא דשף ויתיב בנהרדעא ועפרה/מארץ ישראל וה׳ היודע ע״ד[8].

ב

וויען, יד תשרי התרצ״ח (19 ספטמבר 1937).

לכבוד האדון היקר מאד נעלה ה״ה החכם המפואר ר׳ דוד ששון נ״י, בעיר הבירה לונדון.

אדוני היקר והנכבד!

הנני משתמש במקרה שרב אחד ממדינות אלה נוסע לונדונה להמציא ליד אדוני את חבורי הגדול ״תוספת הערוך השלם״ וגם נספח אליו מחברת אחת שכתובה בה ביבליוגרפיה של ספרי ומאמרי, יקבלם נא אדוני לרצון, ויהיו לי אצלו למזכירי אהבתי והערצתי אשר בהן אני מתנהג כנגדו.

7 גם חישוב שנה זאת וצריך לתקן כך: הכוונה א תק״ח לשטרות ד״א תתקנ״ד ליצירה = 1197 לסה״נ. פרטים על מצבות אלו ראה א׳ בן־יעקב, שם.

8 [הרב] עזרא דנגור. שם חזן בית כנסת זה שחקק בעצמו מצבה זאת. על בית־כנסת וותיק זה ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ מה — מו. על חזן ומחוקק זה אשר שימש בתפקיד ״חכם־באשי״ של בגדאד בשנים תרפ״ג — תרפ״ח (1923 — 1928) ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קעג — קעד.

זה ימים ושנים חוששני שנשכחתי כמת מלב אדוני, בהיות שלא זכני כבוד האדון אף באחד מספריו וממאמריו החשובים. ביחוד אני משתוקק להביא אל ידי ספרו הגדול "אהל דוד" שהוא מלא ידיעות וחדושים לא שזפתם עין הרואה עד עכשיו והספר לא נמצא בעירנו עיר וינא כי אם במקום אחד (ספרית הממשלה) וקשה להביאו ולהשיגו משם. הן ידעתי שגדול הוא מחיר הספר, ומנחתי, מנחת עני, כלא כלום נחשבה לעמתו, מ"מ הלא כבודו אף נדיבות יעץ הרבה כטוב לבו וכרוחב בינתו, יעשה נא עמדי חסד בלי שום תנאי קדום, רק בתנאי שכבודו חושב אותו ראוי לכך, ואת זה אני מבקש ועל זה אני אוחיל לפניו.

האיש אשר עשיתיו שליח לדבר זה, הרב דוד גינסברג, היה מקודם תלמידי בבית מדרש הרבנים בווינא, ועכשיו הוא נוסע לונדונה לבקר שם בספריות הגדולות לשם מדע ומחקר, גם בעדו אני מליץ למען ימצא חן בעיני אדוני להתכלית הנזכרת.

ואסיים בברכת שלום וכל טוב לו ולכל משפחתו

אני שמואל קרויס

תשובת ר׳ דוד בן סלימאן דוד ששון

ב״ה, לונדון, היום כ״ט חשון תצר״ח [תרצ״ח] (3 נובמבר 1937).

לכבוד מעלת החכם השלם החוקר המפורסם ספרא רבא ויקירא הפרופיסור ד״ר שמואל קרויס נ״י

בעי״ת[9] וויען.

אחדשו״ט[10] בעונג רב קבלתי את מכתבו היקר המלא ידידיות יחד עם מנחתו הטהורה פרי עטו ספרו הגדול "תוספות הערוך השלם" אשר כבדני בו. כמה עבודה ענקית שקע אדוני בחבורו הנפלא הזה וכמה מלאכה כבדה שם בו ואזן וחקר בחכמה ובתבונה ובדעת. כבר עברתי בין בתריו ומצאתי אותו כלול מכל לכן שמח לבי ויגל בראותי את מעשה ידיו להתפאר. ולזה לי נאה לברך ולהודות את כבודו תהלה לדוד מעומקא דליבאי תשובות חן חן, יישר חיליה דמר.

כבר שלחתי לכבודו ע״י המדפיסים את ספה״ק אהל דוד, אקוה שימצא חן בעיניו ויפיק ממנו תועלת.

ובזה אשים קנצי למלין בדרישת שלומו ואחל לו כח לעשות חיל בע״ה ית׳ בבריאות גופא ונהורא מעליא וחיי אריכי, ממני מוקירו ומכבדו כערכו הרם, המצפה לתשועת ה׳,

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

9 נרו יאיר בעיר תהילה.
10 אחרי דרישת שלומו וטובתו.

ג

כג שבט תש״א, פה קמבריגיא [20 פברואר 1941].

לכבוד מר דוד ששון, כעת בליטשווארת.

אדוני יקירי ונכבדי,

שמח שמחני כבודו במברק שלו ליום מלאת לי שבעים וחמש שנים לימי חיי. תודתי רבה לו על חסדו זה עמדי, והוא אמנם רק פרט בשורה שלמה של חסדים אחרים. זכרון הדברים הם שעשועי, באהבתו אני מתפאר.

ומי שאמר לעולם די, יאמר די לצרותינו, לצרות כל עמו ישראל, לצרות כל יושבי תבל.

אחלי, שכבודו ישים ברכת שלומי למרת ששון ולהבן ולהבת גם שלשתם.

ברגשי כבוד מרובים

שמואל קרויס

ד

ב״ה, כט שבט התש״א (26 פברואר 1941).

לכבוד מר דוד ששון נ״י, שלום וברכה לעולמי עד.

אדוני יקירי ונכבדי,

עוד לא ארכו ימים ודברתי במכתבי אל אדוני מכל החסדים והטובות שנחלתי בהם מאת כבודו, והנה היום תמהו עיני לראות צרופה במכתב אדוני המחאה של חמש £[11], ובזה נהג אדוני לפי השטה התלמודית: זכין לאדם שלא בפניו[12], כי את מה שלא קויתי ולא צפיתי לראות ראו עיני. יקבל נא אדוני תודתי הנובעת מקרב לבי, ואני אסיר תודה לו כפל כפלים, על אשר נהג עמדי בתם וביושר.

אך זאת ארהיב בנפשי לאמור, שנתון לי ״מתן בסתר״, כי נעשה לי מה שלא פללתי. כל עוד זכרוני אתי — לא גליתי לאדוני בשום אופן את המצב שאני נתון בו, ורק עכשיו, ורק בצדקת אדוני, ניתן לי פתחון פה להגיד למיטיבי ולמחוננני, כדברים אלה: באתי הנה על סמך אחריותו של מרדכי צבי Loewe ז״ל, והנה מת פטרוני, ונשארתי ערטילאי בלא כלום. זה שנים רבות קבלתי תמיכה הגונה מאת חברת הרבנים אשר באמריקא, שלחו לי גם לכאן המחאה של חמשים דולאר לחדש, ותמיכה זו חדלה לבא מן חדש חשון ואילך, בטח ע״י קשרי המלחמה. וזאת היתה עיקר פרנסתי! כל ערעורי לא הועילו לי עד עכשיו, וחושבני שהזמן גורם, שהם לא קבלו אגרותי, ולהפך, עכ״פ נראה מזה, שלא על יום טוב באתי, אלא ליגון ואנחה...

כל זאת כתבתי למעשה, וחלילה לי להסיק מזה איזה דבר ביחסי אל אדוני, אלא מפני שרגשי

11 5 לירות שטרלינג.

12 כתובות יא ע״א; קידושין כג ע״א.

15, Leys Avenue, Cambridge. Febr. 26, 1964

בע"ה כ"ט שבט התשי"א

לכבוד מר דוד ששון נ"י שלום וברכה לעולמי עד.

אדוני יקירי ונכבדי,

עוד לא ארכו ימים ודברתי במכתבי, אל אדוני מכל החסדים והטובות שנחלתי בהם מאת כבודו, והוה היום תמהו עיני לראות צרופה במכתב אדוני קמיאה של חמש ל"ז, וזה וגם אדוני לפי השטה התלמודית: זכין לאדם שלא בפניו, כי את מה שלא קויתי ולא עפיתי לראות ראו עיני. יקבל נא אדוני תודתי הוובעת מקרב לבי, ואני אסיר תודה לו כפל כפלים על אשר וגם עמדי בתם ובישר.

אך ואת ארכיב בנפשי לאמור, שנתון לי "מתן בסתר", כי נעשה לי מה שלא פללתי. כל עוד זכרוני אתי—לא גליתי לאדוני בשום אופן את המעב שאני נתון בו, וירץ עכשו, ויך בערקת אדוני, ניתן לי פתחון פה להגיד למיטיבי, ולמחוננו, בדברים אלה: הנה, על סמך אתריותו של מורדכי צבי Loewe זיל, והנה מת פטרוני, ונשארתי ערטילאי בלא כלום. זה שנים רבות קבלתי תמיכה הגונה, מאת חברת הרבנים אשר באמיריקא, שלחו לי גם לכאן המחאה של חמשים דולאר לחדש, ותמיכה זו חדלה לבוא מן חדש חשון ואילך, בטח עלי בשרי המלחמה, ואת קיתה עיקר פרנסתי! כל ערעורי לא הועילו לי עד עכשו, וחושבני שהזמן גורם, שהם לא קבלו אגרותי, ולהפך. אלפ נראה מזה, שלא על יום טוב באתי, אלא לינון ואנחה...

כל זאת כתבתי למעשה, ותלילה לי לקסיק מזה, איזה דבר ביחסי אל אדוני, אלא מפני שרגשי לבבי הומים, ושפוך מחשבותי הולך עמי שוכלי, שוחחתי עם אדוני, כמאמר הפסוק: תפלה לעני כי יעטוף, ולפני ר (כעין הרהור דוקא) ישפוך שיחו...

ועתה ארתי במה ששמעתי, שרך עתה ירד אדוני ממטת המחלה, והשם ישמרנו מכל צרה, ועוקה.

ולעם ישראל כלו יזרח מהרה אור התשועה, ואדוני עם כל בני משפחתו היקרים יזכה ויראה בעיניו, ושמחה יהיה חלקו

בנפש מוקירו ומכבדו עד מאד

שמואל קרויס.

לבבי הומים, ושטף מחשבותי הולך עמי שולל, שוחחתי עם אדוני, כמאמר הפסוק: תפלה לעני כי יעטוף ולפני ד׳ (כעין הרהור דוקא) ישפוך שיחו...[13].

נצטערתי במה ששמעתי, שרק עתה ירד אדוני ממטת המחלה, והשם ישמרנו מכל צרה וצוקה.

ולעם ישראל כלו יזרח מהרה אור התשועה ואדוני עם משפחתו היקרים יזכה ויראה בעיניו ו״ששון״ ושמחה יהיו חלקו.

כנפש מוקירו ומכבדו עד מאד.

שמואל קרויס

ה

Cambridge, ו אייר התש״ב (23 אפריל 1942).

לכבוד האיש המרומם למעלה לתהלה, ה״ה ר׳ דוד ששון נ״י. שלום וברכה.

אדוני היקר והנכבד!

היום הזה קבלתי מכתבו היקר עם הערתו המחוכמה בדבר ״מיתה אכסניא״, שבודאי כן הוא כאשר אדוני כותב: ״מיתת אכסניות״, וחבל שבעל כ״י תימן שבידי לא דק בלשונו וכתב ״מיתה אכסניא״ בנפרד במקום הסמיכות[14]. עכ״פ[15] למדנו גם במאורע זה שמן הסתם אין המלה יוצאת משמעה. את הערת כבודו עוד היום אשלח למר ד״ר אפשטיין לונדונה, כי עוד אין איחור בדבר, אחרי שעוד לא נשלחו לי עלי הגהה.

מ״ע[16] התרביץ ומכתבי עת אחרים, כגון קרית ספר, ציון, ידיעות, המופיעים בירושלים היו נשלחים לי לפנים תמידים כסדרם, ובכל אחד ואחד מהם גם יצאו מאמרים משלי; ומאז יצאתי לגולה לא ראיתים, ולפי ידיעתי אינם מצוים בעיר זו. בוש אני לבקשם ממקום אחר, למשל מן מדרש הרבנים בלונדון, וגם מתירא אני שישיבו פני ריקם.

כמעט כל העולם סגור ומסוגר לפני אין יוצא ואין בא. מזכיר אני בצער נפש שספרי ״קדמוניות התלמוד״ כרך ג, בעניני ההלבשה, שנדפס בבית ״דביר״ בתל־אביב, וכבר נגמרו בדפוס כמו 280 דפים, אינו מתקדם כל עיקר, וכל ערעורי ואנחותי ללא הועיל[17]. יש לי כמו כן כרך אחד של אותה השורה, הוא ״מדיניות רומי ופרס״ בתלמוד ובמדרש, אשר ענינו יֵרָאה היטב אם אציג שערו באנגלית: Political Antiquities in Rome and Persia. etc. ואין לי שום תקוה להדפיסו בימי חיי[18]...

13 תהלים קב, א.

14 ראה שמואל קרויס, ״סידור ומחזור תימן כ״י״, בספר היובל לכבוד יוסף צבי הרץ, במלאות לו שבעים שנה, לונדון תש״ג, ע׳ 75 — 92. את המאמר הזה שלח קרויס לר׳ דוד ששון לפני ההדפסה לעיון ולחוות־דעת. והלה תיקן בו הרבה תיקונים והוסיף עליו הערות חשובות. העתק מתיקונים והערות אלה ראיתי באוסף ששון.

15 על כל פנים.

16 מכתב־עיתי.

17 הכוונה לספר קדמוניות התלמוד, כרך ב, חלק ב, שיצא לאור בהוצאת ״דביר״, תל־אביב תש״ה. כרך א, חלקים א־ב; וכן כרך ב, חלק א נדפסו בברלין — וינה בשנת תרפ״ד.

18 ספר זה יצא לאור בירושלים בשנת תש״ח בשם: פרס ורומי בתלמודים ובמדרשים.

ספרי זה ועוד אחרים ימצאו ביום מימים ב"עזבוני". לכל הפחות היה מן הראוי להשאירם בכתיבה תמה ויפה, למען ירוץ הקורא בו ולא יהיה לו למשא. לזה נצרך היה לי מכונת־כתיבה עברית. ובאתי בבקשה מאת כבודו, האם יוכל ליעץ לי מה לעשות? האם מכיר כב' איש נדיב שיואיל לתת לי מכונה כזו בתורת שאלה, או מוסד אחד (קהלה או חברה) שיש מכונה בידה ללא צורך ומופנה לקרן זוית? ונניח שיארע נס כזה — האם ישתדל כב' בעדי אצל הבעלים? בתנאי אמנם שאין זה טורח ולא פחיתות כבוד לאדוני.

כעת אני נהנה ומתפרנס מן ההערות הרבות שלקטתי עודני ב"שלותי" וקרה נס, וקצת מן המחברת שנכתבו בהן נשארו בידי, אף שכל עקד ספרי נהרס ונלקח על ידי הנאצים. כזאת מצאתי, בעודני בהמבורג ובדקתי אחרי קטלוג שטיינשניידר על אודות כ"י המבורג סימן 187, **מחכים**[19], שבפוליו 19[6] כתוב כזאת: תקל"ב שנים (ההמשך אינו ידוע לי), ומצאתי בספר ישן... לבית תיפלותם... עם המעשה ושטנטין ואימו (שט' הדפיס בטעות ואימן) יולינה (ר"ל: Helene) שהיתה מצורע' (ר"ל: מצורעת לנקבה, ושט' לא השגיח על המָצא קו בסוף המלה)... וא"א (= ואותו איש) היה נצלב מאה ול' שנים קודם החורבן (שט' בהערה 1 עסוק בחשבון זה)... למהר"ר דוד זולצברג ע"ה... באמונתם כאמונת לוטנר וצניינגלייאן (רק לוט — ברור בכ"י, וזה יכול להיות לוטר Luter או לוטרני Lutrani, והאחרת Zwinglian? או קרי ואבנייקלאליין Evenqlu) שהקילו באמונתם קלות אחר קלות שהראה לנו הנשי' (= האי'? הש"י?) ובשבילו (?) עונתינו הגדולות ניתעכבים אנחנו בגלות הארוך ומר כמראה הקשת... ואח"כ מצאתי בספר הראב"ן שכתב בדרך זה (וז"ל — הוסיף מגיה אחד)... כי בתחלת האלף הששי תתחדש מלכות אומה שלטת תקיפה ואימתני ומתקרבת אל האמת יתר מן הראשונות, ועי' שם בביאור... המנין (הענין?) שית זונה וכו'.

ספקותי רבים בטכסט זה. כב' יודע שכתבתי ספר שלם ב"תולדות ישו" וגם פרסמתי כמה טכסטים כיוצא בו; ולכן אני מתענין בדבר. שאלותי:

א) האם יש מקום לענינים אלה בספר "מחכים", שהוא לפי הכרתי עסוק במנהגי תפלה? זכרוני (אין בידי לבדוק אחרי הדברים), שלפני כמה שנים יצא ספר מחכים בדפוס, ואלולי ראיתי דברים אלה בתוכו הייתי רושם אותם לי לעצמי.

ב) היש ביד אדוני ס' מחכים כ"י? ואם יש, האם נכתבו בו דברים אלה?

ג) האם יש לאמת מה שמובא בשם הראב"ן?

ד) מי הוא דוד זולצברג (Zulzberg) הנזכר? לאיזה מלכות תקיפא הוא מתכוין? הערבים? תחלת אלף הששי אינו עולה יפה!

באותו כ"י פוליו 54a: מדוע אינך מאמין בחרי אף (ברלינר, פליטת ס' עמ' 31); שט' נגד גרין ו' 435 — 438; מריאה Maria. האם נמצא התול כזה עוד בספרים?

תורה היא וללמוד אני צריך! ועם אדוני הסליחה על שהארכתי במגלת ספר זה. אוסיף להגיד, שאני ת"ל במצב הבריאות, רק מיחוש עיני בעוכרי.

ודורש אני שלום כב' ושלום כל אנשי ביתו.

אני אוהבו ומוקירו עד מאד,

שמואל קרויס

19 ראה "ספר מחכים" לר' נתן בן יהודה (כולל כל הדינים הנחוצים לשליח־ציבור העובר לפני התיבה). יצא לאור ראשונה על פי כת"י ווינא והאמבורג עם הערות ומבוא מאת יעקב פריימאנן, הוצ' "האשכול", קראקא תרס"ט (נדפס בתחילה ב"האשכול", תרס"ט, עמ' 94 — 162). המחבר נתן בן יהודה חי במאה הראשונה לאלף השישי ושקל וטרי עם הרשב"א.

159—163. חילופי אגרות בין הרב ד״ר יצחק הלוי הרצוג הרב הראשי למדינת אירלנד החופשית (אח״כ הרב הראשי לישראל) ובין ר׳ דוד בן סלימאן ששון

א. מאת ר״י הרצוג

ב״ה, עש״ק ה שבט תרצ״א [23 ינואר 1931].

לידידי החכם המופלג בתורה ויראה מוכתר במעלות ומדות יקרות תפארת לישראל כש״ת[1] רבי דוד ששון הי״ו[2].

אחדשה״ט[3]. ייטיב כבודו לעיין ברמב״ם הלכות סנהדרין פרק א, הלכה ב, ויראה, עד כמה נתקשו שם המפרשים. כי לפי הגירסא שלנו הוא שלא כדברי הגמרא. והנה לע״ד[4] הפירוש הוא שיש שני מיני בית־דין: (א) בית דין של שלשה וזה מושיבין בכל עיר ועיר. (ב) בית דין גדול של כ״ג שדנין גם דיני נפשות. וכזה מושיבין בא״י בכל פלך ופלך. אבל בחו״ל אעפ״י[5] שסנהדרין נוהגת גם שם אין חיוב להושיב בי״ד[6] כזה בכל פלך, אלא לפי הצורך, אם מוצאים לפי אוכלוסי ישראל שמספיק אחד לכמה פלכים די בזה, וכדומה. ויסודי הוא פשוט מאד, שהרי יש בכלל מאתים מנה, ומאחר שבא״י מושיבין בכל עיר ועיר, בכל פלך ופלך למה לי? וע״כ שהבי״ד של הפלך הוא בי״ד גדול לדיני נפשות. משא״כ בחו״ל[7] אתה מושיב בי״ד של שלשה בכל עיר ועיר, אבל אין חיוב להושיב בכל פלך ופלך מעין אותו הבי״ד דמושיבין בא״י בכל פלך ופלך. וזו היתה גרסת רבינו בגמרא.

ואולם מכיון שיש מן המפרשים הסוברים שטעות נפל ברמב״ם בקשתי שטוחה לפני מע״כ[8] ידידי הי״ו לעיין ברמב״ם כת״י[9] ובדפוסים ישנים שבאוצר ספרי בית ששון הי״ו ולהודיעני הגירסאות בפרק זה בהלכה זו.

בברכת שבתא טבא וכט״ס[10] בברכה מרובה לאמו המפורסמת בתורתה יראתה וחכמתה ולכ״ת[11] ולכל ב״ב[12] היקרים ובפרט לבן יקיר יניק וחכים שלמה[13] הי״ו.

ידי״ע[14] יצחק אייזיק הלוי הערצאג

1 כבוד שם תפארתו.
2 השם ישמרהו ויחייהו.
3 אחרי דרישת שלומו הטוב.
4 לעניות דעתי.
5 בחוץ לארץ אף על פי.
6 בית־דין.
7 מה שאין כן בחוץ־לארץ.
8 מעלת כבודו.
9 כתב־יד.
10 כל טוב סלה.
11 ולכבוד תורתה.
12 בני ביתה.
13 סלימאן [בן דוד ששון].
14 ידידו עוז.

ב. תשובת ר׳ דוד ששון לאיגרת הנ״ל

ב״ה, היום י״א שבט תרצ״א (29 ינואר 1931).

שלום רב וישע יקרב לכבוד מעלת יקרת הרב הגאון המפורסם יצחק אייזיק הלוי הארצאג הי״ו.

אחדשו״ט וכו׳. בשמחה רבה קבלתי את מכתבו וכדרישתו בדקתי בב׳ כתבי יד ובדפוס ויניציאה משנת ש״ר. ולדאבוני לא מצאתי בהם פשר דבר והקושיא במקומה עומדת. כ״י שסימנו תי״ז שנכתב לפני ה׳ מאות שנים ויותר ודפוס ויניציאה הנ״ל הם מתאימים בגירסותיהם עם הדפוסים החדשים שבידינו. כ״י השני שסימנו אלף מ״ג משנת ה׳ אלפים ט״ז גורס:

ואין אנו חייבין להעמיד בתי דינ[ם] בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא בארץ ישראל בלבד שנ׳ תתן לך בכל שעריך אשר ה׳ אלדיך נתן לך. ולא בחוצה לארץ.

ורוב שלום וברכות ממרומים לראש כת״ר[15] ולראש כל ב״ב היקרים הי״ו בכלל ובפרט.

ממני צעיר באלפי

דוד הוא הקטן

ג. מאת ר״י הרצוג ״החופ״ק דובלין והמדינה״

ב״ה, יום ג בהעלותך תרצ״א (2 יוני 1931).

לידיד ה׳ וידי״נ[16] המופלג בתורה ויראת ה׳ אוצרו נזר עמו ותפארתו חכם וסופר נותן אמרי שפר כש״ת ר׳ דוד ששון הי״ו.

אחדשה״ט. המל״מ[17] ברמב״ם ה׳ מעשה הקרבנות תמה על רבינו שהשמיט דפר העלם דבר של הקהל צריך לכתחלה עבודה בכהן גדול יעויי״ש. זו היא באמת פליאה עצומה. חזרתי על כל הצדדין ואין חכמה ואין עצה ואין תבונה לתרץ השמטת מצוה מפורשת בתורה. העולה בלבי הוא לתקן הגירסא שם ברמב״ם הלכה ט״ו והיינו להוסיף אות וי״ו ולגרוס פר כהן משיח והבא על כל המצות (היינו פר העלם דבר הבא על שאר המצות חוץ מע״ז דמביאין שעורים) כהן המשיח עצמו מקבל דמו וכו׳. ייטיב נא כ״ת נ״י לבדוק ברמב״ם כתב יד אשר באוצרו אולי ימצא גירסא זו.

לתשובתו אחכה. בברכת כט״ס לאמו הרבנית המפורסמת בתורתה יראתה וחכמתה, לכ״ת נ״י, לרעיתו הכבודה והיקרה ולב״ב הי״ו, ולבן־יקיר שלמה נ״י בפרט.

ידי״ע המכבדו ומוקירו כערכו הנעלה

יצחק אייזיק הלוי הערצאג

15 כבוד תורתו.
16 וידיד נפשי.
17 אחרי דרישת שלומו הטוב. המשנה למלך [מאת ר׳ יהודה רוזאניס].

ד. תשובת ר׳ דוד ששון למכתב הנ״ל

ב״ה, יום ה׳ בהעלותך תרצ״א (4 יוני 1931).

לכבוד מעלת הרב הגדול מעוז ומגדול הגאון המפורסם כמוהר״ר יצחק אייזיק הלוי הערצאג הי״ו איתן מושבו בק״ק דובלין יע״א.

אחדשו״ט וכו׳ בשמחה רבה קבלתי את יקרת מכתבו והנני מתכבד להשיבו כי בדקתי בב׳ הכתבי יד ומצאתי שהגרסאות שם ג״כ כמו שבדפוס. וכת״ר כיון יפה להוסיף הוא״ו ולגרוס **והבא**. ואז יבוא על נכון, ומקום הניחו לו להתגדר בו, ודברי פי חכם חן. הקב״ה יאיר עינינו במאור תורתו אכי״ר.

והננו כולנו מברכים את כת״ר ולהרבנית היקרה ולילדי שעשועים הע״י[18].

ממני מוקירו ומכבדו כרו״ע[19]

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

ה. איגרת מאת ר׳ דוד ששון אל ר״י הרצוג

ב״ה, יום י״ט חשון הת״ש [1 נובמבר 1939].

למרבה המשרה ולשלום אין קץ למעלת הרב הגאון והמופלא וכבוד ה׳ מלא כמוהר״ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט״א[20], רב הראשי לא״י תובב״א.

מאחדש״ו וכו׳ הנני מודה לכת״ר מאוד על מכתבו היקר ועל התענינותו בבני הצעיר סלימאן הי״ו. אני תפלה שכת״ר נ״י שבת ונתעודד מישיבתו בחיפה, בע״ה[21].

בנידון מה שכתב כת״ר נ״י אודות בני הי״ו ומשרת הרבנות בתור חכם בק״ק[22] ספרדים שער השמים בלנדן אין אנו רואים שום עתיד או תכלית בזה הענין, ר״ל[23] אפשרות להשפעה, וד״ל[24]. זה כבר משנלב״ע[25] החכם ר׳ משה גאסטר ז״ל איזה אנשים דברו אודות הענין הזה אבל יש להסתפק על התועלת שימשך, כאמור. זה ארבעה שנים שבני הי״ו עוסק בת״ת בדאלסטאן ומלבד זה היו לו שם ב׳ כתות, ס״ה עשרים תלמידים שהיו לומדים גמרא ועוד, רק עתה מסיבת המלחמה התלמידים נפוצו. השי״ת ירחם ויקבצם בקרוב אכי״ר.

והננו כולנו דורשים בשלו׳ כת״ר נ״י ובשלו׳ הרבנית אמו, והרבנית, היקרות שיחיו ובנם האברך יעקב היקר הי״ו.

ממני המצפה לתשועת ה׳

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

18 השם עליהם יחיו.
19 כרום ערכו.
20 שיחיה לאורך ימים טובים אמן.
21 בעזרת האל.
22 בקהל קדוש.
23 רוצה לומר.
24 ודי למבין.
25 משנפטר לבית עולמו.

164 — 166. חילופי איגרות בין הרב הפרופ׳ יצחק דוב בר מרקון מרמסגט[1] ור׳ דוד ב״ר סלימאן ששון

איגרת א

בעז״ה[2], המבורג, אור לעש״ק חזון שנת תרצ״א (16 אוגוסט 1931).

שלום וברכה למעלת כבוד החכם הנודע לשם ולתהלה בשערי החכמה שלשלת היוחסין גזע ישישים עלה מבבל כש״ת מוהר״ר דוד ס״ד לבית ששון בעיר הבירה לונדון יע״א.

אחדשו״ט וכו׳ הנני מביע לכבודו את תודתי העמוקה על אשר כבדני בספריו היקרים מלאים ענין אשר קראתים בשמחה רבה והרבה נהניתי מהם, כי רובם ככלם מטפלים במקצוע אשר כבודו הוא אחד מהמומחים המעטים בזמננו ואולי היחידי. תשואות חן חן למעלת כבוד אמו הכבודה המשכלת, חכמתה בחוץ תרון בכל קצוי ארץ כש״ת מרת פרח שושן מנשים באהל תברך תאריך שנותיה בטוב ובנעימים בעד המחברת ״שפת פרח שושן״ בה נתכבדתי, קראתיה בענג רב.

גם את יקרת מכתבו קבלתי נכון. כבודו כתב שלא החליף עמי מכתבים עד היום, אבל זאת כשגגה שיצאה מלפני השליט. הלא לפני שלש שנים באתי עם כבודו בחליפת מכתבים בענין מאמר ״בגדד״ בה־Encyclopaedia Judaica.

הנני שולח לכבודו איזה ממאמרי הנמצאים תחת ידו, מעשי ידי שלא להתפאר. ומדי דברי זכר אזכר שיש לי קצת יחס משפחה למשפחת ששון מצד המנוח ראובן גבאי ז״ל בפאריס, אשר אמו היתה מולדת ששון. אשתו מ׳ Zina היא Cousine של רעיתי תחי׳.

והנני דורש שלומו מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה.

הק׳ יצחק דוב מַרקוֹן

1 נולד בריבינסט בשנת תרל״ה (1875) ונפטר ברמזגיט אשר ליד לונדון בשנת תש״ט (1949). היה חוקר ספרות הקראים. בשנים 1901 — 1917 היה ספרן בספרית פטרבורג וחבר ב״וועד המלומדים״ אשר ליד משרד ההשכלה. בשנים 1918 — 1922 היה פרופ׳ ללימודי היהדות באוניברסיטת פטרבורג, ובשנים 1722 — 1924 באוניברסיטת מינסק. ב־1926 עבר לברלין והיה מעורכי האנציקלופדיה ״יודאיקה״ ו״אשכול״. ב־1938 עבר להולנד וב־1940 נמלט לאנגליה והתיידד עם בית ששון. (על תולדותיו ראה האנציקלופדיה העברית, כרך כד, טור 497).

2 בעזרת השם.

איגרת ב

בעז"ה, רמסגט, כו אלול שנת תרצ"ט [1939].

שלום וברכה למעלת כבוד ידיד ה' וידיד כל גזע ישישים עלה מבבל ירא אלקים מרבים וכו' כש"ת מוהר"ר[3] דוד סלימאן לבית ששון יצ"ו[4].

ידיד היקר והנעלה!

רבות התענגתי להכיר את כבודו פנים אל פנים. ואם כי הרבה שמעתי מיקרת כבודו, אבל איננה דומה שמיעה לראיה, שמחנו, גם אני וגם זוגתי תחי'[5] להכיר את נות ביתו "דבש" מצאת (מר חמו ז"ל הגיד לי כי שמה מרומז בספרו היקר "מעט דבש"[6]) רעיתך הכבודה והמשכלת אשת חבר מנב"ת[7] ומביעים אנחנו לכם תשואות חן חן על כל אותות ההתקרבות שהראיתם לנו עת היינו בלונדון. שמחתי לראות אצל כבודו חזיון אינו נפרץ בעת הזאת, בית נאמן הנהוג ברוח ישראל סבא תורה וגדולה במקום אחד. לא יסיר ה' חסדו הלאה ממנו ומזרעו דור ישרים יברך. על אחת דאבה לבי על אשר לא זכיתי להכיר את מרת אמו המהוללה הכבודה בנשים הצדקנית החכמה אשת חיל תנצב"ה[8] וזכותה יגן עלינו.

והנה לעת חליפת השנה הננו, אני זוגותי תחי', לקדם את פניו בברכה לבבית, בברכת כתיבה וחתימה טובה לאלתר לו ולרעיתו הנכבדה תחי' ולבנכם היקר המצוין הרב מו"ה שלמה סולימאן הי"ו[9] ולבתכם היקרה תחי'[10] ולכל בני משפחתו הכבודה הנלוים עליו יחיו, יהי רצון שתהי השנה הבע"ל[11] שנת חיים וברכה, שנת ישועה ורחמים, שנת שלום ושלוה לנו ולכל ישראל, שלום עולמי, שלום למלכות אנגליא האדירה ולממלכות היוצאות עמה שכם אחד למלחמה להעביר ממשלת זדון מן הארץ ובשלומם יהי' שלום גם לנו אמן.

כעתירת מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה דורש שלומו באהבה רבה.

הצעיר יצחק דוב מרקון וזוגתו

זקן ויושב בישיבה בק"ק רמסגט יע"א

ג. תשובת הרב דוד בן סלימאן ששון להנ"ל

לונדון, יום כט רחמים [אלול] תרצ"ט, ערב ראש השנה (13.9.1939).

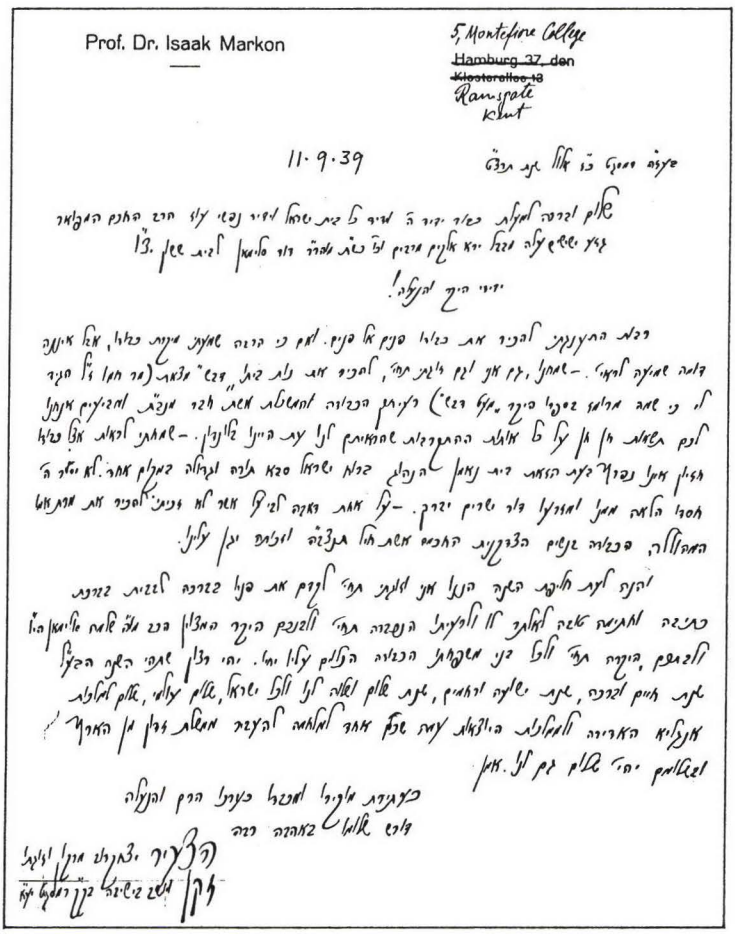
לכבוד מעלת יקרת החכם השלם המפורסם ונודע לתהלה נכבד ונעלה הפרופיסור הרב כמוהר"ר יצחק דוב מרקון יצ"ו ה' אתו את הברכה חיים עד העולם.

3 כבוד שם תפארתו מורנו הרב רבי.
4 ישמרהו צורו ויחייהו.
5 תחיה.
6 ראה לעיל, עמ' 174.
7 מנשים באוהל תבורך.
8 תהיה נשמתה צרורה בצרור החיים.
9 סלימאן בן דוד ששון השם ישמרהו ויחייהו.
10 פרחה.
11 הבאה עלינו לטובה.

אחדשו״ט[12] וכו׳ אגרתו היקרה של טובה וברכה ותוכו רצוף אהבה שפתי פי חכם חן קבלתי היום בבקר והנני להודות למר נ״י[13] בשמי ובשם רעיתי מב״ת ובשם בניי הי״ו ולאשרו על הני מלי מעלייתא דאמר מר ולהחזיר לו שלום וברכה מהברכ״ה העליונה לשנה החדשה, יכתבו הוא ועקרת ביתו מב״ת ויחתמו בספרן של צדיקים ותהי׳ השנה שנת אושר חיים ושלום ושלוה לכם ולכל ישראל, סוף וקץ לכל צרותינו תחלה וראש לפדיון נפשנו, ישקיף השי״ת ממרום קדשו וירחם על צאן מרעיתו ועל שארית הפלטה ויאמר די לצרותינו. וישבר מלתעות לביא ויעביר ממשלת זדון מן הארץ ותזכו לראות בתוך כלל ישראל בגאולה שלמה בקרוב אמן.

כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום. כ״ד המעתיר בעדו ובעד ביתו שתחי׳ עתרה החיים והשלום. המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

Prof. Dr. Isaak Markon

5, Montefiore College
~~Hamburg 37, den~~
~~Klosterallee 13~~
Ramsgate
Kent

11.9.39

Letter No. (ב) 165 איגרת מס׳

12 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
13 נרו יאיר.

167–176. חילופי איגרות בין הד״ר בנימין מנשה לווין, בעל ״אוצר הגאונים״ [1] ובין ר׳ דוד ב״ר סלימאן ששון

א. מאת ד״ר ב. מ. לווין

ב״ה, מוצאי ש״ק וירא התרצ״ג (20 נובמבר 1932).

לכבוד מעלת אלופי וידידי החכם הנעלה מאד רבי דוד לבית ששון,

רב שלום וברכה נצח!

עוד בטרם זכיתי לתשובתו הרמה על מכתבי הקודם ועל הקונטרסים אשר הריצותי בכבוד רב לכ׳ אני חוזר וכותב לו שוב. ובטוח אני ברב טובו כי יסלח לי. וזה הדבר:

כבר כתבתי לכבודו במכתבי הקודם, כי יש בדעתי לנסוע לבגדד יחד את כבוד הרה״ג ידידי רבי יצחק רחמים נ״י [2]. אבל הנסיעה הזאת נדחתה לזמן מה עד אשר יסדר הרב רבי יצחק מחדש את דבר תעודת הנסיעה שלו, אשר זמנה כבר עבר מלפני כשש שנים, ויש קצת קושי בסדורה עד שתשוב מהתם.

והנה בינתים כתבתי את הדבר לכבוד ידידי הרב הכולל רבי ישראל לוי בפריז והוא שלח לי בטובו מכתב מיוחד על ידי אוירון לאחד החשובים בבגדד, אבל העירני רבי יצחק וגם הרב הכולל שנזכר עוד בההרצאה שהרצאתי בבית כבוד אמו הגדולה וכבודו נ״י, כי אך טוב ונחוץ הוא לי, לטובת הענין שאני נוסע בשבילו שכבוד אמו החכמה המפוארה בחכמתה הגדולה תכתוב מכתב מיוחד לכבוד האיש הגדול מר מנחם דניאל [3] שמה על אודות העבודה הגדולה של אוצר הגאונים ותציגני בחכמתה כי רבה לפניו. ולפי דברי רבי יצחק הרב נ״י אפילו חשובי הערביים בבבל כורעים ברך לכבוד הוד גדולתה ואחרי שמקור הגאונים הלא בבל הוא, הנה מה יפה ומתאים הוא לגאון כ׳ חכמתה כי תסוכך היא באברתה על שמש הגאונים!

לא ארבה איפוא בדברים, כי אך למותר הוא. ומובטחני בכבוד חכמתה הגדולה כי ברוב טוב תמלא את בקשתה זו כי מצערה היא בשביל הענין הגדול הזה!

וזכות הגאונים הראשונים אשר האירו פני תבל באור התלמוד ובקבלותיה של התורה שבעל פה תעמוד לה ולביתה עד עולם, ויקוים בה ובביתה עד עולם עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ואני העני ממעש הנני חותם בכל הברכה ובכל רגשי ההודאה עד עולם כלב ונפש אחד ממעריציה הגדולים ומעריצי כבודו הטוב נצח.

דו״ש [4] ושלום ביתו נ״י

ב. מ. לווין

1 נולד בהורודץ שברוסיה בשנת 1879 ונפטר בירושלים 1944. סופר, מחנך, חוקר בחכמת ישראל ותקופת הגאונים. על תולדותיו ראה האנציקלופדיה העברית, כרך כא, טורים 399 — 400.

2 הכוונה להרה״ג ר׳ יצחק נסים, אשר כעבור כמה שנים נתמנה לראשון לציון ורב ראשי לישראל.

3 על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קפד־קפה.

4 דורש שלומו.

ב. מאת הד״ר ב. מ. לווין

ב״ה, ירושלים כ טבת תרצ״ה (26 דצמבר 1934).

לכבוד מעלת וסגולת ״בית יעקב״ וכל משפחות בית ישראל הדגולה בחכמה רבה, צדקה ומעשים טובים וישרים מרת פרחה לבית ששון, מנשים באהל תבורך!

ולכבוד בנה החכם התמים וי״א[5] מרבים, כליל יושר אמת ומע״ט[6] רבי דוד ס״ד[7], ה׳ יברכהו וישמרהו וינצרהו לעד סלה! ורב שלום לכל הבית, היקרים והנחמדים יחיו ויתברכו בכל טוב סלה!

אודכם מקרב לב עמוק על כל הטוב והחסד שגמלתם אתי ועם אוצרי הפעם. ההעתקה מהלכות ראו כי ה׳ נתן לכם היתה לי לברכה רבה בגליון הראשון של אוצר הפירושים למסכת יבמות כאשר תחזינה עיניכם בגליון הזה השלוח לכבודכם היום. ולא יכולתי להתאפק מהביע את כל רחשי לבבי בברכה קצרה המובעת בשולי העמוד הראשון שם לכבוד ידידי על מעשהו הטוב! והברכה בת חמש בצדה של ההעתקה שהואילה ברוב טובה לחתום את שמה עליה היתה לי לאות יקר למפעלי הגדול ההולך ונמשך בעזרת השם, ואשרי מי שזכה להיות שותף למעשה בראשית זו! והאל הטוב המאזרנו חיל יברך את כל אלה המסיעים לה בכל מדה טובה!

וברוך הוא וברוך שמו כי זה כעשרה ימים שבתי לעבודתי בכל מרצי לפנים, ויתן השי״ת[8] כי אזכה עוד במשך השנה הזו לברך על המוגמר של כל החמש עשרה צרות וכו׳ של מסכת זו!

והנני חותם בכל הברכה והטוב לכם ולביתכם כלו כנה״ר[9] ונפש ידידכם מעריצכם ומברככם מהררי ציון וירושלים ומצפה לישועת ה׳ עליו ועל בית ישראל כלו.

בנימין מנשה לווין

ג. מאת ר׳ דוד ששון

ב״ה, לונדון, י״ג תמוז תרצ״ו (3 יולי 1936).

לכבוד ידידי היקר החכם הנעלה כמוהר״ר ד״ר ב״מ לוין נ״י,
עיה״ק ירושלם ת״ו.

אחדשו״ט, זה עתה קבלתי את גלויתו מיום ד׳ תמוז והנני ממהר בתשובתי.

בס׳ העיטור כ״י שלי מס׳ 622, עמ׳ 161, הגרסא כך היא: ״בעו כמה כלי קמי רב שמואל ריש כלה יש אונס בקדושין או לא ולא אפשיט״, ומלת מרזב לא נמצא. לדאבוני פסקה זו נסתרה מעיני, וה׳ הטוב ינקני מנסתרות...

ורוב שלום מאדון השלום וממני המצפה לתשועת ה׳

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

5 וירא אלהים.
6 ומעשים טובים.
7 סלימאן דוד [ששון].
8 השם יתברך.
9 כנפשכם הרמה.

ד. תשובת ד״ר בנימין מנשה לווין

ב״ה, ירושלם, כ״ד תמוז תרצ״ו (14 יולי 1936).

״בין המצרים״ יהפך לנו לששון ולשמחה!

לכבוד מעלת נשיא בית אב בישראל ידידי יקירי מאד, חכם וחוקר נעלה רבי דוד ס״ד ששון רב שלום וברכה!

יקרתו החביבה מיום י״ג תמוז זה קבלתי בתודה וברכה רבה; רואה אני שכ״י העטור של כ״מ נ״י משתוה לכ״י העיטור של הסמינר בניו יורק בכל הפרטים שהיו לי לדון עתה עליהם. ואפשר גם שמוצא אחד לשניהם, בכל אופן כדאי היה להשוותם יחד. בידי גם יש צלום מן הכ״י בניו יורק ועוד מכמה דפים בודדים שמצא הפרופ׳ מרכס ושמצאתי אני בין כ״י אדלר נ״י שם.

יחד את יקרתו קבלתי לשמחת לבבי מאת כבוד מעלת ידידי יצ״ו המחאה על שלשים כסף, לי״ש, על חשבון הדפסת אוצר הגאונים... ואין קץ לרגשי ההודאה והברכה שמלאו לבי בימים האלה למפעלו הגדול והיקר הזה; אבל ירשני נא ידידי יקירי להביע לפניו בזה את משאלת נפשי אני, ואני תקוה כי ימלא אחרי בדבר הזה.

בשעה שזכיתי להתארח בצל קורת אמו הרבנית הצדקת זצ״ל היתה לי הזכות להיות נשאל מכבוד מעלתה כמה שאלות חשובות בדברי דת ודין וביחוד בחלופי מנהגים בין בני בבל ובין בני ארץ ישראל ובהם ביחוד בענין שני ימים טובים של גליות. דבר זה מזכיר גם רבי דוד ילין הנכבד מאד במאמרו לזכרה הקדוש באחד העתונים שבארץ ישראל. ואמנם ראה ראיתי שענין זה, ענין חלוף המנהגים בכלל, היה קורת רוחה כל הימים. לפיכך אמרתי אל לבי... להציב ציון נאמן לנשמתה ב״אוצר חלוף מנהגים בין בני בבל ובין בני ארץ ישראל״[1] שכבר גם התחלתי בו, אלא שנפסק מפני המצוקה, ועכשיו יש לי גם שכלולים נוספים בו בהיותי עסוק גם בחבור ״רבנן סבוראי״ שגדולות ונצורות אצורות בו. נפשי בשאלתי איפוא שכבוד מעלתו יוסיף גם הערות על חלוף המנהגים וגם יוסיף בראשו מאמר מיוחד לתולדות הרבנית הצדקת אדונתו אמו זצ״ל; והיה הזכרון שלם לנשמתה ביחוד גמור ובענין שהיה קרוב ללבה יותר; ואת ההערות יוכל כבודו נ״י לתת במקום מיוחד בראש הספר או בסופו כפי חפץ לבבו וכפי המתאים יותר לזכרה; הספר הזה יחזיק בודאי כעשרה גליונות דפוס חוץ מן המבוא הגדול בראשו שיהיה בו ענין רב מאד; ואני חושב שזה יהיה זכרון רב וחשוב מאד לנשמתה הקדושה זצ״ל!

הנני מצפה איפוא לתשובתו הרמה וחותם בכל הברכה והשלום לו ולביתו הכבודה ולב״ב[2] היקרים ה׳ עליהם יחיו; כנה״ר[3] ונפש העני ממעש האחוז באהבתו הרמה

ידידו עז באהבת נפש

ב. מ. לווין

1 ספרו זה נתפרסם אח״כ בשם אוצר חילופי מנהגים בין בני ארץ־ישראל ובין בני בבל, על פי כל כתבי־יד וספרי דפוס עם מקורות שונים, ראשונים ואחרונים, ירושלים תש״ב.

2 ולבני ביתו.

3 כנפשו הרמה.

ה. איגרת מד״ר בנימין מנשה לווין

ב״ה, ירושלם, יום רביעי י״א כסלו שנת התרצ״ז (25 נובמבר 1936).

לכבוד האיש והידיד הגדול והנעלה מאד רבי דוד ס. ששון,
רב שלום וברכה עד העולם,
לו ולביתו הכבודה ולבנו ולבתו היקרים,
ויהי נועם ה׳ עליהם!

בא אני לפני כבוד מעלת ידידי היום בשאלה פשוטה וקשה לי עד מאד, ואני מבקש מכ׳ סליחתו למפרע על הטריחי אותו להשיבני דבר נכון ברב טובו הנודע לשם ולתהלה, כי שרוי אני בצער רב ולא אוכל להבליג על כך, וזה הדבר:

אחרי ההמחאה שקבלתי מכ״מ[4]... כתבתי לו תשובה והצעה כבודה. מאז לא קבלתי מכבודו שום תשובה, ולתמהוני, לא אֵשֵר לי גם את קבלת ״פירוש רבינו נסים לערובין״ ששלחתי לו יחד את ברכתי על ידי הפרוש הזה לראש השנה, וכן שלחתי לו ארבעה פעמים את הגליונות של הכרך ה׳ מאוצר הגאונים; ואחרי שדרכו דרך הקדש היא תמיד מלאה חבה ואהבה לי, היה הדבר לי לחידה קשה ומרגיזה את רוחי, ומה מאד אתמה על מה ולמה נהיתה כזאת, ופשפשתי בכל מעשי שעשיתי, אולי היה בהם שמץ דבר שבהם אולי נפגעה רוחו או כבוד מעלתו בדברי, ולצערי הקשה מאד לא מצאתי בי דבר חטא ומשגה שעשיתי, והדבר הזה הקשה את רוחי עוד יותר, ואמרתי יהי מה ואכתוב לכ״מ ואשאלהו על כך להגיד לי בחסדו הרבה מה זה ועל מה זה נסתם כל חזון ממנו, ומה הוא הדבר שעשיתי ולא נהגתי כראוי, חלילה לי ואני חוזר ומבקש את כבודו כי יואיל נא להגיד לי פשר דבר בלי כל כחל ושרק, כי לבי יכני מאד ואני לא אדע על מה ולמה נהיתה כזאת, ואני קודר ועצוב אתהלך ולא אדע מדוע ולמה!

אקוה כי דברי ימצאו את כבודו וכבוד כל ב״ב במצב הכי טוב, והיה לבו טוב גם לי להשיבני דבר ברור והיה זה לי למנוחת נפשי ולברכה נאמנה לכ״מ ויתברך בכל הברכה והטוב והשלום עד העולם כנה״ר וכנפש ידידו מעריצו בכל לב ונפש ומצפה לתשובתו הנאמנה בכליון עינים.

בנימין מנשה לוין

ו. תשובת ר׳ דוד ששון

ב״ה, יום ב׳, ט״ז כסלו תרצ״ז (30 נובמבר 1936).

אל כבוד מעלת ידידי החכם הגדול הרב המובהק כמוהר״ר ד״ר בנימין מנשה לוין שליט״א.

אחדשו״ט. ידיד יקר ומאד נכבד. יקרתו מיום י״א לחדש זה קבלתי היום ואין בפי די מלים לתאר לכבודו הצער הגדול שגרמה לי וכסלי מלאו נקלה שהייתי סיבה להרגיז את רוחו העדינה ולרוות את לבו הטהורה. חלילה לי מעשות זאת ולהיות בעל חוב בתשובה לידידי נ״י[5] ולהדאיבו אפילו רגע א׳, כי אין דרכי בכך; אולם באמת שלחתי לו מכתב תשובה ביום כ״ג מנ״א מהולאנד

4 מכבוד מעלתו.
5 נרו יאיר.

וכנראה נאבד או נטבע עם יתר המכתבים באוירון שנפל בים קרוב למצרים באותו זמן. חבל על דאבדין. פירוש רבינו נסים לעירובין הגיע במועדו ונשאר פה עם הרבה דברי דפוס שנאספו בבית ובשובי מהולאנד ראיתי את המעטפה וחשבתי שמכילה אחת מהגליונות מאוצר הגאונים והנחתי אותה לעת מצוא. ועתה הנני מודה לידידי נ״י מלב ונפש ומגיש לו תשואות חן חן על ברכותיו. ובין יבין את אשר לפניו.

ועתה בענין חלופי מנהגים בין בני בכל ובין בני ארץ ישראל שכבודו רוצה להדפיס לזכרון נשמת אדונתי עט״ר הרבנית הצדקת מרת אמי זצ״ל הכ״מ[6] זה דבר יקר מאד וכבודו יעשה כרצונו וחפצו. אבל לדאבוני מרוב טרדותי ועסקי שהנני נמצא מוקף מהם לא אוכל לעשות או לכתוב שום דבר ואיני יודע אימתי יהיה לי הפנאי. ואודות תולדות אדונתי עט״ר זצ״ל הכ״מ אודיע לכבודו שלפני איזה חדשים הרב שם טוב גאגין נ״י אב״ד דק״ק ספרדים דפה דרש ממני פרטים והוא רוצה להדפיסם בתוך ספר שהוא מוכן להוציא בקרוב וכשהספר יצא לאור אולי כבודו יוכל להעתיק ממנו עם איזה שנויים והוספות. כל זה הודעתי לכבודו במכתבי מיום כ״ג מנחם הנ״ל.

ובכן לי נאה לברך את כבוד ידידי היקר באריכות ימים ושנים כימי השמים על הארץ, בני חיי ומזוני, ובצל שדי יתלונן, נעימות מימינך נצח, וזכות רבותינו הגאונים ז״ל יעמוד לו ולכל אשר לו, ממני אחוז בחבלי אהבתו ומצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

ז. איגרת מד״ר בנימין מנשה לווין

ב״ה, ירושלם, עש״ק ג׳ חנוכה תרצ״ז (11 דצמבר 1936).

לכבוד מעלת ידידי החכם הגדול והחסיד במעשיו,
רבי דוד ס״ד ששון יצ״ו
רב שלום וברכה!

יקרתו החביבה מיום ט״ז כסלו קבלתי בתודה וברכה רבה. ותנוח דעתו הנקיה והטהורה כשם שהניח את דעתי במכתבו זה. בענין תולדות הצדקת כבוד הרבנית אמו הרינו כולנו כפרת משכבה! עוד אשוב אל כבוד מעלתו נ״י, ועכשיו אינני בא כי אם להביע את ברכתי הדלה לכבוד מעלתו להכתרת בנו היקר הרב סלימאן הי״ו בסמיכת חכמים של הרב הגאון המפורסם שנהיה בבחירת חכמים לראשון־לציון וירושלים, יברכהו השי״ת[7] ויצליחהו בחותם האמת והשלום!

יהי נועם ה׳ ושלומו הטוב ישכין על בנו הרב ויגדל ויחכם ויצלח גם הוא בתורה בחכמה ומעשים טובים והיה שמו לשם עולם לתפארת לבית אבותיו ולבית ישראל הגוי כלו לעד!

לכבוד חנוכה שלחתי לו את הגליון הרביעי מאוצר התשובות לכתובות שנדפס לפי שעה על ידי אמהות, מעטריצען, אבל עוד אשנה העמודים האחרונים ממנו. כי רק משום הצורך לאותיות הדפוס מהרתי לקחת הדפסה ממנו. ובכן לא יחשב עוד הגליון הזה לשאר הגליונות אלא כדוגמא לבד, ועוד אשלח לו את הגליון המתוקן יחד את הגליון הבא אחריו.

6 זכר צדיק לברכה הריני כפרת משכבה.
7 השם יתברך.

בזמן האחרון הריני עסוק וטרוד מאד בסדור והחזקת ישיבת "אלומה" אשר יסדה האגודה למדע היהדות כאן, שתהיה בע"ה לדוגמה לתורה ולחכמה ולמעשים טובים! ובה נמצאים גם תלמידים מנכבדי אחינו הספרדים המתגדלים בתורה וחכמה וחנוך מעשי ביהדות. ועליה כדאי עוד ליחד הדבור לכ"מ בפעם אחרת.

הפעם אקצר וחותם אני בכל הברכה וכל הטוב ושמחת הנפש לכ"מ ולכבוד בנו הרב נר"ו ולכבוד נות צדקו מנב"ת ובתו החמודה, יהי נועם ה' על כולכם והייתם ברוכים ומבורכים כנה"ר ונפש ידידו מעריצו בכל לב ונפש.

ב. מ. לוין

תשובת ר' דוד בן סלימאן ששון

ב"ה, היום ד' טבת תרצ"ז.

תודות מאליפות למעלת ידידי החכם הגדול הרב ד"ר לוין שליט"א, על מכתבו היקר וברכותיו הנעימות לנו ולבננו הי"ו — כמים הפנים לפנים, דשו"ט ממני וממשפחתי

הצעיר דב"ש יצ"ו.

ח. איגרת מד"ר בנימין מנשה לווין

ב"ה, עש"ק, כ אלול תרצ"ז (27 אוגוסט 1937).

לכבוד ידיד גדול ומאד נעלה,
רבי דוד ס. לבית ששון,
רב שלום וברכה וכל טוב,
לו ולביתו הכבודה מנב"ת[8]
ולבנו הרב ולבתו החכמה,
ולכל אשר לו חיים וברכה,
לשנה הבאה שנת "מבשר ציון"!

מתוך גלגולי הקשה זה כמה על ערשי הרכה מחולי לחולי ר"ל[9], אני מתחזק היום לשלוח לכבודו ולכבוד ב"ב היקרים! ה' עליהם יחיו! את ברכתי ברכת לב עמוק לשנה הבאה. השנה הזו הקשתה לי במאד מאד עד שלא עלתה לי לכלות את אוצרי הגדול לכתובות. וכבר לפני ירחים אנוס הייתי להפסיק את עבודתי באמצע, ומאז נשבר לבי בקרבי ואני מתגלגל מחולי לחולי, ונתקיים בי: "אם בטלת מן התורה — — — הרבה בטלים כנגדך"[10]! תחלה נתגלה סדק בגבי, שאמנם מימי

8 מנשים באוהל תבורך.
9 רחמנא ליצלן.
10 "אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך" (אבות ד, י, יט; מדרש משלי ט, יב, כח; תנא דבי אליהו רבה, יא).

בראשית, כלומר משעת הלידה הוא קים, לפי דבר הרופא, ד״ר קלר ידידי נ״י, ורק עכשיו הוא בא לידי גלוי ואין בו משום סכנה אלא משום סבלות. אבל אחר כך נפלתי למשכב וממשכב למשכב, מחולי זה לחולי אחר, עודני בטל מעבודתי כל הימים ומטפל ברפואות שונות, וטרם אדע אם לא אצטרך גם נתוח כדי להפטר מגלגולי זה. ואני תפלה יום יום: תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה, גם לי גם לעבודתי הקשה גם לכל אהובי וידידי הרחוקים והקרובים ואזכה לשוב במרץ מחודש להמשיך את העבודה הגדולה, תחיתן של האיתנים עמודי עולמנו מימי קדם, שמשלחנם אנו נזונים עד עולמי עד! בשנה האחרונה יסדתי כאן בע״ה גם ישיבה גדולה בשם ״אלומה״ שהצליחה עד מאד. אך מאז חליתי סובלת גם האלומה הקדושה הרבה, וב״ה שבכל זאת לא פסקה התורה ממנה אפילו בחדשי התוהו האלה ובמשך השנה למדו התלמידים כמו ק״פ דפים גמרא בידיעה עמוקה. אך הפסקת האוצר אין לה מנחם!

ואני חותם בתקוה ותפלה כי יהיה רצון שוכני סנה להביא את הברכה והטובה בשנה הבא על כל ידידי וידידי האוצר וגם עלי העני ממעש בשנה הזו ויתקיים גם בי ובמפעלי זה ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך ואזכה בקרוב לברך על המוגמר לכתובות, ואחר כך אשוב ואתפלל לה׳ הטוב כי יחזקני ויאמצני מרפיון וחיל להוסיף חיל ולגמור את הכל עד תומו של כל האוצר!

והנני נשאר ידידו ומעריצו בכל הברכה והטובה לשנה הבאה עלינו כנה״ר ונפש המיחלת לעבודה ולברכה משמי שמים.

ב. מ. לוין

ט. מכתב מד״ר בנימין מנשה לווין

ב״ה, ירושלם, כ״ג אדר א ת״ש (3 מארס 1940).

למעלת כבוד ידידי הגדול והנכבד מאד הרה״ג והחוקר ר׳ דוד ששון,
רב שלום וברכה עדי עד!

בין חמי טבריה וחמי חמה, היא חמת גדר, או עמאוס, בגבול הסורי אני כותב למעלת כבוד ידידי הנכבד, אות הוא לו כי גם בשעה זו שכל חושי נתונים המה לרפאות כל גופי המדולדל לא שכחתי את כבוד מעלתו. ואמנם זה עדן ועדנים לא כתבתי למעלתו וטרם השיבותיו על ברכתו לשנת הששים שלי, היקרה לי מאד. אבל יאמין לי ידידי נ״י כי כל הענין ה״יובל״ הזה שהרב פישמן עורר בשבילי, היה לי למורת רוח ודכדוך של מרירות גמורה! ומה לי ולספר היובל הזה שהוציא הרב פישמן בשם ״מוסד הרב קוק״, וכי הביא לי ברכה כל שהוא בשביל ״אוצר הגאונים״? ומי יתן ונתן הכסף הזה אשר הוצא לריק, בשביל הדפסת הכרך העשירי של האוצר למסכת גטין! כמאה לא״י עלה הספר ספר היובל, והלא בכסף הזה יכלתי להדפיס מחצית הכרך העשירי!...

אבל הנה כל הימים אני מר נפש ומצוק לב וכחי נדלדל מאד ביחוד בשנה האחרונה ואני מה מאד מיצר ודואג על כל העמל שעמלתי בשביל אוצרי ושאר כתבי היד אשר עמדי, כמו מבוא התלמוד לרבנו שמואל בן חפני, ספר השותפות שלו ועוד ועוד שהתחלתי מזמן בסדורם ואין ביכלתי גם לגמור את ״חלוף המנהגים״, הדורש עוד מבוא ארוך, ועוד חלק שני אשר הוספתי על חלוף המנהגים ולא גמרתי מפני הטרוד והמצוק כל הימים, ולבסוף הנה נחליתי קשה והייתי אנוס להפסיק לזמן מה את כל העבודה ולבקש מעט מנוחה ורפואה כל שהיא. לפיכך אל נא יתרעם מעלתו עלי כי לא כתבתי כל הימים, ואני בטוח שכבודו יאמין לי כי זה כחצי שנה ויותר שכמעט

לא כתבתי מכתבים. ורק עכשיו אחרי אשר הונח מעט לעצבי, אחרי המנוחה הקלה והרחיצה בחמי טבריה וחמה זכרתי את ידידי ובראש וראשונה את מעלת כבודו נר״ו!

לפני כמה שבועות שלחתי למעלתו את הכרך התשיעי של האוצר, ואקוה כי הגיע כבר לידו שלם. ובינתים הדפסתי שני הגליונות הראשונים של האוצר לגטין, אבל כאמור הייתי אנוס להפסיק לזמן מה את העבודה, אחרי שגם ניר להדפסה אין לי עוד, ומחירו הלא האמיר עד מאד. אקוה כי יחלימני ויאמצני השי״ת בחסדו הרב ואשוב בעוד עשרה ימים למקומי ולחית רוחי.

וירשני נא מעלתו לשאול אותו בדבר הדפסת הלכות ראו[11] ששמעתי שכבוד בנו הרב עוסק בהוצאתו לאור, ואני כבר הייתי חפץ ומשתוקק לברך עליו. יהי רצון שיצא לאור במהרה ויזכני גם אותי ואת אוצרי בכל הברכה שבו. וכבודו בודאי ראה שכל אוצרי מלא דבר ממנו.

ואני חותם בכל הברכה וההודאה למעלתו על כל הברכה והיקר שקבלתי על ידי התלגרמה שלו והיה הוא וכל אשר לו ברוך ומבורך כל הימים כנה״ר ונפש.

ידידו מעריצו באה״נ[12] כל הימים

ב. מ. לוין

11 הכוונה לספר הלכות פסוקות לרב האי גאון, על פי כתב־יד יחיד בעולם עם מבוא והערות על־ידי... סלימאן בן דוד ששון, ירושלים תשל״א, שם תשל״א.

12 באהבת־נפש.

177—183. חילופי מכתבים בין ר׳ דוד בן סלימאן ששון והרב שם־טוב גאגין, ראב״ד עדת הספרדים באנגליה[1]

א. מאת ר״ד ששון[2]

בעה״י, לונדון ב׳ שבט תרצ״ה (6 ינואר 1935).

אל כבוד מע׳ החכם השלם הרב המובהק הדיין המצויין כמוהר״ר שם טוב בר׳ יצחק גאגין נ״י

אב בית דין וריש מתיבתא דק״ק שער השמים בלונדון יצ״ו.

אחדשו״ט[3].

תשואות חן חן לרב נכבד. ספרו היקר ״כתר שם טוב״[4] אשר כבדני בו קבלתי בשמחה וראיתי אותו כי טוב הוא, צולל ויורד במים אדירים ומוציא פנינים יקרים ממנהגי ישורון די בכל אתר ואתר אשר כתב זאת זכרון בספר, בעט סופר מהיר, בסדר יפה ונעלה, דבר דיבור על אופניו, אחזתיו ולא ארפנו, כי היה לי לעונג שבת ולמשיב נפש, יישר חילי׳ דמר אשר זכה וזיכה את הרבנים ישלם ה׳ פעלו ותהי׳ משכורתו שלימה אמן.

מה נעמו לי הערותיו נגד המנהג הזר והמוזר של ישיבת אנשים ונשים יחד בחופות וגו׳ וזכות המצוה יעמוד לו כי רב הוא.

בעמוד ת״ט־ת״י בעניין הפטרות ראיתי להזכיר את אדוני כי גם נמצא הפטרה אחרת לפרשת שמות, והיא בן אדם הודע את ירושלים (יחזקאל ט״ז) ולפרשת בא, בעת ההיא יובל שי (ישעיה י״ח) שניהם כמנהג בגדאד מקדם קדמתה, ואלו ההפטרות היו נהוגות גם באיזה מקומות בספרד אשר אולי סודרו להם מבבל וגו׳[5].

1 הרב שם־טוב ב״ר יצחק ב״ר שלום משה חי גאגין נולד בירושלים טו אלול תרמ״ה (26 אוגוסט 1885) והתחנך בביה״ס ״דורש ציון״. בגיל כג שנים נסמך להוראה ע״י ר׳ חיים ברלין. בתרע״ג (1913) הוזמן לקאהיר ושימש בה חבר בית־הדין של הקהילה. בראשית תר״פ (1919) נתקבל לרב העדה הספרדית במנצ׳סטר. אח״כ הוזמן ללונדון ושימש כראב״ד עדת הספרדים, ראש ישיבת ״אהל משה ויהודית״ על שם משה מונטיפיורי ורעיתו בראמסגיט. בתרצ״ג נבחר במאמר־מלך לסגן יו״ר ״ועד הרבנים באנגליה״ ולראש ישיבת ״עץ חיים״ בלונדון. נפטר בראמסגיט בראשית שנת תרי״ד (1953). חיבר ספרים רבים. על תולדותיו ראה מ׳ ד׳ גאון, בראש הספר ״פרקי שירה״ לרש״ט גאגין, קיידאן תרט״ז, עמ׳ 87; הנ״ל, בספרו יהודי המזרח בא״י, חלק ב, עמ׳ 189; ג׳ קרסל. לכסיקון הספרות הערבית בדורות האחרונים, חלק א, תל־אביב תשכ״ה, עמ׳ 396; Who's Who in the world Jewry, 1955, עמ׳ 234.

2 מכתב זה נדפס בספר מכתבי תהלה, מאת ר׳ שם־טוב גאגין, קיידאן תרצ״ז, עמ׳ 19.

3 =אחרי דרישת שלומו וטובתו.

4 רש״ט גאגין חיבר ספר ״כתר שם־טוב״ על מנהגים, ו חלקים, קיידאן תרצ״ד — תשט״ז. ר׳ דוד ששון מתייחס לחלק א בלבד שהופיע באותו תאריך.

5 הרב גאגין העיר על כך בספרו הנ״ל: ״וכן כתב אבודרהם בסדר הפרשיות והפטרות שבפ׳ שמות מפטירין או יחזק במעוזי עד המאמין לא יחיש והיא בישעיה (כ״ז ה׳) ויש מפטירין בן אדם הודע את ירושלם. יחזקאל (ט״ז). אודות פ׳ בא, שכ׳ שמפטירין בעת ההיא כ״כ אבודרהם שם. אבל לפי דבריו מתחילין מראש פרק י״ט בישעיה משא מצרים במקום להתחיל מהפסוק האחרון שבפרק י״ח״.

ועתה אשים קנצי למילין ומקרב לבי אברכהו בשם אדונתי עט״ר הרבנית מרת אמי מב״ת, ובשמי ברכה לראש משביר. יפוצו מעיינותיו חוצה ביתר שאת וביזור עז רב ברכות ושובע שמחות, כעתירת המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

ב. מאת רש״ט גאגין

בעזה״ית[6], ראמסגט, כ״ח תשרי שנת ומכל צ׳ר׳ר׳ת׳ם הצילם לפ״ק [תרצ״ו] (29 אוקטובר 1935).

לך נא ראה שלום ידידי המתחסד עם קונו ובאמונה משאו ומתנו, השקדן בתורה, במקרא ובסברה, ה״ה[7] המשכיל ונבון זר״ק בנש״ק כה״ר[8] דוד ששון, אתה ה׳ תשמרהו לנצח אכי״ר[9].

ידיד עליון, מבטן ומהריון,

יקרתו הגיעני לנכון וחלא עטי ועיני לתאר לכבודו צערי כאשר נודעתי שהרבנית מרת אמו ת״ם[10] איננה בקו הבריאות. אין לי אלא לישא כפי אל אלקינו רופא חנם להתפלל בעדה עתרת החיים והשלום. הוא ישלח מלאכו מלאך רפאל לרפאה ולהחלימה ברמ״ח אבריה ושס״ה גידיה וזכות מעשיה הטובים ימליצו טוב לפני אל עליון השוכן ברום חביון. ונשמע בשורות טובות אכי״ר.

שמחתי לדעת כי מרת אמו ה׳ יאריך ימיה הואילה בחסדה להסכים למה שהצעתי במכתבי להקדיש ספרי הקטן פ׳רקי ש׳ירה[11] לשמה הטוב. אני מוקיר ומעריך הדבר ועל הכבוד אשר תחלק לספרי זה. יום תמול עסוק הייתי לכתוב הקדמה במליצת בת מ״א בתים (או זינטינזאס). ופה אני מוצא שעת הכושר להעתיק לכבודו איזה שורות אחדות, ואקוה שיעלו לרצון:

קֹרָאתִיו פִּ׳רְקֵי שִׁ׳יְרָה — מְשֻׁכְלָל כָּרָאוּי וְכַשּׁוּרָה
מֻקְדָּשׁ לַעֲטֶרֶת הַגְּבִירוֹת — הַבְּקִיאָה בַּחֻקִּים וּבַתּוֹרוֹת
מַעֲשֶׂיהָ יְדוּעוֹת לַלְּבָבוֹת — שְׁמָהּ רָמוּז בְּרָאשֵׁי תֵּיבוֹת
הִיא הָרַבָּנִית פָּרְחָה שָׁשׁוֹן — וּבִזְכוּתָהּ לֹא יִקָּרְנוּ אָסוֹן

וכבר בפרק השני ספחתי שיר נשגב ושקול לכבוד הרבנית מרת אמו שתחי׳, ושמה רמזתי בראשי הבתים, דבר העולה על שֻׁלחן מלכים, ה׳ יעזרנו, ויהי נועם ה׳ עלינו, לראות את ספרי שי״ל[12] בקרוב.

6 בעזרת השם יתברך.
7 הלא הוא.
8 זרע קודש בנן של קדושים כבוד הרב רבי.
9 אמן כן יהי רצון.
10 תבורך מנשים.
11 הספר ״פרקי שירה״ נדפס בקיידאן בשנת תרט״ז. הוא הקדישו לכבודה ופרסם בו כמה שירים ורשימות עליה ועל בנה דוד.
12 שיצא לאור.

הן עתה אבא לבקש למען יודיעני תלדות חייה של מרת אמו ת״ם, זאת אומרת, זמן לידתה, מקום לידתה, שמות החכמים שלמדוה תורה וחכמה, מתי נתישבה בלונדון, מה הם שמות המאמרים שכתבה בעתונים שונים, מאמרי מדע וחכמה, וכיוצא. יען ידעתי שכמה אנשים תאבים וצמאים לדעת תולדותיה, ואין מן הצורך להאריך בזה. כי כבודו יודע עד כמה יעשיר ספרותנו כאשר יתפרסם תולדותיה. וזה יהיה לגאון ולתפארת בפרט לעדת הספרדים העולמי, ובכלל לכל אחינו המפוזרים בכל פאות.

בתקוה שמעלתו ירצה בטוב חסדו להודיעני מכל הפרטים הדרושים לי. אתן קנצי למילין בברכתי להרבנית מ״א ת״ם[13] רפואה שלימה, ושלום לנב״ת[14] ובניו החכמים והשקדנים בתורה. שבת שלום. מאת ידידו הנאמן מוקירו ומכבדו

הצעיר שם־טוב גאגין ס״ט

ג. תשובת ר״ד ששון

בהנ״ו, היום ז׳ בכסלו תרצ״ו (3 דצמבר 1935).

שלום רב וישע יקרב אל מול יקרת הח׳ השלם כמוהר״ר שם טוב גאגין יחשל״א.

אחדשו״ט[15] וכו׳, קודם כל דברי מבשר אתן אודות מצב בריאותה של אדו׳ עט״ר מרת אמי מב״ת הי״ו[16]. אחרי שסבלנו דאגות וצרות ל״ע[15*] קרוב לג׳ חדשים. זה אחרון הכביד כי בשבוע החולף היינו במבוכה גדולה ר״ל[17]. והנה ריחם עלינו השי״ת וב״ה[18] אתמול אדו׳ עט״ר מרת אמי הי״ו ירדה מחדר משכבה, לאיזה שעות. מה רבו ועצמו חסדי השי״ת, כה יתן וכה יוסיף רפואה שלמה וברכה, וישיבה לאיתנה בקרוב אכי״ר.

רב תודה למר נ״י[19] עבור מכתבו היקר, והנני מחזיר לכבודו את התולדות אחרי שרשמתי בגליון איזה הגהות.

ועתה אפרד מעליו בדרישת שלומו ושלום הרבנית היקרה שתחי׳ יחד עם בניו היקרים הי״ו ממני המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

13 מרת אמו תבורך מנשים.
14 לנות־ביתו.
15 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
15* לא עליכם.
16 מנשים באהל תבורך השם ישמריה ויחייה.
17 רחמנא ליצלן.
18 השם יתברך וברוך השם.
19 נרו יאיר.

TEL: 591.

REV. RABBI SHEMTOB GAGUIN
AB BETH-DIN.
OF THE SPANISH & PORTUGUESE JEWS CONGREGATION,
LONDON.
AND PRINCIPAL OF MONTEFIORE THEOLOGICAL COLLEGE.

8, MONTEFIORE COLLEGE,
RAMSGATE 25th October 1935

בעזה"י יום כה תשרי שנת ותכל צרותה הגולה לפ"ק

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

קְרָאתִיו פִּרְקֵי שִׁירָה. מְשֻׁכְלָל כָּרָאוּי וְכַשּׁוּרָה.
מְקֻדָּשׁ לַעֲטֶרֶת הַגְּבִירוֹת. הַבְּקִיאָה בְּחֻקִּים וּבְתוֹרוֹת.
מַעֲשֶׂיהָ יְדוּעוֹת לִרְבָבוֹת. שְׁמָהּ רָמָה בְּרָאשֵׁי נְדִיבוֹת.
הִיא הָרַבָּנִית פְּרֵחָה שָׁשׁוֹן. וּבִזְכוּתָהּ לֹא יִקְרֵנוּ אָסוֹן.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ברכת שלום.

הלא ידידו הנאמן.
מוקירו ומכבדו
[illegible] שם טוב גאגין

ד. מאת רש"ט גאגין

בעזהי"ת, רמסגט, חי חשון תרצ"ז (3 נובמבר 1936).

שפעת שלומים, וברכות ממרומים, יחולו יאתיו על ראש מע' ותה' החכם המשכיל ונבון שומר הברית והחסד לאוהביו כה"ר דוד ששון אתה ה' תשמ[רהו].

אחדשו"ט באה"ר[20],

תודות ותשבחות חוייבתי לכבודו הן על גודל ערך יקרת מכתבו, והן על המתנה היקרה שהואיל לשלוח לי, יאמין לי מר שכל מה שהשתדלתי בעד בנו הרב יניק וחכים ה' ישמרהו מעה"ר[21] לא עשיתים אלא מתוך אהבה עזה וטהורה, אהבה שאינה תלויה בדבר. בכלל נפשי ורוחי נקשרה בעבותות אהבה עם כל משפחתו הנאורה שכולה קדש קדשים, אוהבים התורה ולומדיה, ולעילה מן כל היראה הפנימית שבקרבם, ויוכל כבודו לצייר בדעתו גודל שמחתי והמון עליצותי שהתנוססו בקרבי עת שהודיעני ובשרני כי בנו יחידו וידידו רוצה לעמוד למבחן "סמיכת הרבנות". דלגתי כאיל מרוב ששון ושמחה ואמרתי כמו שאמר ר' דוסא לר' יהושע ויש לו בן לעזריה חבירנו? אמרתי האם חברנו הר' דוד ששון כבר יש לו בן חכם? (עי' יבמות ע"ז.).

והן עתה ואני תפלה, לאל נורא עלילה, למען יזכהו כ' ונב"ת לראות גם בחופתו ושמחת לבו בעושר ואושר ובריאות וכל טוב סלה, והיית אך שמח יחד עם אם הבנים שמחה.

הלא כ"ד[22] ידידו ומכבדו כערכו הרם.

הצב"י[23] שם טוב גאגין ס"ט

ה. מאת רש"ט גאגין

ב"ה, ראמסגט, יז אב הנחמות ט' תרצ"ח (14 אוגוסט 1938).

שפעת שלומים, כטל וכרביבים, יאתיו על ראש גבר חכם בעז, בנש"ק[24], מן הגזע ומן השרשים כה"ר דוד סלימאן ששון, אתה ה' תשמרהו, וכצינה רצון תעטרהו אכי"ר.

אחרי דרישת שלומו הטוב.

מהודענא כי ביום החמישי העבר הגיעוני ס' "פרקי שירה" ו"מכתבי תהלה" והנני שולח לשמו הטוב ג' העתקות מכל אחד מהן. אקוה כי יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפני כת"ר[25]. ואבשרהו כי מזה שנה ויותר אני עסוק במלאכה כבירה ומענינת מאוד, והיא להגיה את כל ד' חלקי השו"ע

20 אחרי דרישת שלומו וטובתו באהבה רבה.
21 מעלת הרב.
22 כה דברי.
23 הצעיר בישראל.
24 בן של קדושים.
25 כבוד תורתו.

דברי מרן מוהרי״ק ז״ל עפ״י ס׳ כת״י וד״י[26] ש׳ שכ״ז ושל״ד. וזיכני ה׳ להשלים חלק או״ח עד תומו. ועלו מספר הגהותי ושינוי הנוסחאות יותר מד׳ אלפים במספר. קראתי בשם ״שינוי הנוסחאות״ שלחן גבוה. והערותי והכרעותי בשם ״שלחן זהב״. ה׳ יעזרני להו״ל בקרוב. ועתה אני עסוק בשו״ע יו״ד. וה׳ יגיעני לראות לגומרה ש״ת[27] במהרה בימינו.

לא אאריך זולת ששלומו וטובתו ישגה לנצח יחד עם נב״ת ת״ם ובנו ן׳ חכם ובתו החכמה, ה׳ עליהם יחיו.

כעתירת ידידו הנאמן, מוקירו ומכבדו כערכו הרב

שם טוב גאגין ס״ט

ו. תשובת ר׳ דוד בן סלימאן ששון

בהנ״ו, לונדון, היום ט״ז רחמים תפרי״ח [אלול תרצ״ח] (12 ספטמבר 1938).

כבוד מעלת יקרת הרה״ג החכם השלם והמובהק הדיין המצויין כמוהר״ר שם טוב גאגין יחשל״א[28] אשר אור תורתו זורח בעיר רמסגיט יע״א.

אחרי דרך מבוא השלום זה עכשיו חזרנו מארץ הולאנד וראיתי חבילת ספרים ממנו ג׳ העתקות מספרו הנעים ״פרקי שירה״ וג׳ העתקות מס׳ ״מכתבי תהלה״, אשר לישרים נאוה תהלה, עם מכתבו אלי זמ״ן נק״ט טו״ב מנחם. טבא הוא וטבא להוי, ואני מצטער שלא השיבותיו במועדו אך לא ראיתיו עד הנה ולא נודע לי מקבלתו עד שובי הביתה ולכן עתה חיש אנכי להשיב לכת״ר תודה על ברכותיו הממולאות בשירה ותהל״ה, תהלה לדוד. ברך לקחתי וברך אשיבנה על ״מכתבי תהלה״ אשר יעידון יגידון כולם כאחד על יקר תפארת ספרו הטוב ״כתר שם טוב״ אשר יצא לו מוניטין בעולם, וגם על פרקו היפה כפרקי שירה אשר הראה בו את ידו החזקה בדרך הפיוט והזמרה בהניפו ידו על ענינים שונים בעים רוחו. נאוו לחיו בטורי״ם שירותיו בחרוזים. והנני מכיר טובה לכה״ר נ״י על כל מה שכתב ליקרא דשבבי זכר צדיקים לברכה וזיע״א, דברי פי חכם חן. אפריון נמטייה למר.

ולרגלי השנה החדשה הבע״ל הנני מגיש לכת״ר נ״י ולכל ב״ב היקרים הי״ו כתיבה וחתימה טובה לאלתר ונזכה כולנו לרגלי מבשר בקרוב אכי״ר. ממני המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

26 מורנו הרב רבי יוסף קארו זכרונו לברכה על פי ספר כתב־יד ודפוס ישן.

27 = של תורה. חלק מחומר זה פרסם בכתב העת דו־שנתי ״יהודית״ שי״ל בלונדון בעריכתו בשנים ת״ש — תש״ג (ראה כרך א, עמ׳ 7 — 12; כרך ב, מחברת ב, עמ׳ 14 — 18).

28 יחי שמו לעד אמן.

ז. מאת רש"ט גאגין

ב"ה, ראמסגט, ז"ך אב הנחמות ש' תש"א (20 אוגוסט 1941).

לך נא ראה את שלום ידידי הנכבד והנעלה המשכיל ונבון, כרבי בון, מגזע היחס והממשלה כה"ר דוד בן סלימאן ששון שליט"א.

אחרי דרישת שלומו ושלום אנשי ביתו.

זאת להודיע לרו"ם[29] כי מזה זמן נפשי נכספה וגם כלתה לדעת משהט"ו[30]. ובכל עת וזמן שאני שומע מפי העתונים מהחורבנות המתהוות יום יום לבי דופק על ידידי ואוהבי שומרי הברית והחסד, מה אירע להם. וכבר קדמה לו הידיעה כי זה לי יותר משנה שיצאתי אני וב"ב[31] מראמסגט, והתלמוד כמו גלמוד, לסיבת שהישיבה "אהל משה" נסגרה על מסגר. ואני גולה ומטולטל בהעיר הזאת. אבל עלי להודות לה' כי למן היום שיצאתי בראש גולים, השתדלתי בכל עוז ותעצומות להשלים חבורנו הקטן "כתר שם טוב" על חג המצות וחג השבועות, וד' תעניות, ר"ה ויום הכפורים, אשר עלו למאות דפים, בפרט למנהגים השייכים לפסח וההגדה וגו' וגו' וכעת אני עסוק להשלים החלק השמיני לחג הסוכות וה' יעזרני על דבר כבוד שמו הגדול. ובאמת נתקיים בי "לולא תורתך שעשועי, אז אבדתי בעניי"[32].

רצוני להודיע למעכ"ת[33] כי מזה חדש ימים שה' יקרני לפני איש נבון ונתן לי ס' כת"י קטן הכמות ורב האיכות. וכ' בהדף הראשון, ספר האזהרות ליום א' של פסח "לרבינו שר שלום בן דוד". ומצאתי כי כבר שמו רמוז בראשי הבתים: לדיני פסח. הכת"י העיקרי נמצא במערת הביה"כ הישן בארם־צובה. נכתב באלף תשס"א לשטרות. וההעתקה שבידי היא משנת תקנ"ח. טרחתי ויגעתי לדעת מי היה רבינו שר שלום בר דוד? איפא היה חי? וגו' ולא מצאתי מאומה אודותיו. אמרתי הבה אציע הענין לפני רו"ם, אולי יכול להודיעני פשר דבר, כי מי כמוהו בקי בכל חבורי הראשונים. ויען שה' עזרני לחבר שני פרושים על כת"י זה, הראשון קראתיו בשם "קנה שם טוב" בו ציינתי כל המקורות של דיני פסח מהתלמודים ומהרמב"ם וגו' [ורוב דיניו שאבם מהרמב"ם. וע"ד מצאתי שהרש"ש זה היה לו גירסאות שונות בס' הי"ד מזו שבידינו היום]. והכ"י השני קראתיו "טוב שם" לפרש מלותיו הקשות אשר מהן צריכות ביאור עפ"י כללי הלשון והדקדוק. ועלו מספר העלים לאחד וחמישים [חצי אוקטבו]. אנא ידידי לעשות לי חסד זה להשתדל כיד ה' הטובה עליו לחקור ולדרוש אודות המחבר רבינו הרש"ש ז"ל[34]. וזכות המחבר יגן עליו ועל בנו יחידו בן חכם ועל בתו החכמה ונב"ת ת"ם.

הנני מחכה בכליון עינים תשובה להודיעני טרם כל מטוב שלומו, ושלום כל ב"ב. ולהודיעני ג"כ אודות כל פרטי מכתב זה, ותודתי נתונות אליו במוקדם ולמפרע.

מאת מוקירו ומכבדו כערכו הרם בישראל

שם טוב גאגין ס"ט

29 רום מעלתו.
30 משמו הטוב.
31 ובני ביתי.
32 תהילים קיט, נב.
33 למעלת כבוד תורתו.
34 את ה"אזהרות" האלה פרסם אח"כ בשנת תש"ג (1943) בכתב העת הדו שנתי "יהודית" שי"ל בלונדון בעריכתו, כרך א, מחברת ד.

184. איגרת מאת ר׳ אליהו הכהן מונק[1], אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, ב יתרו, יז שבט תרצ״ו (10 פברואר 1936).

למר דוד ששון שי׳.

אדון נכבד,

לפני שבועים כשהייתי בביתו שמעתי שיש לו איזה ספק לענין קללות שב״בחקתי״ ושב״כי־תבא״. וכאשר הייתי מדבר עם אחרים לא שמעתי מה היה הספק, על כן אכתוב נא פה מה שנראה לענ״ד[2] מה הם מס׳ קללות שבתורת כהנים, וצ״ח שבמשנה תורה (כנזכר ע״י בעל הטורים בויקרא כז ג). וע״כ אפשר למנות בדרך אחר ואני לא באתי רק לחוות דרך אחד של מנינם.

דו״ש[3] מוקירו

אלי׳ הכהן מונק

מס׳ קללות שבתורת כהנים:

א. בהלה	טז. והכריתה	לא. והשמתי
ב. שחפת	יז. והמעיטה	לב. ולא
ג. קדחת	יח. ונשמו	לג. ושממו
ד. וזרעתם	יט. והכיתי	לד. ואתכם
ה. ונתתי	כ. והבאתי	לה. והריקתי
ו. ורדו	כא. ושלחתי	לו. והיתה
ז. ויספתי	כב. בשברי	לז. ועריכם
ח. ושברתי	כג. ואכלתם	לח. והנשארים
ט. ונתתי	כד. והלכתי	לט. ורדף
י. ותם	כה. ואכלתם	מ. וכשלו
יא. ולא	כו. והשמדתי	מא. ולא
יב. ועץ	כז. והכרתי	מב. ואבדתם
יג. ויספתי	כח. ונתתי	מג. והנשארים
יד. והשלחתי	כט. וגעלה	מד. והבאתי
טו. ושכלה	ל. ונתתי	מה. והארץ.

1 הרב אליהו בן שמואל הכהן מונק נולד בפריס באלול תר״ס (1900). גמר את לימודיו בברלין. ב־1927 נבחר לרב מחוזי באנסבאך שבבוואריה ושימש בתפקיד זה עשר שנים, אח״כ עבר לניו־יורק. ונפטר שם לאחר מחלה בשנת תש״ם (1980). בתו הבכירה היא אשת הרב עמנואל יעקובוביץ, הרב הראשי בבריטאניה. בין פרסומיו: ״לקראת התפילות״ (בצרפתית); ״קול התורה״ (בצרפתית בשנים 1961 — 1973; תרגום בראשית לאנגלית); ״עולם התפלות״, הוצאת ״מוסד הרב קוק״, ב חלקים, ירושלים תשל״ד — תשמ״ד. בראש חלק ב כתב ברוך מונק את תולדות המחבר.

2 לעניות דעתי.

3 דורש שלומו.

צ״ח קללות שבמשנה תורה

א. ארור בעיר
ב. ארור בשדה
ג. ארור טנאך
ד. ארור פרי בטנך
ה. ארור בבאך
ו. ארור בצאתך
ז. מארה
ח. מהומה
ט. מגרעת
י. דבר
יא. שחפת
יב. קדחת
יג. דלקת
יד. חרחר
טו. חרב
טז. שדפון
יז. ירקון
יח. שמיך
יט. והארץ
כ. מטר
כא. נגף
כב. שבעה
כג. זועה
כד. נבלתך
כה. שחין
כו. טחורים
כז. שרב
כח. חרס
כט. שגעון
ל. עורון
לא. תמאן
לב. ממשש
לג. לא תצליח
לד. עשוק
לה. גדול
לו. אשה
לז. בית
לח. כרם
לט. שורך
מ. חמורך
מא. צאנך
מב. בניך
מג. אין לאל
מד. פרי
מה. עשוק
מו. רצוץ
מז. משוגע
מח. שחין רע
מט. יולך
נ. ועבדת
נא. שמה
נב. משל
נג. שנינה
נד. זרע
נה. כרמים
נו. זיתים
נז. בנים
נח. כל־עצך
נט. הגר
ס. תרד
סא. הוא
סב. ואתה
סג. הוא
סד. ואתה
סה. ובאו
סו. ורדפוך
סז. והשיגוך
סח. והיו
סט. ועבדת
ע. ונתן
עא. ישא
עב. ואכל
עג. לא ישאיר
עד. והצר
עה. והצר
עו. ואכלת
עז. האיש
עח. הרכה
עט. ובשליתה
פ. והפלה
פא. מכות
פב. וחלים
פג. והשיב
פד. ודבקו
פה. גם כל־חלי
פו. וכל מכה
פז. ונשארתם
פח. ישיש
פט. ונסחתם
צ. והפיצך
צא. ועבדת
צב. לא תרגיע
צג. מנוח
צד. ונתן
צה. והיו
צו. בבקר
צז. והשיבך
צח. והתמכרתם

וה׳ יברך את עמו בשלום, כי״ר[4]

4 כן יהי רצון.

185. איגרת מראשי ישיבת "רחובות הנהר" בירושלים אל ר' דוד בן סלימאן ששון

ב"ה, ירושלם, יא אדר תרצ"ו [9 מאי 1936].

כבוד מעלת ידיד עליון וידיד נפשנו. אוהב התורה ולומדיה, רודף צדקה וחסד, הנכבד ונעלה לשם טוב ולתהלה. כבוד שמו תפארת האדון היקר סי' דוד סלימאן ששון בן פרחה הי"ו יחי שמו לעד לעולם כירח יכון עולם, לפני שמש ינון שמו, יאיר ויזהיר כמאור ימי בראשית נס"ו אמן כי"ר.

ידיד נפש!

אחרי עלות אשי שלומים באהבה רבה, אותותי אלה להעתיר ולבקש מכב' מעלתו להשתדל למען מוסד ישיבת רחובות הנהר שיסד מרן זקן המקובלים נזר הדור ופארו, אביר הרועים, רכב ישראל ופרשיו א"א זצוק"ל[1]. מוסד טפוחו ועמלו, יציר כפיו שעמד בראשו כארבעים שנה. ותכלית המוסד לרבץ ולהפיץ חוצה מעיינות חכמת הקבלה בין חכמי ירושלים, בקימת חצות ותפלות בכוונה עפ"י סדרי האר"י והרש"ש[2], ללמדם בספריהם, ולהחזיק בידם עד כמה שיש באפשרות, להטריפם לחם חוקם.

וחזקה עלי מצותו ופקודתו א"א ז"ל בימיו האחרונים, להמשיך דרכו בקדש, על משמר תורת הקבלה, לבלי הטביע מעשה ידיו ויגיע כפיו ביון מצולת האפס והחדלון ח"ו. כי בה תלויה גאולתנו וגאולת שכינת עוזנו מבור גלות שביה. כמאמר הרשב"י בתיקונים בגין דעתידין ישראל למיטעם מאילנא דחיי דא הוא עץ החיים ובגין חכמתא דא יפקון מן גלותא, ולאקמא עמהון שכינתא מעפרא דיתבא עמהון בגלותא, ובגינא "וקראתם דרור לארץ" כמה דאיתמר. ופקודתו שמרה רוחי להגות בדברי הרב ובסדוריו, עם פרושי א"א שעודם בכתובים ולא יצאו. אך מה דאוב דאבה נפשי, כי הן בעון דלונו מאד. קצר קצרה ידי מתת לת"ח העניים חלק קטן מצרכיהם לחיות נפשם. כי אין הקומץ משביע. כי באנו עד משבר נורא ואיום מנשא, באו מים עד נפש ואין מעמד במצור ומצוק, אשר אפפנו. היוקר מתגדל, והסעד מתמעט במאד. ע"כ מאד נבקשו לפעול ולהפעיל, ומאחיך לא תתעלם. ומצוה זו תגן, אורך ימים בימינה. ומזל מצליח ועולה, בשמאלה עשר וכבוד, דשנים ורעננים, עץ־חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר בשני עולמות, העולם הזה והעולם הבא. ואני תפלה, מצלינא ובעינא ממארי דעלמא, אתה ה' תשמרם כצנה רצון תעטרם, לעלות על גפי מרומי קרת. ותשפיע עליהם מזיו ברכה העליונה, שפע ישועה ורחמים. וכה"א[3] ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות, כי תביאו את התרומה לבית ה' אם לא אפתח לכם את ארובות השמים, והריקותי לכם ברכה עד בלי די[4]. וקראתי אל הדגן והרבתי אותו[5]. כי"ר. ובזכות זאת ימלא ה' ידכם מברכותיו, וימלא כל משאלות לבך לטובה, יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא, באושר ועושר, בכבוד ובאורך ימים. עוד תנובון בשיבה, שכן ארץ ורעה אמונה, דשנים ורעננים ברבות הטובה, אלפי רבבה, בבריאות מתמדת ושלמה, ונכסים מוצלחים, חיל בל ינוב, ובמזל פורח אתם ובניכם

1 אדוני אבי זכר צדיק וקדוש לברכה. הכוונה לר' חיים שאול דוויך הכהן. כך כותב בנו אליהו שהוא חתום ראשון על איגרת זאת.
2 אדוננו רבי יצחק [לוריא] והרב שלום שרעבי.
3 וכן הוא אומר.
4 מלאכי ג, י.
5 יחזקאל לו, כט.

ובנותיכם וכל אשר באהלכם, תעלו מעלה מעלה. אלו דברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה. ואולם, הקרן, והמטרה העיקרית קימת לעולם הבא. וזוהי גאולתנו ופדות נפשנו. ועיקר מאוינו, כי עינינו תראינה ירושלם נוה שאנן. זכות מרן האר״י הרשב״י והרש״ש, מיסדי הקבלה, ואדירי כל חפצי בם, וזכות אבותינו הקדושים. ובאו ורננו במרום ציון בבנין בית קדשנו ותפארתנו, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך, ונאכל שם מן הזבחים אשר יגיע דמם על קיר המזבח לרצון. הן לזאת, כאיל תערוג נפשנו. וזוהי תכלית חפצנו ומגמתנו. יה״ר ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל ה׳ מעל לגבול ישראל. ואנכי שפתי לא אכלא, מהעתיר ולבקש בעדכם בעת הלמוד, ובכל מקום מקודש, עתרת החיים והשלום. ובפרט אחרי כתלנו, זה כותל מערבי שאין שכינה זזה משם. יהי נועם ה׳ עליכם יכונן ויגונן מעשה ידכם, להתברך בכל טוב ממקור החיים. יברכך ה׳ מציון וראה בטוב ירושלם. הנה כי כן יבורך גבר יר״א[6], כה לחי. ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום. ושא ברכה מהררי ציון מקודש.

הכו״ח[7] ברוב עוז ושלום, בברכה המשולשת בתורה האמורה מפי אהרן ובניו, מקרב לב ונפש.

אליהו דוויך הכהן הי״ו (מקום החותם)
ע״ה עזרא יצחק חמוי הי״ו
ע״ה עזרא יוסף שעיו עבאדי הי״ו
ע״ה ישועה בן ששון הי״ו
ע״ה ישראל מנחם אופיר הי״ו
ע״ה צבי איסר בהר״נ שפירא הי״ו
(חותם ישיבת רחובות הנהר)

186. מאת ר׳ דוד בן סלימאן ששון

אל עורך העיתון The Jewish Advocat, שהופיע בבומביי

על הדיבור בבית־הכנסת בשעת התפילה
(בתרגום מאנגלית לעברית)

יט סיוון תרצ״ו (9 יוני 1936).

לכבוד העורך, ״ג׳ואיש אדבוקט״,

בהוצאת חודש אפריל של גליונך הופיע מכתב ממר מ. ד. יפת שבו הוא מביע את צערו על המנהג של דיבור בבית־הכנסת. רבותינו תמיד פסלו את זה וכבר נזכר בתלמוד (מגילה כח ע״א)

6 ירא אלהים.
7 הכותב וחותם.

"בתי כנסיות אין נוהגין בהן קלות ראש...". הרמב"ם מסביר שזה כולל גם "שחוק והתול ושיחה בטלה" (היד החזקה. הלכות תפילה, יא, ו).

המכתב של מר יפת מזכיר לי דבר שאולי יעניין את קוראי העתון שלך. אני מתכוון למנהג ישן בבית הכנסת הגדול באמשטרדם ששם נהג החזן, כל שבת אחרי "הנותן תשועה", להכריז ברכת "מי שברך" לברך את אלה שהתאפקו מלדבר בשעת התפילה. אני מביא להלן תרגום של הנוסח אשר מובא בפנקס של הקהילה[1]:

"מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב
הוא יברך את כל אחד אשר לא דבר ואשר
לא הוציא מפיו מלה של חול, מ"ברוך
שאמר" עד שגמר החזן את תפילת
"שמונה עשרה" (העמידה), ויברך את
כל אחד ששתק בזמן קריאת התורה,
קדיש וקדושה. והקב"ה ישלם שכרם
וישמרם ויוציאם מכל צרה וצוקה וכל
פגע וכל מחלה, וישלח ברכה והצלחה בכל
מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר
אמן."

וראוי להזכיר כאן שבתקנות בית הכנסת "כנסת אליהו" בבומביי (הודפס בליתוגרפיה ב־1884) אנו מוצאים, תחת הכותרת "התנהגות בבית הכנסת", דלהלן: "אסור לדבר עם חברו וכן אסור לטייל בבית הכנסת".

בכבוד

ד. ס. ששון

1 את התקנה הזאת הנהיג בפראג ר' יום־טוב ליפמאן בן נתן הלוי, בעל "תוספת יום־טוב" על המשנה, שנולד בולרשטיין אשר בבאוואריה בשנת של"ט (1579) ונפטר בקראקא ו אלול תי"ד (1654). הוא תיקן תקנה זאת אחרי גזירות ת"ח ות"ט, משום שהיה מקובל כי גזירות אלו באו בעוון ששוחחו שיחות חולין בבתי הכנסיות בשעות התפילה. ראה ישראל דוד בית־הלוי, תולדות רבינו יום־טוב ליפמן העלר, תל־אביב תשי"ד, עמ' ט. שם הנוסח שונה: "מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה הוא יברך השומר פיו ולשונו מלהפסיק בשום דבור מן ברוך שאמר עד גמר התפילה, ובשעת קריאת ספר התורה שבצבור אפילו בדברי תורה איזה דבור, כל שכן בשיחות חולין וספורי שמועות, ויחולו עליו כל הברכות הכתובות בתורת משה רבנו עליו השלום, ובכל ספרי הנבואות, יראה זרע כשר חיים וקיימים ויזכה לשני שלחנות שבשני עולמות, שהם העולם הזה שעליו נאמר והנה טוב, והעולם הבא הוא יום שכולו ארוך וגם טוב ונאמר אמן". נוסח שלישי מובא בסדור תפילה כמנהג אשכנז עם סדר רב עמרם השלם, יו"ל ע"י אריה ליב פרומקין, ירושלים 1912, חלק ב, עמ' 77.
השווה אנציקלופדיה לתולדות גדולי ישראל, בעריכת הד"ר מרדכי מרגליות חלק ג, עמ' 727; ישראל דודזון, אוצר השירה והפיוט, כרך ג, עמ' 127, מס' 1257.

187. איגרת מהרב נחמיה שמואל בן יצחק ליבוביץ[1] אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

כז תשרי תרצ״ז (13 ספטמבר 1936).

לכבוד החכם החוקר והביבליוגרף ר׳ דוד ששון יצ״ו.

חבתי תשלומי תודה בכפלים, בעד שני ספריו החשובים ״מעט דבש״[2] ו״דיואן״[3], ועוד שלישיה, על החבה־יתרה שהטריח את עצמו לתקן בעטו את שגיאות־הדפוס בספרו ״מעט דבש״. תקן ושייר, העקֵדים והנקֵדים באמות הקריאה וחסרון נכר של המראה מקומות, כמו שהתנצל בהקדמתו. ובשעת הקריאה ציינתי עוד איזה תקונים, ואלה הם:

דף ושורה	במקום	צריך להיות
יז	שרשות גבלות	שרשת גבלת
כה, שורה ג	אלא	אלה
שם, שורה ה למטה	שגי׳רת	שגזרת
כח, שורה למטה	דוברים	ודובר
כט, שורה טו	עונש	ענשו
שם, שורה ה למטה	ימי השבת	יום
לג, שורה ב	כבודו	כבודו, כבודו מחול
לד, שורה ג	אינינו	איננו
שם, שורה טו	פניה	מפניה
שם, שורה י	מחלוקים	מחלוקת
לז, שורה י	בהמה אין לי	תן לי בהמה אמר אין לי
שם, שורה טז	וכסות	וכסתות
לט, שורה א	כורחו	כרחו
מג, שורה ח	מלעיגים	מלעיבים
מה, שורה יז	לציפורנים	לציפרנם
מז, שורה יג	לוגמא	לגימה
נ, שורה יב	בעוקינוס	באוקיינוס

אמנם שגיאות הדפוס הצדה, הספר הנהו כליל יופי, וצדקה עשה עם חכמת ישראל וספרותה בהוציאו לאור מטמונים כאלה. זכרה לו אלקי!...

ועוד הפעם אומר תודה וברכה אוהב תורה, חובב ספרים, ותלמד הספר.

חובבו ומעריצו

נחמיה שמואל ליבאוויטש

1 נולד בקולנה ב שבט תרנ״ג (3 ינואר 1862) היגר לניו־יורק בתרמ״א (1881) ונפטר שם כה סיון תרצ״ט (12 יוני 1939). עיין עליו ג׳ קרסל, לכסיקון, חלק ב. עמ׳ 251—252.

2. ראה לעיל, עמ׳ 174.

3 הכוונה לדיואן ר׳ שמואל הנגיד.

188. איגרת מאת ר׳ בכור יהודה עקנין[1], אל׳ ר׳ דוד בן סלימאן ששון

בהנ״ו[2], היום ר״ח כסליו תרצ״ז [15 נובמבר 1936].

לכבוד ידידי היקר מע׳ הרב הנכבד השר דוד סלימאן ששון הי״ו.

אחדשו״ט בצד״ר[3] וכו׳ באתי בשתי שורות להודיעו כי אני נמצא היום בירושלים ת״ו והנני מודיעו בקצרה על מה שעבר עלי וכשאסע לטבריא ת״ו אכתוב לו ולהילדים הי״ו בארוכה. בקצור ביום ר״ח אב הנחמות תרצ״ו התנפלו עלינו הערבים בטבריא ורגמו אותנו באבנים ורצו להכנס לתוך הבית ונעשה לנו נס גדול שבאה המשטרה והוציאה אותנו במשמר לחוץ לעיר. ואחר שלשה ימים שרפו לנו הבית עם הרהיטים והכל נהיה ביום שבת והיינו רואים חפצינו וכו׳ נשרפים ואין לאל ידינו וסו״ד[4] נשארנו בערום ובחוסר כל והגשנו קובלנה לממשלה לשלם לנו הפיצויים שנגרם לנו ועד היום לא קבלנו שום דבר וסו״ד מר״ח אב ביום שאחר השריפה לקחה אותנו הממשלה ושמה אותנו עם הפליטים בפתח־תקוה ונותנת לנו חצי שילינג ליום, וביר״ח נובמבר פסקה מלתת וכל אחד מטפל בנפשו. ואני עברו עלי המים הזדונים וב״ה[5] שנשארנו בחיים. ואני היום נמצא בירושלים באתי לבקש מהקונצול הצרפתי להשתדל לפני הממשלה לשלם לנו איזה דבר מהנזקים שסבלנו מהשריפה, ובשבוע הבא בע״ה[6] אשוב לטבריא ואכתוב לידידי נפשי הילדים הי״ו. ומכתביו קבלתי לנכון ותודה רבה על הכסף ששלח לי ובאמת מצוה רבה עשה אתי וה׳ ישלח לו מידו המלאה והרחבה, ויאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים אכי״ר, דשו״ט[7] לעקרת הבית סי׳ סלינא מב״ת דשו״ט לידידי נפשי ורוחי הילדים הרב סלמן וביבי יצ״ו ה׳ יזכני לראות פניכם בשובע שמחות בטוב ובנעימים. דשו״ט לכל המשפחה היקרה יצ״ו ושלום. המצפה לראותם.

ע״ה בכור יאודה עקנין ס״ט

1 היה מורה של ר׳ סלימאן ב״ר דוד ב״ר סלימאן ששון, ולימדו תנ״ך, שולחן־ערוך, תלמוד וכתיבה בעברית.
2 בשם השם נעשה ונצליח.
3 אחרי דרישת שלומו וטובתו בצורבא דרבנן.
4 וסוף דבר.
5 וברוך השם.
6 בעזרת השם.
7 אמן כן יהי רצון, דורש שלומה וטובתה.

189—194. חילופי איגרות בין ר׳ דוד אריה יהודה ליב בן אברהם אבא ליפשיץ מווארשא[1] ור׳ דוד בן סלימאן ששון

א

ב״ה, ווארשא, יום ה׳ ב׳ שבט תרצ״ז (14 ינואר 1937).

הוד כבוד החכם השלם דגול מרבבות קודש באהבתו לתורה וספרות ישראל ר׳ דוד ששון שליט״א.

זיו אורו בשחר יבקע עד בלי ירח[2].

התכבדתי לשלוח לו על־ידי הדואר את ספרי ״אבות עטרה לבנים״, הכולל זכרונות, ספורים והגדות על אודות זקני ונזר משפחתי ״המלך הפולני הרב שאול וואהל״ על פי מקורות רבים עתיקים וחדשים, עם השתלשלות יחוסו למעלה בקודש עד דוד המע״ה[3].

נעים יהיה לי לשמוע מכבודו את חות דעתו והשקפתו על ספרי הנוכחי.

הוגד לי, אשר כבודו הוציא לאור רשימה של ספרי כ״י אשר העליון זכהו בהם בשם ״אהל דוד״, ובו הזכיר בפרטות וגם העתיק הרבה ענינים מתוספת רי״ד הזקן ומפסקי נכדו ר׳ ישעי׳ האחרון (הריא״ז[4]) הנמצאים אצלו בכ״י, והצילם ממצולת הנשי׳ והפיץ אורם הגנוז. והנה בעירנו בהספריה על יד בית הכנסת הגדול נמצא פסקי ר׳ ישעי׳ האחרון הנ״ל על מס׳ בבא מציעא, בבא בתרא, מכות, שבועות, ע״ז, נדרים, סוטה, הנכתב לפני שנת ה׳ רמ״ח, כי בסוף הספר נכתב שם טופס של שטר מכירת הספר וזמנו כו טבת שנת ה״א ורמ״ח לב״ע. גם נמצא פה בהספריה הנ״ל כ״י שו״ת הרי״ד הזקן, נכתב בשנת הרס״ד. הכ״י האלו יקרים וחשובים מאד וראוים לפרסמם, וכבר התחלתי להעתיק את שו״ת הרי״ד. ונפשי תשתוקק מאד לראות את דברי כבודו והעתקותיו מספרי הר׳ ישעי׳ הזקן והאחרון. אם יאבה לכבדני בספרו הזה, הנחוץ לי לעבודתי הספרותית אשר למשמע אזן שמעתי שנמצא בו פנינים ומרגליות טובות, אהיה לו אסיר תודה, כי לבי ונפשי יהמו ויתגעגעו לרוות צמאוני. ממש נמשלנו לדגי הים השוטפים תמיד במים, ואף על פי כן כאשר ירבה הגשם, יזקפו ראשיהם לחטוף לפיהם טיפות הגשם בתאוות צמאון, כאלו מעולם עוד לא טעמו טעם מים.

את כתבי־יד של כבודו כבר ראיתי שהזכירם לתהלה ידידנו הפרופיסור מר ישראל דאוידזאן בספרו אוצר השירה והפיוט כרך שלישי. המחבר הזה הואיל לשלוח לי למנה, בשנת תרפ״ה, את הכרך הראשון, שיצא אז לאור, למען אשימה עיני עליו, והתענגתי ממנו מאד, בהיותו ארמון

1 מגדולי רבני פולניה. נולד בווארשא כב טבת תרמ״ז (18 ינואר 1887). בעל הספרים גדולת שאול, ווארשא תרפ״ה; ״אבות עטרה לבנים״, ווארשא תרפ״ז.

2 לפי הפסוק ״יפרח־בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח״ (תהילים עב, ז).

3 המלך עליו השלום.

4 ר׳ ישעיה אחרון ז״ל. הכוונה לר׳ ישעיהו בן מאלי הזקן טראני, בעל ״ספר המכריע״ לובלין תרנ״ז; חידושי תוספות רי״ד, ניו־יורק תש״ד; חדושי הרשב״א[!], ווארשא תרכ״א; פירוש יהושע, Lipia תע״ג ועוד.

מפואר, שגיא ונהדר, בנוי לתלפיות ומלא וגדוש בכל כלי חמדתנו ומרגליותינו של ספרות השירה והפיוט. והנה הגם שהמחבר השקדן הזה עבד עבודה כבירה ומקפת, הנוקבת ויורדת עד תהום החומר של השירים והפיוטים, וכל יקר ראתה עינו, אולם אחרי כל יגיעתו העצומה ודייקנתו המצויינה השאיר אחריו עוללות ושיורים, ומקום הניח גם לי להתגדר ולהוסיף ערכים חדשים מן ספרים רבים, אשר לא שזפתם עיניו. ועל פי בקשתו נעתרתי לו להמציא אליו את תכריך הערכים וההערות אשר עלו במצודתי לחדש ובחפץ לב השתמש בהם בשלשת הכרכים הבאים, ולאות אהבה ושביעת רצון העמיד אותי במחיצה אחת עם כבודו בהקדמתו האנגלית לכרך השני צד XII, במקום גדולתו של כבודו, בהביעו לו את תודתו, בשפלנו זכר גם אותי [במשך הזמן, אחר שנגמרו כל הארבעת כרכים, נצטבר אצלי חומר רב מן ספרים שונים, נדפסים וכתבי יד, הנמצאים בספריתי, אשר חנני ה׳ ברוב רחמיו וחסדיו הכולל ערכים חדשים והערות שונות, אשר כל ערך וערך קבוע ברכה לעצמו, ונגשתי להדפיס בשם ״שיורי אוצר השירה והפיוט״, אך מסבות שונות לא יצאה המחברת לאור עד עתה].

לא אכחד, אשר בזעיר אנפין הנני בן גילו של כבודו, כי גם אותי זיכה השי״ת בכתבי יד שונים. תוכן שני כתבי יד פרסמתי דרך אגב בספרי אבות עטרה לבנים, צד ק״ו. בין כתבי יד השונים הנמצאים אצלנו ישנם אחדים מהם שנעלם ממנו שמות מחבריהם, ועוד לא עלתה בידי לברר זה. אקוה אשר ספרו הנזכר יביא לי בעהשי״ת תועלת מרובה. כמו כן נמצא אצלי ספרא, ספרי, מכילתא ותנחומא דפוס ווינציאה ש״ה — ש״ו ועל צדי הגליונות וגם בעצם הספר בין השיטין כמעט בכל שורה ושורה נכתבו בכתב ספרדי ישן הגהות רבות של שינוי נוסחאות, אשר הנם חשובים מאד, וגם הערות רבות, ולפה״נ תיקן הכותב עפ״י טופסי כ״י שהיו לפניו. בדף האחרון של הספרא רשם הכותב את שמו ״אלעזר בכמהר״ר עבדיא הלוי פורייר״. ובראש שער הספר כתב בין יתר הדברים ״פרשת ויגש שנת השנ״ט [או: השכ״ט] התחלתי ללמוד מכילתא בעל פה״. והנה מענין מאד לדעת מי הוא האיש הזה, אשר מכותלי ההגהות וההערות ניכר שאדם גדול היה והשקיע בעבודתו, מלאת מחשבת וחכמה, יגיעה רבה ועצומה. ולא עלתה בידי למצוא איזה ידיעה אודותיו ואיפה היה מקום משכנו. אפשר יכול כבודו להעמידני בזה על קרן אורה ובירור.

בהזדמנות זו הנני להעירו ע״ד איש אחד ממשפחת שושאן, ולא אדע אם שושן וששון אחת המה, ואולי היא משפחה אחרת. האיש הזה היה מתלמידי הרב הגאון ר׳ יצחק אדרבי בעל שו״ת דברי ריבות. ובסוף ספרו דברי שלום ווינציאה שמ״ו (הדפוס הזה נמצא אצלי) נדפס שם בדף קס״ד מאמר ״במהלל הספר והמחבר״ מאת ״אחד מתלמידי הרב המחבר נ״ר מיחד מן המיחד מיחידיו הקטן שלמה בן לאדוני אבי ירא אלקים הנעלה הה״ר שמואל בן שושאן נב״ת [נפשו בטוב תלין]. יש מקום לשער שהמאמר הזה נדפס גם בדפוס הראשון, שאלוניקי ש״מ, אשר לא נמצא במחיצתי.

לבי מלא תקוה, אשר כבודו בטח לא ימנע הטוב ממני ויתן לי האפשרות להשתעשע בפרי עבודתו וליהנות ולהתענג מזיום ויפעתם, ויחיש לשלוח לי ספרו בהקדם. ותודתי נתונה לו בזה למפרע.

לתשובה מאהבה אחכה, ברוב כבוד והוקרה

אריה יהודה ליב ליפשיץ

(מקום החותם)

למזכרת אהבה וידידות צרפתי את תמונתי.

ב

ב״ה, ווארשא, יום ג׳ יב מנחם אב תרצ״ז (20 יולי 1937).

הוד כבוד הרה״ג הצדיק המפורסם, עטרת תפארת ישראל, שערי תורה וחכמה לפניו פתוחות כש״ת[5] רבי דוד ששון שליט״א.

זיו אורו כשחר יבקע עד בלי ירח.

בכל לבי אהודנו בעד הספרים היקרים ״מעט דבש״, ״אוהל דוד״ ו״דיואן שמואל הנגיד״[6], אשר הואיל מע״כ[7] לכבדני במו. רהב ושש לבי להתענג מזיו כבודם ותפארתם. מפעליו העצומים והכבירים הרודפים ועוברים זה את זה, מעוררים השתוממות והערצה, והרואה אותם יאמר ברקאי, בפענחו נעלמים ובהקיצו נרדמים, להוציא מוניטיהן לאור עולם, אשר הנם כתפוחי זהב במשכיות כסף. וביחוד חפץ ה׳ הצליח בידו לבנות כמו רמים ״אהל דוד״ לכתבי יד של קדמונים ואחרונים, והנהו אוצר בלום, קופת הרוכלין, מלא כל שכיות חמדתנו ומרגליותנו, אשר חזותם של השני כרכים, רבי הכמות וגדולי האיכות מוכיחים, שהמאסף והמחבר, אשר הקים את האהל ממסד עד הטפחות, התמסר לעבודתו, מלאת מחשבת וחכמה, באהבה רבה ושקדנות בלתי מצויה, כי עשה אזנים לתורת וספרות ישראל, לגלות צפונות ונצורות ולהעלות מתהום הנשיה כתבי יד למכביר, לא לבד אותם אשר עד הנה רק את שמם שמענו, כי אם גם כאלה אשר לשעבר לא ידע איש אף את זכרם, וכולם יתנוצצו ויתנוססו לעינינו בברק אורם. ובהם ישראל יתפאר. וברכה מרובה כרוך וקשור בצנא מלא ספרי הזה לכל יודעי ספר וחכמת ישראל, כי מן המעיין הזה ישאבו וישתו לרויה מים חיים ולאורו ילכו כל הימים, והרבה מחקרים ועבודות מדעיות יבואו לעולם, ויסמנו ויתבססו על יסוד ספרו הענקי הזה, ביתרון הכשר דעת. אשריו, שזכה להיות הבונה והמנצח.

בחבת הקדש אברכהו ממעמקי לבי, שהבוחר בתורה והוגיה, יאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, ויריק אליו שפע ברכותיו ממגד שמים ממעל, ויחזק ויאמץ חילו לאורייתא להתמיד ולהגביר עבודתו הקדושה ביתר שאת וביתר עז. וחדות ה׳ היא מעוזי ומעודדי, אשר יתקיים בו הבטחת חז״ל (שבת קנ״ב, א׳): תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים חכמה ניתוספת בהם, שנאמר: בישישים חכמה ואורך ימים תבונה, וקרנים מידם לו לילך בכחו זה מחיל אל חיל להגדיל ולהאדיר תורה ותושיה מאוצרו הטוב, וברוב חסדו יוסיף להשפיע לעם ישראל עוד פנינים ואבני נצח גנוזים ושמורים בין כתלי אוהל אפדנו. ומגלגלים זכות על ידי זכאי ונוצר תאנה יאכל פריה, שיתבצר לו מקום חשוב בין מזכי הרבים, אשר ככוכבים יזהירו לנצח, ולעולם ינון שמו לברכה ולתהלה.

והנה עכשיו, בעטין של סיבות שונות, אין עתותי בידי לשום עין בוחנת על כל פרטי ספריו החשובים, אולם למען להראות לו את שביעת רצוני אכתוב לו בזה, אגב קריאה, איזה הערות. וינעם לי לשמוע ממנו את חות דעתו על זה. ולתשובתו אחכה.

ברוב כבוד והוקרה

ארי׳ יהודה ליב ליפשיץ

(מקום החותם)

5 כבוד שם תפארתו.
6 ראה לעיל, עמ׳ 174.
7 מעלת כבודו.

[הערות הרב אריה יהודה ליב ליפשיץ לדיואן ר׳ שמואל הנגיד]

בהקדמתו לדיואן, בפרק ה׳, ערך את כל חבורי הנגיד, והנני להעיר:

צד XXVII. א) אלאסתג׳נא... ידוע בעברית בשם ספר העושר. הספר הזה הזכירו ר׳ יוסף בן יהודה (בן עקנין) בסוף פירושו לשיר השירים. באכר בהקדמתו לס׳ השרשים צד XVII.

הד״ר ש״א פוזננסקי הודיע (לר׳ יהודה ליב קרינסקי, במכתבו הנכתב יום ד׳ תמוז תר״ע ונדפס בראש החומש ס׳ שמות עם פירושו מחוקקי יהודה, ווילנא תרפ״ח, צד 13) ״קצת מס׳ העשר נתגלה זה מקרוב בערבית״.

צד XXIX. ג) רסאיל אלרפאק. ר׳ יהודה בן בלעם הזכירו בפירושו על תהלים (מזמור צ״א). באכער בהקדמתו לס׳ השרשים (שם) ובפירושו על ירמיה (נ׳, י״א) הנדפס בקובץ זכרון לאברהם אלי׳ (הרכבי, פטרבורג תרס״ט).

שריד ופליט מהספר הזה הדפיס ר״י דרנבורג במהדורתו מחבורים קטנים של ר׳ יונה, פאריז תר״מ. הקובץ הזה בשמו הצרפתי הזכיר באכר בהקדמתו לס׳ השרשים צד XXXI, הערה 1.

צד XXIX. הלכאתא גבראתא. דברי הלכה בשם הנגיד הביאו גם:

ר׳ יהודה אלברצלוני, בספרו השטרות (ברלין 1898), צד 86: ״וכתב הנגיד הכי ואית מדרבנן דאמרי״ וכו׳.

רש״י בס׳ האורה סי׳ ס״ב: ״והנגיד פסק הבדיל באחת מהן מותר לעשות מלאכה״.

ר׳ אברהם בר יצחק מנרבונא, בספרו האשכול (המכונה האמיתי בפי מול״ר ר״ש אלבעק) בהכ״י שעל הלכות ספר תורה בדפים הללו: נ״ז א׳, נ״ט א׳, ס״א א׳, ס״ג ב׳, ס״ד ב׳, ס״ה ב׳, ס״ז ב׳, ס״ט א׳. הציונים הללו כתב במאמרו מחוקק יהודה, ברעסלוי תרע״א. תוצאה מיוחדת מתוך המאסף תפארת ישראל לכבוד ה׳ ישראל לוי, צד 9.

ר׳ מנחם בן שלמה המאירי, בראש פירושו למס׳ אבות, וממנו בס׳ שערי ציון לר׳ יצחק לאטיש, צד 35, ״הנגיד ר׳ שמואל הלוי... חיבר ספר בכל התלמוד וקראו הלכתא גיבראתא והוא ראוי לסמוך עליו ברוב דבריו״ [את המאירי הזכיר כבודו בספרו ״מעט דבש״ צד ו׳. ונעלם ממני מדוע נפקד מקומו כאן].

צד XXXIII. מבוא התלמוד. כתב יד ממנו נמצא ברומי, באוצר הספרים שם, כפי הקטלוגים המצוינים במאמרו של ר״א עפשטיין ״מקורות לקורות הגאונים וישיבות בבל״, הנדפס בהמאסף זכרון לאברהם אלי׳ הנ״ל, צד 168.

הוספה. לרשימת כבודו יש להוסיף עוד:

א) עשרים ואחד ספרים בעניני דקדוק. ברור ומוצק הדבר בלי שום שמץ פקפוק, שבעניני דקדוק חיבר הר״ש הנגיד עשרים ושנים ספרים. כי נאמנה לנו בזה עדותו של הר׳ אברהם בן עזרא אשר לשונו ממש, אות באות, נשתמר ב״חתימת הספר״ מכלל יופי לר׳ שלמה ן׳ מלך, בכתבו: ״כתב ראב״ע בהקדמתו לספר יסוד מורא וזה לשונו: והאמת כי טוב הוא למשכיל שילמוד זאת החכמה, רק לא יתעסק בה כל ימיו לקרא כל ספרי יהודה המדקדק הראשון. ועשרה ספרי רבי מרינוס ועשרים ושנים ספרי רבי שמואל הנגיד. ועל כאלה אמר שלמה עשות ספרים הרבה אין קץ.

עד כאן לשונו". ודברי באכער בהקדמתו לספר השרשים (צד XXX, הערה 1) אשר "ביסוד מורא [כדאי לציין שכך הוא עפ"י גירסת הר"ש ן' מלך במכלל יופי הנ"ל, ואנן לפנינו ליתא זה[8]. ופלא עליו שלא העיר ולא הדגיש שזהו עפ"י נוסחת הס' מכלל יופי] הוא מזכיר כ"ב ספריו בדקדוק והם חלקי ס' העושר". וכן כתב שם (צד XVII) האגרות [החברים]... הן הן השנים ועשרים ספרים או רובם אשר חבר בחכמת דקדוק הלשון" — אינם מחוורים. לדעתי אין שום יסוד והגיון לשלול ממנו הכ"א ספרים, ולדחוק ולומר שכולם נכללו בספר אחד. נעלה מכל ספק, שהדברים כהווייתם, משמעם כפשוטם, שראה ממנו את טופסי הכ"ב ספרים בדקדוק. כי שפתיו ברור מללו וכרוכלא חשב ואזיל שם בדיוק סכום ומכסת ספרי המדקדקים. בתחלה חשב את כל ספרי (בלי מספר מפורט) ר' יהודה המדקדק הראשון. ואחר זה הזכיר והבליט "עשרה ספרי רבי מרינוס", אשר אמיתות המספר המסוים הזה שריר וקיים עפ"י באכר [האמנם בהקדמתו לס' השרשים (צד XXX) רשם את "ספרי ר' יונה בן גנאח" והולך וחושב שם שמותיהם של שבעה ספרים. ואת הסכום הזה ממש הזכיר הראב"ע בהקדמתו לס' מאזנים. ואת הסתירה לזה מה שהראב"ע בעצמו כתב (בהקדמתו לס' יסוד מורא) שהר' יונה חיבר עשרה ספרים בדקדוק, הוא מתלבט ליישב "שבראשונה במאזנים חשב ראב"ע ס' ההשלמה לאחד, ובאחרונה [בספר יסוד מורא] חשבו לארבעה". למותר להעיר על דבר הדוחק והזרות בדבר הזה. כי בתחלה מאי קסבר הראב"ע לחשבו לספר אחד, ולבסוף מאי קסבר שחשבו לארבעה ספרים, לית דין צריך בושש, כי בעת שכתב הראב"ע את ספרו מאזנים היה ידוע לו אז רק שבעה ספרי ר' יונה, ואח"כ באחרונה — כמבטאו של באכער — כאשר חיבר את ספרו יסוד מורא, היה בידו עשרה ספריו]. ואחר זה כתב מפורש "ועשרים ושנים ספרי רבי שמואל הנגיד". ובודאי היו לפניו ולעינין כל הכ"ב ספרים המיוחדים הללו, ונשען על העובדא הברורה והמוחלטת הזאת, שמספר ספרי דקדוק רב וגדול, הביא הר"ש ן' מלך את הערתו של הראב"ע שסיים על זה "ועל כאלה אמר שלמה עשות ספרים הרבה אין קץ". וכן העיד ר' סעדי' אבן דאנאן במאמרו על סדר הדורות, הנדפס בחמדה גנוזה (צד כ"ט) אשר "ר' שמואל הנגיד... חבר ספרים הרבה בתלמוד ובדקדוק ובשיר".

ב) פירוש על התורה, נמצא בוואטיקאן ברומי, כפי עדותו של ה' רפאל ליב קירכהיים בהערתו לס' שם הגדולים, חלק שני (פראנקפורט דמיין תר"ז, צד 246), ערך ר' שמואל הנגיד. יש מקום לשער, שהספר הוא בעברית, כי לא הדגיש שהוא בשפה אחרת. לפה"נ[9], לספר הזה כוון הראב"ע בפירושו על התורה שהביא את דברי הנגיד שבעה פעמים. א) בראשית י"ט ח. ב) שם ל"ג י'. ג) שם מ"ט י"ח. ד) שם מ"ט כ"ג. ה) שמות ו' ג'. ו) שם ל"ב ל"א. ז) במדבר כ"ז ז'. ופעם אחת יזכירהו בקהלת ט' יב [שמותיהם של רשימות נדפסות מהכתב יד בוואטיקאן הזכיר הר"א עפשטיין בזכרון לאברהם אלי', צד 168, וגם פריימאן במבואו לתשובות הרמב"ם, הוצאת מקיצי נרדמים, צד XXIV. ונצרך לברר תוכן הכ"י]. ובאם יבוא מי להתעקש ולומר שכוונת הראב"ע הוא לספרו השרשים, ולא חיבר ספר בפני עצמו על תנ"ך, בשעה שהציונים הללו ושל אותם שיבואו הלאה מטפחים על פנינו, עליו להביא אלינו ראי' או עדות.

ג) פירוש על נביאים וכתובים. 1) דברי הנגיד על נ"ך הביא הראב"ע בפירושו לנ"ך הרבה פעמים. 2) ר' דוד אבודרהם בספרו סדר תפלות התעניות כתב "לגאיינים פי' מחנות המלחמה והוא מלשון רז"ל לגיון העובר ממקום למקום. והנגיד פירש מזה הענין הבוז לגאונים ואמר כי הלמד בו שרש". 3) ר' סעדי' אבן דנאן בספרו (כ"י) שרשים כתב "וכבר כתב אבי המדקדקים הרב ר"ש הלוי

8 אינני יודע איזו הוצאה של יסוד מורא הייתה לעיני הרב ליפשיץ; אבל ברוב ההוצאות המצויות בידינו נמצאים הדברים בראש הספר, וסרה פליאתו מעל באכר.

9 לפי הנראה.

הנגיד ז״ל כי שורש וירב כנחל ריב וכו׳״. מובא במאמר בקורת בראש הספר חמדה גנוזה, קאניגסבערג 1856, צד XIX. 4) ר׳ יוסף בר דוד מארץ יון בספרו מנורת המאור, הביא פירוש הנגיד על הפסוק הברו החצים (ירמי׳ נ״א י״א), דיואן שמואל הנגיד, בהקדמה, צד XL.

ד) פירוש על התלמוד בבלי. שד״ל בספרו בית האוצר, לשכה א׳ (צד פ״ו) כתב: ״אחד מאוהבי כתב לי שראה ספר תשובות הגאונים כ״י נחלק לשני חלקים.. והשני [כולל] ק״י [סימנים] ורבים מהסימנים ההם אינם תשובות אלא פירושים על סוגיות התלמוד ועל האגדות... מר׳ שמואל הנגיד״[10]. וזה מתאים לדברי ר׳ סעדי׳ אבן דאנאן הנ״ל, שכתב שהר׳ שמואל הנגיד חיבר ספרים הרבה בתלמוד.

ה) פירוש על התלמוד ירושלמי. רבינו יונה על הרי״ף לברכות דף י״ח ע״א ד״ה ואי, כתב: ״ומה שאמרו [בירושלמי] אינטליין דו אסור, הנכון מה שפירש הנגיד רב שמואל ז״ל שר״ל דדברי הכל היכא שרוקק כמו המטייל שאינו עושה לצורך שאסור״.

ו) שאלות ותשובות. 1) בקובץ תשובות הרמב״ם ואגרותיו (לפסיא תרי״ט, דף מב ע״ב) סימן רי״א נמצא תשובה ״לרבינו שמואל הלוי הנגיד זצ״ל. אם יש דין מצרנות לאחר זמן״ [תשובת ר׳ שמואל הלוי הנגיד נשתרבבה לתוך הקובץ הזה, כאשר נמצאים בה עוד תשובות מאנשים שונים]. 2) בתשובות הגאונים [זכרון לראשונים וגם לאחרונים] (ברלין תרמ״ז), בסימן רכ״ז ״שאלות הללו שבאו ממדינת קרואן על שם הנגיד. 3) בקהלת שלמה לרש״א וועדטהיימער (עמוד ע״א) ״שאלות לאנשי קירואן משם הנגיד ז״ל״.

— — — — — — — — — — —

הרב יהודה ליב הכהן פישמאן, אחד מן המומחים בחקירת ״הנגידות בישראל״ (ירושלם תרפ״ז) כתב בספרו הנזכר שהיו שלשה אנשים בשם שמואל הנגיד; א) ר׳ שמואל בן פלטיאל. ב) ר׳ שמואל בן יוסף הלוי. ג) ר׳ שמואל בן חנניה. ובמח״כ[11] נעלם ממנו שהי׳ גם רביעי: ד) ר׳ שמואל ב״ר דוד הנגיד שחיבר פירוש על התורה ונזכר בהקדמת פי׳ התורה לר׳ יש״ר (אוצר הספרים לבן יעקב, ערך פירוש התורה 770), ולפה״נ הוא אותו ר׳ שמואל הנגיד שחיבר פירוש על נבואת נחמן קטופה בר פנחס הנזכר בשפתי ישינים, אות נ׳. ובזה תתבטל לעגו ותלונתו של רייפמאן[12] בספרו תולדות רבינו זרחיה הלוי (פראג תרי״ג) שמלא שחוק פיו ״ר׳ אברהם הלוי הזקן הוא המחבר, ור׳ שמואל הנגיד הוא המפרש???״.

שוב התבוננתי שדבריו של השפתי ישנים בודאי נובעים מהס׳ שלשלת הקבלה ושם כתוב (במערכת הרמב״ם) אשר ״כתבו אל הרב רבינו דוד בן בנו של הרמב״ם... ושלח לכם המעשה מלידת הנער הנעים ילד שעשועים והנבואות אשר נבא ובסוף כל נבואה קצת פירוש״. וכעין זה הוא בסדר החכמים וקורות הימים (צד 135).

10 ראה להלן, הערה 20*.
11 ובמחילת כבודו.
12 ר׳ יעקב בן צבי הירש רייפמאן.

[הערות לספר "מעט דבש"]

מעט דבש, צד ט', יש להעיר שהד"ר הרכבי בחדשים גם ישנים הנדפס בהפסגה קובץ ראשון (צד 56) כתב "אצל הנכבד ר' ישראל שמעון שיין [בירושלים] ראיתי פסקי ר' ישעי' האחרון עם ציורים לכל הלכה. נכתב בשנת קל"ד לאלף הששי מר' יקותיאל בכ"ר שלמה למורו ר' מנחם ישעי' בכ"ר נתן".

שם, צד ס"ז. את יקר תפארת נוסחת הכ"י של העיטור, שהוא קילורין לעינים. נחזה מן השורות האחדות אשר כ' הדפיס. בעל הפירוש על ס' העיטור בשם שער החדש (ווארשא 1885) עמל שם (דף ל"ד ע"א) להגיה ולפרש הנוסח, אולם במחכ"ת שגג ולא עלתה בידו. עיין שם. שם, ובארבע חומרי דרשוותא. לפה"נ הם הארבע חותמות של השני גאונים והיינו דבבא שלהם.

ג.

ב"ה, ווארשא, ערש"ק, ב דר"ח אדר שני תרצ"ח (4 מארס 1938).

הוד כבוד הרה"ג החכם הכולל, בספרי תורת ה' חפצו ובאהבתם ישגה תמיד כש"ת[13] ר' דוד ששון הי"ו ויופיע לנצח.

בחודש אב שנה העברה כתבתי לכבודו מכתב עם אי־אלו הערות על ספריו היקרים, אשר הואיל לכבדני בם. לתמהוני לא התכבדתי עד היום להשיג ממעלתו אישור ע"ד[14] קבלת מכתבי, ותהי לפלא.

כעת הריני לשחר את פניו ע"ד הענין הזה, והכל צריכים למרי חטיא.

בעירנו ידפיס רב אחד הספר שימוש תהלים עם הערות וציונים. אצלו נמצא השימוש תהלים המחובר לתהלים. והנה ראה בס' אוצר הספרים לבן יעקב (ערך שמוש תהלים), אשר בדפוסים הראשונים[15] נדפס (בראשו?) תפלה לענין ההוא, שנשמט בהשמוש תהלים שנדפס ביחד עם התהלים. ופנה אלי בבקשה להראות לו מאוצר הספרים שלי שימוש תהלים ישן שנדפס בלבדו, למען יעתיק וידפיס גם את התפלה הזאת. למגינת לבי לא יכולתי למלאות בקשתו, כי ברשותי לא נמצא כלל שמוש תהלים ישן. האמנם לדעתי אין ברור ומוחוור בדברי בן־יעקב שנמצא בראשו תפלה, והנה שוב נזכרתי והתבוננתי, אשר באוצר ספרי כבודו נמצאים שלשה כ"י מהספר הזה, המובאים בספרו הענקי "אהל דוד".

בקשתי שטוחה, שיאבה נא כבודו להעמידני על קרן אורה ולהשיבני בהקדם אם באמת נמצא תפלה בראש הספר, ואפשר יש ביכולתו לצוות לעו"ר[16] להעתיק ולשלוח אלי את כל טופס התפלה בשלימות אות באות, ויתגלגל זכות על ידו.

13 כבוד שם תהלתו.
14 על דבר.
15 ראה יצחק אייזיק בן־יעקב, אוצר הספרים, עמ' 593, מס' 838. הדפוסים הראשונים שראיתי: סביוניטה שי"ב; סביוניטה שי"ו (עם תהלים); קראקה [ת"ה?]; אמשטרדם תי"ח; הומבורג תפ"ד; לאדז 1931 ועוד. בכל אלה לא מצאתי את התפילה הנ"ל ויש שינויים בין כמה מהם.
16 לעושה רצונו.

באמתחתי נמצא המשך להערות ששלחתי אליו במכתבי הקודם, ונמנעתי להעלותם עכשיו עלי גליון לרגלי מניעת תשובתו.

בחיכוי לתשובתו התכופה הנני חותם ברוב כבוד והוקרה.

ארי׳ יהודה ליב ליפשיץ

ד. תשובת ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, לונדון, כה אדר ב תפרי״ח [תרצ״ח] (28 מארס 1938).

כבוד מעלת הרה״ג הסופר הגדול כמוהר״ר ארי׳ יאודה ליב ליפשיץ שליט״א. לווארשא.

אחדשו״ט וכו׳ את מכתבו היקר זמ״ן נק״ט ב׳ דר״ח אדר ב׳ קבלתי בכבוד רב ולדאבוני למדתי ממנו שמכתבי הקודם ששלחתי לכבודו ואשר בו הודעתיו בקבלת יקרתו מי״ב מנחם אב לא הגיע למטרתו והנני מצטער מאד על זה. באותו מכתב הודתי למר מעומקא דליבא ואמרתי שאז הייתי בהולאנד וקויתי שבימים הבאים בעה״י אשתדל לעיין בהערותיו והארותיו ההכי יקרות, אולם בשובי הביתה נטרדתי בענינים שונים אשר לא הניחו לי מרגוע. עתה שוב באתי להודות לכת״ר על התענינותו הגדולה שטרח וכתב באריכות והוסיף נופך משלו מהני מילי מעליותא. יישר חילי׳ דמר ותשואות חן חן.

(א) דיואן ר׳ שמואל הנגיד

הצדק עם כבודו, והיה לי לזכור את ר׳ מנחם בן שלמה המאירי בצד XXXII אף כי הזכרתיו כבר בצד IX.

גם נהניתי מאד מדבריו וביאוריו המחוכמים אודות כ״ב ספרים בעניני דקדוק, וכן מדבריו בעניני שו״ת שכתב הר״ש הנגיד ז״ל.

(ב) שמוש תהילים

אודות השמוש בדקתי בג׳ כתבי היד הנמצאים אצלי. שנים מהם לקויים בחסרות בתחלה וסוף. והשלישי, כ״י סי׳ 56. אשר בו השמוש שלם, לא נמצא שם תפלה. וכדי שידע כת״ר סגנון השמוש, אמרתי להעתיק פה אלו השורות:

א אשרי האיש. טוב לעצור הדם יכתוב המזמור
ויתלה אותו בצו[א]ר שלחולה ואחר כך יאמר
שמע קולי ובכיי יר״מ א׳ל׳ ח׳ד׳ שתעצור
הדם מן פב״פ היוצא מאבר פב״פ אא״א סס״ס
שם המזמור אל חד.

ב למה רגשו גויים. טוב לכאיב הראש יכתוב
המזמור ויתלה בצו/א/רו ויאמר יהי רעוה
מלפניך ייי מלך רחמן רחמנא וחננא ייי
שתרחם ותחנן על פב״פ ותקל מחליו וירפא
בשם אֵילָה יהיה רפואה שלימה לפב״פ
אא״א סס״ס שם [המזמור] אֵילָה.

ג ייי מה רבו צרי. טוב לכאב הראש והכתיפים
יכתוב המזמור ויתלה בצו/א/רו ויאמ׳ יהי
רעוה מן קדמך הגד דוק והב יה שבנתה
שמים וארץ שתשוב על פב״פ ותקל מעליו חליו
וירפא בשם הגד ודוק והב יה אא״א סס״ס שם
המזמור הגד ודוק והב יה.

והנני מברך את כת״ר בחג כשר ושמח ואכפיל את תודותי הלבביות יברך ה׳ חילו ופועל ידיו ירצה כנפשו ובנפש מוקירו ומכבדו כערכו הרם, ממני המצפה לתשועת ה׳

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

ה.

ב״ה, ווארשא, ד חי״ר למסב״י[17] תרצ״ח (4 מאי 1938).

הוד כבוד הרה״ג הצדיק, אחד מיחידי סגולה, אשר הודה בפרהסיא ולא בוש ״חבת הספרים ויקרת גדולי הראשונים בערו בקרבי מילדותי״, ועליהם שם השר ר״ש הנגיד ״אנשים יש לכל מפעל וכל איש מקודש לאשר חפץ ובוחר״, כש״ת רבי דוד ס״ד ששון יצ״ו.

מכתבו מיום כ״ה אדר ב׳ קבלתי, למען בל למנוע בר הנני רואה חוב מוסרי לעצמי להוסיף לשלוח לכבודו את המשך הערותי לס׳ דיואן שמואל הנגיד, החביב אלי עד לאחת, אשר הזכרתי במכתבי הקודם. אם מעלתו ימצא בהם תועלת ורצון והיה זה שכרי.

ע״ד הס׳ שימוש תהלים, התבוננתי בהעתק ששלח לי מעלתו מן כ״י 56 והנה הוא משונה לגמרי מן הטופס הנדפס. אולי יש מקום לשער, אשר הטופסים נכתבו ממחברים שונים, ולכן לא יכילו נוסח וסגנון אחד. כדאי לבדוק ולברר זאת באמצע תהלים בהשני כ״י הנמצאים אצלו חסרים בתחלה וסוף.

אחרי הביעי לו את ברכתי הלבבית, שהעליון יעזרהו בשפע ברכה והצלחה כפי משאלות לבו לטובה, ויזכה להמשיך עבודתו, עבודת הקודש, לשוחרי תורה ותושיה. הנני חותם בחיכוי לתשובתו התכופה.

ברוב כבוד והוקרה

ארי׳ ליב ליפשיץ
(מקום החותם)

17 למספר בני ישראל = ג אייר.

מלואים להערות ותקונים לדיואן שמואל הנגיד

הקדמה צד XIV "לנגיד היו שלשה בנים: יהוסף, יהודה ואליסף". בספר ספרות ישראל להפרופ' מ. שטיינשניידער, צד 156 כותב "ר' אלעזר מוירמיזה [הרוקח] מספר כי תורתו וידיעתו בקבלה הגיעה לידו ע"י סבובים שונים מאחד החכמים בשם אבו הרון, אשר גלה מעיר לוקקא והיה בנו של שמואל הנגיד בבבל". מי הוא? כבודו לא הזכיר שמץ מנהו[18].

את בנו יהודה הזכירו לתהלה רבינו רב האי גאון[18]* בתשובתו הנדפסת בשו"ת הגאונים "שערי תשובה" (לייפציג) סי' ה' "וכי יפלא מכם דבר למשפט שאלו לרב ר' יהודה בן הנגיד כי שמי בקרבו הי"ו והוא יודיע לכם הדבר מפה אל פה בהראותכם אליו כתבי זה". וע"ש בראש הספר ב"הערות ופירוש" להרד"ל שכתב "הדבר ברור וניכר מלשונה וענינה שהיא לרב האי ובע"כ לשון זה [כי שמי בקרבו] הוא מליצה, ור"ל[19] שהוא כבר מסר לו הענינים".

צד XVIII. לבד התשובה מרב האי גאון לנגיד על השאלה אם מותר להתעסק בחכמות חיצוניות, שנשמרה בלשונה ממש בשו"ת הריב"ש, סי' מ"ה, כתב ה' רפאל קירכהיים בהקדמתו ל"שבע מסכתות קטנות ירושלמיות", פראנקפורט תרי"א, אשר ה' אליקים כרמולי "יגלה חדשות מן אוצרותיו... מכתב רב האי אל ר"ש הנגיד על הגאונים". הפרופ' מ. שטיינשניידער בספרו ספרות ישראל (צד 118) כתב: בבוא הרב מצליח אבן אלבצדין בסיציליא מבבל לספרד הראה לר' שמואל הנגיד ספר יקר מכיל מנהגים שנהג בהם רב האי גאון".

ד"ר קהוט, במבואו לספר ערוך השלם (ווילנא) צד XI, כתב אשר "מהר"ם שטינשניידער [במ"ע ר' אברהם גייגער. ח"ב, צד ש"א והלאה] מצא מציאה גדולה בעקד ספרים של אוקספורד, והוא כ"י בלשון ערבי ועברי כתוב מר' מצליח... וסיפר ר' מצליח בכ"י הנ"ל שאחרי שובו בא לר' שמואל הנגיד להגיד לו על אודות המראה הגדול אשר ראה בעיניו כי רה"ג ז"ל והקתוליקוס הנוצרי נושאים ונותנים זה עם זה ויושבים בשלום והשקט כשבת אחים גם יחד".

צד XXVII. "ר' דוד קמחי, שמזכיר בספר השרשים שלו את דברי הנגיד". גם אביו הר' יוסף קמחי הזכירו בספרו הגלוי (ברלין תרמ"ז), צד 62, "כאשר הביא ר' שמואל הנגיד מן וישחך בקרבך (מיכה ו י"ד) בשקל וישעך תתן לו", השערת כבודו "אפשר שהחכמים הללו נטלו את דבריהם מן המקרא שכתב הנגיד" לא תתקיים להתוכן של הפסקא הנזכרה.

צד XXIX. "הלכאתא גבראתא", פרורים מהספר הזה נשתמרו בקובץ שהי' ביד הר"ר יעקב מוספי' מו"ל "תשובות הגאונים" (ליק תרכ"ד). בהקדמתו לס' הזה כותב "התשובות האלה אשר אנכי מוציא לאור המה נלקטות מקובץ א' כתב יד... כולל פסקי ר' ישעי' מטראני על שלש מסכתות יבמות נדרים ונדה... ושו"ת גאונים בשני חלקים. הראשון כולל קכ"ג סימנים והשני בלתי שלם ומסיים בס' ק"י, ואולם רבים מהסימנים ההם אינם תשובות כי אם לקוטים מספרי קדמונים... מספר הלכתא גברוותא לרב שמואל הנגיד", הכ"י הזה היה לשעבר ביד הג"מ חיד"א, וגם השתמש בו בהרבה מקומות בספריו ואחר זה היה ביד אחד מאוהביו של שד"ל[20], וביד הרב ר"א ביבאנטי

18 שם נאמר "שמואל הנשיא" ולא "שמואל הנגיד". ראה אוצר רזים וגלגולו" "שנה בשנה", תשכ"ג, עמ' 358, הערה 24. אבר־אהרן בן שמואל מבגדאד נזכר ב"מגלת אחימעץ" בן פלטיאל, הוצ' בנימין קלאר, ירושלים תשי"ד. פרטים עליו ראה אברהם בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ' 275.

18* טעות! יהודה בנו של ר' שמואל הנגיד נולד אחרי מות רב האיי גאון.

19 ורוצה לומר.

20 שמואל דוד לוצאטו.

אב״ד אנקונא. ונתנו להשתמש בו להרב ישראל משה חזן בעל איי הים. נעלם ממני איפה הוא נמצא עכשיו[20]*. בשנת תרצ״א יצא לאור בירושלים פסקי ר׳ ישעי׳ מטראני על מס׳ יבמות עפ״י כ״י הנמצא בבימ״ד לרבנים של ד״ר שכטר בניורק [האמנם שהספר נקרא ממו״לו, ר׳ זאב ביעדנאוויץ, בשם ״תוספות רי״ד״, אכן המעיין בגוף הספר יראה ויוָכח שזהו פסקיו ולא תוספותיו. וכבר העיר ע״ז, מדומני, באחד מקובצי ״תרביץ״ ברשימת ספרים חדשים]. ויש מקום לשער, אשר שמה נתגלגל ונמצא הקובץ בשלימותו ויכול היות שיש שבר להלקוטים של ההלכאתא גבראתא בנוי יורק, מצוה לחקור ולדרוש עד״ז[21]

כן הובאו דברי הנגיד בשו״ת הגאונים ״שערי תשובה״ הנ״ל, סי׳ קי״ז ״כך כתב הנגיד ז״ל״, וגם בסי׳ קי״ט ״והנגיד ז״ל אמר...״.

צד XXXII. ר׳ משה בן נחמן הביאו בס׳ מלחמות ה׳ גם במס׳ מו״ק סוף פ׳ ואלו מגלחין ״גרסא ישנה בספרי ספרד כולן בהלכות גדולות ובפר״ח ז״ל כגרסתו של רבינו הגדול ז״ל אע״פ שאמרו אין אבילות במועד וכן כתבה הנגיד בהלכותיו״.

צד XXXV. ״ישנם עוד שירים אחדים השייכים לנגיד אשר מקומם נפקד בספרנו... שנדפסו על ידי בראדי בספרו כל שירי ר׳ שמואל הנגיד, ווארשא תר״ע״ [וכן הזכירו ב״מפתח השירים״ (צד שכ״ג)]. לאויר העולם יצאו שתי חוברות, עד עמוד 160. באמת כבר היתה מוכנת בדפוס עוד חוברת שלישית (208 — 161), אך לא יצאה לאור. חבל על דאבדין ולא משתכחין. שני שירים כאוד מוצל מאש הכליון נתפרסמו בקהל על־ידי גואלם ה׳ חיים בראדי בספרו ״מבחר השירה העברית״ (ליפסיא תרפ״ב), שקנו מקומם בכל שירי צד 194 וצד 198. הד״ר י. נ. שמחוני במכתבו להפרופ׳ ישראל דודזון, הנדפס ב״ציונים״ (ברלין תרפ״ט) צד 27, התמרמר על ה׳ בראדי מדוע השתמש בספרו מבחר השירה בעלי־הגה של שירי ר״ש הנגיד טרם שנתפשטו בין קהל הקוראים, וכתב ״רבי שמואל הנגיד לא יצא לאור אלא עד עמוד 160. מכאן ואילך נדפס ולא יצא לאור, מפני שהתחילה המלחמה. בינתים מת בן אביגדור העורך של ״תושיה״ ובכל הוצאת ״צנטרל״ אין איש יודע איה מקום הדפוס הזה והמטריצות. ברודי בתור מוציא לאור קבל כנראה את העלים הנדפסים, ובספר ״מבחר השירה״ הוא מביא מהם דברים, ולא טוב עשה, כי הרי הספר אינו מצוי כלל, והוא תלי תניא בדלא תניא[22] תלונתו על ה׳ ברודי, לדעתי, אינה מבוססת, כי מה פשע ומה חטא בעובדא כזאת? אדרבא, נאה להודות, לו ולהביע ע״ז[23] את הפתגם התלמודי: ״כל דילדי׳ אמי׳ כוותי׳ תלד״[24].

בהמשך לקונטרס הערות שלי הקודם נידון ארבעה אנשים בשם ר׳ שמואל הנגיד. יש להוסיף, אשר רבי שמואל הנגיד נכד הרמב״ם הוקיר וכיבד מאד את הר׳ אישתורי הפרחי בעל כפתור ופרח בבואו בשנת ד״א ע״ג למקום מגורו קאירא, עי׳ תולדות הרב אשתורי הפרחי״ הנדפס בראש הספר כפתור ופרח (ירושלם תרנ״ז) צד XXXI.

20* עיין בתשובות הגאונים עם הגהות איי הים, לרי״מ חזן, ליוורנו תרכ״ט, דף ז ע״א. מפי ידידי הרב המלומד שמואל אשכנזי מירושלים שמעתי כי ראה כ״י זה בידי הרב יהודה אבידע, אשר מצאו במצרים בביקורו בה. לבסוף הגיע כתה״י לידי הד״ר מרדכי מרגליות אשר השתמש בו כאשר הוציא: ספר הלכות הנגיד, כולל שרידי ספר הלכתא גבראתא לר׳ שמואל הנגיד, ושרידים של שאר כתביו ההלכיים, יוצאים לאור עם מבואות והערות בידי מרדכי מרגליות, ירושלים תשכ״ב. עיין שם במבוא, עמ׳ 49 — 50. ועיין גם שם עמ׳ 12 — 13, הע׳ 14 — 15. אני מודה להרב אשכנזי על ידיעה זאת.

21 על דבר זה.

22 שבת כב ע״א.

23 על זה.

24 ״כל דילדית אימיה כוותיה תלד״ (עיין מכות יז ע״ב).

לזכרון בני שושן וששון יש להוסיף:

א. החכם השלם ר׳ יהודה ן׳ שושן, מובא בס׳ שורש ישי על רות, עה״פ[25] ותאמר רות המואביה.

ב. ר׳ יוסף בן שושן, מובא בשו״ת ריב״ש המובא בס׳ עבודת הקודש לגבאי חלק העבודה פרק י״ג. ושם הלל אותו מאד.

ג. אנשים שונים ממשפחת שושן ויחוס המשפחה הזאת הזכיר ר׳ חיים בראדי בהקובץ ״ציונים״ הנ״ל, צד 46.

ד. הגביר ר׳ משה ששון ובנו ר׳ ישועה עם פרטי גדולותיהם ושבחיהם נזכרו בסוף ספר ויקרא יצחק (עטיי׳), דף קיח ע״א.

ה. ר׳ יוסף ששון ״משפחת הששון הלא היא יצאה מבגדאד, והיא שם נשיאים לעם. על דגל משפחתם יונה וענף זית בפי׳ ונכתב מסביב אמת ואמונה״. שלמי אמוני ישראל (בעלינסאן), חלק ראשון, צד 92.

ו. תשובת ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, לונדון, ריש ירחא תליתאה מ״ה למטמונים תפרי״ח [תרצ״ח] (31 מאי 1938).

כבוד מעלת יקרת הרב הגאון החכם השלם כמוהר״ר ארי׳ יאודה ליב ליפשיץ שליט״א.

רב נכבד ומאד נעלה, אחדשו״ט, מה יפו ומה נעמו אמרותיו אשר ברוב טובו העלה על הכתב באגרתו מיום ח״י למטמונים. והנני מגיש לכת״ר המון תודות על הארותיו. אוצר בלום מהיני מילי מעליותא, ובדבריו של הנגיד ז״ל אקרא כגביני כרוז:

״וכל בינה וכל חכמה נכונה אספתם כאסוף ביצים עזובות״.

על דבר הס׳ שמוש תהלים, הנני מעתיק פה איזה שורות מן האמצע (כ״י 56, עמ׳ 226), וז״ל:

ס״א. למנצח על נגינת לדוד. שמעה אלדים רנתי הקשיבה תפילתי. להאריך ימים יתפלל זה המזמור ז״פ ובכל פעם יאמר **אדיר ואמיץ וחזק** בך חסיתי ובך שמתי שברי ותקותי ומשגבי ומנוסי, אל נא תשיבני ריקם מלפניך ואל תמיתני ברוב עונותי וחטאי. אכן ברוב חסדיך ורחמיך חייני כאמור רחמיך רבים ייי כמשפטיך חייני ותאריך ימי ושנותי בעת אעשה ואקיים מעשיך ומצותיך ואלמוד תורתיך כאמור אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ונאמר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. ואומר כי מוצאי מצא חיים וגו׳ עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. ונאמר כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים. ונאמר ואתם הדביקים בייי אלדיכם חיים כולכם היום. על כן ייי אלדי אל תעליני ברוב פשעי ואל תשחיתני ואל תאבדיני מן העולם, אך רחמיך יקדמו רגזיך ותרחמיני ותאריך ימי ושנותי בטובה ואשוב בתשובה שלימה לפניך כאשר אמרו רז״ל ושוב יום אחד לפני מיתתך כי לא

25 על הפסוק.

תעזוב נפשי לשאול שחת תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח. כי ייי אלדיך מלך חפץ בחיים ואמרת על ידי נביאיך כי לא אחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחיה. ונאמר שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל ואתה חפץ בתשובה. שנ׳ שובה ישראל עד ייי אלדיך כי כשלת בעוניך קחו עמכם דברים ושובו אל ייי וג׳. אמרו רב׳ ז״ל בכמה מקומות כח התשובה עולה עד כסא הכבוד על כן תשובתי ותפילתי תעלה עד כסא כבודך ותקבליני בתשובה שלימה לפניך בשם אדיר ואמיץ וחזק אא״א סס״ס.

אודות משפחת בני שושן ומשפחת ששון, צריך אני להודיע לכת״ר כי לפי דעתי העניה אין ביניהם שום שייכות, ומשפחתנו נקראת כך מזמן בוא אבי זקני דוד זצ״ל מבגדאד לבומבאי ואילך, אשר היה שם אביו ששון, הוא ששון שהיה נשיא בבגדאד, ובלשון אנגלית נעשית השם ששון שם משפחתי. והנני מסיים בברכת ירחא טבא ושמחת החג. ממני מוקירו ומכבדו כרום ערכו. המצפה לתשועת ה׳

הצעיר דוד סלימאן ששון יצ״ו

195—198. איגרות מאת ר׳ דוד בן סלימאן ששון אל הפרופ׳ דוד ילין

א.

ב״ה, היום ב׳ דר״ח אייר תרצ״ז (12 אפריל 1937).

לכבוד ש״ב[1] החכם המפורסם פרופיסור ד״ר דוד ילין הי״ו.
לירושלם עיה״ק תובב״א.

מאחדש״ו[2] וכו׳ בעונג רב קבלתי את יקרתו מיום י״ג ניסן יחד עם מתנותיו החשובות לי ולסלימאן בני הי״ו ואנו מביעים לכבודו את תודתנו העמוקה עליהן.

...בנוגע לפירושי לשיר תרצ״א[3] אם כבודו יעיין בס׳ ״גן המשלים והחידות״ הוצאה ראשונה, יראה בעליל כי גם בכ״י שאול עבדאללה יוסף ז״ל כתוב שם ״דן״ ולא ״הן״ והשנים אלו ״דן״ ו״חף״ מתאימים ובאים לנכון עם שנות חיי הנגיד ועם שנת גמר כתיבת התנ״ך, ואנו רואים שתאריכי הכתובות הם תמיד לגמר כתיבת הספרים ולא להתחלתם. ותנ״ך כמו זה של הנגיד אשר בלי ספק היה מדוייק מאד עם פתיחה ארוכה ועם מסורתות מלאים על כל גדותיו וגם שהיה ״מרוקם כמו רקמת בצלאל״, ודאי משכה כתיבתו זמן רב. לדוגמא אנחנו רואים שתנ״ך בית פרחי משכה כתיבתו י״ז שנה, אם כן למה לא נחשוב שספרו של הנגיד ג״כ ארכה כתיבת כמה שנים וגמר הנגיד את עבודתו הגדולה בשנת שמנה מאות ושמנה ליצירה, ז״א בשנת ח״ף[3*], כשהיה בן ד״ן שנים, כלומר נ״ד שנים. בזה הכל יבא על מקומו בשלום.

ואגב יש לי קושי להבין למה נמצא צורך להגיה את מלת ״בדיו״ ולכתוב במקומה ״בידו״, אדרבא הרי זה פשוט כי הפייטן בכוונה השתמש במלת דיו שהוא שחור כדי להבליט ולהדגיש את יופי הציורים הנחמדים להפליא שהיו עשויים לא בדיו שחור אלא בצבעים שונים כעצם השמים לטוהר, מעשה ידי אומן וחכם חרשים.

בשבוע העבר הגיע האדון אברהם יערי נ״י ועתה הוא עוסק ברשימת ספרים דפוס בגדאד והודו.

ובכן שלום רב מכולנו ולכל ב״ב היקרים הי״ו, המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

1 שאר בשרנו.
2 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
3 הכוונה לספר גן המשלים והחידות, אוסף שירי טודרוס בן יהודה אבו אל עאפיה, חלק ב. כרך א, ירושלים תרצ״ד, עמ׳ 115, שיר מס׳ תרצא (שלד). ביאורים והערות, עמ׳ 118—119.
3* בחסרון המאות לאלף החמישי, כלומר: תת״ח.

ב.

ב״ה, לונדון, היום כ״ג מרחשון חצר״ת [תרצ״ח] (28 אוקטובר 1937).

כבוד שאר בשרי היקרים דוד ומרת ילין הי״ו.

מה נאמר ומה נצטדק על הבשורה לא טובה רעדה אחזתנו בשמענו מה זה עשה ה׳ בהלקח מעליכם אבינועם נ״ע[4] בנם חמודם עודנו באבו נקטף צרה כמבכירה קול בת ציון תתיפח תפרש כפיה אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים, ווי לאזלא ווי לחבילא חבל על דאבדין ולא משתכחין. ידידי קבלו נא ממני ומביתי זו אשתי הי״ו ומבני הי״ו כוס תנחומים ובהיותכם דואבים וכואבים יהיו דברינו אלה לנחמה, צדיק אתה ה׳ וישר משפטיך ועלינו לקבל. ה׳ יגדור את הפרצה הזאת ויסיר מעליכם ומעל עמו ישראל כל דבר רע. ובלע המות לנצח ומחה ה׳ אלדים דמעה מעל כל פנים ובירושלם תנוחמו ולא תוסיפו לדאבה עוד, וזכות דם הנקי הזה יעורר רחמים על עמינו מן השמים אכי״ר. כה דברי הכותב בדמע, המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

ג.

ב״ה, ער״ח מנחם תפרי״ח [תרצ״ח] יה״ל (28 יולי 1938).

לכבוד מעלת ש״ב החכם המפורסם הפרופ׳ ד״ר דוד ילין נ״י.

מאחדש״ו וכו׳ זה עתה קבלתי את הספר ההכי מעניין[5] שנכתב ע״י רעיתו היקרה שתחי׳. זכרונות חשובות מהדור העבר, ימים מקדם, אשר בזה דובבת שפתי ישנים ונותנת חיים לאותה התקופה. מלבד בהזכרון אלא גם בלבות הנוער והדור הזה אשר יקראו את התיאורים הנחמדים אשר כוננו ידיה. ובע״ה יהי׳ זה לה למשיב נפש. וגם להבן הנקדש ז״ל נחת וזכרון נכבד, זכרון עולם. יקבל נא את תודותי בקרב לב על תשורתו היקרה. תשואות חן חן. ולהיות הזמן קצר וכו׳ לפני נסיעתנו היום. אשים קנצי למלין ואברכו בשמי ובשם כולנו בנסיעה טובה ודרך צלחה ורוב שלום מאדון השלום. ונחמת ציון וירושלים במהרה, ממני המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

ד.

בהנ״ו[6], היום ב, יח כסלו תש״ב (8 דצמבר 1941)

לכבוד ש״ב הנכבד החכם הנבון והיקר פרופ׳ דוד ילין הי״ו.
לירושלם עיה״ק ת״ו.

אחדשו״ט וכו׳ מכתבו היקר זמ״ן נק״ט כ״ה מנחם גם החלק השני של ״לצאצאי״[7] קבלתי

4 אבינועם בן דוד ילין היה פקיד גבוה במחלקת החינוך של הממשלה המנדטורית, הוא נורה ע״י טירוריסט ערבי ביום טז בחשון תרצ״ח ונפטר ביום יט בחשון תרצ״ח. על תולדותיו ראה דוד תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובוניו, כרך ב׳ עמ׳ 894 — 895.

5 הכוונה לספר ״לצאצאי״, מאת איטה ילין, חלק א, ירושלים תרצ״ח.

6 בעזרת ה׳ נעשה ונצליח.

7 הכוונה לספר ״לצאצאי״ הנ״ל, מאת איטה ילין, חלק ב, ירושלים תש״א.

בשמחה ועונג רב והכל נתענינו בו מאד. תודות רבות ומאליפות ויישר כחה של המחברת הותיקה מב״ת[8]. אקוה שבקרוב תזכה להוציא לאור החלק השלישי בשמחה ובשלום.

פה הכל שקט ובאלו הימים נתחדשה התקוה שלנו כשרואים מה עושים הרוסים. יתן ה׳ ובקרוב נשמע במפלתן של הרשעים, ובהיות שימי החנוכה קרובים מצפים שיעשה לנו הקב״ה נסים כמו בימים ההם כן בזמן הזה ואויבינו ננצח והיה אורה בעולם בקרוב אכי״ר[9].

זה ימים רבים לא קבלנו מכתב מהאדון יוסף שאול עבדאללה יוסף הי״ו[10], ואיני יודע אם הוא עוד בהונגכונג או אם נסע לארצות אחרות למצוא מנוחה מחמת המציק, אבל זה היום כמעט אי אפשר, יר״ה.

והננו כולנו מברכים אותו ואת הגברת עקרת הבית מב״ת ואת כל ב״ב[11] היקרים. ה׳ יאריך ימיכם בטוב ושנותיכם בנעימים והשי״ת יזכנו בקרוב ליראות פנים אל פנים בעיר אלדינו מקום מקדשנו אמן כי יהי רצון. מפני המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

199. איגרת מאת ד״ר שלמה דוב גויטיין מירושלים אל ר׳ דוד ב״ר סלימאן ששון

ב סיוון תרצ״ז (12 מאי 1937)

ב״ה, ירושלים ת״ו, ב׳ לסיון תרצ״ז.

לכבוד החכם המפואר והחוקר המעמיק הח׳ ר׳ דוד ששון נ״י, רוב שלום טובה וברכה.

את חטאי אני מזכיר היום, כי הואיל אדוני בטובו הרב לשלוח לי את ספרו היקר והנחמד ה״ה דיואן שמואל הנגיד ועדיין לא שלחתי לו את ברכת תודתי. אלא שבמקום גנותי שם התנצלותי, כי ישבתי לקרא בספר הנפלא ההוא והיה בדעתי לצרף לדברי תודתי הערות ושאלות. ואולם מחמת הטרדות אבדו ממני הרשימות הנ״ל ומשום כך דחיתי את מכתבי אליו ממועד למועד. ורק עכשיו כששב מר אברהם יערי נ״י מלונדון שם ראה נפלאות מתורת אדוני שליט״א ומאוצר ספריו נתעוררתי לתקן את המעוות, אף אודה לכבודו על הרשות שנתן למר יערי הנ״ל לעיין בשבילי בנספח לס׳ דופי הזמן. זה עתה מסרתי לדפוס שני ענינים שנוגעים לאחינו בני תימן. האחד ס׳ אשכלות מרורות לר׳ סלימן חבשוש שי״ל והוא ספור החרבן הגדול שפקד תושבי צנעא וסביבותיה בשנת תרס״ה; ומאמר על ס׳ קורות הזמן או דופי הזמן ב׳ לר׳ חיים חבשוש ז״ל, ולא יכולתי לכתוב מה שכתבתי שם אלמלא היה לעיני ס׳ אהל דוד ומאמריו ב״הצופה״, רוב זמני יוצא לנטירת כרמים שאינם שלנו או להוראה ורק לעתים רחוקות אני עוסק בענינים יהודיים, עתה הולכות ונדפסות תשובות ר׳ אברהם בן הרמב״ם זצוק״ל שתרגמתים מערבית לעברית. ואם יש אולי בגנזי כבודו קטעים שטרם נודעו ממקום אחר נודה מאד, מר אב׳ פריימן נ״י העוסק בפרוש התשובות ואני, אם יודיענו על כך, ועתה אין עלי אלא לבקש עוד בפעם מחילתו ולברכו.

בדשו״ט **הצעיר שלמה דוב גויטיין**

8 מנשים באהל תבורך.
9 אמן כן יהי רצון.
10 על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 386 — 440.
11 בני ביתו.

200 — 206. חילופי איגרות בין ר׳ דוד בן סלימאן ששון ואברהם יערי מירושלים

א. מאת אברהם יערי

ירושלים, כ״ד סיון תרצ״ז [3 יוני 1937].

לכבוד החכם השלם מוכתר במדות ר׳ דוד ששון הי״ו.

מר ששון היקר,

יום אחד לאחר ששלחתי לכ׳ את מכתבי הקודם הגיעני יקרת מכתבו מיום ט׳ בסיון ושמחתי בו מאד. עוד זה מדבר וזה בא והנה הגיעתני מתנתו הנדיבה הלא הם ספרי כ׳ הדיואן[1] ומעט דבש[2] וטעמתי מדבשם והיה בפי כדבש למחוק. ותשואות חן־חן מקרב לב.

באותו דואר אני שולח לכ׳ במעטפה מיוחדת ס׳ מנחת יהודה לח״ר יהודה משה ישועה פתייא, שנדפס בבגדאד תרצ״ג. משער אני שכ׳ ימצא ענין בספר זה הכולל כמה ענינים מפליאים של פתרון חלומות וגירוש רוחות מזיקין ב״מ[3], ופותח אשנב להבנת אמונות המון העם בבגדאד. את הספר רכשתי מידי מחברו החכם הנ״ל היושב עתה בירושלים והוא בן ע״ח (הוא נולד ביום ב׳ שבט תרי״ט וחיבר פירוש יין הרקח על האדרות, סי׳ מנחת יהודה הנ״ל וס׳ בית לחם יהודה פי׳ על העץ החיים חלק ראשון, ירושלים תרצ״ו)[4].

אתמול בקרתיו בביתו ושוחחתי אתו כמה שעות ומפיו שמעתי כמה פרטים חדשים ומענינים לתולדות הדפוס בבגדאד, ואלה הם[5]:

א. הוא עצמו לא היה מדפיס מימיו ולא הדפיס שום ספר, אמנם שמו נזכר על ספר אחד, הוא הס׳ משלי שועלים בגדאד תרל״ד, אבל באמת לא נדפס על ידו ולא בידיעתו אלא בידי דודו אהרן בן ישועה פתייא, וכדי לכסות מעיני הממשלה קרא על הספר את שם בן אחיו הקטן יהודה שהיה אז רק נער בן י״ד ואינו בר־עונשין בדיני הממשלה.

ב. אביו של ח״ר יהודה, משה בן ישועה פתייא, קנה אותיות עבריות מאת מדפיס נוצרי אחד שהביאן לבגדאד, אבל באותיות אלה נדפס רק חצי הספר קרנות צדיק, ומחציתו האחר נדפס ע״י רחמים. (דבר זה מבאר אולי את השינויים בשני האכסמפלרים שברשות כ׳).

ג. לפי זכרונו של ח״ר יהודה לא התקיים דפוסו של רחמים אלא 2 — 3 שנים, היינו עד שנה תרכ״ח או תרכ״ט לערך, ואז מת רחמים ואותיותיו נמכרו לנוצרי אחד שהיה מזכיר של איזה קונסול, ושמו אַוַאנֶס.

1 ראה לעיל, עמ׳ 174.
2 ראה שם.
3 בר מינן.
4 על תולדות הרב יהודה פתייא ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 368 — 370.
5 השווה א׳ יערי, הדפוס העברי בארצות המזרח, חלק ב, ירושלים ת״ש, עמ׳ 101.

ד. בבית הנוצרי הזה נדפסו רוב הספרים שלא נזכר בהם שֵם מדפיס, כגון הספרים רב ברכות (תרכ״ח), ס׳ הישר (תרכ״ט), ס׳ מעשיות (תרכ״ט), תקון תפלה (תר״ל), ממלכת כהנים (תרל״ג), משלי שועלים (תרל״ד) ועוד. כל הספרים הללו נדפסו ע״י אהרן בן ישועה פתייא (אחיו של משה בן ישועה פתייא ודודו של יהודה בן משה בן ישועה פתייא). על הס׳ משלי שועלים קרא את שם בן אחיו הקטן מהטעם האמור לעיל בסעיף א׳. אהרן זה הדפיס את כל הספרים האלה על חשבונו ושילם למדפיס הנוצרי שכר שימוש בכליו ובאותיותיו.

ה. לפי דברי ח״ר יהודה עברו האותיות העבריות של אַוַאנֶס לידי שלמה בכור חוצין שהדפיס בהם את ספרי שלמה תווינא בשנת תרל״ח — תרל״ט, ואח״כ בשנת תרמ״ח הוסיף שלמה בכור והביא אותיות נוספות מליוורנו והרחיב את דפוסו. אולם בנוגע לסעיף זה אין הוא בטוח כל־כך בזכרונו.

דבר אחד יוצא ברור מכל הנ״ל, שח״ר יהודה פתייא לא הדפיס מימיו שום ספר, ורוב הספרים משנת תרכ״ט ואילך שלא נזכר בהם שֵם מדפיס כולם בדפוס הנוצרי אַוַאנֶס ע״י אהרן בן ישועה פתייא (נפטר בשנת תרס״ד, ואחיו משה בן ישועה פתייא נפטר ביום י״ג טבת תרס״ח).

אני קורא עתה בספר אהל דוד[6] על הסדר ובאמת הוא אוצר בלום ובפרט בכל הנוגע ליהודי ארצות המזרח, אהל בל יצען. את שאלותי וספקותי בשעת הקריאה אציע לכ׳, ברשותו, באחד ממכתבי הבאים.

ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום, כעתירת מוקירו כערכו ודושו״ט בכל לב.

אברהם יערי

ב. תשובת ר׳ דוד בן סלימאן ששון

בהנ״ר[7], לונדון, כ״ה תשרי תרצ״ח (30 ספטמבר 1937).

למעלת כבוד היקר החכם השלם כה״ר אברהם יערי הי״ו,
עיה״ק ירושלם תובב״א.

מאחדש״ו[8] וכו׳ מכתבו הנעים זמ״ן נק״ט כ״ב רחמים האיר אל עבר פני ומה נעמו לי הארותיו היקרות אשר נתנו שמחה בלבי עד מאד. ובע״ה הנני רושם אותן בשם כבודו בסה״ק[9] אהל דוד. תודה כפולה ומכופלת למר.

תוך דנא הנני שולח בחזרה את מאמרו החשוב על דפוסי הקלף אחרי שהגהתי איזה מלים בעמוד הראשון.

6 ״אהל דוד״, מאת ר׳ דוד בן סלימאן ששון.
7 בעזרת ה׳ נעשה ונצליח.
8 מאחר דרישת שלומו וטובתו.
9 בספרי הקטן.

במענה על מכתבו מיום ב׳ אלול:

בנוגע לחתימה וכו׳ מכה״י של ר׳ אשר הלוי ז״ל (סי׳ 848) בהיותו עובד בבית בורסקי, נא לעיין באהל דוד ח״ב עמ׳ 1044 א׳, ושם ימצאנה בשלמותה בפרק המתחיל: The colophon reads (P. 49)... על אשר מריתי פיו (התאריכים למנינם הם ממני ולא מכה״י). המלה הלקי צריך להגיה חלקי.

ועוד תו״ז[10] צלום מעמודים תתקמ״ז — תתקמ״ט מכ״י 874. בלי ספק כבודו ימצא בהם ענין גדול.

כשהייתי בדארג׳לינג בחדש טבת שנת תרפ״ו נפגשתי את התימני מארי יחיא בן אברהם חיים. עם הארץ וגם היהודים היו קורים אותו בשם חכים בלבד, כי היה עוסק ברפואת הרומאטיזם ע״י מיני שומן, כמו שומן נחשים, שומן נמרים, ושומן דובים. הגבירים מכלכתה תמיד היו שולחים את נשיהם ובניהם לדארג׳לינג בימי הקיץ אחר פורים לשנים או שלושה חדשים להחליף כח. פעם אחת כשהגברת מזל טוב אשת הגביר אליה בן דוד יוסף עזרא (עי׳ אודותם, אהל דוד, עמ׳ 570; 28 ; 382 ; 1054) הלכה לשם לקחה עמה את מארי יחיא הנז׳ בתור שוחט ולא חזר אתה וישאר שם כל ימיו, אחרי שבתו בדארג׳לינג איזה זמן נשא אשה מבנות הארץ לאחרי שנתגיירה ובאה לחסות תחת כנפי השכינה ועד סוף ימיה היתה אדוקה ושומרת כל המצוות. רק הוא ואשתו ובניו ור׳ אשר הלוי היו היהודים היחידים שהתיישבו בדארג׳לינג. מארי יחיא חכים ז״ל נפטר בדארג׳לינג ביום כ״ט תמוז תרצ״ה.

תולדות זה אשר הלוי כבר הבאתי במאמר בהוספה להשבועון ״ג׳ואיש כראניכל״ מחודש ג׳ולאי 1930. עמ׳ iv—v. ועתה רק אוסיף כאן שהאיש הזה היה עוסק בבית בורסקי של ר׳ משה אביעזיז בכלכתה, איש נכבד ות״ח מילידי מאלטא, כדלקמן.

ר׳ משה כשהיה עולה בכל שנה לדארג׳לינג כמנהגו היה מוליך את ר׳ אשר הלוי עמו להשתעשע יחד בד״ת[11]. פעם אחת לא רצה ר׳ אשר לחזור לכלכתה מכיון שאויר ההרים התאים למזג בריאותו ומלאכת הבורסקי היתה קשה עליו ביותר כמאמר רז״ל[12] בסוף קידושין: אוי לו למי שאומנותו בורסקי.

משפחת אביעזיז הופיעה מארץ ספרד. בני משפחה זו הוכרחו לצאת את הארץ מסיבת רדיפת היהודים ויתישבו בג׳יבלרטאר. אחר מלחמות נאפוליאון כשהשתחרר ים התיכון מהסכסוכים אשר התלקחו בין אנגליא וצרפת, עמד בראש המשפחה אחד ושמו יעקב אשר פרץ מסחרו לעבר הימים. הוא התישב במאלטא והתעסק בתבואה והיה מוביל חטים לכל ארצות ים התיכון דרך הנמלים הידועים כגון יפו, טראבלס, תוניס, טאנג׳יר, גינואה ומארשילייא. יעקב זה היה מפורסם ביהדותו ובישרו ויצא לו מוניטין שאפילו לגויים לא הלוה ברבית ולפיכך העריכו אותו הכל ואף שודדי הים הערבים היו מכבדים אותו, עד כי חשדוהו שהיה סוחר בעדם, אבל הרשיון והחופש שנתנו לו האנגלים והצרפתים ומלך סרדיניאה לסחר בחופי ימיהם מוכיח בעליל שנאמנותו בחוגי המסחר היתה נקיה מכל שמץ דופי. כשהחלו ספינות קיטור להפליג בלב ים יעקב אביעזיז קנה לו ספינות אחדות ובשנות תר״ך — תר״ל בנו בכורו משה אביעזיז הרחיב את המסחר הרבה מאד. אולם באו אחר זאת ימים קשים אשר בלעו את כל רכושם ונהפך עליהם הגלגל עד אשר הוצרכו למכור את כל קנינם למען לא יגיעו לידי משבר. ויהי כאשר מת ר׳ יעקב בערך שנת תרל״ט וירד כוכב מסחרו של

10 תוך זה.
11 בדברי תורה.
12 רבותינו זכרונם לברכה.

ר׳ משה באירופא, עזב את המקום אשר היה שם וישם פעמיו לדרך הודו. דרך הפרקמטיא בארץ ההיא לא היתה מאותו סוג אשר ר׳ משה היה רגיל לה כי רובה היתה מספסרות ולא מצאה חן בעיניו. לכן יסד בעיר כלכתה בורסקיה והביא לחמו מעיבוד עורות. האמת היא שר׳ משה אביעזיז זה היה יותר ראוי להתעסק בתורה מלהתעסק במסחר. הוא נפטר ביום ראשון של פסח תרס״ח ואשתו ובניו נפטרו בהודו והניחו אחריהם שם טוב עד היום הזה.

אודות מציאת הכתבי יד. איזה מהם קניתי מיד החכים והשאר מאלמנה אחת בכלכתה, אשר גמלתהו חסד בימי חליו ולפני מותו מסר בידה חבילת ניירות וכתבי יד שלו. תהלוכות חייו היתה בעניות גדולה שאי אפשר לצייר ממש כמו המשל הרגיל בפי יהודי בגדאד: עאני צפט (כלומר עני מצפת). היה מפרנס עצמו מטילוי מנעלים והיה יושב בדרך על דרגה של אחת החנויות לעשות מלאכתו. כך בלה ימיו ביסורין ולבסוף נחלש ונחלה ויאודי אחד כשמצא אותו במצב זה הורידו לכלכתה לבית חולים הנקרא ״עזרא הוספיטאל״ על שם המשפחה המפורסמת באותה העיר.

התימני לא סיפר לי מזה כלום. אבל כל זה מצאתי ברשימותי באמתחתי אשר קבצתי במשך מסעותי.

שוב פעם הנני מברך אתכם כולכם בשנה טובה ומבורכת ושומר ישראל ישמור שארית ישראל ויוציאם מגלותם בריש גלי בזכות אברהם יצחק ויעקב אכי״ר[13], ממני המצפה לתשועת ה׳,

מוקירו ומכבדו מאד,

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

ג. מאת אברהם יערי

ב״ה, ירושלים, ו מרחשון תרצ״ח (11 אוקטובר 1937).

לכבוד מעלת החכם השלם יקירא דמן חבריא כה״ר דוד ס״ד ששון הי״ו.

אחדשו״ט ששתי אלי גיל לקראת קבלת מכתב כ׳ מיום כ״ה תשרי. ענין רב מצאתי בכל הידיעות שהואיל כ׳ לרשום לי על ר׳ אשר הלוי ז״ל ועל מסיבות־חייו, ויאורו עיני. חן חן למר.

טובה מרובה אני מכיר לכ׳ על שלשת דפי הצילום מכ״י 874 שהואיל כ׳ לשלוח לי. דפים אלה משלימים בדיוק את הידיעות על חיי ר׳ אשר הלוי בימי ילדותו ובחרותו עד הזמן שבו מתחיל התיאור המפורט של מסעותיו. עתה שלמה התמונה לפני ואני מקוה שבקרוב אוכל לגשת להדפסת ספר־המסעות. כשהיה כה״י בידי צילמתי דף אחד, ויש בדעתי להדפיסו בפכסימיליה כדי להשאיר זכר גם לכתב־ידו של האיש המופלא הזה. אני מקוה כי כ׳ לא יתנגד לכך.

בעברי בזמן האחרון על ספרו החשוב ״אהל דוד״ ח״א לרגל המלאכה אשר לפני בתולדות הדפוס בארצות המזרח, ציינתי לי כמה הערות קלות ורשמתי אותן על גליון מיוחד המצורף תוך דנא. על רוב הדברים עמד כ׳ בודאי מאליו, אף־על־כן העזתי להכניס תבן לעפריים ולשלוח לכבודו הערות אלה, שמא ימצא בהן ניצוץ אחד שיש בו להגדיל תורה והיה זה שכרי...

והנני מוקירו כערכו הרם והנעלה ומברכו ואת ב״ב היקרים יצ״ו בברכה מעומקא דלבא.

אברהם יערי

13 אמן כן יהי רצון.

הערות קלות לס׳ ״אהל דוד״ ח״א

ע׳ 30, כ״י 513. במקום ״שיר השירים לשון ותרגום ושרד״. צ״ל: ושרח.

ע׳ 84, כ״י 345. מדרש חמדת ימים. על ספר זה עיין בפרוטרוט במאמרו של ג׳ שלום ב״קרית ספר״, שנה ה׳, ע׳ 266 — 272.

ע׳ 88, מספר 79. מחיבוריו של ר׳ אליהו סלימאן מאני נמצאים בדפוס: א) זכרונות אליהו ח״א. ירושלים תרצ״ו. הובא לדפוס ע״י בנו ר׳ אברהם ברוך מני. ב) קרנות צדיק. בבל תרכ״ז, ונדפס שנית בירושלים תרנ״ג. ג) שיח יצחק. ירושלים תרס״ב. יצא לאור ע״י בנו, ובהקדמתו כתובים תולדות המחבר.

ע׳ 89. בתיאור שם הסופר. במקום **תסלי צ״ל מסלי (ג׳ פעמים).**

ע׳ 103, מספר 130. ר׳ ישועה זין הנזכר שם הוא ר׳ ישועה ב״ר אברהם זין המכונה שבאבו, מחבר שו״ת פרח שושן, קושטאנדינא תצ״ב, והיה חתנו של ר׳ יוסף הלוי נזיר, מחבר שו״ת מטה יוסף.

ע׳ 207 ואילך. אולי ראוי היה לציין שהפזמונים הנהוגים לאמרם בארם־צובא נאספו יחד בס׳ ״מקרא קדש״ שנדפס כמה פעמים: א) ליוורנו תרכ״ד. ב) ארם־צובא תרל״ג. ג) ליוורנו תרמ״ד. ד) מצרים תר״ץ. ה) ארם־צובא תר״ץ. (יעיין בסה״ק ״הדפוס העברי בארצות המזרח״, ח״א, ע׳ 41, 52).

ע׳ 216. יש להעיר כי בשנת תקכ״ג נדפס באמשטרדם ע״י ר׳ אברהם מונטיל ״סדר האשמורות מר״ח אלול ועשרת ימי התשובה כמנהג אויגניון שנתיסדו על פי גאוני עולם״. וכדאי להשוות את כה״י להוצאה הנדפסת.

ע׳ 231, כ״י 483. ״פרי עץ הדר״. נדפס בבגדאד גם לפני כן, בשנת תרנ״ד בדפוס שב״ח, והוצאה זו נמצאת כאן בבית־הספרים.

ע׳ 231, כ״י 188. אולי ראוי היה לציין את ההוצאה הנדפסת: בגדאד תרצ״א.

ע׳ 435, כ״י 568. תולעת יעקב לר״מ ן׳ גבאי נדפס בפעם הראשונה בקושטאנדינא ע״י חתנו ר׳ שניאור בן יהודה פאלקון בעזרת אברהם ריינה, בשנת ש״ך (1560), ולא נדפס בשנת שכ״ח, והמעתיק טעה. (עיין מה שכתבתי ב״קרית ספר״, שנה ט׳, ע׳ 388 — 393).

ע׳ 449, כ״י 667. ספר ״רעשים ורעמים״ נדפס בפעם הראשונה בקושטאנדינא ת״ע ביחד עם הס׳ ״מלחמת חובה״ להרמב״ן. ומאמר מפורט על ״רעשים ורעמים״ כתב Hermann Pick, בעתון הביבליוגרפי Soncino Blaetter III, p.129-137.

ע׳ 479, כ״י 546. ״קצת יוסף הצדיק״. מלבד ההוצאות שהזכיר כ׳, ראיתי עוד הוצאות אלו: א) בגדאד תרפ״ד. ב) בגדאד בלי שנת דפוס. ג) תל־אביב תרפ״ט.

ע׳ 480, כ״י 7. קצת חנה. מלבד ההוצאות שמנה כ׳ שם, ראיתי עוד הוצאה אחת שנדפסה בירושלים: ״קצת חנה וסבעת אולאדהא על פי הנוסח המסורתי שבסוריא ומצרים״. ירושלים, הוצאת ״לועז״, בלי שנת דפוס (לערך תרפ״ה).

ע׳ 481. קצת אסתר לר׳ יוסף אל שמסאני נדפס גם בארם־צובא תרס״ו (יעיין בספה״ק, ״הדפוס העברי בארצות המזרח״, ח״א, ע׳ 45).

ע׳ 511, כ״י 689. כ״י זה אינו אלא העתק מן ״ספר עברנות לחשוב תקופות ומולדות״ שנדפס בעיר ריווא דטירבטו בשנת שכ״א. הרופא יעקב מרקריאה הוא המדפיס המפורסם בריווא דטרינטו, והמעתיק העתיק גם את הקדמת המדפיס כצורתה.

ד. מאת אברהם יערי

תריסר אדר שני מבשר ציון לפ״ק (יב אדר ב תרצ״ח, 15 מארס 1938).

לכבוד מעלת החכם היקר והנבון
ר׳ דוד סלימאן ששון יצ״ו.

אחדשו״ט, כתבתי לכ׳ ביום ה׳ אד״ר[14] ושלחתי במעטפה מיוחדת את גליון העתון שבו נדפסה ראשית תולדות אשר הלוי ז״ל, ואף את ההמשכים (ארבעה במספר) שלחתי מדי שבוע בשבוע. לגליון הסיום צרפתי גם הדפסה מיוחדת ממאמרי ״שלש אגרות של יהודי ארצות המזרח״, שבהקדמתי שמחתי להזכיר את כ׳ לשבח. ואקוה כי כ׳ קיבל את כל זה בסדר גמור. ואם חלילה לא הגיע משהו מהדברים לידי כ׳, יודיעני נא כ׳ ואמלא את החסר.

זה עתה גמרתי את ההגהה מהמחברת המיוחדת של תולדות אשר הלוי ז״ל, ואקוה כי תידפס אי״ה[15] מיד אחר פורים, ולא אעבור על בל תלין, אלא אשלחה לכ׳ מיד אחר צאתה מתחת מכבש־הדפוס.

ועתה אני נוטל רשות להציע לפני כ׳ בקשה כפולה, וזה הדבר:

יש בדעתי לכתוב עוד מאמרים אחדים על נוסעים עברים שונים בדורות האחרונים, ואחד מהם ר׳ חיים יעקב הכהן השד״ר מצפת. עד כאן ידוע לי עליו שהוא חיבר את הספר ״אמרי שבת״ ואת הספר ״תורת אמך״ שנדפסו שניהם בכלכתא (ושניהם נמצאים לפני). כמו־כן ידוע לי שהיה בהודו בשנת תרכ״ו ושנית בשנת תרל״ד, וכנראה פעם שלישית בשנת תרמ״ו (שאז הדפיס את ״תורת אמך״). משני מסעותיו הראשונים כתב מכתבים ל״המגיד״ והזכיר לשבח את בני ר׳ דוד ששון ז״ל. ועוד זאת ידוע לי כי בסוף שנת תרל״ג או בראשית שנת תרל״ד היה בתימן ותיאר בפרוטרוט את מסעו זה בתימן, שבה ראה גם את משיח השקר הנודע בימים ההם. והנה נודע לי מספרו היקר של כ׳ אהל דוד ח״ב עמ׳ 966 שר׳ חיים יעקב זה חיבר גם ספר ״משבית מלחמות״. ואף כי נדפס ספר זה בירושלים, לא עלה בידי למצוא אותו כאן. בקשתי שטוחה איפוא לפני כ׳ שיואיל בטובו הרב להשאיל לי ספר זה או לשלוח לי צילום ממנו. ואולי יוכל כ׳ לשלוח לי גם צילום המכתב אשר כתב ר׳ חיים יעקב הכהן לר׳ דוד חי בן אליהו רחבי (כ״י ששון סימן 974 ע׳ 12). ואין צריך לומר, שאשמח כמוצא שלל רב לשמוע מפי כ׳ כל ידיעה נוספת, הן ממקורות שבכתב והן ממקורות שבעל־פה, בדבר ר׳ חיים יעקב הכהן ושיחו ומסעותיו בהודו, אישיותו ומדותיו וכו׳. כי כאן בירושלים לא יכלתי להציל דבר מפי הזקנים על האיש הזה.

14 אדר ראשון.
15 אם ירצה השם.

בקשתי השניה נוגעת לר׳ דוד דבית הלל. גם עליו הייתי רוצה לכתוב ולתאר בלה״ק[16] את מסעותיו, כי ספרו יקר־מציאות הוא עד מאד, וכתוב באנגלית. והנה עליו ידוע לי רק שחיבר את הספר האנגלי ״מסעות ר׳ דוד דבית הלל״, שנדפס במדרס 1832 (אולם את גוף הספר לא זכיתי לראות) ומה שכתב עליו כ׳ במאמרו על תולדות היהודים בבצרה. והנה נפשי איותה לדעת יותר עליו וביחוד לראות את ספר מסעותיו. כאן אין הספר בנמצא כלל, אף השתדלותי להשיגו מאוצרות־ספרים באירופה עלו בתוהו. לא אעיז לבקש את כ׳ להשאיל לי את גוף הספר ולסכנו בדרכים, אולם שמא יוכל כ׳ לייעץ לי היכן אוכל להשיגו, ומה גדלו והיש אפשרות לקבל צילום ממנו.

זאת ועוד אחרת: הידוע משהו על נוסע זה בטרם עזב את ירושלים? מי הוא ומה מוצאו? הספרדי הוא אם אשכנזי? ומה היתה מטרת נסיעתו להודו? אפשר מאד כי על מקצת מהשאלות הללו אקבל תשובה מהספר עצמו. אולם אכיר טובה מרובה לכ׳ אם יואיל להעיר את אזני על כל ידיעה נוספת באיזה מקום שהוא על ר׳ דוד דבית הלל.

ועתה אטול רשות להעיר הערות קלות על ספרו היקר ״אהל דוד״, שבודאי עמד בינתים על רובן מדעתו:

א) ח״א, ע׳ 346, טור א׳ שורה ה׳ מלמטה: נזכר ס׳ ״זמירות ישראל״, עדן תרמ״ה, וצ״ל תרנ״א (עיין ספרי ״הדפוס העברי בארצות המזרח״, ח״א, ע׳ 88).

ב) ח״ב, ע׳ 677. משער אני שהדברים לקוחים מס׳ ״צרור המור״ לר׳ אברהם סבע הספרדי, נדפס בפעם הראשונה ויניציאה רפ״ב — ג׳, וכדאי לעיין שם פ׳ בחוקותי (לצערי אין הספר תחת ידי כעת כדי לעיין בו).

ג) ח״ב, ע׳ 748, כ״י סימן 818. הקולופון שנדפס שם הוא הוא חתימת המחבר מרן ר׳ יוסף קארו עצמו לשלחן ערוך אהע״ז, ונדפס בכל הדפוסים הראשונים, ומהם הועתק כנראה ע״י הסופר התימני.

ד) ח״ב, ע׳ 757, כ״י סימן 932, הספר ״מקור חיים״ נדפס בעדן תרפ״ג. (עיין ספרי ״הדפוס העברי בארצות המזרח״, ח״א, ע׳ 89, סימן 5).

ה) ח״ב, ע׳ 840, כ״י סימן 683. אין ספק שכת״י זה מקורו בתנועת שבתי צבי ונכתב ע״י נביאו נתן העזתי. כה״י נכתב בשנת תכ״ו, היא שנת רוממותו של שבתי צבי. פרט־השנה, נושע, הוא רמז מפורש למשיחיותו. ״סדר תקון חצות״ זה נדפס פעמיים ע״י מאמיני שבתי צבי. פעם באמשטרדם באותה שנה, שנת תכ״ו, ועל שער הספר נדפס בפרט השנה ״הנני מושיע את עמי״, אף כאן רמז לשבתי צבי. מעֵבֶר לשער כתוב ״תקון חצות לילה ותקון היום מתוקן על פי נתן הנביא אשר צוה בכל תפוצות יהודה״. לפני השער העיקרי נדפס שער מצויר פיתוח־נחושת ועליו מצוירת תמונת שבתי צבי יושב על כסא מלכות וכתר על ראשו. בגנזי ידידנו ר׳ אלחנן אדלר הי״ו נמצא הספר הזה וכ׳ יוכל לראותו אצלו. ועוד פעם נדפס סדר תקון חצות זה, שנה אחת לאחריה, היינו בשנת תכ״ז, במנטובה בשם ״תקון המדות״.

ו) ח״ב, ע׳ 894, ראש טור ב׳. כוונת הסופר להוצאת ״רעשים ורעמים״ שנדפסה בקושטאנדינא בשנת ת״ע ע״י אברהם בן יהודה ליב. (עיין מאמרי ״שלושה דורות של מדפיסים אשכנזים״, ב״קרית ספר״, שנה י״ד, ע׳ 524 סימן 1).

ז) ח״ב, ע׳ 1021, כ״י סימן 995. מחברת כ״ג של ספר המוסר נדפסה בינתים ע״י ו.י. פישל ברבעון ״תרביץ״, שנה ו׳, ע׳ 178 — 181. המחברת התשיעית והמחברת העשירית נדפסו ע״י ידידי ד״ר חיים שירמן בכרך השלישי של ״ידיעות המכון לחקר השירה העברית״ (ירושלים

16 בלשון הקודש.

תרצ״ז), ושם בראשו מבוא חשוב על המשורר וחיבוריו, וגם מראי־מקומות מפורטים לכל חלקי חיבוריו שנדפסו. כמו־כן מעיר שם שירמן שהמחברת הראשונה של ״ספר המוסר״ מתאימה בתכנה לשער ט״ו ממקאמות אלחרירי בתרגום אלחריזי.

ח) ח״ב, ע׳ 1029, טור ב׳. משער אני כי האשה המרומזת בדברים ״הספקתם ע״י אשה נכבדת מקושטנטינא רבתי וכו׳״ היא דונה גראצייא נשיא חותנתו של דון יוסף נשיא, וצ״ע.

ט) ח״ב, ע׳ 1090, כ״י סימן 926, שורה 5. כתוב 1732 והיא טעות־דפוס, וצ״ל: 1372[16]*.

י) ח״ב, ע׳ 1093, כ״י סימן 1150, שורה 8. כתוב מהר״ר עזריאל מיינא, והיא טעות־דפוס וצ״ל דיינא. ועל ר׳ עזריאל דיינא עיין עתה ב״קרית ספר״, שנה י״ד, חוב׳ ד׳, במאמרו של הרב ש. אסף.

אלה עשרה פכים קטנים שאני נוטל רשות להביא לפני כ׳, והמקום יצילנו משגיאות. ומשנכנס אדר מרבין בשמחה, והנני מברככם שתזכו לחוג את חג הפורים הבע״ל מתוך שמחה וחדוה, ומי שעשה נסים לאבותינו בימים ההם הוא יראנו מנפלאותיו בזמן הזה.

דברי מוקירו כערכו הרם
שותה בצמא את דבריו

אברהם יערי
בתוככי ירושלים תוב״ב

ה. תשובות ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, לונדון, יום כ״ו אדר ב׳ תפרי״ח (תרצ״ח, 29 מארס 1938).

כבוד מעלת החכם היקר והנכבד השם הטוב כמה״ר אברהם יערי הי״ו.

מאחדש״ו[17] וכו׳ מכתבו הבהיר מיום י״ב אדר ב׳ האיר וזרח ושמחתי לראות שכבודו בקו הבריאות וממשיך את עבודתו בשדי קורות עמינו ומדבב שפתי ישנים.

כבר לפני איזה ימים כתבתי למר ובו הודעתיו מקבלת הגליונים המעניינים והמחברות, עם תודותי הלבביות, בטח שהגיע לידו.

הנני שולח לו את הספרים השנים, והם ״משבית מלחמות״ (בבקשה לתקן באהל דוד, ח״ב, צד 967. ריש ע״א, מקום הדפוס: Jerusalem השמטות and, Cracow 1889 וספר האנגלי ״מסעות ר׳ דוד דבית הלל״, ואבקשה מכבודו להיטיב ולהחזיר לי את הספר השני מעט בהקדם כי לפעמים אני מצטרך להשתמש בו.

מלבד הדברים שזכרתי במאמרי על תולדות היאודים בבצרה אין לי פרטים אחרים אודות ר׳ דוד דבית הלל. נסיעתו לארצות הקדם היתה לקבץ נדבות לטובת בקור חולים. בלי ספק הוא היה

16* ר׳ דוד ששון תיקן: 1772.
17 מאחר דרישת שלומו וטובתו.

אשכנזי. מצאתי פסקא בנוגע לספר בעתון "מבשר" (כלכתה). חלק ג גליון 42 מי"ב אלול תרל"ו, ואמרתי לתרגמו מהערבית כדלקמן, אולי כבודו ימצא בו ענין, וזהו:

> "גם העורך של העתון ג'ויש כראניכל (ס' זכרון) שואל אודות ספר א' שמו "בית הלל" מפני שזה ארבעים שנה יאודי א' שמו ח' דוד בית הלל אשר היה נוסע ובא מערי וילנא ועבר דרך רוסיא ובא להודו וסבב פרואר כלכתה, חבר ספר בלשון אנגלי קורות מסעיו וקראהו בית הלל וכתב בו אודות היאודים שראה באלו המקומות. אם יש שיוכל להודיעני איה למצוא ספר זה אודה לו מאד".

אודות ר' חיים יעקב הכהן אין לי שום פרטים ובדואי הלך בשדרו"ת א"י. והנני מצרף לזה העתקה מתוך כ"י 974, עמ' 12.

ההערות היקרות נתנו שמחה בלבי והנני אסיר תודה לכבודו. הערה ט' הגהתי אותה 1772 במקום 1732.

ובזה הנני בא לברך את כבודו ואת ב"ב היקרים הי"ו בחג כשר ושמח תזכו לשנים רבות נעימות וטובות ובתקוה שהקב"ה ירחם ויחוס ויחון על שארית פליטתנו ויוציאנו מחשכה לאורה ויתקיים בנו בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל. כי עת לחננה כי בא מועד. ממני מוקירו ומכבדו מאד המצפה לתשועת ה'.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ"ו.

ו. איגרת מאברהם יערי

ה, באייר מבשר ציון [תרצ"ח] לפ"ק [6 מאי 1938].

לכבוד מעלת החכם היקר המוכתר במעלות ובמדות כמה"ר דוד ס"ד ששון הי"ו.

שוכט"ס[18]. הנני להודיע לכ' שלפני שבוע ימים שלחתי לכ' בחבילה מיוחדת באחריות את הספר "מסעות ר' דוד דבית הלל", ואקוה שבינתים כבר הגיע לידו. ותשואות חן חן לכ' שהואיל להשאיל לי את הספר היקר הזה כמאמר חז"ל איזה העושה צדקה בכל עת וכו'. והנה בלי נטילת רשות מכ' תחילה צלמתי את הספר כולו, ואקוה שכ' לא יתנגד לכך; כי לאחר שקראתי את כל הספר יש בדעתי לתרגמו כולו (או רובו) לעברית[19], או נכון יותר להחזירו למקורו, שהרי ר' דוד ז"ל אומר בהקדמתו שהספר נכתב על ידו תחילה עברית בארוכה, אלא שמחמת מסיבות חיצוניות הדפיס את קיצורו באנגלית, ואני הייתי רוצה להחזיר עטרה ליושנה. הוא כולל ידיעות חשובות על תולדות היהודים בא"י ובארצות הסמוכות לה, ורק ליוקר מציאותו לא השתמשו בו חכמי ישראל וחוקרי תולדות א"י, ותרגומו העברי יחזירו למקורו ויקרבו לחכמי ישראל. וכבר התחלתי בעבודת התרגום, ומי שזיכני להתחיל הוא יזכני לסיים. ואם יזדמן לי מו"ל, הייתי רוצה להוציאו־לאור עוד

18 שלום וכל טוב סלה.

19 בינתיים הופיע "מסעות ר' דוד דבית הלל", החזירם למקורם והוסיף מבוא והערות אברהם יערי. הדפסה מיוחדת מהירחון "סיני", כרך ד, חוב' א, ירושלים, כסלו תרצ"ט, לב עמ' (תרגם רק את החלק של ספר מסעות זה הנוגע לא"י ולסוריה עד נהר פרת, עמ' 1 — 42). בסוף המבוא (בעמ' יב) כתב: "אני מכיר טובה מרובה להחכם ר' דוד ששון נר"ו מלונדון, שנהג בי מידה מרובה של טובת־עין והשאיל לי את ספר המסעות יקר המציאות... תהא זכות הרבים תלוי בו. טוב עין הוא יבורך".

בשנת הזאת. דעת לנבון נקל שאזכיר אי״ה את שם כ׳ לשבח, שאילולא השאיל לי כ׳ את הספר וסיכנו בדרכים לא היתה מלאכתי יכולה להעשות.

ועתה אני נוטל רשות מכ׳ לשאול מפיו שאלות אחדות הנוגעות לר׳ דוד דבית הלל.

א. בספרו אין זכר למטרת נסיעתו. כשנשאל ר׳ דוד מפי ראג׳ה אחד בהודו למה נסע למרחקים כאלה, ענה ואמר: לראות את העולם חפצתי. יש לשער שקיבץ נדבות לטובת עצמו או לטובת איזה מוסד בצפת, אבל בספרו אין זכר לכך. והנה כ׳ כותב במכתבו אלי מיום כ״ו אדר ב׳ ״כמדומה לי נסיעתו לארצות הקדם היתה לקבץ נדבות לטובת איזה מוסד או ישיבה״, ואח״כ חזר כ׳ ומחק קצת מהדברים הנ״ל וכתב בין השיטין נסע לטובת בקור חולים. והנה נדמה לי שכב׳ שינה את דעתו בין כתיבה לחתימה לאחר שקרא במכתב ר׳ חיים יעקב הכהן (כ״י ששון סימן 974) שהואיל להעתיק בשבילי. אולם נראה לי שהלל זה הנזכר במכתבו של ר׳ חיים יעקב הכהן הוא שד״ר אחר לגמרי שנסע להודו מטעם בקור חולים לאחר שנת תרמ״ו, היינו כארבעים שנה לאחר מות ר׳ דוד דבית הלל. יודיעני־נא כ׳ אם צדקתי בהשערתי זו.

ב. במאמר כב׳ על תולדות היהודים בבצרה מביא כ׳ (עמ׳ 419) את התעודה מתוך פנקס צרכי צבור של בית הכנסת נוה שלום (כ״י ששון סימן 897). והנה לא הוברר לי מתוך תעודה זו אם נפטר ר׳ דוד דבית הלל בהודו או נפטר בא״י והשמועה על מותו הגיעה להודו. היש רמז בכ״י לפתרון שאלה זו? או שמא נשארה מצבה על קברו באחת מקהלות הודו?

ג. ר׳ דוד דבית הלל נפטר בין טבת תר״ה לשבט תר״ו. אולם את ספרו הדפיס במדרס עוד בשנת תקצ״ב, ואז היתה דעתו לחזור לא״י. מה קרה איפוא אתו בין תקצ״ב ותר״ה. האם שב לא״י וחזר ונסע להודו, או שמא לא חזר כלל?

ד. יורשו היה רפאל משה זאלקין. האם יורשיו של זה עודם חיים, והאפשר להציל מפיהם דבר?

ה. ר׳ דוד כותב בהקדמתו לספר האנגלי שהוא כתב את הספר תחילה עברית. היש תקוה שבאחד הימים יתגלה כ״י עברי זה?

זה ראיתי לשאול, אף שיודע אני היטב שעל כמה מהשאלות הללו אין תשובה. אבל כל פרט קטן שנוכל למצוא חשוב בכגון דא.

את החומר על השד״ר ר׳ חיים יעקב הכהן אספתי כולו, אבל עדיין אני מעכב את הדפסת המאמר, לפי שבינתים נודע לי שבצפת יושבת בתו וקרוביו, ואני מקוה לקבל מהם פרטים על חייו. — את הספר ״אמרי שבת״ שהואיל כ׳ להשאיל לי אשתדל להחזיר בעוד ימים מספר.

בודאי קבל כ׳ את הספר הקטן ״הרפתקאותיו של אשר הלוי״ [ירושלים תרצ״ח] ששלחתי ביום אסרו חג של פסח, וכן שלחתי באותו יום במעטפה מיוחדת הדפסות שני מאמרים קצרים שכתבתי. ואי״ה בעוד ימים אחדים אשתדל לשלוח לכ׳ דברים שלפי תקותי ימצא כ׳ ענין בהם.

אם אזכה להוציא לאור מהדורה שניה של תולדות אשר הלוי ז״ל, יש בדעתי להוסיף אי״ה את תיאור מסעותיו בהרי הימאלאיה.

דברי מוקירו כערכו הנעלה
החותם בברכה שלמה לכ׳ ולכל בני ביתו הי״ו

אברהם יערי

ז. איגרת מאת אברהם יערי

ב״ה, ירושלים, כ״ח אדר שני תרנ״ן [ת״ש, 7 אפריל 1940].

לכבוד החכם השלם והאדם היקר ר׳ דוד סלימאן ששון נר״ו יאיר לעד.

אחדש״ה[20] הנני שמח לבשר לכ׳ כי היום יצא מתחת מכבש הדפוס ספרי ״הדפוס העברי בארצות המזרח״ חלק שני, המיוחד לערי הודו ולבגדאד, והיום שלחתי את הספר לכ׳ במעטפה מיוחדת.

נטלתי רשות לעצמי להקדיש את הספר לכ׳, ובהקדמתי הודעתי שאני עושה זאת לא רק משום החזקת טובה לכ׳ על עזרתו המרובה ומדת טובת־עין שנהג בי, אלא גם מתוך הוקרת מדותיו של כ׳ ואהבתו הגדולה לספר העברי, שאלמלא הוא מי יודע אם היו נשארים לדורות כמה מהספרים האצורים עתה בבית גנזי כ׳. ועתה במסרי את הספר לידי כ׳, הנני משתמש בשעת־הכושר להביע לכ׳ תשואות חן־חן מקרב לב על עזרתו. מאז היה לי העונג להכיר כ׳ פנים אל פנים ולישב בצל קורתו בימי העומר תרצ״ז ועד היום הזה, זה שלש שנים, לא מנע כ׳ ממני מאומה ואצל לי את טובו וחסדו. טוב עין הוא יבורך, ויזכה להגות בספרים הוא וזרעו מתוך שמחה ושלוה והרחבת הדעת.

עוד אני כותב דברי אלה והנה הגיעה אלי יקרתו מיום ט׳ אדר ב׳ ומיד העתקתי את הדברים מתוך מ״ע ״תל תלפיות״ הנמצא בשלמות בגנזי בית־הספרים, עפ״י בקשת בנו הרב סלימאן נר״ו הרוצה להשתעשע בדברי אביו־זקנו ז״ל[21].

את הפרק על שנגחאי השארתי מחוסר מקום, למאמר בפני עצמו. תחילה הצטערתי על כך. אבל עתה לאחר שהודיע לי כ׳ את התיקון בדבר מקום קבורתו של מו״ל ״תווארין קצת קסנטינה״ רואה אני כי מן השמים היה שלא אכשל במסירת ידיעה בלתי־נכונה.

והנני דורש בשלום כ׳ ובשלום כל ב״ב היקרים ומברך אתכם שתקבלו את החג הבע״ל מתוך חדוה וגיל. תזלרו״ן.

המברך בלב ונפש חפצה

אברהם יערי

בתוככי ירושלים ת״ו

20 אחרי דרישת שלומו הטוב.

21 הכוונה לר׳ אליעזר ליפמן פ׳ פרינץ, אשר פרסם 26 מאמרים בכתב־העת ״תל־תלפיות״, בין השנים תרנ״ב — תרע״ג.

207. איגרת מאת ר׳ דוד בן סלימאן ששון אל הפרופ׳ חיים שירמן מירושלים

[לונדון], היום ב׳ דר״ח תמוז תרצ״ז (10 יוני 1937).

כבוד מעלה החכם היקר ה׳ שירמן נ״י.

לירושלים עיה״ק תובב״א.

אחדשו״ט. טרם כל עלי להתנצל לכבודו על שאחרתי לקבל פניו בתודה ובתשובה על מכתבו מיום כ״ד פיברוואר החולף. אקוה כי אדוני יסלח לי על אשר התבוששתי עד כה, כי הייתי טרוד מאד ולא נפניתי לטפל בבקשתו. והנני מודה לו על זאת למפרע.

ועתה שמח אנכי להודיעו שכבר נשלח לכבודו צלום מכ״י 218, אקוה שאדוני קבל אותו אל נכון.

בנוגע לספר אלמקאלה באלחדיקה וכו׳ (כ״י 412) עלי להודיע לכבודו שעברתי על כל עמוד ועמוד שבספר ומצאתי בו אך ח׳ חרוזים בעברית והנני מצרפם בזה וכבודו ישפוט על חשיבותם. ואם ידון כבודו שראויים הם לפרסום הנני נותן לו הרשות לפרסם כחפץ לבו.

באין עוד מה להוסיף. ממני מוקירו ומכבדו. המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

(נשלחו לו צילומים מכ״י 218, עמ׳ 8 — 9, 12 — 17).

ב״ה

(עמ׳ 177) ומן אג׳זא אלאדן אלדאפנה יסמי תנוך לא יפרד מן אלאדן ולא ידכר דונה פהו מן נמט מחלפות ראשי ומורשי לבבי. בבת עיני. ונירהא ולדלך נקד עלי כביר מן אלשערא קול׳ אחי זה מן קהת אם לא אשוה תנוכי הזמן הרע רצוצים.

— — — — — — — — —

(עמ׳ 192) איש באחיהו ידבקו. אי לא פלג׳ בינהא ומן אנכר הדא אלראי עלי צאחבה וג׳על מתאימות פי, אלרחלים אנהא תצ׳ע חואס פהו מתוהם אך לא טריק אלאנסאן בהא ואלשאער אלדי ערץ׳ באלחכים קאילא עץ הדא אלתשביה.

ואתמה משלמה המדמה — בחכמתו פנינים לעדרים

(עמ׳ 193) כאילו אבדה בהם עצתו — ועזב את לבבו בבקרים

— — — — — — — — — —

(עמ׳ 198) וקיל מא חכמה אלאקלאם לא תדרסה אלאיאם. ולשאער אלערב וכו׳. ולבעץ׳ שערא אליהוד

פרי קנה וקונה הוד ומשרה אחי רמה ומלא תוך ומרמה

— — — — — — — — — —

(עמ׳ 219) אלמגאז פי אלגאטק חרושה על לוח לבם יריד עלי לוחי אלצדר. ומן אלאסתעארה אלמג׳אזיה קירות לבי והו מתלה באלמג׳אורה וקד אסתעאדה אלשאער ללתריין אד לם יג׳ד לדכר אלצדר מבילא קאל

קרני לכבה נצבו לריב כי בגדו בהם בגדיה

— — — — — — — — — —

(עמ׳ 220) ואמא גחון פהו איצ׳א צדר אלחיואן אלמנסאב כל הולך על גחון על גחנך תלך תרג׳ ויגהר ארצה וגחין על ארעא וקאל אלשאער והולכים על גְחֹנים כנחשים

— — — — — — — — — —

(עמ׳ 222) ואמא דר פהו נהד וג׳מע עלי אלחדכיר בעשות ממצרים דדיך למען שדי נעוריך. אי אן פעל הדא אלפעל בך מנד אלצבא אלי אלאנתהא. וענד אלערב אלבאעב תם אלנאהד. ואלעבראי קד אפצחת בדלך שמה מעכו שדיהן ושם עשו דדי בתוליהן פהו מן אלמקלום. פאלדד קבל אלשד ועשו קבל מעכו פלכל זמן מן אלעמר צפתה ולם יצב שארערנא פי קו׳ ידידי צמקו דדי תבונה. ולגה צמקו ליס תקע עלי דדים אנמא תקע עלי שדים כקו׳ ושדים צמקים ג׳אפה נאשפה מן אללבן, והו מג׳אז מן לגה צמוקים, וחסמי אלערב הדה אלצפה האיל וצדור ואצאב אלשאער אלב׳ פי קו׳

(עמ׳ 223) ושדי׳ ידידות מועכו שונים ביד בגד ודדי האמונה עשו

— — — — — — — — — —

(עמ׳ 248) ואמא אלמתנאן פתתסמי מתנים והמא רבאט אל אלג׳נבין ובהמא ותקת אל אלאצ׳לאע ואלערק אלבארד ואלמאפט׳ מנהמא יכונאן ולם תפרח. ועלי אלקיאס יכון ואחדהמא מוֹתֵן מתל אוזן וג׳מעה מתניכם חגורים. ובאלאצ׳אפה אזור מתניו ותקרב מן (עמ׳ 249) אלחלצים אד הי כמא תראדפת והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו ואסתעמלת אלשערא הדא אלאסם פי דקה אלכצר.

קאל בן ג׳בירול

עומד כעמוד שן לבן בעיני דל חשוק וכחושק דלו מאד מתניו

— — — — — — — — — —

(עמ׳ 265) וקד ג׳א גומד ארכה קיל איצ׳א אנה אסס אלשבר ופי אלתרג׳ גרמידא והי פי לגה אלאבא אלדראע. קאל אלשאער

היה בור בהר תבור וים ימח כמו גרמיד

208 — 209. חילופי מכתבים בין משה דוד גאון מירושלים ובין ר׳ דוד בן סלימאן ששון

א. מכתב מאת משה דוד גאון

י אלול תרצ״ז (17 אוגוסט 1937)

לכבוד
ידידי הרה״ח המופלג המהולל בכל התשבחות
כה״ר דוד ב״ר סלימאן ששון
לונדון.

א.מ.נ.

עם הדאר של היום שלחתי לו גליון מודפס מספרי יהודי המזרח בא״י כרך ב. ההולך ונדפס עתה בירושלים. בשים אל לב כי הוצאות היו מרובות כדי 350 לא״י, הרשיתי לעצמי לפנות אל הנהלת קרן מונטיפיורי בלונדון ע״י המזכיר מר פסח גודמאן, ואבקשהו להואיל ולהביא את תכן בקשתי לפני הממונים על הקרן הנ״ל, בשים אל לב כי היה כבר מקרה והקרן נודעה כתומכת בסופרים בפרט כשהענין נוגע במפעל ספרותי רחב מדות כספרי זה. צינתי שם, במכתבי אל הא׳ גודמאן, כי בספרי יש ערך מיוחד על כל בני משפחות מונטיפיורי בארץ וכן בחו״ל, ועובדה זו דיה כדי שאנכי ביתר דיוק חבורי יהא נתמך ע״י הקהלה שם וקרן מונטיפיורי. פניתי בענין זה גם להרב הנכבד ש״ט גאגין והוא הציע לי שעלי לפנות ישר אל הא׳ גודמאן וכן עשיתי. למען יוכח בטיב הפעולה שלחתי להא׳ גודמאן גליון מודפס, ובטחוני כי טיב פעולתי ישביע את ידידינו שם רצון.

אם מצבי החמרי היה מרשה לכך, הייתי מאושר לא לפנות לאיש ולבקש עזרה לתכלית הנ״ל, עם כי הנני עושה משהו העלול להרים קרנם של אחינו הספרדים ועדות המזרח בכל מקום שהם. בפעם הראשונה בקורותינו נמצא אדם אשר הקדיש את מיטב שנות חייו לפעולה ספרותית זו, ואין כאן ענין כדי לצאת ידי חובה אלא משהו המלווה חבה והערצה, וכת״ר כאיש הקרוב לעניני רוח ידע להעריך את פעל ידי.

מטרת מכתבי זה אליו היא לבקש תשומת לבו לענין, במיוחד שיואיל להמליץ בפני מנהלי קרן מונטיפיורי למען יקציבו סכום כל שהוא שיש בו למצער כדי כסוי הוצאות של אילו גליונות דפוס. הנני מתקרב לסיום עבודתי, ואין כחותי הדלים מספיקים לשלם בעד ההדפסה. הקרן הנ״ל תמכה בידידי ההיסטוריון ר״ש רוזאניס מסופיא, וכבר פניתי בענין זה גם לידידי היקר פרופ׳ א״ש יהודה ובקשתי להשתדל גם הוא בדבר להמליץ עלי בפני מנהלי הקרן. ודאי השפעת כת״ר רבה באותו חוג, ואני תפלה, כי ה׳ ישלם כתגמולו, ובזה יסייע להשלמת מפעל תרבותי בר קיימא, ומיד בגמרי חלק זה אגש להדפסת ח״ג המוכן אתי הדן על עניני אה״ק וישובה בהרחבה.

השתמשתי בפרטים אשר הואיל כת״ר לשלוח לי בזמנו, ואשמח אם יש לו אי אלו הערות הכרחיות לשלחן לי בהקדם למען אתן להן מקום במלואים.

ברוב הוקרה והכנעה
מוקירו ומכבדו

מ. ד. גאון

ב. תשובת ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, לונדון, יום ג׳ טבת חצר״ת [תרצ״ח, 7 דצמבר 1937].

כבוד החכם המפורסם המפואר מהיר והיקר כה״ר מ. ד. גאון הי״ו.
ירושלים עיה״ק ת״ו.

מאחדש״ו וכו׳ את הכרך הב׳ של ספרו החשוב ״יאודים בארצות המזרח״ קבלתי בשמחה רבה ועשה עלי רושם גדול החומר הנורא שאסף בחפניו וסדר למען ירוץ קורא בו, דברי ימי גדולי הספרדים ורבנן קשישאי, והבאים אחריהם דורות האחרונים שהשפיעו לטובת א״י ובתוכם כמה גאונים נוחי נפש, והציב להם ציונים מפוארים לדור דור שלא תשכח מפעליהם הכבירים לטובת הישוב, ונוכל לקרוא על ספרו זה: ״אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו, לא נכחד מבניהם, למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם״, ושמם לעולם יכון כי לא תשכח מפי זרעם. והנה כבר השכחה היתה בזה מצויה מפני שרוב המתיישבים עכשיו הם ממדינות אירופה ולא ידעו את הדור ההוא ובזה כבודו דובב שפתי ישנים ממש, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, ומשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם וידעו עד כמה ראוי הזכרון והתודה לאותם המשפחות שנקבו בשמות בספרו היקר, וממילא הכל יהיו מכירי טובה גם לכבודו שבעמל רב וידיעה עצומה היה הסבה לתכלית זו הנכבדה. ובזה אומר תשואות חן חן ויישר חיליה. ברך ה׳ חילה ויוסיף השי״ת לו כח לעשות חיל.

ממני דשו״ט ומוקירו ומכבדו המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

210. איגרת מאת ר׳ שמעון יהודה הכהן שקאפ ראש ישיבת ״שערי התורה״ בגרודנה אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

בע״ה, הורדנה, ד טבת [תר]צ״ח לפ״ק [3 דצמבר 1937].

ברכות שמים מעל יחולו על הוד כבוד הגביר נדיב הלב הנודע לשם ולתהלה נצר מגזע רם היחס והמעלה, איש חי רב פעלים, חובב תורה ותומכה בעל מדות תרומיות אשר שמו הטוב ינון לזכרון עולם בהיכל ישיבתנו הקדושה מהו״ר דוד ששון מצהרים יקום חלדו וקרנו תרום בכבוד.

מגישים אנו בזה את שלמי תודתנו, להוד כבודו, בעד תרומתו הנעלה של סך £2 אשר קבלנום לנכון לטובת ישיבתנו הקדושה, העומדת עתה בין המצרים והצריכה חזוק תכפי, והנה למותר הוא להלל ולשבח את ישיבתנו הקדושה לפניו ולהראות לו את גדל ערכה, באשר כבר יצאה לה שם טוב בכל תפוצות ישראל, כי מארצות שונות ינהרו לה תלמידים להסתופף ולחסות בצלה, ולכן מלבד תודתנו החמה אשר אנו מגישים להוד כבודו על העבר — הערב נא עוד עתירתנו בזה אשר גם לעתיד יזכיר אותה בזכרון טוב ולפקדה אותה כפעם בפעם בתמיכתו הטובה למען האריך את קיומה ועמדתה. ומלבד ברכת ״אשר יקים״ התחול עליו ועל כל הנלוים אליו עוד יקוים בו ברכתנו הפרטית של ״ברכת כהן המשלשת״ היוצאת מעמקא דלבא ממוקירו ומכבדו כערכו הרם.

שמעון יהודא הכהן שקאפ (מקום החותם)

211. איגרת מר׳ דוד בן סלימאן ששון אל ר׳ אליעזר צבי קירזנער

טז אלול תרצ״ח (12 ספטמבר 1938)

ב״ה, היום ט״ז רחמים תפרי״ח לסדר ולקחת מראשית כל פרי.

כבוד מעלת יקרת הרב הגאון המפורסם כמוהר״ר אליעזר צבי קירזנער שליט״א.

אחרי דרך מבוא השלום כמשפט לאוהבי שמו אקוה שמכתבי זה ימצא את כת״ר נ״י בקו הבריאות.

והנה בשמחה רבה נתבשרתי שכת״ר נ״י נתקבל רב ואב״ד בדובלין והנני מגיש לכת״ר נ״י את ברכותי החמות. אני אברך ולי נאה לברך יתן השי״ת שיצליח בכל דרכיו לטובת הכלל והפרט ומעשה ידיו יכונן.

בהזדמנות זה ראיתי להציע לפני כת״ר נ״י דבר א׳ והוא אם יכשר בעיניו שישתדל בעד ידידנו הרה״ג אלי׳ אליעזר דעסלר שליט״א להיות ממלא מקום כת״ר נ״י כי הוא איש צדיק ותמים וגדול בתורה ויראת ה׳ אוצרו. ואנא ביודעי ומכירי קא אמינא כי הוא איש דגול מעם ומשרת ענוי״ם על שכמו ומסוגל הוא לחזוק התורה והיהדות במדינה זו. ואין צורך להאריך כי למפורסם אין צריך ראיה. והקב״ה יהיה בעזרו דמר וחפץ ה׳ בידו יצלח.

ולרגלי השנה החדשה הבע״ל הנני מגיש לכת״ר נ״י ולכל החונים על דגלו ברכת השנים כתיבה וחתימה טובה לאלתר ותזכו ונזכה לרגלי מבשר בקרוב אכי״ר. ממני מוקירו ומכבדו כערכו הרם המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

212. איגרת מאת דוד יחזקאל בן יהושע אברהם משנגהאי[1] אל בן אחותו דוד בן סלימאן ששון

(בתרגום מערבית לעברית)

בהנ״ו, שנגהאי, 24 רחמים תפרי״ח [אלול תרצ״ח] (20 ספטמבר 1938), תזלר״ו[2].

לקראת ומעלת בן אחותי היקר שיחיה דויד הי״ו.
לונדון.

אחדש״ו[3] וכו׳ ובכן, הוי בן אחותי היקר, מכתבך מיום 27 במנחם [אב] הגיעני בשבוע שעבר והודיתי להשם יתברך על שלומכם ועל בריאותכם...

המרוחם דוד [בן] אליהו [בן] דוד ששון נ״ע[4] גופתו לא נשרפה. וכל מה שראית בעיתון Crystal Gold וכו׳ עשו את הארון מברזל (Metal) ולא מעץ והבריקו אותו ונראה כאילו צבוע בצבע זהב. קברו אותו בבית־החיים אשר זקינו[5] נתן אותו ליהודים ולא בבית־החיים החדש. הכל נעשה כפי מה שצריך. הם ביקשו ממני שאקרא קדיש למנוחתו בזמן ההקפות ובבית־החיים. במשך שבוע ימים הביאו ברכות, כעכים ופירות, אחרי תפילת ערבית ואח״כ עשו השכבה[6] ומנו אדם אחד שיקרא קדיש למנוחתו למשך חודש אחד. המסכן לא השאיר כסף, סיר ויקטור שלם את כל ההוצאות האלו, ככה שמעתי. סיר ויקטור נסע לקנדה, אמריקה ויורפ[7]. מניתי אדם אחד שהעתיק את הכתובת על עמוד הברזל שעל פתח בית־החיים וההעתק יגיע אליכם. אני מקוה שנפגשת עם אחותך סי׳ רחל מב״ת בהולנד... אנחנו ג״כ דואגים פה אודות המלחמה אשר תהיה ביורפ. ביום ראשון ערכנו תפילה וביקשנו מבורא עולם שיהיה שלום בכל העולם, אנחנו פה מודאגים מאוד, כי אין אנו יודעים מה יעשו היפאנים, אולי ידיחו את הMunicipal Council ומה יעשו בנו אין אנו יודעים. ירחם השם. אין אנו רוצים לחשוב על כך ובוטחים בהשם יתברך שהוא ישמרנו אכי״ר... נא לדרוש בשלום סילינה[8] מב״ת ותנשק את אור עיני שיחיו הילדים הי״ו, ה׳ יהא עמהם[9] ותשמחו בהם אכי״ר. יהי רצון שבשנה הבאה תהיה שנת קבוץ גלויות שנה שנלך בה קוממיות לארצינו. השי״ת[10] ירים קרן עמו ישראל בקרוב אכי״ר. יהי רצון שתהיה שנת רפואה שלמה ושנת פרנסה וכלכלה וברכה לנו ולכל עמו ישראל אמן. והריני בא עם סי׳ מזל־טוב מב״ת לדרוש בשלומכם. וכן גם ראובן ומיזי הי״ו דורשים בשלומכם ובשלום ילדיכם, ותחוגו את חג הסוכות בשמחה אכי״ר ותהיו מאושרים ותזכו לשנים רבות ונעימות ושלום,

דויד

1 ראה לעיל, עמ׳ 25.
2 תזכו לשנים רבות ונעימות.
3 אחרי דרישת שלומו וטובתו.
4 ראה עליו א׳ בן יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 80, הערה 1.
5 ר׳ דוד ששון הראשון.
6 כמנהג יהודי בבל.
7 אירופה.
8 אשת ר׳ דוד בן סלימאן ששון.
9 בערבית ״יעתקהום״, כלומר יעשה אותם עתיקים, והכוונה ה׳ יהיה עמהם.
10 השם יתברך.

213. איגרת מאת הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל, רב ראשי לקהילות יפו ותל־אביב[1], אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

לונדון, ז אדר תרצ״ט (26 פברואר 1939).

שלום וברכה מאת אלקי המערכה לכבוד האדון הנעלה מגזע היחס והמעלה כש״ת[2] מר דוד ששון יצ״ו.

אדוני הנכבד!

מודה אני מאד מאד על אכסניתו החשובה והאדיבה אשר הואיל בטובו לתת לי ביום שב״ק[3] העבר בסבר פנים יפות, בהיותי בביתו ביום שבת זה בחברתו הנעימה ובשולחנו המכובד שנדמה בעיני כשלחן מלכים. ראיתי בעיני את התאור הנאמן של נעים זמירות ישראל לאמר: ״אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים סביב לשלחנך״[4]. ואמרתי בעצמי סיום המקרא: ״הנה כי כן יבורך גבר ירא ה׳ יברכך ה׳ מציון וראה בנים לבניך שלום על ישראל וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך״[5]

בשבת זה הרגשתי בעצמי ענג שבת בקדושתו במובן הנעלה בהיותו מקדש לתפלה ותורה והוא השאיר בי רגש של הכרת תודה עמוקה שלא ישכח ממני לנצח לכבודו ורעיתו היקרה וחשובה מאד ובניו הנעימים, והנני מברך את כולכם מעומק לבי להצלחתכם המלאה בבריאות שלמה בכל אשר תלכו ובכל מעשה ידיכם והיית אך שמח, בהזדמנות זאת הנני מרשה את עצמו להביע לפניו את בקשתי לאמר:

נוהג אני בכל שנה לעשות הלבשה חגיגית לתלמידי פרחי כהונה שמקבלים שעורי ערב יום יום ללמודי תורה והלכה, וכן לחלק לתלמידי חכמים עניים סכומי כסף לצורך חג הפסח, שנה שנה בהיותי בארץ עושה אני מגבית מיוחדת מבין נדיבי תל־אביב למלוי שתי חובות קדושות אלה בחג חרותנו; אולם השנה בהיותי פה [בלונדון] דואג אני מאד שלא אספיק לסדר מגבית זאת במועדה ומאד מאד ידאב לבי אם לא אוכל לקיים מנהג קדוש זה, גם ביחס לתלמידים וגם ביחס לתלמידי־חכמים שמצפים להלבשה ותמיכה זאת. ומאד מאד אכיר למע״כ[6] תודה נוספת אם יואיל לעזרני בתרומתו הנדיבה לשני מוסדים אלה. וה׳ הטוב יצוה לכבודו וביתו ברכתו מקדש להרבות אושרו ועשרו.

והנני בברכת שלום והצלחה וכל רגשי כבוד ויקר.

בן ציון מאיר חי עוזיאל

1 אח״כ נבחר לראשון־לציון ורב ראשי לישראל. ראה א׳ בן־יעקב, ״תולדות הרה״ג ר׳ בן־ציון מאיר חי עוזיאל שליט״א (במלאות לו שבעים שנה)״, הד־המזרח, שנה ז, גל׳ 33 — 34, א תמוז תש״י (16 יוני 1950), עמ׳ 8 (יצא גם בחוברת מיוחדת יחד עד צוואתו, ירושלים תשי״ג, 4 עמ׳); הנ״ל, ״פעולותיו ביפו״, שם, עמ׳ 26 — 27; הנ״ל, ״הרב הראשי בסלוניקי״, שם, עמ׳ 29, 36; הנ״ל ב״קול תורה״ שנה ד (כא), חוב׳ ט — יב, סיון — אלול תש״י, עמ׳ מד — מח.

2 כבוד שם תפארתו.

3 שבת קודש, על ביקור זה כתב ר׳ דוד ששון ביומנו ״דברי דוד״, בתאריך ו אדר תרצ״ט (25 פברואר 1939).

4 תהלים קכח, ג.

5 שם, ה — ו. ושם ״יברכך ה׳ מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך. וראה בנים לבניך שלום על ישראל״.

6 למעלת כבודו.

214 — 216. חילופי איגרות בין אברהם בן־יעקב[1] ור׳ דוד בן סלימאן ששון

א.

ב״ה, ירושלים, כ אייר תרצ״ט (9 מאי 1939).

לכבוד השר והגביר המרומם והנעלה לשם טוב ולתהילה, כמוהר״ר ר׳ דוד ששון שליט״א. לונדון.

ר. וג. נ.

אחדשו״ט וכו׳ ... לפני חדשים מספר שלחתי לכת״ר את ספרי הק׳ ״תורת הקרבנות״ ובקשתי את חוות דעתו על הספר.

ב״הצופה לחכמת ישראל״, שנה ח (תרפ״ד), ראיתי את מאמרו החשוב ״בואי תימן״, ושם בעמוד 315 אדוני מזכיר דרך אגב, שאנו הבבלים מוסיפים בתיקון הטל ובתיקון הגשם את התפלה ״מדכר עבדכון קודמיכון וכו׳״, ולפי המסורת של אנשי בגדאד הטעם להוספה זאת, כי פעם נעצרו הגשמים לבוא ועלה ח״ר ששון [ב״ר מרדכי שנדוך] לתיבה והתחיל להתפלל מדכר וכו׳ וירדו הגשמים, ומאותה העת עד היום מחזיקים בתפלה הזאת. וכתוב בה: ״דיעבר זמן מוריד הגשם ובא זמן מוריד הטל״, ואיך הרב ששון ב״ר מרדכי שנדוך ישתמש בה להורדת גשמים? אשמח מאוד לקבל ברור ענין זה.

לפני זמן מה נפגשתי כאן עם הרב ש. י. הילמן שליט״א ובקשני למסור לכת״ר דרישת שלום חמה בשמו.

מעונין אני מאוד לדעת מתי יצא לאור ספרו החדש על ״תולדות יהודי בגדאד״ שכת״ר כתב לי אודותיו אני מחכה לו בכליון עינים בהיותי עוסק במקצוע זה.

והנני מוקירו ומכבדו,
בתודה והערצה

א. בן־יעקב

ב. תשובת הרב דוד בן סלימאן ששון

בהנ״ו, לונדון, היום כ״ח אייר מ״ג למטמונים תרצ״ט (17 מאי 1939).

כבוד מעלת החכם השלם כה״ר א׳ בן־יעקב הי״ו,
ירושלם עיה״ק תובב״א.

מאחדש״ו וכו׳ במענה על מכתבו היקר מיום כ׳ אייר כבר כתבתי לו בזמנו ושבחתי את ספרו הנחמד והחשוב. ועתה אחזור ואומר לו: יישר כחו על ספרו ״תורת הקרבנות״, מעט הכמות ורב האיכות לחבב ולהקל על התלמידים מעשה הקרבנות ובזה מצוה גדולה תבוא על ידו כמאמרם ז״ל:

1 מחבר ספר זה.

יבואו טהורין ויתעסקו בטהורין, וזכות הרבים תלויה בו. ולא רק לתלמידים קטנים אבל גם לגדולים העוסקים בעבודה ספרו יהיה לתועלת נכבדה.

ובתשובה על שאלתו איך התפלל ח״ר ששון זצ״ל מדכר עבדכון על הגשם... זה עתה עיינתי ב״הצופה״ שנה ח׳ עמ׳ 315 וראיתי שהצדק את כבודו וצריך למחוק שם המילים ״דיעבר זמן מוריד הגשם ובא זמן מוריד הטל״, ואז הכל יבוא על נכון.

בנוגע לספרי על בגדאד, זה זמן רב שלא יכלתי לעסוק בו מחמת טרדות, אבל אקוה שבעה״י יצא בקרוב.

ובכן תזלרו״ן ושלום

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

ג.

בהנ״ו, לונדון, היום כ״ב שבט תרצ״ז [3 פברואר 1937].

לאדון הנכבד והיקר החכם כה״ר א׳ בן־יעקב הי״ו,
לירושלם עיה״ק תובב״א.

מאחדש״ו וכו׳ את מכתבו היקר קבלתי לנכון ותשואות חן חן לו. גם קבלתי את שני מאמריו ההכי חשובים וקראתי אותם בהתעניינות ושניהם כאחד טובים, יישר חיליה דמר.

במאמרו על ״החדר הבבלי בימינו״, כבודו אסף חומר רב הערך ומעניין מאד, קלע אל השערה ולא החטיא, ובודאי רבים יתענגו בקריאתו ויודו לו וגם אני מהם, כעת אין לי מה להעיר או להוסיף...

והנני מתכבד לשלוח לו את ספה״ק מעט דבש וספר דיואן ר׳ שמואל הנגיד.

ממני מוקירו ומכבדו, המצפה לתשועת ה׳

הצעיר דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

217. איגרת מאת ר׳ ברוך אברהם ריזעל, אבדק״ק האדאס יע״א [בהונגריה] אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, האדאס (Hadasz), יום ג׳ פרשת בהעלותך [יב סיוון] תרצ״ט. [30 מאי 1939].

לאדון נכבד, שר הצדקה ושוע ביהודה שלם!

הן רבות הלחמתי עד שהרחבתי בנפשי עוז, לבא לפני כבוד הדרתו, אשר לא ידעתי מתמול שלשום, אבל שמו כשמן הטוב, ריחו נודף והולך למרחוק, כי צדקתו עומדת לעד וצעקת הדל יקשיב ויושיע. ואני הגבר ראה עָני, שהוא בין מצולת הדאגות והצרות השונות, אשר תדכאון את

רוחי, גם כוחי עזבני, ראשי עלי סחרחר, ובזה אני בא לפניו, אני וביתי בשאלתי, וצאן מרעותי בבקשתי.

הלא גלוי וידוע לפני כל באי עולם, כי הימים האלו ימי הַרַס עולם ושממת תבל. כי הנה קמה וגם נצבה ממשלת זדון בשכנתנו, עדת מֵרֵעים. בעלי חצים עומדים עלינו לכלותינו ח״ו מעל פני כל הארץ. ״אַרְיֵה שׁאֵג, מי לא ייִרא ? ! — ואוי לי מעלבונה של תורה ! כי גם עלי עברה כוס התרעלה. אנוכי עמדתי על משמרתי משמרת הקודש, רועה צאן מרעיתי בעדת ישורון ״נִיר האָדאָס״ (ישוב קטן בהונגריה ששם אני ממלא מקום כבודו של אבי זקני הצדיק המפורסם מופת הדור בעל ״תולדות אהרן״ זי״ע) וארביץ תורה בין בני ישראל כמאה בחורי חמד, בני עניים שמהם תצא תורה. והנה קפץ עלי רוגזו של עשיו, קנאת הדת אכלתנו. מה בעית ״הישיבה״ של מעלה בהאי ארעא ? — יחרקו שִׁנֵי רשעים עלינו ויהמו יחמרו גלי שאון שנאתם עלינו. ואחרי הרעש אש. אש נפלה לפתאום, בה שנה במעוני ולהבה להטה באבע פנות בית המדרש, כמהפכת סדום ועמורה ההפוכה כמו רגע, עד היסוד בה עָרו עָרו, חרבה מעוני ובית המדרש. אש אכלה את יעקב ואת נוהו השמה, כמעט ערום יצאנו מבתנו ולא מלטנו מכל אשר אתנו מאומה. הלא כל העתונים, עתוני ישראל בארצנו, נתנו קול בעת ההיא, וצוחו ככרוכי[ה] על השערורי[ה] הזאת, עד כי רבים מבני עמנו מהרו בנדבתם לבנות הבית ותשלם כל המלאכה. אבל החובות עברו ראשי וגם כוחי עזבני, כי זה כמשלש חדשים נאלצתי להיות בבית החולים לרפאות את גופי כי יד ה׳ היה בי בגוף ובממון. נשרף ביתי ונחלש כוחי, גוף ונפש גם יחד. ועתה לדאבוני הנה זה זוגתי הרבנית שתחי[ה] אם ה׳ בנים לחָלְי וכל גֶּוָה דָוָי. מאה בחורים לומדי תורה ויראה צועקים ללחם וָאַיִן, כי ״המענזע״ ריק ומאין זן ומכלכל הוא אותם בעת הזעם הזאת. מפני היד השלוחה בארצנו רפו ידי תומכי אורייתא, ואין כוחם ככוחם אז להיות לאחיעזר לשוועתנו. על־כן אבוא בבכי ובתחנונים לבקש רחמים מלפניו, אולי יחוס אולי ירחם עלי ועל ביתי ועל אלה הצאן קדשים הלומדים תורה. ואל ירע לבבו, כי ממרחקים אבוא, מחוצה לארצו לפניו, הלא אב אחד לכולנו ואורייתא וישראל וקוב״ה חד היא. בטח יחיש כבוד הדרתו לעוזר דלים ולהחזיק תורה שעץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר... ויציל בנדבת לבו מאה נפשות מרעב ומיגון. וזכות התורה הקדושה שנתנה למשה רבינו מורשה תגן עליו ועל כל בני ביתו. כי כן יבורך גבר בברכה המשולשת בתורה: ולא ימיש ספר התורה הזאת מהרב עמנו. והוא רחום יכפר ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ ותעבור ממשלת זדון מן הארץ ובא לציון גואל וישכון יהודה וישראל לבטח איש תחת תאנתו וגפנו אמן.

ברוך אברהם רייזעל, אבדק״ק האדאס יצ״ו

(מקום החותם)

218. איגרת מהרב יעקב משה טולידאנו
אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, טבריה, ה ניסן תרנ״ן (26 אפריל 1940).

לכבוד האדון והחכם השלם סיר דוד ס׳ ד׳ ששון הי״ו,

שלום וברכה טובה!

א.נ.

...יש בידי כעת הכתבי־יד החשובים והיקרים האלה:

1. **מכתב** על קלף ישן נושן וקרוע לשתי חתיכות, שנכתב בארץ ישראל ונשלח לפומבדיתא למר עוקבא ריש גולה ולרבה ראש מתיבתא, מאת ״הלל הנשיא בן אדוננו יהודה הנשיא״. נכתב בשנת מאתים וששים ושבע לחרבן הבית השני. בחתימת הלל הנשיא בעצמו הנז׳ שהוא הלל השני הידוע שתיקן סדר העבור, בנוסח המכתב יש איזה דברים ״עמוסי ירכי נחשון וכו׳״ שנזכר במסכת סנהדרין דף י״ב. זהו כ״י העברי הראשון בעולם, כי הוא כתוב בש׳ 267 לחרבן, דהיינו 305 לספירת הנוצרים. מחירו הוא 800 לי״ש [שמונה מאות לי״ש].

2. **הגדה של פסח**. נכתבה בתחלת תקופת הגאונים, בשינוי הרבה מהנדפסים, שנכתב בציווי רבי חנאי בר חנילאי, וכתוב שסדר הגדה נשלח להם ממר שמואל שסידרה בכנישתא דשף ויתיב בנהרדעא. ואולי נכתבה בזמן האמוראים או הסבוראים, בה שבעה דפים על קלף ישן נושן. הדפים גודלם בע׳ 20 סנטימטר ורוחבם 12 סנטימטר. מחירה 400 לי״ש.

3. **ספר תורה** נכתב ע״י הר״ן [רבי נסים בן ראובן אלברגלוני] בעיר גרנאדה בספרד, עם תיק בגד וכתוב בו שתי שורות שהוקדש לביהכנ״ס של ר׳ ממז״ל? וחתיכת כסף גדולה עליה, כתוב שהס״ת כתב אותו הר״ן וכו׳ וכו׳ בשנת ה״א צ״ו. ועל היריעה ראשונה של הס״ת מקום החלק כתוב מאחריה בכתב יד ר׳ ראובן בנו של הר״ן. על מה שאירע בספרד בש׳ קנא והגירושין. ושהס״ת הוצא בנס מספרד בעזרת הנשיא וכו׳ ואחיו רבי חסדאי בנו של הר״ן ג״כ וחתום ראובן בנו של הר״ן הנז׳. במקומות אחדים בס״ת יש איזה אותיות פורחות. מחירו 350 לי״ש.

4. **עץ חיים** כתיבת יד מהרח״ו עצמו וכן עמו שמונה שערים כלם כנראה הכל כ״י מהרח״ו עצמו. יש בשנת של״ט, ויש בשנת ש״ס וכו׳. ובגליונות הרבה הגהות של בנו מהר״ש ויטאל. חתום עליהם בר״ת לשו״ן. [לי שמואל ויטאל נר״ו]. שלשה כרכים גדולים. אורך הדפים 53 סנטימטר. ורוחבם 38 סנטימטר וכל כרך יש בו כמאה וחמשים דפים, והכ״י הזה הוא שנקבר בקברו של מהרח״ו ז״ל והוציאוהו אח״כ מהר״י צמח ור״מ פאפיראש. עי׳ להרב חיד״א ז״ל בס׳ שם הגדולים. וזהו המקור הראשון של כל ספרי קבלת מהרח״ו ז״ל. באותיות גדולות כתב רש״י ונייר עב. מחירו 60 לי״ש.

מפני חשש סכנות דרכים לא אוכל לשלוח הכ״י קודם מכירתו, ולכן אם יסכים כבודו לקנות כולם או מקצתם ישלח את מחירם ליד הבנק אנגלו פלסתינא בטבריה, ואני אמסור הכ״י לבנק שישלחהו לכבודו לראותו ולחוקרו. ואז כשיסכים לקנות יודיע לבנק שישלם הכסף לידי, כי אין דרך אחרת לגמר הקניה בזמן כזה.

ואחכה לתשובתו הרמתה, בדהש״ט, בכבוד וברכת חג שמח

יעקב משה טולידאנו ס״ט

219. איגרת מאת חיים בראדי
אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, קושיצע, יום ה, ה כסלו ותפר״ח כשושנה לפ״ק [תרצ״ד], 23 נובמבר 1933.

חכם ושר, סופר וטפסר!

אנכי בדרך נחני ד׳ לעלות לארץ ישראל ולבקש לי שם מנוח אשר ייטב לי מברלין עיר הדמים ומגרמניא בית התפת והנני יושב פה בבית בני נ״י, וכיום כ לח״ז אסע אי״ה מטריאסטי לחיפה ומשם לירושלים עיר קדשנו ותפארתנו.

בינתים אני קורא להגיה את הגליונות מדיואן רמב״ע הנשלחים לי הנה וכבר הגעתי עד גליון ט״ו — ט״ז. והנה לפני צאתי מברלין ראיתי את רשימתו הגדולה ורבת הענין ונודע לי, כי בכ״י ספר ״ערוגת הבשם״ הערבי לרמב״ע, הנמצא באוצרו הטוב[1], יכלל גם השיר ״בשם אל אשר אמר״ למשוררנו, אבל לא הספיקה לי השעה לרשום לי את שנויי הנוסחאות. כי על כן אני מרשה לי לשלוח לכבודו את השיר הזה על פי הנוסח שתקנתיו על יסוד כ״י שונים ולבקש מאד להשוותו עם הנוסח שלפניו בכ״י הנ״ל, ואם יקשה הדבר עליו אולי ייטיב עמדי לשלוח לי את השיר בתמונה פוטוגרפית וארשום את השנויים בעצמי.

בתודה רבה למפרע ובברכת שלום רב הנני המוקיר ערך תורתו וחכמתו

חיים בראדי

220. מכתב מהרב יוסף צבי הערץ, רב הכולל דמלכות בריטניה ומדינותיה, אל הגב׳ סלינה אשת ר׳ דוד ששון

(בתרגום מאנגלית לעברית)

1 אפריל 1941.

לגב׳ ששון היקרה,

אינני רוצה לדחות, אפילו לעוד רגע אחד, את ביטוי רגשי תודתי העמוקים על החסד המיוחד שעשיתם עמדי משך סוף השבוע. קבלתי מושג מחודש של הכנסת האורחים של היהודים הקדמונים. כל רגע שביליתי בצל קורתכם היה תענוג בשבילי, ולמרות שאינני יודע מתי יתקיים הדבר, אני מצפה להזדמנות שאוכל להתארח אצלכם באמצע השבוע.

ברגשי תודתי החמה לך, לבעלך המלומד, ולבניך המקסימים.

בברכה

יוסף צבי הערץ

1 כ״י ששון מס׳ 412 (אהל דוד, חלק א, עמ׳ 410).

נ"ה קונסטנצה יום ה' כ' כסלו ותפרח בשושנה לפקן

23-11-33

חכם וסר, קופר וסופר!

אנכי נדרך נתני ל' לעלות לארץ ישראל ולבקר לי שם מנות אשר "טוב לי. נסלטתי מברלין עיר הדגים ומגרמניה בית התפת והנני יושב פה בנית בנו ב', ופיוס כ' לחז"ק אסע אל"ה מקונסטנצה לחיפה ומשם לירושלים עיר קדשנו ותפארתנו.

בינתים אני קורא להגיה את הגליונות בדפוסן המבוע הנשלחים לי הנה וכבר הגעתי עד גליון ט"ו - טז. והנה לפני עשתי מברלין ראיתי את רשימתו הגדולה ורבת הענין ונודע לי, כי נכי קפר עירות הנשם" הערבי למבוע, הנמצאת באוצרו הטוב, נשלל גם הציר. נשם אל אשר אמרי" למשוררנו, אשל לא הספיקה לי השעה לרשום לי את שנוי הנוסחאות. כי על כן אני מרשה לי לשלוח לכבודו את השיר הזה על פי הנוסח שתקנתיו על יסוד כי שונים ולנקד מלוא להשוותו עם הנוסח שלפנינו נכי הנלי, ואם יקשה הדבר עליו אולי "טוב עיני לשלוח לי את השיר בתמונה פוטוגרפית וארשום לו את השנוי בעצמי.

נתודה רבה למוסרע ובברכת שלום רב הנני הנני

המוקיר ערך תורתו וחכמתו

ח"ס ברלדי.

221. איגרת מאת המשורר דוד צמח מבגדאד[1] אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

על הפרעות בבגדאד בחג השבועות תש״א (1941)[2]

(בתרגום מערבית לעברית)

בגדאד, כו מנחם־אב תש״א (19 אוגוסט 1941).

למעלת הרב הנכבד האדון ח״ר דוד סלימאן דוד ששון נ״י.

אחדש״ו[3]. יקירי, נפסקו המכתבים בינינו מיום יב באלול תרצ״ט. הסיבה לכך משום שמצפוני מציק לי ואני רגיש ורחמן. גם אתם בנויים על יסודות אלה, ואיך יתן לי לבי שאודיעך על צרת אחרים, ואתה מטבעך משתתף בצרת אחרים ומציל אותם עד כמה שזה יעלה בידך. איך בזמן הזה שהצרות מציתות את העולם כולו? מסיבה זאת שתקתי, שהרי מספיקים לך הצרות של הזמן והמקום שאתה נמצא בו. אבל בימים האחרונים המצב לא נותן לי לשתוק, כי אח״כ תשמע על כך מאחרים ואהיה תחת בקורתך הקשה. אני כתבתי לך פרטים על המאורעות והחדשות והתאריך משום שאני יודע שאתה אוהב זאת, אך אח״כ בטלתים משום שזה לא הזמן לפרט, לכך יהיה זמן אחר.

אבל בקיצור נגזר על יהודי עיראק ביום א׳ וב׳ דשבועות של שנה זאת להשמיד להרוג ולאבד ושללם לבוז. התחילו בזה ההרג ביום א דשבועות, אנשים ונשים וטף ואונס בתולות גם בעולות בכל מיני עינויים ומיתות משונות אשר תצלנה אוזנים משמוע.

מספר הבתים שנשדדו בתורת הפקר הגיע ל־3000 מעלה מטה. ואספר לך על דוגמא אחת מהם. בביתי... שברו את דלת דירתנו ביום ב דשבועות שעה 12. נכנסו כשלוש מאות איש. אנחנו ברחנו מייד מהדלת השנייה אשר יוצאת לרובע אחר ועי״כ ניצולנו מהרג ואונס. הם לקחו כסף, זהב (שהיה שייך למנוחה אמי, הוא שמור אצלי בנאמנות על מנת שלא ימכר ולא יתמשכן אלא רק עבור חתונת בתי), כלי כסף ונחושת, מיטות ״מעדן״ ועוד, כלי מיטה, שטיחים, סמיכות ועוד; מכשירי חשמל של קיץ וחורף ועוד; רהיטי עץ, מלבושים וכל תכולת הבית, ואפילו מאכלים שאגרנו כמקובל בבגדאד, עד אשר התרוקן הבית מכל מה שיש בו. הם שפכו את פחי הנפט על עצי ההסקה ורצו לשרוף את ביתי כמו ששרפו בתים אחרים, ואין אני יודע איך נעשה נס ולא שרפוהו, רק שיברו את הדלתות של החדרים וזכוכיות החלונות, לקחו את שעון החשמל וניתקו את חוטי החשמל ועוד. מה שנלקח מביתי נערך בסכום של 1,200 לי״ש. כולנו יצאנו עם הגופיות והמכנסים בלבד יחפים, משום שאם יראו יהודי ברחוב יהרגוהו, ובייחוד אם יהיה מלובש בבגדים, כי יחששו שמא יש חפצים בכיסיו. נודה להשם יתברך שזה קרה בקיץ ולא בחורף, כי בחורף איך יכולנו לישון ערומים בלי כלי מיטה?

ואתה חביבי, דמה לעצמך את ביתי המסודר בעת שהייתי דחוק בפרנסה, ואיך אסתדר במצב כזה כאשר החורף בא לקראתנו?...

בשלום רב וכל רגשי הכבוד

דוד צמח יצ״ו

1 על דוד צמח ראה א׳ בן־יעקב, שירה ופיוט של יהודי בבל בדורות האחרונים, ירושלים תש״ל, עמ׳ 420 — 435.

2 על פרעות אלה ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ רנ — רנד.

3 אחרי דרישת שלומו וטובתו.

222. מאת איטה אשת דוד ילין אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון

(תשובה למכתב־תנחומים אשר קיבלה ממנו על מות בעלה, שנפטר כב בכסלו תש״ב)

ירושלים [ד ניסן תש״ב] 22 למרץ 1942.

כבוד ידידנו וידיד משפחתנו הנאמן,
הגביר הנכבד והנעלה סי׳ דוד סלימאן דוד ששון יצ״ו

שלום וברכה.

א.מ.נ.

קבלתי את מכתבו היקר והמלא אהבה וידידות והריני מודה לכבודו ולכבוד רעיתו היקרה שתחי׳ בעד דברי תנחומותיכם הלבביים והמעודדים, שהיו כעין נוחם לנפשי, ומרפא לכאבי, ואם כי קשה לי להתנחם ומי כמהו שהכיר את המנוח הגדול ז״ל מקרוב ומרגיש את אבדתנו הגדולה שאין לנו תמורתה, יוכל לתאר לו עד כמה ששום נחומים אינם יכולים למלא את החסר לנו על כל צעד ושעל, ובכל זאת שפע האהבה והידידות שהראו לנו מכל צד מקרוב ומרחוק מקילים במעט את כאבנו כפתגם חז״ל ״צרת רבים חצי נחמה״. אם כי זוהי רק חצי נחמה, ולעולם עד נשמת אפי האחרונה לא אשכח את יגוני הנורא לבלי נשוא.

בכל אופן הריני מתאמצת להתגבר על הכל לנכח גל היסורים העובר על העולם כולו. וצרות הרבים משכיחים את צרתי הפרטית ולואי שיתן לי ה׳ די כח ועצמה לכך שאוכל להמשיך את מפעלי חיי כגון: ״עזרת נשים״ וכדומה ולדאוג לטובת אלו הזקוקים לכך במדה שאפשר ולמצוא קצת נוחם בזה כתקותי.

והריני מסימת שוב בתודה בשמי ובשם משפחתי היקרה לכל היקרים לכם ומאחלת לכם כל טוב. ואך שמחה וששון יהיה בגבולכם ותחוגו את חג הפסח הבעל״ט בטוב ובנעימים עד כמה שזה אפשר בימים קשים אלו. ולואי שבשנה הבאה נחוג את החג בימי שלום ושלוה לעולם בכלל ולעמנו בפרט כעתירתנו.

והננו בכבוד רב והוקרה.

אטה יְלִין

223. איגרת מאת "כולל רבנים באנגליא" אל ר' דוד בן סלימאן ששון

ז ניסן תש"ב (25 מארץ 1942).

להוד כבוד האי גברא יקירא, החכם ונבון, המפורסם לשם ולתהלה, רחים ומוקיר רבנן, חובב תורה ויראה, שלשלת היוחסין, הרבני המפואר כמו"ר[1] דוד ששון נ"י[2] ויזרח.

אחדשה"ט[3] ובאהבה וכבוד גמור,

הננו פונים אל כ"מ[4] בדבר הכולל הקדוש יצ"ו[5]. חדש הוא במדינה, שהכניסו בה אוצר יין ישן, יינה של תורה בלי תערובות. כינוס גדולי תורה ויראה, ידועים ומפורסמים במדינה שפנו את עצמם מכל דבר ולשום עיונם וחשקם. אך לתורת ה' הק'[6] ולעבודתו, לשים לילות כימים באהלה של תורה תחת אשר עד הנה כשבאו בני תורה למדינה זו היו בטלים א' א'[7], בראותם כי אין מוצא ללחמם ע"ד[8] שהורגלו לראות בעת למדם בישיבות הגדולות של המזרח. ובכן היו מתמוטטים א' א' בפניתם להשתדל אחרי פת לחם ואיננו, ועתה כל הבא אל הכולל, רואה את אור פניהם של המעמיקים בדבר הלכה, בעמל ויגיעה, לחדש חידושין ולעשות ציצין ופרחין לתורתנו הק'. כן גם תלמידי ישיבתינו שבמדינה שלא יכלו להתפתח ולהתגדל ברוח התורה. כך הלכו נדוד לישיבות המזרח וכעת אין דרך לפניהם והכל חרב ושמם. ובהכולל ימצאו נחמה ומנוחה לרוות צמאונם במימה של תורה, כי הישיבות שולחות תלמידים לכאן, אלו שכבר נתגדלו והם עולים ומתפתחים הרבה מאד ב"ה[9]. אך לא רבים יחכמון מבעלי הבתים אשר יבינו אותה גודל הזכות להיות מתומכי המוסד הק' הלזה, ולכן המצב החומרי קשה עלינו מאד, אלמלא היחידים המצויינים אשר פזרו על "קדש הקדשים" הזה בכל יכולתם, כי אז כבר כשל כחנו חלילה וחס.

ולזה הננו פונים אל הוד מעלתו כי בא גם הוא לעזרתנו, עזרת ה' בגיבורים ולקחת חבל בראש, אשר ממנו יראו אחרים ויעשו כמעשהו, ואז יהיה שכרו כפול כעושה ומעשה.

לע"ע ההוצאה להחזקת בחור א' £2[10] לשבוע (£100 לשנה) ולהחזקת אברך בעל משפחה £5 לשבוע, (£250 לשנה). ובקשתינו מנדיבי עמנו המבינים ערכה של תורה ויראה, שאם ביכולתם הוא יחזיקו נא כל אחד תלמיד חכם א' גדול בתורה, אם בחור או נשוי, על חשבונם, ועי"ז[11] יגדיל תורה

1 כבוד מורנו רבי.
2 נרו יאיר.
3 אחרי דרישת שלומו הטוב.
4 כבוד מעלתו.
5 ישמרהו צורו ויחיהו.
6 הקדושה.
7 אחד אחד.
8 על דרך.
9 בעזרת השם.
10 לירה שטרלינג.
11 ועל ידי זה.

ויאדיר למעלה למעלה, ובזכות החזקת התורה ולומדיה ישלח לו השי״ת[12] ישועה בקרוב, לכלל בית ישראל הנאנחים ונאנקים, בים של דמעות ודם, בין שיני אריות ויביאו לנו את משיח צדקנו, וישיבנו כולנו לציון ברינה בבי״א[13].

הכ״ד[14] מכבדיו ומוקיריו הכותבים וחותמים לכבוד התורה ולומדי׳

נפתלי בהרב בנימין הכהן שעקאוויצקי, אב״ד גייטסהעד

דוד דריען, גזבר ומזכיר הכולל

224. תשובת ר׳ דוד בן סלימאן ששון

ב״ה, יום י״א ניסן תש״ב [29 מארס 1942].

לכבוד מעלת הרבנים היקרים גזברי כולל רבנים באנגליא שליט״א.

אחדשו״ט נתכבדתי במכתבם היקר מיום ז׳ ניסן וקריתי אותו בשום לב אבל לדאבוני הגדול באלו הימים אין לי האפשרות לעזור ולזה אבקשה סליחתם.

והנני מברך את כבודם בשמחת חג כשר ושמח ומאחל להם כל טוב שחפץ ה׳ בידם יצליח לתורה ולתעודה לעבדה ולשמרה כנפשם וכנפש המצפה לתשועת ה׳.

הצעיר דוד ס״ד ששון יצ״ו

12 השם יתברך.
13 במהרה בימינו אמן.
14 הלא כה דברי.

דברי דוד
יומנו של ר׳ דוד בן סלימאן ששון
בשנים תרמ״ח — תש״ב (1888 — 1942)

מתפרסם מתוך כתב־ידו, עם הערות קצרות

מאת **אברהם בן־יעקב**

בשם ה׳ אל עולם

דברי דוד*

(פתיחה)

אמר דוד בן לאדוני אבי ועטרת ראשי העניו והכשר סלימאן בן דוד בן הנשיא שיך ששון בן צאלח בן דוד בן יעקב בן צאלח בן דוד זכר כלם לברכה לחיי העולם הבא אמן. ״אודה ה׳ מאד בפי ובתוך רבים אהללנו״ [1] ״ברכי נפשי את ה׳ ואל תשכחי כל גמוליו״ [2]. על כל אשר גמלני ה׳ וחסדו עלי הגביר אני עבדו בן אמתו שנפל חבלי בנעימים וזכיתי להיות עמוס מני בטן ונשוא מני רחם הצדקת אדונתי ועטרת ראשי הרבנית האמתית והמפורסמת פרחה שתחיה לאורך ימים טובים בת לאותו צדיק החכם השלם החסיד והעניו ר׳ יחזקאל בן יאושע בן יחזקאל בן אברהם בן נסים בן שליים בן צאלח בן דוד גבאי זכר כלם לברכה לחיי העולם הבא.

ברוך ה׳ אלדי ישראל, אשר בחר בנו מכל העמים, ולקחנו לו לסגולה, ונתן לנו תורה ומצות טובים על יד משה אדון הנביאים, ומן השמים את קולו השמיענו, וחיי עולם נטע בתוכנו, זו תורה החמודה אשר לה נכספה וגם כלתה נפשי מעודי עד היום. קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשה ה׳ אלדים עם חרפת אדם כמוני ובריה קלה שבקלים, שהנחני בדרך אמת, ונתן חלקי ביושבי בית־המדרש לעסוק בתורתנו הקדושה ולהחזיק בעץ החיים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי, לאכול מפריה ולשבוע מטובה כל ימי היותי על האדמה כן ימשוך חסדו עלי לבלי תטה אשורי מני דרך ועיני לנכח יביטו ועפעפי יישירו נגדו, ואזכה לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו ולהיות לי מהלכים בין העומדים האלה אמן.

אמר הצעיר שבצעירים: אדוני אבי ועט״ר [3] הצדיק הכשר והעניו זצ״ל נולד בעיר בומבאי יע״א [4], ואמו מרת זקנתי היתה פרחה (נפטרת בברא־ייטון יום י״ח טבת התרמ״ז בשנת ע״ה שנה לימי חייה ונקברה בבית החיים של הספרדים במאייל אינד בלונדון) בת פרג׳ חיים בן עבדאללה בן יוסף (נפטר בכלכתה ביום ג׳ ז׳ טבת התר״ה), מאצילי ושועי עי״ת [5] בגדאד יע״א. מרת זקנתי נ״ע [6] הייתה אשתו השניה של זקני דוד ששון נ״ע, ואדוני אבי ועט״ר ע״ה [7] היה בן חמישי לאמו ובן

* יומן זה נערך ומתפרסם כאן ככתבו וכלשונו של המחבר כדי לשמור על תוכנו ואופיו האותנטי. פה ושם הרשיתי לעצמי לשנות כמה כתיבים, ביטויים קלים וסימני־פיסוק בהתאם לדרישות החדישות. כל מלה־זרה ושמות לועזיים נרשמו ע״י המחבר בגרשיים, כפי שהיה נהוג בזמנו, כאן הושמטו הגרשיים כדי להבדיל בין מלים אלו ובין ראשי־תיבות. בכל מקום שיש סוגריים מרובעים הן תוספת או דברי־הסבר משלי. אב״י

1 תהלים קט, ל.
2 שם, קג, ב.
3 ועטרת ראשי.
4 יכוננה עליון אמן.
5 עיר תהילה.
6 נוחה עדן.
7 ועטרת ראשי עליו השלום.

שביעי לאביו. הוא נולד בבומבאי תאום אחר אחיו אהרן נ״ע ביום עש״ק ז׳ חשון התר״ב (22 אוקטובר 1841).

אדונתי הרבנית מרת אמי ועט״ר מב״ת[8] נולדה בבומבאי יום ג׳ כ׳ חשון התרי״ז (18 נובמבר 1856). אביה זקני החסיד ר׳ יחזקאל ע״ה יצא מעיר מולדתו בגדאד ביום ח׳ תמוז לשנת התר״ב ולקח לו לאשה את עזיזה ע״ה בת עבדאללה מאיר בנו הבכור מאשתו הראשונה (חנה בת עבדאללה בן יוסף מבגדאד) של זקני דוד ששון נ״ע בבומבאי ביום ב׳ שמונה ימים לחודש שבט התרי״ג.

אדוני אבי הצדיק זצ״ל נשא את הרבנית המפורסמת אדונתי ועט״ר אמי מב״ת בבומבאי ביום רביעי בשבת חמשה ימים לחודש אדר שנת חמשת אלפים ושש מאות ושישה ושלושים (29 פברואר 1876).

אחותי היקרה רחל מב״ת נולדה בבומבאי יום ראשון של שבועות התרל״ז (18 מאי 1877).

אני הצעיר הכותב, נולדתי בבומבאי יום ד׳ שישה לחודש טבת שנת התרמ״א (8 דצמבר 1880), ביום ד׳ י״ג לחודש טבת התרמ״א, נכנסתי בבריתו של אברהם אבינו עליו השלום בן שמונת ימים, ואדוני אבי ועט״ר זצ״ל נעשה סנדק, המוהל היה מאיר בן סלימאן קנדיל נ״ע, חזן בית הכנסת מגן דוד בבאייכלה (עיין במ״ע של כלכתה ״פרח״, חלק ג׳, סימן כ״ה, דף ק״ו, וז״ל:[9] פי במבי יום אל ארבעה תא׳ ו׳ טבת התרמ״א היקרה סי׳ פרחה סלימאן דויד ששון מב״ת ולדת לחט״ו וג׳אבת בן זכר יה״ר בסימן טוב ובמזע״ו אכי״ר)[10].

אחותי הקטנה החסידה המופלגת בתורה ויראה מזל־טוב הי״ו[11] נולדה בבומבאי ביום יז חשון התרמ״ה (5 נובמבר 1884).

אדונתי ועט״ר הרבנית מרת אמי מב״ת למדה תורה ותלמוד אצל רבה מובהק הח׳ השלם החסיד והעניו סיני ועוקר הרים, מדוכה ביסורים מורי ורבי ח״ר יצחק ן׳ שמעון ן׳ אבא בר אבא אג׳אסי זצוקללה״ה[12]. הוא היה מלמד את אדונתי עט״ר מב״ת בימי נעוריה ומפני ששאתו היתה בעיה״ק ירושלם תובב״א היה תמיד הולך וחוזר לבומבאי. הוא היה איש אמת שונא בצע ומתפרנס מיגיע כפיו. מימיו לא נשא פנים ועולה לא נמצא בשפתיו. מספרים כי בשנת התרמ״ג (1883) כשחזר לבומבאי רצה להיות חזן בבית־הכנסת ״כנסת־אליהו״ בהמבצר וכתב להמנהיגים שיענוהו דווקא במלה אחת: הן או לאו. מפני שלא היה בעל קומה לא חפצו בו, וענוהו גם הם במלה אחת: לאו. וגם עוד שמעתי מאדונתי הרבנית מב״ת שפעם אחת כשהייתה היא ואדוני אבי ועט״ר זצ״ל אצל הנציב של בומבאי שמו לארד ריי סיפר לה בזה הלשון: בכל פעם ופעם כשאני הולך לטייל בגינה במלבאר־הִיל רואה אני את הרב שלכם ובכל עת אני מזמין אותו לבקרני בביתי אבל הוא אינו נעתר לבקשתי.

בשנה זאת, שנת התרמ״ג (1883), בא מורי ורבי ח״ר יצחק ע״ה וישב בבית אצלנו בתור מלמד, והיום כולו הוא לפני אדונתי ועט״ר הרבנית מב״ת. היא שואלת מפיו דברי תורה גמרא ופלפול

8 מנשים באהל תבורך.
9 וזה לשונו.
10 התרגום לעברית: ״בבומבאי ביום רביעי תאריך ו טבת התרמ״א היקרה סיניורא פרחה [אשת] סלימאן [בן] דוד ששון מנשים באוהל תבורך ילדה לחיים טובים ולשלום והביאה בן זכר. יהי רצון בסימן טוב ובמזל עולה וצומח אמן כן יהי רצון״.
11 ה׳ ישמריה ויחייה.
12 זכר צדיק וקדוש לברכה לחיי העולם הבא. ראה עליו לעיל, עמ׳ 117-118.

ואני בן ג׳ שנים הייתי יושב בחיקו. הוא אהבני כנפשו ואנכי אהבת עולם אהבתיו והתחלתי מאל״ף בי״ת. ויען שהוא נצרך לשום לדרך פעמיו בכל ב׳ או ג׳ שנים לעלות לעיה״ק [ירושלים] תובב״א, אדונתי הרבנית שמעה בשמע איש חכם תלמודי גדול וירא אלדים מרבים מבג׳דאד שמו ח׳ שוע[13], ותיכף לקחה אותו לביתנו והיינו אני ואחותי רחל מב״ת ואח״כ גם אחותי החסודה מזל־טוב הי״ו לומדים אצלו. ולהיותו גם־כן היה בקי בלשון ערבי למדנו ממנו לשון וכתיבה ערבית. ואגב ארחי אזכור פה שקודם שבא אצלנו מורי ורבי ח״ר יאושע זצ״ל העתיק חלק מהאלף לילה ולילה מכתיבה ערבית לכתיבה עברית עבור יחזקאל ניסן שהוציאו לאור בדפוס בבומבאי בשנת התרמ״ח[14]. זולת למודי עם מו״ר ח״ר יאושע זצ״ל למדתי עמו כל תפילות השנה עם הפיוטים וקינות בדקדוקיהם ובטעמיהם, וכשהייתי בן שמונה שנים כבר למדתי כל תפילות השנה, וכמעט הייתי יודע כל התנ״ך על פה. ובבית הכנסת שלנו הייתי קורא הזמירות מדי שבת בשבתו.

והנה מקום אתי לכתוב איזה דברים שבנוגע ליחוסו של מו״ר ח׳ יאושע ע״ה. הוא היה בר־אוריין ובר־אבהן משלשלת היוחסין, בן אברהם בן אליאו בן ח׳ אברהם בן ח״ר ששון בן מרדכי בן משה בן מרדכי שנדוך בן אברהם בן ששון. ח״ר ששון זה[15] הנז׳ נודע לתהילה בתורתו ובקדושתו, בפיוטיו ובחבוריו ובקבלה מעשית. הוא היה חזן ״צַלַאת לְבֵּבִירִי״ (בית־הכנסת הגדול) בבגדאד המיוחסת ליכניה מלך יאודה וסיעתו[16]. הוא התקין להם, לאנשי בבל, לומר קודם תקון הגשם ותקון הטל: מדכר עבדכון קודמכון וכו׳, לקוחה מסידור חלף. יש לנו קבלה, שפעם אחת הייתה בצורת בבגדאד וח״ר ששון ז״ל עלה לתיבה ונשא עיניו לשמים וצעק: העניים והאביונים מבקשים מים ואין, ומיד ירדו גשמים.

בבית־הכנסת שלנו כמה פעמים עשינו שם חופות ומילות, ובפרט חופת מורי ורבי ח״ר יאושע ע״ה אשר לקח לו לאשה את המ׳ מסעודה נ״ע בת אחותו חביבה נ״ע אשת אברהם סופר מבגדאד, ומילת בנו נסים חי נ״ע. הילד הזה היה יניק וחכים. ובעודו קטן ל״א[17] נפטרה אמו הכשרה בקצרות ימים ושנים. ומורי ורבי ח״ר יאושע ע״ה חגר שק ויתאבל ולא קיבל תנחומים. ומיגונו נפל על ערש דוי והביאו לו כמה רופאים וסוף כל סוף נסע לַמַדְרַס ומשם לקוג׳ין, יען שאמרו לו שהאויר של קוג׳ין יהיה טוב למחלתו. אחר כמו ב׳ שנים נתרפא וחזר לבומבאי. הוא היה אוהב את

13 ר׳ יהושע בן אברהם בן אליהו בן אברהם ב״ר ששון ב״ר מרדכי שנדוך. ראה עליו לעיל, עמ׳ 139.

14 בשער ספר זה: האדיא אל כתאב קסמח אל אוולי מן כתאב אל **אלף לילה ולילה**. נאקלהו פי חרוף יהודייה **יחזקאל ניסן** הי״ו. אנטבע פי במבי פ״י מטבעת אל כ׳וואג׳ה אהרן יעקב שמואל הי״ו. במבי יע״א פ״י שהר טבת סנת ת׳ר׳ח׳ס׳ לפ״ק 5648, מוואפק ג׳אניוורי סנת 1888 ...[4] דפים, 161 עמ׳. 8° (26×16 ס״מ) אותיות מרובעות. Bombay, printed at the Anglo-Jewish and Vernacular Press.

15 על תולדותיו ראה א׳ בן יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קל־קלג. על דף מיוחד הוסיף ר׳ דוד ששון וכתב על האגדה המפורסמת שנזכרה בספר הנ״ל. ואלה דבריו: ״ויש עוד דבר גדול שמספרים אודות מפעליו של ח״ר ששון ז״ל ומפורסם על־ידי מעשה נגד קליפת אבו־סיפין. אבו־סיפין זה היה איש אימאם משוגע של הישמעאלים בבגדאד ומקום קברו החרב הידוע עד היום במחלת אבו־סיפין, בסוף חארת אליהוד (רחוב היהודים) הנקראת ״אלחנוני״. הערבים היו מאמינים בו ומתפללים על קברו. כל איש שיש בו חולי או מחלה ילך וישתטח שם. וזאת הקליפה נתפרסמה כל־כך עד שאפילו היהודים התחילו להאמין כי יש בה כח לרפאותם. והיו הולכים ומדליקים נרות לפני הקבר וכו׳. לזה בא ח״ר ששון ז״ל ושכר בית כנגד קברו של אבו־סיפין וישב שם כמה ימים ולילות בתפילות וכוונות עד שביטל כח הקליפה ההיא וסרה אמונתם ומאותו היום והלאה חדלו מלהכנס שמה ונתקיים בו ״ורמי הקומה גדועים״ ונשברה המצבה ונחרבה הכיפה אשר עליו ונעשה המקום מקום של זבל ואשפה. כן יאבדו כל אויביך ה׳ אכי״ר. ויש עוד הרבה עניינים שידועים לאנשי בבל, אבל אין כאן המקום לפורטם.

16 על בית־כנסת ווחיק זה ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתקופות האחרונות, עמ׳ מה — מו.

17 לא אליכם.

בנו חמודו אהבה עזה, וחשב שיהיה לו למשען לכלכל את שיבתו וחוטרא לידא ומרא לקבורה[18]. אבל בעוונות לא היו ימים מרובים ונסים חי חלה ונקטף באבו. וחשך השמש וירח קדר, ואביו נדהם ביגונו וכמעט מת מעצבו על המכה הזאת העצומה במות בנו יחידו, וצרות אחרונות משכחות את הראשונות, ויתאבל על בנו עד סוף ימיו בבכי ומספד וחגור שק. ופעם אחת היה קורא בתורה בפרשת וישב, וכשהגיע לפסוק "כי גֻּנֹּב גֻּנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור"[19] זלגו עיניו דמעות וזכר את כל הצרות ופגעי הזמן אשר חלפו עברו על ראשו. "מארץ העברים" כלומר על יציאתו מארץ מולדתו בג'דאד, "וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור" — כלומר הבן אומר זה.

ולהבדיל בין החיים ובין המתים אדבר כאן סדר למודי. כשהייתי קטן, בכל יום הייתי מתפלל שמ"ע[20] עם מו"ר ח"ר שוע ע"ה, והייתי קורא אצלו כמו שלושים דפים מקרא בטעמיה ודקדוקיה. אח"כ כמו שעה אחת תרגום (שֻׁרְחָ)[21] של תורה מלה במלה, ועוד כתיבת עברית וגם קריאה וכתיבה ערבית. ולמדתי על פה הברכות וגם "קערת כסף" האזובי[22] ושירת "ירא האל בני ראשית אמרי" המיוחסת לרב האי גאון[23]. עם מו"ר ח"ר יצחק ע"ה הייתי לומד תנ"ך עם רש"י ועין־יעקב עם רש"י. (זולת זה הייתי לומד אנגלית עם המלמדת, וכשהייתי כבן י"ד שנים התחלתי לילך לבית ספר של אנגלים במאזגאון, שנקרא בשם סינט פיטרס האיי סכול). המלמד הראשי שם היה אַי דאיימונד. הוא היה איש טוב מאוד, מכלכל דבריו במשפט ובאמת יקרא מחסידי אומות העולם. ואני הייתי אהוב אצלו ועם כל זה לא היה שום קנאה עלי בין שאר הנערים הגוים שהיו לערך תשעים או מאה. כפעם בפעם מיסתר דאיימונד היה דורש ממני לפרש לו איזה דברים שהיה מתקשה בתנ"ך והיו הקשורי"ם ליעק"ב והייתי מפתח לו הקשרים והיה מתענג בתשובותי.

ואזכור כשהייתי קטן רך בשנים, אדוני אבי ועט"ר הצדיק זצ"ל, ותבדל לחיים מרת אמי ועט"ר הרבנית מב"ת היו דרים בשכירות בקצה אחד של אחוזתנו בבית אחד קטן אשר שייך לראובן אחי אדוני אבי זצ"ל, וכי קצר המצע מהשתרע אדוני אבי ועט"ר זצ"ל קנה בית קטן ובית אוצר מפרסי אחד שמו פאוו וואלה, בצד בית אחר שלנו שהיה מושכר לאנגלי אחד עורך־דין שמו שטארלינג. וזה הבית הקטן היה בקצה השני של אחוזתנו, והיו קוראים אותו: "בית־דוד" — על שמי. וזה "בית־דוד" היה בין בית האוצר שנעשה אחר זה בית־הכנסת ובין הבית שהיה שכור לאנגלי. והמהלך מקצה אל הקצה היה כמו חמישה דקים. בשנת תרנ"ג (סוף 1892) המנוח אדוני אבי ועט"ר הצדיק זצ"ל גמר בדעתו לבנות בית גדול ורחב ידים לדירתנו. ותמיד אדונתי ועט"ר הרבנית אמי מב"ת הייתה שולחת אותי ללמוד נגרות, כמאמר חז"ל: "לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה וקלה וכו'"[24]. וב"ה[25] למדתי היטב וגם הייתי יודע לשוט במים כצוואת רבותינו ז"ל.

בחודש חשון התרנ"ד (1893) עלינו למאהאבלישוור כמנהגנו בכל שנה ושנה להימלט מהחמימות השוררת בבומבאי. ההר הזה רומו כמו ה' אלפים פיית[26]. ושם היה לנו בית שמקודם היה שייך למור זקני המנוח דוד ששון זצ"ל ונפל בחלקו של אדוני אבי ועט"ר זצ"ל. האויר שם

18 כתובות סד ע"א. כלומר: רוצה אני שיהא לי בן שיחזיק בידי בזקנותי ואישען עליו וביום מותי יקברני.
19 בראשית מ, טו.
20 שחרית מנחה וערבית.
21 על לימוד ה"שרח" ראה א' בן־יעקב, יהודי בבל בתקופות האחרונות, עמ' סד, עא — עב.
22 ראה לעיל, עמ' 140.
23 ראה שם.
24 קידושין סב ע"א (במשנה).
25 ובעזרת השם.
26 רגל.

יפה עד מאוד ובפרט להינפש שם חודש או שנים היגיעי־כח הבאים מסביבותיו. וגם כמו ב׳ חודשים בשנה ימצא שם הנציב של בומבאי עם מִשְׁרַתו. לפעמים המנוח יוסף רחמים בן יאודה הלוי נ״ע היה נזמן ובא מעיר כלכתה. והיינו אני והוא דרים ביחד, ואזכור שבשנת התרנ״ז [27] בלילה אחד הלכתי לחדרי לשכב ומצאתי איש חשך משחור תארו נחבה תחת מטתי ולפי שראני לבדי ואין איש אתי התחיל לרפרף וסכין בידו. מיד זעקתי בקול גדול כדי להבהילו וקפצתי עליו פתע פתאום ותפשתי אותו מצוארו וכמעט נחנק, ולקחתי מידו את הסכין. והגנב הרוצח הזה, בראותו כי כלתה אליו הרעה, התחיל להתחנן ולהתנפל ולבקש מחילה. ובין כה וכה באו המשרתים ותפשוהו ושלחנו וקראנו להשוטרים והוליכו אותו לבית־הסוהר. למחרת בא לי פתקא מבית המשפט מצווים עלי לבא שם ביום הנועד ובשעה פלונית להעיד על הרוצח. וכן עשיתי. ואחרי זה כמה פעמים נתחייבתי לילך שם עד שקצה רוחי. והיו מביאים עדים וחוקרים ודורשים אותם עד שיצא לאור משפטו. ונגזר עליו שלוש שנים עבודת־פרך. והשופט האנגלי שקורים אותו כליכתר שבח אותי ואמר: אתה בחור אמיץ־לב. והודיתי להשי״ת שפדה את נפשי ולמות לא נתנני.

ובאותה שנה, היא שנת התרנ״ד, הגיעתני שם תשורה מהרב הגדול כמוהר״ר ח״ר יוסף חיים ח״ר אליאו ח״ר משה חיים בן עבדאללה זצ״ל מבגדאד ליום תפלין שלי, והיא מגלת אסתר כתובה לשמי וסוף כל עמוד מסיימת באות אחת שמי: דוד סלימאן דוד ששון.

בחודש טבת משנת התרנ״ד ירדנו משם לעיר פונה היא המטרפולין הקדומה של הפישאוי״ם מושלי הארץ ההיא.

ביום שישה לחדש טבת שנת התרנ״ד היה יום תפלין שלי והנחתי התפלין שאדוני אבי ועט״ר זצ״ל הביא למעני מבגדאד, נכתבו בהשגחת הרב רי״ח טוב זצ״ל ואותו היום היה יום שמחה, והורי נתנו לי מורה־שעות זהב וחרות עליו הפסוק ״בטח בה׳ ועשה טוב״ [28]. והיה יום שמחה להורי וא״א עט״ר זצ״ל [29] שכח את אשר גרמו לו אחיו בלונדון בשנת 1891 והפסידו לו סכום גדול, יען שהיו להוטים אחר השעשוע ותענוגי העולם, שדה ושדות, ומבלים את ימיהם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל. והמנהל שלהם בלונדון היה סלימאן רחמים יחזקאל ברוך. בעלה של המנוחה כ׳אתון אחות אדוני אבי ועט״ר זצ״ל ועשה ככל אות נפשו בתחבולות ורשע ועשה כל מיני סחורות בכסף ובנחושת ובקאפ״י וכיוצא בהם, והוא היה גרמא בנזיקין ואבד הון רב על חשבון השותפים ונתחייבו לשלם. זקנותו ביישה את ילדותו וסוף כל סוף הלך לרומא והמיר דתו ונשתמד ונעשה עני גמור עד כיכר־לחם. והשמועה הרעה הזאת באה לאדוני אבי זצ״ל פתע פתאום ותשש כוחו מצרה זו ותדד שנתו מעיניו.

ובשליש אחרון של טבת חזרנו לבומבאי ובאלו הימים בעוונותינו אדוני אבי ועט״ר זצ״ל לא היה לו בריאות כל כך ומיום ליום היה כוחו מתמעט, אבל הרופא אומר לא יש בו שום מחלה. ועם כל זה היה הולך כמנהגו לבית המסחר, עד שבסוף חודש אדר א׳ התרנ״ד לא יכול עוד ונשאר בבית. ובעוונותינו הרבים לא עלתה לו ארוכה ונפל למשכב, וביום א׳ עשרה לחודש אדר שני התרנ״ד לפ״ג לסדר ויקרא אל משה, בשעה ד׳ אחר הצהרים נתבקש בישיבה של מעלה ויצאה נשמתו בקדושה. ומפני הרעה נאסף הצדיק להסתופף תחת כנפי השכינה. ונפלה עטרת ראשנו וחשכו כל מאורינו. על זאת תאבל הארץ, בן נ״ב שנה היה במותו, הוא הלך למנוחות ועזב אותנו לאנחות.

ואירע שבימים האלה אני הצעיר ואדונתי ועט״ר הרבנית מב״ת ואחיותי הי״ו כולנו היינו חולים

27 מעשה זה אירע ביום י אייר תרנ״ז (12 מאי 1897). פרטים נוספים על כך חזר וכתב ביומן זה בתאריך יום הנ״ל.

28 תהלים לז, ג.

29 ואדוני אבי עטרת ראשי זכר צדיק לברכה.

מחולי החצב״ה[30], ובעוונות לא זכינו לעמוד אצל הצדיק ע״ה בשעת פטירתו, אבל הייתי בחדר הסמוך וישבתי בפתח והייתי קורא תהלים ומתפלל אל ה׳ ושופך שיחי לפניו, עיני לשמיא נטלית ובקשתי ממנו רחמים לחוס ולחון ולרחם על העלוב ועל הנפש היקרה, וקרעתי סגור־לבי והתחננתי מתחתיות קרבי ודמעותי על לחיי אולי ישמע קול בכיי נורא עלילה ולא יתן המשחית לנגוף, כי אמרתי עוד השמש במרומים לא אמנע עצמי מן הרחמים,[31] כי מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו ברחמים לחיים. ובעוונותינו הרבים תפלתנו חזרה ריקם ונצחו העליונים את התחתונים וישכב שלמה[32] עם אבותיו וכבתה נרנו ושקעה שמשנו, אללי לי אללי, אויה עלי, כי שר וגדול נפל היום בישראל. ומורַי ורבותי ח״ר יצחק וח״ר יאושע זכרונם לברכה ואנשים אחרים עמהם עשו התרה לאדוני אבי ועט״ר הצדיק ע״ה זיע״א[33]. ולמחרתו יום שני י״א לחודש אדר ב׳ התרנ״ד בשעה ח׳ בבוקר הייתה הלוייה ונתקבצו כאיש אחד כל קהל עדת ישראל אנשים ונשים וגויי הארץ לאלפים, מגדולם ועד קטנם, ושרי הממשלה ומנהלי בתי המסחר, ופקידי הבנקים ונתמלא הבית והרחוב ויהי המחנה כבד מאוד, ומורי ורבי ח״ר יצחק ע״ה נשא עליו קינה והספד גדול וכבד וגעו כל העם בבכיה, ואני קריתי קדיש ואח״כ נשאו את המיטה על כתיפם וכל העם הלכו אחריו ברגלם, עגלות למאות, עד בתי העלמין בבילאסיס רוֹד בצ׳ינצ׳פוגלי. ושם אדוני אבי ועט״ר זצ״ל בא למנוחתו ומורי ורבי ח״ר יצחק זצ״ל ירד ונתן עפר ארץ־ישראל בעיניו יען כי לא הניחו אותי לילך ללויה. והקבורה הייתה על תנאי מפני שבחפצנו בעה״ו[34] לקברו בירושלם עיר הקודש תובב״א בהר־הזיתים. יה״ר מנוחתו כבוד וזכותו תגן בעדנו ובעד כל ישראל אכי״ר.[35]

ביום השביעי נאספו קהל גדול בביתנו ומו״ר ח״ר יצחק נ״ע עשה הספד גדול והנושא היה פסוק ״ויהי ביום השמיני קרא משה״[36] לבי למואב״ב[37] יצעק ואמי בכה תבכה ודמעתה על לחייה כי לוקח ממנה בעל נעוריה, מאנה להנחם. ברוך דיין האמת כי כל דרכיו צדק ואמת. הנוצר חסד לאלפים הוא יגמול חסד עם שארית הפליטה, יאמר למלאך המשחית: הרף, ולא נוסיף לדאבה עוד ויקויים בנו הפסוק: ״לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה׳ יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך״[38] אכי״ר.

וזאת הקינה קוננתי על פטירת אדוני אבי ועט״ר זצ״ל, והיא לסימן ולאות:

קול נהי נהיה — ותהום כל הקריה
כי איש דגול מעל — נתבקש בשמי על
פה עיר בומבאי הבירה — צרה כמבכירה[39]
צדיק מארץ אבד — לזאת קרבי יתר ויחרד
בקראי נחלה ראשי — הוא מר אבי ועטרת ראשי
במר נפשי אביעה — היא שנת חמשים וארבעה

30 חַצֵבָה = מחלת החצבת.
31 ביטוי עממי השגור בפי יהודי בבל.
32 שלמה = סלימאן.
33 עליו השלום, זכותו יגן עלינו אמן.
34 בעזרת השם וישועתו.
35 אמן כן יהי רצון.
36 ויקרא ט, א.
37 למור אבי. מליצה לפי ״לבי למואב יזעק״ (ישעיה טו, ה).
38 ישעיה ס, כ.
39 לפי ירמיה ד, לא.

אחר אלפים חמשה — וגם עברו מן המאות ששה
בחודש הי״ג חודש השמחה — נהפך ליגון ואנחה
הוא ירח אדר שני — היה לאבל מעוני
בעשרה ימים בו — הריני כפרת משכבו
זכותו יעמוד לי בנו אני — לאורך ימים בימיני.

אחר ימים אחדים אדונתי אמי ועט״ר הרבנית מב״ת התחילה ללכת בכל יום ויום לבית־המסחר הנקרא בשם ״דוד ששון וחביריו״, והייתה יושבת שם מבוקר ועד ערב בחדר שהיה יושב בו אדוני אבי ועט״ר הצדיק נ״ע. והייתה משגחת בעצמה על כל משא ומתן והייתה רואה ומדברת עם כל הסוחרים הבאים שם עד שבימים מועטים לקחה בידיה הנהלת כל הבית. מלבד זה נתמנתה ליושבת־ראש בועדי ״ששון ספינינג וויוירג קומפני״, ״ששון אנד אלאיינס סילק מיל קומפני״, ״ששון פריסינג קומפני״, ו״פורת ראינג לאנד קומפני״. והייתה נזכרת לשבח ולתהילה בפי כל הסוחרים וסרסורים על מדותיה הטובים ובקיאותה בכל פרט ופרט והיו מתפלאים על חכמתה ושכלה בכל ענייני הסחורה. כמה פעמים נתפרסמה בעיתונים שלא מחפצה, יען שהיא ענוה יותר מדאי. וכמעט לא פסקה ממלאכתה יום אחד כל אלו השנים. כל זה עשתה למעני כדי שאלמד ואתרגל גם אני בסחורת אבותי עליהם השלום ואשב כסאות לבית דוד, לא למשפט אלא להתנהג בחסד וברחמים עם הסוחרים היהודים ועם אלפי הפועלים שיהיו תחת ידי.

★

ראיתי לערוך מערכי לבי ולהעלות קורות זמני על הספר, יען שראיתי שהזיכרון נשכח כמת מלב נכנס מזה ויוצא מזה, כדאמר רב אשי: ״אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה״[40], וכל־שכן אנחנו, לכן הסכמתי לרשום כאן ממאורעות שנוגעות לעצמי או לבית אבי ולכותבם כאן על הסדר כפי מה שידי, יד כהה, משגת. ומאל אשאלה העזר, כדכתיב ״עזרי מעם ה׳ עושה שמים וארץ. והתחלתי בזה הספר בעה״ו[41] בשנת חמשת אלפים ושש מאות ושמונים ושתים לבריאת עולם. השנה וכ׳ת׳וב׳ י׳שר׳ דברי׳ אמ׳ת [תרפ״ב, 1922][42].

ועתה נחזור לבית־הכנסת שלנו שהייתה נקראת בפי המון ישראל ״צלאת ואלכיסר״, היא הייתה בנוייה בחצר הבתים שהיינו דרים בם על ההר שנקרא באנגלית מלבאר־הִיל, על־יד ואלכישוור רוד (אוִיג׳ רוד) וניפיין סי רוד. והיו שם בהיכל ספרי תורה בתיקים חשובים ואחד מהם תורה והשני הפטרות כל השנה בתיקי כסף מצופים זהב נעשו בשביל אדונתי הרבנית מרת אמי מב״ת בשנת ובירכתיה לפ״ק. בכל ליל שבת ויום שבת היו מתקבצים פה כמו ב׳ מניינים ובמועדים וימים נוראים לפעמים כמו חמישים איש. ומלבד אלו היינו מביאים בשכירות כמה אנשים למנין והיו באים בערב שבת וחוזרים במוצאי שבת. והיה להם בית לדירה סמוך לבית־הכנסת. והיה להם מיטה ושולחן וכסא ומנורה ואכילה ושתייה וכל דבר הנצרך להם. ובראשם היה השמש שמו נוריאל ן׳ יצחק ן׳ נוריאל נ״ע. נולד בבגדאד ונפטר בבומבאי יום ג׳, יט סיון התרנ״ז (1897). שם היו נמצאים כמה וכמה תלמידי־חכמים ושלוחים שהיו באים מארבע ארצות לקב״ק על הגבאו״ת ולפעמים היו

40 עירובין נג ע״א. כלומר: כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור כן אנו ממהרים לשכוח.
41 בעזרת השם וישועתו.
42 למעשה היומן דלהלן מתחיל מאייר תרמ״ח (אפריל 1888).

דורשים אחר התפילה. הרבה מהם ישבו בבית אצלנו בחדרים מיוחדים לאורחים שהיו מתארחים לשכון כבוד שם. אלה הנכבדים היו סועדים בכל עת על שולחננו והיינו שומעים דברי תורה מפיהם. אחד מהשלוחים היה שמו ר׳ יעקב קסורלא שנתאכסן אצלנו כמה פעמים ובכל פעם כמה חודשים. הוא גם־כן הלך לקוג׳ין ועניין עצמו בשאלת המשוחררים והביא פסק־דין מהראשון לציון והטביל אותם והתיר להם שיעלו לספר־תורה. ר׳ שמואל קורקוס גם כן היה אצלנו ואדונתי הרבנית מב״ת כשסיפרה עמו בפעם הראשונה קראה אותו: חכם, הוא אמר: אני איני חכם, אני נבון בלבד. לזאת השיבתהו: אם כן אתה יותר גדול מחכם, שמשה רבינו ע״ה מצא חכמים וידועים אבל לא מצא נבונים.

בהנ״ו[43]. **בומביי, אייר תרמ״ח (אפריל 1888)**

הוצאתי אבעבועה גדולה בירכי השמאלי והכאב היה כל כך מכאיב עד שאי אפשר היה לסבולו. ואדונתי עט״ר מרת אמי הי״ו הביאה את הרופא שלנו הד״ר אברהם נתנאל יואל. הוא ניתח את המכה וב״ה הוטב לי ונחתי מן היסורין הקשים. ברוך הגומל לחייבים טובות.

הרופא היה יאודי לא־דתי נשוי לנכריה מאנגליה ושמו A.N. Hojel. הוא היה מומחה גדול וקנה לו שם בין הרופאים. דירתם הייתה קרובה אלינו: "The Cliff", The Ridge, Malabar Hill.

בומביי, יום ב, כז רחמים תרמ״ט (23 ספטמבר 1889)

הורי היקרים עטרות לראשי הי״ו לקחו אותי ואת אחותי רחל הי״ו לחתונת הבחור צאלח בן עבדאללה פרג׳ בן יחזקאל בן בנימין עם הכלה הבתולה רחל בת שכר אברהם ברוך. את החופה עשו בברגאנזא האל, ביתו של הגביר יעקב אליאו דוד ששון. הרבה בני אדם באו לכבוד אבי הכלה שהוא מנהל בית־מסחר הנקרא "אליאו דוד ששון וחבריו". המקדש היה נסים אלישע אליאו זכריה (הנקרא ח׳ נסים זכרי)[44], חזן ביה״כ "כנסת אליאו", במבצר.

פונא, יום שלישי, ח״י חשון תר״ן (12 נובמבר 1889)

אחרי מ״ד שנה (תרצ״ד) מצאתי באמתחתי ניר א[חד] כתוב בכתב ידי מזכרת על הנס שעשה הקב״ה לי ולאחותי היקרה רחל מב״ת בימים ההם בשנת התר״ן בעיר פונא כשהייתי בן תשע שנים, רך ויחיד לפני אמי. עתה ראיתי לכתוב זאת זיכרון בספר לי ולזרעי אחרַי על הנסים ועל הפורקן.

ביום זה הלכנו בשעה ד׳ אחה״צ לטייל בעגלה סגורה שלנו עם צמד סוסים צחורות, כאשר חזרנו לבית היה זמן ההלעטה והנה פתע פתאום התחילו הסוסים לברוח בכל תוקפם וגבורתם. העגלון התחיל למשוך ברסן והעגלה התנועעה אנה ואנה, אני ואחותי התגלגלנו ככדורים בתוך העגלה והושלכנו אחד על השני. העגלה כמעט שפרחה באוויר מרוב הקלות וחשבנו שאבדה תקותנו נגזרנו לנו. דבר זה נמשך כמו מאה אמה עד שהעגלה התנגשה באילן גדול בחוזקה עצומה. העגלון הושלך ארצה ונתעלף ואחותי נשלכה כנגד האשנב של זכוכית ורגלה השמאלית נכנסה

43 בעזרת השם נעשה ונצליח. מלים אלו נרשמו בתחילת כל מאורע ומאורע שאירע לו יום יום, לפני שם המקום ותאריך אותו יום. מטעמי צימצום השמטנו אותם מתאריכי הרשימות דלהלן. פרט יפה זה מגלה עד כמה הייתה חזקה אמונתו בהשם־יתברך, אשר בזכותה הגיע לכל הצלחותיו. כך יוצא מסגנון כל רשימותיו ביומן זה.

44 ראה עליו א׳ בן יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 85־87.

בתוך הזכוכית ויצאה מתוך האשנב, העגלה נהפכה על רגלה וכל הכובד נפל על ירכה, רגלה נחתכה בהרבה מקומות ודמה ניגר כמים. פרסי אחד עובר אורח בא לעזרתנו והוא עם איזה אנשים משכו אותנו, הוציאו אותנו דרך החלון והביא אותנו חיים לביתנו. אחר כמה שבועות תלי״ת[45] אחותי היקרה נתרפאה בחמלת ה׳ עליה. על הימים האלה וכיוצא בהם יאמר: לא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב, ועלינו לשבח לאדון הכל כי גבר עלינו חסדו ולמות לא נתננו והשיב נפשנו מני שחת לאור באור החיים. חי חי הוא יודך כמוני היום אב לבנים יודיע אל אמתך, ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלנו כל טוב. אלדים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה ויתנהג עמנו ה׳ אלדינו במדת החסד ובמדת הרחמים ויבטל מעלינו כל גזרות קשות ורעות בזכות אברהם יצחק ויעקב אכי״ר[46].

בומביי, יום ג, יד שבט תר״ן (4 פברואר 1890)

הייתי בכלולת הבחור ראובן מת׳לון עם הבתולה אסתר בת הר׳ שכר אברהם ברוך אשר נערכה באהל גדול בחצר בית הורי הכלה באיספלאניד רוד. מסדר הקידושין היה ח׳ נסים בן אלישע בן אליאו בן זכריא בן אלישע, חזן ״כנסת אליאו״[47]. אחר השבע ברכות החתן והכלה ישבו על ספסל ושולחן ערוך לפניהם אשר עליו יניחו המוזמנים את התשורה והמנחה אשר כל א[חד] מביא לחתן והכלה, עפי״ר[48] שטרי באנק בתוך מעטפה ועליה כתוב ״בסימן־טוב וקדום אלכיר״[49] ושמו של נותן המתנה.

בומביי, טו אייר תרנ״ג (1 מאי 1893)

מורי ורבי ח״ר יצחק הי״ו[50] נסע לארצנו הקדושה תובב״א[51] באנית אוסתריין לאיידס לביתו רבקה האייה מב״ת[52] ובניו הי״ו. ה׳ אלדיו ויעל לירושלם עיה״ק תובב״א לשלום ונתבשר ממנו בשורות טובות אכי״ר. הפרידה הייתה קשה מאוד. הוא בכה ואנחנו בכינו ובעה״י[53] ישוב אלינו בשנה האחרת. ויצחק בא מבא באר לחי ראי שש ושמח אכי״ר.

בומביי, שבת זכור, פרשת תצוה תרנ״ו (22 פברואר 1896)

בבית הכנסת שלנו קריתי מפטיר. זאת פעם הראשונה שעליתי במפטיר זכור, וזכיתי לכווין מחיית זכר עמלק.

בומביי, יום ב, יו״ד אדר תרנ״ו (24 פברואר 1896)

שנה ב לפקודת הצדיק והעניו [סלימאן בן דוד ששון] אבא מארי ועט״ר זצ״ל זי״ע[54]. בלילה הבאנו ד׳ קריינים ללמוד תהלים, זוהר ותיקוני הזוהר, כמנהג, מערב עד היום בערב, על נשמת

45 תהילות לאל יתברך.
46 אמן כן יהי רצון.
47 ראה לעיל בהערה 44.
48 על פי רוב.
49 בסימן־טוב וקידוש מבורך.
50 ה׳ ישמרהו ויחייהו. הכוונה להרב יצחק אגסי.
51 תיבנה ותיכונן במהרה בימינו אמן.
52 מנשים באוהל תבורך.
53 ובעזרת האל וישועתו.
54 ועטרת ראשי זכר צדיק לברכה זכותו יגן עלינו אמן.

הצדיק זצ״ל. יה״ר[55] שתקובל ברצון, וזכות אדוני אבי ע״ה[56] יגן בעדינו למען חיותנו כיום הזה לעבודתו יתברך אכי״ר.

בומביי, יום ב, ב טבת תרנ״ז (7 דצמבר 1896)

באה השמועה לא טובה מפטירת החכם השלם צדיק וחסיד, ברא כרעא דאבוהי, ח״ר צאלח בנו של מורינו ורבינו זיונו והדרנו כמוהר״ר ח״ר עבדאללה [בן] אברהם סומך[57] זכר צדיקים לברכה, בבגדאד, ביום ש״ק תולדות ב כסלו. יה״ר זכותו יגן בעדנו ובעד כל ישראל אכי״ר.

לפני כמו שנה, שלח ח״ר צאלח ז״ל מבגדאד להנער מאיר בן צאלח מאיר ששון משה ספרי תפלה בדפוס כמנהג ספרדים, כלומר תפלת החודש, ר״ה, כפור, מועדים ותעניות, הכל מתוקן ומוגה בגליונים על סדר ומנהג בגדאד נעשה על־ידי סופר מהיר תחת השגחתו ז״ל.

בומביי, יום ד, ג שבט תרנ״ז (6 ינואר 1897)

היינו בחתונת הבחור אהרן בן עזרא חיים בן מאיר ששון בן משה עם הכלה הבתולה פרחה בת הר׳ שליים חיים בן יחזקאל בן שליים ודודתי רבקה הי״ו. החופה היתה בניבס האווס בוואלכיסר (במאלאבאר היל) בית דודתי רחל מב״ת ובעלה צאלח בן מאיר ששון בן משה. המקדש היה הר׳ סלימאן מארי יוסף הי״ו שוחט מתא וחזן קודש[58] ״מגן דוד״ בבאייכלה. העדים היו נסים צאלח עזרא נסים ושמעון חי בן מולא אברהם נתן. בלילה עשו סעודה גדולה בשאמייאנא (אוהל גדול) אשר בו עשו החופה גם־כן. יה״ר ירבו שמחות בישראל.

מאהאבלישוור, יום ד, יו״ד אייר תרנ״ז (12 מאי 1897)

אתמול בלילה קרה לי מקרה נורא. בשעה תשע וחצי, אדונתי עטרת ראשי מרת אמי מב״ת הי״ו ואחיותי הי״ו כבר נפנו לחדריהם והמשרתים גם־כן הלכו ללשכותיהם הנמצאים בחצר, אחורי הבית. סמוך לחדרי דר הזקן יוסף רחמים יאודה הלוי הי״ו הנקרא ליורוי. אני באתי לחדרי להחליף כסותי ולישון. כאשר התקרבתי למיטתי והנה לפני תחת המיטה הסתתר איש, בידו האחת סכין ובשניה מפתחות. בראותי כי אבד מנוס שמתי נפשי בכפי וצעקתי צעקה גדולה להבעיתו ותיכף הפכתי את מיטתי כנגדו ודחקתי אותו בין המיטה והכותל. בין כך ובין כך הסכין נפל מידו, תפסתי אותו משערות ראשו כאשר בגדיו מאחוריו, נפלתי עליו וכמעט נחנק. בראותו כי כלתה אליו הרעה, התחיל להתחנן, ולבקש על נפשו ולקרוא לי: ״מַא, בַאף, מַא, בַאף צ׳ורדינו״ (בלשון כבוד ותחנונים בשפה הנדוסתאנית, כלומר: אמי, אבי, אמי אבי, עזבני...). בשעה זו הקול נשמע, באו המשרתים ותפסו אותו, קשרו את ידיו והוליכו אותו אל הפוליס[59]. שם תפשו אותו ומצאו בכיסו נר, עצי גפרית, מפתחות, חוטים ומספרים גדולות. למחרת ביום קראו לי לערכאות של הכליכתור אשר הוא השופט (נקרא ״בזאר־מאסתר״) להעיד על הגנב והיינו שם כמעט כל היום כולו. הכליכתור בדק אותנו ואת הגנב, אחרי חקירה ודרישה רבה חייבו במאסר שישה חודשים עם עבודת־פרך ואמר עלי: ״הנער הזה הראה עוז וחיל גדול בשעת סכנה עצומה ובפני ליסטים

55 יהי רצון.
56 עליו השלום.
57 ראה עליו א׳ בן־יעקב, תולדות הרב עבדאללה סומך, ירושלים תש״ט, עמ׳ 77־78. בעיתון ״חבצלת״ (ירושלים, שנה כ, גל׳ 16, ה שבט תרנ״ז) נתפרסמה רשימה מ״בבל״ על מות הרב צאלח ב״ר עבדאללה סומך, שנפטר בימים אלה בשנת שישים ושש לחייו.
58 בית־הכנסת.
59 השוטר.

מזויין". השופט ציווה עלי לבא בכל יום עד שיגמר ענין הגנבים אשר נתפשו באלו הימים. אודה ה' בכל לבב אשר עזרני מאויבי עז והציל מחרב נפשי מידי הרצחן וליסטים מזויין ובזכות אבותי זצ"ל היה לי אלדים מחסה ועוז עזרה בצרות כי חפץ חסד הוא. ובעבור שלא ישתכח הנס הגדול שעשה לי השם־יתברך אמרתי להעלות דברי אלה על הספר.

בומביי, יום שבת־קודש, ב כסלו תרנ"ח (27 נובמבר 1897)

הצלחתי בבחינת שורתהאנד[60]. היום הגיעה התעודה (Third Class Elementary Certificate) מן סיר אייזיק פיתמאן אנד סנס בעיר באת' באנגלטירא. התאריך שלה 3 נובמבר 1897.

בומביי, יום ד, כד שבט תרנ"ח (16 פברואר 1898)

היום נערכה חתונת הבחור יעקב עבדאללה פרג' יחזקאל בנימין עם הבתולה מזל־טוב בת שכר אברהם ברוך. המקדש היה נסים זכרי, חזן כנסת אליאו. ירבו שמחות בישראל.

בומביי, יום עש"ק, כ סיון תרנ"ח (10 יוני 1898)

היום הגיעתני תעודה שנייה (Second Class, or Theory Certificate) מפיתמאנס בעיר באת'. וב"ה עברתי את בחינת השורתהאנד כי עלה בידי לכתוב לערך שישים מלים ברגע אחד, תאריך התעודה 21 מאי 1898.

לונדון, יום ד, א' דשבועות תרס"ב (11 יוני 1902)

הבוקר הלכתי לבית־הכנסת הגדול של האשכנזים, קרוב ל"שער־השמים" לתפילה דרך ג רבעי שעה. היו שם הרבה בני אדם שבאו לחוג את השבתת המלחמה באפריקה הדרומית ועשיית שלום. בלונדון נרפים הם בשמירת ימים־טובים של גלויות, לא יבואו כי אם מעטים לבתי הכנסיות, כי לפי סברתם אם בארץ־ישראל יעשו יום אחד, למה יעשו הם ב ימים?

לונדון, יום ג, יב טבת תרס"ה (20 דצמבר 1904)

בא אלינו הר' שמעון סינגר, מטיף ביה"כ "סינת פיתרסבורג פליס" בלונדון, לדבר עם אדונתי עט"ר אמי מב"ת הי"ו לעשות לי שידוכין עם אחת בנות השר שמואל מונטיגייו.

לונדון, יום ג, שמחת־תורה תרס"ח (1 אוקטובר 1907)

היום הייתי חתן־תורה בבית הכנסת "לאדרדיל רוד" וקראתי בעצמי את הפרשה כולה בניגון בגדאד שלנו ובקול־רם. כאשר הגעתי ל"ויעל משה" הרכנתי קולי וקריתי השמונה פסוקים בחשאי. אחרי התפילה כל הקהל באו לברך אותי ואמרו שערבו להם הקריאה והניגון. הפסוקים שקראתי בנמיכת־קול עשו עליהם רושם גדול. הם הרגישו בעניין פטירת משה רבנו ע"ה אדון הנביאים, כי לא ידעו ולא שמעו מזה המנהג.

וראיתי לרשום כאן המקומות אשר נוהגים אנחנו לקרוא בנמיכת־קול בציבור, ואלו הם:

בפרשת "משפטים": שמות כב, פסוק כג.

60 קצרנות.

בפרשת "כי תשא": שמות, מפרק לב, פסוק א — עד פרק לג, פסוק ו (מעשה העגל).
בפרשת "בחקתי": ויקרא, מפרק כו, פסוק יד — עד פסוק מד (תוכחה).
בפרשת "בהעלותך": במדבר, פרק יא, פסוקים א־טו.
בפרשת "עקב": דברים, פרק יא, פסוק יז.
בפרשת "כי תבוא": דברים, פרק כח, פסוקים טו־סח (תוכחה).
בפרשת "וזאת הברכה": דברים, פרק לד, פסוקים א־ח.
ובתפילה ב פעמים ביום בק"ש פסוק "וחרה" (דברים יא, פסוק יז) אשר קוראים אותו בלחש.

האג הבירה, יום ה, עש"ק, ש"ק ויום א, שהם כח־כט מנחם [אב], א־ב רחמים תרס"ז (8־11 אוגוסט 1907)

באנו מאמשטרדם להאג לראות את העיר. בימים האלו התקיים "הקונגרס הציוני" והשתדלנו לקבל רישיון־כניסה. האולם הגדול אשר לקחו להאסיפה היה מלא מפה לפה. שם ראינו על הבמה את ד"ר מאכס נורדאוו וד"ר אלכסנדר מרמורק ויתר ראשי הציונים.

ביום ש"ק התפללתי בבה"כ היפה של עדת הספרדים ועליתי לתורה. אחר התפילה בא אלי איש חשוב מעיני העדה, משה בן פינחס די לאבילא שמו, ואמר שרוצה ללוות אותי למלוני ולא יעזוב אותי כל זמן שאני נמצא בעירו כי מצאתי חן בעיניו ואהבני מאוד — אהבה שאינה תלויה בדבר. הלכנו יחד והבאתיו אל אדונתי עט"ר מרת אמי מב"ת הי"ו והצגתיו לפני כבודה. מחרת בבוקר הוא בא למלון לבקרנו ואמר יצאתי לקראתך לשחר פניך, והוציא מכיסו תשורה לי — ספר יקר נדפס על קלף: "סדר תפלות כמנהג ק"ק ספרדים מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו וכו' באמשטרדם בבית ובדפוס האחים וכו' שלמה פרופס וכו' בשנת אתה ת'ע'נ'ה ה' לפ"ק (תק"כ), הוא כרוך עור בכריכה מקורית ועל שני צדדיו מוטבע כתר זהב. הודתי לו מלב ונפש, אולם מאנתי לקבל את הספר באמרי שאין דרכי בכך ובשום אופן לא אוכל לעשות רצונו ושימחול לי על שאני משיב את פניו ריקם. הוא ענה: "בבקשה, אני מפציר בך שתמלא את בקשתי ואל תסרבני, כי אין לי אשה ובנים (ל"ע)[61] ואני אהבתיך. קח נא את ברכתי אשר הובאת לך בלב שלם ובנפש חפצה ותניח את הספר הזה אצלך לאות בעבור הזכיר שמי". לא ידעתי מה זכות מצא בי, ולא ראיתי לעצמי שום מוצא כי אם בעל כורחי שלא ברצוני לקבל את הספר ולהביע לו תודה כפולה ומכופלת והכרת טובה ותשואות חן חן. "ויש אוהב דבק מאח".

ביום אחד בא אל מלוננו איש אשכנזי, ד"ר אלפריד וואלדענבורג שמו וביקש למדוד את ראשו של המבשל הקוגיני שלנו מרדכי בן אברהם סעדיה הי"ו, לרגלי חקירותיו בחכמת האנתרופולוגיא. מרדכי לא אבה והד"ר לא זז משם עד שהשפיע עליו. כל דאלים גבר.

פאריס, יום ש"ק, פרשת כי תשא ופרה, כ אדר תרס"ט (13 מארס 1909)

הלכתי לבית־הכנסת "ברו כאדי" ולקחתי עמי את מרדכי המבשל שלנו. כשראה השמש את מרדכי במעיל ארוך וכובע גבוה ("תופ־האת" בלע"ז) על ראשו וטבעות על אצבעותיו, חשב שהוא מאהאראג'א[62]. הוא נתפעל ממנו כל־כך עד שרץ לפניו והושיבו על־יד החכמים והפרנסים סמוך להיכל. לי נתן מקום בפתח בית־הכנסת, כי שיער שאני המזכיר שלו. הם העלו את מרדכי עליית שישי לתורה ועשה מי שבירך כ"ה פראנק, דהיינו פאונד אחד, ושימח את שומעיו בנדיבות לבו וידו הרחבה... בגמר התפילה באו כולם לקבל פניו ולעשות עמו תקיעת־כף וכו'. כאשר יצאנו מבית־

61 לא עליכם.
62 נגיד.

הכנסת באו אלי איזה אנשים ואמרו לי: אתה בודאי מזכירו של הנגיד, רצינו לשאול אם כבוד הוד הנגיד פנוי, יען כי נמצאות כמה בנות עשירות לשידוך וכו׳ וכו׳. כאשר שמעו שהנגיד נשוי ויש לו אישה נפלו פניהם והלכו להם.

כלכתה, יום עש״ק, ז אדר א תרע״ג (14 פברואר 1913)

כיבדנו בביקורו ח״ר שלמה עאבד תווינא הי״ו[63]. הוא חכם גדול, צורבא מרבנן, סופר מהיר, דרשן מופלג, חוב״ר חבר״ים[64] מחוכם ושמעו הולך בכל מדינות המזרח. שמח לבי ויגל לראותו כי שמעתי עליו מטל ילדותי כי תמיד הייתי קורא בגליונו ״מגיד מישרים״ אשר היה מוצא לאור מדי שבוע בשבוע[65]. הוא הזמין אותי לבית־הכנסת שלו אשר בביתו מספר כ״ה בלאכברנס ליין ואמרתי לו אם אפשר אלך אליו באחת השבתות בעה״ו[66]. מימיו לא איבד זמנו. ספרו לי כי פעם אחת נקרא לערכאות המשטרה להעיד והוכרחו להתאחר שם, ולאפס נייר הוציא מחיקו את המטפחת ופרש אותה על השולחן והתחיל לכתוב עליה חידושי תורה.

כלכתה, יום ש״ק פרשת תצוה, ח אדר תרע״ג (15 פברואר 1913)

התפללתי בבית־הכנסת ״מגן דוד״ אשר בנה אותו המנוח אליא דוד יוסף עזרא נ״ע. הוא בנין מפואר עד להפליא, עומד לתלפיות וקרוב לבית הכנסת ״נוה־שלום״. אליאו חזן, הוא נז״י[67] הר׳ אליאו משה דוויך הכהן[68] הי״ו, הקורא בתורה בדקדוקיה ובטעמיה בלי נפתל ועקש. איש גדול ובעל קומה והדרת זקן היורד על פי מדותיו.

כלכתה, יום ראשון, ט דאדר א תרע״ג (16 פברואר 1913)

הייתי בבית־הכנסת ״מגן דוד״ בחתונת הבחור יעקב בן ראובן בן יונה בן יעקב עם הכלה הבתולה לאה בת בנימין חי בן נסים בן בנימין בן אליה בן שלמה (הנקרא בלע״ז ״בי אין אלאייס״). המקדש היה הר׳ אליהו משה דוויך הכהן הי״ו והעדים דוד אליא דוד יוסף עזרא[69] ואני הצעיר הכותב. יה״ר בס״ט[70].

כלכתה, יום רביעי, יב אדר ב תרע״ג (19 פברואר 1913)

אני ושרתי[71] הי״ו ביקרנו את האיש הנכבד אהרן שלום יחיא הי״ו ונתוודענו אתו. הוא חלה ברגליו ולא יכול להלך. הוא אהוב מאוד על בית עזרא, היה תמיד יוצא ונכנס לביתה של מרת מזל־טוב [אשת] אליא דוד יוסף עזרא מב״ת בצ׳אוורינגי מספר ל״ח והיו לו מהלכים בין אנשי משפחתה.

63 ראה לעיל, עמ׳ 116.
64 מחבר ספרים רבים.
65 ר׳ דוד ששון פירסם בנעוריו רשימה יפה בשבועון זה. ראה לעיל, עמ׳ 142.
66 בעזרת האל וישועתו.
67 נזר ישראל.
68 עורך שבועון פרח שיצא לאור בכלכותה בשנים תרל״ח־תרמ״ט (1878-1889). ראה עליו א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 168־169.
69 על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ 181־188.
70 יהי רצון בסימן־טוב.
71 בכל מקום שנאמר ביומן זה ״שרתי״ הכוונה לרעייתו סלינה, בלשון כבוד.

לונדון, ערב סוכות תרע"ד (15 אוקטובר 1913)

בארמון "סינת־ג'יאמסס", האלוף פרינס ארתור אוף כונות התחתן היום עם הדוכסית של פ'אייף. אזכרה ימים מקדם, שבנערותנו כשהיינו נמצאים בעיר פונה מזמן לזמן ואביו הדייוק אוף כונות היה אז שר צבא בומביי פריסידינסי, היינו אני והנער האלוף, אחיותי היקרות הי"ו ואחיותיו משחקים יחד. ענוותנים היו כמו רוב בני המלוכה הבריטית.

[לונדון], יום עש"ק, ט תמוז תרע"ד (3 יולי 1914)

מבית־הכנסת "שער השמים" יצאה לוייה של המנוח חזן שלמה בן שלום קונקי נ"ע שנלב"ע[72] ביום אתמול בקצרות ימים, בן מג שנה. היה ירא אלהים ועניו ושימש בקדש[73] העתיק כ"ה תברכו...

לונדון, יום ה, א דחוה"מ פסח תרע"ה (1 אפריל 1915)

הרב יצחק אברהם אלקלעי, רב של סרביא, וגברתו בקרו את עקד הספרים וסעדו אצלנו.

לונדון, יום ש"ק שופטים העת"ר לפ"ק [ד אלול תרע"ה] (14 אוגוסט 1915)

יום שמחת לבנו. הלילה נתקיים בי הפסוק "והנה בן לשרה אשתך"[74]. אלדים חנן את עבדו ואמתו בבן זכר ו"ילד יולד לנו בן נתן לנו"[75]. יהי רצון שיהא בסימן־טוב עלינו ועל כל ישראל אכי"ר[76]. יתן ה' שיגדל לתורה לחופה ולמעשים טובים כעתירתי וכעתירת אמו הצדקת והתמימה, שכמעט כל ימי הריונה לא נפסק מפיה [ספר] תהלים, ואפילו בחבליה לוחשת פסוקי דתהלה.

לונדון, יום ש"ק כי תצא העת"ר לפ"ק [יא אלול תרע"ה] (21 אוגוסט 1915)

מה נפלא היום הזה שזיכנו השם־יתברך להכניס את בננו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה כמו שצונו בוראנו "ובן שמנת ימים ימול לכם כל־זכר לדרותיכם" (בראשית יז, יב). ובו ביום עבידנא יומא טבא לרבנן. וכשם שזכינו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ע"ה כך יזכה ה' את זקנתו הצדקת הרבנית אדונתי עט"ר מב"ת הי"ו ואותי ואת אמו הצדקת והתמימה מב"ת הי"ו לראותו עוסק בתורה ובמצוות ומעשים טובים ולשמוח בחופתו ובחופת אחותו היקרה הי"ו.

בבוקר נתאספו האורחים למילה בחדר הספריה. הרב הגאון שמואל יצחק הילמן הי"ו כבר בא לבית מאתמול. החדר היה מקושט בפרוכיות חשובות וקרנות התיבה הלבשנו אותם ברמונים של כסף עתיקים. גם הכננו בו כסאות חד כרסייה דאליאו ליקרא דיליה. והשני למילה וכסינו אותם במשי. ועל כסא אליאו הנביא הנחנו. **הארבעה ועשרים** כ"י הנודע לתהלה בשם **כתר בית פרחי**. ופתחנו אותו בפרשת פינחס: "לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום"[77]. (לולא התנ"ך הנפלא והמסוגל כ"י רש"ט ן' גאון זצ"ל[78] היה שלם בודאי הייתי מניח אותו).

72 שנפטר לבית עולמו.
73 בבית־הכנסת.
74 בראשית יח, י.
75 ישעיה ט, ה.
76 אמן כן יהי רצון.
77 במדבר כה, יב.
78 ספר כתר שם טוב, תורה נביאים וכתובים, נכתב על־ידי ר' שם־טוב ב"ר אברהם אבן־גאון (כ"י ששון מס' 82 — אהל דוד, חלק א, עמ' 2־5).

כרגיל הייתי אני הש״ץ[79] והנקהלים התענגו מהניגונים והסדר שלנו. התחלנו בשעה ט׳ וגמרנו ברבע לפני הצהרים. כל אחד ואחד מהאנשים קבלו מצוות[80]. וזה הסדר:

פתיחת ההיכל — יאושע אליאו יאודה.

חֲמָאלַת־ספר (כלומר נשיאת הספר מההיכל לתיבה).

מְחִוִוי (כלומר מחוה או מורה־מקום בשעת ה״הגבהה״)[81].
[עליית] ראשון — הלל נתן שוע בהרב חיים יאודה הכהן (המוהל).
[עליית] שני — הנז׳ במקום לוי.
[עליית] שלישי — אבי־הבן[82].
[עליית] רביעי — החכם השלם הרב ר׳ שמואל יצחק הילמן[83].
[עליית] חמישי — אלחנן בן הרב ר׳ נתן אדלער הכהן, הגם שהוא כהן.
[עליית] שישי — החכם השלם הרב ר׳ משה מנחם גאסטר.
[עליית] דלוג[84] — ר׳ אברהם בן מרדכי (דכתר ביכלער).
[עליית] דלוג — שאול יעקב נתן.
[עליית] דלוג — מרדכי אברהם סעדיא (מבשל שלנו הקוג׳יני).
[עליית] דלוג — נתנאל יוסף יחזקאל יאודה.
[עליית] דלוג — יחזקאל אליא דוד יוסף עזרא.
[עליית] דלוג — אליאו סלימאן הלאלי.
[עליית] דלוג — יוסף חי אברהם סעדיא (מבשל שלנו הקוג׳יני).
[עליית] דלוג — מרדכי יוסף (מבשל של מרת רחמה יחזקאל אליא דוד יוסף עזרא).
[עליית] דלוג — עזרא יוסף מאיר ששון משה.
[עליית] דלוג — אהרן דוד ח׳ אהרן בצוץ.
[עליית] משלים — פ׳ייביל מענדיל גראסבארד.
[עליית] מפטיר — עמנואל בן החכם השלם הרב ר׳ משה גאסטר.

בשעה 12.15 התחלנו במילה. וזה הסדר שלנו:

המוהל שר פיוט ״אלי הקשב לי ושמע לקולי״[85]. ואחרי כל בית ובית הקהל עונה: ״אלי הקשב לי״, ״הודו לה׳ כי טוב״ (מזמור קלו [בתהלים]).

המוהל אומר בניגון עד ״כי טוב״ והקהל עונים: ״כי לעולם חסדו״, וכן על זה הדרך עד סוף הפרק. ואח״כ אמר ״כי גבר עלינו חסדו ואמת ה׳ לעולם הללויה״.

אבי־הבן לוקח את הילד בידיו (אני קיבלתי אותו מידי אדונתי ועט״ר[86] הצדקת מרת אמי הי״ו יחשל״א[87]) ואומר הפסוקים: ״שש אנכי על אמרתיך וגו״ (תה]לים) קיט, קסב). ״זבחי אלהים

79 השליח־ציבור.
80 העליות לספר־תורה, פתיחת ההיכל, נשיאת ס״ת מן ההיכל אל התיבה וחזרה והנחת רימונים על ס״ת שמופיע נקראים בפי יהודי המזרח בשם ״מצוות״.
81 הקולמוס שבו מצביע הקורא בתורה על המקום שהוא קורא.
82 כלומר ר׳ דוד ששון בעצמו, בעל יומן זה.
83 חותנו של הרב הראשי לישראל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג.
84 העלייה הנוספת מלבד שבע העליות הרגילות שבכל שבת נקראת בפי יהודי בבל בשם ״עליית דילוג״.
85 סימנו: אלעזר. ראה ישראל דודזון, אוצר השירה והפיוט, חלק א, עמ׳ 227, מס׳ 4939.
86 ועטרת ראשי.
87 השם ישמריה ויחיה יחי שמה לעד אמן.

רוח נשברה" וגו' "היטיבה ברצונך את ציון" וגו'... "אז תחפץ זבחי־צדק" וגו' (שם נא, יט-כא) "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך" (ועונים העומדים:) "נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך"[88].

"ברשות מורי ורבותי (ועונים: ברשות שמים) בא"י אמ"ה אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו".

אומר המוהל: "כשם שהכנסתו לברית כך תזכה להכניסו לתורה ולחופה ולמצות ולמעשים טובים, וכן יהי רצון ונאמר אמן".

וישב אבי־הבן (הסנדק) על הכסא ויקח את הילד בחיקו. ויאמר המוהל: "זה כסא של אליאו הנביא זכור לטוב, בא"י אמ"ה אקב"ו על המילה"

ומברך אבי־הבן: "בא"י אמ"ה שהחיינו וכו'".

ומוזגין כוס יין ומברך המוהל: "סברי מרנן, בא"י אמ"ה בורא פרי הגפן".

ולוקח הדס בידו ומברך: "בא"י אמ"ה בורא עצי בשמים". ומריח ואח"כ אומר: "בא"י אמ"ה קדש ידיד מבטן וכו'"[89].

ואומר המוהל: "אלדינו ואלדי אבותינו קיים את הילד וכו' ויקרא שמו בישראל **סלימאן** ישמח וכו'. סלימאן זה הקטן אלדים יגדלהו. כשם שנכנס לברית כך יכנס לתורה ולחופה ולמצות ולמעשים טובים בחיי אביו ובחיי אמו ובחיי כל קרוביו ובחיי כל ישראל, וכן יהי רצון ונאמר אמן".

ואומרים "שיר המעלות אשרי כל ירא ה'" (תהלים קכח) וקדיש "יהא שלמא"[89]*.

לונדון, יום חמישי, טו שבט ר"ה לאילנות תרע"ו (20 ינואר 1916)

היום בלילה אדונתי עט"ר הרבנית מרת אמי מב"ת ואני ושרתי מב"ת הלכנו לאסיפה ב"מוקאטא לאייברירי ואוניברסיטי קוליג'". המטרה היתה כדי ליסד חברה ללימוד עברית. ד"ר אברהם ביכלר היה היושב ראש וד"ר ישראל אברהמס הסביר מה הם רוצים לעשות. בין הנאספים היו: הרב הכולל ד"ר יוסף הערץ, ד"ר משה גאסטיר, דיין מענדלסאהן, דיין פעלדמאן, דיין לאזארוס, ישראל סאלאמונס, ד"ר הירשפעלד, אלחנן אדלר, ריווירנד מאייזלס, ד"ר הירש והשר ספילמאן בניו ויסת אינד סינאגוג. יה"ר בס"ט.

ה"ג'ויש קוארטרלי ריווייו" [JQR]. ישראל אברהמס אמר אולי איזה בני אדם יערערו על ענין זה באומרם מה להם לעשות חברה חדשה בימים אלו, בזמן מלחמה עולמית, אז הוא יענה: הלא רבן יוחנן בן זכאי יסד ישיבה ביבנה בימי החורבן (אמר הכותב: להבדיל אלף אלפי פעמים). בסוף המשא ומתן אירעה קטטה בין ד"ר הערץ וד"ר אברהמס כשהאחרון קרא את השמות של חברי הוועד והרב הערץ צעק בכעס: ואת אי רידיכייולס כומבינישן (מה אחדות מצחיקה). כשמוע מר אברהמס את דברי ד"ר הערץ נתמלא חימה ואמר שהוא יתפטר מן הוועד, וד"ר הערץ קם ברוגז והתחיל ללבוש את אדרתו כדי לצאת חוצה. הנאספים פנו אל הד"ר הערץ ותבעו ממנו שיבקש סליחה. לבסוף קמו מספר אנשים והשלימו ביניהם.

88 תהלים סה, ה.

89 ראה ישראל דוידזון, אוצר השירה והפיוט, חלק ב, עמ' 66, מס' 1479.

*89 מפי הרב סלימאן בן דוד ששון עצמו שמעתי כי ינק משדי אמו במשך שנתיים ימים; ובסוף עונה זאת כבר ידע לדבר. לפני כל יניקה לימדוהו לברך ברכת "שהכל נהיה בדברו".

לונדון, יום חמישי, כט שבט תרע״ו (3 פברואר 1916)

היום יום טוב למשפחת עזרא, משום שמלאו שלושים שנה מפטירת אביהם המנוח אליה בן דוד בן יוסף עזרא בחר ע״ה כפי חשבון הגוים. נגמר הטרסט שעשה אביהם בצוואתו לחמשת בניו. ואלו הם: יוסף הבכור לאביו ולאמו (שנחל פי שנים), ואחיו יחזקאל, וגיסי דוד הבכור לאמו, וב׳ אחיו אהרן ועזרא לא יקחו חלקם בעושרו ובכספו, דהיינו הקרן, עד גמר שלושים שנה מיום פטירתו, ושהכסף לא יבוא ברשותם עד סוף המועד הזה. ליוסף הבכור היה בן יחיד אליא שמו ולא אהבו, שנא אותו ולא יכול דברו לשלום ויפרד ממנו לפני כמה שנים והיה מקוה ומיחל בכליון עינים שיחיה לראות את יום הקץ כדי שנכסי אליא אביו יבואו ברשותו ואז יוכל להעביר את נחלת בנו שלא חפץ שבנו יהנה ממנה כלל ועיקר. והנה לפני נ״ה ימים, יום ג טבת תרע״ו, יוסף עזרא נלב״ע ולא זכה לעשות את אשר עם לבבו. והיום הבן יירש את כל ההון והעושר בבתים וקרקעות בכלכלתה שהניח זקנו. זה שאמר הפסוק: ״כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי״[90].

[לונדון], יום ראשון, ב אדר א תרע״ו (6 פברואר 1916)

פגשנו במנשה בן אליא בן שלום גבאי אשר מוצאו מעיר כלכתה. אמר לנו אודות הכסף שהניח המנוח אביו לצדקה שההכנסה חלק לא״י תובב״א ולבגדאד. עתה הוא רוצה לשנות שלא תשלח שמה. אדונתי עט״ר מרת אמי מב״ת ואני האזוב[91] דברנו עמו הרבה והפצרנו בו לבל יעשה כדבר הזה, וב״ה[92] קיבל את עצת אדונתי עט״ר הי״ו והבטיח להמשיך את המשלוח כרגיל בלי שום שינוי.

לונדון, יום רביעי, יא תמוז תרע״ו (12 יולי 1916)

הייתי בבית־החיים העתיק של הספרדים ב״מאייל אינד רוד״ מספר 253, במזרח העיר, הנמצא אחורי בית־החולים. שם קבורים הספרדים אשר באו ראשונה לאנגליה ואשר יסדו את הקהילה בלונדון. רציתי להעתיק את הציון שעל קברו של האדם המפורסם אברהם קארואגאל ע״ה שנפטר בשנת ת״ך [1660] ולא הצלחתי כי כלו עלה קמשונים ופניו כוסו חרולים, אבל העתקתי נוסח אחר, וזהו:

מתוך סערות ים אהה הגעת
אל חוף מנוחה זו לעפרות ארץ
רב טוב ועץ חיים אשר נטעת
אל נפשך ינעם בהדרת ערץ
עד עת יצו האל בבא משיח
אז את מתי עולם כציץ יצמיח
מצבת קבורת היקר נכבד ונעלה
כה״ר יעקב בכ״ר המשכיל רפאל
אברהם אירגאס נפטר לבית
עולמו ליל רביעי ששה עשר
לחדש ניסן ה ת פ ו תנצב״ה
. . . . . .
. . . . . .
17 April, 1726

90 ישעיה נה, ט.
91 הקטן. בלשון ענווה.
92 בעזרת השם.

לונדון, עש"ק, כ תמוז תרע"ו (21 יולי 1916)

הוזמננו לזבד־הבת בבית צאלח עבדאללה פרג' בנימין (המכונה צ'ארלי בינג'אמין) מבומביי, אני הצעיר קראתי "אחת היא יונתי תמתי" וכו' כנזכר בסידורים, וקראתי שם להילדה. שמחה אולגא — שמחה על שם זקנתה אֵם אביה. יה"ר במזל טוב.

לונדון, עש"ק, יב אייר תרע"ז (4 מאי 1917)

דודי פרג'־חיים בן דוד ששון[93] נפטר ממחלת מינינג'אייתיס בשעה ד' וחצי בבוקר, ומפני שהמחלה היתה ארסית מאוד הרופאים ציוו לשרוף אותו, וכן עשו היום בצהרים.

לונדון, יום ראשון, יד אייר (פסח שני) תרע"ז (6 מאי 1917)

קברו את אפר דודי פרג'־חיים בבית החיים של הספרדים ב"גולדרז־גרין". אחה"צ נערכה תפילה ב"אלברט־גית" מספר ב', ביתה של לואיז אלמנת דודי אברהם שלום בן דוד ששון, והתפללו ערבית שלא בזמנה בשעה שש ורביע תחת בשעה תשע.

לונדון, יום שלישי, יט מנחם־אב תרע"ז (7 אוגוסט 1917)

מבית הכנסת לאדרדיל רוד התקיימו הנישואין של האלמון מנשה בן אליא גבאי (1862-1955) עם הבתולה דינה בת אליה דוד יוסף עזרא (1880-1968). רק אדונתי ועט"ר מרת אמי מב"ת הי"ו היתה שם. בבית־הכנסת אידוורד איליות בעלה של רחל אחות הכלה שאל למה לא באנו אני ושרתי הי"ו, ואדונתי עט"ר מב"ת הי"ו ענתה מפני שלא הוזמננו. אדונתי עט"ר מב"ת הי"ו אמרה כי החופה היתה ממש כמו "איכה" לא עליכם.

לונדון, יום שלישי, ערב כפור תרע"ח (25 ספטמבר 1917)

הלילה התפללנו בבית כרגיל בכל שנה, והיינו כמו ל"ה בני אדם, מהם ארבעה זקנים אשכנזים אשר באו בשכירות. האויר היה זך ובהיר והלבנה היתה מאירה כאור החמה. כשהיינו בתוך הסליחות בשעה שבע ורביע, וכשהייתי קורא "אולי ישמע קול בכיי נורא עלילה יום צעקתי בלילה" בסליחה המתחילה "רבש"ע אתודה על עברות קלות וחמורות" שמעתי קול האוירונים של הגרמנים למעלה מראשנו וקול הפצצות שלהם והקני רובה שלנו הולך וחזק מאוד. הזקנים והרבה מהקהל התחילו לפנות אנה ואנה כדי למהר ולרוץ מהחדר מפחדם ויראתם. בראותי זאת הרימותי קולי בתפילה יותר ולא הפסקתי כלל. כאשר ראו שאני ממשיך, כולם נשארו במקומם עד גמר התפילה, ויודו לה' חסדו שהכל עבר בשלום.

לונדון, יום רביעי, כט חשון תרע"ח (14 נובמבר 1917)

היום התקיימה חופת הבתולה מזל־טוב בת יוסף בן ששון בן דוד ששון עם החתן אֵידגר ר' מ' ספילמאן בניו ויסת אינד סינאגוג. יה"ר בס"ט.

לונדון, יום חמישי, יב טבת תרע"ח (27 דצמבר 1917)

היום התקיימה כלולת הבתולה ריג'ין בת הר' מנחם פייבל גראסבארד הי"ו עם בן זוגה מאכס

93 על תולדותיו ראה א' בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ' 300.

הכהן בירענבלוט נ״י. החופה הייתה בחדר הספרים שלי אשר שם אנחנו מתפללים תמיד, לפני היכל הקודש. מסדר הקידושין היה הרב יוסף שאפוטשניק נ״י. החופה הזאת היא הראשונה שנעשתה בבית מדרשנו. יה״ר בסימן־טוב עלינו ועל כל ישראל.

הכלה היא אחותה הגדולה של הנערה הֵילֶין אשר נמלטו עם הוריהם מאנטוורף מחרב האויבים הגרמנים יש״ו בשנת 1914. בלילה סעדו קרובים ומיודעים וכל אחד אשר לו קול שר שירים כמנהגנו ושמחנו את החתן והכלה.

לונדון, יום חמישי ח ניסן תרע״ח (21 מארס 1918)

היום התקיימה חתונת הבחור אהרן בן אליא בן דוד יוסף עזרא[94] עם הבתולה מוריאל בת דוֹדי פרג׳־חיים, אחי המנוח אדוני אבי עט״ר הצדיק זצ״ל, בבית־הכנסת לאדרדיל רוֹד, מסדר הקידושין היה החכם משה גאסטר, הוא והחזן יוסף די חיים יצחק גומיש די מישקיטה היו העדים. מרת מזל־טוב, אמו של החתן לא יכלה לבוא מחמת חוליה.

לונדון, יום שני, ח אדר ב תרע״ט (10 מארס 1919)

בבית־החיים של הספרדים ב״מאייל אינד רוֹד״ נקברה המנוחה פ׳רחה (פ׳רוח) אלמנת המנוח דוֹדי ששון בן דוד ששון נ״ע שנפטרה בבראייתן ביום עש״ק ה אדר ב. היא נולדה בבגדאד בשנת תקצ״ז לשלמה בן ראובן בן ח׳ מרדכי בן המקובל האלדי עיר וקדיש ח״ר ששון אלעג׳מי זצ״ל (14 אוקטובר 1836)[95].

לונדון, יום רביעי, י אדר ב תרע״ט (12 מארס 1919)

יומא דהילולא של אבא מארי עט״ר הצדיק ז״ל שזכה ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים. יה״ר זי״ע ועל כל ישראל אמן.

חתונת ששון (Tots) בן יוסף בן ששון בן דוד בן ששון עם הבתולה דַלְסִי בת פרידריך פ׳ראנקלין[96], בבית־הכנסת ״לאדרדיל רוֹד״. לא הלכנו לקבלת־פנים, כי יומא גרים.

לונדון, יום חמישי, כה אדר ב תרע״ט (27 מארס 1919)

היום התקיימה החופה של קבטן פרידריך בן יוסף בן ששון בן דוד ששון עם הבתולה מארגארית בת פרידריך אליס פ׳ראנקלין[97], בלאנכיסתר גית מספר 44 ביתה של אֵם הכלה. באמצע הברכות נתעלפה הכלה. אך אחרי כמה רגעים שבה רוחה וגמרו הברכות.

לונדון, יום ראשון, כד סיון תרע״ט (22 יוני 1919)

בנרסינג הווס, 8 צ׳ארלס סתרית, התקיים זבד־הבת של בת אהרן בן אליא דוד יוסף עזרא. היינו רק אדונתי עט״ר הצדקת מרת אמי הי״ו מב״ת ושרתי הצדקת הי״ו מב״ת ולונה אחותו וחמותו גֶ׳ני ששון. לבקשתם קראתי לה שם רות מוריאל. האב התנדב ה׳ גיניס לטובת בית החולים של הספרדים...

94 ראה עליו שם, עמ׳ 189.

95 ראה א׳ בן יעקב, שם, עמ׳ 286. על הרב ששון ב״ר מרדכי שנדוך ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קל־קלג.

96 ראה עליהם א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 287.

97 שם.

לונדון, יום חמישי, א דר״ה תר״ף (25 ספטמבר 1919)

התפללתי בבית הכנסת לאדרדיל רוד. כשהגענו לתקיעת שופר המתינו לתוקע ראובן כהן שיעלה לתיבה, אולם לא קבל לעלות. הלכו אליו איזה אנשים והפצירו בו, אבל הוא נשאר במקומו ולא זז משם. דבר זה נמשך כמו עשרה רגעים ולא ידעו מה לעשות. הפרנסים בקשו ממני לתקוע. אמרתי להם אי אפשר בשופר שלהם. חפשו אנה ואנה ומצאו את האדון אליעזר פול, אביו של דוד די סולא פול, וקראו אותו לתקוע. הוא עלה וברך וכל מה שנפח לא יכול להשמיע קול. הוא השתדל בכל כוחו ויכולתו בלי שום תוצאה כלל ועיקר. אז קראו את השמש רעואל די ישראל הכהן לובאטו ותקע באופן מוזר, אחת למעלה ושבע למטה ולא יצאתי ידי חובתי. וכאשר באתי לבית תקעתי לעצמי. באותם הימים היה פה הרב הראשי חזקיה שבתי נ״י שבא בשליחות מארם־צובא. הוא היה גם־כן בבית הכנסת ונתפלא ונצטער מאוד על המקרה הזה.

אחר התפילה שמעתי מה היה המעשה. בכל שנה היה דרכו לתקוע בלאדרדיל רוד חנם ואחרי המועדים היה מקבל איזה סכום בתור מתנה. בפעם הזאת הגיד למעמד שאינו רוצה לקבל מתנה כי אם שכר קצוב בעד עבודתו. המעמד לא קיבל והוא לא רצה, ומזה נגרם הבלבול. יר״ה.

לונדון, יום עש״ק, ב תמוז תר״ף (18 יוני 1920)

שמענו כי יחזקאל חיים נ״ע בנו של המנוח ששון בן יחזקאל גבאי נ״ע נפטר בעיר בומביי ביום ב כח בסיון (14 יוני 1920). אשתו עזיזה נ״ע הייתה בתו של הנכבד ונשוא פנים המנוח מולא אברהם נתן נ״ע[98]. אביו המנוח ששון גבאי נ״ע היה שנים הרבה גבאי צדקה וגזבר של הקדש בבית מסחר ״דוד ששון וחבריו״ בבומביי, וגם היה משגיח על הקופות של ״ארבע ארצות״.

היו לו שלושה אחים, אך לא ידעתי סדרן, ואלה שמותם: יחזקאל גבאי אביו של ששון גבאי, שמעון גבאי אביו של מרדכי גבאי, משה גבאי אביו של אהרן חי גבאי בעלה של רחל בת עבדאללה דוד ששון.

לונדון, יום רביעי, ז תמוז תר״ף (23 יוני 1920)

אתמול בלילה סעדו בביתנו הראשון־לציון הרב יעקב מאיר הי״ו והחכם דוד ילין הי״ו.

לונדון, יום שלישי, טו סיון תרפ״א (21 יוני 1921)

בשעה ג אחה״צ נערכה בביתנו, ברוטן סטריט לב, חתונת הפרופיסור אברהם שלום בן ח׳ בנימין יאודה[99] עם הבתולה רחל איתי׳ל יודס מג׳והאנסבורג, אפריקה הדרומית. המקדש היה חזן דוד בואינו די מישקיטא. אחרי החופה עשו הרבה נאומים. המדברים היו הרעוורענד בינדר, סר הרמן גולאנץ ואחיו סר ישראל גולאנץ, דוקטור אריה (לאיונאל) בארנט ואליעזר בן יאודה מחבר המילון שהולך ונדפס עכשיו ועוד.

ירושלים, יום חמישי, יד כסלו תרפ״ה (11 דצמבר 1924)

בשעה 9.15 בבוקר הגענו לירושת״ו לחט״ו[100].

98 ראה עליו שם, עמ׳ 65.
99 על תולדותיו ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ׳ 52־66.
100 לירושלים תיבנה ותיכונן לחיים טובים ולשלום.

ירושלים, טז כסלו תרפ״ה (13 דצמבר 1924)

בבוקר התפללנו עם הספרדים בבית־הכנסת רבן יוחנן בן זכאי, הוא מקום מפואר. פה יקהלו כשימנו ראשון־לציון. תפילת מנחה התפללנו בבית־הכנסת של האשכנזים הנקרא ״מנחם ציון״ בחורבת ר׳ יאודה החסיד. שמענו את הרב הילמן [101] הי״ו שדרש לפני קהל גדול בהלכה ובאגדה.

ירושלים, יום שני, א דחנוכה תרפ״ה (22 דצמבר 1924)

היום בצהרים יצא קול במחנה על השערוריה ודבר מגונה שקרה, בהיות הרב הגאון אברהם יצחק הכהן קוק הי״ו בברית מילה בישיבת ״אהל משה״ של הרב דיסקין שפכו עליו תלמידי הישיבה מהחלון מים עכורים. דבר תועבה זה זיעזע את כל העם מקצה אל הקצה. התלמידים הללו שגרמו חילול ה׳ היו מכת ״אגודת ישראל״, ירחם ה׳.

ירושלים, יום ש״ק, ז טבת תרפ״ה (3 ינואר 1925)

בבואי למלוני מבית־הכנסת הגידו לי כי הייתה הרצאה פומבית של ציונים באיזה מקום פה בעיר; ואחד מההנהלה ששמו [יוסף] שפרינצק הוציא סיגריה והדליק אש והעלה עשן לפני כל הנאספים. הוא חילל שבת בפרהסיא. מעשה זה עשה רושם גדול על הנאספים והחרדים, לראות את חוצפתו של האיש הלזה.

ירושלים, יום חמישי, יב טבת תרפ״ה (8 ינואר 1925)

הלכתי לבית האדון יוסף אלישר אשר הוא ראש ״ועד עדת הספרדים״ בירושת״ו. שם ראיתי מגילה על קלף בכתב אשורית בט׳ עמודים של ט״ז שורות לעמוד אשר נכתב עבור הראש״ל ר׳ יעקב שאול אלישר זצ״ל, ונוהגים לקרותה בכל שנה ביום פורים בצרה, שהוא ב׳ לחודש ניסן בקיבוץ כל אנשי משפחת אלישר. המגלה מתחלת:

> מגלת פרס וזמנה ב׳ לחודש ניסן אשר סידר בעל הנס מר זקני הגאון המקובל האלקי כש״ת יעקב אליישר זצ״ל זי״ע בשנת התקל״ה בהיותו שד״ר מעה״ק חברון תובב״א בעי״ת בצרה יע״א. ואני העבד נכדו אשר שמי כשמו העתקתיה לקרותה בזמנה אני וזרעי וז״ז עד ביאת הגואל צדק בב״א.

ומסיימת: הללו לאל על יינות ימלוך ה׳ לעולם[102].

ירושלים, יום ראשון, טו טבת תרפ״ה (11 ינואר 1925)

הבוקר הרב [שמואל יצחק] הילמן שליט״א יצא מירשות״ו לחזור ללונדון.

ירושלים, יום שני, טז בטבת תרפ״ה (12 ינואר 1925)

יצאנו מירושת״ו והלכנו לחיפה.

101 הכוונה להרב שמואל יצחק הילמן, חותנו של הרב הראשי לישראל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג.
102 על מגילה זאת ראה מאיר בניהו רבי יעקב אליישר וחיבורו מגילת פרס, ירושלים תש״כ.

לונדון, יום חמישי, כט ניסן (ער"ח אייר) תרפ"ה (23 אפריל 1925)

בבית־הכנסת של "עדת־ישראל" (126 גרין לנס) היינו בנישואין של הכלה אילין, בתו של הר' מנחם פייבל גראסבארד עם ואלטר ברוזא נ"י. משם באנו לביתנו ואדונתי עט"ר אמי ואם כל חי מב"ת הי"ו עשתה קבלת־פנים, ובאו הרבה בני אדם לברך את החתן והכלה. ירבו שמחות בישראל ובסימן־טוב.

הכלה הייתה אחת מהפליטים הראשונים שברחו מאנטוורף בתחילת המלחמה העולמית בשנת 1914 ואדונתי עט"ר מב"ת הי"ו אספה אותה לבית ושמרה אותה והשגיחה עליה במשך עשר שנים. בלילה הייתה סעודת־מצוה אצלנו והיו ט"ל קרואים על השולחן והרב אביגדור שיינפעלד נ"י רב דק"ק "עדת ישראל" נאם לכבוד אדונתי עט"ר מרת אמי הי"ו ולכבוד החתן וכלתו. אחר הסעודה שמחנו את הזוג בשירים ותשבחות כמנהג עירנו בגדאד יע"א.

לונדון, יום ראשון, טז אייר תרפ"ה (10 מאי 1925)

בשעה ג' וחצי אחה"צ הרצאתי בביתנו לפני חברי "הספרדי ליטירארי סוסאייתי" ואנשים ונשים אחרים. בסך הכל ק"ח בני אדם, ונאומי היה על "כתבי יד מספרד". הסברתי לשומעים בציורים מכתבי יד שונים מספרד ע"י "לאנטרן סלאיידז". יושב הראש היה החזן דוד בואינו די מישקיטא נ"י. חזן דוד ישורון קרדוזו נ"י מראמסגיט היה היוצא ובא בענין זה ואשר הפציר בי לדבר. בסוף הראיתי להם כתבי יד שהיו ערוכים על שולחנות. הספרים עשו רושם עז ביותר היו הב' חלקים מפירוש המשניות בעצם כתב ידי קדשו של הרמב"ם ז"ל והרבה מהרואים נגעו בהכ"י בראשי אצבעותיהם ונשקו אותם בדרך הערצה. יה"ר זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אכי"ר[103].

לונדון, מאנצ'יסתר, יום ראשון, ר"ח סיון תרפ"ה (24 מאי 1925)

להזמנת מר ג'אך ענזרות, נשיא קהילת הספרדים של "ויד'נגתון" במאנצ'יסתר, אדונתי עט"ר הרבנית הצדקת מרת אמי הי"ו יחשל"א ואני הצעיר ושרתי הצדקת הי"ו יחשל"א נסענו במוצאי ש"ק מלונדון והגענו למאנצ'יסתר בבוקר בשעה מוקדמת. אחה"צ הלכנו למקום אשר שם בונים בית־הכנסת החדש. אחר תפילת מנחה ניגש האדון יוסף סמוחה והניח אבן־היסוד. אחריו ניגש השר פראנסיס מונטיפיורי והניח את אבן־הפינה הראשונה. אדונתי עט"ר הרבנית מב"ת הי"ו הניחה את אבן־הפינה השנית. האדון אייזיק י' אייזיק ירה את אבן־הפינה השלישית. והאדון יוסף[104] שימש שם הרביעית. לכל אחד נתנו מגרפה של כסף, ועל המגרפה של אדונתי עט"ר הרבנית הי"ו חרות עליה ככה:

> With this Trowel the Corner Stone of the New Synagogue of the Withington Congregation of the Spanish & Portuguese Jews laid by Mrs. Flora Sassoon, on the 24th May, 1925, Sivan lst, 5685.
> J.E. Anzarut, President.

בלילה נתאספו ב"ויסת דידסברי פבליך האל" למשתה גדול והשר מונטיפיורי היה בראש הקרואים. אחרי שהוא דיבר ענה לו ג'אך ענזרות, אחריו נאם ניוויל לאסקי ודיבר לחיי אלו שהניחו

103 אמן כן יהי רצון.
104 שאפוטשניק.

את אבן־היסוד ואבני־הפינות וסיפר בשבחה וערכה הרם של אדונתי עט״ר מרת אמי הי״ו וכשרונותיה הגדולים ואמר שהיא הלמדנית הגדולה בקהילה הספרדית, בת פורת יוסף, בת פורת עלי עין. וכאשר דיבר על אודות האדון סמוחה[105] אמר, אם יבוא אחד לספר ולפרט דרך הצלחתו ועושרו הגדול יִרְאֶה כמו אגדה או כמו סיפור מסיפורי ״אלף לילה ולילה״. האדון סמוחה נצטער וכעס מדברי הנואם, ובאו איזה אנשים ואמרו ללאסקי שילך ויפייסו ויבקש סליחתו, אבל לא אבה לילך.

לונדון, יום ראשון, כא חשון תרפ״ו (8 נובמבר 1925)

קניתי היום ספר כ״י (סי׳ תתכ״ז) שבא אלי מתימן. הוא קובץ רב הכמות ורב האיכות מחיבורי וחידושי גדולי תימן ז״ל. שם במחלקה המתחלת: ״קאל אלואל בן נדרגל הלוי אני למן נצ׳רת אלא תלך אלפירושין אלמתקדמה אלדי לזכריה הרופא ז״ל״ וכו׳, בפרק ג מהלכות תשובה, מצאתי פתרון לשם בערבית ״בכ׳ת־נצר״ של נבוכד־נצר הרשע אשר שנים הרבה הייתי משתוקק לו, וכך נאמר שם: ״וקאלו אנה נבוכד־נצר אסופי היה. קאלו אן נצר ומנצור שני מלכים יצאו חוץ למדינה ומצאו אותו והפילו גורלות ועלה הגורל לנצר פ׳קאלו בכ׳תך יא נצר פסמי באלערבי בכ׳ת נצר״ (כלומר: אמרו כי נבוכד־נצר אסופי היה. אמרו כי פעם אחת נצר ומנצור, שני מלכים, יצאו חוץ למדינה ומצאו את [נבוכד־נצר], אז שניהם נצר ומנצור הפילו גורלות מי יקח את האסופי הזה, ועלה הגורל לנצר, אז קראו: הנה מזלך נצר, לפיכך נקרא בערבית בכת נצר, ר״ל זה מזלו של נצר).

כלכתה, יום שלישי, יח שבט תרפ״ו (2 ינואר 1926)

הלכתי לבקר את כפר ״פ׳רינג׳־דנגא״, היא צ׳נדרנגור העומדת רחוק איזה מילים מכלכתא על נהר הוגלי ושייכת לממשלת צרפת וגוורנר צרפתי שולט בה. היא כמו עיר־מקלט לאנשי מרמה בכלכתא, כי לפעמים אדם שיש לו דיני ממונות נס שם ומלכות אנגלטירא לא תוכל להוציאו. אומרים כי אחר שקיעת החמה האנשים האלה יכולים לצאת מעיר מקלטם ולבוא לכלכתא בלי שום מעצור ופחד כל זמן שישובו לפני זריחת השמש.

כלכתה, יום ראשון, יז טבת תרפ״ו (3 ינואר 1926)

הרצאתי לפני מאתיים בני אדם בבית אחותי היקרה רחל מב״ת[106] על הנושא ״כתבי־יד עבריים״. הראתי להם תמונות מכתבי־יד שונים. ב״ה כולם היו שבעי רצון.

כלכתה, יום עש״ק, כב טבת תרפ״ו (8 ינואר 1926)

הייתי בבית החיים בסורא, אחת מפרוורי כלכתה, והעתקתי שם איזה כתובות והנם רשומים פה:

א. קבר אבי הסב, אבי אדונתי זקנתי פרחה נ״ע[107] אם אדוני אבי עט״ר הצדיק זצ״ל:
מצבת קבורת השם / הטוב הנכבד ירא ה׳ / מאצילי ישראל הזקן
כה״ר / פרג׳ חיים בן היקר עבדאל׳ / יוסף נ״ע[108] נפטר ליל ג׳ ז׳
טבת / שנת התר״ה ליצירה תנצב״ה (״23½ × ״28).

105 יוסף סמוחה ופעולותיו במצרים ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בתפוצות, עמ׳ 416־418.
106 רחל [אשת דוד עזרא] מנשים באוהל תבורך.
107 נוחה עדן.
108 נוחו עדן.

ב. ושל אשתו:

מצבת קבורת הצנועה / הנכבדת הכשרה רבקה / בת המ׳ יחזקאל אברהם / נ״ע אשת המ׳ פרג׳ חיים / עבדאל׳ יוסף נ״ע נפטרה / יום י״ח שבט שנת התר״ז / ליצירה תנצב״ה (״13 × ״16).

ג. קבר אבי הסב, אביו של אדוני זקני החסיד החכם השלם יחזקאל זצ״ל, וזה חקוק עליו:

נגנז פה החסיד וישר / ירא ה׳ וסר מרע הזקן / היקר כה״ר יהושע יחזקאל / אברהם גבאי נ״ע נתבקש / בישיבה של מעלה יום כ״ז / לחודש אלול שנת / התרכ״ב ליצירה / תנצב״ה (״16 × ״19).

ד. מצבת של יאודי הראשון שבא לכלכתה, ונמצא ממנו בכתב ידו ס׳ הנוורוז אצל בן נכדו אליאו משה אליאו משה שמעון דוויך הכהן הי״ו חזן בה״כ מגן דוד:

מצבת קבורת / השוע האציל הזקן / נשוא פנים הנכבד / הענו כה״ר שלום / אהרן עובדיה הכהן / נ״ע נלב״ע ליל ש״ק[109] / כ״ה שבט התקצ״ו / ליצירה נולד בכסלו התקכ״ג תנצב״ה (״12 × ״27).

ה. ציון של בעל ספר ס׳ קנה מדה, ס׳ פנקס צרכי צבור של כנסת נוה שלום[109*], וס׳ נוורוז ב׳ חלקים, כולם בכ״י, ומלאים זיו ומפיקים נוגה על תולדות היאודים בכלכתה. (ס׳ ״קנה מד״ה״ נמצא ברשותו של בן נכדו הר׳ אליאו משה אליאו משה שמעון דוויך הכהן הנ״ל, והשניים האחרונים אצל הר׳ שמואל בן עזרא בן אלעזר הכהן עראקי נ״י):

מצבת איש חמודות מדובר בו נכבדות / ממלכת כהנים זקן ונש[ו]א פנים שומר אמונים ישיש בן שמונים / חסיד וענו יראת ה׳ על פניו / חכם ונבון וישר במעשהו מאושר / המ׳ משה שמעון דוויך הכהן / נ״ע נלב״ע יום ג׳ ונטמן יום ד׳ / ד׳ תמוז שנת התרכ״א ליצירה / תנצב״ה (״21¼ × ״½ 23).

ו. ואחרי חיפוש מחיפוש מצאתי ראיתי קברו של ר׳ אשר ישעיאו בן משה יצחק חיים זאב הלוי ז״ל אשר שמעתי עליו שהיה איש גלמוד ועני ומדוכה ביסורין כל ימיו ואמרתי אולי אהיה כרע כאח לו ויזכני ה׳ לכתוב עליו איזה מאמר ולהוציא לאור את הכתובת להיות לו נחת רוח בע״ה ית׳[110] ולא לנצח ישכח אביון.

ז. לפני צאתי באתי למקום שגונזים בו ספרי תורה בלואים וכתבי קדש. הוא בנין עגול ובראשו חלון פתוח כדי להוריד דרך שם דברים הטעונים גניזה. על אבן שיש חרות עליה זה״ל:

זה הגניזה קודש לה׳ ולמנוחת הזקן / הישיש המ׳ יוסף רחמים בן יאודה רחמים / מנחם הלוי נ״ע נולד בְּכוּגִין יום ב׳ י״א / סיון התקצ״ה ונלב״ע בְּעִיר בַּמְבַי יום א׳ / ב׳ אייר התרע״א תנצב״ה.

In affectionate remembrance of / Joseph Rahamim Judah Leveroy, / born in Cochin on the 11th Sivan 5595, / died in Bombay on the 2nd Iyar 5671, / aged 75 years, 10 months & 21 days. / Erected by his widow and sons.

109 נוחו עדן נפטר לבית עולמו ליל שבת־קודש. ״ספר הנוורוז״ — יומנו של ר׳ שלום בן אהרן בן עובדיה הכהן, המתיישב היהודי הראשון בכלכותה, לשנים 1789-1834 (כ״י ששון מס׳ 879, 1021).

109* כ״י ששון מס׳ 897.

110 בעזרת ה׳ יתברך.

כלכתה, יום ראשון, כד טבת תרפ״ו (10 ינואר 1926)

בלילה בשעה 9.18 יצאנו את העיר במסילת הברזל לנסוע לדארג׳לינג, שרתי הצדקת הי״ו[111], אחותי היקרה רחל הי״ו ואני הצעיר. גם באו עם אחותי הי״ו האורחים שלה — הגברת רחל אשתו של אליא דוד מקוגין ואֶיתֶיל אֶילְיוֹט בתה של רחל אחות גיסי דוד.

כלכתה, דארג׳לינג, יום שני, כה טבת תרפ״ו (11 ינואר 1926)

בשעה 5.15 בבוקר הגענו לפַארַבַּתִיפּוּר ונכנסנו ברכבת אחרת. יצאנו ממקום זה בשעה 6.35 ובאנו לסיליגורי בשעה 11.20 ויצאנו משם אחרי ארבעים רגעים במסילת ברזל קטנה וברכבות קטנות. עברנו נהר תיסתא, ועברנו גונאבהאת המקום 1.30 אחה״צ, ובאנו לכרסיאונג 3.15 ולסונאדא 4.40. מצאנו פה שלג נורא והארץ מתלבנת וקור חזק. באנו לנום 5.22, עזבנו 5.30 והגענו לדארג׳לינג 5.50 לחט״ו[112]. מן הרכבת נשאו אותנו בכתף את כל אחד בכסא במוטות (״דאנדי״ בלע״ז) והעליה היתה קשה ביותר מרוב הקרח הנורא (משנת 1913 לא ירד שלג כזה אשר בכמה מקומות היה גבהו י״ח אינץ׳) וסכנת הדרך היתה גדולה (אחד מהסבלים שלי היה לבוש בבוהן ידו טבעת גדולה ועבה משנהב ושטח החיצון סביב לה צבוע חום. אמרו לי שהטבעת הזאת היא קמיע לשמור את הנושא אותה מן שדים ומזיקים). באנו אל המלון ״מאוונת איווריסת הותיל״.

דארג׳לינג, יום שלישי, כו טבת תרפ״ו (12 ינואר 1926)

בשעה 5 השכמנו וירדנו ל״טאייגר היל״ לראות את הר איווריסת. ראינו את זריחת השמש — מראה נפלא ונהדר עד אין לתאר. גם ראינו את הר כאנצ׳ינג׳נגא — גובהו 28150 רגלים, וגם את הר איווריסת — רומו 29002 — הוא ההר היותר גבוה שבעולם, אולם שניהם לא כ״כ[113] בבהירות, וברכנו ״עושה מעשה בראשית״, על נפלאותיו אשר עשה ה׳ צבאות אלדי ישראל הוא הבורא ישתבח שמו לעד, עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר הכל בהשגחתו יתברך כמו שאמר דוד המלך ע״ה כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך, אלה הדברים אשר יקרבו את האדם אל יוצרו ולאהבתו ויראתו בראותו את מעשיו הגדולים והנוראים אשר יקדישו את שמו יתברך, כמו שאמר הרמב״ם וזה לשונו: (הלכות יסודי התורה פ״ב הל׳ ב׳): ״והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול. כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלדים לאל חי״.

בשובנו הלכתי לביתו של תימני אחד, מארי יחיא בן אברהם חיים שמו, אשר אגיד אודותיו להלן, ושם ראיתי ארגז קטן מספרים. בחפשי אנה ואנה ראיתי חפיסה קטנה מניירות וספרים שנים שלושה בכתב ידו של ר׳ אשר ישעיה הלוי ז״ל. המציאה הזאת הייתה לי לשמחה גדולה כי כבר שנים רבות נשתוקקתי לידע אודות האיש הזה אשר שמעתי עליו שהיה חכם גדול וספרא רבא. קניתי את כתבי היד והניירות, והבנתי מהחכים שאולי אפשר למצוא עוד מכתבי יד המחבר בכלכתה.

התימני שנפגשתי בו נקרא בפי הכל בשם **חכים**, בלבד, כי היה עוסק ברפואת הרומאטיזם ע״י מיני שומן, כמו שומן נחשים, שומן נמרים, ושומן דובים. הגבירים מכלכתה תמיד היו שולחים את

111 ה׳ ישמריה ויחייה.
112 לחיים טובים ולשלום.
113 כל־כך.

נשיהם ובניהם לדארג׳לינג בימי הקיץ אחר פורים לשנים או שלושה חודשים להחליף כוח. פעם אחת כשהגברת מזל־טוב אשת הגביר אליא בן דוד בן יוסף בן עזרא[114] הלכה לשם לקחה עמה את מארי יחיא הנז׳ בתור שוחט ולא חזר אתה וישאר שם כל ימיו. אחרי שבתו בדארג׳לינג איזה זמן נשא אשה מבנות הארץ לאחר שנתגיירה ובאה לחסות תחת כנפי השכינה והיא אדוקה ושומרת כל המצוות. רק הוא ואשתו ובניו ור׳ אשר הלוי היו היאודים היחידים שהתיישבו בדארג׳לינג.

ר׳ אשר הלוי היה יליד גארליץ בגאליציאה. אחרי טלטול ונדנוד ממדינה למדינה ומעיר לעיר וכפר לכפר בא לעיר כלכתה. שם נשתכר בבורסקי של משה אביעזיז — איש נכבד ות״ח מילידי מאלטא. בהיותו שם כתב חיבורו ספר הישר, ובעמ׳ מ״ט הוא כותב: ״השלמתי בעזר שדי ספר הישר בעבדי בבית בורסקי על לחם יבש לחם חוקי פה כלכתה אשר בארץ בנגאל הודו יום חמישי י״א אב תרח״ם״[115].

ר׳ משה אביעזיז כשהיה עולה בכל שנה לדארג׳לינג כמנהגו היה מוליך את רא״ה[116] עמו להשתעשע יחד בד״ת[117]. פעם אחת לא רצה רא״ה לחזור לכלכתה מכיון שאויר ההרים התאים למזג בריאותו ומלאכת הבורסקי הייתה קשה עליו ביותר כמאמר רז״ל: ״אוי לו למי שאומנותו בורסקי״[118].

תהלוכות חייו של רא״ה הייתה בעניות גדולה שאי אפשר לצייר, ממש כמו הפתגם הרגיל בפינו ״עאני צפט״ (כלומר עני מצפת)[119]. בדארג׳לינג היה מפרנס עצמו מטילוי מנעלים והיה יושב בדרך על דרגה של אחת החנויות לעשות מלאכתו — מלאכתו כפשוטו, ומלאכתו ״זו משנתו שהיה דורש בה״. כך בלה ימיו ביסורין ולבסוף נחלש ונחלה. יאודי אחד, הוא ידידנו אדאלף גרוסמאן, כשמצא אותו במצב זה הורידו לכלכתה לבית־חולים הנקרא ״עזרא הוספיטאל״ — על שם המשפחה הידועה. וזה נוסח הכתובת על מצבתו בבית החיים בסורא, קרוב לכלכתה:

> ״פה נקבר / הח׳ העניו ונכבד הזקן / המ׳ ח׳ אשר ישעיהו בן משה / יצחק חיים זאב הלוי נ״ע / נולד בעיר גארליץ הקטנה / אוסטרייה ונלב״ע יום ד׳ י״ג / טבת התרע״ב כבן ס״ג שנה / תנצב״ה״[120].

משפחת אביעזיז הופיעה מארץ ספרד. בני משפחה זו הוכרחו לצאת את הארץ מסיבת רדיפת היאודים ויתיישבו בגיבלטאר. אחר מלחמות נאפוליאון כשהשתחרר ים התיכון מהסכסוכים אשר התלקחו בין אנגליה וצרפת עמד מראש המשפחה אחד ושמו יעקב אשר פרץ מסחרו לעבר הימים. הוא התיישב במאלטא (בשנת תקצ״ג לערך) והתעסק בתבואה. הוא היה מוביל חיטים לכל ארצות ים התיכון דרך הנמלים הידועים כגון יפו, טראבלס, תוניס, טאנגיר, גינואה ומארשילייא. יעקב זה היה מפורסם ביהדותו וביושרו ויצא לו מוניטין שלא הלוה בריבית אפילו לגויים ולפיכך העריכו אותו הכל, אף שודדי הים הערבים היו מכבדים אותו עד כי חשדוהו שהיה סוחר בעדם, אבל הרשיון והחופש שנתנו לו האנגלים והצרפתים ומלך סרדיניאה לסחור בחופי ימיהם מוכיח בעליל שנאמנותו בחוגי המסחר הייתה נקייה מכל שמץ דופי. כשהחלו ספינות קיטור להפליג בלב ים,

114 על תולדותיה ראה א׳ בן־יעקב, שם, עמ׳ 185־189.
115 על השליח אשר אברהם הלוי ראה אברהם יערי, שלוחי א״י, ירושלים תשי״א, עמ׳ 134, 739־740.
116 ר׳ אשר הלוי.
117 בדברי תורה.
118 סוף קידושין.
119 ביטוי בבלי עממי.
120 מכאן שהוא נולד בשנת תר״ט (1849).

יעקב אביעזיז קנה לו ספינות אחדות ובשנות תר״ך־תר״ל בנו בכורו **משה אביעזיז** הרחיב את המסחר הרבה מאוד. אולם באו אחר זאת ימים קשים אשר בלעו את כל רכושם ר״ל[121] ונהפך עליהם הגלגל עד אשר הוצרכו למכור את כל קניינם למען לא יגיעו לידי משבר. ויהי כאשר נפטר ר׳ יעקב (בשנת תרל״ט לערך) וירד כוכב מסחרו של ר׳ משה באירופא, הוא עזב את המקום אשר היה שם וישם פעמיו לדרך הודו. דרך הפרקמטיא בארץ ההיא לא היתה מאותו סוג אשר ר׳ משה היה רגיל לה כי רובה היתה ספסרות ולא מצאה חן בעיניו. לכן יסד בעיר כלכתה בורסקי והביא לחמו מעיבוד עורות. האמת היא שר׳ משה אביעזיז זה היה יותר ראוי להתעסק בתורה מלהתעסק במסחר. הוא [נפטר] ביום ראשון של פסח תרס״ח [1908]. אשתו ובניו נפטרו בהודו והניחו אחריהם שם טוב עד היום הזה.

דארג׳לינג, יום חמישי, כח טבת תרפ״ו (14 ינואר 1926)

התעוררנו בשעה חמש וחצי באישון לילה ואפלה וכל אחד בידו נר הלכנו אל החלונות הפתוחות נגד הרי הימאלייה הגבוהים והשקפנו עליהם באויר צח עד מאוד. זוהר הרקיע התחיל להאיר ולהזהיר וראינו בבהירות את הרי איווריסת כאנצ׳ינג׳נגא העומדים בגאות והוד, ואמרנו מה רבו מעשיך ה׳ כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך, ישתבח שמו לעד ולנצח נצחים, וב״ה שזכינו לראות מעשה ה׳ הגדול אשר עשה. בבוקר בשעה תשע פחות רבע נסענו מדארג׳לינג לשוב לכלכתה. עד שבאנו לגום הר כאנצ׳ינג׳נגא היה נראה לפנינו.

כלכתה, יום עש״ק, כט טבת תרפ״ו (15 ינואר 1926)

בשעה 6.10 בבוקר הגענו למחוז חפצנו לחט״ו[122].

כלכתה, יום ראשון, ב שבט תרפ״ו (17 ינואר 1926)

זה זמן שאיזה גבירים מתביישים להראות את עצמם יאודים ורוצים לחקות את האנגלים. תורת משה רבנו עליו השלום מתרופפת בידם וגם דרך־ארץ של אנגלים לא למדו להתנהג בה, ועתה התחילו לערער על המנהג של נשיאת המטה בכתף וחשקה נפשם לעשות עגלת אותומוביל לשאת בו המת. הם חושבים כי בזה ירבה כבוד ביתם והאנגלים יחשבו אותם לעם אחד ויתערבו עמהם. האינם עשירים החרדים בשום אופן אינם מקבלים חידוש זה באומרם שהוא דבר זר ומוזר ונגד מנהג אבותיהם. עניין מסובך זה נמשך יותר משישה חודשים ועתה הסכימו לעשות ועידה מיחידי הקהל לראות חוות דעתם והחלטתם. היום נתאספו בתלמוד תורה ״קהילת ישורון״ לבנות בפולך סתרית, מול בית־הכנסת ״בית־אל״ ועשו מעמד מראשי הבתי כנסיות והיחידים, וביניהם היו ג״כ בגדאדים במלבושי יאודים והמגבנים ועושי מיני מתיקה אשר היו מתנגדים. המימינים נראו ברוגז ובהתפעלות גדולה. האדון אצלאן מנשה נבחר לישב ראש וביקשו ממני להיות המליץ בינותם לתרגם מערבית לאנגלית ולהיפך, אבל לא קבלתי להכניס את עצמי בין המתנגדים והר׳ אליאו משה דוויך הכהן נ״י חזן של בה״כ מגן דוד נעשה תורגמן.

היושב־ראש, אשר הוא אחד מהמשמאילים, פתח לברר טענותם ועדיין לא הגיע עד חצי דבריו עלה קול צעקה מהעניים והגבנים וחבריהם המימינים והשתיקו אותו באומרם: לא נקבל, זה נגד הדין, זה נגד המנהג וכו׳. שוב פעם התחיל למשוך את דבריו, ושוב צעקו: זה נגד דת ישראל. עוד הפעם פתח את פיו, ועוד הפעם קול המימינים הרעיש. ניגש אחד מהם והוציא ספר מחיקו ואמר

121 רחמנא ליצלן.
122 לחיים טובים ולשלום.

ליו״ר: קרא זה, והוא לא ידע קרוא, ענה בחימה: אם כן כיצד אתה יאודי, וחמתם התחילה לבער בם. כשראה היו״ר והיחידים מסיעתו שאבדה תקוותם ואין לדבר סוף, ביקש שיצביעו, הצביעו, אולם מרוב המבוכה וקול ההמולה לא יכלו לספור. אז היו״ר ציוה ששתי המפלגות יתחלקו, מפלגה בצד זה והשניה בצד אחר ואז יכל למנותם בדיוק. בזה הרגע נשמע קול צועק ואומר בערבית: ילה (מלת קריאה, כלומר יא אללה) **אל יאוד** כַ׳לִי יִג׳ון לְהַל כְּתֵר (זאת אומרת: על **היאודים** לבוא לצד זה, דרך בזיון). זאת הייתה קריאת יוסף ארזוני הגבן. המימינים היו הרוב ונצחו בטענתם. סוף סוף באו לידי פשרה שכל אחד יעשה כחפצו, או מטה על הכתף או אותומוביל[123].

כלכתה, יום שני, כד שבט תרפ״ו (8 פברואר 1926)

גיסי דוד עזרא הי״ו הזמין אותנו לבא אל הערכאות העליון (האיי כורת בלע״ז) לראות אותו נכנס למשרת ״שריף״ ע״י השופט בַּכְּלַנְד והשריף הסגן סתֵּיפַלְתוֹן, אשר מלאו את ידו. היו שם הרבה עורכי דין וסופרי הכורת[124] ובנ׳ אדם מינים ממינים שונים. אחרי גמר העניין השופט בכלנד שאל את גיסי עלי: ״מי זה האיש הלבוש כובע קטן בראשו? השיבו: ״איש זה הוא פרסי״, כי נתבייש לאמר שאני קרובו וגם גיסו אחי אשתו. אבל אעפ״י כן איזה מהשופטים שראו אותי במשך ישיבתנו בכלכתה היו מכירים אותי ולא האמינו לדברו, ושמעתי כמה פעמים שהשופטים ואנגלים אחרים שראו אותי בכובעי הוקירו אותי ואמרו עלי: ״מיסתר ששון איז אי ווירי ריליג׳יס מאן (שאני ירא־שמים).

לונדון, יום חמישי, יט תמוז תרפ״ו יה״ל[125] (1 יולי 1926)

זקני העדה הספרדית בלונדון כבדוני במכתב הזמנה שאלך בשליחותם להאג ולברך את קהילת הספרדים דשם ביום עש״ק[126] ואתחנן נחמו, יב לחודש מנחם התרפ״ו, שהוא יום מלאות מאתים שנה לבנין בית הכנסת. לדאבוני הוכרחתי לסרב מפני שלא חפצתי לעזוב את שרתי הצדקת הי״ו כל זמן שהיא חולה ברגלה ושוכבת בבית האומנות. ה׳ ישלח דברו וירפאה בקרוב בתוך שאר חולי ישראל אכי״ר[127].

לונדון, יום כב אב תרפ״ו (2 אוגוסט 1926)

המשורר חיים נחמן ביאליק ודוד ילין התארחו בביתנו.

לונדון, יום ראשון, ו שבט תרפ״ז (9 ינואר 1927)

חברת ״בני ברית״ עשו נשף בהותיל ״גריט־סינטראל״ לכבוד חגיגת שנת השבעים להולדת החכם ד״ר משה גאסטר. היו שם הרבה בני אדם.

לונדון, יום ראשון, ד אדר א תרפ״ז (6 פברואר 1927)

בבית־החולים ״צדקה ומרפא״ בלונדון הקדישו מיטה בשם המנוחה ברטא פריעדלענדער נ״ע, חמותו של חכם ד״ר גאסטר.

123 על המשך פעולה זאת ראה מה שכתב הרב סלימאן בן דוד ששון [השני], לעיל, עמ׳ 319.
124 בית המשפט.
125 יהפכהו ה׳ לטובה.
126 ערב שבת קודש.
127 אמן כן יהי רצון.

לונדון, יום עש״ק, ט אדר א תרפ״ז (11 פברואר 1927)

היום שמענו מפטירת מנחם פייבל גראסבארד ע״ה דחלי״ש[128] ביום ו אדר א באנטוורף העיר. יה״ר[129] מנוחתו כבוד ותנצב״ה. המרוחם ז״ל היה אביהם של מרת מאכס בירענבלום ומרת ואלטר ברוזא.

לונדון, יום ראשון, יח אדר א תרפ״ז (20 פברואר 1927)

בפורטמאן רומס בלילה היתה סעודתא דבית אולפנא רבתי רידמנס רוד תלמוד תורה עברית בעברית לחגיגת חצי היובל לקיומו, והיו ליד השולחנות כמו ש״ן מזומנים. הלורד רוטשילד ישב ראש ואחר הסעודה דיבר על חשיבות הת״ת ושאל להמזומנים (כמובן באנגלית) : ריעי, התדעו פירוש המלות ״תלמוד תורה״, הבה אני אפרש לכם. פירושו ״תלמוד והפטורה״ (Talmud & Haftorah). כל דבריו היו בעניין ״תלמוד והפטרה״, וכל המסובים שמו את מטפחותיהם או ידיהם על פיהם והתחילו לצחוק.

לונדון, יום ראשון, ר״ח ניסן תרפ״ז (3 אפריל 1927)

בביתנו ברוטן סתרית לב הייתה חופת הבחור איריק בן צאלח בן עבדאללה פרג׳ בן בנימין עם הבתולה דינה (מתילא) בת דוד בן שליים חיים בן יחזקאל בן שליים. המקדשים היו החזנים דוד די אברהם בואינו די מיסקיטא ואהרן די יצחק נונים ואז, וגם המה היו העדים החותמים בכתובה. ואלו השורות העתקתי מגוף הכתובה : ״באחד בשבת יום אחד לחדש ניסן שנת חמשת אלפים ושש מאות ושבעה ושמנים לבריאת עולם למנין שאנו מנין פה לונדון מתא דיתבא על נהר טאמש איך הבחור איריק בן הגביר צלח בנימין אמר לה להאי בתולתא דינה בת הגביר דוד שליים הוי לי לאנתו וכו׳״.

החתן חתם את שמו באנגלית : Eric Benjamin. בלילה עשינו משתה רק למנין אנשים כדי לברך ז׳ ברכות. הורי הכלה לא באו אל החופה מפני שכבר זנחו ועזבו את בתם מיום שבאה בברית הנישואין, והניחוה בלי פרוטה משען ומשענה, אולם אין מן הראוי להאריך בדברים כאלו.

לפני איזה ימים באו הנער והנערה לאדונתי עט״ר הרבנית מרת אמי מב״ת ומדבריהם הבינה אדונתי עט״ר מב״ת שבחפצם לינשא במפקד הממשלה. אדונתי עט״ר הי״ו מנעה אותם מלעשות זאת והשפיעה עליהם לעשות חופה וקידושין אצלנו בפני עשרה כמנהג ישראל. מפני זה ההורים הַעוֲלַנִים כעסו עלינו ואמרו שאנחנו סייענו אותם וחיזקנו ידיהם.

לונדון, יום חמישי, ג דחוה״מ פסח תרפ״ז (21 אפריל 1927)

הלכנו לברך את הרב [שמואל יצחק] הילמן ומשפחתו. שם התוודענו עם הרב רבינוביץ, חותנו של דוד בן הרב הילמן. הוא איש עניו ושתקן, דבריו מעטים, אבל הוא תלמיד־חכם גדול מגזע אשלי רברבי עד כמה דורות.

לונדון, יום שני, ל ניסן — א דר״ח אייר תרפ״ז (2 מאי 1927)

זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו, כי גבר עלינו חסדו והחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. כי בעצם היום הזה אור עינינו וחמדת לבנו סלימאן בננו הי״ו נכנס לישיבה, ולא רציתי להמתין עד

128 עליו השלום דחיים לכל ישראל שבק.
129 יהי רצון.

מחר, יום שנכפל בו כי טוב, אלא אמרתי "כתנת ב'ד קדש ילבש", ובבוקר אני ואמו הצדקת הי"ו לקחנו אותו אצל הרב שמואל יצחק הילמן נ"י ומשם הלכנו ארבעתינו לישיבת "עץ חיים" בתראל־סתרית ומסרנו אותו אל הראש הישיבה ר' אלי' לאפיאן נ"י. יה"ר בסימן־טוב עליו ועלינו ועל כל ישראל אמן. ויה"ר שזכות אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב וזכות אבות אבותי ואבותיו הצדיקים זצ"ל יעמדו לו להגדיל תורה ולהאדירה ושלא תמוש התורה מפיו ומפי זרעו ומפי זרע זרעו עד סוף כל הדורות ושתהא תורתו אומנותו ולעבודתו יתברך ויתעלה לעד, ויתקיים בו הכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, ובצל שדי יתלונן, והשי"ת[130] אשר בחר באברהם אבינו ובזרעו אחריו יזכהו לבננו הי"ו זה לחזות בנועם ה' ולהיות צדיק טוב וחכם גדול וקדוש ושלם במדות ועניו ודחיל חטאין ויפתח ה' לו ולנו שערי אורה בתורתו הקדושה ויטע בלבנו אהבתו ויראתו לעשות רצונו בלבב שלם תמיד כל הימים אמן כן יהי רצון.

לונדון, יום רביעי, ט אייר תרפ"ז (11 מאי 1927)

בלילה סעד אצלנו ד"ר יוסף העפטמאן, עורך "הצפירה" בווארשא, וראה ספרים.

לונדון, יום עש"ק, ג סיון תרפ"ז (3 יוני 1927)

גיסי היקר דוד בן אליא דוד יוסף עזרא הי"ו התנשא למדרגת שר מחסד אדוננו המלך ג'ורג' החמישי יר"ה. כך כתוב בעיתון היומי טיימס:

Ezra, David Elias David, Esq. the Sheriff of Calcutta.

הננו מברכים אותו ב"סימן־טוב" "ואנשאללה בזייאדה"[131].

לונדון, יום שלישי יד סיון תרפ"ז (14 יוני 1927)

הלכתי ללוויית המנוח לוויס סאמייול, לורד סוויד'לינג, הבארון השני שנפטר ביום ש"ק יא סיון... בשובי משם ראיתי "מותר־בס" עומד ברחוב והתחלתי להיכנס בו. והנה טרם נתן הפקיד סימן לנהג הקרון, התחיל הקרון לרוץ, נפלתי על הארץ ונפצעתי בשוקי השמאלית. לולי ה' שהיה לי היו העגלות של ה"מותר־כארס" עוברים עלי ונמעכתי. יודו לה' חסדו, כי חלץ נפשי ממות, ולך דומיה תהלה אלדים.

לונדון, יום רביעי, כב סיון תרפ"ז (26 יוני 1927)

גיסי דוד הי"ו נקרא לפלטין המלך, סינת־ג'ימסס, להתעלות לתואר שר וקיבל את אות הכבוד ("אכוליד" בלע"ז) מיד אדוננו המלך יר"ה. יה"ר בס"ט[132].

לונדון, יום ראשון, ג תמוז תרפ"ז (3 יולי 1927)

הלכתי ללוויית המנוח רבי יוסף בן מתתיהו הלוי שטערן נ"ע בבית עלמין דק"ק אשכנזים בוויליסדין. שם הייתה אסיפה גדולה מרבני ודייני העיר ועיני העדה. מוהר"ר אביגדור שאנפעלד רב דק"ק עדת ישראל, והרב הגאון ר' שמואל יצחק הילמן וחתנו הרה"ג יצחק אייזיק הלוי הרצוג מדובלין, כולם יחיו לברכה, על סדר שמותם הספידוהו, והרב הרצוג אמר וימת יוסף וכל אחיו יען

130 וה' יתברך.

131 התרגום המילולי: יהי רצון יותר ויותר, כלומר שיוסיף לעלות מעלה מעלה. ברכה זאת מקובלת מאוד בפי יהודי בבל וקשה לתרגם אותה, משום כך השתמש במקור הערבי.

132 ירום הודו. יהי רצון בסימן־טוב.

שהמצויין הזה היה בדורו איש יחיד בחכמתו ובלמודו ובאמונתו האמתית. יה״ר מנוחתו כבוד ותנצב״ה. המנוח ז״ל הוציא לאור ס׳ פירוש רבינו חננאל על מסכת פסחים, עם הגהות וביאורים, פאריס תרכ״ח.

לונדון, יום שני, כז כסלו תרפ״ט (10 דצמבר 1928)

אדונתי עט״ר מרת אמי הי״ו ושרתי הי״ו ואני הלכנו לבראייתון לקבורת יחזקאל (אידי) בן שליים חיים בן יחזקאל בן שליים ע״ה, אשר קרה לו אסון שנפל מן הסוס אשר היה רוכב עליו ונפטר ביום 7 בדצמבר. הוא היה בן דודתי רבקה ע״ה אחותו של אבא מרי לעט״ר הצדיק זצ״ל. בבית החיים וגם בבית ביקש ממני החזן לקרות קדיש.

לונדון, יום חמישי, ו אייר תרפ״ט (16 מאי 1929)

בבית מורי דודי אהרן הי״ו היה משתה בלילה לכבוד החזן דוד בואינו די מישקיטא הי״ו בקשר החצי יובל למשרת חזנותו. שם היו כמו ל״ה אורחים מעיני העדה של הספרדים, ואחרי שהטיבו ליבם התחילו בניאומים ויברכו את מר מישקיטא. הוא השיב להם ולבעל הבית הנכבד בדברים ערבים והודה להם על הכבוד שהראו לו ולרעיתו ועל השמחה שנתנו בליבם, ואמר שישמר זה הלילה בזכרונם כל הימים.

לונדון, יום רביעי, יט אייר תרפ״ט (22 מאי 1929)

בלשכת הועד על יד בית־הכנסת ״שער השמים״ נתאספו הרבה מעיני העדה ומיחידי ק״ק ספרדים לכבוד ר׳ דוד בואינו די מישקיטא הי״ו לחגיגת חצי יובל של חזנותו. מור דודי כה״ר אהרן הי״ו, יושב ראש של הפרַנסים, היה ראש המדברים ופתח בכבוד אכסנאי הוא ר׳ דוד מישקיטא ואחרי שברך אותו בסימן טוב וכו׳. הרבה לספר בשבחו, ובשם הזקנים, הפרנסים והיחידים נתן לו במתנה תמונתו אשר צבע מר אמשיעוויץ[133]. מר מישקיטא תיכף מסר את התמונה להפרנסים כדי שתהיה שמורה אצלם בלשכת הועד. אח״כ במשך נאומו מור דודי אהרן הי״ו הודיע שהאב״ד ר׳ שם טוב גאנין נ״י רצה לסמוך את ר׳ דוד מישקיטא בתואר ״חבר משכיל ונבון״. אחרי נואמים אחרים מר מישקיטא דיבר באריכות ונתן תודה ותשואות חן חן להפרנסים ולהנאספים שהשתתפו בשמחתו. יה״ר בס״ט.

בראייטון, יום ראשון, יב מנחם־אב תרפ״ט (19 אוגוסט 1929)

הייתי על קברו של השר עבדאללה דוד ששון ע״ה אבי אמה של הרבנית הצדקת אדונתי עט״ר מרת אמי הי״ו, בפאסתון פליס. הקבר הוא באמצע בנין גדול עגול מרוצף שיש. מלפנים מקום זה היה אחורי בית מושבו של השר עבדאללה, מספר א׳ איסתרן תיריס, והיה נקרא ראיידינג סכול ושם היה רגיל לרכוב סוס להתעמלות, ובימי הזקנה הכין המקום ליקבר שם. על הקבר נמצאת מצבה גדולה מאוד אשר חרות עליה מכל עבר בעט ברזל ועופרת הלצות ותוארים וכו׳ וגם הלשון ״עובר עמוד, פה ינוח מבחר האצילים״ וכו׳ כמו שכתוב על מצבת אביו הצדיק זקני דוד ששון זצ״ל בעיר פונא. ואעתיק כאן נוסח הכתובת על גב המצבה:

הן פה איש לו יהיה זכר עולם / כי צדקתו עומדת / הוא הגומל
חסדים טובים עם כל אדם / ונטה בתי כנסיות להתפלל / ובתי

133 בנו של הרב אשר אמשיעוויץ בעל הספר ״שושנים לדוד״ ראה לעיל, עמ׳ 30.

מדרשות ללמוד וללמד / ולעולמים יפריחו / פעל כפיו ירצה צור מעזנו / עם שוכני עפר ברן יחדיו יקיץ / לחיי עד בקץ שנים / נזר ישראל האלוף הגביר הנכבד והנעלה / השר אבדלה דוד ששון / פתאום נשמתו פרחה להתעדן עם שרפי קדש / וינח בליל מוצאי ש״ק י״ז לחדש חשון / שנת פ׳זר נ׳ת׳ן / לא׳ב׳יו׳נ׳ר׳ם לפ״ק / תנצב״ה.

(אחר זה תרגומו באנגלית)

Sir Albert / David Sassoon / Born / July 25th 1818 / Died / 24th October 1896. / May his soul rest in peace.

בחדר זה על הצד נמצא לוח של שיש ועליו תיבה קטנה ג״כ מאבן שיש אשר מונח בה האפר משרפת גופו של השר עזרא בן עבדאללה דוד ששון ע״ה. על הלוח נמצא נוסח אנגלית בזה״ל:

Sir Edward / Sassoon, / Bart M.E., / Born / 20th June 1856 / Died / 24th May 1912. / "I sleep / but / my heart / waketh." / Cant. 5. v. 2.

לונדון, יום חמישי, ב טבת תר״ץ (2 ינואר 1930)

אני ואור עיני וחמדת לבבי סלימאן הי״ו הלכנו אל לויה של הרב אביגדור שאיינפעלד זצ״ל, רב דעדת ישראל, שנלב״ע ביום אתמול. נקבר בבית־החיים כאתרהאץ׳ לין, אֵינפילד. היו שם מאות בני אדם, רבנים ודיינים וגם היו תלמידי־חכמים מארצות מזרח אירופה אשר נשאו עליו מספד גדול וכבד. ה׳ ברחמיו יפרוש סוכת שלומו על ישראל ובלע המות לנצח וזכות הצדיק יגן עלינו ותנצב״ה.

לונדון, יום שני, כ טבת תר״ץ (20 ינואר 1930)

בבית־החיים של האשכנזים בוויליסדון הייתה הלוייה של הרבנית רחל הערץ ע״ה, אשתו של הרב הכולל הי״ו. היו שם המון בני אדם, כולם עצובים ודואגים על האבדה הגדולה, אשת חיל ועסקנית בצרכי ציבור, אשר נקטפה באבה בת מ״ט שנה. ה׳ ישלח נחומים לבעל נעוריה ובלע המות לנצח אכי״ר.

שם הייתי על קברו של הלורד רוטשילד הראשון נתן מאיר ע״ה שנפטר ביום 1 אפריל 1915, וראיתי חקוק על מצבתו: "ויאמר אגג אכן סר מר המות". שאלתי את פי כמה אנשים וגם את ידידי ר׳ אלחנן אדלר נ״י להסביר לי כוונת המלים הללו על המצבה ואין מגיד לי.

לונדון, יום רביעי, יא טבת תרצ״א (31 דצמבר 1930)

בביתנו הייתה אסיפה מנבחרי העדה, בנשיאותו של ידידנו ר׳ אלחנן נתן אדלר הכהן נ״י, לשם הרצאת החכם הגדול ד״ר בנימין לוין נ״י בעל "אגרות רב שרירא גאון" ו״אוצר הגאונים". החכם הנז׳ דיבר בארוכה על עבודתו בספרות הגאונים ועל תגליותיו בכתבי יד מהגניזה של מצרים שמצא באוקספורד, קימבריג׳, ומעבר לים באמריקא, ובפרט "ספר המעשים של ארץ ישראל" ו״ספר המתיבות" אשר נזכרו בספרי הגאונים. אחריו דיברו: המשורר חיים נחמן ביאליק, ד״ר משה גאסטער, ד״ר [אברהם בן מרדכי] ביכלר, ד״ר נחום סוקולוב והרב אהרן היימן, והוחלט ליסד בלונדון ועד לעזרת העבודה זו ומנו אותי גזבר. אקוה שחפץ ה׳ בידו יצלח.

לונדון, יום רביעי, יז שבט תרצ"א (4 פברואר 1931)

הרב הילמן הי"ו והרב יצחק אייזיק שער הי"ו מישיבת סלאבדקא כיבדונו בביקורם.

לונדון, יום שלישי, ז אדר תרצ"א (24 פברואר 1931)

אדונתי עט"ר מרת אמי הי"ו ואני ושרתי הי"ו היינו בלילה במשתה שעשו בסבוי הוטל לטובת בית ספר "גואיש סיכונדרי סכול". היו שם החכם ד"ר גאסטר, הרב הכולל ד"ר הערץ, האדון נתן לאסקי (יושב־ראש) ומנכבדי הקהל.

לונדון, יום חמישי, ג תמוז תרצ"א (18 יוני 1931)

היום בלילה נלב"ע וחלי"ש[134] הנבון ועניו הולך תמים ופועל צדק מור דודי אהרן נ"ע — תבדל לחיים — אחי אדונתי עט"ר הרבנית מרת אמי מב"ת הי"ו יחשל"א[135], בשנת ע"א לימי חייו, אחרי מחלה ארוכה. הוא היה איש נכבד ונשוא פנים, אמיתי ובעל לב טוב ורודף צדקה וחסד. ל"ע שכב בלא בני ונתקיים בו: בכה בכה להולך אמר רב יאודה אמר רב להולך בלא בן זכר, ר"ל[136]. ה' יחונן את עפרו ותהי נפשו צרורה בצרור החיים בגן עדן ובלע המות לנצח אכי"ר.

כתבתי אודותיו ז"ל במ"ע[137] "ג'ואיש כרוניקל" מיום 3 ג'ולאיי 1931. חבל על דאבדין ולא משתכחין.

לונדון, יום ראשון, ו תמוז תרצ"א (21 יוני 1931)

קבורת מור דודי אהרן נ"ע ב"גולדרז גרין". וזה הנוסח שעשיתי לחקוק על מצבתו:

מצבת קבורת
אהרן בן יחזקאל יהושע אברהם גבאי נ"ע נולד בבומבאי ביום י"ז
אדר שנת התר"ך ונלב"ע ביום עש"ק ד' תמוז שנת התרצ"א סימן
ב'ז'א'ת' יבא אהר'ן א'ל' הקדש לפ"ק

Ronnie Gubbay
Born in Bombay 11 March 1860
Died 19 June 1931

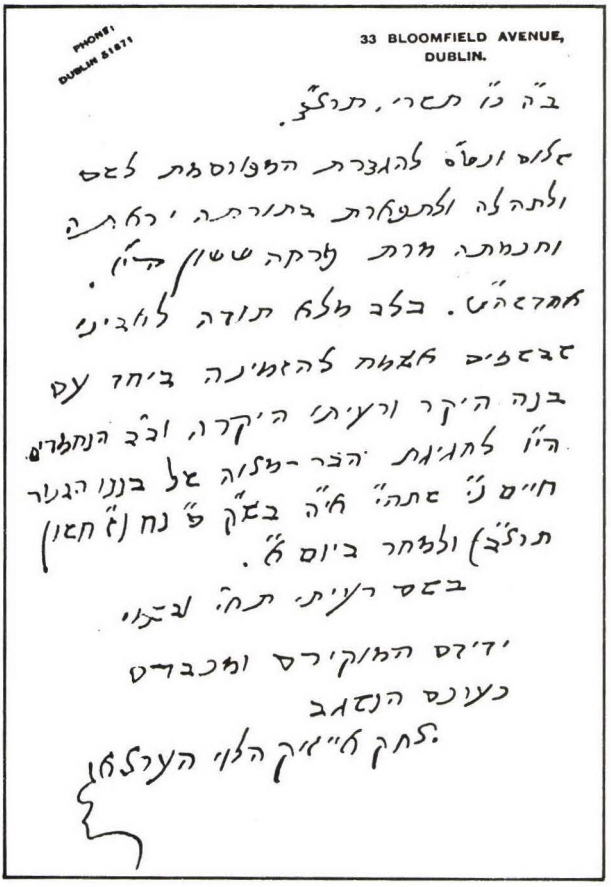
134 נפטר לבית עולמו וחיים לכל ישראל שבק.
135 מנשים באוהל תבורך ה' ישמריה ויחייה יחי שמה לעד אמן.
136 רחמנא ליצלן.
137 במכתב עיתי. ראה לעיל, ברשימת מאמרי ר' דוד ששון, עמ' 178, מס' 28.

לונדון, יב תשרי תרצ"ב (23 ספטמבר 1931)

יום תפילין של חיים בנו בכורו של הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג ונכדו של הרב הילמן. שלחתי לו העתק מספה"ק מ'ע'ט' ד'ב'ש' וכתבתי על השער אלו הטורים:

קח נא את ברכתי אשר הובאת לך
פרי צדיק עץ חיי"ם ליום הכנסך למצות תפילין
מלך עולם אלדים חיים יתן לך אורך ימים ושנות חיים
יסעדך מלך חיים וישים נפשך בחיים
יזכך להחזיק בעץ החיים ולשמור את דרך עץ החיים
ממנו תוצאות חיים ודברי אלדים חיים
ולשיר על דוכנו בשוב ישראל על כנו
בעת בא ינון וכל פה רון ירון
מזמור שיר חנכת הבית לדו"ד
קול שמחה וקול ששו"ן
בימי הוריך וזקניך היקרים ובימי כל ישראל אמן.

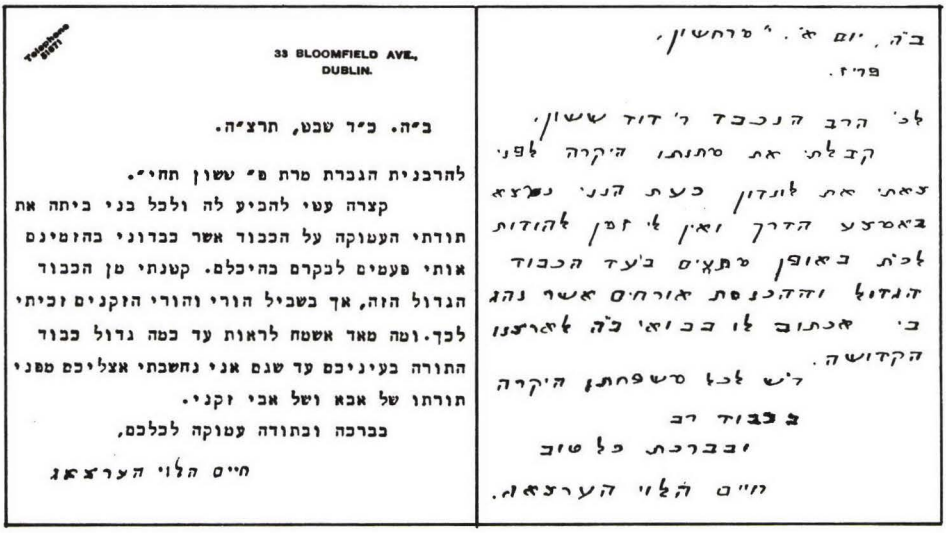
היום י"ב תשרי התרצ"ב.

PHONE: DUBLIN 61871

33 BLOOMFIELD AVENUE, DUBLIN.

הזמנה מאת הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג אל משפחת ששון לטקס הבר־מצוה של בנו חיים הרצוג (היום נשיא מדינת ישראל)

Invitation from Rabbi Isaac Halevy Herzog to the Sassoon Family to attend the Bar Miswah ceremony of his son Chaim Herzog (today the President of Israel)

33 BLOOMFIELD AVE.,
DUBLIN.

ב"ה. כ"ד שבט, תרצ"ה.

להרבנית הנכבדת מרת מ' ששון תחי'.

קצרה עטי להביע לה ולכל בני ביתה את תודתי העטוקה על הכבוד אשר כבדוני בהזמינם אותי פעמים לנקדם בהיכלם. קטנתי מן הכבוד הגדול הזה, אך בשביל הורי והורי הזקנים זכיתי לכך. וטה מאד אשמח לראות עד כמה גדול כבוד התורה בעיניכם עד שגם אני נחשבתי אצליכם כפני תורתו של אבא ושל אבי זקני.

בברכה ובתודה עטוקה לכלכם,

חיים הלוי הערצאג

ב"ה, יום א' מרחשון, תרפ"ז.

לכ' הרב הנכבד ר' דוד ששון, קבלתי את מתנתו היקרה לפני צאתי את לונדון כעת הנני נשלח באמצע הדרך ואין לי זמן להודות לכת באופן מתאים בעד הכבוד הגדול והכנסת אורחים אשר נהג בי אכתוב לו בבואי ב"ה לארצנו הקדושה.

ר"ש לכו משפחתו היקרה

בברכה רב

ובברכת כל טוב

חיים הלוי הערצאג.

שני מכתבים אל משפחת ששון, מאת חיים הלוי הרצוג (היום נשיא מדינת ישראל)
Two letters to the Sassoon Family from Chaim Herzog (today the President of Israel)

לונדון, יום שלישי, ב חשון תרצ"ג (1 נובמבר 1932)

ליום הולדת ידידי ר' אלחנן בן הרה"ג ר' נתן הכהן אדלר נ"י (נולד יח מנחם תרכ"א), שלחתי לו ספה"ק "אהל דוד" וכתבתי עליו זה הלשון: "זאת תורת המנחה למעלת אהובי וידי"ן החכם המפורסם כמה"ר אלחנן הכהן אדלער הי"ו ליום מלאת שבעים שנה להולדתו. ה' יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים. ממני הצעיר המאהיל יצ"ו".

החגיגה הזאת מזכירתני מה ששמעתי, כי בזמן שר' אלחנן נעשה בן שלוש עשרה למצוות, הרב אביו זצ"ל גמר את הדפסת החומש עם פירושו "נתינה לגר" (וילנא תרל"ד). באותם הימים איזה אנשים — חכמים המה בעיניהם וגו' — שאלו אותו מדוע לא עשה את פירושו בלשון אנגלית, כי אז היה מוכר חומשים לאלפים ומרויח הרבה כסף. הוא ענה להם: "טוב לי נתינה לגר ממכור לנכרי", כדרשת ר' יאודה הפסוק לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי, דאמר: דברים ככתבן, לגר בנתינה ולנכרי במכירה (פסחים כא ע"ב).

היום הלכנו לברך את האדון והגברת אדולף גרוסמאן הי"ו אשר חגגו "חתונת הזהב" שלהם. חופתם הייתה בעיר סינגאפור ביום א, ב חשון תרמ"ג. הם בעלי תשובה בתכלית. ה' יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים אכי"ר.

לונדון, יום שישי, יב חשון תרצ"ג (11 נובמבר 1932)

היום בבוקר בשעה שמונה וחצי בא טלפון מאמשטרדם מגיסי יעקב פרינץ וחזות קשה הוגד לי, על האסון הנורא שקרא לחותני החביב עלי, שנלב"ע פתאום בשעה א בלילה. כמעט נפלתי ארצה ורעדה אחזתני. אהה מה זה עשה ה' לנו, ה' ירחם. המרוחם היה טוב וישר עם אלדים ואנשים

ובמצותיו חפץ מאוד, רודף צדקה וחסד, ונושא ונותן באמונה וענותן כהלל. ירבו כמותו בישראל. זכר צדיק לברכה לחיי העולם הבא.

אמשטרדם, יום ראשון, יד חשון תרצ״ג (13 נובמבר 1932)

אני ושרתי הי״ו הגענו היום בבוקר לאמשטרדם לחיים ומצאנו את כל המשפחה מהאג, ואנטוורף ופפד״ם [ופרנקפורט דמיין] וכו׳ מתאספים בבית. מצאנו את חמותי הצדקת הי״ו כפופה מצערה הנורא ויגונה הקשה לא אליכם. יהי רצון שהקב״ה יכבה את גחלת לבה המר וישלח לה ולכל המשפחה נחמה מן השמים אכי״ר.

אחרי הצהרים הייתה הלוייה מן הבית (כ״ו צרפתי — סטראט), והתחילו המון רב ובדרך היו מאות בני אדם. יצא הארון באוטומוביל וכל העם הולך אחריו עד שבאנו לפני בית־הכנסת החדש. שם עמדו איזה רגעים ונכנסו כולם לאוטומובילים אשר הביאונו לבית עלמין במאיידיברג. שם עשו ז׳ הקפות וכו׳ כמנהג. לא היה שום הספד או נאום כאשר צוה את בניו, רק אני הצעיר אמרתי איזה מלים לכבוד המת ושמתי בקבר ב אבנים מירושלם עיה״ק תובב״א ששלחו אתי — להבדיל בין החיים ובין המתים — בנינו פרחה הי״ו וסלימאן הי״ו, וזה עשה רושם גדול על כולם.

בחזרתנו באנו לחדר מיוחד ושם הברה את האבלים וגם כל האנשים שתו שם תה וקפה. הרופא לשבורי לב ומחדש לעצבותם הוא ישלם ניחומים למתאבלים ולא יוסיפו לדאבה עוד ובירושלם ינוחמו אכי״ר.

לונדון, יום א׳ פורים תרצ״ג (12 מארס 1933)

הלכנו אני ונות ביתי מב״ת לבית החולים ״צדקה ומרפא״ לבקר את החולה ר׳ אברהם בירנבלוט הכהן הי״ו וקראתי לו המגילה. ישלח לו ה׳ דברו וירפאנו בקרוב אמן.

לונדון, יום שני, יב תשרי תרצ״ד (2 אוקטובר 1933)

היום נתקיימה הלוייה של המנוח יעקב בן יחזקאל בן יעקב בן רחמים נ״ע המכונה ג׳אק רֵימונד. הוא נפטר יום ש״ק צום כיפור. הקבורה הייתה בשדה של הספרדים בגולדרז־גרין.

המנוח יעקב הוא בן אחיו של אברהם חיים בן יעקב בן רחמים. יעקב רחמים זה חיבר ״אוצר השרשים״ וערוך בשם ספר ״יערת דבש״. הדפיס ממנו רק חלק מאות האל״ף, בומבאי שנת תר״ן.

לונדון, יום ראשון, כ טבת תרצ״ד (7 ינואר 1934)

היום אחרי הצהרים היה אצלנו מר ג׳וזיף ג׳וזיף, הוא יוסף בנו של המלומד הגדול שאול בן עבדאללה בן יוסף ע״ה מהונג קונג מחבר ספרים גבעת שאול ומשבצת התרשיש... אחר ששתה תה חזר לגרוונר האוס, המלון אשר דר שם. בלילה בשעה שמונה וחצי קבלתי ממנו טלפון לאמר שהוא חולה ושאבא אליו תיכף ושאביא את הרב הילמן עמי. וכן עשיתי. כאשר באנו לחדרו מצאנו אותו מוטל על כסא ארוך (בלע״ז: סוֹפָא) בפחד ועצבות גדולה, ממשמש בראשו ועיניו אנה ואנה. הוא קם והקביל אותנו ואמר שהוא חולה גדול ואינו יודע מה יהיה אחריתו. ועתה הוא רוצה לעשות איזה דבר שיהיה לו הצלה בעולם הזה ובעולם הבא. אמרתי לו אל ייראּ ואל יפחד, הקב״ה ישלח לו רפואה בקרוב. הוא אמר לי מה יעשה כדי שיציל את רוחו ויתכפרו לו עוונותיו. עניתיו למה ידבר ככה, השם יתברך יתן לו חיים ארוכים ויזכה לעשות צדקה וחסד בבריאות הגוף. הוא ענה, שעם כל זה הוא רוצה לעשות תיכף הלילה. אמרתי לו: קום עשה כאשר בלבבך. הפצרתי בו שירשני לקרוא את הרופא שלו, אולם לא קיבל, ובין כה ובין כה נפל על הכסא הארוך וישכב וירדם. תיכף התרתי

את בגדיו ושלחתי לקרוא לרופא. אחרי כמו שעה התחיל לנוע ובינתיים בא הרופא ונתן לו איזה רפואה והלך. כאשר קם משנתו ישב על השלחן והוציא את הצ״ק־בוק וכתב בשמי המחאה באלפיים לירות אנגליות. ביקשתי ממנו שיכתוב את ההמחאה בשם הרב הילמן ובשמי ביחד, אבל לא קיבל ואמר שהכסף נתון בידי ואני רשאי לחלק לצדקה כרצוני וחפצי בלי שום אחריות כלל ועיקר ובלי להזכיר שמו ובלי להמציא לו קבלות. הודיתי לו מאוד מאוד ואמרתי לו שבזכות זה ברכות העניים והתלמידי־חכמים והישיבות יבואו עליו לטובה ושיצליחנו ה׳ בכל מעשה ידיו באורך ימים וברפואה שלמה ובנחת ושלוה. ויכולה מצוה זו רבת המעלות שתגן עליו אלף המגן. הוא שמח מאוד על דברי וגם הרב הילמן ברך אותו.

כאשר היינו נפטרים ממנו אחז בידי ולא הרפני והבנתי שרוצה לדבר עמי. רמזתי להרב הילמן שירד למטה ואני נשארתי עמו. הוא אמר לי, ומה אני חושב, האם יהיה זה לטובה? אמרתי לו בודאי.

לונדון, יום רביעי, כו ניסן תרצ״ד (11 אפריל 1934)

היום התקיים פדיון־הבן של שלמה סלים בן שאול בן עבדאללה בן שלמה ופרחה בת אליאו רחמים שחמון. הכהן היה רעואל די ישראל כהן לובאטו — שמש של בית־הכנסת לאדרדיל־רוד. אחרי הפדיון שמעתי שהילד היה יוצא־דופן והראיתי להם שיוצא־דופן פטור מן הפדיון (שולחן־ערוך, יו״ד, סי׳ שה, סעיף כד).

הרה״ג הילמן נ״י סעד אצלנו הלילה אחרי שובו מדובלין, שבילה שם את חג הפסח עם בתו ובעלה הרב [יצחק אייזיק הלוי] הרצוג...

לונדון, יום חמישי, כה תמוז תרצ״ד (5 יולי 1934)

הלכתי לבית החזן דוד בואינו די מישקיטא הי״ו לראות את החומש העתיק אשר ברשותו. הכ״י מכיל ג׳ חלקים. חלק א: בראשית; חלק ב: שמות ויקרא; חלק ג: במדבר דברים. עם מסורת גדולה וקטנה, בכתב ידו של הסופר המפורסם ר׳ ישראל הסופר. וזה נוסח הכתובת הנמצאת בסוף החומש: ״אני ישראל... הקורא״ (עיין ספה״ק אהל דוד, חלק א, עמ׳ 2). מעבר לדף בכתב מאוחר (אחר שנת רל״ז), לא נודע למי מקדושים. נמצא לשון זה: ״לפי... אכי״ר״ (שם, בהוספות, עמ׳ g2).

נארדן־בוסם, יום חמישי, כח מנחם תרצ״ד (9 אוגוסט 1934)

למוידערבערג, דרך רביע שעה במסילת התראם, שם הבית־עלמין הגדול דק״ק אשכנזים אשר נכתב אודותיו בס׳ ״חיים לנפש״, הוא ס׳ ״תורת חסד ואמת״ להרב מהור״ר שמעון פרנקפורט זצ״ל, מאת גבריאל ב״ה אייזק פאלק ומשה ב״ה ליב פאן אמערונגען, אמ״ד תרכ״ז, עמ׳ 382־384.

הלכנו אל קבר הצדיק הרב החבר הישיש כמוהר״ר אליעזר ליפמן פרינץ זצ״ל, זקינה של תבדל לחיים שרתי החסודה הי״ו, אשר הוא קבור בשורה ״מורים״, מספר צ״ב, ולקבר בנו הצדיק חותני החבר ר׳ משה מאיר פרינץ זצ״ל (שורה עו, מספר ד), ונשתטחנו על קבריהם. יה״ר שימליצו טוב בעדינו וזכותם יגן עלינו אמן. גם היינו על קבר גיסי המ׳ אשר לעמיל (Oscar) פרינץ נ״ע שנלב״ע בקצרות ימים ושנים, ביום כח מנחם תרע״ד ואלה ההעתקות משתי הכתובות הראשונות על סדר שמותם:

מצבת קברת פו״מ מו״ה[138] אליעזר ליפמן בן פו״מ רפאל פרינץ ושם אמו מעהרלא נולד פורים שושן תקצ״ה לפ״ק בק״ק ארנהיים ונפטר יום ה׳ י״ג מרחשון תרע״ו לפ״ק בק״ק פראנקפורט על נהר מיין ונקבר פה העירה ביום א׳ ט״ז בו תנצב״ה.

מצבת קברת כ״ה משה מאיר בן פו״מ מו״ה אליעזר ליפמן פרינץ ושם אמו רבקה אסתר נולד יום ב׳ דשבועות תרי״ח לפ״ק בק״ק ארנהיים ונפטר פה העירה יום ו׳ י״ב מרחשון תרצ״ג לפ״ק תנצב״ה.

[לונדון], יום שישי, ה תשרי תרצ״ה (14 ספטמבר 1934)

קבלתי מהתורני המופלג ר׳ דוד גאלאמב מעיר הוב חלק ג, כרך א, מספרו תרגומנא (ויקרא), וכתב עליו: ״אתכבד לשלוח לכבודו ספרי הלז תרגומנא על ספר ויקרא. כסף איני דורש, כי ממלומדים בכלל איני לוקח כסף בעד ספרַי, ואך מבקש כי במחיר ספרי יכבדני נא בספרו דיואן של הנגיד, המחירים שוים ונהיה תמים״.

על דבר זה אני אומר בשחוק: ״וחלופיהם בגול״ם [= בגורם לממון]״.

לונדון, יום רביעי, כה תשרי תרצ״ה (4 אוקטובר 1934)

שמענו מאמ״ד[139] שבנימין בן ר׳ אליעזר ליפמן פרינץ ע״ה, תבדל לחיים ארוכים דוד שרתי הצדקת הי״ו ויחשל״א, אחי אביה, נלב״ע וחלי״ש שם היום. ביקש בצוואתו שיקברו אותו בחשאי ובלי שום תפילה, קדיש והזכרת נשמה, ושלא ידע איש את קבורתו ושלא יניחו עליה מצבה.

לונדון, יום ראשון, יב אדר ב תרצ״ה (17 מארס 1935)

היום יארצייט של מורי ורבי החכם השלם העלוב ח״ר שוע זצ״ל וקריתי עליו קדיש, יה״ר זיע״א[140].

בצהרים הלכנו לחלוקת הפרסים ב״שיפרדס בוש סינאגוג ותלמוד תורה״ (בפופולר), אחד מבתי כנסיות של קהילת ״מחזיקי הדת״ ואשר המטיף שלה הוא הרב משה סוויפת. אחרי תפילת מנחה אדונתי עט״ר הרבנית הצדקת מרת אמי מב״ת הי״ו חילקה את המנות לילדים של הת״ת.

לונדון, יום שני, ג אייר תרצ״ה (6 מאי 1935)

יום חצי יובל למלוך המלך הישר והאהוב ג׳ורג׳ החמישי יר״ה ותנשא מלכותו. בימיו ובימינו תושע יאודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל בב״א[141].

138 פרנס ומנהיג מורנו הרב.
139 מאמשטרדם.
140 יהי רצון זכותו יגן עלינו אמן.
141 במהרה בימינו אמן.

לונדון, יום ראשון, ט אייר תרצ"ה (12 מאי 1935)

בבית־הכנסת "שער השמים", נערכה תפילה לכבוד חצי יובל, "סילבר ג'ובילי", של ממלכת אדוננו המלך ג'ורג' החמישי יר"ה, והזמינו אותי להוציא הס"ת מן ההיכל.

לונדון, יום ראשון, טז אייר תרצ"ה (16 מאי 1935)

היקרים הר' דוד בירירו הי"ו והר' יוסף אלמאלח הי"ו, ב' מטובי העיר, באו לראות את הספרים וערבה לי חברתם.

לונדון, יום שלישי, ג סיון תרצ"ה (4 יוני 1935)

חתונת בתו של ד"ר שמואל דייכעס עם הארי סיריס בבית־הכנסת בראנדסברי ואני הייתי א' מן הב' החותמים ברֶיגִ'סטַאר. יה"ר בס"ט.

לונדון, יום ראשון, כט סיון תרצ"ה [30 יוני 1935]

בבית האדון בִּי ספליטר היה הגארדן פית בשביל הבריכפרסת אנד לנצ'ן פנד של ישיבת עץ חיים. הלכנו כולנו עם אדונתי עט"ר הודי והדרי הרבנית מרת אמי הי"ו. הדיין ר' צבי מאיר לזרוס הרבה לספר בשבחה ואמר שאדונתי אמי מב"ת מפורסמת בכל העולם ושמה הטוב הולך למרחקים ולקצוי תבל ונודעת בחכמתה הגדולה בכל מקצועות תורתנו הקדושה. יה"ר שהקב"ה יאריך ימיה בטוב ושנותיה בנעימים ובצלה יחיו רבים אכי"ר.

לונדון, יום רביעי, ב תמוז תרצ"ה (3 יולי 1935)

אני ובני סלימאן השתתפנו בהלויית השר פראנסיס מונטיפיורי ע"ה בבית־החיים של הספרדים ב"מאייל אינד רוֹד".

לונדון, יום שלישי, ח תמוז תרצ"ה (9 יולי 1935)

הייתי באסיפת זקני העדה ב"ביבס מארכס" ושם דיברתי בנוגע לכלי זמר הנקרא אורגן[142] שניגנו בו בתוך התפילה, ואלו דברי מתורגמים בלה"ק[143]:

אדונים. הייתי רוצה לדבר איזה מלים אם תרשו לי אודות השתמשות בכלי שיר הנקרא אורגן בבתי כנסיות שלנו. עכשיו כוונתי על חגיגת הרמב"ם שנעשתה בבית־הכנסת "שער השמים" בחודש שעבר. באותו היום ניגנו על האורגן עם להקת משוררים בתוך תפילת המנחה. לי נראה שלמאורע זה כלי האורגן היה מיותר. אפרש מה אני רוצה לומר במלת מ י ו ת ר. חכמינו ז"ל הם נגד תשמיש האורגן בבתי כנסיות משום "ובחוקותיהם לא תלכו", זהו שאסור לנו ללכת בחוקות הגויים, ובפרט זה שאנו עסוקים בו הוא הכנסיה שלהם, שאסור לנו להידמות אליו. אנו היהודים לא השתמשנו בשום כלי זמר זה אלפיים שנה, והבאת כלי זה לבית־הכנסת שלנו נראה כאלו ח"ו אנו מעתיקים המנהג של הנוצרים שצריך להיות להם אורגן בכנסיתם. אסור לנו ללכת בכל מנהג דתי של כנסיתם. אלה אומנם שהתירו זמר באורגן לכבוד חתונה, התירו רק קודם או אחר התפילה ולא בתוך התפילה, והתירוהו משום שמחת חתן וכלה שהיא מצווה גדולה מאוד. התלמוד אומר

142 עוגב.
143 בלשון הקודש.

שאפילו לויית המת מעמידים אותה כדי שיעברו חתן וכלה. לא רק זה אלא אפילו על מלך אמרו, שאם הוא יכול לעשות כן בלי שיחסר מכבודו, יעבור בדרך אחרת כדי לתת מקום לחתן ולכלה. ביום כמו חגיגת השמונה מאות שנה ללידת הרמב״ם, מצד מצווה לא היה באותו היום ענין כל־כך גדול של שמחה או חג, כי אם יום של זכירה, וגם קראו בו ההשכבה. גם לא היה יום אשר אין קורין בו תחנון כמו יום חופה. לדוגמא נקח ז באדר, יום שבו נולד ובו נפטר מרע״ה. בכמה קהלות המזרח קורין תפילות ותיקונים מיוחדים, אעפ״כ קורין תחנון. ולא עוד אלא אפילו בחתונות מזמרים באורגן בבית־הכנסת שלנו רק קודם ואחר התפילה, לא בתוך התפילה כמו שעשו בחודש שעבר ביום מלאות שמונה מאות שנה ללידת הרמב״ם. בשבוע שעבר שמעתי מידיד אחד שגם בחגיגת הב׳ מאות שנה של בית־הכנסת הישן ״שער השמים״ השתמשו באורגן. זוהי הפעם הראשונה שאני שמעתי דבר זה. ועוד, אפילו אם נאמר שחגיגת בית־הכנסת נעשתה בימי רבנותו של החכם ד״ר גאסטיר, אומר אני שאף בימיו הסכימו הקהל על כל דבר שאמר, ראיתי תשובות של הרבה חכמים שכתבו נגד דבר זה. כבר בשנת 1819 כאשר איזה יאודים באשכנז התחילו להשתמש באורגן, הרבנים התנגדו להם בכל תוקף. אף שתלונתם העיקרית הייתה נגד השתמשות באורגן ביום השבת אעפ״י כן בהרבה מקומות הם מראים שהם נגד תשמישו גם בחול כנמצא בספר ״אלה דברי הברית״. בבית־כנסת זה ובקהילתנו העתיקה תמיד בעבר שמרו והחזיקו במנהגים הקדמונים והנכבדים שקבעו והסכימו עליהם חכמינו ז״ל. לכן אני בעניותי מציע שהזקנים יעשו הסכמה לבטל תשמיש האורגן בתפילות וירשו אותו בחתונות כאשר היה מכבר, זאת אומרת, רק קודם או אחר התפלה. אומנם איני אומר לזקנים קבלו דעתי, רק אבקש מהם בכבוד, שאם אינם רוצים בדברי, יפנו אל הראב״ד (גאגין) של קהילתנו. כפי שאני יודע, לא הוצגה ע״י קהילתנו שאלה זאת לפני שום בית דין או חכם.

אחר שגמרתי את דברי שאלו את פי ״זקני״ העדה (הגם שהרבה מהם כמעט ילדים) ומבלעדי הנכבד דוד בירירו כולם הצביעו נגד עצתי, אבל עצת ה׳ היא תקום ועוד חזון למועד.

לונדון, יום שני, כו אייר תרצ״ו (18 מאי 1936)

נתכבדתי בפקודו של הרה״ג כמוהר״ר ד״ר חיים העלער נ״י והראני את עבודתו הגדולה על החומש ואיזה גליונות מהספר אשר כבר נדפסו. הוא גם מתכוין להוציא מהדורה חדשה ומתקונת מספר המצות להרמב״ם ז״ל אשר הוציא לאור לפני איזה שנים ולמלאכה הזאת דרש ממני בהלואה את ספר המצות הערבי סי׳ 1058. עשיתי כרצונו ושלחתי את הכ״י לבריטיש מוזיאום כדי להשתמש בו שם.

[לונדון], יום ראשון, ח תמוז תרצ״ו (28 יוני 1936)

הייתי בבית־הכנסת סינטראל בגרית פורטלאנד סתרית לתפילת מנחה וערבית. שם ראיתי את מר אלפריד אייזקס, אחד מיחידי ק״ק שער השמים. אחר התפילה אמר לי שהיום יש לו יארצייט ובבוקר הלך לבית־החיים של הספרדים במאייל אינד, ובעברו דרך שם ראה קברו של השר פראנסיס מאנטיפיורי ע״ה שנפטר לפני שנה אחת, ותמה לראות שעדיין לא הקימו מצבה על קברו. הוא שאל לדעת מה זה ועל מה זה, ענוהו כי אין לכסף מוצא. שרוב נכסיו עזב המנוח ע״ה לבית החולים העירוני בבראייטון, ולזה אינם יכולים לעשות ציון ורק הבית־חולים יוכל אם יתנדב ההוצאות לענין זה בתור צדקה. יר״ה. ומה נעמו דברי רבה בר רב שילא: ״היינו דאמרי אינשי לבעי איניש רחמי אפילו עד זיבולא בתרייתא שלמא״.

לונדון, יום עש״ק, יח טבת תרצ״ז (1 ינואר 1937)

לדרישת הדיין הרה״ג יחזקאל אברמסקי נ״י חתמתי על מכתב בקשה שהכין לשלוח להממשלה יר״ה שיעשו אותו נתין אנגלטיירא, שאני מכיר אותו זה ה׳ שנים. וגם עוד ג׳ אלה חתמו: ברנארד הומא, ארטור ב׳ היימאן והרב מ׳ סוויפט.

בשטר זה מצאתי כתוב שהרב אברמסקי נולד לאביו מרדכי בעיר דאשכאווזי, ארוב למוסט, גרודנו, פולין, ביום יג מארס אתתפ״ו למנינם, ושהוא כעת נתין רוסיא.

לונדון, יום ש״ק, יט טבת תרצ״ז (2 ינואר 1937)

בבוקר, לפני ברכת המזון, סלימאן בני הי״ו עשה סיום מסכת ברכות. יה״ר בס״ט[144] וילך מחיל אל חיל לעבודת הבורא יתברך.

לונדון, יום שני, כא טבת תרצ״ז (4 ינואר 1937)

קבלתי מכתב מהרב אליא מונק. הוא ביקש שאקח על עצמי הגזברות של קרן המזון (Friends' Food Fund) שנוסדה בלונדון ושבראשה עומד הרב הראשי ד״ר הערץ, הרב מונק וכאוונסילר צ׳ארלס דיוויס. הודעתי לו את הסכמתי ע״י הטלפון. הקרן תשלח בשר כשר טרי או קפוא לאשכנז והחלוקה תיעשה ע״י הקרן המרכזית לבשר כשר בברלין.

לונדון, יום שלישי, ז שבט תרצ״ז (19 ינואר 1937)

הנער ניוויל בן אהרן דוד בצוץ בא ללמוד הנחת תפילין. למחרת יהיה בן יג שנה ויום אחד ויכנס למניין.

ב״ה למד בטוב ובחשק גדול. אני וסלימאן בני הי״ו דיברנו עמו והזהרנו אותו לשמור את מצוות תפילין כל ימי חייו וכו׳ וכו׳. כשאביו כתב לפני איזה שבועות וביקש ממני שבנו ילבש תפילין פה בבית אני לא קיבלתי ואמרתי לו כי לא לימד את בנו לא תורה ולא עבודה ולא שום מצווה ומה יהיה אחרי יום התפילין, לכן קשה לי למלאות רצונו. הוא ענה לי שהוא מבטיחני בשבועה שיעשה כל מה שיעלה בידו בכדי ללמד את בנו, ועוד שישתדל לשים את בנו בבית ספר יאודי.

לונדון, יום רביעי, ח שבט תרצ״ז (20 ינואר 1937)

בבוקר בא הנער ניוויל בצוץ והניח תפילין בפני ד׳ אנשים: אביו, אֵליס בן צאלח מנשה, ואני וסלימאן בני הי״ו. יה״ר בס״ט.

לונדון, יום חמישי, ט שבט תרצ״ז (21 ינואר 1937)

כבדנו החכם גאסטר בביקורו. שאלני הרבה שאלות במסורת על התנ״ך. אמר לי שהוא אחד מחברי ה״בריטיש באייבל סוסאייתי״, ושהחברה הנז׳ חושבת להדפיס הוצאה חדשה מתנ״ך שהגיה מאיר הלוי לעטעריס, ושתהיה נקיה מכל שגיאה וטעות.

בנידון זה נמצא אתם הרבה ספיקות ורוצים לעיין בכתבי היד הנמצאים אתי בעזרת נותן התורה ית׳ שמו לעד. ידעתי גם ידעתי שהחברה היא מכת מסיתים ולזה שקלתי בכף מאזני דעתי העניה

144 יהי רצון בסימן־טוב.

ולא ראיתי שום דרך אחרת כי אם להעתר לבקשתם. יה״ר מלפני אבינו שבשמים שיקיים לבניו את הבטחתו כי הייתי לישראל לאב וגו׳ ושבו בנים לגבולם בב״א[145].

לונדון, יום שלישי, יד שבט תרצ״ז (26 ינואר 1937)

בחדר כנסיה שעל־יד בית־הכנסת ״שער השמים״, הייתה אסיפת ועידת הספרדית העולמית בשעה 5 בלילה. היו שמה: הרב נסים יוסף עבדיה, מר קמחי — סופר הוועידה והעורך־דין מטראני. שלושתם מפאריש. ומלנדן: מר דוד דא קושטא, מר דוד בירירו, מר צ׳ארלס מונטיפיורי, ד״ר לאייוניל בארניט (אשר אביו זקנו היה דיין בב״ד האשכנזים בלנדן), מר פול גודמאן ואני הצעיר.

בלילה סעדו עמנו אנשי פאריש, וגודמאן ומיכאל מַארְצַ׳נְת.

לונדון, יום רביעי, כב שבט תרצ״ז (3 פברואר 1937)

ביקר בביתנו הרב שם־טוב גאגין בעניין ישיבת הרבנים שחושבים לזמן ועידה ספרדית עולמית.

לונדון, יום רביעי, כט שבט תרצ״ז (10 פברואר 1937)

הלילה הגיע לשלום מירושלם עיה״ק תובב״א הרב הראשי החדש של האשכנזים בא״י תובב״א הוא ידידנו הרב הגאון כמוהר״ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג הי״ו עם הרבנית שתחי׳ על סעודת הערב, וגם גיסו דוד, בנו של ידידי הרה״ג שמואל יצחק הילמן נ״י ואשתו. גם בא להזמנתנו האיש המופלג ירא וחרד החבר כה״ר יעקב רוזנהיים נ״י ראש ״אגודת ישראל״ העולמית, ונתודע עם הרב הנז׳. כוונתנו הייתה שנדבר כולנו יחד בדבר המחלוקות הגדולות הנמצאות בא״י מזמן רב ובפרט בין ״אגודת ישראל״ ובין המזרחים. עיקר הדבר הוא שהאגודה יש לה תרעומת גדולה מצד החנוך המזרחי וגם מצד השחיטה. דברנו עם ר׳ יעקב רוזנהיים ארוכות וקצרות וביקשנו ממנו והפצרנו בו שיהיה למלאך שלום עושה שליחותו, לבל יהיה עוד פירוד לבבות אשר בין אחים יפריד, ושרק ע״י השלום נוכל לקרב קץ הגאולה שיהיה בב״א. ורז״ל אמרו: גדול שלום שכל הברכות כלולות בו ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום. וב״ה שזכינו אנחנו להתחיל במצוה זו של הבאת שלום בין אדם לחברו, ובבית זה.

לונדון, יום שני, יא אדר תרצ״ז (22 פברואר 1937)

היום נתגלה באמתחתי אחרי אחד ושלושים שנה חתיכת נייר בלוי וכו רשום בכתב ידי זה״ל:

היום ד׳ י״ז אדר תרס״ו, בומבאי.

ראיתי אצל בעל הבית אחד ספר רב האיכות והכמות העתק חדש בכ״י בגדאדית ובעליו לא רצה למכרו, וזה נוסח השער:

ספר מרפא לנפש
ואלה המצות ואילנא דחיי שלקטתי ואספתי באומרים מטמוני מסתרים שלא תצטרך לעוף בגבעות ולדלג בהרים כל הון יקר ונעים חדרים חדרים נכונים וישרים על אדני פז מסודרים תחלה

145 במהרה בימינו אמן.

מי ששתה ממימי המרים המאררים להתרפות במצות להיות מבני עליה המה הגבורים ולשית לו ה׳ עדרים עדרים על פי שרשן העליון להיותן כלהבה בגחלת קשורים ואחר כן מבתי החצרים תמצא פתח פחות פתחי שערים לחצר גנת יוצר המאורים להכנס ולהשתעשע בעץ החיים אשר שם נשמות צרורים. כה דברי איש צעיר שבצעירים אגודת אזוב ששון מרדכי משה נר״ו לשם יחוד קבה״ו.

וזה נמצא בסוף ההקדמה:

. . . ״כה דברי המיחל והמצפה לקרבה לעבודתו יתברך באמת ובאמונה קטן הכמות והאכות ששון בן מרדכי משה נר״ו השם יזכהו להתחיל ולגמור וללמוד ולעשות ולהוציא מן הכח אל הפועל כי״ר בסדר ובשנת א׳לה׳ ה׳מ׳צ׳ו׳ו׳ת׳ שנת תקנ״ג ליצירה״.

לונדון, יום ש״ק, טז אדר תרצ״ז (27 פברואר 1937)

לטובת הרב הגאון הצדיק כמוהר״ר יוסף יצחק שניאורסון האדמו״ר מליבאוויטש הי״ו נין ונכד להרב שניאור זלמן שניאורסון מליאדי בעל התניא זצ״ל, אשר הוא חולה מסוכן וכעת הוא בפאריש תחת השגחת הרופאים, נתאספו בביתנו הלילה רבנים גאונים ובתוכם הרב הגאון כמוהר״ר יצחק הורוויץ הנקרא ר׳ יצחק מתמיד נ״י, בא־כחו של האדמו״ר הנ״ל[146]. גם בא הרב הכולל ר׳ יוסף צבי הערץ נ״י והיה יושב ראש. נשאו ונתנו איך להמציא תרומות מבעלי בתים ועשו ועידות שיקבצו כספים, ואני הקטן בחרו בי להיות גזבר למלאכת הקדש הלזו. יה״ר שהקב״ה ישלח לו עזרתו מקדש ורפואה שלמה בקרוב אכי״ר.

לונדון, יום רביעי, כז אדר תרצ״ז (10 מארס 1937)

בביתנו היום כולו אסיפה של ״בית יעקב״. נמצאו הרב בנימן זאב יאקבזאן מקופנהגן אשר הוא עכשיו המנהל של בית יעקב במקום הד״ר דאיישלענדער זצ״ל, הרב קירשנר מקאונא, הנרי פעלש מהאמבורג, דוקטור מאכסימיליאן לאנדא מברלין, הארי גודמאן, הרב אליא מונק, מרת בֵּיטי ווריישנער־רוטשילד מקראקא (המנהלת), מרת יאודית גרינפעלד־רוזנבוים, מרת הדוויג עטינגהויזן, ואחרון אחרון ר׳ יעקב רוזנהיים, יושב ראש, ושרתי החסודה מב״ת הגזברית. מלבד האדון והרב מונק שיצאו בשעה מוקדמת, כולם סעדו אצלנו בצהרים. הרב קירשנר סיפר שהוא היה בן גילו של הרה״ג אליהו אליעזר דעסלר הי״ו ולמדו יחד כשהיו בקרית קלם בליטא.

לונדון, יום שני, ג ניסן תרצ״ז (15 מארס 1937)

בבוקר היינו במילת בנו של ואלטר ברוזא (המזכיר של ישיבת ״עץ חיים״) בן ח׳ ימים, ואני הדל נתכבדתי לישב סנדק להחזיקו בין ברכי, ונקרא שמו בישראל ירוחם, יה״ר שה׳ ירחם על פליטתנו ויהיה בסימן טוב עלינו ועל כל ישראל בזכות אברהם אבינו ע״ה. ובסעודת מצוה היו כמה רבנים

146 האדונינו מורנו ורבנו הנזכר לעיל.

ואנשים נכבדים וכל א׳ הטיף בד״ת[147] ממה שחננו אל ויברכו את אבי הבן והפליגו בשבחו שעד כמה הוא עובד וטורח בעד הישיבה ועושה מלאכתו מלאכת שמים באמונה. ישלם ה׳ פעלו.

לונדון, יום חמישי, ו ניסן תרצ״ז (18 מארס 1937)

לוייה של נפתלי בר שמעון ע״ה דידיע הנרי וואן דען בערג בשעה ג׳ בבית עלמין דיונאייתיד סיניגוג בביכנספילד רוד, וולסדין, והיו שם כעשרה מנינים. המנוח היה אבי אשתו השנייה של גיסי ג׳ורג׳ נ״י אשר נתגרשה מבעלה הראשון ג׳יראלד שלעסינגער.

בערב עשו תפילה אשר קורים אותה מימורייאל סירוויס, בבה״כ נייו ויסת אינד אשר הריווירינד שלו הוא אפרים לעוין. מימי לא ראיתי סדר משונה כזה ואנשים ונשים — קול באשה — יחד מנגנים ומזמרים על העוגב, ממש כבית־כנסיה, לא עלינו.

לונדון, יום חמישי, חוה״מ פסח, כ ניסן תרצ״ז (1 אפריל 1937)

אחרי כתבו לי האדון פינחס גודמן נ״י, מזכיר של בית־הכנסת ״שער השמים״ יצ״ו, טלפן אודות צורת פְּנים בית־הכנסת של ״לאדרדיל־רוד״, מעשה הצבע היאודי מהונגריה שמו L. Domeny, ואמר שהצבע דורש עשרה גיניות בעד הצורה, לא ט״ו גיניות, וקניתי הצורה ונתתי אותה לקהילה.

לונדון, יום חמישי, יא אייר תרצ״ז (22 אפריל 1937)

נערכה בביתנו אסיפה של חברתות של הוועד לשמירת טהרת המשפחה ליתן ברכת הפרידה להרבנית הרצוג שתחיה, רעיתו של ידידנו הגאון יצחק אייזיק הרצוג הי״ו, ראש הרבנים האשכנזים בא״י וג״ו. היו שם כמו שבעים נשים, כולן חרדות ויראות וממשפחות מיוחסות. מפי השמועה למדתי שיישירתי הצדקת הי״ו, אשר תורת חסד על לשונה, היתה הראשונה לדבר בכבוד האורחת הנכבדה, ואחריה דברו נשי הדיינים פעלדמאן ולאזארוס והגברת אוסכר כאן (כהן), כל אחת לפי מהללה.

בזה הלילה סעדו עמנו הרב והרבנית הרצוג ואחר האכילה אמרתי איזה מלים וברכתי אותם ואחלתי להם הצלחה גדולה בארצנו הקדושה ת״ו ושיתקיים בו הפסוק שנא׳ ביצחק אבינו ע״ה: ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד, ויה״ר שנזכה לראות בנין עיר קדשנו בביאת גואל צדק בב״א, והרב השיב וברך אותנו ואת ביתנו בדברים המתקבלים על הלב.

לונדון, עש״ק, יב אייר תרצ״ז (23 אפריל 1937)

נקראתי לבא ללונדון כליניק לזבד־הבת של הגברת פרחה אשת שאול עבדאללה, בתו של אליא רחמים שחמון הי״ו, ולקרא שם לתינוקת. עשיתי כמנהג, לקחתי אותה בידי וקריתי יונתי בחגוי הסלע, ואחת היא יונתי תמתי, ככתוב בסידורים וכאשר הגעתי ל״ויקרא שמה״ הפסקתי לשמוע את שמה. אביה גמגם שם שלא הבנתי, וחזר וגמגם והבנתי שהוא אודרי. העומדים שם כגון האדון אלייה שחמון ורעייתו סרח מב״ת שאלו: האם לא יהיה לה גם שם עברי? אבל האב לא אבה.

147 בדברי תורה.

לונדון, יום ראשון, פסח שני תרצ״ז (25 אפריל 1937)

הרב יצחק איזיק הלוי הרצוג וביתו נסעו היום בבוקר מביקטורייא סתישן לפאריס על דרכו לא״י. הוא היה יום מסוגל לנסיעה זו, האויר צח ובהיר והשמש זרחה. ורז״ל אמרו סימנא מילתא היא. אמרתי להרב: וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, ויה״ר מרפא בכנפיה לכלל ישראל אכי״ר. הרב נראה קצת דואג, וזה מובן מאליו כשחושב שבקרוב יהיה לו עסק עם כמה מפלגות ובעלי ריב ומחלוקת ועליו להתנהג עמהם, ואם העליונים צריכין שלום שנאמר: המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו, אנחנו התחתונים על אחת כמה וכמה. אמרתי אל לבי על דרך הדרש: מי יעלה בהר ה׳, כלומר כל אחד ואחד יוכל בנקל לעלות אל ההר, אבל מי יקום במקום קדשו, כי לא כל אדם יזכה לעמוד וישאר שם כי זה קשה מאד. יה״ר שהשי״ת יהיה בעזרו ויעלהו על במותי ההצלחה ויתנהו לחן לחסד ולרחמים בעיני כל רואיו ועל ידו תהא צליחתנו, אכי״ר.

טורקי (דיבונשיר), יום שני, כב אייר תרצ״ז (3 מאי 1937)

בבוקר טרם צאתנו מן טורקי העירה הלכנו לראות את ״קינטס כאברן״, היא נקרה גדולה בתוך ההר. שם נמצאים מערות צורים ומחלות עפר גדולות, דבר נפלא עד אין לשער — נפלאים מעשה ה׳. המורה דרך אמר שאלו האבנים כעין מחטים גדולים התלויות ממעלה הנקראות סתַאלכתאייתס, ואלו האבנים שעולים מקרקע המערה כמו עמודים הנקראות סתאלגמאייתס, מתהוים מטפות מים הנוטפות ממעל טיף טיף תמיד בלי הפסק, דהיינו מגג המערה על הארץ, ויש בהם ״כארבונית אוֹף סוֹדא״. חכמיהם מחולקים בדעותיהם. יש אומרים שמציאות האבנים הללו לקחה חמשים אלף שנה, אחרים אומרים ת״ק מאות אלף שנה, ועוד יש סברה אחרת שמוספת על החשבון מליונים שנים, אבל אני הצעיר אומר כל אלה דברי הבל הם ואין בם מועיל, כולם בטלים ומבוטלים ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם והשערותיהם קלושים ותלויות בקורי עכביש ופורחות באויר, כי ברוב חלומות והבלים ודברים רבים, ואין להם על מה שיסמוכו, זקניהם חלומות יחלומון ובחוריהם חזיונות יראו, ומי יודע דרכי ה׳, ואיפה היו ביסדו ארץ, המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו, בכסלם ובשכלם הקטן דורשים במעשה בראשית וחושבים לכול בשליש עפר הארץ ומדמים את זמן העבר לזמננו זה ורוצים להיקש, אמנם לא מחשבותיו מחשבותיהם ולא דרכיהם דרכיו ואנחנו מאמינים בני מאמינים יודעים שהבורא ית׳ גער בים סוף ויחרב, פתח את פי האתון, הפך הצור אגם מים, השמש בגבעון דמה וירח העמיד, וכהנה וכהנה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר אשר כולם היו הפך הטבע, ודוד אמר: על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים, ושהבורא עולם גדול העצה ורב העלילה ית׳ שמו לעד הוא גזר והוא גוזר ומקיים כחפצו ומנהיג את עולמו כרצונו ישתבח שמו, והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש. יה״ר שלא נלכד במצודתם אנחנו וזרעינו וזרע זרעינו עד סוף כל הדורות אכי״ר.

אחר הצהרים חזרנו ללנדן לחיים טובים ולשלום, אחרי שהנפשנו קצת מטרדותינו המרובות מינים ממינים שונים וב״ה היה לנו למשיב נפש.

לונדון, יום רביעי, כד אייר תרצ״ז (5 מאי 1937)

בשובנו מטורקי מצאתי מכתב חוזר מהמזכיר של בית־הכנסת ״שער השמים״ שמזמין בשם זקני העדה להשתתף בחגיגת ההכתרה של המלך ג׳ורג׳ הששי יר״ה והמלכה איליזאבית יר״ה אשר תהיה אי״ה ביום א כח אייר הבע״ל[148]. תיכף טלפנתי לאדון יוסף אלמאליח נ״י, אשר הוא כעת

148 הבא עלינו לטובה.

פרנס הראשי, לחקור ולדרוש ממנו אם הפרנסים מתכוונים לעשות זמר בתוך תפילת המנחה, כי חששתי לדבר זה, ובקשתיו שיעשה כל מה שביכולתו להתנגד.

לונדון, יום עש"ק, כו אייר תרצ"ז (7 מאי 1937)

האדון יוסף אלמאליח דיבר עמי והודיעני שלא יעשו זמר בבית־הכנסת ביום א' הבע"ל. אמרתי לו שיזכה למצוות.

לונדון, יום ראשון, כח אייר תרצ"ז (9 מאי 1937)

היינו כולנו בבית־הכנסת "שער השמים" בזמן המוגבל בשעה ג' וחצי. בתפלת המנחה אחר העמידה האדון אלמאליח נ"י פתח ההיכל והאדון גרשום דילגאדו — זקן הזקנים, הוציא ס"ת ואח"כ החזן דוד בואינו די מישקיטא קרא הנותן תשועה ומי שברך לקהל ודרש בענינא דיומא, ואחריו הרב שם טוב גאגין אב"ד נ"י קרא תפלה מיוחדת בעד המלך ככתוב בקונטריס קול תודה וברכה שנדפס לכבוד היום, ואחר אדון עולם ומזמור ק"ן שורר הקהל ההמנון למלך "אל שמור המלך" באנגלית.

לונדון, יום רביעי, ב סיון תרצ"ז (12 מאי 1937)

יום המלך

יום ההכתרה של הוד אדוננו המלך ג'ורג' הששי והמלכה איליזאבית ירום הודם. בבוקר השכם הלכנו ל"פיכאדילי" אשר כבר לקחנו שם בשכירות ו' מקומות לישיבה, לנו ולב' גיסותי מיטא ולוטא הי"ו — כעין מה שכתוב בברכות דף ט ע"ב: מיבעי לך למיהב אגרא למחזי אפי מלכא. קרוב לשעה ב אחה"צ עברו לפנינו המלך והמלכה במרכבה של מלוכה וראינו אותם באופן נפלא וברכנו שנתן מכבודו לב"ו[149]. כל העם מקצה כאיש אחד הראו את הערצתם ואהבתם למלך ולמלכה, ובפרט אנחנו היאודים היושבים בצלם וחסותם מתפללים שמלך מלכי המלכים ישמרם ויחיים וירים כוכב מערכתם ויתן בלבם לעשות טובה עמנו ועם כל ישראל אחינו אמן. ובזה קיימנו את מאמרו של ר' יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא לקראת מלכי אוה"ע[150] שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי אוה"ע. ה' יזכנו להתקיים בנו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך בעגלא בימינו ובימי כל ישראל אמן.

לונדון, יום ראשון, יא תמוז תרצ"ז (20 יוני 1937)

בביתו ובגינתו של האדון שמואל סקלאן היה הגארדן פית לטובת הבריכפסת אנד לנצ'ן פנד של ישיבת "עץ חיים" פה. הפתיחה הייתה ע"י שרתי הצדקת הי"ו אחרי שדברה על לב הנאספים וכדרכה בקודש פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה. הרב האריס כהן היה היושב ראש והרה"ג הדיין ר' יחזקאל אברמסקי היה אחד מהמדברים.

לונדון, יום שלישי, יג תמוז תרצ"ז (22 יוני 1937)

חנוך ישיבת "עץ חיים" אחר שקשטוה ויפארוה כליל. אחרי שהרב הכולל הערץ ודיין יחזקאל

149 לבשר ודם.
150 אומות העולם.

אברמסקי נאמו, הדיין אשר פעלדמאן גלה הטבלה לזכר אדונתי עטרת ראשי הרבנית הצדקת מרת אמי זצ״ל והרבה לדבר בשבחה זצ״ל זיע״א. וזה נוסח הכתובת על הטבלה:

This building / has been decorated, /
reconstructed / and central / heating / installed
by / the Breakfast / and Luncheon / Fund / Committee.
In sacred / Memory of פרחה / Mrs.
Flora / Sassoon /
/ רבות בנות עשו / חיל ואת עלית / על כלנה
June 1937 / Tamuz 5697

לונדון, יום רביעי, יד תמוז תרצ״ז (23 יוני 1937)

לפני שובו אל ארצו ואל מקומו בפולוניא ביקרני הרב הגאון המופלג המוהר״ר יצחק הלוי הורוויץ נ״י אשר בשם יִקָּרֵא ר׳ יצחק מתמיד. נדברנו בענין הנדבות שנתאספו עד היום ומה לעשות להבא. האדמו״ר יוסף שניאורסון מליובאוויטש נ״י עודנו בפאריש חולה מסוכן גדול ר״ל. ה׳ ירחם וישלח לו עזרתו מקדש בקרוב אכי״ר. ומה כבוד גדול היה לנו וזכות שאיש דגול מעל, איש מופרש ורק תורתו אומנותו, כאשר חניכתו מעידה עליו, בא לביתנו. יתן ה׳ שתמיד יהיה ביתנו בית ועד לחכמים ולירא׳י ה׳ ולחושבי שמו אכי״ר.

לונדון, יום חמישי, טו תמוז תרצ״ז (24 יוני 1937)

הרב ואלף זאב ד״ר קירזנער ביקרני בעניין היאודים בפולוניא. דרש ממני לטכס עצה שבאיזה פנים נפנה אל מי מיחידים מנכבדי הקהלות דפה, ואולי גם אל איזה גדולים מאינם יאודים — אנשי בעלי רגש כמו לארד סיסיל, לאייד ג׳ארג׳, בישוף אוף דרהם, וכולוניל וויגווד — שיעשו דבר אצל ממשלת פולוניא לבטל הרדיפות הפרעות והעלילות אשר הג׳ מליונים מאחינו סובלים שם. עוד הפציר בי עד מאד שבנדון זה אפנה אל השר פיליפ ששון ואבקש ממנו שיעזור בדבר הגדול הזה של הצלת נפשות.

ביום זה קיבלתי תשובה מידידי הרב יצחק בן רפאל דוד מרעלי נ״י מאלגיר בפירוש המלה ה ה ס ג י ר שנמצאת בספר ״חסד ואמת״ מנהגי ק״ק אלגיר... ועלו ובאו סדר ה ה ס ג י ר עם דיניו וכו׳ (אלגיר תרמ״ח), וכדי שלא תאבד התשובה הנני מעתיקה פה בס״ד[151]:

ב״ה. אלגיר, יום ה׳ ח׳ תמוז יה״ל שנת וקבצתי אתכם מכל ה׳א׳ר׳צ׳ו׳ת׳ לפ״ג [תרצ״ז].

לכבוד ידי״ן ואו״ע[152] וכו׳.

רב רחומאי, אחר שים שלום טובה וברכה הנני להשיב למעלתו דבר על אדות השם ה ס ג י ר אשר דרש ממני: דע ידידי, השם הלזה נִתַּן ללימוד הנעשה למנוחת הנפטר בסוף השבוע, ובסוף החדש, ובסוף ג׳ חדשים (י״א שבועות) ולתשלום השנה בסוף מ״ג שבתות, וגם לתקופת יום פטירתו (יאר צייט), ונקרא יום הפקידה. אבל עתה כל הלימודים בשם ה ס ג י ר יקראו, והשם הלזה נשתבש בפי ההמון והיה ל א ז ג י ר. וגם בספר דין וחשבון של הכונסיסטואר, למרות הצעתי לתקנו כראוי עודנו

151 בסיעתא דשמיא.
152 ידיד נפשי ואור עיני.

נרשם בכל שנה ברבוי Azguirout, והונח בעצם ובראשונה להורות על סוף השבוע של המנוח ב״מ[153], וסוף החדש וג״ח וסוף י״א חדשים חסר שבוע וכאלו נסגר על הנלב״ע השער של ד׳ עידנים הנז׳.

ומי יתן ידעתי על מה ועל מה אחינו הספרדים בארה״ק מכנים את בהמ״ד[154] שלהם בשם הֶסְגֵּר אולי, בהתדמות אל eloître? ולא אאמין כי הכניסו צלם בהיכל! בבחרם בכינוי השייך לנוצרים. עכ״פ[155] השם הזה זר הוא ומוזר בעיני.

לונדון, יום ערב ש״ק, טז תמוז תרצ״ז (25 יוני 1937)

בבית־עלמין בגולדרז־גרין, לויה של המנוח יאושע (Josh) בן אברהם בן דניאל נ״ע (נפטר יום ד׳ י״ד תמוז). הוא היה מיאודי קוג׳ין השחורים. פנוי היה ל״ע.[156] בן י״ג שנה בא לבית אליא דוד יוסף עזרא (בחר) נ״ע בכלכתה ושרת אותם נ״ב שנה והיה נאמן ביתם עד סוף ימיו.

ארבעים שנים האחרונות היה אצל אהרן בן אליא דוד יוסף עזרא, משבא ללונדון. הוא ליוה את אדונו כשהלך לפאמירס וטורכיסתאן ונזכר ביומן שאהרן הנז׳ הוציא לאור בשם:

Alfred Ezra's Diary of a Shooting Expedition from Calcutta to England overland via the Pamirs & Turkestan in 1902.
Calcutta: Printed at the Mercantile Printing Works,
1/1, Pollock Street. 1911.

לונדון, יח תמוז תרצ״ז (27 יוני 1937)

א׳ ש׳ הלקין מניו־יארק בקרני ודרש שארשהו להוציא לאור את הכ״י אלמקאלה באלחדיקה פי מעני אלמג׳אז ואלחקיקה לר׳ משה ן׳ עזרא (כ״י סי׳ תי״ב). הבטחתיו שאתן לו תשובה בעוד איזה שבועות בל״נ.[157]

לונדון, יום ראשון, כה תמוז תרצ״ז (4 יולי 1937)

בבית־כנסת ״שער השמים״ התקיימה חגיגת החמש מאות שנה ללידת השר דון יצחק בן יהודה אברבנאל ז״ל. אחר תפילת המנחה הראב״ד שם־טוב גאגין הוציא ספר־תורה מן ההיכל והוליכו אל התיבה. אח״כ עשו ג הקפות עם ז ספרי־תורה. בהקפה א וכן בהקפה ג הנושאים היו: הרב הכולל ר׳ יוסף הערץ, ד״ר אברהם ביכלער, דיין יחזקאל אברמסקי, חזן דוד בואינו די מישקיטא, ארטום רומין הפרנס הראשי, אני הצעיר, ודיני די יאודה ישראל.

בהקפה ב היו: דיין אשר פערלמן, דיין לאזארוס, הרב ד״ר עפשטיין, רעווירינד ליבינגסתון, דוד בירירו.

153 בר מינן.
154 בית המדרש.
155 על כל פנים.
156 לא עליכם.
157 בלי נדר.

חזן מישקיטא נאם על דון יצחק אברבנאל ז״ל ובתוך דבריו אמר: ״אברבנאל לא רק למד תלמוד, אלא כספרדי אמתי וברוח ספרדית למד גם־כן למודי חול״, כאילו התלמוד זוטרתי היא, יר״ה[157]*.

לונדון, עש״ק, ר״ח מנחם תרצ״ז יה״ל (9 יולי 1937)

הכומר Norman H. Snaith בא בעד החברה בריתיש אנד פארין באייבל סוסאייתי והביא עמו רשימה כמו מאה ספקות בנקודות וטעמים בספר תהלים שלא עלה בידו לישב. הבאתי לפניו ב׳ כתבי יד, הראשון שבקדושה הוא התנ״ך של ר׳ שם טוב בן אברהם ן׳ גאון ז״ל (כ״י 82),[158] והשני כ״י ר׳ משה בן יעקב ן׳ זבארה הסופר ז״ל (כ״י 1209), ועליהם החליט כל קושיותיו.

לונדון, יום ראשון, ג׳ מנחם אב תרצ״ז (11 יולי 1937)

בבית־הכנסת ״פינזבורי פארך״ הרב הכולל ד״ר יוסף הערץ נ״י מלא ידו של הרוורנד ד״ר ישי בר יוסף הכהן גרונפלד לשרת בתור שליח־ציבור ומיניסטר. בתוך הנקהלים היו הרה״ג הדיין ר׳ יחזקאל אברמסקי וחכם ד״ר משה נאסטר.

בבוקר ביקרוני פרופיסור ל׳ א׳ מאיר מירושלם עיה״ק תובב״א חופר עתיקות היהודים בא״י והרב פרופיסור אליעזר אריה הלוי פינקלשטיין מניו־יארק, מחבר ספר Jewish Self-Government in the Middle Ages, ניו־יארק 1924, וספרים אחרים, וחתנו של המנוח הרברט בנטואיץ׳ ע״ה.

ראיתי את יוסף בן בנימן בן ראובן דוּדְכַּר, איש בני ישראל, אשר בא לדבר עמי בענין בית־החיים העתיק בסורת אשר הוא מתעניין בו ורוצה לעשות אמצעים למטרה זו בערי הודו כדי לתקן את הקברות ולבנות כותל סביב. בית־העלמין נמצא במקום הנקרא כתר גאם (Katar Gam) ומסומן Municipal Survey No. 443, והוא דרך ג׳ רבעי מיל משער מכס (Tollgate) וכשלוש מאות אמה מבית־הקברות של ההולנדים העתיק (Old Dutch Cemetery).

שמעתי מהאדון יוסף הנז׳ שנמצא בבית־החיים שם ב׳ תלים והוא חושב שיש תחתיהם מערות אשר היו גונזים בהם ספרי תורות בלויים.

גם ראיתי אצלו העתק כתובות משתי מצבות והנני רושמם פה לעת מצוא:

א) הציון הלז של מרת/שולמית תנצב״ה נפטרה/יום ראשון שנים ועשרים/לטבת שנת התקל״ב ליצירה/ובליל שני נקברה/ותהיה מנוחתה בגן עדן/ושנותיה עשרים שנה/וארבע חמישים ותשעה/ימים.

ב) הציון/הלז של הזקן/החכם ה״ה כמה״ר/סלימאן בכ״ר יחייא/צאלח תנצב״ה ונתבקש/לבית עולמו ליל א׳ ו [או ז] לחו׳ אדר ב׳ שנת/התקפ״א ליצירה.

נארדן־בוסם, עש״ק, טו אב תרצ״ז (27 יולי 1937)

באנו לנארדן בבוקר לחט״ו[159] ותלי״ת מצאנו את מרת חמותי הצדקת מב״ת בקו הבריאות. היא

157* ירחם השם.
158 ראה עליו לעיל, עמ׳ 170, 175.
159 לחיים טובים ולשלום.

הניחה בחדרנו פרחים חשובים וריחניים, דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו.

על המקום היפה הזה אמרתי: נארדן־בוסם, דבסים אוירא כמו נרד ובושם.

נארדן־פאריס, יום ראשון, כד מנחם תרצ"ז (1 אוגוסט 1937)

בבוקר יצאנו מנארדן ללכת פאריסה מתחנת מסלת הברזל של בוסם. בעמדנו שם ראינו איש מראהו משונה מאוד נוסע עובר אורח לבוש בגדים בלויים ושער ראשו מגודל ופרוע ויורד על צוארו ובעל זקן ועל ראשו כובע גדול ממדת קרקפתו הולך ושח קומה ובידו חבילה גדולה של ניירות כרוכים במין ילקוט של עור. האיש הזה ניגש אלינו והתחיל לדבר עם שרתי מב"ת. הוא אמר ששמו אברהם בן אליעזר המכונה ד"ר אלפריד וואלדענבורג יליד ברלין והוא גם פרופיסור של אנתרופולוגיה ושיש לו קרבה עם הערמאן שתרוק. הוא הכירני וזכר שראה אותי בעיר האג בשנת התרס"ז כשהיינו שם בקונגריס הציוני, זאת אומרת לפני ל' שנה. עוד סיפר שהיה עמנו איש אחד (המבשל שלנו מרדכי בן אברהם בן סעדיה) ושמדד את ראשו. בקשר עם זה זכורני היטב שעד כמה הפציר בו איש זה עד שהניחו למדוד את ראשו ואת עיניו ואת חוטמו וכו' לרגלי חקירותיו והיה רועד וכמעט בוכה מרוב יראתו יען שלא נסה באלה; וכמו שבוע מרדכי היה לו כאב ראש דמיוני ומתאונן ומתרעם על מזלו ועל וואלדענבורג שגרם לו כל הצער הזה.

באנו לפאריס להראות לילדים היקרים או"ע וח"ל הי"ו[160] את התערוכה העולמית וירדנו במלון בריסטול. שמחנו עד מאד לראות את גיסי היקר אברהם הלוי פרנקל הי"ו שהיה מחכה להקביל את פנינו בברוכים הבאים. אחרי איזה רגעים בא האדון בנימין שלמה זלמן האמבורגר לדבר עמי אודות הכ"י שלי (סי' 415) שאלתות רב אחאי גאון שרוצה להשתמש בו. האדון הזה הוא כבן מ' שנה ולמד בישיבת מאנטרו בסוויטסרלאנד.

בערב הלכנו לראות את התערוכה העולמית ובאנו דרך כניסת טרוקאדירן שהיא כניסה הראשית לשלושים ואחת כנסיות לתערוכה. קודם כל ביקרנו בביתן הארץ־ישראלי. שם ראינו את המפות, הציורים, המפעלות הגדולות והנצורות והתיקונים המתמיהים אשר עשו בני עמינו בארץ־ישראל באילו עשרים שנה אחרי כל ימי השמה קרוב לאלפיים שנה תחת ידי הגויים והערבים הפראים. פה אנחנו מרגישים נפלאות ה' יתברך שכל רואיהם יאמרו: מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו. אנחנו עלינו להתפלל ולפרוש כפינו אל אל בשמים שיחונן את עמו ואת ארצו ויבנה לנו את מקדשו השמם וישיב את שביתנו ויבא לנו הגואל בקרוב ואז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, ונאמר: זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, אמן ואמן.

פאריס, יום שני, כה מנחם תרצ"ז (2 אוגוסט 1937)

בלינו מקצת היום בחברת גיסי אברהם פרנקל הי"ו, שבא מירושלם עיה"ק תובב"א להטיף לפני חברת המתימתיקא, ומקצת היום בתערוכה.

גודלה של התערוכה אין לשער. היא עומדת על שטח עצום והמגדל עופל טור לאיפל עומד באמצע כענק. הנכנס רואה לפניו ב' ארמונות הכי גדולים וגבוהים, זה לעומת זה, של שונאי ה' ולוחצי עמינו, ארמון א' של רוסייא והשני של אשכנז, שתי אומות רשעים ופריצים השונאות זו את זו בתכלית השנאה. על ארמון האחד פסל איש ואשה מחזיקים בידיהם הפטיש והחרמש, והדגל האדום של הסובייט מתנוסס ממעל לראשיהם. על הבנין השני צלב הסוואסטיקא ודגלו של היטלר

160 אור עינינו וחמדת לבבינו ה' ישמרם ויחיים.

הרשע יש״ר[161] ולמעלה מהם סמל גרמניא הוא נשר גדול בעל כנפים. על אלו אמרתי: ״אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם ה׳״[162], ועל שניהם אמרתי: ״ורמי הקומה גדועים והגבוהים ישפלו״[163] ויהיו לחרפות לדראון עולם, ועלינו יזרח ה׳ וכבודו עלינו יראה במהרה בימינו אכי״ר.

נארדן־בוסם, יום שני, ב רחמים [אלול] תרצ״ז (9 אוגוסט 1937)

הלכנו לכפר פוֹנְלאָנזאָנג בפולנדם לראות הג׳מבורי מכ״ח אלף צופים והיה מחזה נפלא מאד.

ראינו שם בית הכנסת שעשו הצופים היאודים בשימם ארון הקדש עם ב׳ ספרי תורות באוהל גדול, אמנם ביום ש״ק שעבר היו כל־כך הרבה צופים שבאו להתפלל עד שהאוהל לא הספיק להם הוכרחו להתפלל תחת כיפת הרקיע. גם בשר כשר יש להם מהממשלה ההולנדית וכל אחד מבשל לעצמו.

נארדן־בוסם, ש״ק, ז רחמים [אלול] תרצ״ז (14 אוגוסט 1937)

אחר תפילת מנחה התקיימה תפילת מנחה לילדים. הם בקשו מאיתנו לצאת מבית־הכנסת. אמרתי להם שיניחונו לישאר כי חפצים אנחנו לראות. ילד א׳ בן לערך עשרה שנים עמד על התיבה והתפלל מנחה מלה במלה בדקדוקיה ובטעמיה כמו חזן מומחה וכל הילדים קראו עמו. אחר ״ובא לציון״ הוציאו ס״ת כשר קטן והמנהל של הילדים קרא מפרשת השבוע בלא ברכה ואח״כ הילד גמר את התפילה בלי לדלג כלום חוץ מקדיש וקדושה. אשריהם ישראל. ומי יתן וגם באנגלטיירא יחנכו את בניהם כך.

נארדן־בוסם, יום ראשון טו רחמים [אלול] תרצ״ז (22 אוגוסט 1937)

ביקרנו את האדון אידווארד פרינץ וב״ב הי״ר[164]. שם ראיתי חתיכת נייר כתוב עליו ב׳ טורים דכל חד מהאי מרישיה לסיפיה מדריש, מסיפיה לרישיה מדריש, כזה:

(א) אב אל חי שמך למה מלך משיח לא בא.

(ב) דעו מאביכם כי לא בוש אבוש שוב אשוב אליכם כי בא מועד[165].

[לונדון], יום רביעי, כה רחמים [אלול] תרצ״ז (1 ספטמבר 1937)

אתמול והיום האדון רחמו נחמד מארם־צובא ביקרנו. הוא מראשי ומנהיגי הקהילה דהתם ועסקו בסחורה. רוב שיחו היתה בדברי תורה וכנראה שמע הרבה.

[לונדון], יום ראשון, כט רחמים [אלול] תרצ״ז (5 ספטמבר 1937)

הציבו ציון על קבר המ׳ יוסף חיים בן יצחק בן יוסף חיים נ״ע בגולדרז גרין, וזה לשון

161 ימח שמו וזכרו.
162 עובדיה א, ד. ראה גם ירמיה מט, טז.
163 ישעיה י׳, לג.
164 ובני ביתו ה׳ ישמרם ויחיים.
165 שניהם מיוחסים לר׳ אברהם אבן־עזרא. הראשון צריך להיות: אבי אל חי שמך למה מלך משיח לא יבא״ (ראה ישראל דוידזון, אוצר השירה והפיוט, חלק א, עמ׳ 17, מס׳ 165). על השני ראה שם, חלק ב, עמ׳ 112, מס׳ 321.

הכתובת על המצבה:

טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו מצבת קבורת המ׳ הגביר יוסף חיים יצחק יוסף חיים נ״ע נלב״ע י״ז ניסן תרצ״ו לפ״ק כבן ס״ט שנים. תנצב״ה.

לונדון, יום צומא רבא חצר״ת [תרצ״ח] (15 ספטמבר 1937)

כמנהגנו ביום הכפורים הלכנו להתפלל בבית־הכנסת ״לאדרדיל רוד״. לא רחוק ממני ומאו״ע[166] סלימאן הי״ר ראינו איש אחד כובע שחור בראשו, הדרת פנים זקן על כל פניו ומעוטף בציצית גדול כמדתו — לא ממשי כי אם מצמר כדין וכהלכה — יושב בנמיכת ראש ומתפלל בכוונה מתוך מחזור ועונה קדיש וכו׳ בכל כוחו. אמרתי אל לבי שהאיש הזה הוא בלי ספק חכם או שד״ר מארצות המערב כי בארץ הזאת לא ראיתי כדמותו וכדוגמתו אצל הספרדים.אחר תפילת מוסף שלחתי את סלימאן הי״ר לחקור על האיש ועל שיחו והשמש לובאטו השיבו ששמו ג׳אן לוי מראמסגיט ושהוא יהיה חתן בראשית בבית־הכנסת לאדרדיל רוד.

הרב שם־טוב גאגין נ״י סיפר לנו נפלאות אודות הבחור הזה. הוא נולד לפני כ״ז שנה לאמו מיסיז לוי בתו של השר מארכוס סאמוויל לארד בֶּירְסְתֶיד הראשון. אומרים שיש כומר א׳ בצרפת אוהב ישראל שלמד הרבה בספרי היאודים ובלבו הוא יאודי ושומר הרבה ממנהגנו. יום א׳ הבחור הזה קרא אחד מספריו, התרשם ממנו שהתחיל לדרוש ולחקור בתורת ישראל ומצוות ה׳ עד שהכיר את בוראו אלדי אברהם יצחק ויעקב, הוא נפרד מאמו ומקרוביו, עזב את כל בני משפחתו והלך לראמסגיט אצל הרב שם־טוב גאגין לדרוש ממנו לבאר ולפרש לו וללמדו תורה. הוא לקח לו בית בראמסגיט, קנה לו קדרות וכלי תשמיש חדשים ולקח למבשלת את אלמנת בנאזון ע״ה כי לא היה יכול לאכול מבישולי גויים. בכל יום הוא לומד לקרוא ובא לישיבת משה מונטיפיורי לשמוע תורה. אשריו ואשרי חלקו. פעם אחת כשאמו היתה חולה שאל את פי הרב גאגין אם הוא צריך לבקר את אמו מכיון שאחרי מות אישה נישאה לגוי יוני. הרב גאגין יעצו לילך אצלה מפני כבוד האֵם. בהיותו שם הלכו לחדר האוכל והוא נכנס וישב עמהם על השולחן. הוא סרב לאכול כל מה שהביאו לפניו, הוציא מכיסו חפיסה והתחיל לאכול מעל הנייר. כשאמו ראתה זאת נתמלאה חימה והוציאתו מביתה.

לונדון, עש״ק, יב תשרי חצר״ת [תרצ״ח] (17 ספטמבר 1937)

אני ושרתי הי״ו היינו ב״סינטראל־סינאגוג״ בחתונת אוליבר רוברט מארן צבאג׳־מאנטיפיורי עם הנרייטא פ׳ לוריטא, בתו של השר רוברט ווילי כהן. הואיל ובית־הכנסת של הספרדים בלאדרדיל רוד לא היה מספיק להמון הבני־אדם שהוזמנו — עשו החופה פה. המקדשים היו החזנים דוד בואינו די מישקיטא ויוסף גומיז די מישקיטא.

לונדון, יום שלישי, ז חשון חצר״ת [תרצ״ח] (12 אוקטובר 1937)

הרב הגאון הגדול המפורסם כמוהר״ר אלחנן בונם ווסרמן שליט״א כיבדנו בביקורו יחד עם בעל אכסניא שלו האדון איש חמודות הרבני הנכבד כה״ר אוסכר כאן (כהן) הוא ישב עמנו כשעה אחת ודברנו בדברי תורה הוא הזכירנו שהיה אצלנו לפני ד׳ שנים בחיי המלכתא אדונתי עט״ר הצדקת הרבנית מרת אמי זצ״ל ונשא ונתן עמה בדברי תורה ובענין ״תשובה בעיא יוה״כ יוה״כ לא בעיא תשובה״ (יומא פה ע״ב), כי ביום הזה וכו׳ תטהרו. רבינו יונה ז״ל פירש תטהרו — מצות

166 ומאור עיני.

עשה לעשות תשובה. וקשה לדעת רבי, ביומא שם, דיוה״כ בלא תשובה מהני; אולם לדברי תוספות ישנים (שם) אתי שפיר דכתבו דלרבי נמי צריך תשובה לכפרה גמורה אף על גב דמהני יום הכפורים למעט מכרת מ״מ[167] כפרה גמורה בלא תשובה ליכא דאל״כ[168] למה חרב הבית בשביל עוונותינו כיון שיום הכפורים מכפר חוץ מג׳ דברים דפורק עול כו׳.

ביאתו ללונדון היא לקבץ נדבות עבור הישיבה הקדושה שלו, ״אהל תורה״ בברנוביץ, פולין, אשר שם מתחנכים ש״ץ בחורים. הוא אמר שבפרקי אבות כתוב: ״הוה גולה **למקום** תורה[169] וכו נתקיים ״הוה גולה **ממקום** תורה״.

הוא נתן לי את ספרו ״שו״ת הרשב״א וקונטרס אחרון להרשב״א למסכת יבמות״, הוצאה שניה, וילנא תרצ״ו.

לונדון, ים רביעי, טו חשון חצר״ת [תרצ״ח] (20 אוקטובר 1937)

מרת מארטא אופענהיימער מפפד״מ[170] הביאה למכירה פירוש הרב ריקנטי על התורה כ״י איטליאני על קלף כתוב בחצי קולמוס בב׳ עמודים לדף, בלי תאריך, זמנו לערך שנת חמשת אלפים ק״ף ובסוף האזינו נמצא קולופון זה:

> זכינו להשלים לשלום הפירוש חומש שחיבר הרב הגדול רבינו מנחם בכה״ר בנימין דפינצי ע״ה ולא יכול להשלימו כי נדרש בישיבה של מעלה הש״ם יזכנו להגות בו ובשאר כתבי הקודש אנחנו וזרעינו וזרע זרעינו מעתה ועד עולם, ויקיים בנו קרא דכתי׳ לא ימוש ספר התורה וכו׳.

לונדון, יום ראשון, יט חשון חצר״ת [תרצ״ח] (24 אוקטובר 1937)

חתונת הרב דוב דוד קליין עם פערל בתו של הרב אליהו לאפייאן ראש ישיבת ״עץ חיים״. יה״ר בס״ט. החופה היתה תחת כיפת הרקיע. אני הקטן חתמתי ראשון בפנקס הממשלה.

[לונדון], יום שני, כ חשון חצר״ת [תרצ״ח] (25 אוקטובר 1937)

בליל עש״ק יז חשון נפטר לבית עולמו הרב יוסף שאפאשניק ע״ה. היום הייתה הלווייה בבית־החיים של קהילת ״עדת ישראל״. כפי שנשמע, קהילות ״יונאייתד סינאגוג״ ו״מחזיקי הדת״ לא אבו לקוברו בבית־החיים שלהם מפני החילוקי־דעות והקטטות הגדולות שנתלקחו תמיד בינו ובין הבית־דין בדבר השחיטה והכשרות ובענייני גיטין וקידושין וכו׳ שבעוונות גרמו חילול ה׳ ״וכפר אדמתו עמו״[171].

[לונדון], יום ראשון, כו חשון חצר״ת [תרצ״ח] (31 אוקטובר 1937)

הלילה הגיעה מאמשטרדם לחיים טובים ולשלום הנערה רחל הי״ו עם מרת אמה ווילמא פרנקל מב״ת, יה״ר לטובה ולברכה אכי״ר.

167 מכל מקום.
168 דאם לא כן.
169 אבות ד, יד.
170 מפרנקפורט דמיין.
171 דברים לב, מג.

לונדון, יום חמישי, ל חשוון (א דר״ח כסלו חצר״ת) תרצ״ח (4 נובמבר 1937)

היום חתמתי בשטר־קניין הבית ל״ב ברוטון סטרית למשך סג שנה מיום כ״ט ספטמבר 1937. הוא הבית שישבה בו הצדקת אדונתי עט״ר הרבנית מרת אמי זצ״ל זיע״א כ״ה שנה, ואשר התפללנו בו בצבור ובו נעשו מילות וחתונות ושבע ברכות וסעודות־מצווה ואשר היה בית ועד לחכמים ואשר בו נולדו ונתחנכו הילדים אשר חנן אלדים את עבדו, ואשר העבד הצעיר ושרתו הי״ו ישבו בו בצל כנפיה של אמו הצדקת זצ״ל. יה״ר שהקב״ה יפרוס סוכת שלומו עלינו ויברך את ישיבתנו בנחת ובשלוה. ויזכנו להמשיך את עבודתנו כמאז לטובת הכלל והפרט, לא נבוש בעולם הזה ולא נכלם לעולם הבא אכי״ר.

ופה אגיד שיום א דר״ח כסלו הוא יום מסוגל אצלי, כי לפני ל״ה שנה כשהיינו בדמשק קניתי שם במש״ק תולדות, א׳ דר״ח כסלו שנת תרס״ג את התנ״ך הנפלא שנכתב לדון נאשתרוק ב״ר יצחק ב״ר שלמה בן אדרת; ואחרי עשר שנים, ביום א, א דר״ח כסלו שנת תרע״ג, נתקיים בי הפסוק ״מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה׳״ ובאתי בקשר ארוסין עם נות ביתי הצדקת מב״ת הי״ו. אם כן כדאי הוא יום זה להיות מסוגל ומבורך.

לונדון, יום רביעי, כ כסלו חצר״ת [תרצ״ח] (24 נובמבר 1937)

ידידי ר׳ אלחנן אדלר הכהן נ״י נתארח אצלנו לסעודת הערב. הוא סיפר איך היה סוף העובדה ואיך אחרי משך כמה שנים נפתר הענין המסובך אשר נחשדו בו הגברת ד״ר רחל וישניצר ובעלה מברלין.

הנה לפני (?) שנה היו פה בלונדון הוישניצרים. היא היתה מעונינת באומנות העתיקה והיתה כותבת מאמרים ב״רמון״ (עתון ספרותי) ולרגלי עבודתה ביקרה את עקדי הספרים הגדולים פה ובאוקספורד וקמבריג׳. הם היו גם בביתו של ר׳ אלחנן אדלר ושם ראו ב׳ הגדות של פסח וכ״י אחר, ומרצונו הטוב וברשותו לקחו את שלושת כתבי היד האלו בהלוואה לצלם מהם איזה ציורים. אחרי כמה חודשים ר׳ אלחנן נצרך לכתבי היד האלו ולא מצאם ונמצא במבוכה גדולה. הוא לא ידע מה לעשות, כי שכח לגמרי את המעשה וחשד אותם בגנבה. באותו זמן ר׳ אלחנן הגיד לי בסוד מה שאירע והזהירני שאשמר מהם. כעבור זמן מה הוישניצרים ביקשו לראות את הספרים שלי ונעתרתי לבקשתם. הם ראו איזה תנכי״ם עתיקים והגדות ובפרט התעניינו בתנ״ך בית פרחי. לפני שנה וחצי, בחודש ספטמבר 1936 למניינם, יצא לאור, בהשתתפות אחוזת מרעהו, ספר היובל (Anniversary Volume Gaster) לכבוד החכם ד״ר משה גאסטר כשהגיע לגבורות ביום ט״ז ספטמבר מאותה שנה. ר׳ אלחנן במאמרו שם, צד 43, כתב:

"But reference may also be made to two Hagadahs formerly mine but now in the Jewish Theological Seminary, or which ought to be. The one, of which a page is here reproduced, was written by FARISOL in 1515, for Joseph ben Mordecai of Norzi. The drawings were attributed by Fairfax Murray and Olschki to BONIFACIO EL GIOVENE VENEZIANO. lt disappeared from my home shortly after being photographed for the Rimon. Alas many visitors have more taste than scruple."

מר אלחנן סיפר כי הגברת וישניצר קראה את הדברים האלה וכתבה ושאלה אותו אם הוא חושד בה בהעלמת הספרים וכו׳. לפני שלושה שבועות מר אלחנן קיבל טלפון מבית מסחר האדון דוד געסטעטנר והודיעו לו כי מצאו בתוך אחד מהארונות של ברזל בבית חרושת שלהם ג׳ ספרים עברים ושמו נמצא בהם, הם היו מונחים אצלם מזה שנים הרבה, מכשהובאו שם לצילום. התברר כי אלה הם הספרים שנעלמו, ועתה חזרו לבעליהם, ונצטדקו הנחשדים. ברוך זוכר כל הנשכחות. אמרתי למר אדלר שעליו לכתוב ולהתנצל מהם.

לונדון, יום חמישי, כח כסלו חצר״ת [תרצ״ח] (2 דצמבר 1937)

האדון משה פרלמן מירושת״ו בא לעיין בכתבי יד מספרם, 412, 578, 672, הוא חוקר בספרות יהודים וערבים, לראות מה היו היהודים יודעים מדת הישמעאלים, ואלה מדת היהודים[172].

לונדון, יום רביעי, ד טבת חצר״ת [תרצ״ח] (8 דצמבר 1937)

אחה״צ אני ושרתי הי״ו התהלכנו במאוונט סתרית ראינו איש שירד מאוטומוביל שלו צולע לקראתינו. כאשר קרב הכרתיו שהוא פרינס ארתור אוף קונוט, בן בנה של המלכה וויקטוריא, אמרתי אל לבי האלך ואומר לו: ״שלום לך אדוני השר, האם הוד כבוד מעלתו זוכר אותי ואת ידידותנו הישנה כשהיינו קטנים והיינו משחקים ומשתעשעים ביחד כמעט פַּעַמים שלוש בשבוע בעיר פונא ובמאהאבלישוור ההר״. אבל יעצוני כליותי ויאמרו לי: ״חדל לך, אל תקרב הלום, ורז״ל אמרו אין הלום אלא מלכות, ועוד הזהירונו שלא להתודע לרשות״. אני יודע את הענווה של זרע הממלכה ירום הודם, וידעתי שאם הייתי מדבר עמו היה תיכף מכירני ושמח לראות אותי ואולי גם היה מזמינני ואז דבר מושך דבר וכו׳, ושלמה אמר: ״אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד״[173]. ומה נעמו דברי רבינו הגדול השר דון יצחק אברבנאל ז״ל בפירושו ״נחלת אבות״ באמרו: והרמב״ם כתב שהתודעות לרשות הוא ממה שיפסיד האדם בתורתו ואמונתו לפי שלא ישגיח רק במה שיפיק רצון הרשות ולא ישמור החגים והמועדים ושבתות ה׳ כראוי להתעסקו בעבודת המלכות, והם באמת דברים מצודקים וגם אני אודהו שכל ימי גדלתי בחצרי המלכים ובטירותם ואוי לו למי שהכירם ונתקרב אליהם ואשרי ואשריו מי שיתרחק מהם ומכבודם ולא יתקרב כי אם למלך מלכי המלכים הקב״ה, וכמאמר המשורר ״ואני קרבת אלדים לי טוב״.

ומדי דברי בו אזכרה ימים מקדם שאחרי שוב אביו הדיוך ואמו לאנגלטיירא, אמו הדצ״ס תדיר הייתה מחלפת מכתבים עם המ׳ אדונתי הרבנית עט״ר הצדקת מרת אמי זצ״ל.

לונדון, יום ש״ק ד טבת חצר״ת [תרצ״ח] (11 דצמבר 1937)

היום חמישה ועשרים שנה לכלולתנו בחמלת ה׳ עלינו ושהקב״ה ימשיך חסדו על עבדו ועל אמתו המצפים תפארתו ומבקשים רצונו. והנה בימינו אלה בני עמינו הנהיגו לחוג שנים מיוחדות אשר לא שערום אבותינו, לקוחים מן העמים, וקורים אותם חופת עץ, חופת־נחושת, וגם כסף, וזהב, וחופת־בדולח — עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם, ואשר לא נדע מהם ולא הורגלנו בהם. קבלנו ברכות ע״י דלוג־רב[174] מאת מרת חמותי היקרה מב״ת מרת אחותי היקרה מב״ת, וגיסי רפאל הי״ו.

לונדון, יום ראשון, ח טבת חצר״ת [תרצ״ח] (12 דצמבר 1937)

הרצאה של שרתי הי״ו לטובת ״בית יעקב״ בפולוניה. היה המון אנשים ונשים — מספר קמ״ח — שבאו לשמוע אודות ה״בני ישראל״ בהודו, והאולם נתמלא פה לפה. היושב ראש היה הפרופיסור נורמאן בֶּנֶטְוִויץ׳, ואחריו דברו חכם ד״ר משה גאסטר וד״ר יוֹכֶלֶמֶן. כל תרומת כסף עלתה ליותר מתשעים לישי״ם. ה׳ יברך את כל מעשה ידיה אכי״ר.

172 משה פרלמן הוציא בהוצאה מדעית את הספר ״אפחאם אל־יהוד״ עם תרגום לאנגלית, מאת המומר שמואל אלמגרבי, ניו־ירק 1964.

173 משלי כה, ו.

174 מברק.

לונדון, יום שלישי, צום עשרה בטבת חצר״ת [תרצ״ח] (14 דצמבר 1937)

בבית־הכנסת לאדרדיל רוד חזן דוד בואינו די מישקיטא בעת עלית השני בתפילת מנחה התחיל מפסוק ״ויאמר ה׳ אל משה גם את הדבר הזה״[175] במקום שהיה לו להתחיל ״ויאמר ה׳ אל משה פסל לך״[176], והקהל לא הרגיש בזה. אחר התפילה הוא בא אלי להתנצל, אמרתי לו שאני ידעתי מה היה אבל לא רציתי להעירו. שח לי שפעם אחת, בשבת ״נצבים״, חיבר ״נצבים־וילך״, ולא היה אפילו אחד בבית הכנסת ששם לב לזה, בשבת שלאחריו הקהל נענש כשהוכרח לשמוע את פרשת ״וילך״ עוד פעם.

לונדון, יום עש״ק, יג טבת חצר״ת [תרצ״ח] (17 דצמבר 1937)

חופת־הכסף לפי חשבון העמים. קיבלנו עוד איזה ברכות ומכתב אחד מאנשי המעמד של ק״ק ספרדים ״שער השמים״ בלונדון יצ״ו[177].

לונדון, טז טבת דהוא יום הנס לבבליים חצר״ת [תרצ״ח] (20 דצמבר 1937)

טלפנתי להאדון פסח גודמאן, מזכיר של ק״ק ספרדים דפה וביקשתי ממנו שלא לפרסם שום דבר בעניין חתונת־הכסף בדין וחשבון של הפרנסים אשר יצא לאור בקרוב.

לונדון, יום ראשון, כט טבת (ער״ח שבט) חצר״ת [תרצ״ח] (2 בינואר 1938)

בבית־הכנסת ״שער השמים״ הייתה חופת דוד בנו של השמש המלומד יוסף דוד דוקי עם הכלה רות מילגרום, והמקדש היה חזן דוד מישקיטא.אבי החתן בקש ממני להיות אחד מהארבעה מחותמים בפנקס, ואלו הם על סדר כתיבתם: נורפון, שנים מפרנסי הקהל שהם דוד ואס נוניס דא קושטא ויוסף אלמאליח, ואני הקטן. החתן איטר יד ימינו וחתם בשמאלו.

לונדון, יום ש״ק, ו שבט חצר״ת [תרצ״ח] (8 ינואר 1938)

או״ע וח״ל[178] סלימאן בני הי״ו נתאכסן אצל רבו הרה״ג אלי׳ אליעזר דעסלער הי״ו בדאלסטון להיות קרוב לתלמוד תורה שם אשר דרש בו. הדרוש היה על הגאולה וב״ה כולם שבעו רצון ממנו. הפרידה הייתה הכי קשה עלי ועל אמו הי״ו כי הפורש ממנו ומאחותו התמימה והצדקת הי״ו כפורש מחייו. ה׳ ישמרם ויגן בעדם.

לונדון, יום שבת־שירה יג שבט חצר״ת [תרצ״ח] (15 ינואר 1938)

הבוקר התפללו אצלנו האדון משה אברהם ששון, חד מעתירי כלכתה אשר יצא ממנה ונשתקע פה לפני איזה שנים. הוא האפוטרופוס של המ׳ יוסף אברהם שלום יוסף נ״ע מסינגאפור הנפטר בשנת התרע״א והניח אחריו ברכה סך עצום לצדקה בירושלים עיה״ק תובב״א ואשר נבנה בשמו ישיבת ״פורת יוסף״ עם קרן קיימת לטובת הישיבה והלומדים בה[179].

175 שמות לג, יז.
176 שמות לד, א.
177 ישמרם צורם ויחיים.
178 אור עיני וחמדת לבבי.
179 פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, ירושלים תש״ם, עמ׳ 479 – 484. הנ״ל היה מכלכותה (ולא מסינגאפור).

לונדון, יום שני, טו בשבט חצר״ת [תרצ״ח] (17 ינואר 1938)

לכבוד ״ראש השנה לאילנות״ הכינותי בס״ד ״סדר לליל ט״ו בשבט״ על פי מקור הנוסחא בספר ״פרי עץ הדר״ בכתב ידו של ר׳ עבדאללה כ׳צ׳יר בן סלימאן ז״ל מבגדאד הנמצא אתי (סי׳ 960), אך לא באריכות כי אם בקצרה כדי להקל על המסובין על השלחן אשר בעוונות רובם באלו הימים אינם יודעים לקרות. בלילה היינו סך הכל ל׳ בני אדם על השלחן, בפ״י[180], הרבה מהם נערים מכלכתה המתלמדים פה להיות עורכי דין, רופאים וכו׳.

אחר ברכת המזון או״ע סלימאן בני הי״ו דרש בענינא דיומא ואח״כ התחלנו בסדר שהנני כותב אותו פה להיות למשמרת וגם למזכרת שהקב״ה זכני להביא לתחיה מנהג ישן אשר כמעט נשכח זכרו, ואולי מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו, ברכנו הרבה יותר ממאתים ברכות, כמו שנאמר ״יאכלו ענוים וישבעו יהללו ה׳ דורשיו יחי לבבכם לעד[181], וכולם הלכו לאהליהם שמחים וטובי לב כי לא ראו ולא שמעו מסדר זה. יה״ר שנזכה לשנים רבות נעימות וטובות אנחנו וכל זרע ישראל אכי״ר. וזה נוסח הסדר:

אחר הסעודה יברכו ברכת המזון ואח״כ יעשו סדר זה.

מזונות

חטה ״(בַּעֲדֵךְ)״. ישירו כל העדה: ״ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש״.[182] ומברך כל אחד ואחד לבדו: ״בורא מיני מזונות״.

העץ

זית (זית כבוש), ואומרים: ״זית רענן יפה פרי תאר קרא ה׳ שמך. ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון״[183]. ומברך אחד מן המסובין על הזית: ״בורא פרי העץ״.

תמרים (״תַּמָר״), לחים או יבשים הנקראים ״בִּידָרָאיִי״ או ״אַשְׁרָצִי״) ואומרים: ״זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכלות״[184]. ומברך אחד מן המסובין שלא ברך עדיין על הזית: ״בורא פרי העץ״.

גפן (ענבים לחים או צמוקים הנקראים ״זביב״ או ״קִשְׁמִישׁ״), וכל העדה הקדושה כולם יחד ירננו ישאו קולם בדבר אלדים עד עולם: ״ובגפן שלשה שריגם והיא כפרחת עלתה נצה הבשילו אשכלתיה ענבים״[185]. ומברך אחד המסובין על הענבים.

יין (״שְׁרָאבּ״) וישתו כוס יין כולו לבן בברכה אחת.

תאנה (״תִּין״). ישירו בקול רנה יעירו: ״התאנה חנטה פגיה והגפנים סמדר נתנו ריח קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך״[186] ומברך אחד על התאנים.

180 בן פורת יוסף.
181 תהלים כב, כז.
182 דברים ח, ח.
183 הושע יד,ז.
184 שיר השירים, ז, ח.
185 בראשית מ, י.
186 שיר השירים ב, יג.

רמון ("רַמָּאן"). ואחריו קול להם בחבה, בנגון ובנעימה טובה: "שלחיך פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים". "כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך"[187]. ומברך אחד מן המסובין על הרמונים.

אתרוג ("אִתְרוֹנְג'"), ואם לא נמצא אתרוג מביאים "לימונא" דהיינו "נַיְימוֹן" והוא "נוּמִי" בלשון ערב), ואומרים: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים"[188]. ומברך אחד מן המסובין על הפרי.

תפוח ("תְּפָאח"), מביאין לפניהם "תְּפָאח" או "מְרַבַּה"[189] של דבש, ואחריו רון ירון בגרונו, בטוב מענה לשונו: "כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים, בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי"[190]. ומברך אחד על התפוח ואומרים: "הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה: סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני"[191]. ושותה יין מעט אדום וכולו לבן, ואחד יברך עליו.

אגוז ("ג'וֹז", או "גוֹז אֶלְהִנְד"[192] ואומרים: "אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמנים"[193]. ומברך אחד מן המסובין על האגוז.

שקדים ("לוֹז", או "בַּנְדָק", או "פִּסְתָּק"), וישיר בזה הפסוק: "ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות לבנות מחשוף הלבן אשר על המקלות"[194]. ומברך אחד מן המסובין על אחד מן ג' המינים הנזכרים, מהמין שחביב עליו.

חרובין (הנקרא בערבי "כְּרְנוּבּ", או מביאין "בַּלּוּט"). ומברך אחד עליו.

אגסים ("נַגְ'אץ" בערבי[195], או "אֻלּוֹגַ'א"). ומברך אחד עליו.
וישתו כוס יין חציו לבן וחציו אדום, ויברך אחד עליו.

"זַעֲרוּר" או "עֻנָּאב", או "נַבְּק אֶלְעַגַ'ם"[196]. ומברך אחד מן המסובין על אחד מהם.

פרישין (הנקרא "סְפַרְגַ'ל", או "עַרְמוּט")[197]. ומברך אחד מן המסובין על אחד מהם.

גדגוניות (והוא הנקרא "כ'וֹך"[198], או מביאין פרי משמש). ומברך אחד על אחד מהם.

נַבְכַ'ארַה[199] או "תַּמְר אֶלְהִנְד"[200] ומברך אחד על פירות הנזכרים.

בוטנים (הנקרא בערבי "בְּטֶן", או "סַסְי")[201] ומברך אחד מן המסובין על הפירות הנזכרים.

187 שם, ד, יג; שם, ג.
188 ויקרא כג, מ.
189 ריבה.
190 שיר השירים ב, ג.
191 שם, ב,ה.
192 אגוזי־הודו.
193 שיר השירים ו, יא.
194 בראשית ל, לז.
195 אגסים בערבית־בבלית: עַרְמוּט."נַגְ'אץ" = שזיפים.
196 "נַבְּק־אֶלְעַגַ'ם" = (נַבְּק מפרס). פרי זה מופץ בשווקים בבבל אך ורק בחודש שבט.
197 "ספרג'ל" = חבושים; עַרְמוּט = אגסים.
198 "כ'וֹך"' בערבית = אפרסקים.
199 פרי־עץ מתוק שתוכו כמו אבקה.
200 תמר־הנד — תמר־הודי (Tamerindus indica).
201 בבבל קראו לבוטנים בשם "פִּסְתָּק בַּמְבַּיי" (פסתוק של העיר בומביי).

כְּסְתָּאנַה (עַרְמוֹן בלה״ק). ומברך אחד מן המסובין עליו.

זַרְפַּת או קרנפל[202]. ומברך אחד מן המסובין.

תּוּרְמֹס ואם לא נמצא מביאין הֵיל[203], ואוכל אחד מן המסובין מפירות הנז׳ ואחר יפטירו בשפה: ״נרד וכרכום קנה וקנמון עם כל עצי לבונה מר ואהלות עם כל ראשי בשמים״[204]. וישירו בשיר השירים, למול האל מדברים: ״באתי לגני אחתי כלה אריתי מורי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו דודים״[205] ואח״כ ישתו כוס יין אדום במעט יין לבן ויברך אחד מן המסובין: ״בא״י אמ״ה בורא פרי הגפן״.

אדמה

מוז[206] יברך ״בורא פרי ״האדמה״.

שהכל

מָן ״מַן־אִלְסַמַא״[207], יברך שהכל נהיה בדברו.

ואח״כ מברך ״על הגפן״ ברכה מעין ג׳, ו״בורא נפשות.״
אח״כ אוכל שיעור מז׳ המינים ומברך ״על העץ״, מעין ג׳. ואח״כ אומרים: ״רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב״ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר״, ו״קדיש על ישראל״.
ואח״כ ישורר בקול לו קול אליו, גם זה יעירה, את דברי השירה:

״שיר חדש אשיר ושם אל וכו״ ככתוב בספרי הפזמונים[208].

ואם חל בשבוע פרשת ״יתרו״ אז מזמרים:
״יום יום אודה לאל אשר בחר בנו וכו״, ככתוב בספרי הפזמונים[209].

תם.

לשנה הבאה בירושלים
ישמחנו ה׳ בכפלים.

202 קרנפולים.
203 היל = חַמָּם (Cardanon).
204 שיר השירים ד, יד.
205 שם ה, א.
206 בננות.
207 מן מהשמים. שרף שנוטף מעצים מיוחדים. מובא לבבל מפרס, כאן מעבדים אותו עם סוכר, קמח ושקדים.
208 ראה ישראל דווידזון, אוצר השירה והפיוט, חלק ג, עמ׳ 451, מס׳ 967.
209 שם, חלק ב, עמ׳ 340, מס׳ 1760.

לונדון, יום חמישי, יט שבט חצר״ת [תרצ״ח] (20 ינואר 1938)

ביקר את הספריה מר בן ציון פערטלמאן ש״צ דק״ק ויסת האם דיסטריק בלונדון. הוא עסוק בכתיבת מאמר גדול על מדרש פטירת משה וחלה פני להמציא לו בהאוניבירסיטי קוליג׳ את חמשת כתבי היד האלה: סי׳ 340, 553, 673, 888, 1144, וכן עשיתי.

לונדון, יום רביעי, כד שבט חצר״ת [תרצ״ח] (26 ינואר 1938)

נסענו בלילה אני ושרתי הי״ו להיות באמשטרדם עד יום א׳ לחגיגת התפילין של כלב גירט, בנו בכורו ויחידו של גיסי רפאל פרינץ הי״ו שתהיה בע״ה ביום ש״ק משפטים הבע״ל[210].

אמשטרדם, יום ש״ק כז שבט חצר״ת [תרצ״ח] (29 ינואר 1938)

התפללנו בבית־הכנסת הגדול של אשכנזים, והיו שם מר אלי פרינץ דודה של שרתי הי״ו ואחיה שלושה: רפאל (אבי הבר־מצוה) ואלפריד וג׳ורג׳ (יעקב מנחם היה חולה בברוסילז) ועוד איזה קרובים.

הבר־מצוה עלה שישי וקרא בעצמו. אחריו עלה איוואן סאלומון, נוסף, והאב קם משלים, ודוד אֵלי מפטיר והפטרה. אני הצעיר נתכבדתי במצות הוצאה והכנסה. לפני חזרת ס״ת הרב הכולל סירלווי נ״י פנה בדברי מוסר אל הבר־מצוה, כאשר שניהם עמדו ליד התיבה. הוא ברך אותו ונתן לו נייר חתום בחתימות הפרנסים מברכים אותו במזל־טוב ומקוים שיזכור תמיד את היום ויהיה נאמן לבית־הכנסת הזה. המנהג לדבר אל הבר־מצוה וכו׳, הוא חדש והנהיגו אותו משום שאיזה מהיחידים ערערו באומרם שהריפורמרים עושים זה ולמה הם יִגָּרְעו.

הש״ץ שמו מארוקו מעיר פירסבורג ויש לו קול ערב מאוד. שאומרים שבה״כ החדש עמד להיסגר ורק לאחר שהיחידים נעם להם קולו של מארוקו והתחילו לבוא ולהתפלל בו.

בלילה היתה סעודה לקרובים בהשגחת הב״ד, במלון אמסטיל הותיל. יה״ר בס״ט עלינו ועל כל ישראל אכי״ר.

לונדון, יום ראשון, ה אדר־א חצר״ת [תרצ״ח] (6 פברואר 1938)

שלחתי תשובה למר פול גודמאן על מכתבו מיום א׳ לחדש פיברוואר מטעם אנשי המעמד שמזמינים אותי להיות חבר בועד ההנהלה של ישיבת ״עץ־חיים״ של הספרדים אשר היא על יד ביה״כ לאדרדיל רוד. כתבתי לו שאני מודה להם על הכבוד שנתנו לי, אולם מבקש סליחתם שלא אוכל לקבל על עצמי משרה זאת.

אני ידעתי היטב כל אלו השנים שכמה טרחתי עם אנשי המעמד מפעם לפעם, ונגד דעתי ורצוני, והראתי להם ענינים שונים שלא ישרו בעיני, ומימי לא אמרתי להם שיקבלו דעתי, אדרבא בקשתי מהם שיציעו לפני הרב אב״ד שלהם אבל לא רצו באומרם שזה מנהגם ולא ישנו, או כזה נהגו בימי החכם גאסטר והוא לא מיחה בידם, וכאלה לרבות. אם כן מה יש להשגיח על ישיבה כזו שאפילו תלמוד שלם לא נמצא בה וגם לא מקראות גדולות שלמות, והספרים בארגז בערבוביא בלא סדרים, מפני שכולם מונחים כאבן שאין לה הופכים ועפרות הזמן יכסיומו והישיבה מבלי בניה היא יושבת כאשה עקרה שלא ילדה ל״א[211], ושוחרי פניה באים פעם בשבוע לקרות לשעה קלה לראות

210 הבא עלינו לטובה.
211 לא אליכם.

ולירא‌ות החותם שלהם בכל פעם בתוך ספר מיוחד. ה׳ יעיר עליהם רוח ממרום ויחזיר העטרה ליושנה במהרה בימינו אמן. שוב הפציר בי מר גודמאן על הטלפון ולא יכלתי להעתר לבקשתו, וחם ושלום אם עשיתי זאת מתוך איזה גאוה או גדלות. כי מה אני ומה חיי, בריה קלה עבד לעבדי ה׳ ומוכן לשרתו ולברך בשמו כל ימי חלדי, אבל איכה אהיה בועד ואין לאל ידי לעשות מאומה, ואם שגיתי ה׳ הטוב יכפר בעדי כי הוא אל רחום וחנון, נושא עון ופשע וחטאה אכי״ר.

לונדון, יום חמישי, טז אדר א חצר״ת [תרצ״ח] (17 פברואר 1938)

נחום אבלים בבית ד״ר אברהם הורוויץ נ״י אשר בנו הקטן קרהו אסון ע״י טאכסי, ר״ל[212]. בעל נחמות ינחם אותם.

לונדון, יום ש״ק, יח אדר־א חצר״ת [תרצ״ח] (19 פברואר 1938)

אחר התפילה אור עיני וח״ל[213] סלימאן בני הי״ו עשה סיום מסכת עירובין, אשר פריו יתן בעתו קדש הלולים, ה׳ ישמרהו ויחייהו אכי״ר.

לונדון, יום ראשון, כו אדר־א חצר״ת [תרצ״ח] (27 פברואר 1938)

ד״ר אנון מיכאל זלצר מויען והגברת ד״ר שילינג מפפד״ם[214] ביקרו את הספריה.

לונדון, יום שלישי, כח אדר־א חצר״ת [תרצ״ח] (1 מארס 1938)

קיבלתי הזמנת אנשי המעמד של ק״ק ספרדים לשבת בתור זקן (אילדר) למשך ב׳ שנים.

לונדון, יום ראשון, י אדר־ב חצר״ת [תרצ״ח] (13 מארס 1938)

יום פקודת המרוחם הצדיק והעניו אדוני אבי עט״ר זצללה״ה זיע״א היא שנת הארבע וארבעים שנסע לחיי עד להתהלך לפני ה׳ בארצות החיים.

בלילה ד״ר יצחק אברהם אלקלעי ובתו באו לבקר את הספריה. הוא חותם את שמו: אב״ד דק״ק בילוגראדו וראש הרבנים בממלכת יוגוסלווייא. הוא סיפר כי בהיותו בלונדון בשנת התרע״ד הוזמן אצלנו על ארוחת הערב והיה בחה״מ פסח ואדונתי עט״ר מרת אמי הצדקת זצ״ל עשתה עליו רושם גדול וכל מה שראה בבית לא ישכח כל ימיו. הוא זכר שאחר הסעודה ברכנו על ספירת העומר וכו׳. עד איזה שבועות הרב הנז׳ היה סנטור בממשלת יוגוסלווייא ושימש במשרה זו ו׳ שנים, ועתה השבעים אלף יאודים אין להם בא־כח בממשלה, יר״ה.[215]

גם באו הרופא ד״ר צבי בנימין אופפענהיימער מפפד״מ וזוגתו.

לונדון, יום ראשון, יז אדר־ב חצר״ת [תרצ״ח] (20 מארס 1938)

חתונה של ואלטר איטינהאווזן באוקספורד. אנחנו הוזמננו לבית אמו בלונדון לקבלת פנים. הגברת איטינהאווזן נתגרשה מבעלה מאריס איט׳ לפני ח׳ שנה. מספרים כי בזמן שהתחילה

212 רחמנא ליצלן. ״טאכסי״ = מונית.
213 וחמדת לבבי.
214 מפרנקפורט דמיין.
215 ירחם ה׳.

המלחמה העולמית היה יושב בעיר מינכען, בגלל היותו נתין אנגלי הגרמנים שמו אותו במשמר. מאותו זמן הוא שנא את הגרמנים וכיון שאשתו הייתה משם לא חפץ בה עוד.

לונדון יום שני, יח אדר־ב חצר״ת [תרצ״ח] (21 מארס 1938)

בערב הייתה חגיגה בווארנכליף רומס, מארליבון, לכבוד הרב הכולל ד״ר יוסף הערץ שהשלים כ״ה שנה של רבנותו הראשית, והרבה מנכבדי העיר היו שמה. האדון ליוניל די רוטשילד הגיש להרב הערץ תמונה שלו (של הרב) אשר נעשתה ביד הצבע אופנהיימער מכסף הנדבות אשר קבצו. הרב הערץ דיבר במיטב לשון וגמר בהודאה לה׳ על גמולות והכרת טובה לאנשי הועד והנאספים.

לונדון, יום רביעי, כז אדר־ב חצר״ת [תרצ״ח] (30 מארס 1938)

חתונת הבחור מרדכי בן ראובן בן אליאו בן אליאו ברכ׳ודאר עם הבתולה בֶּיטִי בת מרדכי בר יצחק פאלקוף, בבית מרת מימי אשת איליס חיים, אחותו של החתן. אני הצעיר, יוסף בן שאול עבדאללה יוסף ויוסף נסים צאלח נסים חתמנו בפנקס העיר. המקדשים היו הב׳ חזנים מישקיטא.יה״ר בס״ט.

זקנו אבי אביו של החתן, היה אליאו בן אליאו ברכ׳ודאר המכונה בדגה מבגדאד, הוא היה מקרי דרדקי בבית זקני החסיד ר׳ יחזקאל יאושע יחזקאל אברהם גבאי זצ״ל, והמ׳ אדונתי עט״ר מרת אמי הצדקת זצ״ל ג״כ למדה אצלו.

לונדון, יום ראשון, ב ניסן חצר״ת [תרצ״ח] (3 אפריל 1938)

בבית־הכנסת שעל־ידי גולדרז גרין בהמ״ד היינו בחתונת הב׳ בוריס סוטין עם הכלה רייזל שיינפעלד מפפד״מ. מסדר הקדושין היה הרב אליהו הכהן מונק, רב דשם. אֵם החתן היא בתו של המנוח אוסקר לעהמאנן, בנו של הצדיק ר״ מאיר לעהמאנן ממגנצא זצ״ל, זקנה של שרתי החסודה מב״ת הי״ו.

לונדון, יום שלישי, ד ניסן חצר״ת [תרצ״ח] (5 אפריל 1938)

ד״ר דוד גינצבורג מיוגוסלאווייא ביקר את הספריה לחקור באיזה כתבי יד.

לונדון, יום שני, י ניסן חצר״ת [תרצ״ח] (11 אפריל 1938)

באלו הימים של עברה וקפדה, ואחרי מה שעשה היטלר הרשע יש״ו[216] באוסטרייה, נפל פה פחד ואימה שמא ח״ו הגרמנים יבואו באוירוניהם ויזרקו פצצות על לונדון, לזה ראיתי חובה לעצמי לעשות שמירה לספרים שלי עד כמה שידי מגעת, אתמול בלילה הוצאתי איזה ספרים כתבי־יד וגם ספרי דפוס אחדים מבית מלונם אשר היו שם רבות בשנים, הספרים אשר בליתי ימי ביניהם וגם לרבות לילי, והיו לי שעשועים יום יום, אלו ספרים הקדושים הנחמדים מזהב ומפז רב והחביבים עלי, ובזהירות מרובה חבשתי אותם בניירות כדי להוליכם לשמירה למקום יותר בטוח.

היום אחה״צ אני וסלימאן בני הי״ו לקחנו את החבילות והתחלנו לשים אותם במרכבת טאקסי[217] על מושב הפנים. בתי פרחה הי״ו הייתה כל הזמן עומדת בפרוזדור והסתכלה מבלי

216 ימח שמו וזכרו.
217 מונית.

לדבר דבר, כפי שנאמר: "ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו"[218]. אח"כ אני ושרתי הצדקת הי"ו הלכנו למקום הנקרא "וינצ'יסתר האווס סיף דיפאית", בברוד סטרית, ובלב נשבר ונדכה הנחנו את הספרים בחדר של ברזל, חבקתי ונישקתי אותם, שמתים על עיני — העינים שנאותו לאורם, ונפרדתי מעליהם שואל אל לבי: מתי ישובו אלי, התחננתי לפני אב הרחמים ושפכתי שיחי במר נפשי אשר ברוב רחמיו וחסדיו יסיר מעלינו ומעל כל עמו ישראל כל דבר רע ויאבד כל הקמים עלינו וינקום את נקמתנו מהרשעים וישמידם וישלם להם שבעתים אל חיקם בעגלא ובזמן קריב, ה' ישמור ויגדל וינשא את אדוננו המלך ויפיל את שונאיו לפניו וירומם את מלכות החסד אכי"ר.

לונדון, יום שני, כד ניסן חצר"ת [תרצ"ח] (25 אפריל 1938)

הלכנו לברך את הר' אליא רחמים שחמון וביתו הי"ו על הולדת בן לבתם כתון אשת צאלח ברוך יאודה שוע הי"ו בירושלים עיה"ק תובב"א. יה"ר בס"ט.

לונדון, יום רביעי, ג אייר חצר"ת [תרצ"ח] (4 מאי 1938)

הלכתי לנחם את האדון יצחק די דוד דוקי נ"י שמש בית־הכנסת "שער השמים", על פטירת אמו ע"ה, באמשטרדם.

לונדון, יום ראשון, ז אייר חצר"ת [תרצ"ח] (8 מאי 1938)

אני וסלימאן בני הי"ו הלכנו ללויית המוכר ספרים הידוע — רפאל מנחם מַאן מאזין ע"ה שהלך לעולמו אתמול. הקבורה הייתה באידמונתון בבית־החיים של מחזיקי הדת, ומפני ריחוק מקום לא הלכנו עד שם. אני הצעיר הכרתי אותו זה כשלושים שנה ומצאתי חן בעיניו והיה קורא אותי ידיד נאמן.

בערב הלכנו להתפלל מנחה וערבית, אחר התפילה סלימאן הי"ו דבר איזה מילי דנחמתא על לב האבלים.

לונדון, יום רביעי, י אייר חצר"ת [תרצ"ח] (11 מאי 1939)

אחותי היקרה מאוד רחל מב"ת ובעלה הי"ו הגיעו ללונדון לחט"ו.

לונדון, יום ראשון, כח אייר חצר"ת [תרצ"ח] (29 מאי 1938)

אחותי היקרה רחל הי"ו לקחה אותנו לטיול לסאליסברי, ירדנו לראות את סטונהינג' וראינו את המזבח אשר עליו היו שורפים את בניהם ואת בנותיהם באש לאליליהם. ברוך אלדינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים.

לונדון, יום ראשון, ד תמוז חצר"ת [תרצ"ח] (3 יולי 1938)

שוק לטובת קרן המזון של ישיבת "עץ חיים", בגנת בית האדון סקלאן. אחותי רחל מב"ת היקרה מאוד פתחה את השוק אחרי נאום קצר, וב"ה הצליחו לקבץ מעלה מטה ת' לירות.

218 שמות ב,ד.

לונדון, יום שלישי, ו תמוז חצר"ת [תרצ"ח] (5 יולי 1938)

הלילה סעדו אצלנו איזה אורחים וביניהם היו עמנואל בן יוסף יאודה ואשתו רחמה בת משה אברהם ששון מכלכתה. במשך הסעודה אחותי היקרה רחל מב"ת סיפרה כי המוסלמים האדוקים בכלכתה לא יאכלו משחיטת יאודים וכל־שכן משחיטת נכרים, היפך מנהג המוסלמים בכל מקומות מושבותם, אשר מותר להם לאכול רק משחיטת היאודים כשלא נמצא בשר משחיטת המוסלמים. על כך אמרה האשה רחמה בקול רם: "באמת כן הוא, הלא אנחנו הבאנו עמנו משרת מוסלמי מכלכתה ובכל יום היה אוכל דגים וירקות בלבד, אחרי איזה שבועות הוא התחיל להחלש, שאלתי אותו: למה אתה נראה כל־כך חלש? הוא ענה: מפני שמיום בואי הנה איני אוכל בשר, כי אסור לי לאכול משחיטת האנגלים. אם תביאו לי בשר משחיטת יאודים אז אוכל. וכן עשינו. מאז והלאה אנו מביאים בשבילו בשר כשר." מעשה מוזר ומשומם, יר"ה.

לונדון, יום ראשון, צום יז בתמוז נדחה יה"ל חצר"ת [תרצ"ח] (17 יולי 1938)

היום בשעה 3.30 עשו תפילה ותחנונים בבה"כ "שער השמים" של הספרדים על השערוריות הנוראות וגזרות האכזריות בארצות אשכנז ואוסטרייא, כמו שנדפס בהוצאה מיוחדת. אני הצעיר הוזמנתי לפתוח ההיכל אחרי תפילת המנחה. אולם פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה, כשראיתי שבתפילת המנחה לא הייתה קריאת התורה, מי שמע כזאת מי ראה כאלה. חבל חבל שכל אחד בשרירות לבו הולך ולית דין ולית דיין.

נארדן, יום עש"ק, ר"ח מנחם יה"ל חצר"ת [תרצ"ח] (29 יולי 1938)

בלילה יצאנו מלונדון. היום בבוקר באנו לשלום לנארדן.

נארדן, יום חמישי, כא מנחם יה"ל חצר"ת [תרצ"ח] (18 אוגוסט 1938)

שמעתי מעשה יפה ממרת חמותי היקרה והנכבדת מב"ת הי"ו שהיה עם אביה הצדיק הרב המפורסם כמוהר"ר מאיר לעהמאנן זצ"ל במגנצא. פעם אחת בא אליו יאודי לדפוק על דלתו לבקש צדקה. שאל אותו הרב ז"ל: "מדוע אתה מבקש צדקה, הלא עשיר אתה ושמעתי עליך שיש לך כ"ה אלף מארק. הוא ענה: "לא נכון שמעת, שהרי יש לי חמישה ושלושים אלף מארק." ואעפ"כ היה מחזר על הצדקה מפני מדת הכילות שהייתה בו ולא היה רוצה ליהנות מממונו, ר"ל. הרב לעהמאנן ז"ל לא היה מונע מליתן לו מסת ידו. פעם אחת המ' חמי זצ"ל שאל את הרב לעהמאנן: "במחילה אדוני, מדוע אתה נותן צדקה לאיש זה, הלא עתיר בנכסים הוא", ענה הרב לעהמאנן: "מפני שזה כל־כך הנאה לי להיות נותן".

נארדן, יום ערש"ק, כב מנחם חצר"ת [תרצ"ח] (19 אוגוסט 1938)

ביקרני בחור אחד תלמיד חכם חריף ובקי מקהילת הספרדים באמשטרדם, מאיר הכהן די לארא שמו. הוא סיפר שיש חמישים אלף נפשות ספרדים באמ"ד. הוא אחד מ"ארבעה בנים": אחד לקח גיורת שהיא אסורה לכהן, אחד בקרוב יקח גויה, אחד ריק מיראת שמים, ו"אחד חכם" הוא הוא בעצמו, הלומד בישיבה של הספרדים ומקוה שבשנה הבאה יקבל סמיכת מורה.

הוא סיפר כי בבית מדרשו אין אהבת החברים, והחכמים אין ביניהם ידידות וריעות. כל מי שבא לעירם ישאלו אותו: הראית את בית הכנסת שלנו הבנוי לתלפיות ובתכלית היופי, האם היית בבית־הכנסת שלנו בליל כפור וזכית לשמוע את ה"כל נדרי", האם התפללת בבית־הכנסת שלנו ביום "שמחת התורה" וראית את החתנים והספרי תורות החשובים במעילים המפוארים והרימונים

הנהדרים — אשרי עין ראתה כל אלה, וכו׳. רק מנהגי בית־הכנסת נחשבים אצלם כדת וכהלכה ובמצוות חמורות אינם נזהרים. בשנים האחרונות הבה״כ נתדלדל מאוד וההכנסות ירדו פלאים מפני שהיחידים נתמעטו. יהודים רבים שהיו דרים קרוב לבית־הכנסת נתיישבו בפרוורי העיר, הרבה התערבו בגויי הארץ ונבדלו מן הציבור, עד שבשנה שעברה נמצא גרעון של י״ג אלף זהובים (גולדן) בחשבון הקהילה.

הבחור הזה אין לו שלום, מכל צד ופינה הוא סובל יסורין מחוסר הרוחניות אשר סביביו, משום כך הוא משתוקק לעזוב את הארץ ולבקש מרגוע לנפשו במקום אחר בתקוה שתהיה לו אפשרות לעשות מה לטובת הנוער הספרדי, לכן ״ושם דרך אראנו בישע אלהים״ (תהלים נ, כג).

נארדן, יום ראשון, כד מנחם חצר״ת [תרצ״ח] (21 אוגוסט 1938)

בשנת תק״ץ (1830) נתייסדה בית־החיים לעדת האשכנזים של נארדן הבצורה (הספרדים של נארדן הבצורה היו קוברים באודעקערק או בשדה אחד שהיה להם שם בנארדן ושעכשיו נבנו בו בתים ורק נשאר ממנו מצבה אחת). אח״כ התחילו יאודים אשכנזים לשבת חוץ לעיר המבצר של נארדן והתחיל ישובם להתפשט מעט מעט עד עיר בוסם. אבל עד שנת תרע״ט (1919) היו יאודי בוסם נספחים לקהילת נארדן. אך באותה שנה הכירה הסינטראל כומיסי את קהילת בוסם לקהלה בפני עצמה, אולם נתנו להם רשות לקבור בביה״ח שהיו משתמשים בו קודם. בשנת תרצ״ג (1933) נתבטלה עדת נארדן שבתוך המצבר מאפס אנשים ועשו את הנשארים שחוץ למבצר לחלק קהילת בוסם. אבל נשאר יהודי אחד שמו פיליף ש׳ היילברון במבצר נארדן שלא רצה להסתפח לעדת בוסם וחפץ שיקרא הוא לבדו ק״ק נארדן, ואמרו עליו מקרא זה: ״האחד בא לגור וישפוט שפוט״[219], משום שהוליך את העניין לערכאות שלהם כי רצה שישאר ברשותו הבה״כ והחפצים שבו, בשנת תרצ״ז (1397) יצא המשפט לאור בזכות קהילת בוסם. הנריקז די קאסטרו ואורוביו די קאסטרו כבר מקודם נתנו את הבה״כ לקהילת נארדן שחוץ למבצר.

בית־החיים הוא סמוך למסילת הברזל של טראם וצריך לעבור דרך בית־הקברות של הנוצרים הנקראים איוואנג׳לים ואין מסילה לכהנים ליכנס אלא עומדים מאחורי הגדר. יש שם עוד מקום ל״קברי אבות״ (כך קורים פה את בית־החיים) לערך עשרים שנה, והקהילה רוצה לקנות עוד קרקע מן הצד לעוד כ׳ שנה, אבל שרי העיר אינם רוצים באשר יגע ביופי העיר, ומבקשים עשרה זהובים למטר מרובע.

הציונים העתיקים, שעולה מספרם לל״ד, כולם של עץ, ועתה בלים ונרקבים. לזה ראיתי להעתיק את הכתובות שיכולתי לקרא והנה פה אל הסדר:

א. ויעקב הלך לדרכו/פ״נ[220]/איש רך וטוב הלך כל ימיו/בדרך אמת וישר/עלת׳ למרום נשמתו ביום ד׳/י״א כסליו ונקבר ביום ה׳/י״ב בו התר״ב/יעקב בן יוסף לוי/תנצב״ה/נעשה ע״י ח״ק גמילות חסדים/דק״ק נעהרדען.

ב. עמק הבכא/פ״ט[221]/אשה טובה ענוה/נשמתה עלתה למרומם/כל ימי׳ הלכה בדרך ישרה/טבא בת אברהם לוי/אשת דניאל בן מאיר דע יונג/הלכה לעולמה יום א׳ כ״ד מנחם/ונקברה יום ג׳...

219 בראשית יט, ט.
220 פה נקבר.
221 פה טמונה.

ג. פ״נ/האיש הישר כל ימיו הלך בדרך הכשר מצות/ה׳ הוא שמר ה״ה ארי׳/ליב בן יעקב/ירוחם פאן אמרינגן/הלך לעולמו ביום ד׳/דח״ה של פסח ונקבר/למחרתו עש״ק כ׳ ניסן/בשנת ויש׳ב׳ ה׳עפר׳/אל הארץ׳ לפ״ג/תנצב״ה.

ד. וישכב דוד עם אבותיו/פ״נ/הבח׳ דוד בן דוד/נפטר ביום ב׳/כ״א טבת/ונקבר ביום ד׳ כ״ג בו/התר״ב לפ״ג תנצב״ה.

ה. ויעקב הלך לדרכו/פ״נ/איש הישר אשר הלך/בדרך טובים/כל עמליו עשה בכושר/כ׳ יאקב בן צה שלמה/פאן דאר הוהך (Hoek)/הלך לעולמו/אור ליום ב׳ כ״ב שבט/ונקבר למחרתו/ביום ג׳ כ״ג בו התר״ד.

ו. פ״נ/איש הישר כ׳ ליב/בן כ׳ יוזפא נייעקערק (Nijkerk)/הלך לעולמו/ביום ש״ק כ״ג אלול/ונקבר/ביום ב׳ כ״ד בו/הת... לפ״ק.

ז. זאת המצבה על השוכב תחתיו/פ״נ/אכל יגיע כפו/ועמלו כל ימיו/כ׳ יעקב בר אברהם/דעפריס אשר הלך לעולמו/אור ש״ק ח׳ לחדש שבט/ונקבר ביום א׳/...

ח. פ״נ/איש ישר ההולך בדרך ישרה/אהב מצות ומעשים טובים/אכל יגיע כפו ורצוי לכל אחיו/כ׳ חזקיה בנימין בר צבי/נפטר ביום ש״ק י״ז שבט/ונקבר ביום א׳ י״ח בו/שנת תר״ח לפ״ק/תנצב״ה.

ט. מנשים באהל תברך/פ״ט/אשה חשובה ויקרה/מ׳ געלא בת כ׳/קאפיל פירד (Fürth) ז״ל/אשת כ׳ מאיר/פירד/נפטרה יום ה׳ כ״ד ניסן/ונקברה יום א׳ כ״ח בו.

י. אשה יראת ה׳ היא תתהלל/פ״ט/אשת חיל א׳ הנה אשת/כ״ה פנחס פ״ח/הלכה לעולמה אור ליום/ד׳ כסליו ונקברת ביום א׳/ו׳ בו התר״ח לפ״ק (!)/תנצב״ה/נעשה ע״י ח״ק ג״ח דנשים/דק״ק נעהרדן.

יא. ויאהב המלך את אסתר/פ״ט/אשה תמים בכל מעשיה/אכלה תמיד מפרי כפיה/[222] ה״ה האשה החשובה והמהללה/מ׳ אסתר קלעהר/בת טוביה כהן ז״ל/אשת כ׳ נתן בוהכדרוקקער (Boekdrukker)/גועה יום ד׳ י״ג אלול/ותקבר יום ה׳ י״ד בו התר״ז/תנצב״ה.

יב. פ״ט/אשת חיל איטכא בת/מנחם אהירש פאן/אמערונגען הלכה/לעולמה ביום ע״ש/כ״ז טבת/ונקברת ליום א׳ כ״ט בו/התר״ז/תנצב״ה/נעשה ע״י ח״ק ג״ח ק״ק[223] נארדען.

יג. אשת חיל שרה אשת/יחזקאל הלכה לעולמה/אור ליום ב׳ י״א סיון/ונקברת ביום ג׳/י״ב בו התר״ה/תנצב״ה/נעשה ע״י ח״ק ג״ח דנשים/דק״ק נערדן.

יד. פ״נ/איש זקן ושבע ימים/ירא אל/הלך בדרך תמים/מנחם צבי/פון/אמערונגען/ושם אמו יטלא/נפטר כ״א אייר/תרט״ו לפ״ק/תנצב״ה

Emanuel van Amerongen
Overleden
21 Ijar 5615

טו. וישכב דוד עם אבותיו/פ״נ/תחת ציון הלז/איש תם וישר ההולך כל ימי חיו/אחרי מצות אלהיו וחקותיו/כ״ה דוד ב״כ אריה/פון אמערונגען/נפטר בשם טוב ונאסף אל עמו/יום ב׳ ח״י סיון/בשנת צדקתו ע׳מ׳ד׳ת׳ לעד לפ״ק/מח״ק ג״ח דק״ק נערדן/תנצב״ה.

222 הלא היא.
223 חברא קדישא גמילות חסדים קהל קדוש.

טז. ותלקח אסתר אל בית המלך/פ״ט/

א׳סתר נשאה חן בעיניו ואיה
ס׳דרה ביתה ויהללו בשעריה
ת׳ור אסתר תגוע בנערותיה
ר׳דת דמעה כל מכיריה.

אשת ירוחם/נפטרה בש״ט/אור ביום ב׳ כ״ח אייר/ונקברת ביום ד׳ בו/בשנת תרי״א לפ״ק/תנצב״ה.

יז. ויבקש דוד את האלדים/פ״נ/איש זקן ושבע ימים/הלך בדרך תמים/אהבת תורה ומצותיה/כ׳ דוד/בר אשר/היילברון/הלך לעולמו אור ליום ה׳/י׳ מרחשון...

יח. מנשים באהל תברך/פ״ט/אשה חשובה ויקרה/מ׳ רבקה שרה/אשת כ״ה דוד/היילבראן/נפטרה יום ה׳ ה׳ טבת ונקברה למחרתה/עש״ק ו׳ בו תר״י לפ״ק/תנצב״ה/ נעשתה ע״י ח״ק ג״ח דנשים/דק״ק נעהרדן.

יט. פ״נ/איש זקן וישר שנים רבות היה שמש ונאמן/דק״ק נעהרדן יע״א ה״א מנחם בר אהרן יהודי/פון דער הוהק (Hoek) ז״ל ושם אמו רחל/ה״ל[224] כ״א אלול תר״מ לפ״ק תמ״כ[225].

כ. נאהב לרוב אחיו/פ״נ/עבד אל באמת ובתמים/אהב תורה מכבד נבונים/לשפך שיח ליושב תהלה/השכים והעריב בבית התפלה/הבח׳ ירוחם בר/צבי פון אמערונגן/ושם אמו יטכא/נפטר בש״ט[226] יום א׳ כ״ה ניסן/שנת תרל״ד לפ״ק/תנצב״ה.

כא. פ״ט. האשה היקרה והצדקת/אשת חיל עקרת הבית/מרת פעס בת/שמעון אשת מנחם/פון דער הוהק/הלכה לעולמה/יום ה׳ י״ג אייר/ונקברת עש״ק י״ד בו/שנת תרל״א לפ״ק/מאת/ח״ק ק״ק נעהרדן.

כב. וילך שמואל הרמתה/פ״נ/כ׳ שמואל בן כ׳ דוד/פאן אמעראנגען/אשר היה ל״ח שנים/שמש בבהכ״נ בק״ק נאהרדען/ושם אמו חוה/מת ב׳ דשבועות תרס״ט לפ״ק/תנצב״ה.

Samuel van Amerongen
Oud 68 Jaar

ימיו של בית־הכנסת רק שבע שנים ונעשתה מכנסית נוצרים. לפני זה היה להם מקום אחר לתפילה בשכונת הוכוויג, וקודם זה למשך כמו עשרים שנה היה להם מנינים. בבה״כ ראיתי ס״ת גדול שהיה שייך לבה״כ של נארדן העתיק, גם כתר וב׳ זוגות רימונים כסף. על זוג אחד כתוב: מנחה מאת הב׳ יוסף טיישיירה די מטוס הנריקס די קאסטרו יצ״ו, ועל השני: לח״ק גמילות חסדים נארדין סגולה וקנין עולם תרכ״ז.

נארדן, יום חמישי, כח מנחם חצר״ת [תרצ״ח] (25 אוגוסט 1938)

יום פקודת גיסי הבחור המנוח אשר לעמל (אוסכר) נ״ע. הלכנו אני וביתי הצדקת הי״ו יחשל״א לאנרעקערק לבקר את קברו ולהשתטח על קברי הצדיקים חותני ואביו זכר הצדיקים לברכה וזכותם יגן בעדינו אכי״ר.

224 הלך לעולמו.
225 תהא מנוחתו כבוד.
226 בשם טוב.

הטבלא של ברכת בית עלמין אשר עד שנה שעברה היתה תמיד תלויה על הכותל סמוך פתח הבית הכסא שער הכניסה אל החצר, נשתנה מקומה והונחה על צד אחר, ושמחנו שב״ה דברינו אשתקד עם שמש בית־החיים עשו פרי.

נארדן, יום חמישי, ה רחמים [אלול] חצר״ת (1 ספטמבר 1938)

הלכנו באוטומובילים לראות את אמירספורט, היא העיר העתיקה הבצורה. יש בה בה״כ אשר בשנת התרפ״ז חגגו את יובל המאתים שלה. משם הלכנו אל בית אחר הנקרא ״תלמוד תורה ומעריב בזמנה״. פה מונחים ספרי תנכי״ם, גמרות, פוסקים, מחזורים, וכיו״ב ופרוכיות יקרות להיכל הקודש. בלשכה אחת ראינו תיבה מלאה שטרות ועל הכותל שם גליון מתמונות רבני וגדולי ישראל וביניהם זקני הצדיק דוד ששון והרב הצדיק כמוהר״ר מאיר לעהמאנן אשר בגן ה׳ מושבם. גם נמצא שם כסא גדול שנחלק לשנים, חלק לסנדק וחלק לאליאו הנביא, אשר הקידשו אותו יונה בן יחזקאל כהן ואשתו הראשונה אסתר, בשנת התקי״א לערך, משם הלכנו לבית מועצת העיר. השומר הכניס אותנו לחדר שר העיר (מיור בלע״ז), אשר הוא מנכבדי הארץ ומאציליה, Graaf van Randwijek, איש חכם ויקר רוח וענו, אוהב ישראל וטוב לבריות.

אמירספורט יש לה ענין משפחתי מפני כי זקנה הגדול של שרתי הי״ו, פיליף ליפמאן פרינץ (=P.L.P. אשר בדרך שחוק היו קורים אותו ״פה אל פה אדבר בו״[227]), אביו של הלמדן הגדול כמוהר״ר אליעזר ליפמאן פרינץ זצ״ל, לקח לו מבנות שעפס או סח׳אפ (Schaap) מאמירספורט לו לאשה — המשפחה המיוחסת בהולאנד.

ע״כ מה שראיתי לרשום פה מהדברים אשר להם ענין יהודי.

נארדן — אמשטרדם, יום שני, ט רחמים [אלול] חצר״ת [תרצ״ח] (5 ספטמבר 1938)

היום באנו לעיר אמשטרדם הבירה העתיקה של מלכות החסד הולאנד, וראינו את המלכה וילהילמינא המעטירה במרכבת המשנה אשר לה, שמחר יחוגגו את שנת הארבעים למלכותה, וברכנו ברוך שנתן מכבודו לב״ו[228]. המלכות הזאת טובה מאד לאחב״י[229] ובארצותיה מוצאים מנוחה ושלוה ולכן נתפלל בשלומה שהשי״ת[230] ירים הודה אכי״ר. וכמו שזכינו לראות מלכותא דארעא כך נזכה לראות פני משיחנו בב״א[231] והלילה הלכנו לביה״כ של הספרדים שהיה להם סדר תפילה מיוחדת לכבוד מחר, ומראה בית־הכנסת היה נהדר ומפואר עם כל מאות נרות השעוה דולקות.

לונדון, יום חמישי, יב רחמים [אלול] חצר״ת [תרצ״ח] (8 ספטמבר 1938)

עזבנו את נארדן בלילה והגענו ללונדון בבוקר לחט״ו[232].

לונדון, יום עש״ק יג רחמים [אלול] חצר״ת [תרצ״ח] (9 ספטמבר 1938)

סעדו עמנו פרופיסור ד״ר אויגין מיטוואך מברלין והאדון שלמה זלמן שוקן מירושלם עיה״ק

227 יב, ח.
228 לבשר ודם.
229 לאחינו בית ישראל.
230 שהשם יתברך.
231 במהרה בימינו אמן.
232 לחיים טובים ולשלום.

תובב״א — הוא האיש המפורסם בעל ״שוקן פערלאג״ והמיסד ״המכון לחקר השירה העברית בברלין״ ועתה בירושלים עיה״ק תובב״א.

לונדון, יום רביעי, יח רחמים [אלול] חצר״ת [תרצ״ח] (14 ספטמבר 1938)

הלילה באולם וארנכליף רומס קבלת פנים לכבוד הרב הראשי להזמנת הרב הכולל הערץ והסתדרות המזרחי באנגליה. היו שם עיני העדה ובני אדם למכביר. הרבה נאומים שמענו ודבריו של הרב הראשי היו נעימים וטובים וראויים למי שאמרם.

לונדון, יום ש״ק, כ רחמים [אלול] חצר״ת [תרצ״ח] (17 ספטמבר 1938)

אתמול בלילה הוא ליל שבת כבדו אותנו הרב והרבנית הי״ו והתפללו עמנו בצבור וקדשו ובלינו שעות יפות בד״ת[233]. הרב הי״ו שמח מאוד על מנהגים שלנו של בגדאד וערב לו השבחות והפזמונים אשר קרינו אחר הסעודה.

היום התפללו אצלנו הרב מרא דארעא דישראל והרב מאיר ברלין. את הרב הראשי קרינו ראשון לס״ת כזה: כבוד מורנו ורבנו הרב יצחק בן מורנו ורבנו הרב יואל הלוי, ואת העולה ששי קרינו: כבוד הרב מאיר בן מורנו הרב נפתלי צבי יאודה.

לונדון, יום ראשון, כב רחמים [אלול] חצר״ת [תרצ״ח] (18 ספטמבר 1938)

הוכרז תענית ציבור על צרה שלא תבוא, מטעם הרבנות הראשית דא״י תובב״א ולשפוך שיח ולהתפלל למלך השלום שיעשה שלום בעולמו, אשר שונאי ישראל ושונאי העולם הגרמנים הרשעים והאכזרים רוצים לעשות מלחמה נגד הצ״יכוסלובאקים. המצב כל כך מחריד ומבהיל שמא חס ושלום תהיה מלחמה עולמית, אנחנו לה׳ עינינו תלויות שיחון ויחמול על פליטת עמו ישראל הכבושים בגולה ושרויים בצער ונזק, עקתא בתר עקתא, ה׳ ירחם עליהם להוציאם מאפלה לאורה בידו הנפלאה ורוח והצלה יעמוד ליאודים בכל מקומות מושבותיהם ונזכה כולנו לעלות לציון ברינה בקרוב, כי הקב״ה יזכור לנו את הבטחתו שהבטיחנו בתורתו הקדושה: ״וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור״[234], ״ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה׳ אלהיהם״[235].

בבוקר השכם הלכנו למלון דורצ׳יסתר הותיל ללוות את הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג והרבנית אשר המריאו על דרך פראג לא״י. ה׳ יגיעם למחוז חפצם לחטו״ל.

לונדון, יום שני, א דר״ה תרצ״ט, בא סימן ש׳ל׳ו׳ם׳ י׳ה׳י׳ה׳ ב׳א׳ר׳ץ׳ לפ״ק (26 ספטמבר 1938)

כרגיל התתפללנו בבית והיו יותר מב׳ מנינים לבד הנשים. או״ע סלימאן הי״ו התפלל שחרית בכוונה ובמענה לשון ואחרי המי שברך לקהל דרש על יום הזכרון באופן נפלא מאוד, בן פורת

233 בדברי תורה.
234 ויקרא כו, מב.
235 שם, כו, מד.

יוסף. הוא דיבר על לב השומעים, עורר אותם לתשובה והזכיר את חובתם להקב״ה בקיום מצוות התורה. דבריו היוצאים מן הלב נכנסו אל הלב, וכולם געו בבכיה. הוא סיים בתקוה שישקיף וירא ה׳ מן השמים וירחם על עולמו ולא תהיה מלחמה ושאחינו בית ישראל ינוחו מעצבונם וימצאו מרגוע לנפשם המסוגפת, כי עונותינו רבו למעלה ראש ועלינו להתחרט ולשוב אל ה׳ אלדינו כי הוא אל רחום וחנון ורב חסד ומרבה להיטיב. תשובה ומעשים טובים הם כתריס בפני הפורענות.

אני הייתי התוקע וגם התפללתי מוסף ובס״ד[236] התקיעה היתה טובה ויפה מאוד ובפרט התרועה־גדולה. יה״ר תקובל תפלתנו ותקיעותינו ברצון ונזכה לשנה טובה ומבורכת ולביאת גואל צדק ולבנין בית קודשנו במהרה בימינו אמן.

לונדון, יום רביעי, צום גדליה תרצ״ט (28 ספטמבר 1938)

כל מקום שנאמר ״ויהי״ אינו אלא לשון צער. מה נאמר ומה נדבר על המבוכה של שבוע העבר, עברה וזעם וצרה, ועצם היום הזה יום ״בוקה ומבוקה ומבולקה ולב נמס ופיק ברכים וחלחלה בכל מתנים ופני כולם קבצו פארור״[237], שלא נראה כמוהו, רחמנא ליצלן, ״אל יחד בימי שנה במספר ירחים אל יבא״[238], כמעט כלו כל הקיצין ובאו מים עד נפש ומלחמה תלויה בחוט השערה, וכל העם מקצה אל הקצה הלכו להחלץ למלחמה, ואלפי ורבבות אנשים ונשים הולכים לקחת מסכות־גז (״גאז־מאסכס״ בלע״ז), ואנחנו הלכנו לפבליק לאייבירי, בפארם סטרית, לקחת מאלו. נוכל לצייר המצב בדבריו של רבינו שמואל הנגיד ז״ל (בן תהלים, סי׳ צ״א, בתים ל״ז — ל״ח) באמרו:

ויום צרה ופחד חם כתנור — אשר מזה ומזה לו שביבים
וכל נפש שחרחורת וכל לב — כמו דונג וכל פנים צהובים.

אחה״צ נפתח הפרלמנט והשר הראשי ניוויל צ׳מברלין הודיע על כל מה שנעשה עם היטלר הרשע שחיק טמיא ושר״י[239] ומה יהיו התוכניות בעתיד. בהגיעו לסוף דבריו נמסרה לו חתיכת נייר שבו כתוב כי אותו האיש יש״ו שלח לו (לצ׳מברלין) הזמנה שישוב שלישית לאשכנז, ויבואו עמו גם דאלאדייה ראש ממשלת צרפת, ומוסוליני (הלסטים מזויין) כדי שידברו בעניין צ׳כסלובאקיא. הנז׳ תיכף קרא את ההזמנה לפני הפרלמנט ואמר שמחר ילך למינכען לפגוש את היטלר שר״י. באותה שעה כולם עמדו על רגלים והתחילו להריע. אח״כ הלך לביתו יוד דאוונינג סטריט וברחוב היו המון עם. צ׳מברלין בישר אותם: ״אית איז אול ראיית נאוו״ (כלומר, הכל יבא על נכון).

לונדון, יום עש״ק, ה תשרי תרצ״ט (30 ספטמבר 1938)

בבוקר השכם נתבשרנו שלא תהיה מלחמה והעתונים הדפיסו מלת שלום באותיות גדולות ובולטות. יודו לה׳ חסדו ונפלאותיו לבני אדם כי לא כלו רחמיו והפליא חסדו לנו ולמות לא נתננו. יהא רעוא מן שמיא שיהא זה שלום של קיימא, כי מי יבטח באיש נבזה וחדל אישים ויאמין דברי שקרן ורוצח. ימים ידברו ועוד חזון למועד.

236 ובסייעתא דשמיא.
237 נחום ב, יא.
238 איוב, ג, ו.
239 ושם רשעים ירקב.

לונדון, יום ראשון, ז תשרי תרצ״ט (2 אוקטובר 1938)

בבית־החיים גולדרז גרין, הוקמה מצבה על קברו של המנוח יאושע אברהם דניאל נ״ע, וזה הנוסח שעשיתי לחקוק עליה:

מצבת קבורת/יהושע בן אברהם
דניאל נ״ע/נולד בקוג׳ין ביום
עש״ק ט״ו כסלו שנת התרל״א/
ונלב״ע ביום ד׳ י״ד תמוז שנת
התרצ״ז/תנצב״ה

Joshua Abraham Daniel/
Born in Cochin 9 December 1870/
Died 23 June 1937

לונדון, יום רביעי, כ דר״ח חשון תרצ״ט (26 אוקטובר 1938)

אחותי היקרה רחל מב״ת ובעלה הי״ו נסעו מכאן להודו. ה׳ יגיעם למחוז חפצם לחט״ו. בל יפקד מושבו ומושב אחותי החשובה העושה צדקה בכל עת עם הכלל והפרט ואם לדלים ולאביונים. השי״ת ישמרה ויחייה בטוב ובנעימים.

אחה״צ הלכתי לבית־הקברות של החופשים (״ליברל״ בלע״ז) בפאוונד לין, ווילסדון, לראות את קברו של זקני השר עבדאללה דוד ששון ע״ה אשר עד חודש אוקטובר שנת 1933 היה קבור בברייתון ואז העבירו את עצמותיו ואפר בנו עזרא והמצבה והתיבה לכאן אחרי שהשר פיליף ששון מכר את הקרקע[240]. על יסוד הקבר כתוב:

Remains removed from Brighton October 1933

לונדון, יום שלישי, ז חשון תרצ״ט (1 נובמבר 1938)

בבית הרב הכולל ד״ר הערץ הי״ו התקיימה ועידה של בשר כשר ליאודים באשכנז, נוכחו: הרב הכולל (יושב ראש), הרב אליאו הכהן מונק, האדונים אילזלי צאייטלין, הקשער, בנדיקס, סופר (סופר), ואני הצעיר (גזבר). בדעתנו היה לדבר בעניני הועידה, אולם כשישבנו סביב השולחן הרב מונק הודיע שלפני איזה שעות קבל טלפון מברלין מאחיו ד״ר מיכאל מונק לאמר שהמלכות גזרה שעוד לא יותן שום בשר כשר ליאודים, ואפילו לבתי חולים ולזקנים. לזה טכסנו עצה בענין הקופה אשר נמצאת עכשיו בחובות עד סכום ב׳ אלפים וד׳ מאות לירות ולבוא לידי החלטה איך להביא לידי גמר העסק הזה. אולי הקב״ה ירחם על עמו ויהיה זה פורענות דאית לה אחרית ולא יוכרחו ח״ו לאכול נבלות וטרפות.

לונדון, יום חמישי, טז חשון תרצ״ט (10 נובמבר 1938)

קיבלתי מכתב מהד״ר חיים שירמן מירושלים עיה״ק תובב״א בו דורש שאעשה בשבילו צילומים של הקינות ״יה לזאת יכהו עינים וגם תצלנה אזנים״ מכ״י סי׳ 931 (עמ׳ 68 — 70) ושל

240 ראה לעיל ביומן זה בערך יום יב מנחם־אב תרפ״ט (19 אוגוסט 1929).

הקינה "אהה ירד על ספרד אש מן השמים" מכ"י סי' 264 (עמ' 139 — 140) וכ"י סי' 338 (עמ' 147 — 148), וכ"י 931 (עמ' 75 — 78). מצאתי יותר נוח להעתיק את הקינות על מכונת־כתיבה והתחלתי את העבודה אחה"צ. בשעה חמש, כשהייתי מעתיק את השורות, באה לנו השמועה הקורעת את הלב מהמאורעות והפרעות החדשות מאשכנז, כמה בתי כנסיות ובתי מדרשות נשרפו ונחרבו, כמה ספרי תורות הועלו על המוקד, כמה אלפים ורבבות מאחינו לוקחו לבתי הסוהר והומתו באכזריות עצומה, וניתן למשסה יעקב וישראל לבוזזים, והקינות בעוה"ר נתקיימו וכאלו נעשו לזמננו זה ולשעה זו:

"מקום תפלה ותהלה לבית תִּפְלָה נתנה.
וקרע זר אכזר תורת אל נאמנה...
יום נתנו למשסה".

רבון העולמים, צדיק אתה ה' וישר משפטיך, למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים, עינינו לך תלויות שתקיים ההבטחות שהבטחתנו בתורתך כי באו מים עד נפש וטבענו ביון מצולה ואין מעמד באנו במעמקי מים ושבולת שטפתנו, רחמנו כרחם אב על בנים שחנוניך הם חנונים ומרוחמיך הם מרוחמים ואל יאבד ישראל האומרים בכל יום שמע ישראל.

לונדון, יום רביעי, ערב ר"ח כסלו תרצ"ט (23 נובמבר 1938)

קיבלתי מכתב מהאדון יעקב לעוין, פקיד העומד על משמר כתבי יד וספרים מזרחיים בבריטיש מוזיאום, בו מבקש שאתן לו רשות לבדוק איזה כתבי יד המקושטים בציורים. ובפרט תנכי"ם, לרגלי עבודתו בהכנת חומר להרצאות אשר הוא מתכוון לנאום בשנה הבאה לפני הבריטיש אקאדימי, ולהראות על היריעה את הציורים. עניתי לו בטלפון שכל ימי אני נגד הפרסום, ובפרט באלו הימים אשר אחינו בכל העולם סובלים צרות אחר צרות אשר לא נראו כמותם ולזאת יהיה מן הראוי שלא להשתמש בכתבי היד אשר לי.

לונדון, יום ראשון, יח כסלו תרצ"ט (11 דצמבר 1938)

אני ושרתי הי"ו הלכנו לבית הרב הכולל הערץ נ"י לדבר אתו אודות החמשת אלפים ילדים שבאים מאשכנז לאנגליה. אמרנו לו כי אנו מתיראים שמא איזה ילדים ילכו לבתי נכרים, שיאכלו מאכלות אסורות וישתמדו ח"ו. הרב הבטיחנו שהילדים לא ילכו לנכרים ולא יאכלו מאכלות אסורות ושהכל יהיה בסדר. עוד סיפר לנו על הרבה דברים נפלאים שהוא עשה ועל הצרות הרבות אשר הוא סובל מאנשי קהילותיו בדבר הכשרות וכו' בנוגע להפליטים האלו. נפרדנו ממנו באיחולי הצלחה להשתדלותו לטובת צעירי הצאן.

בערב היינו בבית צ'ארלס מאנטיפיורי לשמוע הרצאה מפרופיסור אברהם שלום יאודה על רבינו שמואל הנגיד ז"ל. בגמר דבריו הבעתי לו תודה ואמרתי כמה דברים על נושא זה.

לונדון, יום רביעי, ו טבת תרצ"ט (27 דצמבר 1938)

ביקר בביתנו ר' שלמה ילוז , שד"ר כוללות העדה הספרדית בטבריה.

ר' מאיר ברלין סעד בביתנו.

לונדון, יום ראשון, צום עשרה בטבת תרצ"ט (1 ינואר 1939)

בבית־הכנסת לאדרדיל רוד שמענו, כי היום בבוקר כשהשמש בא לבית־הכנסת ששון דוד של

הספרדים בשיפרדס בוש מצא את הפרוכת על הארץ, ארון הקדש היה פתוח ונגנבו שמונה זוגות רימונים וטס, כולם של כסף.

לונדון, יום חמישי, יד טבת תרצ"ט (5 ינואר 1939)

לדרישת אברהם יערי מירושלם עיה"ק תובב"א שלחתי לו צילום מכ"י סי' 764, חלק B, והוא מכתב מהגאון ר' ישראל ב"ר שמואל משקלוב ז"ל, תלמיד מובהק של הגאון רבינו אליאו מווילנא ז"ל אשר חידש הישוב האשכנזי בצפת ובירושלם תובב"א. ביום ט"ז סיון הבע"ל[241] תמלאנה מאה שנה לפטירתו ויערי רוצה להדפיס מאמר עליו[242].

לונדון, יום שלישי, יט טבת תרצ"ט (10 ינואר 1939)

ויקונן דוד את הקינה.

יום זכרון לתשלום שלוש שנים אשר ממש כיום הזה שלישי בשבוע בסדר ואלה שמות, י"ט לחודש טבת שנת התרצ"ו נפלה עטרת ראשנו ונפרעה פארנו, חשכה מאורנו ונוטל כבוד מבית חיינו, פנה זיונו פנה הודנו והדרנו, היא אדונתי הצדקת עטרת ראשנו הרבנית מרת אמי זצ"ל שהלכה למנוחות ועזבה אותנו לאנחות, להתהלך לפני ה' בארצות החיים ולישב תחת עץ החיים לשבוע מרב טוב הצפון לצדיקים. זכותה יגן עלינו ותמליץ טוב בעדנו ובעד כל ישראל לפני אבינו שבשמים לרחם את שארית הפליטה אשר בעונות כל ראש לחלי וכל לבב דוי ונזכה לחזות בנועם ה' בב"א.

לונדון, יום ראשון, כד טבת תרצ"ט (15 ינואר 1939)

ביקר אותנו האדון אי מיכלס מעיר אוֹנר בין בהולאנד, איש בלתי ידוע לנו, הוא הביא לי תשורה "מגלת אסתר" בתיק של כסף וביקש שאקבל אותה ממנו. בשמעי את הדברים תמהתי והתפלאתי, מדוע ולמה. הוא השיב כי הוא חפץ ומשתוקק מזמן לעשות לי איזה הכרת־טובה על עבודתי לטובת כלל־ישראל. כל מה שהתנגדתי — לא הועיל מאומה. הוא שנה ושילש שזהו רצונו ועלי לקבל. הקב"ה שהוא בוחן לבות וכליות יודע עד כמה שנאתי מתנות ומאסתי לקחת מאחרים ומטליותי[243] חרות על לבי מה שאמר אברהם אבינו התמים ע"ה: "אם מחוט ועד שרוך־נעל"[244], וכל ימי התפללתי כתפילת כהן־גדול ביום־הכיפורים "שלא יצטרכו עמך בית ישראל לפרנסה זה לזה ולא לעם אחר", ועוד "שלא יצריכנו ה' לידי מתנות בשר ודם", אני וזרעי וזרע זרעי עד סוף כל הדורות אכי"ר.

המגילה נמצאה בעיר ברוסילז, והאדון מיכלס קנה אותה מפני שכתוב על התיק שם משפחת ששון, כזה: Arthur S. Sassoon. האדון מיכליס שאלני אודת השם ואמרתי לו שהשם והתאריך 1805 מזוייפים הם ובלי ספק נעשה כדי להוקיר ערכה ולהגביה מחירה של המגילה. איש זה לא היה ולא נברא, כי דודי אברהם שלום נ"ע נקרא Arthur D. Sassoon והוא נולד בשנת 1840.

241 הבא עלינו לטובה.

242 מאמר זה בשם "שליחותו של ר' ישראל משקלוב" נתפרסם ב"סיני", כרך ה, שנה ג, תרצ"ט — ת"ש, עמ' סד — סח. ראה גם א' בן־יעקב, יהודי בבל בארץ־ישראל, עמ' 472.

243 מקטנותי. מלשון "כד הוינא טליא" (מגילה ה ע"ב).

244 בראשית יד, כג.

לונדון, יום שני, כה טבת תרצ"ט (16 ינואר 1939)

הגיעו מבריסלא שתחרב הפליטים ד"ר מארטין לוי ואשתו, אשר פדינו אותם אחרי עמל ויגיעה. זכו בהם יוסף בן שאול עבדאללה יוסף שבטובו קיבל על עצמו האחריות לשלם לו לירה אחת לשבוע כל זמן היותו באנגליה ואין לו עבודה. עמאם (דאריס) אשת מאיר יצחק דוד ערבה בעד אשתו ליתן לה לירה אחת לשבוע וג' לירות לחודש. יזכו למצוות. עד לפני שנה וחצי האיש והאשה לא היו חרדים, ועתה הם נעשו בעלי־תשובה — בתפילה, בעבודה, במאכל כשר וכו' וכו'. ובאלו הימים עינינו רואות כמה וכמה מדוגמא זאת, ונתקיים מאמרם ז"ל על פסוק "ויסר המלך את טבעתו — גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו להן לישראל".[245]

לונדון, יום ראשון, ט שבט תרצ"ט (29 ינואר 1939)

הלוויית המנוח יעקב [בן] צאלח יחזקאל אהרן משה ע"ה (הנודע בשם J.S. Haskell) מבגדאד, אשר במשך שנים רבות היה מנהל בבית המסחר "אִי דִי ששון ושו"ת"; ובשנותיו האחרונות, לערך שלושים שנה, היה מנהל הראשי של "איסתרן־בנק" בלונדון. הוא נקבר בגולדרז־גרין בחלקת, השדה של הספרדים.

לונדון, יום שני, י שבט תרצ"ט (30 ינואר 1939)

הלוויית המנוחה רחמה ע"ה אשת אברהם בן יעקב רחמים הי"ו בבית החיים של עדת הספרדים בגולדרז־גרין.

לונדון, יום שני, כד שבט תרצ"ט (13 פברואר 1939)

קיבלתי מכתב באנגלית מדודי הצדיק היקר דוד הי"ו משנגהאי שבו מודיעני ממיתת האיש פרידריך־יאנג [בן לא חוקי של דודי פרג־חיים], וזה תמצית דבריו: מצטער אני להודיע שפרידריך־יאנג מת ביום השבת, ז' ג'אניוואר אחרי שעשו לו ניתוח למחלת הסרטן. האדון S.J. יעקב מבית מסחר "דוד ששון ושותפיו" השגיח עליו בטובו במשך חוליו ולפני מותו דרש ממנו שיבקשני לכתוב לבני משפחת ששון בלונדון ולהביע להם תודתו והכרת טובה עבור החסד שעשו עמו[246].

לונדון, יום חמישי, כז שבט תרצ"ט (16 פברואר 1939)

קמתי וירדתי מערש דוי ועמדתי על משענת אחרי שנחליתי עשרה ימים באניפלואינזה[247] וחום. חדא משליחן דקב"ה דאתאן ליסרא לחייבי עלמא, רח"ל[248]. ברוך הגומל לחייבים טובות ורופא חולים ומתיר אסורים.

245 מגילה יד ע"א. ובאיכה דספ"ד הגירסא: "יותר מששים רבוא נביאים".

246 ביומן זה, בתאריך יום רביעי, יג סיון תרס"ו (6 יוני 1906) כתב ר' דוד ב"ר סלימאן ששון: "מר דודי אהרן הי"ו הראני איש אחד בן כד שנה לערך, דמות צורתו מקצתו כמו חינא ומקצתו כמו פרג־חיים בן דוד ששון. הוא סיפר לי שזה בנו של פרג־חיים, שנולד מפרוצה כשהיה בשנגהאי וקראו את שמו פרידריך־יונג (כלומר פרידירך הקטן). המסכן הזה עתה בא ללונדון להפיל תחינתו לפני אביו ולשפוך שיחו ומר רוחו לעשות לו איזה תמיכה ובקושי גדול נתרצה".

247 שפעת, גריפה.

248 רחמנא ליצלן.

לונדון, יום שלישי, ב אדר תרצ"ט (21 פברואר 1939)

הלווייתו המנוח ד"ר אברהם ביכלר מביתו לבית עלמין בוויליסדון בשעה ב' אחה"צ. הצדיק אבד. "ויי לאזלא ויי לחבילא"[249]. תלמיד חכם גדול. חבל על דאבדין ולא משתכחין יה"ר תנצב"ה.

לונדון, יום חמישי, ד אדר תרצ"ט (23 פברואר 1939)

בבית־הכנסת לאדרדיל רוד התקיימה חופת הבחור מאריס, בנו של פול גודמן, מזכיר דק"ק "שער השמים", עם הכלה וירא כויני אפלבמרג. האדון דוד נוניס דא קושטא (פרנס) ואני הצעיר חתמנו שמותנו בפנקס של הממשלה.

לונדון, יום ש"ק, ו אדר תרצ"ט (25 פברואר 1939)

נתארח אצלנו הרב בן־ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א, הרב הראשי בתל־אביב ויפו[250], בחדר האורחים. העליתי אותו לתורה ראשון בזה הלשון: "כבוד החכם השלם מורנו בן־ציון מאיר חי עוזיאל, בכבוד"[251].

גם באו ב' אנשים ממכיריו מתושבי ירושלים עיה"ק תובב"א: מר מאיר לאניאדו[252], עורך־דין, ויצחק יהודאיוף (בוכארי) — מזכיר בית־החולים משגב־לדך.

הישיבה פה ערבה לרב עד מאוד. מיום בואו לכאן זה ג' שבועות לא מצא שום בעל־בית או ידיד להכירו.

לונדון, אור ליום רביעי, י אדר תרצ"ט (28 פברואר 1939)

בבית־הכנסת סנת ג'ונס וד, בשעה ו' בערב, אחרי שהתפללו ערבית עשו הספד על ר' אברהם ב"ר מרדכי ביכלר ע"ה. הרב הכולל ד"ר יוסף הערץ נמצא שם ולקח חלק בתפילות. תפילת ערבית הייתה כולה בלויית עוגב, ממש כמנהג גויים, בר מינן. אלמלא יראתי לפגוע בכבוד הציבור הייתי יוצא משם. בעוונות כל רוחם ונפשם לחקות את העמים, וה' אמר "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי — אם מובדלים אתם מן העמים הרי אתם לשמי, ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחבריו"[253] חבל שנלכדתי שם ונתקיים בי "ואץ ברגלים חוטא"[254]. ה' הטוב יכפר בעדי.

249 מועד קטן כב, ע"ב.

250 ראה א' בן־יעקב, במאמריו: "תולדות הרה"ג ר' בן־ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א (במלאות לו שבעים שנה)", הד המזרח, שנה ז, גל' 33 — 34, א תמוז תש"י (16 יוני 1950), עמ' 8 (יצא לאור גם בחוברת מיוחדת יחד עם צוואתו, ירושלים תש"י, 4 עמ'); "פעולותיו ביפו". שם, עמ' 26 — 27; "הרב הראשי בסלוניקי", שם, עמ' 29, 36; "שבעים שנה להרב הראשי לישראל הראש"ל עוזיאל שליט"א", חרות, כד סיון תש"י (9 יוני 1950); "תולדות הראש"ל הרה"ג ר' בן־ציון מאיר חי עוזיאל שליט"א, ירחון קול תורה. שנה ד (כא), חוב' ט — יב, סיון — אלול תש"י, עמ' מד — מח.

251 כך נהגו בבבל בעת שרצו להעלות אחד המתפללים לתורה. מכאן שר' דוד ששון המשיך במנהג זה בהודו ובאנגליה.

252 העו"ד מאיר בן שלמה לאניאדו, על תולדותיו ראה מ' ד' גאון, יהודי המזרח בארץ־ישראל, חלק ב, ירושלים תרצ"ח, עמ' 312 — 314.

253 עיין ספרא, ויקרא כ, כו.

254 משלי יט, ב.

בסביבת בית־הכנסת נמצאים איזה פליטים שבאו זה עתה מאשכנז ובשבתות באים שמה להתפלל. אעפ״י שהמקום כמעט ריק, השמש בא ודוחף אותם לאחור אל הקיר, באומרו: זה המקום בשביל הפליטים, כשביקשו ספרים לתפילה השמש יתן להם מחזורים קרועים ובלואים. בחזרה ובקריאת התורה הם רוצים לעמוד, בא השמש ומכריחם לישב, כל זה בודאי מטעם הפרנסים, האם זה מה שצוה הקב״ה: ״וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו ...ואהבת לו כמוך״[255]. ובפרט גרים כאלו שבאו מארצות הדמים שבעי בוז ומרורים, ועד כמה צריך לקרב אותם ולהחזיק את לבם הנשבר. אבא שאול אומר: ״הוי דומה לו [להקב״ה], מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום״[256].

לונדון, יום רביעי, י אדר תרצ״ט (1 מארס 1939)

יום פקודת המנוח אדוני אבי עט״ר הצדיק והעניו עושה חסד ומרבה להיטיב זצ״ל, היא שנת מ״ה שעלתה נשמתו למרום להתהלך לפני ה׳ בארצות החיים, יה״ר זיע״א[257].

לונדון, שבת־זכור, יג אדר תרצ״ט (4 מארס 1939)

בש״ק זה גם־כן כיבדנו החכם השלם ר׳ בן־ציון מאיר חי עוזיאל הי״ו והתאכסן אצלנו. בערב כיבדונו הרב הראשי ר׳ יצחק אייזיק הלוי הרצוג הי״ו והרבנית מב״ת. הם התפללו וקידשו עמנו. אחרי הסעודה שרנו פזמונים של שבת ושל פורים ושני הרבנים ערב להם מאוד.

לונדון, יום טו אדר, פורים שושן, תרצ״ט (6 מארס 1939)

הבוקר ראינו בעיתון שהחכם ד״ר משה גאסטר ע״ה נפטר יום אתמול במיטה חטופה במכונית, כשהיה הולך עם הרבנית מרֵידִינג העיר לאוקספורד לנאום לפני תלמידים נכרים שם. הוא היה בן פב שנים. יש אומרים שהגיע לפ״ז.

לונדון, יום רביעי, יז אדר תרצ״ט (8 מארס 1939)

יום הנס לבבליים, יום שנכנסו האנגלים לבגדאד בימי מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע״ז (1917)[258].

ביקרנו את מרת גאסטר. היא אמרה לנו שהמרוחם בעלה ע״ה כתב בצוואתו שחפץ כי קהילת הספרדים תקבור אותו בבית־החיים שלה, כאילו היה חכם הקהילה, עם כל כבוד ויקר. אם היא תמאן שיקברוהו בבית־חיים אחר.

לונדון, יום חמישי, יח אדר תרצ״ט (9 מארס 1939)

הבוקר בשעה 10.30 הייתה הלווייה של המרוחם חכם ד״ר משה בר מנחם גאסטר ע״ה. נתאספו כל האנשים בבית הכנסת לאדרדיל רוד והרב הכולל רב הערץ נ״י ולורד סאמויל היו שם. הארון היה מונח לפני ההיכל וב׳ נרות של שעוה ארוכות דולקות מראשותיו וב׳ נרות על גב שתי קצות הארון. הראב״ד שם־טוב גאגין נ״י וכל החזנים היו על התיבה.

255 ויקרא יט, לג—לד.
256 שבת קלג ע״ב.
257 יהי רצון זכותו יגן עלינו אמן.
258 פרטים על כך ראה א׳ בן־יעקב, יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, עמ׳ קמט, הערה 41.

חזן יוסף גומיש די מישקיטא התחיל בקינה "קול יללה אשמיעה ומספד מר אביעה וכל עין אדמיעה" (כנדפס בספר "חמש תעניות", ליוורנו תרל"ז, דף פג ע"א) בלחן של תשעה באב. אח"כ אמרו "ויעבור", ותקיעת שופר תשר"ת (חזן רודריגז פירירא מראמסגיט), נאום (חזן דוד בואינו די מישקיטא), "אנא בכח גדולת ימינך" — עד סופו, "ויעבור" (חזן יוסף גומיש), תקיעת שופר תשר"ת (חזן פירירא). אח"כ הוציאו את הארון מבית־הכנסת. שני רוחצים עם נרות וחזן דוד מישקיטא הלכו לפני הארון. האבלים הלכו אחרי הארון. אחריהם הלכו האב"ד והרב הראשי הערץ, החזנים, הפרנסים וכו'. משם באנו לבית־החיים בגולדרז־גרין. שם היו כמו מאתים איש, האדון אידוורד פורטר, סופר חברת "עושה חסד", בשם הפרנסים הזעיקו אותו ואת סלימאן בני הי"ו לילך אחרי המיטה. פה באוהל המת עשו ז' הקפות כמו שכתוב בסידוריהם, אנא בכח, "ויעבור", תקיעת שופר תשר"ת, הספד (הרב גאגין). אחרי שהורידו את הארון חזן דוד מישקיטא קרא מזמור צא בתהלים ותקעו תשר"ת. בחזרתם לאוהל, חזן דוד מישקיטא קרא את ההשכבה והאבלים אמרו קדיש "דהוא עתיד", בההשכבה זכרו את שם הנפטר בזה הלשון: "החכם השלם הדיין המצויין כבוד ר' משה גאסטר".

זה שישים שנה מיום שנפטר חכם בקהילת הספרדים פה, חכם בנימין ארטום ע"ה בשנת תרל"ט (1879). אחריו לא היה להם חכם במשך שמונה שנים עד שנתמנה ח' גאסטר בשנת תרע"ז (1917). מפני זה לא ידעו בדיוק איך לעשות סדר הקבורה לחכם. הם התייעצו על־ידי הטלפון עם קהילת הספרדים באמשטרדם. בלילה התפללו ערבית בביתו.

המרוחם עשה הרבה לטובת עניים ומוסדות ולטובת בית־החולים "צדקה ומרפא" בלונדון אשר נבנה בהשתדלותו ובהשתדלות אדונתי ועט"ר הצדקת מרת אמי זצ"ל זיע"א ואחרים אשר עזרו על ידם. יה"ר שתהא מנוחתו כבוד.

לונדון, יום ראשון, כח אדר תרצ"ט (19 מארס 1939)

בלילה הלכנו לבית־הכנסת הגדול בדוקס פלייס בהזמנת המרכז הציוני לתפילה לזכר המנוח חכם ד"ר גאסטר ע"ה. בית־הכנסת היה מלא רק בחציו. גם לא כל בניו של המרוחם ושאריו היו שמה. אחרי העמידה של תפילת ערבית דיבר ג"י כי' גולדבלום באידיש ואחריו דיבר פרופ' ברודעסקי. הוא סיפר איך כבר לפני שישים שנה ד"ר גאסטר ראה בעין שכלו הגדולה, כמעט בנביאות את כל התועלת שעתיד לבוא מן הציונות וכן הלאה. הוא הגיד איך ד"ר גאסטר היה דורש לפני תלמידי האוניברסיטה באנגליה על הציונות. גם פרופ' ברודעסקי למד ממנו ונעשה ציוני. הוא הוסיף ואמר כי ד"ר גאסטר היה שונה מהחכמים שקדמוהו בזה שעזב את כל דעותיהם הריקים ושאין בהם כל תועלת ולא איבד את זמנו בתוהו. הוא פגע באנשים אשר אמר שהם מנהלים את ענייני העדה מבלי שהשתתפו בשום זמן עם הציונים והציונות. בעינים דולקות הביט עלי, וכמעט חשבתי שיקראני בשם, אולם לא זו הדרך לקנות חבר ורע, בריב ובצעקות ודברי חכמים בנחת[259]. אבל כך דרך העולם היום, ולכן מתעכבים העניינים, יר"ה[260]. אחר דברם, ד"ר פוול גודמן פתח את ההיכל ועשו הזכרת נשמות. אח"כ אמרו "עלינו לשבח" ו"יגדל", וחזרנו לשלום.

לונדון, יום שלישי, ל אדר א דר"ח ניסן תרצ"ט (21 מארס 1939)

אני ואו"ע וח"ל [יאיר עיני וחמדת לבבי] פרחה וסלימאן הי"ו הבאנו הביתה הספרים מווינג'יסתר האוס סיף דיסאזית עד אשר נראה מה לעשות בעזרת חונן לאדם דעת.

259 "דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז).
260 ירחם השם.

לונדון, יום חמישי, ג ניסן תרצ"ט (23 מארס 1939)

נוכחתי ברוב עם בהלוויית האיש הנכבד, גבר הוקם על, חכם ולמדן, המנוח שאול פלאיישמאן ע"ה, ראש ועד קהילת עדת ישראל בצפונה של עיר. תנצב"ה.

לונדון, יום שלישי, ח ניסן תרצ"ט (28 מארס 1939)

האדון יוסף נבארו הביא איזה כתבי־יד עתיקים להראות לי, הוא שאל אותי אם סלימאן בני הי"ו ירצה להתמנות חכם של קהילת הספרדים בלונדון. עניתי שבני רך בשנים עכשיו וכו'. דחיתי אותו בדברים. בצאתו אמר שידבר בעניינים אלה עם המעמד, הוא שפך לפני את מרי שיחו על ענייני הקהילה אשר בכל יום חרדים לאחור, ישנם אנשים בקהל כשרואים איזה אדם שנמצא בו רוח־חיים תיכף דוחים אותו בשתי ידים ומרחיקים אותו מהם שמא יכנס במחיצתם ויגלה את חסרונותיהם ויזהיר אותם.

לונדון, יום חמישי, כד ניסן תרצ"ט (13 אפריל 1939)

הכומר סמית בא לעיין עוד בתנ"ך רש"ט ז"ל[261]. הוא הביא עמו שאלות למאות. בתוך דבריו הגיד כי כאשר הוא נושא נאומים לפני תלמידיו, בכל פעם שנצטרך לאמר שם הויה באנגלית יאמר The name. וכאשר יכתבו את השם בטעות, לא יניח להם למחקו, אלא רק למשוך עליו קו מעלה ממנו. כך ראה. פעם אחת כאשר כתבתי ה' בטעות עשיתי עיגול מסביב לאות ה ומאז הוא נזהר בזה.

לונדון, יום ראשון, כז ניסן תרצ"ט (16 אפריל 1939)

ד"ר פאולו רווינא מויניציאה ביקר אותנו להודות לשרתי הצדקת מב"ת הי"ו עבור השתדלותה בעדו לצאת מאיטליה. זקנו של אביו נחשד בעלילת־דם באיטליה בשנת תר"ך (1860) לערך.

לונדון, יום חמישי, ב דר"ח אייר תרצ"ט (20 אפריל 1939)

בעליית עבדאללה בן יהושע נסים בכור הי"ו הייתה החתונה של הבחור רחמים שלמה בן אברהם חיים מבומביי, עם הכלה שרה בת רפאל מנשה מפאריש (אשכנזית). המקדש היה חזן דוד בואינו די מישקיטא. אחרי הקידושין הזמינו אותי לחתום בפנקס העיר (ריג'יסתר). עבדאללה בכור הנזכר חתם אחרי. יה"ר בס"ט.

אמו של החתן שמה שמחה. היא בתו של סלימאן בן מאיר קנדיל. מאיר קנדיל היה מעיר קוג'ין ומשפחתו הייתה מתימן, הוא היה חזן בית־הכנסת של זקני דוד ששון ז"ל בבאייכלה בעיר בומביי. שמעתי מפי קדוש אדונתי עט"ר מרת אמי ז"ל כי הוא היה בעל קול ערב ויפה. היה חזן מובהק וקרא בתורה בקול נעים. נהג לסלסל בפרשה. לדוגמא, בפסוק "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן"[262]. נהג להאריך ולנגן בפזר־גדול במלת "ואתה", ובתלשא של "אליך" ובאזלא־גריש של "אהרן אחיך", וברביע של "אתו", ובתביר של "מתוך", ובזקף־גדול של "אהרן" תניינא, ובדרגא־תביר של "נדב ואביהוא". מאיר קנדיל ע"ה מל אותי כשנכנסתי בבריתו של אברהם אבינו.

261 ר' שם־טוב. על תנ"ך זה ראה לעיל, בעמ' 170.
262 שמות כח, א.

לונדון, יום ראשון, ג סיוון תרצ״ט (21 מאי 1939)

בקאזינו רוד עשו חינוך של המלון לפליטי אשכנז אשר נדבה רוחו של האדון הנכבד רודף צדקה וחסד מר דוד גאלינסקי נ״י. החינוך נעשה על־ידי הרב הגאון ר׳ יחזקאל אברמסקי נ״י ודרש ביאודית לפני הנאספים. בבית זה נמצא מקום דירה לשלושים בחורים אשר עתה הם לומדים בישיבת ״עץ חיים״ בלונדון. הרהיטים וכלי תשמיש ניתנו מנדבנים שונים.

חדר אחד מיוחד לתפילה ושם יש להם ספר תורה עם מעיל אשר עד עתה היה שייך לבית־הכנסת בעיר. ועתה מפני העתקת הקהילה משם, העדה הקרובה לה נתנה את הספר־תורה לישיבת ״עץ חיים״. על המעיל כתוב שהס״ת והמעיל נתנו לבית־הכנסת... לכבוד הרב נפתלי צבי (הרמן) בן הרה״ג נתן הכהן אדלער כשנתמנה לרב ראשי באנגלטיירא בשנת התר״ן (1890).

לונדון, יום שלישי, יב סיון תרצ״ט (30 מאי 1939)

נתפרדה החבילה, ונח נפשיה דח״ר אברהם בן משה בן שמואל נ״ע המכונה טחאן, בעיר בומביי בן פה שנה, המרוחם בא מעיר מולדתו בגדאד לעיר בומביי בשנת התרמ״ט והיה מורה בבית המנוח עט״ר החסיד מור זקיני יחזקאל יאושע זצ״ל ולמדו אצלו מהבנים והבנות. היה תוקע נפלא יוצא מן הכלל ובר״ה היה מוציא את הרבים ידי חובתם ב״כנסת אליהו״ בבומביי. פעם אחת הוא תקע לפני ומימי לא שמעתי קולות כאלו, ובפרט התרועה־הגדולה שהאריך בה קרוב לשלושת רבעי דקה באופן מפליא מאד. היה בקיא בחדרי תורה ודרשן מופלג כחכמי עי״ת בגדאד הישנים. הוא לא שינה את מלבושו ואת מצנפתו. יה״ר תנצב״ה.

נארדן־בוסם, יום רביעי, יז מנחם תרצ״ט (2 אוגוסט 1939)

הבוקר הגענו לכפר זה לחיים טובים ולשלום. ותלי״ת[263] מצאנו את מרת חמותי היקרה מב״ת בקו הבריאות. גיסי אליעזר פוזן הי״ו ורעייתו מיטא מב״ת היקרים באו אלינו מאמשטרדם. אי אפשר לתאר את גודל שמחתנו אשר ראות פניהם לא פללנו שנצולו מארץ הדמים, בריך רחמנא דיהבין לן וכו׳.

לונדון, יום רביעי, יב אדר א ת״ש (21 פברואר 1940)

קיבלתי טלפון מבראייתון ממרת רחל אחותו של גיסי דוד אליא דוד יוסף עזרא לאמור שבעלה אדוארד איליות ע״ה נפטר אתמול בלילה פתאום מחולשת הלב ל״ע[264]. אחרי איזה רגעים טלפן האדון אדוארד פורתר, מזכיר החברה, לשאול שמו של הנפטר, כי אין מי ממשפחתו בבראייתון שיודע. נתתי לו את שמו כמו שנמצא בספר ״סדר החופות״ מפנקסו של המקדש ומוהל אהרן שלום בן יחיא בן שלמה גבאי נ״ע מכלכותה (כ״י 966, סי׳ רעה), כזה: יחזקאל ברוך בן סלימאן רחמים בן יחזקאל ברוך. הוא היה בנה של דודתי כאתון אחות הצדיק אדוני עט״ר זצ״ל. יה״ר בלע המות לנצח.

לונדון, יום חמישי, יד אדר א ת״ש (22 פברואר 1940)

בצהרים הייתי בהלוויית המנוח אדוארד איליות נ״ע בגולדרז־גרין.

263 ותהילות לאל יתברך.
264 לא עליכם.

בבוקר הרה״ג הרצוג נ״י טס לפריס לחט״ו. משם ילך לרומא להיפגש עם האפיפיור. אח״כ יסע לירושלים עיה״ק תובב״א, ה׳ יצליח דרכו ויברך את מעשה ידיו אכי״ר.

לונדון, ל אדר א ת״ש (10 מארס 1940)

אני ושרתי הלכנו להקמת ציון על קברו של המנוח החכם ר׳ משה גאסטר ע״ה. האלמנה מב״ת ישבה על־יד הקבר על הכסא ושמחה לראות אותי. וזה נוסח הכתובת על המצבה:

מצבת קברת/החכם השלם הדיין המצויין כבוד רבי/משה גאסטיר/חכם הכולל ואב״ד דק״ק שער השמים/משנת תרמ״ז עד שנת תרע״ט לפ״ק/
ידיו רב לו בתורה ובחכמה/נפשו נקשרה בנפש עמו/נולד יום ז׳ לאלול שנת טו׳ב טע׳ם ו׳ד׳ע׳ת׳ למדנ״י לפ״ק/נלב״ע ביום פורים שנת ו׳ה׳מ׳ש׳כ״י׳ל׳י׳ם י׳ז׳ה״י״ר׳ו׳ לפ״ק/ויהי ידיו אמונה עד בא השמש.

In Memory of/Moses Gaster/Haham of the Congregation of/Spanish and Portuguese Jews/London/His hands accomplished in/Learning and Lore/His soul was bound up/With the soul of his people/Born in Bucharest 7th Elul 5616 16 September 1856/Died/Purim 5699 5th March 1939/"His hands were steady/until the going down of the sun.".

לונדון, יום ראשון, ז אדר ב ת״ש (17 מארס 1940)

השתתפתי בחתונת הבחור יצחק בן הרב מאיר צבי המכונה ג׳ולייס יונג, עם הכלה מארייאני ממשפחת פלעסנער המיוחסת. החתונה התקיימה בבית־הכנסת הגדול "שלום ואמת", במזרח העיר. מסדר הקידושין היה הרב אהרן יעקב סינגער, רב דשם. ירבו שמחות בישראל.

לונדון, יום רביעי, י אדר ב׳ ת״ש (20 מארס 1940)

בלילה עשינו סעודה של מצוה ושבע ברכות לכבוד החתן והכלה יונג. אחרי שדיברתי איזה דברים לכבודם, ברכתי ברכת־המזון ושבע ברכות כמנהגנו.אח״כ הלכנו לאולם למעלה ושם הושבנו אותם על כסאות ושרנו לפניהם שירי חתונה ושבחות.

לונדון, יום עש״ק, יב אדר ב ת״ש (22 מארס 1940)

הלכנו לבית־החיים בגולדרז־גרין לקבורת המנוחה לאה נ״ע אלמנת המנוח הח׳ השלם ד״ר משה גאסטר והניחוה אצל בעלה. היא הייתה בעלת צדקה וחוננת דלים ואביונים. ה׳ ירחם עליה ותהי נפשה צרורה בצרור החיים אכי״ר.

לונדון,יום שני, ערב פסח ת״ש (22 אפריל 1940)

בעוונותינו המלחמה הולכת ומתפשטת ולבי עלי דוי על הצרה האחרונה. עתה מצב אחינו בדנמרק בכל רע. ירחם ה׳ ויה״ר שיקויים הפסוק "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[265]

265 מיכה ז, טו.

ותרוממנה קרנות עמנו הנדכא והנענה, כי לא קצרה יד ה׳ מהושיע. ונזכה לחוג פסח זה בשמחת נקם בצוררים אל ירומו, ועינינו תראינה בשוב ה׳ ציון במהרה אכי״ר.

לונדון, יום חמישי, טו אייר ת״ש (23 מאי 1940)

על־ידי דלוג־רב[266] מבומביי הגיעה אלינו שמועה לא טובה מפטירת אחות הצדקת אדונתי עט״ר מרת אמי ז״ל היא דודתי דינה נ״ע, אשת יחזקאל חיים בן משה הי״ו. חבל על דאבדין ולא משתכחין. על זאת תאבל בומבי כי לוקחה ממנה אם רחמנית חוננת דלים ואביונים בעלת צדקה גדולה. ה׳ יחונן עפרה ותנוח על משכבה שלום ותהי נפשה צרורה בצרור החיים. בלע המות לנצח והיה המחנה הנשאר לפליטה.

לונדון, יום ראשון, יח אייר ת״ש (26 מאי 1940)

יום תפילה ובקשה למלחמה לכל מלכות בריטאניה יר״ה. הלכנו לבית־הכנסת הגדול של האשכנזים. בבואנו מצאנו שהרחוב היה מלא מקצה אל קצה המון בני אדם שאינם יכולים להיכנס לבית־הכנסת. משם הלכנו לבית־הכנסת ״שער השמים״ בחשבנו שאולי החליטו לעשות שם תפילה, אולם מצאנו שהבית־הכנסת סגור ועל הדלת הודעה כי יעשו תפילה בבית־הכנסת לאדרדיל רוד בחצות היום. תיכף הלכנו לשם. בכניסה פגשנו את לואיז (ליידי בוייל) בת המנוח דודי ראובן נ״ע.

וכך היה סדר התפילה על־ידי החזן דוד בואינו די מישקיטא:

אתאנו לחלות פניך.
אתאנו לבקש ממך כפרה
תהלים יג (באנגלית)
תהלים יז (באנגלית)
תפילה באנגלית

דרשה של אתמול, בפקודת הפרנס הראשי. הנושא היה ״ותדרשוני בכל לבבכם״.

תפילה למלחמה בלשון־הקודש ובאנגלית, כנדפס בקונטרס בפני עצמו.

אלדינו שבשמים, בקיצור.
אדון עולם.

יה״ר שירחם ה׳ בקרוב, כי הוא אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו.

לונדון, יום שלישי, כז אייר ת״ש (4 יוני 1940)

בבית־החיים בוויליסדון התקיימה הלוייה של המנוח יוסף רחמים מיכאל נ״ע, שנפטר ביום ש״ק בשנת פא לימי חייו. פרטים מחייו נמצאים בספר Memoirs of Joseph R. Michael, אשר הוציאו לאור ידידו W.A. Morgan [לונדון 1930]. אולם פרט אחד נעלם והוא שהמרוחם היה יליד בגדאד.

266 מברק.

לונדון, יום שני, כג תמוז ת״ש (29 יולי 1940)

אני ואו״ע סלימאן בני הי״ו הלכנו אל הלויה של המרוחמת לאה ע״ה, אלמנת המרוחם נתנאל דיליסא יצחק יוסף נ״ע בבית החיים של האשכנזים בוויליסדון. ראינו שם את קבר של שמואל מוזיס J.P. מתאזמינייא, שנפטר ביום יא תשרי תרל״ד (2 אוקטובר 1873), וזאת הייתה הקבורה הראשונה בשדה זה.

לונדון, עש״ק, כז תמוז ת״ש (2 אוגוסט 1940)

לוייה של הנכבדת מרת רוזענהיים נ״ע, אשתו של התורני היקר המופלא והמופלג כה״ר יעקב רוזענהיים הי״ו. אע״פ שמאנשי קהילתו ״עדת ישראל״ יצאו מן לונדון מפני המלחמה ואחרים נסגרו מטעם הממשלה, הרבה באו לחלוק כבוד אחרון לאשת־חיל וצדקת זאת. יה״ר בלע המות לנצח ויהפוך ה׳ מספדם למחול להם.

לונדון, יום ראשון, כט תמוז (ער״ח מנחם) ת״ש (4 אוגוסט 1940)

הלכנו לניחום אבלים בבית הר׳ יעקב רוזענהיים הי״ו, והתפללנו שם מנחה וערבית, האשכנזים קוראים את ער״ח ״יום כפור קטן״ ומפני זה המנחה הייתה ארוכה מאוד בסליחות וכו׳ וזו פעם ראשונה שהתפללתי בסדר זה.

לונדון, יום ראשון, יד מנחם ת״ש (18 אוגוסט 1940)

חתונת הריווירינד בארניט ג׳וזיף עם רות בת הרב ד״ר אברהם מרמרשטיין בבית־הכנסת האשכנזי, במזרח העיר. בשעה 1.10 אחה״צ, כשהגענו לקדיש שלפני העמידה של מנחה, שמענו התראה של התקפת אויר. קול תרועה ילולי יליל וגנוחי נגח. הרב הכולל הערץ נ״י דיבר לפני הנקהלים ואמר להם שאל ייראו... אחר תפילת מנחה עשו הקידושין ואבי הכלה היה המסדר והרב ד״ר שמואל דייכעס נ״י ואני הצעיר חתמנו עדים בכתובה וגם בפינקס הממשלה ריגיסתר. יה״ר וירבו שמחות בישראל. אחרי שעה עבר הזעם והלכנו לקבלת פנים באדולף טוך האל, בוברן האוס.

לונדון, יום ראשון, ה רחמים [אלול] ת״ש (8 ספטמבר 1940)

היינו בבית־הכנסת ״שער השמים״ שבו נערכה תפילה למלחמה שנעשתה במאמר אדוננו המלך ה׳ ישמרהו ויחייהו וירים הודו וכוכב מערכתו. בין תפילת מנחה ונפילת־אפים החזן דוד בואינו די מישקיטא נ״י נאם נאום חשוב... בבית־הכנסת היו כמו מאתים אנשים וכמעט רובם פליטי גיברלטאר.

נתוודענו עם הר׳ משה ה׳ ס׳ בן זמרא הי״ו, חזן בית־הכנסת ״שער השמים״ בג׳יברלטר, איש נחמד ותורני ירא שמים ויודע לה״ק. לקחנו אותו ואת רעיתו וגם משפחת בנוליאל עמנו לבית על תה. הוא סיפר ששמע את שמעה הטוב של המרוחמת הצדקת עט״ר מרת אמי זצ״ל ותורתה וחכמתה מפי חכמים ושדרי״ם מארץ־ישראל תובב״א והאריך בשבחה, יה״ר זיע״א ועל כל ישראל אכי״ר.

ליטשוורת, יום ש״ק, ז כסלו תש״א (7 דצמבר 1940)

אחר התפילה שמעתי דבר חידוש מהאדון הנכבד לוי יצחק בן משה שאנוויץ נ״י, הדר בשכונתנו. והוא, אצלם כשקוראין בציבור השם ישששכר (בראשית ל, יח) מבטאין אותו יִשַּׂשְׂכָר

ותיכף חוזרים ואומרים: יְשָׁשְׂכָר. גם ב״מגילת אסתר״ ישנם איזה קרי וכתיב. למשל ״היהודים״ (ט, טו) ו״היהודיים״ (ט, יח). בתחילה קוראים את הכתיב: ״ויקהלו היהודיים״, וחוזרים הקרי: ״ויקהלו היהודים״. כמו כן ״והיהודיים אשר בשושן״, חוזרים ואומרים אותו: ״והיהודים אשר בשושן״. וכן בהרבה מקומות.

ליטשוורת, ערב ר״ח תמוז תש״א (24 יוני 1941)

כבוד מעלת הרב ישעיה פירסט נ״י עם הרבנית הי״ו נסעו לחט״ו לעיר ווטפורד בשביל הניתוח של עיניהם. יה״ר שהשי״ת ישלח להם רפואה שלמה בבריאות וברוב אונים ועצמה ושהניתוחים יגמרו בכי טוב ותאורנה עיניהם וישובו בקרוב אכי״ר.

ליטשוורת, יום ש״ק, א דר״ח רחמים [אלול] תש״א (23 אוגוסט 1941)

התפללנו בבית כרגיל ואני הצעיר עליתי מפטיר וכשקריתי ״עניה סערה״ תמהו האנשים איש אל רעהו, כי רוב האשכנזים מפטירים של ר״ח או ״מחר חדש״, היפך מנהגנו אנשי בגדאד יע״א דאית לן עניינא דיומא עיקר.

ליטשוורת, יום רביעי, יז תשרי תש״ב (8 אוקטובר 1941)

היום מלאה שנה תמימה כמנין ימות החמה שבאנו לדור בבית הזה [בליטשוורת] מקנת כספנו... אחרי כל מה שעבר עלינו ועזבנו את ביתנו ושזכינו לישב פה בנחת ובשלווה...

ליטשוורת, יום ג שמחת תורה, כג תשרי תש״ב (14 אוקטובר 1941)

בליל שמחת־תורה אחר ערבית עשינו הקפות כמנהגנו והוצאנו שבעה ספרי תורה. האחד של המרוחמת אדונתי עט״ר מרת אמי הצדקת ז״ל, הנחנו אותו על התיבה. את שאר הספרים נשאו המקיפים, שרנו הרבה שירים ושבחות ולקחנו בידינו דגלים יפים אשר צבעה אותם או״ע וח״ל פ׳רחה היקרה הי״ו יחשל״א, וכתוב עליהם: ״שמחו נא שמחו נא בשמחת התורה, לשנה הבאה בירושלים הבנויה״, ועוד. האשכנזים הנקהלים גם־כן שרו עמנו כמו הבגדאדים עד להפליא ורקדו וכרכרו בכל עוז בסיפוק כף על כף, וכן עשינו היום אחר התפילה...

ליטשוורת, יום שני, כא תמוז תש״ב (6 יולי 1942)

נעשיתי סנדק לבנו בכורו של הרי גראדזינסקי נ״י בין ברכי, והמוהל היה האדון הנכבד המכונה גרֵיהם נ״י, ונקרא שמו בישראל דוד. יה״ר בס״ט עלינו ועל כל ישראל ובימיו ובימינו יבא גואל אכי״ר. בבוקר ערכו תפלה בבית האדון הוגו לונזר נ״י וקמתי ראשון כמנהג לסנדקים, וקראתי עליו ״מילדי העברים זה״. יה״ר שיזכה להיות גדול בתורה ובמעשים ויעשה נחת־רוח ליוצרו ורצון בוראו.

ביבליוגרפיה

א. בעברית

אלמאליח, אברהם — "סעודה בארמון האצילים לבית ששון במטרופולין". הבקר, יא אלול תש"ב (24 אוגוסט 1942), עמ' 2.

אמשעיעוויץ, אשר — שושנים לדוד, והוא אבל כבד ומספד תמרורים על מות... מהור"ר דוד ששון ז"ל, ווארשא תר"מ.

"האסיף" (המערכת) — על משפחת ששון. שם, ווארשא, שנה ג, תרמ"ז, עמ' 84 — 85.

"הארץ" (המערכת) — "קבורה ראשונה בהר הזיתים" [של סלינה אשת דוד בן סלימאן ששון]. שם, יג חשון תשכ"ח (16 נובמבר 1967).

"בכורים" (המערכת) — על משפחת ששון. שם, וויען, שנה ב, תרכ"ה, עמ' 121 — 123.

בן־אברהם — על משפחת ששון, מוריה, שנה ב, גל' 87, כח אייר תרע"א.

בן־יעקב, אברהם — יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו, ירושלים תשכ"ה; שם תשל"ט.

— "יהודי בבל בתקופות האחרונות, ירושלים 1980.
— יהודי בבל בארץ ישראל, ירושלים תש"ם.
— יהודי בבל בתפוצות, ירושלים תשמ"ז.
— תולדות הרב עבדאללה סומך, ירושלים תש"ט; שם תשמ"ז.
— שירה ופיוט של יהודי בבל בדורות האחרונים, ירושלים תש"ל.
— קצור תולדות יהודי בבל, ירושלים תשל"א.
— קהילות יהודי כורדיסתאן, ירושלים תשכ"א; שם תשמ"א.
— קברים קדושים בבבל, ירושלים תשל"ד.
— השליח הנודד, על שליח ארץ־ישראל הרב יוסף חיים שרים זצ"ל, ירושלים תשמ"ב.
— "פרחה (פלורא) לבית ששון", הבקר, ג שבט תרצ"ז (15 ינואר 1937), עמ' 7 ("השמטה" להנ"ל, שם, ו שבט תרצ"ז, 18 ינואר 1937).
— "ר' דוד ששון ז"ל" (שמונים שנה לפטירתו). הד המזרח, כרך ד, גל' א, ה סיוון תש"ה (17 מאי 1945), עמ' 8 — 9.
— "בית ששון" (שלושים לפטירת ר' דוד בן סלימאן דוד ששון ז"ל). המזרח (= הד המזרח), ירושלים, שנה ב (צ"ל: א), גל' ז, כט אלול תש"ב (11 ספטמבר 1945), עמ' 6 — 7.
— "הרוטשילדים של המזרח", אלֻמות, מחזור א, חוב' א, אדר א תש"ו, עמ' 8 — 9.
— "איגרת וחמישה שירים לכבוד השר סלימאן ב"ר דוד ששון". מחקרים בתולדות יהודי עיראק ובתרבותם, קובץ א, הוצ' מרכז מורשת יהדות בבל, אור יהודה תשמ"א, עמ' 73 — 82.
— "הרב סלימאן ב"ר דוד ששון". הד המזרח, שנה ז, גל' 5, יא כסלו תש"י (2 דצמבר 1949), עמ' 11.
— "בתי כנסיות בבגדאד", סיני, שנה כח, כרך נד, חוב' א — ב (שכה — שכו), תשרי־חשון תשכ"ד, עמ' צה — קא.
— "יהודי בומביי" (ערך). האנציקלופדיה העברית, כרך ז, עמ' 845 — 846. (נעתק במחניים, חוב' קיד, אדר ב תשכ"ז, עמ' קכח — קכט).
— "היהודים הבגדאדים בהודו" (ערך), שם, כרך יב, עמ' 546.

בנזימן, עוזי — "אוסף כתבי־יד יהודיים היקר בעולם מוצע למכירה בלונדון". הארץ, 29 מארס 1971, עמ' 2.
— "המירדף אחר אוסף ששון". שם, 31 מארס 1971, עמ' 17.
— "שיחה עם בעל אוסף ששון" [הרב סלימאן בן דוד ששון]. שם, 9 באפריל 1971, עמ' 1.

בניהו, מאיר — "הליידי רחל דוד עזרא". הד המזרח, שנה ו, גל' 38, ג אב תש"ט, עמ' 7, 15 (הופיע גם בחוברת מיוחדת בפורמט קטן).

בערלינסאן, מ"א — שלמי אמוני ישראל, אדעסא תרנ"ח.

בר־גיורא, נפתלי — מסע בהודו, ירושלים תשי"ג.

ברון, גבי — "אוצרות יהדות־המזרח מוצעים למכירה פומבית", ידיעות אחרונות, יב תמוז תש"ל (16 יולי 1970), עמ' 11.
— "שני ספרים בכתב־ידו של הרמב"ם בין האוצרות שבאוסף ששון". שם, ד ניסן תשל"א (30 מארס 1971), עמ' 3.

גאגין, שם־טוב — מכתבי תהלה, קיידאן תרצ"ז.
— פרקי שירה, קיידאן תרצ"ז.

גאון, משה דוד — יהודי המזרח בארץ ישראל, ב חלקים, ירושלים תרפ"ח — תרצ"ח.

גור, עודד — דעת הרב סלימאן ב"ר דוד ששון, אם מותר ליהודי לגור בחוץ לארץ. פנים אל פנים, גל' 526, ד תמוז תשכ"ט (20 יוני 1969). עמ' 9 (עם תמונת הרב סלימאן).

גורג'י, פרסי ששון — "מוסדות עתיקים בהודו". במערכה, שנה ח, גל' 93, טבת תשכ"ט (ינואר 1969), עמ' 19.
— הקיסרות של "משפחת ששון". שם, שנה יב, גל' 134, אייר תשל"ב (אפריל 1972), עמ' 19.

גנחובסקי, דב — "ההגדה לבית ששון". 7 ימים (מוסף שבועי לידיעות אחרונות, מס' 610, כו חשוון תשל"ו (31 אוקטובר 1975), עמ' 8 — 9 (עם תמונות).

ג'נקיס אלן — "העשיר מבומביי" (על ר' דוד ששון). הארץ, מוסף שבועי, גל' 33 (748), יב אייר תשל"ח (19 מאי 1978), עמ' 8 — 9.

גראייבסקי, פינחס — זכרון לחובבים ראשונים, חוב' טז, ירושלים תרפ"ח.
— אבני זכרון, חלק א, ירושלים תרפ"ח.

דאנון, אליהו בן נסים — "משפחת ששון וארץ ישראל". דאר היום, כרך ז, גל' 80, 11 ינואר 1925.

"דאר־היום" (המערכת) — "משפחת ששון וארץ ישראל". שם, ירושלים, יז שבט תרפ"ה (11 ינואר 1925).

"דבר" (המערכת) — "ששוניאדה", סיפורה של שושלת (על משפחת ששון הבבלית). שם, טז סיוון תשכ"ח (12 יולי 1968).
— "יעשה מאמץ לרכישת אוסף ששון", שם, טז ניסן תשל"א (11 אפריל 1971).

דוד דבית הלל — "מסעות ר' דוד דבית הלל". פירסם ו' י' פישל עם מבוא והערות, סיני, כרך ד, תרצ"ו, עמ' ריח — רנד.

"דורש טוב לעמו" — כתב־עת שהופיע בבומביי בליתוגרפיה בערבית בבלית באותיות עבריות בשנים תרט"ו — תרכ"ו.

דסלר, הרב אליהו — "על הרב סלימאן דוד ששון זצ"ל". מוריה, שנה יד, גל' ט — י (קסה — קסו), שבט תשמ"ו, עמ' עח — עט.

הברמן, א' מ' — מסכת סופרים וספרות, ירושלים תשל"ז.

"השקפה" (ירושלים, מאת המערכת) — "יהודי בבל: ראשית בואם להודו. דוד ששון". שם, שנה ה, גל' ה, אלף ותתל"ה לחורבן [תרס"ג], עמ' 36; שם, גל' ח, א כסליו אלף ותתל"ה לחורבן, עמ' 58 — 59.

חבס, ברכה — עולמות רחוקים, תל־אביב תשי"ז.

חבס, ברכה; דוד הכהן — עשרים יום בהודו (מארס — אפריל 1947), תל־אביב תש"ח.

"חבצלת" (המערכת) — "בבל, השר המרומם הגביר המפורסם סי' דוד ששון הי"ו בעיר באמביי ארץ הודו, נדב עשרת אלפים פראנק לעזרת בית הספר אשר בעיר בבל". שם, שנה ב, גל' 16, טז שבט תרל"ב, עמ' 124.

— "לישרים נאוה תהלה... הגביר הנכבד שר וטפסר רודף צדקה וחסד... סי' אליהו ששון... בבומביי נדבה רוחו מאתים לירא סטערלינג לבנין בית הכנסת למקהלת אחינו בני כולל חב"ד". שם, שנה ט, גל' 34, כ תמוז תרל"ט, עמ' 251 — 252.

— "ירושלים... ביום השלישי שבוע החולף הוחל בנין בית הכנסת החדש לבני כולל חב"ד... מנדבת הגביר המרומם סי' אליהו דוד ששון הי"ו בבאמביי". שם, שנה ט, גל' 39, כה מנחם אב תרל"ט, עמ' 294 — 295.

— "שר וגדול נפל בישראל" (על מות השר אליהו ב"ר דוד ששון ז"ל). שם, שנה י, גל' 27, יב אייר תר"מ, עמ' 196 — 197.

— "היהודים בהודו". שם, שנה יד, תרע"ד, גל' 36, 37; שם, שנה ל, גל' 28, ח אייר תר"ס (9 מאי 1900), עמ' 214.

חוצין, הרב שלמה בכור — "בגדאד" (על תרומתו של ר' דוד ששון לבית החולים אשר בעיר פונא), המגיד, ליק, שנה ז, גל' 34, יא אלול תרכ"ג (26 אוגוסט 1963), עמ' 268.

חמוי, ר' אברהם שלום חי ב"ר רפאל — ימלט נפשו, כלכתה תרמ"ד.

— זמן בית דין, ליוורנו תרמ"ט.

— "ממצב אחינו בית ישראל אשר בהודו", הצפירה, ווארשא, שנה יב, גל' 12, יג ניסן תרמ"ה (1885), עמ' 97.

חנין, יחזקאל — "על בית דוד ששון". מבשר, כלכותה, יד אדר תרל"ו.

ידיעות אחרונות" (המערכת) — "נצר למשפחת ששון" (על מות ר' דוד בן סלימאן ששון). שם, 21 אוגוסט 1942.

יהושע, הרב חזקיה שבתי — דברי חזקיהו, חלק ב, ירושלים תשי"ב, חלק הדרושים, עמ' י — יד (דרשה לכבוד פרחה ששון ז"ל).

יוסף חיים [מבגדאד] — בן איש חיל, חלק ד (קונטרס נוה צדיקים, חלק ב), ירושלים תשל"ט, עמ' רצז — שה (הספד על מות ר' דוד ששון הראשון).

ילין, פרופ׳ דוד — ״פרחה ששון ז״ל. הבקר, ט שבט תרצ״ו.
— כתבי דוד ילין, כרך ד — ה, אגרות, ירושלים תשל״ו.

ילין, יהושע — זכרונות לבן ירושלים, ירושלים, תרפ״ד.

יערי, אברהם — שלוחי ארץ־ישראל, ירושלים תשי״א.

— ״ר׳ דוד ב״ר סלימאן ששון ז״ל״. קרית־ספר, שנה יט, תש״ב — תש״ג, עמ׳ 183.
— ״שלוחי ארץ־ישראל בהודו״, סיני, שנה יג, חוב׳ ה — ו (קנז — קנח), שבט — אדר תש״י, עמ׳ שכו — שכח.

״ירושלטון״ (המערכת) — ״אוסף ששון יוצע למכירה פומבית״. שם, שנה ב, גל׳ 39, כו חשון תשל״ו (31 אוקטובר 1975), עמ׳ 2.

לביא, נפתלי — ״סלינא ששון ז״ל וביתה״, הארץ, 23 נובמבר 1967, עמ׳ 8.

״לוח אחיאסף״ — לשנת תרנ״ה — [על מות סלימאן בן דוד ששון]. שם, ווארשא תרנ״ד (1894), עמ׳ 462 — 463.

לוינגר, דניאל — ״אוסף דוד ששון מוצע למכירה״. הארץ, 17 אוקטובר 1975, עמ׳ 15 (עם תמונתו).

״מבשר״ — שבועון שיצא לאור בכלכותה בליתוגרפיה בערבית־בבלית באותיות עבריות בעריכת המדפיס יחזקאל ח׳ סלימאן חנין, מיום יג באלול תרל״ג עד טו בטבת תרל״ח.

״מגיד מישרים״ — שבועון שיצא לאור בכלכותה בליתוגרפיה בערבית־בבלית באותיות עבריות בעריכת ר׳ שלמה תווינא, בשנים תרנ״א — תרס״א.

״המגיד״ (ליק, המערכת) — על משפחת ששון, שם, שנה ג, תרי״ט, גל׳ 1, שנה ד, תר״ך, גל׳ 5; שנה יא, תרכ״ז, גל׳ 13, 14.

מלאכי, צבי — ״לימודים ללא פוליטיקה״. הצופה, ט תמוז תש״ל (13 יולי 1970), עמ׳ 3.

נטר, יעקב מרדכי בן שלמה — שלוים מן הים, Wien 1860.

נסים, הראש״ל ר׳ יצחק — יין הטוב, חלק א, מהדורה ב, ירושלים תשל״ט.

סאנדלר, פ׳ — ״שקיעתה של משפחת ששון״ (על ספרו של סטאנלי ג׳קסון The Sassoons). הצופה, ח שבט תשכ״ט (21 ינואר 1969), עמ׳ 4.

סוכרי, יעקב — יורו משפטיך ליעקב, כלכתה תרמ״ב.

ספיר, יעקב — אבן ספיר, ב חלקים, ליק תרכ״ד; מגנצא תרל״ד.
— ״אבל כבד״ (שיר על מות ר׳ דוד ששון הראשון). הלבנון, פריס, שנה ב, גל׳ 1, ח טבת תרכ״ה, עמ׳ 8 — 9.
— ״מגדל דוד״ (על הנ״ל), שם, גל׳ 3, ו שבט תרכ״ה, עמ׳ 54 — 55.
— ״קול מארץ הודו״. המגיד, ליק, שנה ד, גל׳ 5, ח שבט תר״ך (1 פברואר 1960), עמ׳ 18 — 19; שם, גליון 6, טו שבט תר״ך (8 פברואר 1860), עמ׳ 22 — 23.

״עם וספר״ (המערכת) — ״הודו; בנין חדש לבית־הספר ע״ש ששון בבומביי״. שם, תוב׳ כג — כה, סיון תשכ״ד (מאי 1964), עמ׳ 103.

פאר, מירי — "המשפחה שהביאה ששון ליהודי עירק והודו". ערב שבת, יד מרחשון תשמ"ה (9 נובמבר 1984), עמ' 20 — 21 (עם תמונות).

פינקלסון, י — "הגדה לבית ששון" (על ספרו של סטאנלי ג'קסון: The Sassoons). מעריב, 26 אוגוסט 1968, עמ' 34.

פישל, וואלטר יוסף — ערך "ששון, משפחה" באנציקלופדיה העברית, כרך לב, ירושלים תשמ"א, טורים 397 — 399.

פלאי, פינחס — "הגבירה לבית ששון" (על הגב' שרה [סלינה] ששון, שהובאה בשבוע שעבר לקבורה בהר־הזיתים). פנים אל פנים, גל' 444, כא במרחשון תשכ"ח (21 נובמבר 1967), עמ' 14 — 15.

— ישיבת "פורת יוסף". שם, גל' 431, יב אב תשכ"ז (18 אוגוסט 1967), עמ' 10 — 11, 16 (עם תמונת הרב סלימאן ב"ר דוד ששון מירושלים).

— "הגב' סלינה (שרה) ששון". שם גל' 443, יד חשוון תשכ"ח (17 נובמבר 1967), עמ' 6.

פלאום, שלומית — "היהודים בהודו ובמזרח הרחוק". דאר היום, יב שבט תרצ"ג.

פראגר, משה — "צרור של אכזבות בהודו" (יומן מסעות), בית יעקב, שנה ג, גל' 11 (36), אייר תשכ"ב, עמ' 8 — 11, 26 — 27.

פרנקל, אברהם — "דוד ששון ז"ל" (עם תמונתו). הצופה, כו אלול תש"ב (8 ספטמבר 1924), עמ' 3.

"פרח" — שבועון שיצא לאור בכלכותה בליתוגרפיה בערבית־בבלית באותיות עבריות, בעריכת הרב משה ב"ר מרדכי מיוחס ואליה סלימאן. יצא לאור משנה ג, גל' 30 ואילך בעריכת אליהו ב"ר משה דוויך הכהן. הופיע מיום כ בסיון תרל"ח עד כו אדר תרמ"ט.

"הצופה" (המערכת) — "הרבנית [סלינה] ששון הובאה לקבורה בהר הזיתים". שם, יג חשוון תשכ"ח (16 נובמבר 1967), עמ' 4.

רבינוביץ, הארי — "ספריה יהודית רבת־ערך — למכירה פומבית בלונדון", נדפס ב"ג'ואיש כרוניקל", נעתק בתרגום עברי בהצופה, כו סיון תש"ל (30 יוני 1970), עמ' 3.

רינמן, שלמה — מסעות שלמה, וויען תרמ"ד.

רצהבי, יהודה — "לתולדות יהודי כורדיסתאן במאה הקודמת", סיני, כרך מב, אדר תשי"ח, עמ' שעא — שעז.

"שושנה" — שבועון שיצא לאור בכלכותה בליתוגרפיה בערבית־בבלית ובאותיות עבריות בעריכת סלימאן יהושע ועזרא יהודה. הופיעו 24 גליונות בין טו תמוז תרס"א — יד טבת תרס"ב.

שניאור זלמן בן מנחם מנדל — זכרון ירושלים, ירושלים תרל"ו.

— עבודת ה', ירושלים תרמ"ד.

ששון, דוד ב"ר סלימאן — אהל דוד, ב חלקים, אוקספורד 1932.

— מסע בבל, בצרוף עניינים לתולדות הקהילה היהודית בבגדאד ותולדות המחבר מאת מאיר בניהו, ירושלים תשט"ו.

— "אגרות פרס ותימן", הצופה לחכמת ישראל, בודאפשט, שנה ט, חוב' ג — ד, תרפ"ה, עמ' רט — רלג.

ב. בלועזית

Arakie, David Hye Salomon — "A Jewish Saint Pass es in the Orient", (Death of Mr. David Ezekiel Joshua Abraham at Shanghai), in "The Eastern Hebrew Annual", Calcutta, vol. 4, No. 1, September 1945, p.3.

— "The Man David Sassoon", ibid, pp. 15-16.
— "An Orthodox Jew Attends Chapel on Yom Kippur", ibid, No. 2, October 1945, pp. 1-2 (עם תמונות דוד עזרא ורעייתו רחל).
— "Tea at Lady Ezra's", ibid, pp. 8-12 (עם תמונות).

— "Early Jewish Settlers in India from Baghdad", ibid, vol. 4, No. 3, November 1945, pp. 11-13.
— "Jewish Decadence, Age in the Sassoon Dynasty", ibid, vol. 5, No. 1, January 1946, pp. 5-6.
— "The Basis of David Sassoon's Wealth", ibid, pp. 9-10.
— "The Late Sir David Ezra", in "The South African Jewish Chronicle", 26th September 1947, p. 656.

Ben-Yaacob, Abraham — "Three Sephardic Leaders", in Jewish Leaders (1750-1940), edited by Leo Jung, New York 5714-1953 (Vol. 6 of "The Jewish Library"), pp. 493-531.

Bension, Mrs. Ariel — "Mrs. Solomon David Sassoon", in "The Jewish Chronicle", 17 January 1936, p. 14. (על מות פרחה אשת סלימאן בן דוד ששון עם תמונתה),

The Bombay Gazette — "The Sassoon Reformatory", 9 July 1896.
— "The David Sassoon Reformatory", ibid, 26 October 1900.
— "Sassoon Mechanics Institute", ibdi, 28 February 1906.

Broza, W. — "The Late Mrs. Flora Sassoon", in "The Jewish Chronicle", 24 January 1936, p. 10.

The Builder, — "A Memorial for Bombay", vol. XXVIII, No. 1435, 6 August 1870, p. 623.

Camplin, Jnie — The Rise of the pbilocrats, London 1978.

Cohen, I.E. Isaac (Bombay) — "Lady Rachel Sassoon Dispensary, in "The Jewish Tribune", vol. VIII, No. 7, September 1937, p. 37.

Cohen, Menashe Ezekiel (Bombay) — "First Anniversay of the Late Mrs Flora Sassoon", in "The Jewish Tribune", vol. VII, No. 11, January 1937, p. 17.

— "Sir Victor Sassoon's Offer", ibid, September 1937, p. 36.
— "Messrs. E.D. Sassoon & Co. and Employment of Jewish Ladies", ibid, vol. 12, No. 3, May 1941, p. 15.

Cowen, Anne & Roger — Victorian Jews through British eyes, Oxford Univ. Press, 1986.

David, M.D. — "Flora Sassoon, Bombay's First business Woman", in "The Daily" (Bombay), 13 March 1982, p. 16 (עם תמונתה).

Deutsch, Gotthard — "The Pedigree of the Sassoon Family", in "The Jewish Chronicle", 10 May 1912, p. 33.

Domb, Cyril — "Rabbi Solomon David Sassoon: An Appreciation", in the L'eylah Journal, No. 22, Published by the Office of the Chief Rabbi and Jews', Rosh Hashana 5747, pp. 75—77.

Douglas, James — Bombay and western India, vol. I, London 1893 (בעמ' 194 תמונות דוד ששון הראשון).

The Eastern Hebrew Annual, — "Dividends of E.D. Sassoon Cotto Group", vol. 4, No. 2, October 1945, p. 7.

Ellen, Ellis, — "The Story of the Sassoons", in "Israel's Messenger", vol. IV, No. 20, 10 January 1908, pp. 9-10.

"Evening News" (Correspondent) — "Jewish high priest from Jerusalem gives evidence in Poona Case, Right of Worships at Tomb, Story of family Quarrel by Descendant of David Sassoon, Rabbi who died 100 years ago", The Evening News of India, 26 July 1932.

Evening Standard — "Death of Mrs. Flora Sassoon", 15 January 1936, p. 4.

Ezra — Esmond David — Turning back the pages, A Chronicle of Calcutta Jewry, vol. I—II, London 1986.

Ezra, Rachel — From Damascus to Baghdad: A Trip Across the Syrian Desert, Baghdad 1925.

F.S. — "Sir Albert Sassoon", Il. Vesillo Israelitico, Casale, Vol. 44, 1896, pp.379-380

Ferris, Iris — "The Grand Old Lady of Calcutta", in "India and Israel", vol. IV, No. 9, March 1952, pp. 36-37.

Fremantle, Peggy — "Trent Park, the property of Sir Philip Sassoon", Britannia and E.v.e., October 1930, pp. 72—73, 126.

Gadkar, Daniel Elijah Benjamin — "Sassoons, The Great Benefactors of India", in "The Indo-Israel Review", vol. XI, No. 5, 15th March 1968, pp. 3-4.

Gaon, Haham Dr. Solomon — "Farewell to Rabbi Sassoon", in "Spanish and Portuguese Jews' Congregation Monthly Bulletin", vol. 24, No. 8, October 1970, p. 7.

Gaster, Haham Dr. M. — "A Lady Talmudist (Mrs. Mozelle Sassoon)", in "The Jewish Chronicle", 30 December 1921, p. 10.

Gestalt, Dr. A. — "Shanghai — City of Refuge. Sidelight on the Sassoons", in "The Jewish Advocate", vol. X, No. 10, 25 August 1939, pp. 9-10.

Goodman, Paul — "Mr. Ronnie Gabbay", in "The Jewish Chronicle", 3 July 1931, p. 8.

Gourgey, Hanna S. — "The Sassoons and their Achievements in India", in "India and Israel", No. 8, February 1949, pp. 20-21.
— "The Jewish woman in India", JA, vol. 18, No. 12, March 1950, p. 19.

Gourgey, P.S. — "Mrs. Selina Sassoon", in "The Jewish Chronicle", 1 December 1967, p. 43.
— "Rabbi Solomon D. Sassoon", in "The Scribe", Journal of Babylonian Jewry (London), No. 16, September 1985, p. 4.

Gruenebaum, Elsa — "Letters to the Editor: Lady Rachel Ezra", in "The Jewish Advocate", vol. XI, No. 7, September 1940, p. 10.

Grunfeld, Judith — "Mrs. Selina Sassoon ע"ה", in "Jewish Tribune", 17 November 1967, p. 7.

Gubbay, Mrs. R. — "A Lady Talmudist (Mrs. Mozelle Sassoon)", in "The Jewish Chronicle", 30 December 1921, p. 10.

Herzog, Rabbi Dr. Isaac (Dublin) — "The Late Mrs. Flora Sassoon", in "The Jewish Chronicle", 24 January 1936, p. 10.

Houston, John — Representative Men of the Bombay Presidency, Bombay 1897.

Hussey, Christopher — "Trent Park the property of Sir Philip Sassoon Bt." Country Life, 10 January 1931, pp. 40—47; ibid, 17 January 1931, pp. 66—72.

The Illustrated London News — "Entertainment Given at Bombay to Lord Elphinsone", 23 April 1859, p. 403.
— "The David Sassoon Industrial and Reformatory Institution, Bombay", ibid, 10 September 1859, p. 251 (עם תמונת מוסד זה).
— "Mr. Sassoon", ibid, 5 December 1863, p. 569.
— "The Sassoon General Hospital at Poona", ibid, 29 February 1868, p. 217.
— "Statue of David Sassoon", ibid, 17 July 1869, p. 76.

Israel's Messenger (Shanghai, unsigned) — "Mr. David Ezra of Calcutta Knighted", vol. XXIV, No. 4, 8 July 1927, p. 14.

— "Sir David Ezra's Gift to Johannesburg Zoo", ibid, vol. XXVI, No. 1, 5 April 1929, p. 23.
— "Special Interview with J. E. Salmon: Tribute to Mrs. Flora Sassoon", ibid, 2 June 1933.
— "The Late Mrs. Flors Sassoon: A Tribute", ibdi, vol. 32, No. 11, 1 February 1936, p. 3.
— "The Late Mrs. Flora Sassoon — Local Memorial Service", ibid, p. 8.

Israelitisches Familienblate — "Flora Sassoon eine Jūdisch Aristokratin Und Talmudgelehrte", No. 24, 15 June 1933, S. 11.

Jackson, Stanley — The Sassoons, London, 1968.

The Jewish Advocate, (Bombay, unsigned), — "Sir David & Lady Ezra Visit Bombay", vol. IV, No. 1, 24 February 1933, p. 7.
— "The Late Mrs. Flora Sassoon", ibid, vol. VII, No. 10, January 1936, p. 3.

The Jewish Chronicle, — "The late Miss Mozelle Sassoon", 30 December 1921, p. 2.
— "Mrs. Solomon David Sassoon", ibid, 17 January 1936, p. 14 (עם תמונת פרחה ששון ז"ל).
— "Mr. S(olomon) D(avid) Sassoon Awarded Rabbinical Diploma", ibid, 13 November 1936, p. 10.

The Jewish Guardian, — "Mr. Ronnie Gubbay", 26 July 1931.

The Jewish Tribune (Bombay, unsigned) — "Sir David Ezra and Lady Ezra in an Interview", vol. 1, No. 2, April 1933, p. 22.
— "Mrs. David Sassoon on the Bene-Israel", ibid, vol. VI, No. 7, September 1935, p. 21.
— "Mrs. Flora Sassoon", ibid, No. 11, January 1936, p. 1; "ibid, No. 12, February 1936, p. 2.
— "Sassoon Mechanics Institute Changes Name to David Sassoon Library", ibid, vol. IX, No. 4, June 1938, p. 22.
— "Romance of the Sassoons", ibid, No. 6, August 1939, pp. 11, 27.
— "Sassoon expects with Japan", ibid, No. 7, September 1939, p. 23.

Kaplin, Dayan David — "Rabbi Solomon Sassoon", in "The Jewish Chronicle", 28 June 1985.

Kelly, Sophy (ed.) — The Keneseth Eliyahoo Synagogue Centenary, Bombay 1985.

Kranzler, David — Japenese, Nazis and Jews, New York 1976.

Krauss, Sammel — "Die Juden Mesopotamiens in Handel und Wandel", in Osterrichische Monatsschrift fūr den Orient, vol. 42, 1916, S. 65-89 (עם תמונת דוד ששון הראשון).

Kumar, Jandnedra Nath (Calcutta) — The Genealogical History of India, Part II: "Sir David Ezra, Kt.", pp. 129-131.

Levy, E. M. — "The Visit of Sir David and Lady Ezra to Dublin", in "Israel's Messenger", vol. 28, No. 6, October 1928, pp. 17, 28.

Levy, Joseph R. — "The Sassoon of Bombay", in "The Jewish Chronicle", 6 January 1860, pp. 5-6.

Morgan, W. A. — Memoirs of Joseph R. Michael, London, 1930.

Musleah, Ezekiel N. — On the Banks of the Ganga — The Sojourn of Jewish in Calcutta, Massachusetts, 1975.

Newman, A. H. — "Unique Among Women, Mrs. Flora Sassoon, Distinguished Hebraist and Talmudist, Is Revered Alike in the Orient and on the European Continent", in "The American Hebrew", 3 January 1930, pp. 319, 330, 343 (עם תמונת פרחה ששון ובתה רחל וביתם).

Rabinowicz, H. — "The Sassoon Treasures", JQR, vol. LVII, No. 2, October 1966, pp. 136-153.

Roth, Cecil — The Sassoon Dynasty, London, 1941.

Sassoon, David Solomon — A History of the Jews in Baghdad, Letchworth, 1949.
— Ohel Dawid — Descriptive Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Sassoon Library, Oxford University Press, London, 1932.
— "The Pedigree of the Sassoon Family", in "The Jewish Chronicle", 17 May 1912.

— "Mr. Ronnie Gabbay", ibid, 3 July 1931, p. 8.

The South Africa Jewish Chronicle — "Death of Sir David Ezra", September 1947, p. 606.

Times of India — "The Sassoon Silk Mills", 13 March 1901.
— "The Sassoon Industrial Institution", ibid, 12 November 1901.
— "The Sassoon's Reformatory", ibid, 29 January 1902.
— "David Sassoon Reformatory", ibid. 4 November 1905.
— "Pona Synagogue Case, Trustees viewpoint, Mr. A Raymond in the witness Box." ibid, 29 September 1932.

Tindall, Gillian — City of Gold, The Biography of Bombay, London 1982.
Woolner, Thomas R. A. — in "The Spectator", London, 6 February 1869, p. 167.

World Jewry — "Flora Sassoon — Hebraist and Scholar", ibid, 24 January 1936, p. 18.

Yahuda, Joseph I. — "The Late Mrs. Flora Sassoon", in "The Jewish Tribune", vol. VII, No. 1, March 1936, p. 15.

Yeshibah Etz Chaim — "Memorial Tablet Unveiled (in memory of the late Miss Mozelle Sassoon)", in "The Jewish Chronicle", 23 June 1922, p. 30.

מפתחות

א. רשימת כתבי־יד

ב. מפתח שמות האישים

ג. מפתח שמות המקומות

אוסף ששון
(כתבי־יד מסומנים)

3 (A) סדר אליהו הנביא ז״ל... למוצאי שבת קודש״ ודרוש מאת שמואל ן׳ זכריה רפאל לכבוד סלימאן בן דוד ששון (עמ׳ 94).

3 (B) דרוש לעילוי נשמת פרחה אשת דוד ששון שנפטרה בשנת תרמ״ז (עמ׳ 25).

8 קצת חנה אל מרחומה (עמ׳ 620).

12 ספר הפזמונים בכתב־יד פרחה ששון (עמ׳ 125)

16 תנ״ך ״כתר הרשב״א״ שנכתב בשנת 1383 לנאשתרוק ב״ר יצחק ב״ר שלמה בן אדרת (עמ׳ 700).

58 ״סדר מנחה וערבית״ כמנהג בגדאד (עמ׳ 115).

73-72 פירוש המשנה להרמב״ם (צילום כ״י הונט׳ 117 וכ״י פופוק 295 שבספריית בודליאנה באוקספורד (עמ׳ 207).

82 ספר כתר שם טוב לר׳ שם־טוב בן אברהם ן׳ גאון (עמ׳ 170, 660, 695, 700, 724)

130 פירוש הריטב״א על מסכת בבא מציעא וכתובות (עמ׳ 620).

138 הגדה של פסח כמנהג יהודי בבל עם כמה פיוטים (עמ׳ 260).

170 ״אבני זכרון לבני ישראל בבית החיים העתיק בעיר בומביי״ (עמ׳ 170).

188 ״סדר עקידת יצחק אבינו עליו השלום כפי מנהג עירנו בגדאד יע״א״ (עמ׳ 620).

211 (A) ״שטר אדרכתא״ בין שיך ששון בן צאלח ואשתו עמאם, כסלו תקל״ז (עמ׳ 21-23).

211 (B) הסכמת חכמי וגבירי בגדאד בעניין הקידושין והנישואין סמוך לחופה, תקע״ב (עמ׳ 118).

211 (O) הסכמת בית־דין של בגדאד על ה״חזקה״ של השימוש בספר־תורה שהקדיש ר׳ דוד ששון הראשון לבית־הכנסת הגדול בבגדאד (עמ׳ 120-121).

213 ״תהלה לדוד״ — פרק מהספר אבן ספיר, חלק ב, מאת ר׳ יעקב ספיר מתורגם לערבית (עמ׳ 30).

218 יוצרות מהגניזה הקאהירית (עמ׳ 627-628).

229 (B) איגרת מיוסף בר שאול עמאר מדמשק אל ר׳ צאלח ב״ר יוסף מצליח מבגדאד, שנת תקל״ח (עמ׳ 20).

262 ״מדרש החפץ״ — אגדות עתיקות מתימן (עמ׳ 177).

264 סדור גדול לפי מנהג יהודי תימן, נכתב בתימן במאה ה־17 (עמ׳ 718).

338 סדור גדול כמנהג יהודי תימן, נכתב במאה ה־17 (עמ׳ 718).

345 חמדת ימים (עמ׳ 620).

368 תנ״ך פרחי מהמאה ה־17 (עמ׳ 168).

409 ספר ״מושב זקנים״ על התורה — קובץ פירושים של בעלי התוספות (עמ׳ 207).

412 ספר ערוגות הבושם לר׳ משה אבן עזרא (עמ׳ 638, 694, 627, 701).

415 שאלתות רב אחאי גאון (עמ׳ 696).

483 פרי עץ הדר לטו בשבט, נכתב בשנת 1810 (עמ׳ 620).

484 דרוש הספד מאת הרב יוסף חיים מבגדאד על מות סלימאן בן דוד ששון בשנת תרנ״ד (עמ׳ 94).

507 חומש שנכתב במאה התשיעית או העשירית (עמ׳ 168).

513 שיר השירים לשון לתרגום ושרח (עמ׳ 620).

515 דרשות שונות (עמ׳ 620).

538 (E, F) תעודת אזרחות בריטית שקיבל ר׳ דוד ששון הראשון בשנת 1853 (עמ׳ 58-59).

538 (O, P) תזכיר מסלימאן בן דוד ששון באנגלית, אשר נשלח לזקן השופטים בבית המשפט העליון בבומביי וביקש לשחרר את השופטים היהודים מלעבוד ביום השבת, שנת 1878 (עמ׳ 92, 288-291).

538 (Q) מכתב מקהילת יהודי כרכוך שבכורדיסתאן אל סלימאן בן דוד ששון, שנת תרמ״ד (עמ׳ 90, 407-410).

546 קצת יוסף הצדיק (עמ׳ 620).

557 תוספת רי״ד — לר׳ ישעיהו בן מאלי הזקן טראני (עמ׳ 600).

568 ספר תולעת יעקב, נעתק בשנת 1593 (עמ׳ 620).

589 דיוואן ר׳ שמואל הנגיד (עמ׳ 174).

666 תפלות ופיוטים כמנהג אנשי המערב (עמ׳ 552).

667 ספר רעמים ורעשים מהאר״י זלה״ה (עמ׳ 620).

669 כנ״ל (עמ׳ 620).

672 תעודות שונות (עמ׳ 701).

683 סדר תקון חצות אשר סידר ר׳ אברהם נתן הנביא משנת 1666 (עמ׳ 622).

689 ספר עיבור שנים (עמ׳ 621).

712 פיוטים כמנהג צפון אפריקה (עמ׳ 553).

764 (B) איגרת מאת ר׳ ישראל ב״ר שמואל משקלוב, אל הגביר יחזקאל בן ראובן מנשה מבגדאד, ח אייר תרנ״ו (עמ׳ 719).

817, 919 ״כתר״ של רב שם־טוב בן אברהם אבן־גאון (עמ׳ 170, 175).

818 שולחן ערוך חושן משפט (עמ׳ 622).

827 קובץ תעודות מתימן (עמ׳ 669).

876 (S) שלשלת חו״ר בגדאד מדורות העבר, מאת הרב עזרא ראובן דנגור החכם־באשי של בגדאד (עמ׳ 533-537).

878 דברי הימים למלכי הישמעאלים (עמ׳ 701).

879, 1021 ספר הנוורוז — יומנו של ר׳ שלום בן אהרן בן עובדיה הכהן, המתיישב היהודי הראשון בכלכותה, לשנים 1789-1834 (עמ׳ 670).

881 איגרות הערכה לסלימאן בן דוד ששון (עמ׳ 92).

881(A) סמיכה לשחיטת עופות שניתנה לסלימאן בן דוד ששון מאת אהרן בן סלימאן בן אהרן קנדיל, 1886 (עמ׳ 84, 90, 284).

881 (B) הלכות שחיטה בכתב־ידו של סלימאן בן דוד ששון (עמ׳ 89-90).

881 (G-C) איגרות אשר נשלחו אל סלימאן בן דוד ששון בהיותו בהונג־קונג מאת מנחם מנדל בן אהרן קאמיניץ בצירוף שלושה שירים שחיבר לכבודו (עמ׳ 233-234, 392-396).

881 (I) שיר לכבוד סלימאן בן דוד ששון, מאת משה דבש מצפת (עמ׳ 235-236).

881 (J-K) שתי איגרות מאת ר׳ שניאור זלמן בן מנחם מנדל אל סלימאן בן דוד ששון (עמ׳ 90, 397-399).

881 (L) מכתב לסלימאן בן דוד ששון מקהילת יהודי צפת ע״י השד״ר ר׳ יעקב חיון, אדר תרמ״א (עמ׳ 90).

886 ספר זכרונות שכתב עזרא בן יצחק בן שלמה בן בנימין בן שלמה בן דוד מכלכותה לשנים 1840-1900 (עמ׳ 298, 392).

887 חידושים ותשובות מאת ר׳ שמעון ב״ר שלמה בן יחזקאל יהודה (עמ׳ 118).

897 פנקס צרכי צבור של כנסת נוה שלום בכלכותה (עמ׳ 625, 670).

903 הגדה של פסח עם פירוש מאת הרב עבדאללה סומך (עמ׳ 115).

904 כתובה של הגביר יחזקאל בן יהושע גבאי עם רעייתו עזיזה בת סיר אלברט בן דוד ששון (עמ׳ 115).

931 תיקון תעניות וקינות כמנהג יהודי ספרד, מהמאה ה־14 (עמ׳ 717, 718).

932 ספר מקור חיים לשחיטה והלכות טריפות. העתיקו יחיה אבן יעקוב צאלח, 1855 (עמ׳ 622).

960 ספר פרי עץ הדר, שנכתב, בידי המשורר הבבלי ר׳ עבדאללה בר כ׳ציר חנין בבגדאד בשנת תקע״ט (עמ׳ 21, 538).

966 ״סדר החופות״ — מפנקסו של המקדש והמוהל אהרן שלום בן יחייא בן שלמה גבאי מכלכותה, בשנים 1866-1908 (עמ׳ 725).

973 (EE) מכתב מיחזקאל בן יהושע גבאי אל שמואל בן אברהם ב״ר צדקה חוצין מבגדאד (עמ׳ 94, 115, 118).

974 משבית מלחמות — על יהודי קוצ׳ין, לר׳ חיים יעקב כהן בן יהודה דוב (עמ׳ 625).

995 ספר המוסר לר׳ זכריה בן סעדיה בן יעקב אל־צ׳אהרי (עמ׳ 622).

1041 דפתר כתובות ומילות (עמ׳ 188).

1149 תעודות שונות ובכללם מנורה ובה שמות הצדיקים הטמונים בארה״ק, נכתבה ע״י ר׳ שניאור זלמן בן מנחם מנדל (עמ׳ 397).

1209 תנ״ך — כ״י ר׳ משה בן יעקב ן׳ זבארה (עמ׳ 695).

1276-1275 נוסח מצבות (עמ׳ 115, 118, 123, 136, 170).

אוסף ששון

(כתבי־יד לא מסומנים)

א. תקנות "חברת בית דוד" בערבית־יהודית־בבלית עם חתימות חבריה (עמ' 51-52).

ב. "אסתכ'ראג'" של חברת "בית דוד" בענין ניקור הבשר, בומבי 1855 (עמ' 53-56).

ג. ספר תורה על שם עמאם אשת ר' דוד ששון (עמ' 21).

ד. נאומו של סלימאן בן דוד ששון באנגלית, לרגל גילוי הפסל של הוד מלכותו הנסיך של ווילס בבומבי, 1879 (עמ' 287).

ה. שטר־התקשרות בחתימת סלימאן בן דוד ששון וגיסו סלימאן רחמים בן יחזקאל ברוך בן פרג'־חיים, 1861 (עמ' 285-286).

ו. הזמנה לפתיחת נמל על שם ששון בקולאבא, 1875 (עמ' 93).

ז. הזמנה של סלימאן בן דוד ששון ורעייתו פרחה לפגישה בביתם עם מושל בומבי ואשתו ליידי ריי, 1886 (עמ' 94).

ח. קבלה מגבאי קבר עזרא הסופר בכפר עזיר ליד בצרה, אל פרחה ששון, על תרומתה, 1912 (עמ' 131).

ט. קבלה ממייסדי בית־הרפואה בבגדאד אל פרחה ששון, על תרומתה, תרמ"א (עמ' 130).

י. כרטיס־ברכה לחג הפסח אשר שלח ר' חיים יצחק טראב אל פרחה ששון (עמ' 131).

יא. ברכת "מי שבירך" לכבוד פרחה ששון על תרומה לבית־החולים על שם "מאיר אליהו" בבגדאד, בחתימת הנהנים מתרומות אלה (עמ' 130).

יב. טופס־ברכה "לשנה טובה" מאת הרב פרסייאדו פראנקו, אל פרחה ששון (עמ' 132).

יג. תעודת־חברות של הצלב־האדום ההודי שניתנה אל ליידי רחל עזרא מכלכותה (עמ' 186).

יד. מכתב לסיר דוד עזרא מכלכותה, מאת המאהראג'ה של מאיסור בהודו (עמ' 186).

טו. "שקלים" של ההסתדרות הציונית שנרכשו ע"י סיר דוד עזרא ורעייתו הליידי רחל (עמ' 187).

טז. תפילין ומגילת־אסתר ששלח הרב יוסף חיים מבגדאד במתנה אל דוד בן סלימאן ששון (עמ' 142).

יז. הזמנה לחתונת דוד בן סלימאן ששון עם רעייתו סלינה (עמ' 143).

יח. תעודת־ברכה של "מזל־טוב" לנישואי ר' דוד ששון עם רעייתו סלינה, מאת הרב הזקן יהושע קראהן מבארצוף, תרע"ג (עמ' 146).

יט. הזמנה של המלך ג'ורג' החמישי לדוד וסלינה לקבלת־פנים בארמונו (עמ' 163).

כ. הזמנה לר׳ דוד בן סלימאן ששון לקבלת פנים בארמון המלוכה סנט־ג׳יימס בלונדון (עמ׳ 172).

כא. הזמנה לטקס הקדשת חדר על שם ר׳ דוד בן סלימאן ששון בבית־הספר העל־יסודי ״החשמונאים״ בלונדון, 1945 (עמ׳ 172).

כב. הזמנת המלך ג׳ורג׳ החמישי את ר׳ דוד ששון ורעייתו סלינה לבקר בארמון, 1919 (עמ׳ 173).

כג. הזמנה לר׳ דוד בן סלימאן ששון ורעייתו סלינה לחתונה של הנסיכה פטריסה מקונוט, 1919 (עמ׳ 173).

כד. כ״י ספר ״קול דודי״, מאת ר׳ דוד בן סלימאן ששון (עמ׳ 175-176).

כה. הפטרת פרשת בא בכתב־ידו של ר׳ דוד בן סלימאן ששון (עמ׳ 163).

כו. ״כרוזי הולנון״ מאת ר׳ דוד ששון ופרופ׳ ליונל בארנט, 1918 (עמ׳ 165).

כז. תעודת־חיסון נגד מגיפה שניתנה לדוד ששון בשנת 1900 על־ידי התרופה שהמציא מרדכי וולדמיר האפקין (עמ׳ 144).

כח. אישור נסיעה לר׳ דוד ששון לארצות שונות (עמ׳ 168).

כט. ״סמיכה״ לשחיטת עופות שקיבל ר׳ דוד ששון מאת הרב סלימאן יוסף, תרס״ב (עמ׳ 140).

ל. סמיכת־רבנות שקיבל ר׳ סלימאן בן דוד ששון (השני), מאת הרב שם־טוב גאגין, ראב״ד של היהודים הספרדים והפורטוגיזים באנגליה, תרצ״ו (עמ׳ 192).

לא. סמיכת־רבנות שקיבל הנ״ל, מאת הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הרב הראשי למדינת אירלנד החופשית, דובלין תרצ״ו (עמ׳ 193).

לב. סמיכת־רבנות שקיבל הנ״ל מאת הרב אליהו אליעזר דסלר, מגדולי רבני אנגליה, תרצ״ו (עמ׳ 194).

לג. קינה על מות סלימאן בן דוד ששון, מאת ר׳ שלמה יהודה בן הראש״ל ר׳ רפאל מאיר פאניז׳יל (עמ׳ 242-244).

לד. שיר ליום הולדתה של פרחה ששון, מאת הפרופ׳ אברהם שלום יהודה, שנת 1924 (עמ׳ 245-246).

לה. קינה על מות פרחה ששון, מאת המשורר הבבלי ר׳ שלמה בן צאלח שלמה גבאי ותשובת בנה ר׳ דוד בן סלימאן ששון (עמ׳ 250-254).

לו. קינה על מות פרחה ששון מאת הרב שם־טוב גאגין, ראב״ד הספרדים באנגליה (עמ׳ 248-249).

לז. שיר מאת עזרא חדאד, לכבוד רחל ודוד עזרא, על ביקורם בבית־הספר ״אל־וטניה״ בבגדאד בשנת תרפ״ה (עמ׳ 263-265).

לח. שיר לכבוד ר׳ דוד בן סלימאן ששון, מאת שלום חיים דוד ח׳ משה (עמ׳ 254).

לט. שיר על מות סלינה אשת דוד ששון, מאת נעומי בת רפאל פיזו (עמ׳ 255).

מ. שיר ממחבר בעילום־שם לכבוד הבר־מצווה של הרב סלימאן ב״ר דוד ששון השני (עמ׳ 268).

מא. שיר לכבוד הבר־מצווה של הרב סלימאן ב״ר דוד ששון (השני), מאת מנהל ישיבת ״עץ חיים״ בלונדון (עמ׳ 269).

מב. איגרת אל סלימאן בן דוד ששון, מאת כמה אישים בנידון פסק־דין שאינו צודק שניתן בבומביי לרעת אשה שבעלה גרש אותה נגד רצונה (עמ׳ 96).

מג. מכתב מאת חנה אשת אליהו יהודה, אל סלינה ששון, תרע״ג (עמ׳ 116).

מד. מכתב מיחזקאל בן ראובן בן דוד משנגהאי, אל סלימאן בן דוד ששון השני (עמ׳ 121).

מה. איגרת מאת ד׳ ר׳ לוי, מזכיר הקהילה בזנטה, אל פרחה ששון, 1899 (עמ׳ 126).

מו. שתי איגרות מאת שליח ירושלים ר׳ יוסף חיים שרים, אל פרחה ששון (עמ׳ 129).

מז. מכתב־נחמה אשר כתב ר׳ דוד בן סלימאן ששון לאימו פרחה על מות אביו, 1894 (עמ׳ 135).

מח. מכתב מאת הרב הראשי לישראל ר׳ יצחק איזיק הלוי הרצוג, אל ר׳ אשר פויכטוונגר, שנת תש״ז (עמ׳ 136).

מט. מכתב מאת יוסף בן יחזקאל יהושע אברהם גבאי, אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון, תרנ״ד (עמ׳ 137).

נ. מכתב באנגלית מאת פרחה ששון לארוסת בנה סלינה משנת 1912 (עמ׳ 145).

נא. מכתב באנגלית מאת ר׳ משה מאיר פרינץ אל סלינה ששון, 1914 (עמ׳ 145).

נב. מכתב אשר שלח ג׳ורג׳ בן משה פרינץ לאחותו סלינה ששון, משנת 1916 (עמ׳ 145).

נג. מכתב מר׳ דוד בן סלימאן ששון לאחותו הליידי רחל עזרא (עמ׳ 167).

נד. מכתב בארמית שכתב ר׳ דוד ב״ר סלימאן ששון לבתו ולבנו משנת תר״ץ (עמ׳ 171).

נה. מכתב מאת ר׳ דוד בן סלימאן ששון אל אשתו סלינה משנת 1941 (עמ׳ 171).

נו. מכתב מאת סלינה ששון אל אחותה מלכה וילהלמינה אשת הפרופ׳ אברהם הלוי פרנקל (עמ׳ 181).

נז. שלושה מכתבים שקיבל הרב סלימאן בן דוד ששון (השני) על קבלו סמיכות לרבנות מאת הרב שמואל יצחק הילמן, הרב אברהם ביכלר ותנועת ״תפארת בחורים״ העולמי בלונדון (עמ׳ 204).

נח. חילופי איגרות בין הראש״ל ר׳ יצחק נסים ופרחה ששון (עמ׳ 325-337).

נט. 36 איגרות־תנחומים על מות סלימאן בן דוד ששון ורעייתו פרחה מאישים ומוסדות שונים (עמ׳ 339-383).

ס. 16 חילופי איגרות עם אישים ומוסדות הקשורות אל ר׳ דוד ששון הראשון, רעייתו פרחה ובנו סלימאן (עמ׳ 389-415).

סא. 39 איגרות בערבית־יהודית־בבלית אשר שלח הרב יוסף חיים מבגדאד, אל בני משפחת ששון בהודו ובאנגליה (עמ׳ 417-451).

סב. חומר ספרותי מאת הרב יעקב ב״ר יוסף חיים מבגדאד, אשר שלח אל פרחה ששון בשנת תרמ״ח (עמ׳ 452-456).

סג. איגרת־ברכה בערבית־יהודית, אשר שלח הרב יעקב ב״ר יוסף חיים מבגדאד אל פרחה ששון לקראת ראש השנה תרפ״ח (עמ׳ 457).

סד. 80 איגרות הקשורות אל פרחה ששון ובתה רחל עזרא מאישים וממוסדות שונים (עמ׳ 459-527).

סה. 96 איגרות הקשורות אל ר׳ דוד בן סלימאן ששון ורעייתו סלינה מאישים וממוסדות שונים (עמ׳ 529-643).

סו. הזמנה מאת הרב הראשי לישראל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, לטקס הבר־מצווה של בנו חיים (היום נשיא מדינת ישראל), כו תשרי תרצ״ז (עמ׳ 680).

סז. שני מכתבים אל משפחת ששון מאת חיים הלוי הרצוג (היום נשיא מדינת ישראל) — (עמ׳ 681).

סח. יומנה של פרחה ששון באנגלית (עמ׳ 133-134, 144).

סט. יומנה של מזל־טוב בת סלימאן בן דוד ששון באנגלית (עמ׳ 487).

ע. דברי דוד — יומנו של ר׳ דוד בן סלימאן ששון בשנים תרמ״ח-תש״ב, 1888-1942 (עמ׳ 96, 117, 118, 120, 123, 128, 134, 140-142, 144, 145, 164, 166, 167, 170, 171, 182, 188, 191, 203, 645-724.

עא. תעודות שונות (עמ׳ 124, 125, 128, 142, 183, 191, 206).

אוסף א, בן־יעקב

יומנו של ר׳ שמואל צדקה מבגדאד (עמ׳ 400-401)

אוסף הראש״ל ר׳ יצחק נסים

חילופי איגרות בין הראש״ל ר׳ יצחק נסים ופרחה ששון (עמ׳ 325-337).

אוסף הרב שם־טוב גאגין מאנגליה

אזכרות ליום א׳ של פסח לרבינו שר שלום בן דוד (עמ׳ 592).

אוסף פרופ׳ שמואל קרויס

סידור ומחזור תימן (עם הערות ר׳ דוד ששון, באוסף ששון) (עמ׳ 570).

אוסף, ד״ר בנימין מנשה לווין

מס׳ 622 — ספר העיטור (עמ׳ 579-580).

כ״י מוסד הרב קוק

מס׳ כ־162 — איגרת מאת ר׳ יצחק בן אריה ליב ששון מהוראדנא אל ר׳ דוד ששון הראשון, בומביי תר״ך (עמ׳ 387-388).

אוסף ר׳ אלחנן אדלר הכהן מאנגליה

הגדות של פסח וחומר אחר (עמ׳ 700).

אוסף הרב יעקב משה טולידאנו

ארבעה כתבי־יד שונים: מכתב על קלף ישן, הגדה של פסח מתקופת הגאונים, ספר תורה שנכתב ע״י רבי נסים בן ראובן אלברגלוני ו״עץ חיים״ כתב יד ר׳ חיים וויטאל (עמ׳ 637).

אוסף דוד בואינודי מישקיטה מלונדון

כ״י חומש עתיק עם מסורת גדולה וקטנה בכתב ידו של ר׳ ישראל הסופר (עמ׳ 683).

אוסף מרת מארטא אופנהיימר

פירוש על התורה, מאת רבינו מנחם ב״ר בנימין דפינצי — כ״י איטליאני על קלף כתוב בחצי קולמוס בשנת הק״פ (עמ׳ 699).

כ״י המבורג

מס׳ 187 ״ספר מחכים״ לר׳ נתן בן יהודה.

אוסף בידי אדם אלמוני בלונדון

ספר מרפא לנפש... שלקטתי ואספתי, מאת הרב ששון בר מרדכי שנדוך מבגדאד (עמ׳ 688-689).

אוסף משפחת נחמד מירושלים

כ״י מליצות מאת ר׳ משה סתיהון מארם־צובא (עמ׳ 86).

אוסף הפרופ׳ יהודה רצהבי

כ״י קונטרס הכולל עניינים שונים ומאורעות היסטוריים של החכם יונה גבריאל מארבל, תקל״ב (עמ׳ 21).

מפתח שמות האישים

אאליון, משה מרדכי 295
אבו־אהרן בן שמואל מבגדאד 609
אבו־סיפין 649
אבוטבול, חיים 90
אבוטבול, יוסף (מיפו) 470, 471
אבולעאפיה, דוד 517, 518
אבולעאפיה, יוסף־דוד (השני) 477, 480
אבולעאפיה, שלמה רחמים 357, 477-481
אביעד, יהודה 610
אביחצירא, אברהם 477-481
אביכזיר, יעקב חי 503, 504
אביעזיז, משפחה 672
אביעזיז, יעקב 618, 672, 673
אביעזיז, משה בן יעקב 469, 618, 619, 672, 673
אביעזיזי, יעקב די 295
אבן־גאון, שם־טוב בן אברהם 170, 175, 696
אבן־גבאי, מ׳ 620
אבן־גבירול, שלמה 552, 557
אבן־גיאת, י׳ 552
אבן־ג׳נאח, יונה 604
אבן־דנאן, סעדיה 604, 605
אבן־זבארה, משה בן יעקב הסופר 695
אבן־חביב, משה בן שלמה 19
אבן־טואה 556
אבן־יאיי, אברהם שלום 276-279, 281-283
אבן־מלך, שלמה 603, 604
אבן־מלכא, שלום 352, 353
אבן־סאמון, יעקב 25, 90, 262
אבן־סמחון, יוסף (מיפו) 470, 471
אבן־עזרא, אברהם 170, 421, 552, 603, 604, 697
אבן־עזרא, משה 552, 638
אבן־עקנין, יוסף בן יהודה 603
אבן־פקודה, בחיי בן יוסף 170
אבן־שושן, יהודה 611
אבן־שושן, יוסף 611
אבן־שושן, שלמה בן שמואל 601
אברבנאל, דון יצחק בן יהודה 552, 694, 695, 701
אברהים בֵּיג 282
אברהים־פחה 391
אברהם, משפחה 120
אברהם, אלין 195, 201
אברהם, דוד בן יחזקאל 120-122, 632
אברהם, יחזקאל 195
אברהם, יחזקאל בן ראובן 121
אברהם, מזל־טוב אשת דוד בן יחזקאל 120, 122
אברהם, מזל־טוב אשת ראובן 121
אברהם, משה חי (משנגהאי) 104
אברהם, ראובן בן דוד 121
אברהם חיים בן יעקב בן רחמים 682
אברהם בן יצחק (מנרבונא) 603
אברהם לב אריה (שד״ר ירושלים) 21
אברהם מעתוק יחזקאל ח׳ אברהם 90
אברהם בן הרמב״ם 206, 207
אברהם משה מאיר נחום יחזקאל 409, 410
אברהם ב״ר צאלח (מצנעא) 235
אברהם שלמה (מצנעא) 237, 238
אברהמס, ד״ר ישראל 662
אברהמס, לאיוניל 662
אברמוביץ (מיוגוסלביה) 311
אברמסקי, יחזקאל בן מרדכי 527, 687, 692, 695, 725
אגסי, יצחק בן שמואל בן מנחם 117
אגסי, יצחק בן שמעון בן אבא בן אבא 117-119, 160, 412, 444, 469, 487, 491, 523, 648, 650, 652, 655
אגסי, מרדכי בן שמואל בן מנחם 117
אגסי, רבקה האייה אשת יצחק בן שמעון 655
אגסי, שמואל בן מנחם מנדל בן יצחק 117
אגסי, שמעון בן אבא בן אבא 117
אגסי, שמעון בן אהרן בן אבא 117
אגסי, שמעון בן שמואל בן מנחם 117
אדוארד השביעי (מלך אנגליה) 128
אדלר, אלחנן בן נתן הכהן 622, 661, 678, 681, 700
אדלר, יצחק הכהן 76, 114, 148, 201
אדלר, מרטה 76, 201
אדלר, נפתלי צבי (הרמן) בן נתן הכהן 725
אדלר, נתן הכהן 681, 725

אדם, עזרא בן צאלח שמואל 482, 535
אדרבי, יצחק 601
אדרעי, דוד חי ציון 503, 504
אהרן, יהודה (מקוצ'ין) 103
אהרן, מאיר חי בן יהודה (מקוצ'ין) 103
אהרן, ציפורה אשת יהודה (מקוצ'ין) 103
אהרן יונה משה 409, 410
אהרן בן יעקב 90
אהרן בן יעקב שמואל 649
אהרן הכהן אבי מנצור בן אבי אלרביע 566
אהרן בן עזרא חיים בן מאיר ששון בן משה 656
אהרן בן שלום יחיא 659
אוברמאיר, יעקב 20, 21
אוחנא, רפאל 357, 358
אוסישקין, מנחם 514
אופיר, ישראל מנחם 370, 596
אופלטקה, יעקב 501
אופלטקה, יצחק א'— ראה: פראג, יצחק א'
אופנהיימר, מארטא (מפרנקפורט דמיין) 699
אופנהיימר, ד"ר צבי בנימין 707
אורבך משה 200
אזולאי, חיים יוסף דוד (חיד"א) 330, 336, 532, 609, 637
אחאי גאון 696
אחמד אג'א נכג'ר־אג'סי 282, 283
אחמד ג'מאל אלדין ביג 541
אידלזון, א' צ' 178
אַיָה (עוזרת בבית ששון) 41
איזדונדאד אשת בוסתנאי 20
איטינהאווזן, ואלטר 707
אייזיק, אייזיק 668
אייזקס, אלפריד 686
איליות, אדווארד 725
איליות, רחל אשת אדווארד 664, 671, 725
אירגאז, יוסף 336
אירגאז, יעקב ב"ר רפאל אברהם 663
איריק בן צאלח בן עבדאללה פרג' בן בנימין — ראה: בינג'אמין, איריק בן צ'ארלי
אלאשקר יצחק בן דוד 552, 554
אלבוחר, חיים 501
אלבק, ש' 603
אלברגלוני, נסים בן ראובן 637
אלברט (בעלה של המלכה ויקטוריה) 66
אלברצלוני, יהודה 603
אלחדיף, אהרן בכור 486, 481
[אלחכם], אליהו ב"ר משה חיים 537
[אלחכם], יוסף חיים ב"ר אליהו (מבגדאד) 94, 142, 158, 159, 195, 281, 329, 332, 400, 401, 417, 451, 492, 515, 534, 537, 548, 651
[אלחכם], יחזקאל ב"ר אליהו 159
[אלחכם], יעקב ב"ר יוסף חיים 417, 420, 427, 425, 430, 448, 452, 457, 492, 493, 531, 541
[אלחכם], משה ב"ר אליהו 159
[אלחכם], משה בן חיים בן משה בן עבדאללה 217, 218, 281, 535, 537
[אלחכם], נסים ב"ר אליהו 159
[אלחכם], ששון ב"ר אליהו 159
אליאס, דוד 150, 205
אליאס, מרים 149
אליהו הנביא 714
אליהו (הגאון מווילנה) 719
אליהו, הראש"ל ר' מרדכי 195
אליהו חי עובדיה 409, 410
אליהו ב"ר יהושע עובדיה (מבגדאד) 220
אליוט, אֵיתֵיל 149, 671
אליזבת (מלכת אנגליה) 691, 692
אליזיד (מלך פאס) 554
אֵלין בת אהרן עזרא חיים מאיר משה (אשת חיים בן יחזקאל חיים בן משה) 123
אליסף ב"ר שמואל הנגיד 609
אלישר, יוסף 376, 377, 667
אלישר, יעקב חיים יוסף 667
אלישר, הראש"ל יעקב שאול 95, 97, 240, 301, 344-347, 414, 415, 465, 468, 484, 667
אלמאליח, אברהם 309
אלמאליח, יוסף 685, 691, 692, 702
אלנקוה, בכור אהרן 293
אלעזר (מוירמיזה) 609
אלפנדארי, שלמה אליעזר 372, 373
אל־קאדר, עבד 282
אל־קארה, סלימאן ן' יוסף 235
אלקלעי, ד"ר יצחק אברהם 660, 707
אלשיך, יחייא 154
אל־שמסאני, יוסף 620
אמזאלאג, פרופ' (מפורטוגל) 34
אמרונגן, איטכא בת מנחם פאן 712
אמרונגן, אריה ליב בן יעקב ירוחם פאן 712
אמרונגן, דוד בן אריה פאן 712
אמרונגן, ירוחם בר צבי פון 713
אמרונגן, מנחם צבי פון 712
אמרונגן, משה ליב פאן 683
אמרונגן, שמואל בן דוד פאן 713
אמשיויץ, אשר 31, 87, 230
אַן, אליזבט אשת ג'מס פין 391
אנג'ל, וידאל חנוך 352, 353

אנשין, מאיר 391
אסודי דוד 357, 358
אסף, שמחה 305
אסתר אשת ירוחם (מנארדן) 713
אפלבמרג, וֵירא כוויני
— ראה: גודמאן, וֵירא אשת מארס בן פּוֹל
אפרים בן יצחק 540
אפרים בן צאלח אפרים 409, 410
אפרים בן שלום יוסף 409, 410
אפשטיין, ד״ר א׳ 570, 604, 694
אפשטיין, יהושע השיל 511
ארוואח, מסעוד בן יוסף (מעיר מכנאס) 552, 553
ארטום, בנימין 723
ארתור (פרינס אוֹף קוֹנוֹט) 701
אשכנזי, אפרים 257
אשכנזי, יצחק 342, 343
אשכנזי, שלמה ליב 98
אשכנזי, שמואל 610

באבא, דוד 534, 537
בארנט, פרופ׳ אריה (לאיונאל)165, 666, 688
בוהכדרוקקער, אסתר אשת נתן 712
בוייל, ליידי
— ראה: ששון, לואיז בת ראובן בן דוד
בוים, משפחה — ראה: קאמיניץ, משפחה
בוים, אהרן בן מנחם 391
בוסתנאי בן חנינא 20
בורלא, יוסף נסים344, 345, 464, 465, 484
בַּחַר, משפחה — ראה: עזרא, משפחה
בַּחַר, יחזקאל (מכלכותה) 187
בַּחַר, ראובן 149
ביאליק, חיים נחמן166, 174, 551, 674, 678
ביבאגו, אברהם 560
ביטון, מסעוד ז׳ אברהם 261
ביכלר, ד״ר אברהם בן מנחם 166, 204, 661, 662, 678, 694, 721
בינג׳אמין, איריק בן צ׳ארלי 675
בינג׳אמין, דינה (מתילא)
אשת איריק בן צ׳ארלי 675
בינג׳אמין, צ׳ארלי 654, 664
בינדר, הרעוורענד 666
בירירו, דוד 685, 688, 694
בירנבלוט, אברהם הכהן 682
בירנבלום, מאכס הכהן 664, 665, 675
בירנבלום, ריג״ין אשת מאכס הכהן 664
בכ׳אש, שלום בן יצחק רפאל 361, 362
בכור, משפחה 104
בכור, אלברט 105
בכור, עבדאללה בן יהושע נסים 200, 724
בַּכְּלנדר (שופר בכלכותה) 674
בל, עקיבא מ׳ 176
בלבוּל, ראובן 536
בלוי, פרופ׳ יהודה אריה 547
בליליוס, משפחה 521
בלעיש, אברהם 557
בן־זמרא, משה ה׳ (מג׳יבלרטאר) 728
בן־יהודה, אליעזר 666
בן־יעקב, אברהם 634, 635, 645
בן־ציון, אריאל
— ראה: לוי, אריאל בן־ציון יהודה
בנדיקס (מלונדון) 717
בנד״ס, צבי מאיר 383
בנוליאל, משפחה 728
בנטאיץ׳ הרברט 695
בנטואיץ׳ נורמאן 701
בניהו, מאיר 76, 123, 164, 174, 189
בנימין (שבט) 548
בנימין, הרי 201
בנימין, יחזקאל בן בנימין חי יחזקאל 409, 410
בנימין, יצחק בן שלמה 298, 299
בנימין, עזרא בן יצחק בן שלמה 298
בנימין, צ׳אלי 310, 320
בנימין הכהן יהורם 219
בנין מנחם משה (מעדן) 293
בנציון והב דוד 524, 525
בעריש, דוד (מטרונוב) 388
בצוץ, אהרן דוד ב״ר אהרן 661
בצוץ, מנשה יחזקאל 472
בצוץ, ניוויל בן אהרן דוד 687
בצאווי, אברהם בן משה חיים 61
בֵּק, יצחק 200
בקיריה (בקריה) יצחק אברהם 357, 358, 477 — 480
בקר (מליטשוורת) 201
בר־אדון, מורנו יחיאל 346, 347
בראדי, חיים 551, 610, 611, 638, 639
ברודצקי, פרופ׳ 723
ברוזא, אילין (הילין) אשת ואלטר 665, 668
ברוזא, ואלטר 303, 668, 675, 689
ברוך, אלה 76
ברוך, אסתר בת שכר אברהם
— ראה: מת׳לון, אסתר אשת ראובן
ברוך, חיים נסים 344, 345, 464, 465
ברוך, יונה משה עזריה 409, 410
ברוך, מזל־טוב בת שכר אברהם
— ראה: מזל־טוב אשת יעקב עבדאללה
ברוך, רחל בת שכר אברהם
— ראה: רחל אשת צאלח בן עבדאללה

ברכ׳ודאר, בֶּטי אשת מרדכי בן ראובן 708
ברכ׳דאר, מרדכי בן ראובן בן אליהו בן אליהו 708
ברלין, חיים 586
ברלין, מאיר ב״ר נפתלי צבי יהודה 715, 718
בשי, נסים 21

גאביזון אברהם 501
גאגין, יצחק חזקיהו 352, 353
גאגין, שלום משה חי 463, 464
גאגין, שם־טוב ב״ר יצחק שלום משה חי 120, 126, 179, 191, 192, 247-249, 282, 586-592, 686, 688, 692, 694, 698, 722
גאון, משה דוד 629
ג׳איין (מרומניה) 311
גאלינסקי, דוד 725
גאסטר, ד״ר משה בן מנחם 145, 166, 178, 574, 661, 662, 665, 674, 678, 679, 687, 695, 700, 701, 722, 723, 726
גאסטר, עמנואל ב״ר משה 661
גאסטר, רחל אשת משה 678
גארח, יצחק 281
גארח, עזרא אהרן שלום גבאי 238
גבאי, משפחה 120, 185
גבאי, אבו ראובן מרדכי ח׳ ראובן 278
גבאי, אברהם ברוך צאלח יהודה 118, 150, 201, 206
גבאי, אברהם בן דוד בן ישועה 21
גבאי, אברהם בן יחזקאל 121, 122, 295
גבאי, אברהם בן נסים שליים צאלח דוד 145
גבאי, אהרן (מבגדאד) 218
גבאי, אהרן משה 219, 235
גבאי, אהרן חי בן משה בן ששון בן יחזקאל 666
גבאי, אהרן (רוני) בן יחזקאל בן יהושע 120, 143, 145, 178, 249, 293, 297, 679
גבאי, אהרן שלום בן יחייא 235, 725
גבאי, אליה בן דוד בן אברהם ברוך 118
גבאי, אליה שלום 282
גבאי, אֶליס בת עזרא 123
גבאי, אלישבע אשת אהרן (רוני) 120, 143
גבאי, בניה בנימין בן ששון בן יחזקאל 293
גבאי, ברוך בן יהודה בן יהושע בן אברהם 118, 488
גבאי, דוד בן יחזקאל
— ראה: אברהם, דוד בן יחזקאל
גבאי, דינה בת יחזקאל
— ראה: דינה אשת יחזקאל חיים בן משה
גבאי, דינה אשת מנשה בן אליה 664
גבאי חנה בת יהושע בן יחזקאל
— ראה: יהודה, חנה אשת אליהו
גבאי, חנה אשת עזרא 123
גבאי, יהודה בן יהושע בן אברהם 118
גבאי, יהודה בן יהושע בן יחזקאל 115
גבאי, יהושע (שוּעַ) בן יחזקאל בן אברהם 50, 93, 670
גבאי, יוסף 497, 499
גבאי, יוסף בן יחזקאל שוּעַ 72, 104, 123, 137
גבאי, יוסף בן עזרא בן אברהם ישועה 406
גבאי, יוסף רחמים בן עזרא 277
גבאי, יחזקאל בן אברהם 122
גבאי, יחזקאל חיים בן ששון 295, 666
גבאי, יחזקאל בן יהושע 49, 67, 115-120, 122, 293, 302, 320, 356-358, 402, 432, 433, 461, 462, 647, 648, 670, 708, 725.
גבאי, יחזקאל בן יוסף בן נסים 21, 23, 275, 276, 277, 278, 279
גבאי, יחזקאל בן עזרא 123
גבאי, יחזקאל בן ששון בן יחזקאל 666
גבאי, כ׳אתון בת יחזקאל 120
גבאי, לונה אשת מנשה אליה 263
גבאי, מאיר בן עזרא 123
גבאי, מזל־טוב אשת אברהם ברוך 201
גבאי, מזל־טוב אשת יהושע בן יחזקאל 115
גבאי, מנשה בן אליה בן שלום 263, 663, 664
גבאי, מרדכי בן שמעון בן ששון 666
גבאי, משה בן מרדכי בן יחזקאל 219
גבאי, משה בן ששון בן יחזקאל 666
גבאי, נחום בן יהושע בן יחזקאל 115
גבאי, עזיזה בת אברהם 122
גבאי, עזיזה אשת יחזקאל חיים בן ששון 666
גבאי, עזיזה אשת יחזקאל בן יהושע 49, 68, 76, 215, 120, 461, 462, 468, 648
גבאי, עזיזה בת עזרא 123
גבאי, עזרא בן יוסף בן נסים 21, 23, 276, 277, 278, 279, 280
גבאי, עזרא בן יחזקאל 123
גבאי, עמאם בת אברהם 21, 22
גבאי, פרחה בת יחזקאל בן יהושע
— ראה: ששון, פרחה אשת סלימאן בן דוד
גבאי, צאלח יוסף 218
גבאי, צלחה שם־טוב אשת יחזקאל בן יוסף נסים 278
גבאי, ראובן 575
גבאי, רבקה בת יחזקאל
— ראה: סומך, רבקה אשת ששון בן סלימאן

גבאי, רחל אשת אברהם 121, 122
גבאי, רחל אשת אהרן משה 235
גבאי, רחל בת יחזקאל 120, 122
גבאי, רחל בת עזרא 123
גבאי, רחמים חי אהרן דוד 409, 410
גבאי, רימה בת יהושע בן יחזקאל
— ראה עבודי, רימה אשת שלמה
[גבאי], רפאל יהודה 488
גבאי, שאול אליעזר בן יעקב 218
גבאי, שאול בן יהודה בן יהושע בן אברהם 118
גבאי, שלמה בן יהושע בן יחזקאל 115
גבאי, שלמה בן צאלח שלמה 187, 250-254, 265
גבאי, שמחה בת יחזקאל 123
גבאי, שמעון בן ששון בן יחזקאל 666
גבאי, שרה בת יחזקאל
— ראה: מנשה, שרה אשת מנשה בן יעקב
גבאי, שרה בת עזרא 123
גבאי, ששון בן יחזקאל בן ששון בן יחזקאל 293, 403, 406, 660, 666
גבריאל אלישע 536
גודמאן, הרי 689
גודמאן, וֵירא אשת מאריס בן פול 721
גודמאן, מאריס בן פול 721
גודמאן, ד״ר פול 668, 706, 707, 723
גודמאן, פינחס 690
גודמאן, פסח 311, 629, 702
ג׳וזיף, בארניט 728
ג׳וזיף, רות אשת בארניט 728
גויטיין, פרופ׳ שלמה דוב 124, 615
גולדמן, יעקב 196
גולאנץ, הרמן 177, 666
גולאנץ, ישראל 666
גולדבלום, ג׳ֶי 723
גולומב (גאלאמב), דוד 684
ג׳ורג׳ החמישי (מלך אנגליה) 83, 105, 163, 173, 676, 684, 685
ג׳ורג׳ השישי (מלך אנגליה) 691, 692
ג׳ורג׳ לאייד 693
ג׳ורג׳י, פרסי ששון 84, 201
ג׳רנו, יצחק 556
גייגר, אברהם 609
גינזבורג, הלל 509
גינזבורג, יוזל 87
גינסברג, דוד 567
גינצבורג, ד״ר דוד (מיוגוסלביה) 708
גסטנר, דוד 700
גראדזינסקי, דוד בן הרי 729
גראדזינסקי, הרי 729
גראסבארד, אֵילין (הילין) בת מנחם פייבל
— ראה: ברוזא, אילין (הילין) אשת ואלטר
גראסבארד, מנחם פייבל 675
גראסבארד, פייבל מנדל 661
גראסבאד, ריג׳ין בת מנחם פייבל — ראה: בירנבלום, ריג׳ין אשת מאכס הכהן
גרג׳י, משפחה 195
גרג׳י, מנשה אברהם 506, 507, 538
גרג׳י, משה בן יוסף 195
גרג׳י עזרא יוסף 195
גרג׳י, ציון בן יעקב יחזקאל יוסף 195
גרג׳י, ששון יחזקאל 195
גרומן, יצחק הלוי 114, 213
גרונפלד, ברוך 76
גרונפלד, יהודית 76
גרונפלד, ד״ר ישי בר יוסף הכהן 76, 695
גרונפלד, ששון 76
גרוסמן, אדולף 681
גרוסמן ג׳סיקה 76
גרינפלד־רוזנבוים, יהודית 689

דאוד פאשא — ראה: דהוד פאשא
דאיימונד, אַי (מורה של דוד ששון) 650
דאיישלענדער, ד״ר (מנהל ״בית יעקב״) 689
דאסה, יצחק 342, 343
דאפ׳רן, ליידי 184
דאנון, אליהו ב״ר נסים 307
דב״ש (דוד בן שלמה)
— ראה: ששון, דוד בן סלימאן (הראשון)
דבש, משה בן ישראל בנימין 235
דהוד אייאו יוסף 409, 410
דהוד פאשא 21, 23, 26, 27, 276-281
דוד (בן בנו של הרמב״ם) 605
דוד דבית הלל 19, 178, 622, 624, 625
דוד בן דוד (מנארדן) 712
דוד בן הודיה 19
דוד חי מאיר יוסף נסים 536
דוד בן חיים דוד 57
דוד בן חסין 553
דוד ח׳ משה 53, 219
דודכַּר, יוסף בן בנימין בן ראובן (מ״בני ישראל״ בהודו) 695
דוידסון, פרופ׳ ישראל 174, 177, 600
דוויך הכהן, אליהו 596
דוויך הכהן, אליהו ב״ר חיים 370
דוויך הכהן אליהו בן משה בן אליהו 177, 659, 670, 673
דוויך הכהן, חיים שאול 595
דוויך הכהן, משה בן שמעון 152, 670
דונא גראציא 623

דונש בן לברט 376
דוקי, דוד בן יוסף דוד 702
דוקי, יצחק די דוד 709
דוקי, רות אשת דוד בן יוסף 702
דורי, יוסף בן צאלח 162, 199, 201, 207, 213
דורי, עמאם 199, 201
דזובאס, אברהם יצחק בן דוד מאיר 164, 165, 179
די לארה, מאיר הכהן 710
דיוויס, כאוונסילר צ׳ארלס 887
דיל גאדו, גרשום 692
דינה (מתילא) בת דוד בן שליים חיים בן יחזקאל בן שליים — ראה: בינג׳אמין, דינה (מתילא) אשת איריק בן צ׳ארלי
דינה אשת יחזקאל חיים בן משה 123, 727
דנגור, אלישע נסים מעלם ששון 221, 534, 535
דנגור, עזרא ראובן 118, 177, 531-538, 540
דניאל, מנחם בן צאלח 265, 578
דסלר, אליהו אליעזר 109, 182, 191, 194, 179, 203, 523, 524, 631, 689, 702
דסלר, אליעזר 524
דסלר, ישראל דוב 524
דסלר, ראובן דוב בן ישראל דוב 524
דפריס, יעקב בר אברהם (מנארדן) 710
דריגבן בן חיים בן יחזקאל 123
דריען, דוד 643
דרנבורג, י׳ 603

האיי גאון 64, 140, 206, 585, 609, 650
האלברשטאם, סיני 123
האפקין ד״ר מרדכי וולדמיר 124, 144
הודס, צ׳ 177
הוהך, יאקוב בן צה שלמה (מנארדן) 712
הוהך, מנחם ב״ר אהרן יהודי פון דער (מנארדן) 713
הוהך, פעס בת שמעון אשת מנחם פון דער (מנארדן) 713
הויזמאן בהר״ל שמעון 98
הומא, ברנארד 587
הורוויץ, ד״ר אברהם 707
הורוויץ, יצחק הלוי (יצחק מתמיד) 689, 693
היטלר, אדולף 179, 696, 708, 716
הייבלברון, רבקה אשת דוד 713
הייבלברון, דוד בר אשר 713
היימאן, אהרן 166, 678
היימאן, ארטור ב׳ 687
הילמאן, דוד בן שמואל יצחק 196, 675, 688
הילמאן, שמואל יצחק 135, 138, 179, 194, 196, 204, 494, 495, 497-499, 634, 660, 661, 667, 675, 676, 679, 680, 682, 683, 688
הירש, בארון 432
הירשפלד, ד״ר 662
הלאלי אליהו חיים 235
הלאלי, אליהו בן סלימאן 661
הלל, אברהם בן משה 221, 535, 537, 540
הלל הנשיא בן יהודה הנשיא 637
הלקין, א׳ ש׳ 694
הלר (העלער), ד״ר חיים 686
המבורג, שלמה זלמן 696
הנה אשת פינחס (מנאדן) 712
הפטמן, ד״ר יוסף 676
הקרחי, יחיה ן׳ שלום 235
הקשער (מלונדון) 717
הרן, ג׳ ר׳ 87
הרן, חנה אשת ג׳ ר׳ 87
הרן, ד״ר יוסף 183, 166, 570, 638, 662, 679, 687, 689, 692, 694, 695, 708, 715, 717, 718, 721, 723
הרצוג, חיים בן יצחק איזיק הלוי 196, 680, 681
הרצוג, יואל ליב (מפריס) 138, 313
הרצוג, יצחק אייזיק הלוי 135, 138, 191, 192, 194, 196, 302, 303, 498, 499, 514, 572-574, 661, 667, 676, 680, 683, 688, 690, 691, 715, 722, 726
הרצוג, שרה אשת יצחק אייזיק הלוי 690, 715

ואהל, שאול 600
ואלדנבורג, ד״ר אלפריד (אברהם בן אליעזר) 658, 696
ואעקנין, דוד בן יעקב 479, 480
וארהפטיג (מייסד ישיבת ״חיי עולם״ בלונדון) 109
וולנר, טומאס 66, 83
וטלינג, קֶטי 72
ויגווד, כולוניל 693
ויטאל, חיים 352, 353, 413, 430, 505, 507, 637
ויטאל, שמואל בן חיים 637
ויליאמס, וולטר נתן 196
וילהילמינה (מלכת הולנד) 714
וילסון, ג׳והן 58
וינברג, אפרים יהודה בן שרגא 206
וינברג, יעקב יחיאל 207
וינגייט, אורד צ׳רלז 205

ויקטוריה (מלכת אנגליה)66, 164, 397, 701
וישניצר, ד״ר רחל (מברלין) 700
וסטרופ, מיכאל ר׳ (שופט עליון בבומביי) 288, 289
וסרמן, אלחנן בונם 698
ורטהיימר, משה ב״ר שלמה אהרן ב״ר יעקב 378, 379
ורטהיימר ש׳ א׳ 605
ורישנער־רוטשילד, בֶּטי (מקראקא) 689

זאבי, יצחק בן דניאל 466, 467
זאלקין, רפאל בן משה 625
זבידה, יוסף בן יחזקאל ששון 43, 539-542
ז׳ולטי, בצלאל 182
זולצברג, דוד 571
זילברמאן, אליעזר ליפמאן 388
זין, ישועה ב״ר אברהם (המכונה: שבאבו) 620
זיסל, שמחה 524
זכריה הרופא (מתימן) 669
זכרי (זכריה), נסים בן אלישע בן אליהו בן זכריה בן אלישע 260, 319, 320, 654, 655, 657
זלכה, יחזקאל 283
זלכה, נסים 283
זלכה, עזרא 283
זלצר, ד״ר אנון מיכאל 707
זרח (מבערברע) 404, 405

חלאת אפנדי 276-278
חבשוש, חיים 615
חג׳אי, מסעוד 553
חדאד, יצחק כמוס בן מעתוק עזידי 413
חדאד, עזרא בן יחזקאל 263, 264
חוצין, צדקה בן סעדיה 217, 534, 536
חוצין, ראובן צדקה שלום ח״ר משה 219
חוצין, שלמה בכור 400
חוצין, שמואל בן אברהם ב״ר צדקה 118, 400
חזן, אליהו (מאלכסנדריה) 350
חזן, ישראל משה 610
חזן, שלמה 90
חזקיה בנימין בר צבי 712
חיון, יעקב 90
חיים, מזל־טוב — ראה: אברהם, מזל־טוב אשת ראובן
חיים בן יחזקאל חיים בן משה 123
חייקין שמעון בן מנשה בן משה 98
חכים, יוסף (ממגנציאה) 328
חכים, יוסף יהודה348, 349, 363, 364, 545
חכם, עמוס 154
חמוי, אברהם חי רפאל 90, 92
חמוי (כבאז), עזרא בן יצחק 370, 596
חנה־כ׳אתון בת משה בן נסים ישועה — ראה: ששון חנה כ׳אתון אשת עבדאללה
חנין, יחזקאל בן סלימאן 259, 260
חנין, עבדאללה בן כ׳צ״ר 21, 63, 227, 259, 703
חסון, מרדכי 466
חסן בֵּיג 282
חקק, בלפור 210, 271
חקק, הרצל 210, 270
חרדוף, סיילס (צאלח) בן אהרן 120
חריף, אריה ליב 60, 397
חרל״ף, יעקב בן משה 375

טאלב, חג׳י 279
טוורסקי, יעקב ליב 380, 381
טולידאנו, ברוך 479-481
טולידאנו, יהודה 357, 358
טולידאנו, יעקב 637
טומפסון, נאני 72, 102, 103, 199
טורטשינר, נ׳ ה׳ 178
טחאן, אברהם בן משה בן שמואל 117, 725
טילק, בל גנדהר 124
טמפל, ריצ׳רד 58, 89
טראב, חיים בן יצחק 131
טראני, ישעיה די 131
טראני, ישעיה בן מאלי הזקן 600, 606, 610
טרנדל, פרסי 143

יהודאי גאון 170
יהודאיוף, יצחק 721
יהודה, משפחה 19, 58, 241, 548
יהודה, פרופ׳ אברהם־שלום בן בנימין 245, 246, 629, 666, 718
יהודה, אהרן 199
יהודה, אליהו 43
יהודה, אליהו בן יעקב בן אליהו 120
יהודה, אליהו־צבי ב״ר פרג׳ חיים ב״ר שלמה 241, 367
יהודה, בנימין בן שלמה בן יחזקאל 241, 363, 364, 468, 548
יהודה, דהוד 43
יהודה, דוד בן יעקב בן אליהו 120
יהודה, חביבה בת אליהו 43
יהודה, חנה אשת אליהו (יַמַה־חנה) 42, 43, 115, 116
יהודה, יהודה בן אליהו 43

יהודה, יהודה ב״ר סלימאן ב״ר דוד
ב״ר סלימאן אברהם מעתוק 548
יהודה, יחזקאל 266, 267
יהודה, יעקב בן אליהו 120
יהודה, יעקב בן שמעון 241, 368
יהודה, יצחק ב״ר בנימין 366, 548, 549
יהודה, מזל־טוב בת שלמה בן יחזקאל 375
יהודה, מזלי 43
יהודה, מנשה בן אברהם אליהו 43
יהודה, נתנאל בן יוסף בן יחזקאל 661
יהודה, סלומון 197
יהודה, סלימאן 201
יהודה, סלימאן בן יעקב בן אליהו 120
יהודה, סלימאן בן אברהם בן אליהו 43
יהודה, פרג׳־חיים ב״ר שלמה בן יחזקאל 299-301, 469
יהודה, צאלח 43
יהודה, צפורה 199
יהודה, ראובן בן יחזקאל 63
יהודה, רבקה 197, 201
יהודה, רחל אשת הפרופ׳ אברהם שלום בן בנימין 666
יהודה, רחל בת אליהו 43
יהודה, רימה (רינה) אשת שלמה בן יחזקאל 92, 392
יהודה, שלמה בן יחזקאל 61, 548
יהודה, שמעון בן שלמה בן יחזקאל 118, 341, 368
יהודה, שרה בת שלמה בן יחזקאל
— ראה: ילין, שרה אשת יהושע
יהודה בן בלעם 603
יהודה החסיד 667
יהודה מנחם משה (מעדן) 293
יהודה, עמנואל בן יוסף 710
יהודה, רחמה אשת עמנואל בן יוסף 710
יהודה שוּעַ, כאתון בת ברוך 43
יהודה שוּעַ, מזלי בת ברוך 43
יהודה שוּעַ, עזיזה בת ברוך 43
יהודה־שוּעַ, צאלח בן ברוך 43
יהודה שוּעַ, ציון בן ברוך 43
יהודה בן שלמה (משיח שקר מתימן) 176
יהודה בן שמואל הנגיד 609
יהוסף בן שמואל הנגיד 609
יהושע כהן גדול 534
יהושע בן דניאל (מקוצ׳ין) 694, 717
יהושע בן אליהו
— ראה: עובדיה, יהושע ב״ר אליהו ב״ר יהושע
יואל, ד״ר אברהם נתנאל 654
יודס, רחל איתי׳ל — ראה: יהודה, רחל
אשת פרופ׳ אברהם שלום בן בנימין
יוֹכֶלמן (מלונדון) 701
יונג, ג׳ולייס (יצחק ב״ר מאיר צבי) 726
יונג, טבא אשת דניאל בן מאיר דע 771
יונג, מארייאני אשת ג׳ולייס 726
יונה גבריאל (מארבל) 21
יונה שלום יוסף 409, 410
יוסי הגלילי 281, 548
יוסף אברהם (מבגדאד) 218
יוסף אברהם שלום (מכלכותה) 521, 702
יוסף האזובי 64, 140
יוסף גבריאל בן אליהו 506, 507
יוסף בר דוד מארץ יוון 605
יוסף חי בן אברהם סעדיה 168, 661
יוסף חיים ב״ר אליהו (מבגדאד)
— ראה: [אלחכם], יוסף חיים ב״ר אליהו
יוסף חיים בן יצחק בן יוסף חיים 697, 698
יוסף חיים ראובן 90
יוסף משה 279, 280, 283
יוסף ב״ר משה (מיפו) 470, 471
יוסף נסים 148, 218
יוסף בן נסים סלימאן 226
יוסף נשיא, דוֹן 623
יוסף־פאשא 540
יוסף רחמים מיכאל 727
יחזקאל הנביא 63, 227, 448
יחזקאל (חזן בבית ששון) 201
יחזקאל (הנקרא: חנגאלי, מבגדאד) 534, 536
יחזקאל בן אהרן משה 123
יחזקאל בן אליא בן יחזקאל 21
יחזקאל ברוך בן סלימאן רחמים בן יחזקאל ברוך 725
יחזקאל חיים בן משה 123
יחזקאל משה (מבגדאד) 566
יוסף בן נסים צאלח נסים 708
יחזקאל בן עבדאללה עזרי 409, 410
יחזקאל עזרא אליה 482
יחייא אברהם 90
יחייא בן אברהם חיים (מתימן) 618, 671
ילוז, שלמה 718
ילין, אבינועם בן דוד 614
ילין, איטה אשת דוד 128, 367, 614, 641
ילין, דוד 128, 359, 367, 369, 580, 613-615, 641, 666, 674
ילין, יהושע 92, 116, 117, 359, 392
ילין, שרה אשת יהושע 241, 359
ילין, שרה בת יהושע
— ראה: מני, שרה אשת יוסף
ינובר, רבקה בת מנחם מנדל 117
יעקב אהרן 293

יעקב חיים מרדכי 409, 410
יעקב יוסף דוד 409, 410
יעקב ב״ר יוסף חיים
— ראה: [אלחכם], יעקב ב״ר יוסף חיים
יעקב בן יחזקאל בן יעקב בן רחמים
— ראה: רימונד ג׳אק
יעקב ליווא בנימין (רבה של הענא) 213
יעקב מנשה 427, 437
יעקב עבדאללה פרג׳ יחזקאל בנימין 657
יעקב בן צור (מעיר פאס) 554
יעקב בן ראובן בן יונה בן יעקב 659
יעקובוביץ, עמנואל 593
יעקובזון, בנימין זאב (מקופנהגן) 689
יערי, אברהם 95, 167, 170, 179, 228, 235, 202, 391, 411, 463, 465, 615-617, 619-621, 623, 624-626, 672, 719
יצחק בן אברהם בן שלמה 537
יצחק בנימין (מפרנקפורט דמיין) 213
יצחק ברוך עזרא ברוך 409, 410
יצחק בן יהודה אלישע רחמים 409, 410
יצחק בן נסים שלמה 409, 410
יצחק עובדיה 536
יצחק פרג׳ יחזקאל מרדכי 296
יצחק פרג׳ ראובן יעקב 53
יצחק רחמים — ראה: נסים, הראש״ל יצחק
יצחק שמעון 468
יקותיאל בכר שלמה 606
ישועה בן ששון 370, 596
ישראל, ישראל בן ששון 536
ישראל, ששון בן ישראל יעקב 225, 282, 536, 541
ישראל, ראובן (אבו־אסתר) 39
ישראל בן אליעזר (בעש״ט) 235
ישראל ב״ר שמואל משקלוב 719

כאתון בת חביבה (מבגדאד) 540
כאתון אשת יעקב 541
כאתון (קֶטי) אשת סלימאן בן רחמים בן יחזקאל ברוך 26, 40, 285, 651, 725
כ׳אתון אשת צאלח ברוך יהודה שועַ 709
כדורי, אליעזר 63
כהן (כאן) אוסכר 690, 698
הכהן, אליהו בן יחזקאל 218
כהן, אסתר אשת יונה בן יחזקאל 714
כהן, אסתר קלעהר בת טוביה
— ראה: בוהכדרוקקער, אסתר אשת נתן
הכהן, דוד בן משה בן רפאל 88
הכהן, הלל נתן שועַ ב״ר חיים יהודי 661
כהן, האריס 692
הכהן, יאשיהו ב״ר אשר 404, 405
הכהן, חיים יעקב 621, 625
כהן, יונה בן יחזקאל 714
כהן, יצחק בן אברהם 484
הכהן, ישראל מאיר (מראדין) 509, 511
כהן, מנחם ש״ט 484
כהן, נחום בן משה ניסן 409, 410
כהן, נסים (מיפו) 470, 471
כהן, נסים ב״ר אהרן ב״ר אליה 534, 537
כהן, ראובן (מלונדון) 666
הכהן, רחמים מוסה 295
הכהן, רפאל בן יהושע 463, 664
הכהן, שאול בן משה 413
הכהן, שלום בן אהרן עובדיה 670
הכהן, ש״ט 342, 343
כהן, שמעון (מירושלים) 501
כהנמאן, יוסף מפוניבז׳ 148
כודרו, פרופ׳ חי 188
כוזרו השני (מלך פרס) 20
כליל בֶּיג 282
כלפון, אברהם 553
כלפון, אברהם סעדיה שלום 235
כנוש, אליהו 115
כ׳צ׳ורי, ששון 263, 506, 507, 536

לאבילא, משה בן פינחס די 658
לאה בת בנימין בן בנימין בן אליה בן שלמה — ראה: לאה אשת יעקב בן ראובן בן יונה
לאה אשת יעקב בן ראובן בן יונה 659
לאה אשת נתנאל דיליסא יצחק יוסף 728
לאזארוס, דיין 662, 694
לאטיש, יצחק 603
לאנדא, מכסימיליאן (מברלין) 689
לאנדינסקי, משה 509
לאסקי, ניוויל 668, 679
לאפיאן, אליה 380, 676, 699
לברוי, אלרוי 149
להמאנן, אוסקר 708
להמאן, ד״ר מאיר 145, 181, 710, 714
לובאטו, רעואל די ישראל כהן 683
לווין, אריה 118
לווין, ד״ר בנימין מנשה 166, 376, 578, 585, 678
לווין, יעקב 718
לוי, אברהם (הזקן) 605
הלוי, אלואל בן נדרגל 669
לוי, אריאל בן־ציון יהודה 304
הלוי, אשר ישעיהו בן משה יצחק חיים זאב 68, 619, 621, 625, 670, 671
לוי, ג׳אן (מראמסגייט) 698

לוי, ד׳ ר׳ (מזנטי) 126, 127
הלוי, רבינו זרחיה 605
לוי, טבא בת אברהם — ראה: יונג, טבא אשת דניאל בן מאיר דע
לוי, ר׳ מ׳ אברהם 524, 525
הלוי, יהודה 552
הלוי, יהושע ציון 352, 353
הלוי, יום־טוב ליפמאן בן נתן 597
הלוי, יוסף רחמים בן יהודה רחמים מנחם 651, 656, 670
הלוי, יחזקאל בן משה 221, 535, 537
הלוי, יחזקאל עזרא יהושע 482
לוי, יחייא יעקב 524
לוי, יעקב בן יוסף 711
הלוי, יעקב בן מרדכי 346, 347
לוי, ישראל 578, 603
הלוי, משה אהרן ידיד 357, 358
לוי, משה בן יעקב (מקושטא) 485, 486
לוי, נתן (מיוון) 127
הלוי, עובדיה 534, 537
הלוי, שמואל 603
הלוי, שמואל בן יוסף הנגיד 605
לויס, אהרן בן יעקב מאיר בן יהודה 322, 323
לויס, יעקב מאיר בן יהודה 322, 323
לויס, צלחא אשת יעקב מאיר בן יהודה 322, 323
לוצאטו, שמואל דוד 553, 609
לוריא, יצחק בן שלמה (האר״י) 86, 330, 336, 565, 507, 595, 596
לזרוס, צבי מאיר 685
ליבוביץ, נחמיה שמואל בן יצחק 598
ליבינגסתון, רעווירינד 692
ליוואי, יהודה ב״ר בצלאל (מהר״ל מפראג) 194
לינסעל, גב׳ 155
ליפשיץ, אליעזר מאיר 546
ליפשיץ, דוד אריה יהודה ליב בן אברהם
אבא 600-601, 607, 608, 611
למל (אוסכר), אשר 713
לניאדו, אפרים 332
לניאדו, עו״ד מאיר 721
לניאדו, שאול 281
לניאדו, רפאל שלמה 332, 536
לניאדו, שמואל 332, 534
לרייה, ישעיהו 123

מאגנס, י׳ ל׳ 128
מאיר בעל הנס 475, 476, 477-481, 553
מאיר, אלזה שינלה נחמה בת בנימין — ראה: ששון, אלזה שינלה נחמה אשת דוד בן סלימאן (השני)
מאיר, אליהו 292, 295
מאיר, אליס 141, 124
מאיר, בנימין (מבלטימור) 213
מאיר, הראש״ל יעקב 128, 138, 168, 342, 370, 501, 502, 517-522, 666
מאיר, פרופ׳ ל׳ א׳ 695
מאיר, מסעודה אשת אליהו 282
מאיר, מרים אשת הראש״ל יעקב 519
מאיר, סלי 319
מאיר, פלורי 201
מאיר, צאלח 293
מאיר, רחל אשת צאלח 293
מאיר בן צאלח מאיר ששון משה 656
מאיר ששון בן משה עזרא נסים 25, 53, 219
מאורי, מנחם בן שלמה 603
מאן מאזין, רפאל מנחם 709
מאצ׳נת, מיכאל 688
מארוקו (מעיר פירסבורג) 706
מגיד י׳ פ׳ 191
מדחת פאשא (וואלי בגדאד) 432, 539
מהמילז (אינג״נר מבומביי) 320
מוזס ליוניל 201
מוזס, צ׳רלס — ראה: צאלח בן מאיר ששון
משה מוזס, רימה 517
מוזס, שמואל (מתאזמינייא) 728
מונטיגייו, שמואל 657
מונטיל, אברהם 620
מונטיפיורי, משפחה 629
מונטיפיורי, הנרייטא אשת אוליבר 698
מונטיפיורי, משה 391, 586, 698
מונטיפיורי, פראנסיס 668, 685
מונטיפיורי, צ׳ארלס 688, 718
מונטיפיורי, רוברט מארן צבאג׳ 698
מונק, אליהו בן שמואל הכהן 593, 687, 689, 708, 717
מונק, ברוך 593
מונק, ד״ר מיכאל 717
מונק, ד״ר עזריאל 563
מוסוליני, בניטו 716
מוצטפא עאצם פאשא 23, 86, 141, 176
מזל־טוב אשת יעקב עבדאללה פרג׳ 657
מזלי בת עזיזה 43
מזרחי, אליהו בן אלעזר 365
מזרחי, ששון עאבד אלעזיז 213
מחמוד II (צלטאן) 277, 278, 279, 281, 282
מחמוד בֵּיג הרביעי 276
מחמד אתג׳גה 279
מטראני (עו״ד מאנגליה) 688

מיוחס, יוסף 346, 347
מיוחס, שמואל 342, 343, 346, 347, 483
מיטוואך, פרופ׳ איגין 714
מיכלס, אי (מעיר אוּרַר בֵּין) 719
מיליגרום, רות
— ראה: דוקי, רות אשת דוד בן יוסף
מימי אשת איליס חיים 708
מינץ, יהודה 213
מיסקיטה, בואינו די 311
מיסקיטא (מיסקיטה), דוד בואינו די 666, 668, 675, 683, 692, 694, 695, 698, 702, 708, 723, 724, 727
מישקיטה (מיסקיטה), יוסף די חיים יצחק
גומיש (גומיז) די 665, 698, 708, 723
מכמל (מוקמל), עזרא־נאג׳י 283
מלמד, עזרא ציון 501
ממאן, מרדכי 90
ממאן, משה 348, 349
מנדלסון, דיין 662
מנחם ישעיה בכ״ר נתן 606
מנחם מנדל מליובאוויטש 61
מן־ההר, שלמה 182
מנגיל, חיים ברוך בן יוסף 188
מנגיל, רחל אשת חיים ברוך 188
מני, אליהו בן סלימאן 92, 135, 336, 400-406, 466, 620
מני, יוסף ב״ר סלימאן 369
מני, שרה אשת יוסף ב״ר סלימאן 369
מנשה, אלברט (עבדאללה) בן מנשה
בן יעקב 123, 195, 319
מנשה, אליס בן צאלח 687
מנשה, אצלאן 673
מנשה, יעלי בת יעקב אליהו אלברט 123
מנשה, יעקב אליהו בן אלברט 123
מנשה, מנשה בן יעקב אליהו בן אלברט 122, 123
מנשה, רות אשת יעקב־אליהו בן אלברט 123
מנשה, רחל אשת אלברט בן מנשה
בן יעקב 123
מנשה, שרה בת אלברט 123
מנשה, שרה אשת מנשה בן יעקב 122, 123
מנשה, שרה בת רפאל (מפריס)
— ראה: שרה אשת רחמים שלמה
מנשה מאיר דויד מנחם (מסינגאפור) 489
מנשה מרדכי 409, 410
מסעוד בן שלמה (משורר) 553
מעדאליע, ד״ר הלל 207
[מעתוק], יהודה בן יעקב בן סלימאן
בן דוד 218
מעתוק, מרדכי בן אברהם
מעתוק, סלימאן בן דוד 536, 548, 555, 556
מצטפא־בֵּיג בן מחמד־בֵּיג הרביעי 276
מצליח, אברהם בן סלימאן בן אלישע 93
מצליח, דוד חי בן יחזקאל בן אברהם 53, 115
מצליח, יחזקאל בן נסים
מצליח, נסים בן צאלח 21, 218, 225, 226, 536
מצליח, צאלח בן יוסף 20, 534, 536
מצליח, ששון ב״ר יצחק 218
מר עוקבא 637
מרגוליס, זיגמונד 148
מרגליות, ד״ר מרדכי 610
מרדכי בן אברהם סעדיה 658, 661, 696
מרדכי בן יוסף 661
מרדכי ישראל 342, 343
מרדכי סעדיה 168
מרמורק, ד״ר אלכסנדר 658
מרמרשטיין, ד״ר אברהם 728
מרעלי, יצחק ב״ר רפאל דוד 168, 361, 382, 550, 552, 553, 555-557, 559, 560, 693
מרעלי, שמעון יחיאל ב״ר יצחק 559
מרקון, פרופ׳ יצחק דוב 575-577
משה בן יעקב (מצפת) 348, 349, 363, 364, 545
משה בן יעקב בן יחזקאל עזרא 482
משה בן מימון (הרמב״ם) 170, 177, 182, 206, 207, 307, 310, 311, 328, 334, 472, 572, 592, 605, 668, 686
משה נחום (מבגדאד) 218
משה ח׳ שאול 115
מת׳לון, אסתר אשת ראובן 665
מת׳לון, ראובן 665

נאווי, ראובן (מבגדאד) 217, 218, 534, 537
נאצ׳ם־פאשא (וואלי בגדאד) 539, 540
נאשתרוק ב״ר יצחק ב״ר שלמה בן אדרת 700
נבארו יוסף 724
נבון, יצחק בן אליה 485
נוניס, אהרן די יצחק 675
נורדאו, ד״ר מאכס 658
נוריאל, שלום 536
נוריאל בן יצחק בן נוריאל 653
נורפון (מלונדון) 702
נזיר, יוסף הלוי 620
נחום, חיים (מקושטא) 485

נחום בן יהושע בן אברהם 122
נחמולי (מקאהיר) 311
נטר, יעקב מרדכי בן שלמה 226
ניומן, א׳ ה׳ 303
נייטו, יצחק 178
נייעקערק, אזפא (מנארדן) 712
ניסן, יחזקאל 649
נסים, חנה — ראה: גבאי, חנה אשת עזרא
נסים, הראש״ל יצחק 325, 327, 371-373, 534, 578
נסים בן אברהם ששון 409, 410
נסים ברבי יעקב 376
נסים בן צאלח עזרא נסים 656
נעימה בת אברהם 43
נעימה בת עזיזה 43
נפוליון 672
נפתלי בר שמעון (הנרי וואן דען בערג) 690
נתן, מוֹלא אברהם 53
נתן, שאול בן יעקב 661
נתן, שמעון בן מוֹלא אברהם 656
נתן נטע בן מנחם מנדל 391
נתן העזתי 622

ס׳ מ׳ 256
סאלאמונס, ישראל 662
סאלומון, אי וואן 706
סאלם חיים 524
סאלם סעיד 524
סאלם עוּץ׳ מרי 524
סאמייול, לוויס (לורד סוויד׳לינג) 676
סאמוויל, מארכוס (לורד בירסתיד הראשון) 698
סבע, אברהם 622
סגל, פסח ב״ר בנימין וואלף 219
סוודאי, דוד ישראל 282, 283
סוויפט, משה 684, 687
סוזין, שלמה משה 293, 344, 345-347
סוטין, בוריס 708
סוטין, רייזל אשת בוריס 708
סוכרי, יעקב 62, 92
סולימאן פאשא 226
סומך, משפחה 402
סומך, אליהו 488
סומך, יוסף 218
סומך, מזל־טוב בת אברהם בן יוסף יחזקאל — ראה: גבאי, מזל־טוב אשת יהושע בן יחזקאל
סומך, עבדאללה בן אברהם 86, 115, 118, 122, 141, 176, 335, 402, 403, 406, 566, 656
סומך, צאלח ב״ר עבדאללה 432, 656
סומך, רבקה אשת ששון בן סלימאן בן דוד 122, 490
סומך, ששון בן סלימאן בן דוד 122, 490
סופר, חביבה אשת אברהם 649
סופר, ישעיה 542, 543
סופר, עזרא ב״ר אליה 218
סוקולוב, נחום 166, 678
סורנאגא, חיים דוד 365
סיילס (צאלח), שמעון 148
סילוירה, עזרא 560
סינגר, אהרן בן יעקב 726
סינגר, שמעון 657
סיסיל, לורד 693
סירירו (סיריע), יהושע 552, 554
סלאנים, לוי יצחק 406
סלאנים, שניאור זלמן 98
סלטון, משה 195
סלימאן בן יוסף 140, 143, 656
סלימאן בן יחייא צאלח 695
סלימאן־פאשא 277
סלימאן־פאשא הקטן 276
סלימאן רחמים יחזקאל ברוך 89, 389, 651
סמואל הרברט (נציב עליון בא״י) 168, 316, 722
סמוחה, יוסף 668, 669
סמוחה, ששון 534, 537
סמית׳, נורמאן ה׳ (כומר) 695
סנדהרסט, לורד 124
סעדיה גאון 311, 333, 333, 557
סעדיה בן יוסף השני 177
סעדיה הלוי בן עילי הנודע באבו אל־רצא אל־טביב אבן אל־קאבלה 565
ספילמאן, אֵידגר ר׳ מ׳ 664
ספיר, יעקב 27, 30, 65, 86, 116, 178, 229
ספליטר, ביי 685
סקלאן, שמואל 692, 709
סתיהון, אברהם בן דוד 560
סתיהון, אליעזר מנצור 383, 475-480
סתיהון, חביב חיים דוד 357, 383, 358, 475, 477-481
סתיהון, ר׳ משה 86
סתיהון, עזרא 536
סתֵיפַלְתוֹן (שריף כלכותה) 674

עאני, ראובן אליה 123
עבאדי, עזרא יוסף שעיו 596
עבד אל־חמיד (השני) 142, 485
עבד אל־קאדר פאשא אל־ח׳צירי 540, 541

עבד־לעזיר ח״ר אברהם ח״ר אליהו ח״ר יצחק 408
עבדאללה, פרחה אשת שאול 683, 690
עבדאללה, שאול 683, 690
עבדאללה אליהו 537
עבדאללה־יוסף 489
עבדאללה־יוסף, חנה (עזיזה) 25
עבדאללה־יוסף, יוסף בן שאול 497-615, 682, 708
עבדאללה־יוסף, פרג׳ חיים 25, 218, 669
עבדאללה־יוסף, פרחה (פלורא) בת פרג׳־חיים — ראה: ששון, פרחה (פלורא) אשת דוד (הראשון)
עבדאללה־יוסף, ראובן בן יהודה ששון 409, 410
עבדאללה־יוסף, רבקה אשת פרג׳־חיים 670
עבדאללה־יוסף, שאול 403, 498, 613, 682
עבדאללה־יוסף, שמחה אשת שאול 403
עבדאללה משה 409, 410
עבדאללה בן עזיזה 43
עבדולא פאשא 23
עבו, יעקב חי 348, 363, 364, 545
עבו, נחמן 544, 545
עבו, שמואל בן אברהם 29, 66, 228, 544, 545
עבודי, יחיאל משה 116
עבודי, מנשה אברהם 440
עבודי, רימה אשת שלמה 115
עבייד, יעקב פתחי 218
עובדיה, אליהו ב״ר יהושע 487, 534, 537
עובדיה, יהושע ב״ר אליהו ב״ר יהושע 487-491
עובדיה, נסים בן יהשוע ב״ר אליהו 487
עובדיה, נסים יוסף 688
עוזי׳ רחמים עוזי׳ 295
עוזיאל, בן ציון מאיר חי 538, 633, 721, 722
עוזיאל, יוסף רפאל 334, 345-347
עוזר, יוסף 271
עומר (ח׳ליף) 20
עזיז, נסים (מיפו) 470, 471
עזרא, משפחה 183, 262, 659, 663
עזרא, אהרן בן אליהו בן דוד 282, 295, 663-665
עזרא, אֵיתֵיל בת אליה — ראה: אליוט, אֵיתֵיל
עזרא, סיר אלוין 189
עזרא, אליהו בן דוד 154, 178, 184, 257, 292, 296, 390, 426, 469, 956, 662, 694
עזרא, דוד בן אליהו 138, 149, 152-157, 183-189, 187, 263-266, 282, 295, 312, 376, 420, 501, 659, 662, 674, 676, 717
עזרא, דוד בן יוסף 178
עזרא, דינה בת אליה בן דוד בן יוסף — ראה: גבאי, דינה אשת מנשה בן אליה
עזרא, יוסף בן אליהו בן דוד בן יוסף 282, 663
עזרא, לונה בת אליה בן דוד 665
עזרא, יחזקאל בן אליה בן דוד בן יוסף 661, 662
עזרא, מוריאל אשת אהרן בן אליה 665
עזרא, מזל־טוב (מוזלי) אשת אליהו בן דוד 117, 125, 154, 184, 289, 295, 346, 390, 426-469, 618, 659, 672
עזרא, נסים בן עזרא בנימין 303
עזרא, עזרא בן אליהו 282, 295, 663
עזרא, צאלח 293
עזרא, רות מוריאל בת אהרן בן אליה בן דוד 665
עזרא, רחל בת אליה בן דוד בן יוסף — ראה: איליות, רחל אשת אדוארד
עזרא, רחל אשת דוד 45, 106, 118, 124, 128, 135, 137, 139, 140, 143, 149, 150-155, 167, 170, 183-189, 197, 206, 241, 263-266, 312, 316, 318, 369, 376, 402, 404, 411, 419, 420, 422, 428, 430, 431, 436, 437, 441, 443, 444-447, 449-451, 459, 469, 487, 491, 501, 502, 525, 526, 532, 541, 632, 648, 654, 669, 671, 701, 709, 710, 716.
עזרא, רחמה בת יחזקאל אליה דוד יוסף 661
עזרא הסופר 131, 220, 489
עזרא חיים מאיר ששון משה 120, 122
עזרא יוסף מאיר ששון משה 661
עזרא בן יחזקאל אליה 90
עזרא בן ציון ח״ר דוד חי 94
עזרא רחמים 389
עזרא ששון 536
עטיה, עזרא 111
עייאש, יהודה 556
עטינגהויזן, הדוויג 689
עלי ריזא פאשא 277, 281, 282
עמאר, שאול (מדמשק) 20
עמנואל, אלישבע (ליזי) 120
עמנואל הרומי 452, 455, 456
ענזרות ג׳אך 668
ענתיבי, יהודה שבתי רפאל 90
עפשטיין — ראה אפשטיין
עקנין, בכור יהודה 162, 182, 191, 599
עראקי, דוד חי סולומון 121
עראקי, שמואל בן עזרא בן אלעזר הכהן 670

פאדוה, מהר"ם 213
פאוו וואלה 650
פלאיישמאן, שאול 724
פאלק, גבריאל ב"ר אייזיק 683
פאלקון, שניאור בן יהודה 620
פאלקוף, מרדכי ב"ר יצחק 708
פאניז'ל, אליהו משה 473, 474
פאניז'יל, יהודה בכר ישראל 473
פאניז'יל, יוסף חי 516, 517
פאניז'יל רפאל מאיר בן יהודה 242
פאניז'יל, שלמה יהודה בן רפאל מאיר 242, 244, 346, 347
פאפו, דוד בן שלמה 537, 540
פאדרו, דוד 178
פוזן, אליעזר 725
פוזן, מיטא אשת אליעזר 725
פוזן, רפאל 105, 197
פוזננסקי, ש' א' 603
פויכטוונגר, אשר 76, 135, 148, 182, 193, 322
פויכטוונגר, יעקב־אריה ב"ר אשר 148, 182, 199, 201
פויכטוונגר, מזל־טוב 102, 150, 182, 199
פויכטוונגר, פאולה 201
פויכטוונגר, פרחה אשת אשר 72, 76, 149, 182, 191, 199, 201, 496, 497-499, 538, 549, 576, 583, 599, 682, 723
פול, אליעזר (מלונדון) 666
פול, דוד די סולא בן אליעזר 666
פוליטי, רבנו 202
פורייר, אלעזר עובדיה הלוי 601
פטרישה (הנסיכה מקונוט) 193
פיזו, נעומי בת פראל 255
פייטלוביץ, ד"ר יעקב 165
פינחס (רב בטרנוב) 388
פינקלשטיין, פרופ' אליעזר אריה הלוי 695
פירד, געלא בת קאפיל אשת מאיר (מנארדן) 712
פירירא, רודרינז (מראמסגיט) 273
פירסט, ישעיה 729
פישמאן, זכריה בן אברהם אלימלך הכהן 546, 547
פישמאן (מימון), יהודה ליב 538, 584, 605
פיתמאן, אייזיק 657
פלאום, ש' 185
פלאג'י חיים 220, 336
פלאי, פינחס 304
פלדמאן, אשר 662, 693, 694
פלסנר, משפחה 726
פעלש, הנרי (מהמבורג) 689
פראג, יצחק א', 500
פראנקו, פרסיאד 132
פראנקו, רחמים יוסף 354, 355, 466, 467
פראנקלין, דַלְסִי בת פרידריך — ראה: ששון, דַלְסִי אשת ששון (Tots) בן יוסף בן ששון בן דוד
פראנקלין, מארגארית בת פרידריך אליס — ראה: ששון, מארגארית אשת פרידריך בן יוסף בן ששון בן דוד
פרבר, צבי הירש ב"ר י' ל' 179, 561, 562
פרג'־חיים (מבגדאד) 548
פרג'־חיים, יעקב בן אהרן 26, 53, 259
פרג'־חיים, מזל־טוב (מזלי) אשת יעקב אהרן 26
פרג'־חיים, סלימאן בן רחמים יחזקאל ברוך 26, 285, 286
פרגסן, לורד (מושל בובמיי) 125
פרומקין, ישראל דוב 60
פרופס, שלמה 658
פרחה אשת אהרן בן עזרא חיים 656
פרחה אשת רפאל חיים יצחק 23
פרחה בת יהודה 43
פרחה בת שליים חיים בן יחזקאל שליים — ראה: פרחה אשת אהרן בן עזרא חיים
פרטלמאן, בן־ציון 706
פריד, ברטל 84
פריד, יוחנן 154
פרידלנדר, ברטא 674
פריימן ואב' 615
פריימאנן, יעקב בן צבי הירש 571, 605
פרינץ, משפחה 145, 310
פרינץ, אדוארד 697
פרינץ, אלי 706
פרינץ, אליעזר ליפמן פיליפ בן רפאל 145, 626, 683, 684, 714
פרינץ, אלפריד בן משה 706
פרינץ, אֶמה תרזה (רִיזכא) אשת משה־מאיר בן אליעזר 145
פרינץ, אשר לעמיל 683
פרינץ, בנימין בן אליעזר 145, 684
פרינץ, ג'ורג' בן משה 145, 706
פרינץ, יעקב מנחם 681, 706
פרינץ, כלב גירט בן רפאל 706
פרינץ, מעהרלא אשת רפאל 684
פרינץ, משה (מוריס) ב"ר אליעזר ליפמאן פיליפ בן רפאל 82, 143, 145, 683, 684
פרינץ, פיליפ ליפמן 714
פרינץ, רבקה אסתר אשת אליעזר ליפמן 684

פרינץ, רפאל בן משה 706
פרינץ, שרה זיסכה בת משה (מוריס) מאיר ב״ר אליעזר — ראה: ששון, סלינה אשת דוד בן סלימאן
פריק פאשא 282, 283
פרלמאן, משה 701
פרנקל, פרופ׳ אברהם הלוי 181, 309, 367, 696
פרנקל, ווילמא 699
פרנקל, רחל בת ווילמא 699
פרנקל, מלכה וילהלמינה אשת אברהם הלוי 181
פרנקל, רחל 196
פרנקפורט, שמעון 683
פתייא, אהרן בן ישועה 617
פתייא, יהודה ב״ר משה ישועה 505-507, 616, 617
פתייא, משה בן ישועה 616, 617

צאייטלין, אליזלי 717
צאלח־בֶּיג 982
צאלח בן מאיר ששון משה 62, 120, 436, 438, 441, 448-450, 469
צאלח בן עבדאללה פרג׳ בן בנימין — ראה: בינג׳אמין, צ׳ארלי
צבחה 21
צדקה, יהודה 162
ציירי, אברהם 552
צימרמן, מ׳ 378
צלחא בת מאיר יצחק — ראה: לויס, צלחא אשת יעקב מאיר בן יהודה
צ׳מברלין, ניוויל 716
צמח, דוד 640
צרור, שלמה 556
צרפתי, אברהם בן מתתיהו טריוויס 170
צ׳רצ׳יל, וינסטון 318

קאלאמארו, רפאל 282, 411, 412
קאלאמארו, יצחק בן רפאל 411, 413
קאמיניץ, משפחה 319
קאמיניץ, אליעזר ליפא (ליפמאן) בן מנחם מנדל 391, 395, 396
קאמיניץ, בצלאל בן אליעזר ליפא 391
קאמיניץ, מנחם מנדל ב״ר אהרן 233, 234, 391, 392, 395, 396
קאמיניץ, שמחה בת מנחם מנדל — ראה ששון, שמחה, אשת אהרן גבאי
קאסורלה, יעקב בן משה 491, 654
קאסטרו, אורוביו די 711
קאסטרו, יוסף טיישיירה די מטוס הנריקס די (מנארדן) 713
קאסטרו, נרקיז די 711
קאפלין, דוד 76
קאפלין, נח 76
קארו, יוסף 622
קרואגאל, אברהם 663
קאריו, נסים חיים 466
קאשטיל, יהודה 501
קשטיל, מאיר שמואל 465-467
קהוט, ד״ר ג׳ א׳ 564, 609
קואינקה, בן־ציון אברהם 438, 439
קונקי, חזן שלמה בן שלום 660
קוק, אברהם יצחק הכהן 138, 511, 512, 667
קוק, הרב שמחה 154
קורקוס, שמואל 654
קושטא, דוד ואס נוניס דא 688, 702, 721
קיטובר, גרשון 235
קינעל אשת יצחק בנימין 213
קינעל לינא בת מרדכי מאריוס בנדר — ראה: קינעל אשת יצחק בנימין
קירזנר, אליעזר צבי 631
קירזנר, וולף זאב 693
קירכהיים, רפאל לייב 604
קירשנר (רב מקאוונא) 689
קלאר, בנימין 565
קליין, דוב דוד 699
קליין, פערל אשת דוב דוד 699
קלר, ד״ר (רופא בירושלים) 584
קמחי, דוד 609, 688
קמחי, עובדיה (מצרפת) 311
קנדיל, אהרן בן סלימאן בן אהרן 89, 284, 285
קנדיל, מאיר בן סלימאן דוד אהרן 42, 123, 139, 648, 724
קנדיל, סלימאן בן מאיר 724
קנדיל, שמחה בת סלימאן בן מאיר 724
קצין, יעקב בן שאול 421, 423, 450
קצין, רפאל 534, 537
קראהן, יהושע (מבארצוף) 146
קרדוזו (מאמשטרדם) 311
קרדוזו, דוד ישורון (מראמסגיט) 668
קרויס, פרופ׳ שמואל 564, 565, 567-571
קרופפלד, חנה מרתה 213
קרינסקי, יהודה ליב 603
קריסטופר, סרן 125
קרשקש, אלישע ב״ר בנבנשתי ב״ר אלישע 168

ראובן דוד ישראל 123
ראובן ב״ר מרדכי 64
ראובן בן עזיזה 43
רפאפארט, ישראל כ״ץ (מטרנוב) 388
רבינוביץ, ישראל 512
רבניצקי, י׳ ח׳ 174
רבקה בת יחזקאל אברהם
— ראה: עבדאללה־יוסף רבקה אשת פרג׳־חיים
רובין (רב מסאסוב) 198
רובין, אהרן 239
רווינא, ד״ר פאולו (מויניציאה) 724
רוזאניס, יהודה 573
רוזאניס, ש׳ 629
רוזן, אליהו (מאושפצין שבפולניה) 324
רוזנבאום 199
רוזנהיים, יעקב 688, 689, 728
רוטשילד, אנטוני די 514
רוטשילד, בנימין 391
רוטשילד, ג׳ימס 510
רוטשילד, ליוניל 708
רוטשילד, מאיר 235
רוטשילד, הלורד הראשון נתן מאיר 675, 678
רויי בן חיים בן יחזקאל 123
רומין, ארטום 694
הרופא, יעקב בן יוסף 534, 537
רוקו, שמעון די יחיאל 145
רחל אמנו 61, 62, 392, 394
רחל בת יחזקאל חיים 123
רחל אשת צאלח בן מאיר ששון בן משה 656
רחל אשת צאלח בן עבדאללה 654
רחל בת שלום ח׳ משה דוד 76
רחמים בן אברהם שלום 536
רחמים בן יוסף ששון 409, 410
רחמים שלמה בן אברהם חיים 724
ריבלין, בנימין 406
ריזעל, ברוך בן אברהם 635, 636
ריי, לארד (נציב בומביי) 648
ריי, אשת לארד 94, 129
ריכטר, וולף 542, 543
רימה משה (משנגהאי) 520, 521
רימונד, ג׳אק 682
רענן, שלום נתן 375, 512
רפאל, ד״ר יצחק 387
רפאל חיים יצחק 23
רפאל יהודה — ראה [גבאי], רפאל יהודה
רפאל יהושע הכהן
— ראה: שאקו, רפאל יהושע הכהן
רפאל יצחק חיים 506, 507, 535
רפול, אברהם עזרא הררי 421
רפעת־בֵּיג 282
רצהבי, מסדה (מרסיה) 185

שאחיד, אווארדי 186
שאנוויץ, לוי יצחק בן משה 728
שאנפלר (ראיינפעלד), אביגדור 676, 678
שאנפלד, ברוך 63
שאפוטשניק (שאפאשניק), יוסף 665, 668, 699
שאקו, בכור יצחק 293
שאקו, יהודה הכהן 501
שאקו, רפאל יהושע הכהן 468, 469, 474
שאקי, אברהם חי 90, 348, 349, 363, 364, 545
שאשא, מרדכי 283
שבתי, גבריאל 342-345
שבתי, חזקיהו 312, 376, 666
שבתי צבי 622
שוחט, יוסף בן אלישע 149, 161, 191
שוחט, עזרא 536
שוחט, רחמים ב״ר שלמה 218
שוקן, שלמה זלמן 714
שושן (אבן־שושן) 548, 601, 611, 612
שושקס, ד״ר חיים 185
שחמון, משפחה 104
שחמון, אליה רחמים 329, 690, 709
שחמון, יחזקאל אליה 148
שחמון, כאתון בת אליה רחמים
— ראה: כאתון אשת צאלח ברוך יהודה שוּעַ
שחמון, מיוויס 105
שחמון, נעים 105
שחמון, סרח אשת אליה 690
שחמון, עזיזה אשת עזרא בן אליהו רחמים 123
שחמון, עזרא בן אליהו רחמים 123
שחמון, פרחה בת אליהו רחמים
— ראה: עבדאללה, פרחה אשת שאול
שחמון, רבקה בת עזרא בן אליהו 123
שחמון, ששון בן עזרא בן אליהו 123
שטרן, יוסף בן מתתיהו הלוי 676
שטיינשניידר, משה 63, 64
שיין, ישראל שמעון 606
שינפלד, ד״ר אביגדור 508
שינפלד, רייזל
— ראה: סוטין, רייזל אשת בוריס
שינפלד, שלמה 109
שירמן, פרופ׳ חיים 623, 628, 777

שישא, אברהם בן שמעון הלוי 199
שכר, בנימין בן מאיר בן יצחק 188
שלום, יצחק (מארה״ב) 111, 202, 204
שלום חיים דוד ח׳ משה 254
שלום בן יונה שלום בן יוסף 409, 410
שלום בן מנחם חיים 409, 410
שלזינגר, ג׳יראלד 690
שלַיים, שלַיים בן יחזקאל 62, 293
שלַיים, רבקה אשת שלַיים בן יחזקאל 26, 293
שלמה — דוד, יחזקאל 489
[שלמה דוד], מאיר בן אליהו (ממנצ׳סטר) 437
שלמה בן אברהם־אדרת (רשב״א) 571, 699
שלמה בן חיים דוד ח׳ משה 441
שלמה בן יחזקאל בן אברהם 218
שלמה סלים בן שאול בן עבדאללה בן שלמה 683
שם־טוב, אליהו 278
שמואל הנגיד 174, 178, 552, 563, 598, 602, 604, 605, 607-610, 613, 615, 635, 684, 718
שמואל בן אברהם (מבגדאד) 482
שמואל ב״ר דוד הנגיד 605
שמואל בן זכריה רפאל 92, 94
שמואל בן חנניה (הנגיד) 605
שמואל בן חפני 584
שמואל משליצשטאט 19
שמואל נסים 342, 343
שמואל בן פלטיאל (הנגיד) 605
שמחה בת חביבה 43
שמעון הצדיק 393
שמעון ב״ר אברהם מזאמושטש 456
שמעון בר יוחאי 61, 544, 595, 596
שמעון בן יחזקאל יואב 409, 410
שמעון בן רפאל חיים יצחק 235, 260
שמש, משה 535, 537
שנדוך, משפחה 139
שנדוך, יהושע (שוּעַ) בן אברהם בן אליהו בן אברהם 139, 140, 161, 469, 531, 533, 649, 650, 652, 684
שנדוך, מסעודה אשת יהושע בן אברהם 649
שנדוך, נסים חי בן יהושע בן יהושע בן אברהם 649, 650
שנדוך, פרחה (פרוּח) בת שלמה בן ראובן ב״ר מרדכי ב״ר ששון — ראה: ששון, פרחה (פרוּח) אשת ששון בן דוד
שנדוך, שמחה בת יהושע 139
שנדוך, שמעון ב״ר משה 535, 537
שנדוך, ששון ב״ר מרדכי משה 58, 139, 170, 217, 218, 535, 537, 634, 635, 649, 665, 689
שניאור־זלמן ב״ר מנחם־מנדל 20, 60, 61, 90, 92, 123, 397-399
שניאורסון, יוסף יצחק (האדמו״ר מליובאוויטש) 166, 689, 693
שניאורסון, שניאור זלמן מליאדי בעל התניא 689
שעיו, עזרא בן יוסף עבודי 370
שעקאוויצקי, נפתלי ב״ר בנימין הכהן 643
שער, יצחק אייזיק 377, 679
שעשוּע, אליהו בן רחמים מאיר דוד יצחק מאיר 206
שפירא, יעקב בן יוסף 370, 371
שפירא, משה 513
שפירא, צבי איסר 596
שפרינצק, יוסף 667
שקאפ, שמעון בן יהודה הכהן 379, 630
שר שלום בן דוד 592
שרה אשת יחזקאל (מנארדן) 712
שרה יצחק נסים 76
שרה אשת רחמים שלמה 724
שרים, יוסף חיים 29, 129, 228, 294, 374, 525, 526
שרים, משה 21
שרעבי, שלום בן יצחק מזרחי 175, 336, 463, 506, 507, 595, 596
ששון, משפחה 17-19, 21, 23, 26, 28, 32, 33, 37, 47, 53, 58, 61, 84, 87, 89, 90, 104-107, 118, 120, 124, 127, 128, 139, 141, 160, 161-163, 169, 185, 191, 201, 206, 207, 210, 211, 213, 215, 223, 235, 262, 273, 275, 301, 304, 377, 378, 380, 387, 392, 397, 400, 417, 419, 420, 441, 474, 479, 510, 575, 601-612, 719
ששון, אברהם שלום (ארתור) בן דוד 26, 38, 62, 105, 228, 392, 393, 395, 396, 664, 719
ששון, אדוארד בן עבדאללה — ראה: ששון, עזרא בן עבדאללה בן דוד
ששון, אהרן בנימין 400, 402
ששון, אהרן בן דוד 26, 39, 89, 229, 403, 466, 648, 720
ששון, אהרן בן יוסף (מויניציאה) 387
ששון, אלברט — ראה: ששון, עבדאללה
ששון, אלזה שינלה נחמה אשת דוד בן סלימאן (השני) 210, 213
ששון, אליהו בן דוד 25, 32, 53, 61, 62, 219, 228, 256, 398
ששון, אליס (עליזה) ביילה אשת סלימאן

בן דוד (השני) 112, 199, 202, 206, 213
ששון, ארתור — ראה: ששון, אברהם־שלום
ששון, בנימין בן ששון 23
ששון, ג׳ני 665
ששון, דוד בן אליהו בן דוד 632
ששון, דוד בן סלימאן (הראשון) 21, 28, 63, 82-80, 96, 99, 100, 106, 117, 118, 123, 135, 136, 137, 139-146, 149, 161, 163-179, 182, 183, 187, 196-198, 200, 205, 206, 218, 220, 254, 285, 294, 301, 307, 309-312, 324, 356, 357, 359, 367-371, 373-383, 411, 412, 419, 423, 426, 431, 434, 436, 437, 441, 443-445, 447, 449-452, 469, 479, 480, 487-490, 492, 494-499, 506, 507, 511, 516, 519, 521, 524, 529, 629-729, 680, 681
ששון, דוד בן סלימאן (השני) 18, 102, 109, 148, 201, 207, 213
ששון, דוד בן ששון 17, 23, 25-32, 35, 48, 50-87, 120, 191, 219, 220, 227-231, 233, 234, 239, 241, 266, 275, 276, 279, 280, 285, 286, 293, 294, 300, 385, 387-389, 397, 426, 621, 632, 650, 677, 714, 724
ששון, דַלְסִי אשת ששון (Tost) בן יוסף בן ששון בן דוד 665
ששון, חיים בן דינה בת יחזקאל גבאי
— ראה: חיים בן יחזקאל חיים בן משה
ששון, חנה בת בנימין 21
ששון, חנה (עזיזה) אשת דוד 25
ששון, חנה בת דוד בן סלימאן (השני) 213
ששון, חנה־כ׳אתון אשת עבדאללה 41, 124, 125, 235, 390, 648
ששון, יוסף 611
ששון, יוסף בן אהרן גבאי 393
ששון, יוסף מאיר 76
ששון, יוסף בן ששון 23
ששון, יוסף חי בן עבדאללה 76, 257, 259, 390
ששון, יעקב בן אליהו 62, 84, 235, 260, 261, 293, 294, 654
ששון, יצחק בן דוד בן יעקב 21
ששון, יצחק בן סלימאן (השני) 18, 102, 141, 144, 181, 199, 201, 207
ששון, ישועה בן משה 611
ששון, כ׳אתון (קָטי) בת דוד — ראה: כ׳אתון (קָטי) אשת סלימאן בן רחמים יחזקאל ברוך ששון, לואיז בת ראובן בן דוד (ליידי בוייל) 727
ששון, לואיז אשת אברהם־שלום בן דוד 664
ששון, לונה בת ראובן בן דוד
— ראה: גבאי, לונה אשת מנשה אליה
ששון, מאיר עזרא צאלח בן שיך׳ ששון 25
ששון, מאיר בן צאלח מאיר 293
ששון, מארגארית אשת פרידריך בן יוסף בן ששון בן דוד 665
ששון, מוריאל בת פרג׳־חיים בן דוד
— ראה: עזרא, מוריאל אשת אהרן בן אליה
ששון, מזל־טוב (מזלי) בת דוד ששון 25, 26, 40, 41
ששון, מזל־טוב בת יוסף בן ששון בן דוד
— ראה: ספילמאן, מזל־טוב אשת אֶידגר ר׳ מ׳
ששון, מזל־טוב בת סלימאן בן דוד 70, 72, 96, 106, 118, 124, 135, 137, 139, 143, 168, 191, 241, 419, 429, 436, 437, 441, 443, 445, 446, 449, 450, 469, 487-491, 532, 541, 648
ששון, מזל־טוב בת עבדאללה בן דוד 76, 235, 256, 257
ששון, משה 611
ששון, משה אברהם 702
ששון, נסים בן יצחק צאלח 295
ששון, נתן־סלימאן בן דוד בן סלימאן (השני) 114, 202, 213
ששון, סלימאן בן דוד (הראשון) 17, 26, 33, 39, 44-89, 115, 116, 120, 122, 123, 135, 137, 142, 143, 158, 229, 233-237, 240-442, 244, 284-289, 293, 296-299, 301, 302, 305, 306, 312, 320, 339, 342, 345-351, 353-366, 385, 389, 391-394, 396-408, 411-415, 420, 424, 425, 429, 647, 652, 655, 665, 707, 722
ששון, סלימאן בן דוד (השני) 18, 57, 72, 89, 99, 108-114, 121, 123, 135, 141, 143, 144, 147, 148, 149, 154, 162, 170, 174, 179, 181, 182, 190-194, 199-213, 268, 269-271, 319, 322, 487, 496-499, 538, 549, 573, 574, 576, 582, 583, 591, 599, 613, 626, 660, 662, 674, 675, 678, 689, 685, 687, 702, 703, 707, 708, 709, 715, 723, 724, 728
ששון, סלינה אשת דוד בן סלימאן 26, 72, 76, 80, 99, 101-104, 143, 145, 146, 149, 163, 164, 165, 166, 168, 179-182, 188, 197, 199-201, 203, 206, 255, 307, 312, 497-499, 529, 583, 591, 599, 632, 638, 659, 660, 665, 671, 674, 676, 680,

682-684, 692, 698, 700, 701, 706, 709,
714, 718, 726
ששון, עבדאללה מאיר (אלברט) בן דוד 25,
38, 53, 58, 61, 64, 83, 84, 90, 115, 124,
219, 228, 235, 255, 287, 356, 358, 360,
390, 397-399, 426, 435, 441, 648, 677,
678, 717
ששון, עזיזה בת עבדאללה — ראה: גבאי,
עזיזה אשת יחזקאל בן יהושע
ששון, עזרא בן אליהו 62
ששון, עזרא (עזורי, אדווארד) בן עבדאללה
בן דוד 76, 235, 390, 419, 434, 448,
678, 717
ששון, עזרא בן חיים מאיר 293
ששון, עמאם אשת הנשיא ששון 21, 22
ששון, עמאם בת דוד 25, 40, 76
ששון, פיליפ 717
ששון, פרג׳־חיים (פרידריך) בן דוד 26,
229, 664, 720
ששון, פרחה אשת סלימאן 44, 45, 69,
70-79, 92, 96, 106, 115-117, 120,
122-142, 145, 149, 163, 169, 193, 200,
207, 240-251, 293, 294, 300, 302-310,
312, 313, 315, 325, 327, 339, 341-351,
353-360, 366-371, 374-380, 382, 383,
390, 402, 403, 411, 419-422, 424, 425,
426, 428-432, 434-439, 441, 443-446,
448, 450-452, 457, 459, 461, 463,
465-468, 470-481, 483-494, 496, 500,
503, 504, 505, 507-509, 511, 513-521,
524, 525, 527, 532, 535, 538, 541, 552,
573, 576, 579, 580, 582, 587-589, 647,
648, 653, 654, 661-665, 668, 669, 675,
677-681, 685, 693, 698, 700, 701, 707,
708, 723, 724, 728, 729
ששון, פרוח אשת ששון בן דוד ששון 76
ששון, פרחה בת דוד בן סלימאן
— ראה: פויכטוונגר, פרחה בת דוד בן
סלימאן
ששון, פרחה (פלורא) אשת דוד (הראשון)
25, 35, 88, 385, 390, 647, 669
ששון, פרחה בת ששון 23
ששון, פרחה (פרוח) אשת ששון בן דוד 665
ששון, פרידריך — ראה: ששון, פרג׳־חיים
ששון, פרידריך בן יוסף בן ששון בן דוד
665
ששון, פרידריך־יונג בן פרג׳־חיים בן דוד
720
ששון, צאלח בן אלישע בן בנימין
בן שיך ששון 220
ששון, צאלח בן דוד בן יעקב 21
ששון, צאלח בן מאיר 294
ששון, צאלח בן ששון 23
ששון, ראובן בן דוד 26, 38, 61, 62, 171,
228, 266, 267, 354, 355, 360, 650
ששון, ראובן בן ששון 23, 534
ששון, רבקה בת דוד 26, 40, 656
ששון, רבקה־מסעודה אשת יוסף חי
בן אלברט 259
ששון, רחל בת סלימאן
— ראה: עזרא, רחל אשת דוד
ששון, רחל בת דוד בן סלימאן (השני)
114, 202, 213
ששון, רחל אשת יעקב בן אליהו 62, 260,
262, 293
ששון, רחל בת עבדאללה בן דוד 666
ששון, רחמה בת משה אברהם 710
ששון, שמחה בת דוד 26
ששון, שמעון בן ששון 23
ששון, שרה בת דוד בן סלימאן (השני)
114, 213
ששון, שרה זיסכה אשת דוד
— ראה: ששון, סלינה אשת דוד בן סלימאן
ששון, ששון בן דוד 26, 38, 53, 57, 143,
219, 228, 397
ששון, ששון (Tost) בן יוסף בן ששון
בן דוד 665
ששון, הנשיא בן צאלח 19-23, 26, 27, 36,
37, 217-220, 225, 226, 275-277, 279,
283, 440
ששון בכר משה 352, 353
ששון חי יצחק דוד 409, 410
ששון בן יעקב בן יוסף סלימאן 120
ששון כ׳צ׳ורי יחזקאל עזרא
— ראה: כ׳צ׳ורי, ששון
ששון בן עבדאללה יוסף 409, 410

תווינא, אברהם 141
תווינא, שלמה בן עאבד 94, 95, 116-119,
141, 275, 276, 296, 297, 659
תורכיי, אברהם 283

מפתח שמות המקומות

אבו־שהר 26, 27, 168, 266, 280, 283, 397
אור בין 719
אוסטריה 525, 672, 708, 710
אוסטרליה 148, 168, 275
אוקספורד 128, 207, 311, 678, 700, 707, 722
אורפא 397
אושוויץ 213
אושפצין 324
אזמיר 331
איווריסת (הר) 671, 673
איטליה 145, 168, 473, 542, 724
אינטרלאקן 134
אירופה 65, 83, 142, 168, 185, 187, 318, 420, 429, 619, 632, 672, 678
אירלנד 191, 514, 572
אלג׳יר, אלג׳יריה 134, 168, 310, 361, 381, 473, 550, 552, 553, 555, 556, 559, 693
אלגזאייר 558
אלטונא 219
אלכסנדריה 278, 350
אלמשוור 552, 554
אלפו — ראה: ארם־צובא
אלקוש 397
אמריקה 62, 168, 568, 678
אמשטרדם 134, 144, 163, 178, 182, 311, 500, 620, 658, 681, 682, 684, 690, 706, 709, 710, 714, 723-725
אנגליה 17, 25, 28, 31, 57, 58, 59, 89, 123-128, 164-166, 170, 171, 186, 191, 192, 205, 206, 211, 213, 249, 303, 305, 309-311, 322, 417, 419, 516, 524, 564, 575, 586, 618, 642, 654, 657, 663, 669, 672, 687, 697, 701, 715, 718, 719, 721, 723, 725
אנטוורפן 182, 665, 668, 675, 682
אנסבאך 593
אנקונא 610
אסיה 461, 168, 187, 387
אפגניסתאן 219
אפינל 559
אפריקה 61, 170, 187, 205, 666
אצטמבול 261, 277, 278, 281, 490, 491, 540
ארבל 21, 397
ארזונה 111
ארם־צובא 30, 86, 134, 168, 170, 188, 278, 317, 397, 534, 536, 560, 592, 620, 666, 697
ארנהים 145
ארץ־ישראל 17, 28, 29-31, 58, 64, 89, 90, 96, 122, 123, 125, 128, 134, 135, 137, 141, 165, 169, 181, 182, 184, 188, 191, 205, 209, 294, 295, 308, 310, 311, 316, 331, 336, 375, 391-393, 397, 400, 404, 488, 496, 501, 514-516, 521, 524, 538, 546, 556, 564, 566, 573, 580, 624, 625, 630, 637, 638, 639, 652, 655, 657, 678, 688, 691, 695, 696, 715
ארצות הברית 189, 205, 213
אשכנז 687, 710, 716-718, 722, 725

באדן באדן 133, 134
בבל 17, 19, 21, 23, 58, 63, 65, 83, 115, 117, 118, 120, 123, 125, 139, 140-143, 167-169, 174, 219, 235, 254, 262, 266, 270, 275, 305, 393, 400, 401, 403, 406, 433, 491, 516, 520, 521, 535, 561, 575, 576, 578, 580, 609, 649, 704, 721
בבל העתיקה (ולאית אל־מקלובה) 168
בגדאד 17, 19, 20, 21, 23, 25, 30, 31, 57, 58, 63, 65, 85, 86, 89, 93, 94, 115-120, 122, 123, 131, 133, 139, 141, 142, 158, 168, 170, 174, 176, 177, 183, 185, 187, 191, 206, 207, 213, 217-220, 227, 250, 253, 255, 263-265, 275-282, 309, 313, 316, 318, 328, 329, 331, 351, 359, 361, 397, 400-403, 406, 417, 419, 425, 431, 440, 442, 447, 449, 451, 457, 481, 482, 487, 489, 490, 501, 502, 506, 507, 515, 531, 533, 534, 536, 537-539, 548, 565, 566, 578, 609, 611, 612, 616,

619, 620, 626, 640, 647, 648, 649-651,
653, 654, 656, 663, 665, 668, 703, 708,
715, 725, 727, 729
בודליאנה 207
בוואריה 543, 597
בוכארה 30, 473
בומביי (במבי, בנביי) 26-29, 31, 32,
49, 53, 58, 61-66, 83, 85, 86, 89, 90,
92, 94-96, 115, 118, 120, 122-124,
128, 129, 133-135, 137, 139, 140, 144,
167, 168, 170, 176, 180, 183, 187, 195,
205, 219, 227, 228, 235, 240, 241, 266,
278, 286-289, 293, 294, 296-298, 308,
319, 348, 349, 356-359, 361, 387, 397,
398, 401, 420, 433, 435, 437, 438, 439,
443-446, 451, 469, 473, 478, 492, 493,
513, 596, 597, 616, 612, 647, 648-357,
664, 666, 670, 679, 682, 724, 725, 727
בוסם 134, 711
ביירות 168, 188, 392, 397
בילוגראדו 707
בילורוסיה 509
ביסקוה 134
בלגיה 182
בלטימור 201, 213
בנגאל 168, 184, 186, 188, 670
בעברע 401
בצרה 36, 30, 58, 168, 279, 280, 298,
401, 623, 625, 667
בריבינסט 575
בראייטון 677, 717, 725
ברוסילז 719
בריטאניה 57, 58, 166, 189, 266, 267,
289, 638, 727
בריסק 391
ברלין 64, 175, 563, 575, 593, 638,
687, 296, 714, 117
ברמיגם 267
ברנוביץ 699

גארליץ 672
ג׳ובר 168
גוטנברג 134
ג׳ומג׳ומה 168
גונאבהאת 671
גיברלטאר 618, 672, 728
גייטסהעד 643
גינואה 618, 672
גליציה 388, 542, 672
גרודנה 379, 391, 630, 687
גרמניה 166, 167, 213, 309, 516, 628,
697
גרנאדה 637

דארג׳לינג 68, 671-673
דאשכאווזי 687
דובלין 514, 573, 574, 631, 766, 683
דורבין 187
דיאר־בכר 397
דיבונשיר 690
דינארו 133
דלהי 145
דמשק 20, 30, 134, 168, 188, 278, 316,
372, 373, 392, 397, 451, 700
דנבורג 404

האג 682, 696
האדאס 635, 636
הוֹב 684
הודו 17, 23, 25, 26-29, 33, 57, 58, 61,
86, 89, 93, 116, 117, 119, 120,
124-126, 141, 144, 145, 168, 170, 180,
183-186, 188, 203-206, 235, 262, 292,
305, 309, 319, 341, 359, 392, 400, 401,
408, 417, 442, 473, 622, 624, 626, 672,
695, 701, 717, 721
הודיות 205
הולנד 133, 145, 213, 310, 575, 581,
582, 591, 632, 714, 719
הונג־קונג 28, 50, 62, 89, 121, 205, 266,
267, 285, 341, 389, 392, 403, 521
הונגריה 547, 564, 635, 636, 690
הוראדנא 379, 387, 630
הוֹרוֹדץ 578
הימאלאיה (הר) 673
הינדיה 168
המבורג 134, 182, 571, 575, 689
הענא 213
הר־הזיתים 118, 122, 137, 179, 182,
213, 497

ואטיקן 604
וארשא 213, 600, 602, 606, 608
והראן 550
וטפורד 729
וילנה 186, 509, 510, 514, 624
וינה (וין) 525, 564, 566, 567, 571
ויניציאה 387, 724
ויסבאדן 134
ולוֹזין 561

ולרשטיין 597
וסטגיט 133
ורמיזה (וירמיזיאה) 609

זאמושטש 456
זארקי 164
זיטל 509
זנטי 126, 127

חברון 30, 60, 62, 90, 294, 296, 354, 355, 391, 392, 397, 400, 401, 404, 465-467, 667
חבש 165
חידקל (נהר) 489, 533, 548
חילה 63, 168
חיפה 391, 638
חַלַב — ראה: ארם־צובא
חראן (ואדי) 317

טאש (נהר) 675
טבריה 30, 90, 182, 191, 262, 356, 358, 358, 383, 475, 477-481, 544, 584, 590, 637, 718
טולידה (טולטילה) 548
טוניס — ראה: תוניס
טורקי 690
טורקיסתאן 694
טנג׳יר 618, 672
טרייסט 134, 318, 638
טראבלס (טראבלוס) 541, 618, 672
טריפולי 170, 473
טרנוב 388

יוגוסלביה 310, 311, 707, 708
יוהאניסבורג 184, 666
יוון 127
ימין־אורד 205
יפאן 28, 121, 168, 309
יפו 470, 618, 633, 672, 721
ירושלים 19, 21, 30, 57, 60-62, 86, 90, 93, 95, 96, 110, 111, 117, 118, 122, 128, 129, 138, 139, 168, 169, 170, 179, 181, 184, 188, 206, 209, 213, 219, 254, 269, 283, 292, 296, 300, 304, 307, 308, 312, 316, 329, 335, 342-347, 351-353, 359, 367, 369, 370, 371, 374-379, 382, 383, 387, 391-394, 397, 398, 409, 410, 413-415, 438, 463-465, 468, 469, 472-474, 483, 484, 491, 494, 499-501, 506, 507, 511, 515, 517-521, 533, 534, 537, 548, 570, 579, 580-582, 584, 586, 595, 606, 610, 613, 615, 616, 619, 622, 626, 627, 630, 634, 641, 648, 649, 652, 655, 666, 667, 682, 688, 695, 701-703, 715, 717, 719, 721, 726
ישראל 125, 181, 182, 191, 206, 207

כ׳אן אסכנדריא 168
כ׳אן חצוה 168
כ׳אן מחאויל 168
כאנצ׳ינג׳נגא (הר) 671, 673
כות אל־עמארה 168
כלכותה (כלכתה) 20, 25, 95, 113, 116, 119, 120, 134, 141, 149-151, 155-157, 164, 167, 168, 170, 178, 183-189, 205, 219, 235, 259, 266, 275, 292, 294-296, 298, 318, 319, 393, 440, 473, 501, 521, 618, 619, 624, 648, 651, 659, 663, 669-674, 694, 702, 710
כפיל 168, 448
כרכוך 90, 408
כרסיאונג 671

לביא 205
לה תוכה 134
לובלין 378, 513
לוד 304
לוס־אנג׳לס 205
לונדון 25, 26, 28, 69, 81, 86, 107, 109, 120, 122, 123-125, 127, 128, 133-135, 137, 138, 141, 143, 145, 150, 164, 165, 167, 172, 177-179, 182, 183, 187-189, 191, 193, 200, 203-206, 213, 241, 254, 263, 269, 270, 303, 305, 308-312, 316, 354-356, 358, 367, 368, 370, 371, 373, 374, 377, 378, 380, 383, 389, 390, 397, 440, 443, 445, 447, 448, 451, 492-508, 520, 525, 352, 557, 560, 561, 563, 566, 567, 570, 575, 579, 586, 588, 591, 592, 607, 611, 614, 615, 617, 623, 624, 627, 629-634, 647, 651, 657, 660, 663-666, 668, 669, 674-695, 697-703, 707-710, 714, 728
לוקקא 609
ליברפול 28
ליוורנו 556, 557
ליטה 182, 391, 498

ליטשוורת 105, 113, 123, 148, 150, 162, 167, 181, 182, 189, 193, 197-201, 206, 207, 304, 322, 568, 529
ליק 32, 86

מאהאבלישוור 140, 168, 650, 656, 701
מאיידינבורג 682
מאלאבאר־היל 83, 648, 656
מאלטא 618, 672
מאמליסר 437
מאקויא 267
מגנצא 145, 708, 710
מוד (גשר) 318
מוחנאויה 168
מוחמרה 168
מוידנברג 683
מונטי־קרלו 133
מוסאייב 168
מוסקאט 168
מוצל 397
מחמודיה 168
מינכן 708
מינסק 575
מכנאס 553
ממלישר 474, 531
מנצ׳סטר 28, 128, 437, 586, 668
מצרים 106, 143, 168, 208, 310, 350, 494, 548, 582, 586, 610, 678
מקסיקו 205
מרגייט 133
מרוקו 473
מרסיי (מרסליה) 133, 134, 316, 618, 672

נא־אמון 350
נאפולי 170
נדרלנד 134
נארדן 134, 710, 711-714
נארדן־בוסם 683, 695-697
נארדן־פריס 696
נהרדעא 566, 637
נורווי 134
ניו יורק 108, 123, 204, 205, 280, 593, 598, 610, 694, 695
נייפלס 134
ניר־האדאס 636
נרבונא 603
נתניה 122

סאליסברי 709
סהארא (מדבר) 317
סוביבור (מחנה) 213
סוויתסלאנד 696
סונאדא 671
סורא (קרובה לכלכותה) 672
סוראת 170, 695
סוריה 310, 316, 317, 336, 392, 624
סידני 20, 148, 275
סיליגורי 671
סין 28, 58, 61, 93, 120, 121, 168, 254, 398
סינגאפור 205, 292, 213, 322, 489, 521, 281, 702
סינסינאטי 176
סאלאבאדקא קאוונא 337, 679
סלוניקי — ראה שאלוניקי
סנטא־קרוז 144
ססקס גרנדז 143
ספרד 168, 170, 176, 335, 548, 586, 610, 618, 637, 668, 672
סקוטלנד 105

ענה 19, 548
עדן 235, 282
עזיזיה 168
עזיר 168
עיראק 21, 26, 32, 63, 118, 187, 211, 305, 317, 539, 640
עלי אל־ג׳רבי 168
עמארה 168
ערביסתאן 397

פאמירס 694
פאס 554
פאקיסטאן 186
פארבתיפור 671
פביס 413
פוטנוק 547
פולין, פולניה 31, 164, 182, 324, 387, 391, 498, 516, 600, 687, 693, 699, 701
פומבדיתא 637
פונא 62, 83-86, 93, 123, 263, 293, 389, 439, 489, 651, 654, 677, 701
פוקסטון 133
פורטוגל 267, 310, 311
פטסבורג (פיטרבורג) 86, 387, 575
פירסבורג 706
פראג 194, 500, 597
פלוג׳ה 318
פרינג׳־דנגא — ראה: צ׳נדרנגור
פריס 133, 134, 138, 235, 313, 575,

578, 593, 658, 688, 691, 693, 696, 724, 726
פרנקפורט דמיין 133, 134, 145, 182, 213, 682, 684, 699
פרס 20, 26, 30, 170, 177, 205, 266, 275, 280, 397, 570
פרת (נהר) 318, 489, 548, 624

צ׳כוסלובקיא 716
צ׳נדרנגור (פרינג׳ דנגא) 669
צנעא 235, 237, 238
צפת 30, 90, 134, 228, 235, 261, 348, 349, 361, 363, 364, 391, 503, 504, 544, 545, 621, 719
צרפת 205, 310, 311, 316, 552, 618, 669, 672, 698, 716

קאהיר 168, 311, 586
קאוונא 689
קאי־פונג־פו 93
קאמיניץ 391
קובי 165
קוטש מאנדווי 168
קולנה 598
קונסטנטין 134, 168
קופנהגן 134, 689
קוצ׳ין (קוג׳ין) 93, 654, 670, 694, 724
קורנה 168
קושטא 21, 275, 485, 486, 534, 537, 540
קזיז 134
קידרינץ 542, 543
קלרה 168
קמברידג׳ 206, 564, 568, 569, 570, 678, 700
קנדה 205, 632
קנטון 267
קוקז 473
קושיצע 638, 639
קראצ׳׳ 168, 289
קראקא 597
קרואן 605

ראדין 509, 510
ראש העין 153
רוטרדם 213
רומא 726
רומניה 310, 311
רוסיה 387, 391, 527, 578, 687
רידינג 722
רייברן 149
רמאדי 318
רמסגט 575, 586-590, 592, 668, 698
רנגון 537

שוויץ 134
שח׳אפ מאמירספורט 714
שט אל־ערב 168
שטוקהולם 134
שיך־סעד 168
שאלוניקי 490
שנגהאי 62, 63, 86, 89, 104, 120, 121, 122, 183, 188, 205, 286, 517, 518, 519, 521, 632, 720

תאזמינייא 728
תוניס, תוניסיה 134, 168, 413, 473, 557, 618, 672
תימן 20, 30, 170, 176, 177, 178, 524, 555, 570, 621, 669, 724
תיסחא (נהר) 671
תל־אביב 184, 633, 721
תלמסאן 554

רשימת ספרי המחבר אברהם בן־יעקב

א. ספרי־מחקר

1. **תולדות הרב עבדאללה סומך**
(הוצאת "מטמון", ירושלים תש"ט; מהדורה שנייה: הוצאת שיח ישראל, ירושלים תשמ"ט)
2. **קהילות יהודי כורדיסתאן**
(הוצאת מכון בן־צבי, ירושלים תשכ"א; מהדורה שנייה: הוצאת "קרית ספר", ירושלים תשמ"א)
3. **יהודי בבל מסוף תקופת הגאונים עד ימינו**
(הוצאת מכון בן־צבי, ירושלים תשכ"ה; מהדורה שנייה: הוצאת "קרית ספר", ירושלים תשל"ט)
4. **חוברת מילואים** — לספר הנ"ל
(הוצאת "קרית ספר", ירושלים תשל"ט)
5. **שירה ופיוט של יהודי בבל בדורות האחרונים**
(הוצאת מכון בן־צבי, ירושלים תש"ל)
6. **קצור תולדות יהודי בבל**
(הוצאת ראובן מס, ירושלים תשל"א)
7. **קברים קדושים בבבל**
(הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ד)
8. **ירושלים בין החומות — לתולדות משפחת מיוחס**
(הוצאת ראובן מס, ירושלים תשל"ז)
9. **הרב יהודה אלקלעי מבשר הציונות**
(הוצאת משרד החינוך והתרבות, ירושלים תשל"ט)
10. **יהודי בבל בתקופות האחרונות**
(הוצאת "קרית ספר", ירושלים תש"ם)
11. **יהודי בבל בארץ־ישראל**
(הוצאת ראובן מס, ירושלים תש"ם)
12. **השליח הנודד** [הרב יוסף חיים שרים]
(הוצאת נוריאל שרים, ירושלים תשמ"ב; חלק ב, ירושלים תשמ"ט)
13. **הרב יוסף חיים מבגדאד**
(הוצאת מרכז מורשת יהדות בבל, אור יהודה תשמ"ד)
14. **יהודי בבל בתפוצות**
(הוצאת ראובן מס, ירושלים תשמ"ה)
15. **עברית וארמית בלשון יהודי בבל**
(הוצאת מכון בן־צבי, ירושלים תשמ"ה)
16. **פרקים בתולדות יהודי בבל** [2 כרכים]
על ענף אחד במשפחת ששון הבגדאדית
(הוצאת יורשי המנוח הרב סלימאן ששון, ירושלים תשמ"ט)

ב. ספרי־לימוד וספרות יפה

17. **מפי העם** — ספר הבדיחה והחידוד
(הוצאת א' רובינשטיין, ירושלים תשמ"ז)
18. **תורת הקרבנות**
(הוצאת ראובן מס, שש מהדורות, ירושלים תרצ"ט — תשל"ו)
19. **תורת התרומה והמעשר**
(הוצאת ראובן מס, שלוש מהדורות, ירושלים תש"ב — תשל"ב)
20. **מאשפות ירים אביון** — סיפור פולקלורי
(הוצאת א' לוסטיגמאן, ירושלים תש"ו)
21. **ילקוט מנהגים**
(הוצאת משרד החינוך והתרבות, שלוש מהדורות, ירושלים תשכ"ז — תשל"ז)
22. **פרקי תפילה, ברכות ודינים לכתה א**
(הוצאת מנצור, ירושלים תשכ"ח)
23. **האוצר — חמישים סיפורי־עם ואגדות**
(הוצאת "יבנה", תל־אביב תשכ"ט)
24. **הרב יוסף חיים**
(הוצאת המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך והתרבות, שתי מהדורות, ירושלים תשל"ב — תשל"ז)
25. **חבר טוב** — סיפור פולקלורי
(הוצאת משרד החינוך והתרבות, המרכז לתוכניות לימודים, ירושלים תשל"ט)
26. **מרכזי תורה ורוח בבגדאד**
(הוצאת משרד החינוך והתרבות, תל־אביב תשמ"ב)
27. **חבלי עלייה** — סיפור
(הוצאת מטמון, ירושלים תשמ"ז)

The principal reason that the Sassoon family remained faithful to its religious values and practice while finding solutions to all its problems in the framework of the Torah is seen in the fact that in their homes, wherever they resided, they studied under Torah scholars who lived on the premises and who represented and personified the authentic ideals of the Torah whose "ways are ways of pleasantness and all its paths are peace". Besides the intellectual learning, these teachers implanted the spirit of Torah into the very depths of their students' souls. This education protected them from the strong forces of assimilation which swept away many Anglo-Jewish families, including other branches of the Sassoon family, who were closely affiliated with the wealthy and upper strata of society. The members of this branch note with satisfaction the benefits reaped from the education which they received from their parents, and that such education is a sign of the strength of Torah and its power to protect from adverse effects all those who adhere to it.

In two of my books, **The Jews of Iraq — From the End of the Gaonite Period Until the Present Day** (Jerusalem, 1965; reprinted 1979) and **The Jews of Iraq in Modern Times** (Jerusalem, 1979), I wrote about the origin of this family in Baghdad. In my book, **Babylonian Jewry in the Diaspora** (Jerusalem, 1985), I wrote about the history and deeds of this family in India, England, China and other countries. I am devoting this book to the above-mentioned branch of the family which is today the only one representing the family's ancestors and retaining their dignity.

Since the Sassoons were involved in many events which occurred in their time in different places, this book is not limited to being a private family volume. It contains scores of documents, poems and letters, the diary of David Sassoon, and other writings all of which have public value and can be of great benefit to anyone who takes an interest in Jewish history.

This book was written and prepared for publication at the end of Rabbi Solomon David Sassoon's life. Rabbi Sassoon of blessed memory, was kind enough to put at my disposal his famous archives from which I obtained much interesting and unique information. He gave me his invaluable assistance and encouragement in this work. Unfortunately, this outstanding man was taken from us before he could see this book's publication. As a token of appreciation of Rabbi Sassoon's deeds, I dedicate this book to his memory.

My thanks go to Rabbi Sassoon's two sons, Rabbi David and Isaac, who have generously assisted with the publication of this work. Mr. Issac Sassoon stood at my right hand, supplying me with every document and manuscript that I required. May the merit of their ancestors support them and their children forever, and may they meet success in all their endeavours.

My thanks are extended also to Ms. Channa Shapiro who assisted me by translating some documents from English into Hebrew; and also to Mr. Michael Teherani who helped me by photocopying a large number of documents which I required. May they all be blessed.

Abraham Ben-Yaacob

INTRODUCTION

Few are the families who have attained worldwide fame and repute because of their involvement in and contribution to so many areas on behalf of both individuals and the community; families who have produced significant personalities who brought considerable benefit and relief to all with whom they came into contact. Such was the Sassoon family, one of the oldest and noblest families of Iraqi Jewry. Many of its scions played important roles in politics, as well as in communal affairs and commerce. They were among the prominent heads of leading banks, businessmen, and industrialists in Baghdad, India, England and elsewhere, and were awarded high state titles of distinction, earning them the nickname, "The Rothschilds of the East".

Over the years, the Sassoon family did much for Jewry in general, and for the Jews of Iraq, India, England and the Holy Land in particular. Their deeds were not limited to financial contributions and helping individuals and charitable institutions. They also employed thousands of workers, Jews and gentiles, in their offices and enterprises and in the factories which they established, as well as in the institutions which they founded in the East and the West. They were not merely employers, but benefactors to hundreds of families whose gratitude was unbounded.

David Sassoon, head of the Sassoon dynasty in India and son of Sheikh Sassoon B. Salah of Baghdad, had eight sons. Each son held a distinguished position, and each bequeathed all that he had to his children. While the head of the family as well as his eight sons were observant Jews who supported both religious institutions and individuals, not all of their descendants followed in their footsteps. In later generations some of them married out of the faith and forgot their origins. Only one branch of the family remained faithful to the traditions of its forefathers and has continued to go from strength to strength, participating in areas of spiritual activity. This is the branch of Solomon, son the partiarch David Sassoon, who was worthy of having descendants who until this day have kept the flame burning.

This branch of the family served as an instructive example to a wide Jewish public in recent generations. While a large number of leading families in England and other countries chose assimilation in order to draw near to society, this branch proved that it is not at all necessary to use such unworthy means. A religious and observant Jew can associate with representatives of other cultures without compromising his own faith and culture. The fact that this branch of the Sassoon family stood firm against all the negative influences of the world was and still is a source of encouragement to many Jewish families not to choose assimilation but rather to raise their sons and daughters according to the Torah.

CONTENTS

Volume I

FOREWORD 17-18

CHAPTER I: Sheikh Sassoon - Head of the Sassoon Family of Baghdad 19-23

CHAPTER II: R. David Sassoon (the first) 25-88

CHAPTER III: R. Solomon son of R. David Sassoon (the first) 89-114

CHAPTER IV: Flora, wife of R. Solomon son of R. David Sassoon, and her Parents' Home 115-138

CHAPTER V: R. David son of R. Solomon Sassoon, and his wife Selina 139-182

CHAPTER VI: Lady Rachel Ezra, daughter of R. Solomon son of R. David Sassoon, and her husband Sir David Ezra (Baher) 183-189

CHAPTER VII: R. Solomon son of R. David son of R. Solomon Sassoon 190-213

SOURCES:

1. Four "Haskamoth" relating to Sassoon family 215-221
2. Poems and elegies in honor of the Sassoon family 223-271
3. Sassoon family certificates and documents 273-324
4. Halakhic responsa between Flora Sassoon and the Rabbi Isaac Nissim afterwards Rishon LeZion, Chief Rabbi of Israel 325-337

Volume II

Correspondence between the Sassoon family and well-known personalities:

1. Letters of condolence on the passing of R. Solomon Sassoon and his wife Flora (Nos. 1-34-B) 339-383
2. Letters relating to R. David Sassoon (the first), his wife Flora, and his son R. Solomon (Nos. 35-52) 385-415
3. Letters to the Sassoon family in India and England from Rabbi Yosef Hayeem of Baghdad and from his son Rabbi Yaacob (Nos. 53-92) 417-457
4. Letters relating to Flora, wife of R. Solomon Sassoon, and her daughter Rachel Ezra (Nos. 93-128-B) 459-527
5. Letters relating to R. David son of R. Solomon Sassoon, and his wife Selina (Nos. 129-224) 529-643

DIVRE-DAVID: Diary of David son of Solomon Sassoon 645-729

BIBLIOGRAPHY 731-742

INDICES 743-778

© Copyright 1989
All Rights Reserved
by
David Sassoon & Isaac Sassoon
41 Hapisga St.
Jerusalem Israel

Published by Jewish Book World
OLAM HASEFER HATORANI
10 Hapisga St.
P.O.B. 16416
Jerusalem Israel

Printed in Israel

CHAPTERS

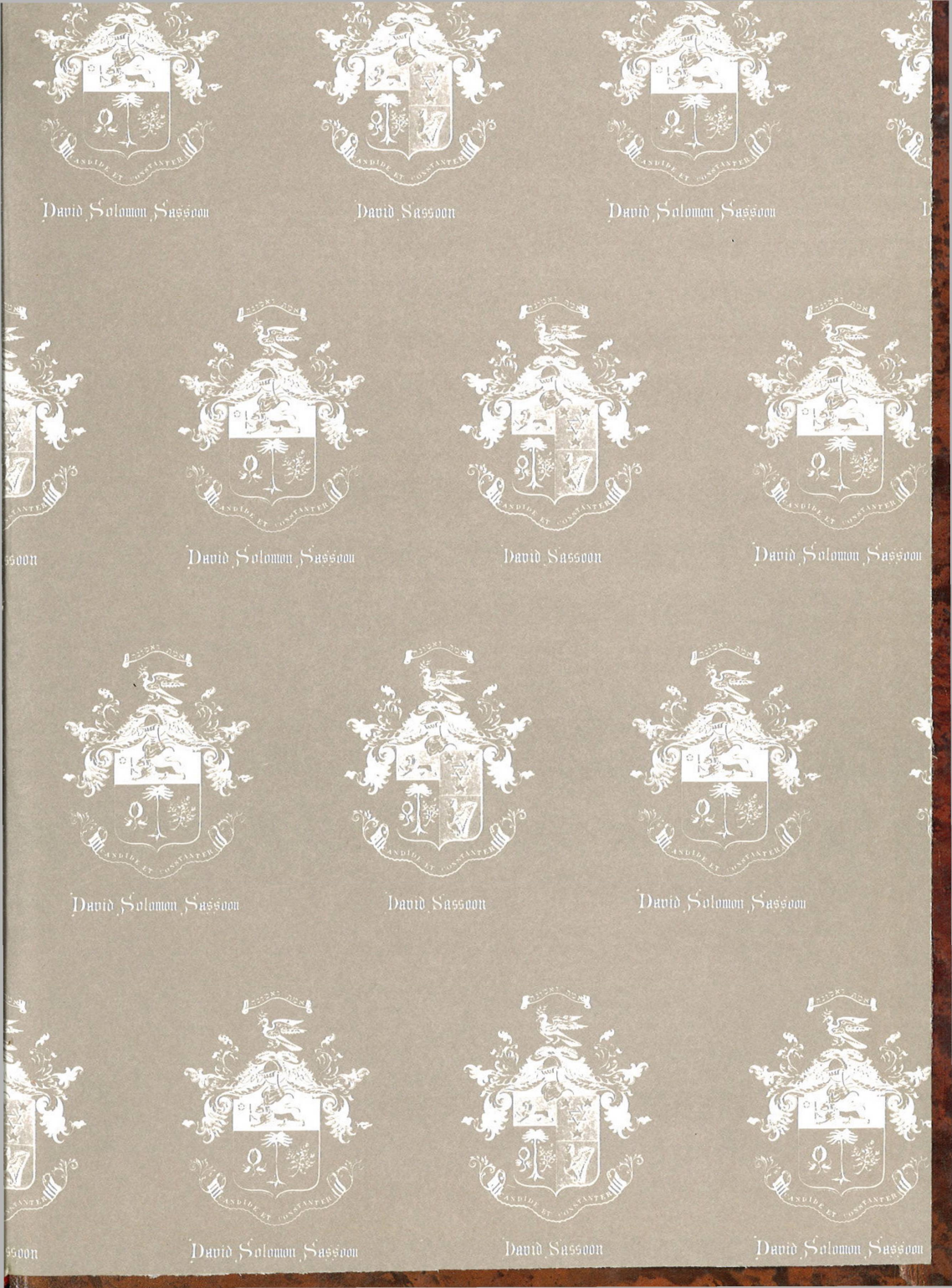
OF BABYLONIAN JEWISH HISTORY

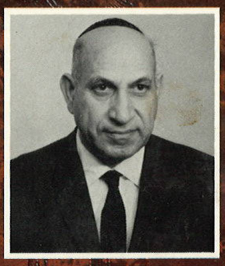
The Story of a Branch of the Baghdadian Sassoon Family

by
ABRAHAM BEN-YAACOB

Volumes I–II

Jerusalem, 5749 (1989)

David Solomon Sassoon
David Sassoon
David Solomon Sassoon
David Solomon Sassoon
David Sassoon
David Solomon Sassoon
David Solomon Sassoon
David Sassoon
David Solomon Sassoon
David Solomon Sassoon
David Sassoon
David Solomon Sassoon

המחבר אברהם בן־יעקב נולד בבגדאד. בילדותו עלה עם הוריו לירושלים, וכאן סיים את לימודיו כתלמיד־מחקר באוניברסיטה העברית. הוא סופר, מחנך וחוקר קורות יהודי בבל באלף השנים האחרונות, בשטח ההיסטוריה, הספרות והשירה, מנהגים ופולקלור. פירסם למעלה מעשרים ושבעה ספרים ומאות מאמרים בשמונים כתבי־עת וקובצים־מדעיים, רובם על יהודי בבל וכורדיסתאן.

פרקים בתולדות יהודי בבל

ספר זה אינו מצטמצם בתולדות ענף אחד ממשפחת ששון הבגדאדית, הוא מכיל גם עשרות תעודות ומסמכים, 224 איגרות, שירים ודברי־ספרות, המתפרסמים כאן לראשונה ומכילים חומר רב־ערך במדעי היהדות: היסטוריה ופולקלור, לשון וספרות עברית, הלכה ומוסר וכדומה. תעודות אלה הם פרי עטם של גדולי הרבנים, החוקרים והמלומדים במאות התשע־עשרה והעשרים. מתפרסמות בו גם תעודות רבות השופכות אור על מצבו של היישוב הישן בארץ־ישראל, על מצבם של קהילות ומוסדות־ציבור שונים בארצות המזרח והמערב, של הספרדים והאשכנזים גם יחד.

עניין רב ימצא הקורא ביומנו של ר׳ דוד בן סלימאן ששון ״דברי דוד״ לשנים 1888 — 1942, שמתפרסם כאן לראשונה ובו פרטים מעניינים על שהתרחש בזמנו בעולם היהודי ואין אנו יודעים עליהם ממקור אחר.

עולם הספר התורני